

Κώστα Δ. Μαυρομάτη

**ΛΕΞΙΚΟ
ΤΟΠΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΙΣΜΩΝ
ΚΑΝΑΛΙΩΝ - ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ**

**ΕΚΔΟΣΗ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΕΝ ΒΟΛΩ ΚΑΝΑΛΙΩΤΩΝ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1987**

*Στο Δημήτρη, το δάσκαλο
που μας έφυγε τόσο γρήγορα*

Οι συντελεστές της έκδοσης:

Διόρθωση τυπογραφικών: **Κατερίνα Ι. Κολοβού**, φιλόλογος
Σκίτσα-σχέδια: **Χρυσόστομος Κ. Μαυρομάτης**

Φωτοσύνθεση: } **Βιβλιοδετική «Μέλισσα» Ασπροβάλτα**
Εκτύπωση: } **τηλ. (0397) 23 313**
Βιβλιοδεσία: }

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
1. Λίγα λόγια από τον εκδότη Σύλλογο	7
2. Το χωριό Κανάλια Καρδίτσας	9
3. Πρόλογος	11
4. Θεοδοσίου Θέου, φιλολόγου: Η γλώσσα του χωριού μας	21
5. Λεξικό τοπικών όρων και ιδιωματισμών Καναλίων Καρδίτσας	30
6. Καναλιωτική προφορά νεοελληνικών λέξεων	385
7. Γεωργίου Γιωτοπούλου, Φιλολόγου: Συμπληρωματικά φωνητικά και μορφολογικά φαινόμενα	396

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

βλ.	= βλέπε
βοήθ.	= βοήθημα
Γραμ.	= γραμματική
Ετυμ.	= ετυμολογία
Εγκυκλ.	= εγκυκλοπαιδικά
Παρατ.	= παρατήρηση
Πρβλ.	= παράβαλε
Π.χ.	= παραδείγματος χάριν
Σημ.	= σημείωση

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. Βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» έκδ. συλλόγου Καναλιωτών Βόλου.
2. » Κ. Σδρόλια: Πώς έζησα και τί είδα στα 70 μου χρόνια.
3. » :Το γενεαλογικό δένδρο των Σδρολαίων.
4. Κασσέτες λαογραφικού Μουσείου Καναλίων Καρδίτσας.
5. Εγκυκλοπαίδεια «ΠΑΠΥΡΟΣ»
6. Οδηγός λαογραφικού Μουσείου Καναλίων-Καρδίτσας.
7. ΒΑΡΜΑΖΗ Ν. «Το βασικό Ερμηνευτικό Λεξικό» Αθήνα 1983
8. Σκουβαρά Βαγγέλη: «Από το Λειμώνα της Παράδοσης», Πηλιορείτικα Β' Αθήνα 1983.
9. Εφημερίδα «Τα Κανάλια» έκδ. Συλλόγου Καναλιωτών Αθηνών.
10. Ζήση Σκάρου: «Οι ρίζες του ποταμού» Αθήνα 1978 τ.Α'
11. Κων. Κρίκου: Κατάλογος από 200 περίπτου Καναλιώτικες λέξεις
12. Νίκ. Κωσταβάρα: Θεσσαλιώτικη Γλώσσα - Γλωσσικοί Ιδιωματισμοί (ανέκδοτη εργασία)
13. Θεοδοσίου Θέου: «Λεξιλόγιο από το γλωσσικό ιδίωμα του χωριού Κανάλια - Καρδίτσας» (ανέκδοτο).
14. Συνεργασία: Γ. Γιωτόπουλου, και Κ. Καρανάσιου.
15. Απόστ. Κωστούλα: Καναλιώτικες λέξεις.
16. Ανδρέα Παπαϊωάννου: Καναλιώτικες λέξεις.
17. Ευριπίδη Ρίζου: Καναλιώτικες λέξεις.

ΣΗΜ. Όσες λέξεις έχουν ληφθεί από τα παραπάνω βιοήθηματα φέρουν στο τέλος την ένδειξη π.χ. (12,...) που υποδηλώνει το βιοήθημα αυτό. Την ίδια ένδειξη έχουν και οι λέξεις για την απόδοση (του νοήματος κλ.π.) των οποίων πήρα έστω και ελάχιστα στοιχεία από τα βιοήθηματα αυτά.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΚΔΟΤΗ ΣΥΛΛΟΓΟ

Αγαπητοί Αναγνώστες,

Με ιδιαίτερη ικανοποίηση σας προσφέρομε το τρίτο βιβλίο της εκδοτικής μας προσπάθειας το «Λεξικό τοπικών όρων και ιδιωματισμών» του χωριού μας.

Το πρώτο από αυτά με το γενικό τίτλο «Κανάλια Καρδίτσης» εκδόθηκε το 1976 και σύμφωνα με τα αναγραφόμενα της Ακαδημίας Αθηνών «... δια των ποικίλων μετ' επιστήμης συγγραφών την γνώσιν της τε ιστορίας και ζωής του χωριού Κανάλια αποφαίνει».

Το δεύτερο με τίτλο «Οδηγός Λαογραφικού Μουσείου Καναλίων Καρδίτσας» εκδόθηκε το 1983 και υπεισέρχεται σε ειδικότερο θέμα περιγράφοντας τα διάφορα αντικείμενα της αγροτικής και οικογενειακής, κυρίως ζωής των συγχωριανών μας.

Το τρίτο αυτό βιβλίο έχει σαν κύριο σκοπό να αποθησαυρίσει τα μνημεία του λόγου που περισώζονται ακόμα στο χωριό μας από τους αυτόχθονες ηλικιωμένους Καναλιώτες και τους άλλους κατοίκους του χωριού μας. Θέλομε να πιστεύουμε ότι και η προσφορά μας αυτή είναι ισάξια των δύο προηγουμένων και συμβάλλει στην ανάπτυξη του πνευματικού πολιτισμού του τόπου μας.

Γι αυτόν ακριβώς το λόγο τον Ιούνιο του '86 απευθύναμε εγκύκλιο επιστολή προς τους απανταχού Καναλιώτες, με την οποία ζητούσαμε να μας στείλουν και τις δικές τους συλλογές, προκειμένου όλες μαζί να αποτελέσουν ένα ολοκληρωμένο «λεξικό τοπικών όρων και ιδιωματισμών» του χωριού μας.

Στην έκλησή μας εκείνη απάντησαν κατα σειρά οι: Θεοδ. Θέος, Νικόλ. Κωσταβάρας, Κων/νος Κρίκος, Ιπποκρ. Σδρόλιας, Γιώργος Γιωτόπουλος, Κώστας Καρανάσιος, Απόστολος Κωστούλας, Ανδρέας Παπαϊωάννου και Ευριπίδης Ρίζος, τους οποίους ευχαριστούμε θερμά.

Ευχαριστούμε επίσης θερμά και όλους εκείνους τους Καναλιώ-

τες, που μας βοήθησαν οικονομικά, στέλνοντες εκ των προτέρων τη συνδρομή τους, προκειμένου να τεθούν οι πρώτες οικονομικές βάσεις για την πραγματοποίηση της έκδοσης αυτής.

Αγαπητοί Αναγνώστες,

Διαβάζοντες το λεξικό αυτό πιστεύουμε ότι θα έχετε μια ακόμα διάσταση της τόσο πλούσιας γλωσσικής μας παράδοσης. Το λεξιλόγιό σας θα πλουτιστεί ακόμα περισσότερο, τα διανοήματά σας θα αποκτήσουν ακριβέστερη ορολογία και γενικά ο λόγος σας θα γίνει περιεκτικότερος και πληρέστερος.

Επιτρέψτε μας, λοιπόν, να κολακευόμαστε για τη νέα αυτή προσφορά μας.

Το Διοικητικό Συμβούλιο

Απόστολος Κωστούλας
Πρόεδρος

Λάμπρος Παπαποστόλου,
αντιπρόεδρος
Αγγελική Γηράση - Κέλλα,
γραμματέας
Παναγιώτης Τσιούμας, ταμίας
Γεώργιος Πυργιώτης, μέλος

ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ

Τα Κανάλια είναι χωριό του νομού Καρδίτσας με 1000 κατοίκους περίπου, που βρίσκεται σε μια από τις τελευταίες οροσειρές των Αγράφων προς τον κάμπο της Θεσσαλίας. Είναι βορειοδυτικά της Καρδίτσας, σε ένα παρακλάδι του δρόμου προς Φανάρι-Μουζάκι και απέχει απαυτή 14 χιλιόμετρα.

Έχει αμφιθεατρική όψη προς τον κάμπο της Θεσσαλίας, έτσι, ώστε, όταν η ατμόσφαιρα είναι καθαρή, να διακρίνονται κάτω στην πεδιάδα η Καρδίτσα, ο Παλαμάς, τα Τρίκαλα, η Καλαμπάκα, τα Μετέωρα, καθώς και τα γύρω ψηλά βουνά της Όθρυος, του Πηλίου, του Κισσάβου, του Ολύμπου, του Κόζιακα και των Χασίων.

Το υψόμετρό του είναι 350 μ. και περιβάλλεται από πλούσια βλάστηση τόσο αυτοφυή όσο και δεντροφυτεμένη. Υδρεύεται ολόκληρο το χωριό με υπόγειο δίκτυο από επιτόπιες πηγές, έχει όμως και άφθονο τρεχούμενο νερό στην πλατεία από τις τέσσερες βρύσες. Οι ασχολίες των κατοίκων είναι κυρίως γεωργικές και ελάχιστα κτηνοτροφικές. Τα χωράφια τους βρίσκονται χαμηλά στους πρόποδες των βουνών και ως επί το πλείστον είναι αρδεύσιμα.

Ο οικισμός του χωριού είναι πυκνοδομημένος με διόροφα και τριώροφα σπίτια, όλα σχεδόν ανατολικού προσανατολισμού. Περιβάλλεται δε από περιφερειακό ασφαλτοστρωμένο δρόμο (κατασκευάστηκε το 1969) που έχει πολυάριθμες προσβάσεις προς το εσωτερικό του οικισμού. Εκτός από την κεντρική πρόσβαση που διασχίζει ολόκληρο το χωριό δια μέσου της πλατείας και που κατασκευάστηκε τη δεκαετία του '50, τελευταία (1986) ολοκληρώθηκε και δεύτερη διαμετρική πρόσβαση λίγο πιο ψηλά.

Οι πρώτοι κάτοικοι έφθασαν στο χωριό το 17ο αιώνα κατεβαίνοντας από την Ήπειρο για την εξεύρεση καλυτέρων πόρων ζωής ή κυνηγημένοι από τους Τούρκους του Θεσσαλικού κάμπου. Το 19ο αιώνα ο πληθυσμός αυξήθηκε και από κατοίκους γειτονικών χω-

ριών της πεδιάδας που ήρθαν λόγω του υγιεινού κλίματος για να σωθούν από την ελονοσία. Τα χωριά αυτά λίγο αργότερα εξέλιπαν. Ο πληθυσμός πάντως αποτελείται κυρίως από Ηπειρώτες, Αργιθεάτες, Αγραφιώτες, Δυτικομακεδόνες, αλλά και κατοίκους των δύο-τριών χωριών του κάμπου που διαλύθηκαν.

Οι κάτοικοι αυτοί είναι φιλόπονοι, εργατικοί, φιλοπρόδοι και ανέπτυξαν πολιτιστικά το χωριό τους σε αξιοζήλευτο βαθμό. Είναι το πρώτο χωριό της περιοχής που ηλεκτροφωτίστηκε (το 1957 με γενήτρια και το 1964 από τη ΔΕΗ) και που απέκτησε δίκτυο υδρεύσεως (το 1963) και αποχετεύσεως (το 1984).

Έχει, τέλος, την όμορφη πλατεία στο κέντρο του χωριού, τη λιθόκτιστη εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου, το επίσης λιθόκτιστο Δημοτικό Σχολείο, το Πνευματικό Κέντρο, το Λαογραφικό Μουσείο, την Κοινοτική Βιβλιοθήκη, την Παιδική Χαρά, το Γυμναστήριο, τον δενδροφυτεμένο και πανέμορφο Αϊ Λιά στην κορυφή του χωριού και όλα γενικά τα πλεονεκτήματα ενός χωριού παραδοσιακού μεν αλλά με πολλές σύγχρονες ανέσεις.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Η ιδέα για τη σύνταξη του λεξικού.

Πολλές φορές σε ώρες ανεμελίας και ξενοιασίας, μεταξύ αστείου και σοβαρού, στις λιγοστές Καναλιώτικες συντροφιές που συγκροτούσαμε, εκτοξεύαμε μερικές Καναλιώτικες λέξεις στη συζήτηση, είτε από συνήθεια, είτε, περισσότερο, για να προσδώσουμε ίδιαίτερη έμφαση στα λεγόμενά μας. Μερικές φορές μάλιστα, ήταν τόσο το κέφι και η νοσταλγική φόρτιση, ώστε συναγωνιζόμεθα ο ένας τον άλλον για το ποιός θα εκφράσει με τον καλύτερο τρόπο χαρακτήρες, έννοιες και διαλογισμούς με τους σπανιότερους από τους Καναλιώτικους όρους που μπορούσαμε να θυμηθούμε.

Έτσι ήρθε η ιδέα: Δεν θα μπορούσαν άραγε οι όροι αυτοί να καταγραφούν και να περισωθούν για να αποτελέσουν έτσι όχι μόνο μνημείο νοσταλγικό για τους παλιούς, αλλά και πιο λαϊκό θησαυρό γνώσεων και διανοημάτων για τις επερχόμενες γενιές;

Και έγινε η αρχή. Πολύ σκόρπια και ανοργάνωτα άρχισα να σημειώνω τις λέξεις που μου έρχονταν στο μυαλό, καθώς και εκείνες που άκουγα από τους άλλους Καναλιώτες. Ένα σημειωματάριο ήταν μόνιμα στην τσέπη μου για τον ίδιο σκοπό.

Η διάθεση αυτή ενθαρρύνθηκε από το γεγονός ότι και άλλος Καναλιώτης, ο παλιός (Θεοδ. Θέος) στην εφημερίδα «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ» του Συλλόγου των Αθηνών, όχι μόνον ασχολούνταν παράλληλα με την ίδια εργασία, αλλά παράτρινε τους παλιούς συμπατριώτες μας να καταγράψουν και να δημοσιεύσουν τις Καναλιώτικες αυτές λέξεις.

2. Συστηματική καταγραφή του γλωσσικού υλικού.

Τη συστηματική καταγραφή, όπως αυτή παρουσιάζεται στο βιβλίο αυτό, άρχισα από το Μάρτιο του 1983, οπότε αποφάσισα να λάβω μέρος στο διαγωνισμό της Γλωσσικής Εταιρείας των Αθηνών για τη βράβευση των καλύτερων συλλογών γλωσσικού υλικού.

Το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, οπότε έληγε η προθεσμία του διαγωνισμού, υπέβαλα στη Γλωσσική Εταιρεία μια συλλογή από 518 λήμματα Καναλιώτικου γλωσσαρίου, ελπίζοντας σε κάποια διάκριση. Η απάντηση ήρθε ένα χρόνο αργότερα, όταν η εργασία μου εκείνη «έγινε ευμενώς δεκτή και η προσφορά έτυχε του Β' βραβείου από την αρμόδια Επιτροπή του διαγωνισμού». Τη βραβευμένη δε αυτή εργασία άρχισα να δημοσιεύω τμηματικά στην εφημερίδα «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ».

Στο μεταξύ το γεγονός συντελέστηκε. Η ανάγκη για ακόμα πληρέστερη και συστηματικότερη καταγραφή έγινε αδήριτη. Και ο δρόμος ανοίγονταν τραχύς αλλά και πλατύς, αφού σε κάθε καινούργιο υλικό ξεπετάγονταν πολλαπλάσιο.

Οπωσδήποτε δε, για την καταγραφή αυτή με βοήθησαν ιδιαίτερα οι παιδικές και νεανικές μου αναμνήσεις από τη ζωή του χωριού. Γιαυτό και τα παραδείγματα στα διάφορα λήμματα αναφέρονται στις κυριότερες ενασχολήσεις που είχαμε σαν παιδιά, τότε, δηλ. παιχνίδια, γεωργικές ασχολίες κ.ά. Πολύτιμο σύμβουλο σε όλα αυτά είχα τη μητέρα μου **Όλγα** και την πεθερά μου **Αδελαΐδα Μάστορα**, οι οποίες έδιναν κάθε φορά το στίγμα της σημασιολογικής ακρίβειας του κάθε όρου που χρησιμοποιούσα.

3. Τα βιβλία που χρησιμοποιήθηκαν.

Τα κυριότερα από τα βιβλία που χρησιμοποίησα για τη δεύτερη αυτή φάση της συλλογής ήταν τα ακόλουθα:

3.1. Το βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» που εκδόθηκε από το Σύλλογό μας το 1976. Μέσα στις 500 σελίδες του βιβλίου αυτού είναι εγκατεσταρμένο ένα μεγάλο πλήθος από Καναλιώτικες λέξεις.

Άρχισα λοιπόν σελίδα προς σελίδα τη μελέτη του βιβλίου αυτού με μοναδικό στόχο την ανακάλυψη των λέξεων αυτών. Ιδιαίτερα μεγάλος πλούτος απαυτές βρίσκεται στα «λαογραφικά σημειώματα» του βιβλίου αυτού, που τα έγραψε ο φιλόλογος, γυμνασιάρχης τώρα, Θωμάς Ζήσης.

3.2. Τα δύο βιβλία του Καναλιώτη Κ. Σδρόλια: «Πώς έζησα και τί είδα στα 70 μου χρόνια» και «το γενεαλογικό δένδρο των Σδρολαίων». Στα βιβλία αυτά ο Κ. Σδρόλιας γράφει με μια ζηλευτή ιδιωματική Καναλιώτικη προφορά, σπάνια για την εποχή μας και χρησιμοποιεί με ιδιαίτερα πετυχημένο τρόπο το παραδοσιακό Καναλιώτικο λεξιλόγιο.

3.3. Υλικό του Λαογραφικού Μουσείου Καναλίων. Ο κατάλογος των εκθεμάτων του βιβλίου αυτού έχει καταρτισθεί από τα ονόμα-

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΕΓΑΡΩΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΟΔΟΣ ΔΙΠΛΑ 1 ΑΘΗΝΑΙ 117 45

Ἐν Αθήναις τῇ 18 Ιανουαρίου 1985

Αριθ. Πρωτ. 299

Πρός τὸν Κύριον
Κ. Μαυρομιτην
Μπασδέκη ΒΒ
Ββλος

Εύχαριστας οὓς γνωρίζομε ὅτι ή συμμετοχή σας στὸν περσινὸ διαγωνισμὸ τῆς Ἐταιρείας μας ἔγινε εὐμενῶς δεκτὴ καὶ ἡ προσφορὰ σας ἐτυχε τοῦ Β' βραβείου ἀπὸ τὴν δρμδια ἐπιτροπὴ τοῦ διαγωνισμοῦ.

Σᾶς συγχαίρομε καὶ εὐχόμεθα νὰ μᾶς δώσετε στὸ μέλλον πλουσιότερα δεῖγματα τοῦ γλωσσικοῦ ἴντιματος ποὺ ἔξετάσπετε.

Μὲ ἐπαρετικὴ τιμῇ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο ΓΡΑΝΚΑΤΕΥΣ

Γ. ΜΠΑΣΔΕΚΗΣ

Ν. ΚΟΝΤΣΕΠΟΥΛΟΣ

Το βραβείο αυτό της Γλωσσικής Εταιρείας των Αθηνών απονεμήθηκε όταν το λεξικό περιείχε τις πρώτες 518 λέξεις.

τα των 600 περίπου αντικειμένων, τα οποία καταγράφονται, όπως ακριβώς τα ονομάτισαν οι προσφέραντες αυτά δωρητές - Καναλιώτες. Εξάλλου οι κασσέτες του Μουσείου περιέχουν πολύτιμο γλωσσικό υλικό μέσα στις συνομιλίες, τις διηγήσεις, τα αφηγήματα, τα τραγούδια και τόσα άλλα των ηλικιωμένων Καναλιωτών, μερικοί από τους οποίους δεν βρίσκονται σήμερα στη ζωή. Μακάρι όλοι μας να προσφέραμε στο Μουσείο παρόμοιες κασσέτες με λαογραφικό περιεχόμενο των προσφιλών μας γερόνων που μίλησαν ανόθετο το γλωσσικό ιδίωμα του χωριού μας.

3.4. Ο «Οδηγός του Λαογραφικού Μουσείου» που εξέδωκε ο Σύλλογός μας το 1983. Τα περιεχόμενα του βιβλίου αυτού που επεξεργάστηκε ο φιλόλογος Γιώργος Γιωτόπουλος διανθίζονται πολύ συχνά με Καναλιώτικους όρους, τα δε αναφερόμενα αντικείμενα ονοματίζονται και περιγράφονται σύμφωνα με τον τρόπο που προφέρονται από τους αυτόχθονες συμπατριώτες μας.

3.5. Η εγκυκλοπαίδεια «ΠΑΠΥΡΟΣ - ΛΑΡΟΥΣ - ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ» και το «Βασικό Ερμηνευτικό Λεξικό» του N. ΒΑΡΜΑΖΗ. Τις πηγές αυτές χρησιμοποίησα για να ελέγχω κατά πόσο μια λέξη είναι Καναλιώτικη ιδιωματική ή χρησιμοποιείται και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, οπότε θα πρέπει να είναι καταχωρημένη στα λεξικά αυτά.

Από τα λήμματα του «ανά χείρας» λεξικού είναι ενδεχόμενο μερικά να απαντώνται σαυτές, αλλά έχουν περιληφθεί για το λόγο ότι κάποιος τύπος αυτών έχει κάτι το ξεχωριστό που το συναντάμε μόνο στα Κανάλια.

3.6. Το βιβλίο του B. Σκουβαρά «Από το λειμώνα της παράδοσης, Πηλιορείτικα Β'». Στο τέλος του βιβλίου αυτού καταχωρείται γλωσσάριο Πηλιορειτών που έχει πολλά κοινά στοιχεία με το Καναλιώτικο.

3.7. Την εφημερίδα «ΤΑ ΚΑΝΑΛΙΑ» του Συλλόγου των Καναλιωτών Αθηνών, όπου δημοσιεύονται πολλά άρθρα με Καναλιώτικη προφορά και ιδιαίτερα τα «λαογραφικά» του Θρασ. Κρίκου.

3.8. Το βιβλίο του συμπατριώτη μας λογοτέχνη Ζήση Σκάρου «Οι ρίζες του ποταμού», όπου βρήκα πολλές Καναλιώτικες λέξεις μέσα στις περιγραφές, τους διαλόγους και τις πολλαπλές αναφορές στη ζωή και την εν γένει δραστηριότητα των παλιών συγχωριανών μας.

4. Οι άλλες συλλογές.

Φτάσαμε στον Ιούνιο του 1986 οπότε ο Σύλλογός μας αποφάσισε να εκδόσει σε βιβλίο την παρούσα συλλογή, κάνοντας παράλλη-

λα έκκληση και σε άλλους Καναλιώτες να προσφέρουν και τις δικές τους συλλογές που τυχόν διαθέτουν προκειμένου να γίνει όσο το δυνατό περιεκτικότερο το παρόν βιβλίο. Η έκκληση είχε συγκινητικά αποτελέσματα, αφού κατέφθασαν κατά χρονολογική σειρά οι ακόλουθες συλλογές:

4.1. Του K. Θ. Κρίκου «Κατάλογος με Καναλιώτικες λέξεις». Η ερμηνευτική απόδοση των 200 περίπου αυτών λέξεων δόθηκε από τον ίδιο σε ειδική συνάντηση που είχα μαζί του.

4.2. Του Νικ. Κωσταβάρα «Θεσσαλιώτικη γλώσσα - γλωσσικοί ιδιωματισμοί». Πρόκειται για μια ανέκδοτη εργασία εννέα δακτυλογραφημένων σελίδων που περιλαμβάνει 300 περίπου «Θεσσαλιώτικες» λέξεις με την ερμηνεία τους.

4.3. Του Θεοδ. Θέου, φιλολόγου, τ. γυμνασιάρχου «Λεξιλόγιο από το γλωσσικό ιδίωμα του χωριού Κανάλια - Καρδίτσας». Το λεξιλόγιο αυτό περιλαμβάνεται σε 13 δακτυλογραφημένες σελίδες και περιέχει 500 περίπου καναλιώτικες λέξεις με την ερμηνεία τους, την ετυμολογία τους κ.λπ.

4.4. Του Ιπποκράτη Σδρόλια με μερικές ακόμα καναλιώτικες λέξεις.

5. Οι τελευταίες σημαντικές συμπληρώσεις και βελτιώσεις.

Τον περασμένο Νοέμβριο, όταν όλα σχεδόν ήταν έτοιμα για να προχωρήσει η έκδοση, θεώρησα σκόπιμο να ζητήσω την πολύτιμη γνώμη και την καθοριστική συνδρομή δυο φίλων και συναδέλφων, μελών του Συλλόγου μας, οι οποίοι κατέχουν τη γλώσσα του χωριού μας σε πολύ καλό βαθμό: Του φιλολόγου Γιώργου Γιωτόπουλου και του δάσκαλου Κώστα Καρανάσιου. Με τους συναδέλφους αυτούς διαβάσαμε αρκετά από τα κείμενα, επιφέραμε πολλές τροποποιήσεις και προσθέσαμε έναν μεγάλο αριθμό νέων λέξεων.

Επί πλέον πήρα πολλά στοιχεία από τις συλλογές τους που αποτελούνταν από 700 λέξεις περίπου του Γιώργου Γιωτόπουλου και 250 λέξεις περίπου του Κώστα Καρανάσιου.

Τέλος ο Πρόεδρος του Συλλόγου μας Απόστολος Κωστούλας διάβασε μόνος του ολόκληρο το λεξικό και έκανε εύστοχες παρατηρήσεις για πολλά γραφόμενά μου, παράλληλα δε έθεσε υπόψη μου 50 περίπου λέξεις που δεν περιλαμβάνονταν στο λεξικό.

Λίγο πριν δοθεί στο τυπογραφείο για εκτύπωση το λεξικό κατέφθασε και μια τελευταία, πολύ σημαντική συλλογή. Ήταν του δάσκαλου Ανδρέα Παπαϊωάννου, που αποτελούνταν από 1000 περίπου λέξεις εκ των οποίων οι πάνω από 150 ήταν εντελώς άγνω-

στες. Τον παρακάλεσα λοιπόν να μου στείλει την ερμηνεία των αγνώστων αυτών λέξεων, με ένα παράδειγμα στην καθεμιά, προκειμένου να καταχωρίθων κι αυτές στο λεξικό. Αυτό και έγινε με θαυμαστή γρηγοράδα, ώστε να προλάβουμε την έκδοση. Μάλιστα δε μου έστειλε την ερμηνεία και άλλων λέξεων της συλλογής του, ώστε να τη συγκρίνω με εκείνων που είχα ήδη καταχωρήσει και να αποδύσω έτσι το τελειότερο νόημά τους. Ολόκληρη η συλλογή του βρίσκεται στα αρχεία του Συλλόγου, όπως ακριβώς και άλλες συλλογές.

Κατά τη διάρκεια της εντυπώσεως κατέφθασε και η συλλογή του Ευριπίδη Ρίζου από 250 λέξεις περίπου.

Αυτή ακριβώς η τελευταία πείρα, δείχνει ότι υπάρχουν ακόμη πολλές λέξεις στο καναλιώτικο λεξιλόγιο, που δεν κατέστη δυνατό να περιληφθούν στο λεξικό, αφού ο κάθε Καναλιώτης, κάτι καινούργιο θα είχε να προσθέσει. Όλες δε αυτές οι υπόλοιπες λέξεις, που είναι πάρα πολλές ακόμα, μπορούν να καταγραφούν από τον καθένα μας και είτε να δημοσιευτούν στην εφημερίδα τα ΚΑΝΑΛΙΑ είτε να αποσταλούν στο Σύλλογο για να εκδοθούν αργότερα, ίσως, σε ένα συμπλήρωμα του βιβλίου αυτού. Τότε μόνο θα είμαστε βέβαιοι ότι όλες σχεδόν οι Καναλιώτικες λέξεις θα έχουν αποθησαυρισθεί για άμεση ή έμμεση χρήση των επερχομένων γενεών.

6. Το λεξικό αποτελεί συλλογική εργασία.

Μετά από αυτά γίνεται φανερό ότι η παρούσα συλλογή αποτελεί προϊόν συλλογικής εργασίας στην οποία βοήθησαν πολυάριθμοι Καναλιώτες, άλλος με τον ένα τρόπο και άλλος με τον άλλο. Η δική μου προσφορά είναι ότι συστηματοποίησα, ταξινόμησα και παρουσίασα σε ενιαίο σύνολο ολόκληρο αυτό το ποικίλο και ανομιόρφω υλικό.

Από τον τρόπο δε αυτό της σύνταξης του λεξικού, αντιλαμβάνεται κανείς τη μεγάλη βαρύτητα που έχει τόσο ως προς την περιεκτικότητα, όσο και ως προς τη νοηματική απόδοση των λέξεων. Διότι κατά τη σύνταξή του έγινε συγκριτική μελέτη των διαφόρων εργασιών και ένας συγκερασμός απόψεων για την τελική διαμόρφωσή της κυρίαρχης εκδοχής. Πολλές φορές μάλιστα, όταν και μια άλλη εκδοχή φαινόταν σπουδαία, σημειώνεται και αυτή στο λεξικό, με την απαραίτητη ένδειξη στο τέλος της αντίστοιχης λέξης, ότι προέρχεται από το βοήθημα τάδε. Γιαυτό και είναι μεγάλο το πλήθος των λέξεων που έχουν παραπομπές, εφόσον αυτές σημειώνονται και στις λέξεις ακόμα εκείνες για τις οποίες έχουν ληφθεί ελάχιστα στοιχεία από τα βοηθήματα.

7. Το γλωσσικό υλικό του λεξικού.

Αναγνωρίζω ότι η οποιαδήποτε δημοσίευση γλωσσικού υλικού, πρώτα απόλα έχει απαιτήσεις φωνητικές, σημασιολογικές, ετυμολογικές κ.λπ. και επομένως είναι υπόθεση σοβαρή, κοπιαστική και πρέπει να γίνεται κατά κύριο λόγο από φιλολόγους και μάλιστα γλωσσολόγους. Το λεξικό που έχετε στα χέρια σας δεν έχει τέτοιες απαιτήσεις. Απλά θέλησα σαυτό να καταγράψω, όσο το δυνατό περισσότερες λέξεις τοπικές και ιδιωματικές, προκειμένου, αφενός μεν να φωτίσω κάπως μια πλευρά της ιστορικής παράδοσης του χωριού μας που περισώζεται μέσα στο λόγο, αφετέρου δε να βοηθήσω τους ειδικούς ερευνητές - γλωσσολόγους στην πληρέστερη μελέτη του θεσσαλικού γλωσσαρίου.

8. Η ευρύτερη σημασία και χρησιμότητα του λεξικού.

Παράλληλα με τη λεξικογραφική αποθησαύριση, το ανά χείρας λεξικό περιέχει και ένα ευρύτερο φάσμα γνώσεων πάνω στη νοοτροπία, την πολιτιστική συμπεριφορά, την οικονομική εξέλιξη, τον πολιτισμό, την κοινωνικότητα και τη ζωή γενικά των Καναλιώτων. Όλα αυτά σε μεγάλη αφθονία και ποικιλία μπορεί να τα βρεί ο προσεκτικός μελετητής τόσο στα διάφορα παραδείγματα που συνοδεύουν τα λήμματα, όσο και στα διάφορα εγκυκλοπαιδικά στοιχεία που παρατίθενται σαυτά.

Έτσι θα συναντήσει πολλά στοιχεία για τις γεωργικές ασχολίες των κατοίκων, τα γεωργικά προϊόντα, τα φυτά που ευδοκιμούν, τις καλλιέργειες, τις αρρώστιες των ανθρώπων και των ζώων, τον τρόπο της θεραπείας των με γιατροσόφια και φαρμακευτικά βότανα, τα ζώα και τα πουλιά που υπάρχουν στην περιοχή και πώς η παρουσία τους επιδρά στη ζωή των κατοίκων, τις σπιτικές ασχολίες που έχουν οι νοικοκυρές, τα φαγητά και τα γλυκίσματα που ετοιμάζουν, τις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις, τους χορούς, τα πανηγύρια, τις θρησκευτικές γιορτές, τον τρόπο της λατρείας, το θρησκευτικό και εθνικό φρόνημα των Καναλιώτων, τις απασχολήσεις των παιδιών με τα παιχνίδια τους, την εξωτερική μορφή και την εσωτερική διαίρεση των σπιτιών, τους χώρους αποθήκευσης των τροφών, τα κλινοσκεπτάσματα, τα διάφορα οικιακά σκεύη, τα εργαλεία και τόσα άλλα.

Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο λεξικό για τα λαογραφικά στοιχεία, ο μεγάλος πλούτος των οποίων μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα ιδιαίτερο λαογραφικό μελέτημα ειδικής μορφής, που παρέχει πολλαπλές χρήσιμες πληροφορίες, οι οποίες τελικά αποβαί-

νουν πολύτιμες, όχι μόνο για τους ειδικούς έλληνες λαογράφους αλλά και για όλους του φιλαμαθείς και απαιτητικούς αναγνώστες.

9. Μερικές χρήσιμες οδηγίες για τους αναγνώστες.

Για την καλύτερη χρήση του λεξικού αυτού κρίνω σκόπιμο να σημειώσω τις παρακάτω αναγκαίες οδηγίες για τους φίλους αναγνώστες:

9.1. Οι διάφοροι όροι αν και απαντώνται μόνο σε ιδιωματική έκφραση κάποιου τύπου, εντούτοις αναφέρονται στο λεξικό στην ονομαστική τους, ή στο πρώτο πρόσωπο του Ενεστώτα (π.χ. τη λέξη «άσ' τον» τη βρίσκουμε στο λήμμα «αφήνω»).

9.2. Όταν μια λέξη είναι κοινή ή βρίσκεται στα νεοελληνικά λεξικά, αναφέρεται συνήθως η ερμηνεία της μόνο με την τοπική σημασία (π.χ. απαντώ = υποστηρίζω).

9.3. Στη γραμματική των λέξεων αναφέρονται συνήθως μόνο οι αρχικοί χρόνοι των ρημάτων και η ονομαστική των κλιτών μερών, μερικές δε φορές μόνο οι χρησιμοποιούμενοι τύποι αυτών.

9.4. Η ένδειξη «» πάνω από δυο συλλαβές σημαίνει ότι αυτές προφέρονται ως μια συλλαβή (π.χ. δία-τά-ζου και όχι δι-α-τά-ζου).

9.5. Στο τέλος της ανάπτυξης πολλών λημμάτων υπάρχει η ένδειξη «Βοήθ.» (= βοήθημα) ακολουθούμενη από έναν ή περισσότερους αριθμούς. Ο πρώτος (και μοναδικός μερικές φορές) αριθμός σημαίνει το βοήθημα που χρησιμοποιίσα (βλ. σελ. 6) για το λήμμα αυτό, ο δεύτερος αριθμός σημαίνει τη σελ. ή το φύλλο εφημερίδας του βοηθήματος και ο τρίτος σημαίνει το κομμάτι ή τη σελίδα της εφημερίδας, αντίστοιχα.

9.6. Η ορθογραφία μερικών λέξεων είναι διφορούμενη. Ποιά π.χ. είναι η ορθή γραφή των λέξεων: σιβρό ή συβρό, γκιρίζ' ή γκυρίζ', τηλιά ή τιλιά; Γιαυτό παρακαλείται ο αναγνώστης, εάν δεν βρίσκει τη λέξη με τον ένα τύπο να την αναζητεί με τον άλλο.

9.7. Επειδή στο Καναλιώτικο ιδίωμα το «ε» προφέρεται τις πιο πολλές φορές ως «ι», η αρχαία δίφθογγος «ευ» προφέρεται ως «ιυ», της οποίας την ορθογραφία διετήρησα αυτούσια για να μην συγχέεται με το «ιφ» ή «ιβ» που το συναντάμε σε πολλές λέξεις. Π.χ. τιλιυτάιος, δουλιυτάρ'ς, ιυτυχισμένους, σκόπιυσ', πλιυρό σε αντιδιαστολή προς τα: σκιφτικός, σιφτές, κιφτέδα, κιφτιδός' λου, ξιφτέρ', κατιβαίνου κ.λπ.

9.8. Τα άρθρα «ο», «η», «το», που σημειώνονται μετα από κάθε όνομα δηλώνουν το γένος (αρσενικό, θηλυκό ή ουδέτερο) αυτού και όχι την προφορά του. Άλλωστε ο αναγνώστης θα διαβάσει στους

γραμματικούς κανόνες που ακολουθούν και θα διαπιστώσει μόνος του, στα παραδείγματα, ότι τα άρθρα «ο» και «το» της νεοελληνικής γλώσσας μετατρέπονται στα «η» και «του» αντίστοιχα στο Καναλιώτικο ιδίωμα.

9.9. Οι ιδιωματικές φράσεις αναφέρονται στα λήμματα των λέξεων τις οποίες περιέχουν και κυρίως στο ουσιαστικό (π.χ. η φράση «έβγαλι του σβέρκου τ'» πρέπει να αναζητηθεί στο λήμμα «σβέρκος»). Πολλές επίσης ιδιωματικές φράσεις υπάρχουν στα παραδείγματα.

10. Και μερικές διευκρινίσεις για τους Καναλιώτες.

Σε πολλούς από τους Καναλιώτες που θα ξεφυλλίσουν το λεξικό, πιθανό να δημιουργηθούν διάφορες απορίες σχετικά με τη σημασία, την προέλευση, τη λειτουργικότητα κ. λπ. των διαφόρων λέξεων. Για το λόγο αυτό κρίνω σκόπιμο να παραθέσω μερικές διευκρινίσεις που πιθανό να διαλευκάνουν τις απορίες αυτές:

10.1. Κατά τη σύνταξη του λεξικού διαπίστωσα ότι μερικοί από τους όρους και ιδιωματισμούς είχαν διαφορετική σημασία, όχι μόνο από μαχαλά σε μαχαλά, αλλά και από οικογένεια σε οικογένεια του ίδιου μαχαλά. Στο λεξικό όμως προσπάθησα να καταγράψω την επικρατέστερη από τις εκδοχές αυτές κατά τη γνώμη μου (π.χ. όχι μπλιγούρ' αλλά μπλουγούρ').

10.2. Δεν περιλαμβάνονται στο λεξικό τα ιδιωματικά επώνυμα των Καναλιώτων ή ιστορικά ονόματα ή παρατσούκλια, όπως π.χ. Κουρκόντζιαλους, Αηντίν'ς, Κουμπούρας κ.λπ.

10.3. Περιλαμβάνονται όμως τα ιδιωματικά κύρια ονόματα αυτών, όπως π.χ. Φουράκους (=Χριστόφορος), Μέλτας (= Μιλτιάδης) κ.ά.

11. Καναλιώτικη προφορά νεοελληνικών λέξεων.

Στο τέλος του βιβλίου ο αναγνώστης μπορεί να βρει την Καναλιώτικη προφορά νεοελληνικών λέξεων. Τη σύνταξη του δεύτερου αυτού λεξικού επέβαλε η άποψη ότι στο κύριο λεξικό δε περιλαμβάνονται όλες οι λέξεις με την ιδιωματική τους προφορά, αλλά μόνο εκείνες που προφέρονται κατά εντελώς ιδιωματικό τρόπο π.χ. (μπ'σκάρ' = μοσχάρι). Πώς λοιπόν προφέρονται οι άλλες λέξεις; Γιαυτό έκρινα σκόπιμο να παραθέσω ενδεικτικά 1000 περίπου από τις συνθησιμένες λέξεις κατά αλφαριθμητική σειρά, οι οποίες έχουν μια κάποια ιδιωματική προφορά στην Καναλιώτικη γλώσσα (π.χ. άγγελος=άγγιλους).

Ο αναγνώστης, λοιπόν, που θα θελήσει να λύσει τέτοιου είδους απορίες, ας κάνει τον κόπο να καταφύγει στο λεξικό που βρίσκεται στο τέλος του βιβλίου.

12. Ευχαριστίες.

Τώρα που το πόνημα αυτό είδε το φως της δημοσιότητας θεωρώ χρέος μου να ευχαριστήσω θερμά:

12.1. Το Δ.Σ. του Συλλόγου που επωμίστηκε το βαρύ φορτίο της αντιμετώπισης των εξόδων της έκδοσης αυτής.

12.2. Τους απανταχού Καναλιώτες που με την προεγγραφή τους έδωσαν την πρώτη οικονομική ενθάρρυνση για την πραγματοποίηση της.

12.3. Τους Καναλιώτες Συλλογείς: Θεό Θεοδόσιο, Κωσταβάρα Νικόλαο, Κρίκο Κων/νο και Σδρόλια Ιπποκράτη, γιατί έθεσαν στη διάθεσή μου τις συλλογές τους με σκοπό την ολοκληρωμένη παρουσίαση του λεξικού αυτού. Οι συλλογές τους φυλάσσονται στα αρχεία του Συλλόγου μας.

12.4. Το φιλόλογο Ζήση Θωμά για τις χρήσιμες πληροφορίες που μου έστειλε για μερικές άγνωστες λέξεις των «Λαογραφικών» του.

12.5. Το Μαυρομάτη Χρυσόστομο, που φιλοτέχνησε τα σκίτσα του βιβλίου ώστε να αποδοθεί καλύτερα το νόημα των ερμηνευμένων λέξεων.

12.6. Τους Καναλιώτες εκείνους που με βοήθησαν ανώνυμα στο δύσκολο έργο της συλλογής αυτής και μου έδωσαν χρήσιμες πληροφορίες για τη σημασία και τη χρήση πολλών από τους όρους της.

12.7. Το φιλόλογο Γιώργο Γιωτόπουλο και το δάσκαλο Κώστα Καρανάσιο για τις πολύτιμες συμβουλές τους και για τις συλλογές τους που έθεσαν υπόψη μου.

12.8. Τον Πρόεδρο του Συλλόγου μας Απόστολο Κωστούλα που διάβασε ολόκληρο το λεξικό, έκανε μερικές ορθές επισημάνσεις και σημείωσε κάμποσες λέξεις ακόμη.

12.9. Το δάσκαλο Ανδρέα Παπαϊωάννου που μπήκε στον κόπο την τελευταία στιγμή και όχι μόνο μου εμπιστεύτηκε τη συλλογή του, αλλά έγραψε και την ερμηνεία πολλών αγνώστων ακόμη λέξεων. Όπως επίσης και τον Ευριπίδη Ρίζο.

12. 10. Ευχαριστώ, τέλος, όλους εσάς που έχετε την υπομονή και κάθεστε και διαβάζετε με τόση καρτερικότητα το πόνημά μου αυτό.

Μάρτης '87
Κώστας Δ. Μαυρομάτης

Θεοδόση Θέου, φιλολόγου

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

Γενικά χαρακτηριστικά

(Αντί να σημειώσω εδώ τους δικούς μου γραμματικούς κανόνες που είχα διαπιστώσει ότι ισχύουν στο Καναλιώτικο γλωσσάριο, προτίμησα να παραθέσω αυτούσια την παρόμοια εργασία του Θεοδ. Θέου, η οποία είναι περιεκτικότερη και πληρέστερη. Κ.Μ.)

Καταρχήν οφείλω να δηλώσω, πως με τα γραφόμενά μου στις σελίδες που ακολουθούν, δεν εξαντλείται το θέμα της μελέτης του παλιού γλωσσικού ιδιώματος του χωριού μας. Επιθυμία μου είναι να δώσω μόνο μερικά βασικά χαρακτηριστικά, κυρίως της γραμματικής του, με την ευχή και την ελπίδα να βρεθεί ο συστηματικός μελετητής του όλου θέματος.

Την παλιά γλώσσα του χωριού μας την ξέρω, τολμώ να πω πολύ καλά, γιατί κι ο ίδιος τη μιλούσα στα παιδικά μου χρόνια και την άκουγα να τη μιλούν ήλικιωμένοι Καναλιώτες γεννημένοι τον περασμένο αιώνα. Κι αυτοί οι άνθρωποι, κυρίως γυναίκες, συνήθωσαν γράμματοι και αταξίδευτοι, όπως δεν πρόλαβε να τους επηρεάσει η κατοπινή ανάπτυξη, αποτελούν την αυθεντικότερη πηγή για την περιγραφή και τη μελέτη της γλώσσας του χωριού μας.

Πρώτα-πρώτα πρέπει να σημειώσω πως και το δικό μας γλωσσικό ιδίωμα ανήκει στη μεγάλη κατηγορία των βόρειων διαλέκτων της πατρίδας μας (στις οποίες ισχύει ο λεγόμενος «βόρειος φωνηντισμός»), που κυριότερα χαρακτηριστικά έχουν: α) τις πολλές συγκοπές των άτονων φωνηέντων ή διφθόγγων π.χ.

π'λι αντί πουλί, άκ'σα αντί άκουσα

σκ'λι αντί σκυλί, κλπ.

και β) την τροπή (στένωση ή κώφωση) των άτονων φθόγγων ε και ο σε ι και ου αντίστοιχα π.χ.

νιρό αντί νερό, πόλιμους αντί πόλεμος,
φαίνουμι αντί φαίνομαι κλπ.

Αλλά οι βόρειες διάλεκτοι υποδιαιρούνται σε τοπικά γλωσσικά ιδιώματα, με ιδιαίτερα το καθένα γνωρίσματα, που το κάνουν να διαφέρει από τα άλλα. Η διαφορά μπορεί να βρίσκεται στην προφορά των φθόγγων, στην κλίση των ρημάτων και ονομάτων, στο

λεκτικό πλούτο κλπ. Έτσι αλλιώς ακούγεται η ομιλία του βουνήσιου Θεσσαλού, αλλιώς του καμπήσιου, αλλιώς του Μακεδόνα κλπ.

Στο χωριό μας έχουμε ένα γλωσσικό ίδιωμα που διαμορφώθηκε από τους ποικίλης προέλευσης (Αργιθέα, Τζουμέρκα, Χάσια, Δ. Μακεδονία κλπ.) κατοίκους του, σε μια μορφή, σχεδόν ενιαία.

Για την περιγραφή του αρχίζομε από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της γραμματικής του.

1. ΑΡΘΡΑ

Άρθρα στην ονομαστική του ενικού αριθμού έχουμε δύο αντί τρία, δηλαδή:

"η" αρσενικό και θηλυκό

"του" ουδέτερο.

Έτσι λέμε: η λύκους αντί ο λύκος

η Μήτρους » ο Μήτρος

η τσιστή

η Φώτου

του σκ' λήκ' αντί το σκουλήκι

του τσικί » το τσικί

Το "η" για τα αρσενικά ονόματα το βρίσκουμε σε πολύ λίγα μέρη της πατρίδας μας (Μυτιλήνη, Τύρναβο).

Άρθρο για τη γενική του πληθυντικού δεν υπάρχει. Αυτό αναπληρώνεται με την πρόθεση απ' (από) μαζί με το άρθρο της αιτιατικής "τοι" ή "τα" (ανάλογα με το γένος). Έτσι λέμε:

τα τουμάρια απ' τα πρόβατα αντί τα τουμάρια τουν προυβάτουν

του τοίμπημα απ' τοι μέλ'σις » του τοίμπημα τουν μιλισάων.

Τα άρθρα κλίνονται έτσι:

Αρσενικό

Ενικός

Ονομαστ. η	π.χ. η λαγός ,	η άντρας
Γεν. του ή τ'	» του λαγό ,	τ' άντρα ή του άντρα
Αιτ. του ή τουν	» του λαγό ,	τουν άντρα

Πληθυντικός

Ονομαστ. οι	» οι λαγοί ,	οι άντρις
Αιτιατ. τοι ή το'	» τοι λαγοί ,	το' άντρις

Θηλυκό

Ενικός

Ονομαστ. η	π.χ. η αλ'πού ,	η γυναίκα
------------	-----------------	-----------

Γεν.	τοι ή το'	» το' αλ'πού ,	τοι γυναίκα
Αιτ.	την ή τη	» την αλ'πού ,	τη γυναίκα

Πληθυντικός

Ονομαστ. οι	» οι αλ'πες ,	οι γυναίκες	
Αιτ.	τοι ή το'	» το' αλ'πες ,	τοι γυναίκες

Ουδέτερο

Ενικός

Ονομαστ. του ή τ'	π.χ. του πιδί ή	τ' αλέτρη'
Γεν. του ή τ'	» του πιδιού ή	τ' αλιτριού
Αιτ. του ή τ'	» του πιδί ή	τ' αλέτρη'

Πληθυντικός

Ονομαστ. τα ή τ'	» τα πιδιά ή	τ' αλέτρια
Αιτ. τα	» τα πιδιά ή	τ' αγόρια

(Συχνά η γενική του ενικού αναπληρώνεται με την πρόθεση "απ'" (από) και το άρθρο "του" π.χ.
η ίγκλα απ' του μπλάρ' αντί η ίγκλα του μπλαριού)

2. ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Τα αρσενικά ονόματα στη γλώσσα του χωριού μας τελείωνουν όλα σε -ς. Οι καταλήξεις τους στην ονομαστική είναι:

1. - ός	π.χ. η λαγός,	η χουρός	(όλα οξύτονα)
2. - ους	» η κουρίους,	η Φαίδους	και το οξύτονο η παππούς
3. - ας	» η χλιάρας,	η χαλβάς,	η μάστουρας
4. - ης	» η κατής,	η Θιουδόης	
5. - ές	» η ριντές,	η τζιουτζιουβές	
6. - άνς	» η Θιουφάν'ς	έτσ π.χ.	η ουφειλέτ'ς
	ένς	» η Δημουσθέν'ς	η κλέφτ'ς
	όνς	» η Ξινουφώνς	άτς »
	ότς	» η στρατιώτ'ς	η μαυρομάτ'ς άφτς »
			η ράφτ'ς

(Δηλ. καταλήξεις ονομάτων που τελείωνουν σε -ης και απέβαλαν το "η" στην ονομαστική του ενικού).

Κατά την κλίση των αρσενικών ουσιαστικών έχουμε δύο καταλήξεις στον ενικό (μια για την ονομαστική και μια για γενική και αιτιατική) και μια για τον πληθυντικό (την ίδια για την ονομαστική και αιτιατική, γιατί γενική δεν υπάρχει). Έτσι λέμε:

Ενικός			
Ονομαστ. η λαγός	η λύκους	η παππούς	η μάστουρας
Γεν. του λαγό	του λύκου	του παππού	του μάστουρα
Αιτ. του λαγό	του λύκου	τουν παππού	του μάστουρα

Πληθυντικός			
Ονομαστ. οι λαγοί	οι λύκ'	οι παππούδις	οι μαστόρ'
Αιτ. τοι λαγοί	τοι λύκ'	τοι παππούδις	τοι μαστόρ'

Παρόμοια λέμε:

Ενικός			
Ονομαστ. η κατής	η ζαΐρές	η στρατιώτ'ς	η ράφτ'ς
Γεν. του κατή	του ζαΐρέ	του στρατιώτ'	του ράφτ'
Αιτ. τουν κατή	του ζαΐρέ	του στρατιώτ'	του ράφτ'

Πληθυντικός			
Ονομαστ. οι κατήδις	οι ζαΐρέδις	οι στρατιώτις	οι ραφτάδις
Αιτ. τοι »	τοι »	τοι »	τοι »

Γενική πληθ. δεν υπάρχει και αναπληρώνεται με την πρόθεση απ' το άρθρο τοι και την αιτιατική. Π.χ. "τα ουρλιαχτά απ' τοι λύκ", "τα γιατάκια απ' τοι λαγοί".

Τα θηλυκά ονόματα έχουν καταλήξεις:

1. -α π.χ. η αυλακιά,	η μάνα,
2. -η » η τσιατή,	η Λέν',
3. -ου » η αλ'πού,	η Βασίλου
4. -ώ » η Μαριγώ,	η Πηνιώ (μόνο σε μερικά κύρια ονόματα)

Στην κλίση έχουμε για όλες τις πτώσεις μια κατάληξη για τον ενικό αριθμό και μια για τον πληθυντικό. Δηλαδή:

Ενικός			
Ονομαστ. η μάνα	η ανέμ'	η αλ'πού	η Πηνιώ
Γεν. τοι μάνα	το' ανέμ'	το' αλ'πού	τοι Πηνιώ
Αιτ. τη μάνα	την ανέμ'	την αλ'πού	την Πηνιώ

Πληθυντικός			
Ονομαστ. οι μανάδις	οι ανέμις	οι αλ'πές	
Αιτ. τοι »	τοι »	τοι »	

Γενική, όπως και στα αρσενικά δεν υπάρχει.

Τα ουδέτερα ονόματα έχουν καταλήξεις:

1. - α π.χ. του ρέμα,

του σιάμα,

του μάζουμα

2. - ι,υ	» του τσικί,	του μπιμπίλ',	του βράδ'
3. - ους	» του μάκρους,	του βάρους,	του μέρους
4. - ου	» του κρύου,	του σαμαράδικου	
5. - ό	» του στρατό,	του βιό,	του σκατό
6. - άς	» του κριάς		

Κατά την κλίση των ουδετέρων ονομάτων έχουμε μια κατάληξη στον ενικό αριθμό και μια κατάληξη στον πληθυντικό για όλες τις πτώσεις. Δηλαδή:

Ενικός			
Ονομαστ. του ρέμα,	του βράδ',	του βάρους,	του κρύου,
Γεν. »	»	»	»

Πληθυντικός			
Ονομαστ. τα ρέματα,	τα βράδυα,	τα βάρ',	τα κρύα
Αιτιατ. »	»	»	»

Πτώση γενική δεν έχουν ούτε στον ενικό ούτε στον πληθυντικό. Δηλ. δεν λεγόταν του μπιμπιλιού, του κρύου, των φ'λιών, των γραμμάτουν, των μαζουμάτουν.

3. ΕΠΙΘΕΤΑ

Για τις καταλήξεις και τις κλίσεις των επιθέτων ισχύουν τα ίδια που ισχύουν και στα ουσιαστικά.

4. ΡΗΜΑΤΑ

Στα ρήματα της γλώσσας του χωριού μας έχουμε μερικές ιδιαιτέροτητες. Αυτές αναφέρονται στις καταλήξεις, στον τονισμό και σε μερικά χαρακτηριστικά στοιχεία.

Αρχίζουμε με τα βοηθητικά ρήματα που στην οριστική του ενεστώτα και του παρατατικού κλίνονται έτσι:

Οριστική

Ενεστώτας

είμι	είμιστι	έχου	έχουμι
είσι	είστι	έχ'ς	έχιτι
είνι	είνι	έχ'	έχουν

Παρατατικός

ήμαν	ήμασταν	είχα	είχαμαν
ήσαν	ήσασταν	είχις	είχαταν
ήταν	ήταν	είχι	είχαν

Άλλους χρόνους ή μονολεκτικούς τύπους στις άλλες εγκλίσεις δέν έχουν.

Όλα τα ρήματα χωρίζονται σε δύο καστηγορίες:

1. Σ' αυτά που δέν τονίζονται στη λήγουσα (βαρύτονα της αρχαίας) και τελειώνουν σε -ου π.χ. χαλεύου, τρώου, ρικάζου, γλέπου, λέου, και

2. σ' αυτά που τελειώνουν σε -άου δηλ. συναιρημένα (περιστώμενα της αρχαίας) π.χ. γιλάου, πουνάου, κατ'ράου, πιρπατάου, μαρτυράου.

Ρήματα σε -έω -ώ όπως τα σε -έω της κοινής δημοτικής υπάρχουν ελάχιστα που στην κλίση τους, όπως θα δούμε, διαφέρουν από τα σε -άου μόνο στην οριστική του ενεστώτα π.χ. λαλώ (τι λαλείς κόκουτα;), βαρώ (τί βαρεί η καμπάνα;), μπουρώ (μπουρώ κι τρέχου), ζηώ (ζηώ κι αρμάζω), ανοιώ (ανοιώ ή ανοιούμι του χουρό) κλπ.

Στη μέση ή παθητική φωνή τα μέν της πρώτης κατηγορίας τελειώνουν σε -ούμι, όπως πιδεύουμι, σκιάζουμι, πλένουμι, τα δε της δεύτερης κατηγορίας σε -όμι ή ιόμι, όπως κοιμόμι, κουνιόμι, γκυλόμι, κατουριόμι, μαρτυριόμι.

A' Κατηγορία

1. Ενεργητικής φωνής οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
χαλέβου	χάλιβα	χάλιψα
χαλέβ'	χάλιβις	χάλιψις
χαλέβ'	χάλιβι	χάλιψι
χαλέβουμι	χάλιβάμων	χάλιψάμων
χαλέβιτι	χάλιβάτων	χάλιψάτων
χαλέβουν	χάλιβαν	χάλιψαν

Οι άλλοι χρόνοι σχηματίζονται όπως στην κοινή δημοτική. Μονολεκτικούς τύπους στις άλλες εγκλίσεις έχουμε σπάνια μεν στο β' ενικό ή και πληθυντικό της προστακτικής του ενεστώτα (τρέχα, μήν κλαίτι), πάντοτε δε στο β' ενικό και πληθυντικό της προστακτικής του αορίστου (κόσιαψι ή κόσια, κουσέψ'τι, χάλιψι, χαλέψ'τι, φάι, φάτι).

2. Μέσης ή παθητικής φωνής οριστική.

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
νίβουμι	νίβουμαν	νίφ'κα

νίβιστι	νίβουσαν	νίφ'κις
νίβιτι	νίβουνταν	νίφ'κι
νίβουμέστι	νίβουμάσταν	νίφ'καμαν
νίβιστι	νίβουσάσταν	νίφ'καταν
νίβουντι	νίβουνταν	νίφ'καν

Οι άλλοι χρόνοι σχηματίζονται όπως στην κοινή δημοτική, πάντα βέβαια με τις ιδιωματικές καταλήξεις. Μονολεκτικούς τύπους στις άλλες εγκλίσεις έχουμε μόνο στο β' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο της προστακτικής του αορίστου (νίψ', νιφτήτι, κοιμήσ', κοιμ'θήτι).

B'. Κατηγορία

1. Ενεργητικής φωνής οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
γιλάου	γιλούσα	γέλασα
γιλάς	γιλούσις	γέλασις
γιλάει	γιλούσι	γέλασι
γιλάμι	γιλούσαμαν	γέλασάμαν
γιλάτι	γιλούσαταν	γέλασάταν
γιλάν	γιλούσαν	γέλασαν

Οι άλλοι χρόνοι σχηματίζονται όπως και στην κοινή δημοτική. Μονολεκτικούς τύπους στις άλλες εγκλίσεις έχουμε συνήθως στο β' ενικό και πληθυντικό του ενεστώτα και αορίστου της προστακτικής (γέλα, γιλάτι, κούνα, γέλασι, γιλάστι, κούνισι, κουνίστι).

2. Μέσης ή παθητικής φωνής οριστική

Ενεστώτας	Παρατατικός	Αόριστος
κοιμόμι	κοιμόμαν	κοιμήθ'κα
κοιμόσι	κοιμόσαν	κοιμήθ'κις
κοιμότι	κοιμόνταν	κοιμήθ'κι
κοιμόμιστι	κοιμόμασταν	κοιμήθ'καμαν
κοιμόστι	κοιμόσασταν	κοιμήθ'καταν
κοιμόντι	κοιμόνταν	κοιμήθ'καν

Οι άλλοι χρόνοι σχηματίζονται, όπως στην κοινή δημοτική. Μονολεκτικούς τύπους στις άλλες εγκλίσεις έχουμε μόνο στο β' ενικό και πληθυντικό πρόσωπο της προστακτικής του αορίστου (κοιμήσ (ου), κοιμ'θήτι, βουλέψ (ου), βουλιφτήτι, πνίξ (ου), πνιχτήτι).

Στην κλίση των ρημάτων υπάρχουν βέβαια και πολλές ιδιομορφίες. Αναφέρουμε την κλίση του ζηώ και του ανοιώ, που κλίνονται

μεν σύμφωνα με τά σε -έω συναιρημένα (μπουρώ, μπουρείς, μπουρεί, μπουρούμι, μπουρείτι, μπουρούν), αλλά συναιρούν τα δυο -ι, όπου βρίσκονται σε ένα -ι, δηλ. ζήω, ζησ, ζη, ζηούμι, ζήτι, ζηούν και ανοιώ, ανοίς, ανοί, ανοιούμι, ανοίτι, ανοιούν.

Έχουμε επίσης σχηματισμό περίεργων τύπων σ' άλλα ρήματα, όπως τον αόριστο του γλέπου είδια και όχι είδα, τον αόριστο του φεύγου, έϋβγα και όχι έφυγα, τον παρατατικό του φέρνου, ήφιρνα, τον αόριστο του φέρνω, ήφιρα και όχι έφερα κλπ. Δεν θα αναφερθούμε φυσικά σ' όλες τις εξαιρέσεις ούτε θα προσπαθήσουμε να ερευνήσουμε τα φαινόμενα αυτά.

5. ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

Από τις αντωνυμίες που χρησιμοποιούνται στο γλωσσικό ιδίωμα του χωριού μας θα αναφέρουμε μερικούς τύπους.

Α' της προσωπικής.

α' προσώπου:	ιγώ	π.χ. ιγώ η ίδιοιος
	μι	» μι πήρι ζαχαράτα
	ιμένα	» ιμένα δε μι γιλάς
	ιμείς	» ιμείς δε λέμι τίπουτας
	ιμάς	» ιμάς ν' ακούτι
	μας	» μας ρήμαξαν του μπουστάν'

β' προσώπου:	ισύ	π.χ. ισύ η χαζός
	σι	» σι πήρι του πουτάμ'
	ισένα	» ισένα κρένου
	ισείς	» ισείς μ' είπαταν νά 'ρθου
	ισάς	» ισάς μαναχά κατηγορούν
	σας	» σας λέουν να του θυμόσαστι.

γ' προσώπου:	τουν	» τουν έγραψι γράμμα
	τ(ου)	» τ' λέει παραμύθια
	τη(v)	» την τηγανίζ' αυγά
	τσι	» τσι φουνάζ' να 'ρθούν

Β' της κτητικής.

α' προσώπου:	μ', μας	π.χ. η μάνα μ', η μάνα μας
	σ', σας	» η μάνα σ', η μάνα σας
	τ', τ's	» η μάνα τ', η μάνα τ's

6. ΜΕΡΙΚΕΣ ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Σημειώνουμε ακόμα μερικές γενικές και χαρακτηριστικές παρα-

τηρήσεις:

1. Και στα ονόματα και στα ρήματα τα γράμματα γ,ζ,σ, όταν βρίσκονται σαν χαρακτήρες θέματος ανάμεσα σε δυο φωνήντα και ιδιαίτερα τα ζ και σ, όταν στην κατάληξη υπάρχει τελικό ζ, χάνονται (τρώου, τρώς, λέου, λες, αρμέου, αρμές, τραΐ, παίειζ (= παίζεις), νουμίειζ, θα γιλάεις, η Θανάης, η Ντινίης).

2. Ίσως από επίδραση των σύνθετων Παπακώστας, Καραμήτρους, Παπαθέους, έχουμε στο Καναλιώτικο ιδίωμα Κωσταπατάς, Κωτσιουρίζους, Μητρουντρέγκας αντί των Κώστας Πατάς, Κώτσιους Ρίζους, Μήτρους Ντρέγκας.

3. Όπως και σε άλλα μέρη (Θράκη, Πόλη), έχουμε και στο χωριό μας αιτιατική προσωπικής αντωνυμίας στη θέση της γενικής (μι είπι αντί μου είπι, σι μαειρέυου κριάς αντί σου μαγιειρέου, σι στέλνου χαμπέρια αντί σου στέλνω χαμπέρια).

4. Έχουμε σχηματισμό υπερθετικού βαθμού του επιθέτου κουνός (τελευταίος) με τη λέξη αλού δηλ. αλού κουνός που σημαίνει ο πιο τελευταίος.

5. Έχουμε και στο γλωσσικό μας ιδίωμα τη λεγόμενη απενρίνωση, δηλ. η νουντάς, η νώμους, η νουρά, η νουβρός (από το ν του άρθρου της αιτιατικής τουν ουντά, τουν ώμου, την ουρά, τουν ουβρό).

6. Έχουμε επίσης το λεγόμενο προθεματικό "α" σε μερικές λέξεις όπως η ακόλλα, η αβδέλλα, η αδουκάν' η αχιλώνα, η αμάζα, η αβραϊά κλπ.

7. Στο σύμπλεγμα των λέξεων ο αδελφός μου, ο νουνός μου κλπ. γίνεται αναγραμματισμός κι έτσι εμείς λέμε: η αδιρφόζουμ, η νουνόζουμ.

8. Πολύ μεγάλη παραλλαγή παρατηρούμε σε πολλά κύρια ονόματα, προποντός αρχαία, τόση ώστε να μην τα αναγνωρίζουμε π.χ. Γραμένος (Αγαμέμνων), Λιπίδου (Ελπίδα), Κατέρου (Αικατερίνη), Αυγένου (Ευγενία), Μήστρα (Κλυταιμνήστρα), Πηνιώ (Πηνελόπη) κλπ.

9. Πρέπει τέλος να σημειώσουμε πως, όπως συμβαίνει με όλους τους αταξίδευτους, τους αγράμματους και τους απομακρυσμένους από τα αστικά κέντρα, και οι παπούδες μας είχαν περιορισμένο αριθμό λέξεων. Κι αυτές βέβαια οι λέξεις θα ήταν οι αναγκαίες για την εξυπηρέτηση των πρακτικών τους αναγκών και το είδος των εργασιών τους, εργασιών που ήταν κυρίως γεωργικές και κτηνοτροφικές.

**ΛΕΞΙΚΟ
ΤΟΠΙΚΩΝ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΙΣΜΩΝ
ΚΑΝΑΛΙΩΝ - ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ**

αβάρ(i)τους -η -ου. Αβάρετος, αχτύπητος.

Γραμ. αβάρ'τ' -ις -α.

Π.χ. «Δε μπαίρν' απού λόια αυτό του πιδί, κάν' σαν τ' αβάρ' του του σκ'λι».

αβγατίζου. Αυξάνω, γίνομαι μεγαλύτερος, αβγαταίνω.

Γραμ. αβγάτ' ζα, αβγατίσου, αβγάτ' σα.

Π.χ. «Αχ κουρ' τσόπλου μ', θέλου ν' αβγατίσου του φουστάνι σ', τράνιψις τώρα κι σ' έρχιτι κουντό».

Ετυμολ. Προέρχεται από το αρχαίο εκβατός - εβγατός - εβγατίζω - αβγατίζω.

Βοήθ. (5).

αβγάτος(i) (το). Το αβγατισμένο μέρος, το επί πλέον κομμάτι.

Γραμ. τα αβγάτσια.

Π.χ. «Αυτό τ' αβγάτο' που έβαλις στου φουστάνι σ' δε μπασάιν' (δεν πηγαίνει) μι τ' άλλου. Να τ' αλλάξ' κι να βάλ' σ' καλύτιρου».

Βοήθ. (1,268)

αβζότ(i). 1. Σπιρτάδα που πετάει η σφαίρα του όπλου.

2. -Οτιδήποτε που κάνει κάποιον να τρέχει χωρίς να το θέλει.

Π.χ. 1. - «Οι σφαίρις ταμ-τουμ έβγαναν πουλύ αβζότ' όταν έπιφταν στου μάρμαρου».

2. - «Αγιέμ αβζότ' σ' έβαλαν κι λαχάνιασις στου τρέξιμου;».

Βοήθ. (10, 569)

αβρόχ(i) (το). Παγίδα, βρόχος.

Γραμ. τα αβρόχια.

Π.χ. Η γιαγιά στο παραμύθι: «απ' λέτι πιδιά μ', η δράκους αυ-

τός, έστησι τ' αβρόχια τ' σι ούλα τα πιράσματα κι πιρίμινι».

Ο στίχος του δημοτικού τραγουδιού:

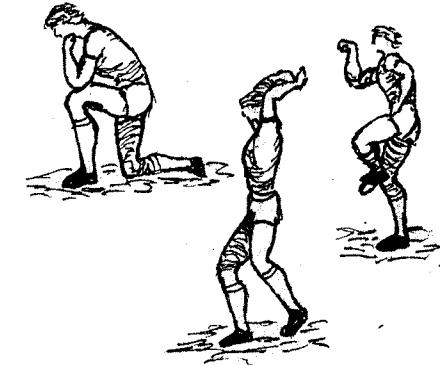
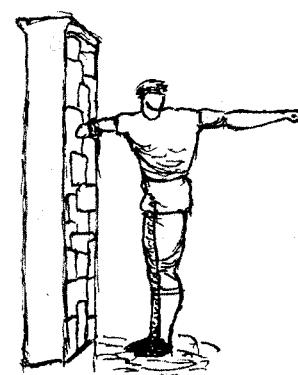
«Έστησα τ' αβρόχι μου κι έπιασα μια πέρδικα στου κλουβί την έβαλα κι λαλεί πάσα προυνί».

Βοήθ. (1,310).

αγάλματα (τα). Εκτός από τη γνωστή έννοια οημαίνει και: είδος παιδικού παιχνιδιού.

Π.χ. «Ιδώ μέσα στου σπίτ' που είμαστι τί θέλιτι να παίξουμι τ' αγάλματα ή τα πουντόβουλα;».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν κατά τον εξής τρόπο: Εκείνος που τα φύλαγε κάθονταν όρθιος και έβλεπε προς τον τοίχο έχοντας τα νώτα του προς τους παίχτες, οι οποίοι προσπαθούσαν να πάρουν μια κάποια ιδιότυπη στάση μένοντας ακίνητοι. Τότε έλεγαν σ' εκείνον που τα «πραστούσε» να γυρίσει το κεφάλι του και να πεί ποιά κατά τη γνώμη του ήταν η καλύτερη στάση, δηλ. ποιό ήταν το καλύτερο αγάλμα. Τότε εκείνος που είχε την καλύτερη στάση έμπαινε στη θέση του και κατά κάποιον τρόπο ήταν ο επόμενος κριτής για την καλύτερη επόμενη στάση που θά έχουν οι άλλοι παίχτες στη συνέχεια.

αγάλματα: Ο κριτής επιλέγει το καλύτερο αγάλμα-παίχτη που θα αποτελέσει τον επόμενο κριτή.

αγάν(i) (το). Το άγανο, η καθεμιά από τις λεπτές βελόνες (τα μουστάκια) που έχει το στάχυ.

Γραμ.: Χρησιμοποιείται κυρίως ο πληθυντικός, τα αγάνια.

Π.χ. «Αυτό του στάχ' έχ' μιγάλα αγάνια».

αγγειό 1. – Αγγείο, δοχείο.

2. – 'Ορχις.

Γραμ. τα αγγειά.

Π.χ. 1. – «Φέρι μι έν' αγγειό για να βάλου τ' άντιρα απ' του γ'ρούν».

2. – «Ατήρα κι λίγου πού κλουτσάς; Μι βάρισις στ' αγγειά μ' κι τώρα μι πουνάν πουλύ».

Βοήθ. (14)

αγγέλου (η). Στη φράση: «την έκανις αγγέλου την κ'λιά σ'» σημαίνει: χόρτασες.

Π.χ. «΄Ηρθις, την έκανις αγγέλου τη γκ'λιά σ' κι τώρα φεύγ'ς. Καλός είσι».

Βοήθ. (14)

Αγίασμα (το). Τοπωνύμιο περιοχής της Λάσδας.

Π.χ. «Έφτασαν μέχρι τ' Αγίασμα οι Γιρμανοί, παμίτι να φύγουμι».

αγιέμ. Γιέ μου και γενικότερα άνθρωπέ μου.

Γραμ. Το βρίσκομε μόνο σαυτό τον τύπο.

Π.χ. «Αγιέμ Βαγγιλή φέρ' του καλισκλήρ' (=εργαλείο για καλύωμα)».

αγκαμπέτ(ι). Με το ζόρι, χωρίς να χαθεί η ευκαιρία.

«Αγκαμπέτ' να τοι πείς κι αυτές τοι κατηγόργις. Θα έσκαγις αν δε το' έλιγις».

αγλήγουρα. Γρήγορα.

Π.χ. «Τρέξι αγλήγουρα να πείς τη μάνα σ' ότι του βρήκαμαν του μπ'σκάρ' πέρα σ' τοι Νιρουφαές».

αγούρμαστους -η -ου. Ανώριμος.

Γραμ.:οι αγούρμαστ' -ις -α.

Π.χ. «Μη ντρώς απ' αυτά τα σύκα, είν' αγούρμαστα ακόμα, θα σι π'ράξουν». Άλλα και μεταφορικά: «΄Αιντι ισύ έχ' σ ακόμα αγούρμαστου κιφάλ'».

αγράπουμα (το). 1. - Πιάσιμο, μάγκωμα.

2. Πόνος.

Γραμ.: τα αγραπώματα.

Π.χ. 1. - «Τέθιου αγράπουμα απ' σ' έκανα τώρα δεν πρόκειτι να μι ξιφύγ' σ».

2. «Αγιέμ Βαγγιλή του πιδί σ' έχ' αγράπουμα στην κ'λίτσα τ' Να του πάτι στου γιατρό που τους έχουμι κουντότα».

Βοήθ. (15)

αγραπώνου. Πιάνω ξαφνικά και δυνατά.

Γραμ.: αγράπουνα, αγραπώσου, αγράπουσα.

Αγραπώνουμι, αγραπώνουμαν, αγραπουθώ, αγραπώθ'κα.

Π.χ. «Τότι ήρθι η πατέρας μ', τουν αγραπών' απ' του λιμό κι τουν πιτάει τέντα ρέντα καταή».

άγρικους -η -ου. Ανώριμος.

Γραμ.: οι άγρικ' -ις -α

Π.χ. «Είνι άγρικους ακόμα, τι να τουν κάν' σ»;

Βοήθ. (14).

αδιέτο(ι). Έτσι όπως είναι, σκέτο.

Π.χ. «Μαρή Βασίλου, αδιέτο' τουν έβρασις τουν τραχανά, χουρίς λάδ' ντίπ»;

«Ιγώ τσι κιφτέδις τσι θέλου μι ζ' μί, όχ' αδιέτο'».

αδικεί (ή ουδικεί). Εκεί στο ίδιο μέρος.

Π.χ. «Είδα του λαγό κάτ' απ' τη φασ' λιά, τουν έρ' ξα νια ντουφικιά κι τουν άφ' σα αδικεί στουν τόπου (= τον σκότωσα)».

άδιξιους; -α; -ου;. Αδέξιος; Ανίκανος; (πάντα σε ερωτηματική πρόταση).

Γραμ.: οι άδιξ' -ις -α.

Π.χ. «Γιατί,άδιξιουν άντρα έχ' σι κι σύ μαρή Αγόρου;» «΄Άδιξια γυναίκα είσι κι συ μαρή Λέν'; Τόσ' προυκουπή έχ'σ κάν' ως τα τώρα».

αδιρφουμοίρ(ι) (το). Το καθένα από τα μέρη στα οποία μοιράζεται ένα κτήμα στα αδέρφια.

Γραμ.: τα αδιρφουμοίρια.

Π.χ. «Αυτά τα χουράφια είνι αδιρφουμοίρια, δε μπουρούν να χουρίσουν τώρα μι τουν αναδασμό».

αδουκάν(η) (η). Γεωργικό εργαλείο κυρίως για το αλώνισμα του σιταριού.

Γραμ.: την αδουκάν', οι αδουκάνις, τις αδουκάνις.

Π.χ. «Του στιάρ' παλιά τ' αλών' ζαν μι την αδουκάν'».

Εγκυλ. Η αδοκάνη έχει σχήμα γεωμετρικού τραπεζίου και είναι κατασκευασμένη από μονοκόμματη χοντρή σανίδα, με ελαφριά έξαρση στο μπροστινό μέρος, ώστε να μη μαζεύει και συμπαρασέρνει τα στάχυα ή το όχυρο. Για τον ίδιο λόγο δεν έχει και δόντια σαυτό το τρήμα της επιφάνειάς της. Τα δόντια αυτά ήταν στην αρχή μικρές, σκληρές και κοφτερές πέτρες κατά προτίμηση από πυριτόλιθο (τσακιμακόπετρα), που στερεώνονταν σε μικρές εσωχές σ' ολόκληρη την έκταση της κάτω επιφάνειας της αδοκάνης.

Η διαδικασία για το αλώνισμα με την αδοκάνη ήταν η εξής: Πρώτα έστρωναν τα δεμάτια στο αλώνι, που η διάμετρός του δεν ξεπερνούσε τα δέκα μέτρα. Τα έλυναν τα δεμάτια και τα τοποθετούσαν με τα στάχυα προς τα μέσα. Ύστερα τοποθετούσαν πάνω στο αλώνι την αδοκάνη που την έσερναν βόδια ή άλογα ή γελάδια.

Βοήθ. (6, 35)

αδυάσμους (ο). Το φυτό δυόσμος που χρησιμοποιείται στη μαγειρική.

Γραμ.: του αδυάσμου, τον αδυάσμου.

Π.χ. «Μαρ' Αντρέινα έχ'σ να μι δώεις λίγουν αδυάσμου να βάλου στου φαΐ»;

Ο στίχος του δημοτικού τραγουδιού:
 «Αδυάσμους κι ου βασιλικός κι του μακιδουνήσι
 παν' τα ματάκια μ' βρύση».

Βοήθ. (1,317)

αζάτ(ι) (το). 1. – Απελευθέρωση.

2. – Παρατημένο μέρος ή αντικείμενο που το ιδιοποιείται κάποιος.

Γραμ.: τα αζάτια.

Π.χ. 1. «Τ' αζάτ' του χουργιού μας απ' τοι Τούρκ' έγινι του 1881 μαζί μι την απιλιυθέρουσ' τοι Θισσαλίας».

2. «Άιντι αυτό του βρήκαν αζάτ' κι τό 'καναν θ' κό τ'ς».

Βοήθ. (8, 147) (15)

αζέτχους -η -ου. Φρέσκος.

Γραμ. αζέτχ' -ις -α

Π.χ. «Σας ήφιρα απ' τη βρύσ' αζέτχου κρύου νιρό να πιείτι κι να δρουσιστείτι».

Βοήθ. (13, 1)

άιατους. Κοίταξέ τον, νάτος.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο σαυτόν το τύπο.

Π.χ. «Άιατους πώς είνι μι την τραγιάσκα». «Άιατους ήρθι απάν' που έλιγάμαν να πάμι να τουν φουνάγουμι».

Αιγιάνν(ης) (ο). Τοπωνύμιο στα όρια της Κοινότητας με το Παλαιοκλήσι και το Μορφοβούνι, όπου είναι και αγροκτήματα Καναλιωτών.

Γραμ. του Αιγιάνν', τον Αιγιάνν'.

Π.χ. «Έχου να διάβου πέρα στουν Αιγιάνν', ικεί είνι του θ' κο μ' του καπνουτόπ'».

Εγκυλ. Στην περιοχή του Αιγιάννη ήταν άλλοτε ολόκληρο χωριό. Μέχρι και σήμερα ακόμα οι γεροντότεροι διηγούνται ότι στο πανηγύρι του χόρευαν εκατό νύφες της χρονιάς. Άλλα και πολλά ευρήματα, κυρίως νομίσματα, που βρέθηκαν κατά το 1908 από τους Γκέκηδες μεροκαμπιάρηδες και από άλλους αργότερα, φανερώνουν ότι το χωριό αυτό παρουσίασε μεγάλη ακμή. Ευρήματα επίσης αρχαίου οικισμού των Ελληνιστικών ή των Ρωμαϊκών χρόνων που ανακαλύφτηκαν στη θέση Κρανούλα της περιοχής αυτής βρίσκονται σήμερα στο Λαογραφικό Μουσείο Καναλίων.

Βοήθ. (1, 84) και (6, 41).

Αϊ Δημήτρης (ο). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: το μήνα Οκτώβριο.

Γραμ. του Αϊ Δημήτρ', και του Αϊ Δημητριού, τον Αϊ Δημήτρ'.

Π.χ. «Πέρα τουν Αϊ Δημήτρ' αρχινάει η σπαρμός ξανά πάλι».

Αιλιάς (ο). Τοπωνύμιο γραφικής βουνοκορφής στην κορυφή του χωριού, όπου είναι και η ομώνυμη εκκλησία.

Π.χ. «Απάν' στουν Αιλιά έχ' πουλλές ουμουρφιές τώρα του Μάη».

Εγκυλ. Η όμορφη αυτή βουνοκορφή του χωριού είναι γεμάτη από δένδρα και κυπαρίσσια και έχει στο κέντρο της την εκκλησία του Αιλιά που κτίστηκε το 1903. Είναι πραγματικά μαγευτικό το τοπίο εδώ ιδιαίτερα κατά την Ανοιξη. Το πράσινο χρώμα τονισμένο ιδιαίτερα με τα πολύχρωμα λουλούδια που άφθονα φύονται τριγύρω, η μεθυστική ευωδία που αναδίνεται από παντού, το απεριγραπτό θέαμα του Θεοσαλικού κάμπου που απενίζει κανείς από εδώ πάνω, το παχύ χορτάρι που τότε μόνο μπορείς να το απολαύσεις όταν ξαπλώσεις και κυλιστείς επάνω του και τόσα άλλα, δίνουν μια μόλις αμυδρή εικόνα του μεγαλείου με το οποίο περιβάλλεται ο Αιλιάς. Γιαυτό οι επισκέπτες δεν λείπουν ποτέ.

Από τα δένδρα του, πολλά κόπηκαν από τους Τούρκους, όταν αυτοί στρατοπέδευσαν στη Σταρτώνα, δηλ. πρίν από το 1881 και άλλα από τους Ιταλούς το 1940 - 41.

Βοήθ. (1,87)

άιντι. Άντε, εμπρός.

Π.χ. «Άιντι ν' αρχινήσουμι του μάζιμα γιατί μας πήρι του μισ' μέρ'. Πάνιασι του καπνό».

άιντιστι. Άιντε, εμπρός.

Π.χ. «Άιντιστι να πάμι για φαΐ τώρα, μισ' μέριασι, καντήλιασι η Ήλιους κι κάν' πουλύ ζέστα».

αϊτέρ(ι) (το). Ταίρι.

Π.χ. «Αχ αυτό του π' λάκ' ούλου σκούζ' γιατ' έχασι τ' αϊτέρι τ'».

«Απού πέτρα πέτρα πιρπατώ, απού πέτρα σι λιθάρι να μη μι κρύψ' η κουρνιαχτός μη μι μαυρίσ' η ήλιους ώσπου να βρώ τ' αϊτέρι μου το παλυαγαπημένο».

Βοήθ. (1, 310).

ακάμουτους -η -ου. Αυτός ο χώρος που δεν είναι οργωμένος.

Γραμ. οι ακάμουτ'.

Π.χ. «Έχου ακάμουτου ακόμα του χουράφ' στη Σαρακίνα».

ακαρέπ(ης) -σα -κου. Ανεπρόκοπος, αχαίρευτος.

Γραμ. οι ακαρέπ' δις -σις -κα.

Π.χ. «Ντιπ ακαρέπ' σί είνι αυτός η Χρίστους, δε λέει να του πάρ' απάνου τ' ακόμα».

Βοήθ. (14)

ακαριπιά (η). Ανεπροκοπιά, χωρίς προκοπή.

Γραμ. οι ακαριπιές.

Π.χ. «Τέτοιαν ακαριπιά απού άνθρουπου δε ματαείδα».

Βοήθ. (14)

άκλουθου (το). Ύστερο, πλακούντας.

Γραμ. Τα άκλουθα.

Π.χ. «Γένν' σι θηλ' κό η γίδα μ', έρριξι τ' άκ'λουθου κι τώρα

γλύφ' του κατο'κάκ' για να στιγνώσ'».

Σημ. Συνηθέστατα λέγεται «στρώμα».

Βοήθ. (16)

ακουρμαίνουμι. Αφουγκράζομαι, κρυφακούω, ακούω σκεφτικός.

Γραμ. ακουρμαίνουμαν, ακουρμαστώ, ακουρμάσ' κα.

Π.χ. «Όταν ήμαν μικρός κάθουμαν κι ακουρμαίνουμαν τουν παππού μ' απού μας έλιγι παλιές όμουρφις ιστουρίς».

«Σύρι κρυφά κι ακουρμάσ' να δούμι τι τουν λέει».

ακρούλα (η). Υποκοριστικό του «άκρη».

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ικεί πέρα στην ακρούλα άφ'σα το σκιπάρν». Σύρι άμα θέλ'ς να του πάρ'ς».

αλαή (το). Κύκλος χαραγμένος στο έδαφος από τα παιδιά για τα παιχνίδια τους.

Ετυμ. Μάλλον προέρχεται από το αρχαίο αλωή.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Παρατ. Πολλές φορές προφέρεται μαζί με το άρθρο ως τ' αλαή.

Π.χ. «Πιδιά, πιδιά ιλάτι να παίξουμι τ' αλαή».

αλαμανάου. Ανακατώνω.

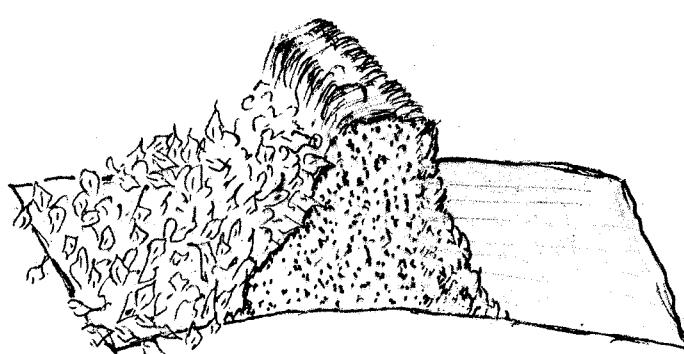
Γραμ. Αλαμανούσα και αλαμάναγα, αλαμανήσου, αλαμάν' σα.

Π.χ. «Τ' αλαμάν'σις τώρα καλά-καλά ισύ κι έβαλις ιμένα να τα τιριάσου».

αλαμανιά (η). Ανακατωσούρα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Τέτοια αλαμανιά που έκανις αυτού στουν καπνό τώρα, που να μπουρέσου ιγώ νάβρου σειρά».

αλαμανιά: «Ξιφουρλιάσ'κι» η «μιριά» και έγινε αλαμανιά στο καπνό.

αλάνταβους -η -ου. Ζωηρός, απρόσεκτος, ζημιάρης.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πουλύ αλάνταβους είσι. Ούλου ζημιές κάν' σ».

αλειψό (το). Είδος ψωμιού από αλεύρι καλαμποκιού, χωρίς προζύμι.

Γραμ. του αλειψού.

Π.χ. «Θέλουμι να ζ' μώσουμι του βράδ'. Τ' αλειψό απ' είχις μέσα στου μισάλ' έγινι δράγγανου».

Εγκλυκλ. Το αλειψό ψωμί παρασκευάζονταν ως εξής: Έβαζε η νοικοκυρά το κανονικό αλεύρι στο σκαφίδι, έρριχνε και αλάτι λιωμένο σε ζεστό νερό, πρόσθετε και τα ανάλογο ζεστό επίσης νερό και το έπλαθε. Ύστερα το άπλωνε στο ταψί, έκανε και μερικά κεντήδια με το ππερούνι αυτοσχέδια ώστε να έχει όμορφη επιφάνεια και το έβαζε κατευθίαν στη γάστρα. Όταν μετά από πολλή ώρα ψηνόταν και το έβγαζε είχε νόστιμη γεύση έτσι σχινιστό καθώς ήταν. Μετά όμως που κρύωνε και περνούσε καριά μέρα γινόταν πραγματικά πολύ σκληρό, γινόταν «δράγγανο» όπως χαρακτηριστικά έλεγαν.

Βοήθ. (2,46)

Αλής (ο). Τοπωνύμιο περιοχής νότια του χωριού με ομώνυμη πηγή.

Γραμ. Χρησιμοποιείται κυρίως η αιτιατική: στον Αλή.

Π.χ. «Η Λάμπρινα φόρτουσι ούλα τα σκουτιά κι τα στρώματα κι πήγι πέρα στουν Αλή για να τα πλύν'».

Εγκλυκλ. Στη θέση αυτή επί τουρκοκρατίας έγινε μια μικροσυμπλοκή μεταξύ Ελλήνων και μιας Τουρκικής περιπόλου, κατά την οποία σκοτώθηκε ο αρχιφύλακας των Τούρκων που ονομαζόταν Αλής.

Στο άφθονο νερό της πηγής πίνουν νερό τα ζώα, αλλά και οι Καναλιώτισσές έρχονται και πλένουν τα βαριά στρώματά τους.

Βοήθ. (1, 85)

αλιακάς (ο). Κλήρος, κομμάτι γης που παραχωρούσαν σε Τούρκους αγρότες, στους κονιάρηδες της Θεσσαλίας.

Γραμ. οι αλιακάδις.

Π.χ. «Ικεί στουν κάμπου ήταν κι ένας μικρός κλήρους αλιακάς».

(10,9), (10,569)

αλικουντουργιάζου. Ενοχλώ φορτικά.

Γραμ. αλικουντούργιαζα, αλικουντουργιάσου, αλικουντούργιασα,

αλικουντουργιάζουμι, αλικουντουργιάζουμαν, αλικουντουργιθώ, αλικουντουργιάσ' κα.

Π.χ. «Αυτά τα μηχανάκια μ' αλικουντουργιάζουν πάσα προυί».

αλιμούρα (η). Το «βούτηγμα» (= άρπαγμα) μπροστά στα μάτια σου.

Γραμ. οι αλιμούρις.

Π.χ. «Ορ' αλιμούρα έκαναν τα ζ' λάπια στη σκαμνιά μ' κι δεν
άφ' σαν σκάμν' για σκάμν'».

αλιμουριάζου. Αρπάζω, πιάνω βίαια κάποιον.

Γραμ. αλιμούριαζα, αλιμουριάσου, αλιμούριασα.

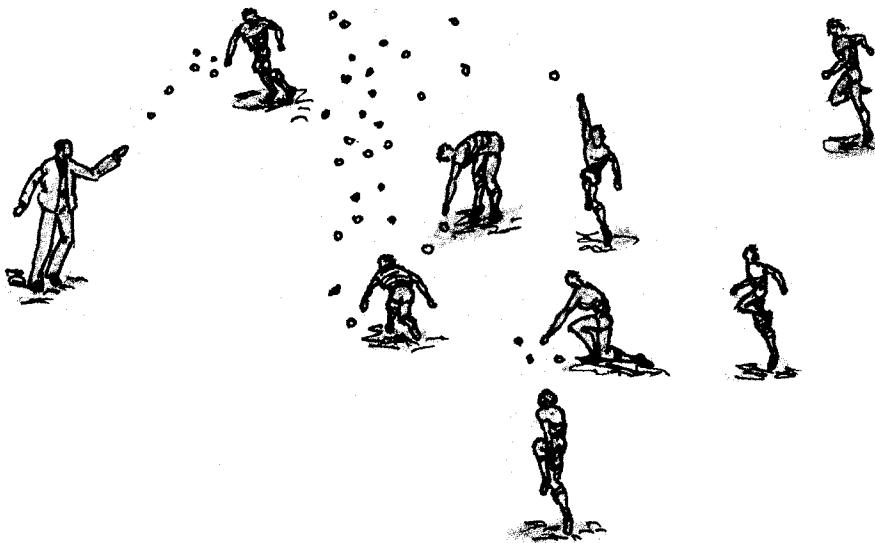
Π.χ. «Τουν αλιμούριαξι μι τα χέρια τ' κι λίγους έλειψι να τουν
πνίξ'».

Βοήθ. (14)

αλιμουσούρα. Τρόπος μοιρασιάς αντικειμένων (κυρίως κερμάτων) με το να τα πετούν ψηλά και ύστερα να τα μαζεύουν από το έδαφος τα παιδιά, όσα προφτάσουν.

Π.χ. «Πιδιά ίλατι ιδώ από 'ξου απ' την ικκλησιά να σας τα ρίξου αλιμουσούρα».

Εγκυλ. Μετά από τα βαφτίσια ο νουνός συνηθίζεται να μοιράζει χρήματα στα παιδιά, αφού πρώτα τα βάλει στη σειρά. Ύστερα τα υπόλοιπα χρήματα που του μένουν σε κέρματα τα «σηκώνει αλιμουσούρα» σε ένα ανοιχτό μέρος του προαυλίου της εκκλησιάς. Με μεγάλη κινητικότητα και ευλυγισία οι βρόμπιρες προσπαθούσαν τότε να αρπάξουν όσο το δυνατόν περισσότερα νομίσματα, δεκάρες, φράγκα, δίφραγκα κ.ά. που θα αποτελούσαν αργότερα το μοναδικό χαρτζλίκι τους για να αγοράσουν διάφορα γλιφίτζούρια.

αλιμουσούρα: Μόλις ο νουνός πετάξει τα κέρματα στον αέρα, όλα τα παιδιά σπεύδουν να τα προλάβουν.

αλισιά (η). Ποσότητα σιταριού, καλαμποκιού κ.λπ. ίσου με ένα φόρτωμα.

Γραμ. οι αλισιές.

Π.χ. «Έχουμι μαναχά τρεις αλισιές καλαμπόκ' για να βγάλου-

μι τη χρουνιά μέχρι του θέρου».

Βοήθ. (14)

αλισίβα (η). Σταχτόνερο βρασμένο.

Γραμ. της αλισίβας, την αλισίβα.

Π.χ. «Έφκιασα έτοιμ' την αλισίβα για τη μπουγάδα».

Εγκυλ. Την αλισίβα τη χρησιμοποιούσαν στο χωριό μέχρι και τη δεκαετία του '40, τότε που το σαπούνι ήταν σπάνιο και πανάκριβο. Ήταν τα βαριά στρώματα και τα πολύ λεωρένα ρούχα, τα έβαζαν μέσα στην αλισίβα για να «μουλιάσουν» και ύστερα τα έτριβαν με τα χέρια πάνω σε μιά πέτρα μεγάλη και τα χτυπούσαν με τον κόπανο και μετά τα ξέβγαζαν σε κρύο καθαρό νερό. Τα στέγνωναν δε πάνω στις φράχτες ή στα χαμόδενδρα και στο τέλος τα δίπλωναν για να τα έχουν καθαρά για τον επόμενο χειμώνα.

αλιυρουτέντουμα (το). Το φαγητό αρινστά (βλ. λέξη), που γίνεται με μικρούς βόλους από ζυμάρι.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Τι άλλου να φάμι του βράδ'; Αλιυρουτέντουμα είνι του καλύτιρου».

Βοήθ. (16).

ακλουτίζου. Ενοχλώ, πονοκεφαλιάζω, προκαλώ φασαρίες.

Γραμ. αικλότ' ζα, αλκουτίσου, αλκότ' σα,

ακλουτίζουμι, αλκουτίζουμαν, αλκουτιστώ, αλκουτίσ' κα.

Π.χ. «Αλκουτίσ' κα ματαπάλι μ' ικείνα απ' άκ' σα. Θα πέσου στο ςτρώμα να 'συχάσου λίγου».

Βοήθ. (14)

αλλαξιάρκους -ια -ου. Αυτός που προέρχεται από την αλλαξιά.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μαζώνου ούλα τα αλλαξιάρκα ρούχα για τη μπουγάδα που θα βάλου ταχιά την αυγή».

αλλιουτεύου. Γίνομαι άλλος άνθρωπος, αλλιώτικος.

Γραμ. χρησιμοποιείται κυρίως ο αόριστος αλλιώτιψι.

Π.χ. «Ισύ δε μοιάεις μι τ' άλλα τα πιδιά, αλλιώτιψις».

Βοήθ. (14).

αλλουτέσινους -η -ου. Παμπάλαιος, άλλης εποχής.

Γραμ. οι αλλουτέσιν' -ις -α

Π.χ. «— Μανιά είσι πουλύ τρανή ισύ τώρα.

— Τρανή είμι, τι στην αντάρα είμι , αλλουτέσιν'».

Επυμολ. Προέρχεται από το «άλλοτε».

Βοήθ. (14)

Αλουνάκ(ι) (το). Όνομα από διάφορες τοποθεσίες του χωριού.

Γραμ. τα Αλουνάκια.

Π.χ. «Τα πιδιά απ' του Θιέικου του μαχαλά πάν' κι παίζουν κάτ' στ' Αλουνάκ'».

αλτιζάμ. Ελεύθερη και αυθαίρετη εκμετάλλευση κάποιου.

Π.χ. «Αυτά τα χουράφια τα πήραν αλτιζάμ κι καμουτχά δε δίνουν σι κάν' ναν».

Αλώνια (τα). Τοπωνύμιο μεγάλης επίπεδης περιοχής, όπου γινόταν παλιότερα ο αλωνισμός.

Π.χ. «Του αλών' σμα πέρα στ' αλώνια ικείνα τα χρόνια ήταν σαν ένα μιγάλου παγκύρι» (=πανηγύρι).»

Εγκυλ. Μέχρι και προπολεμικά ακόμα οι Καναλιώτες αλώνιζαν σε διάφορους κατάλληλους τόπους με την αδοκάνη που την τραβούσαν τα ζώα πάνω στον κυκλικό στίβο, όπου ήταν απλωμένα τα δεμάτια ή μόνο πεντέξι άλογα που έτρεχαν πάνω στ' αλώνι, δεμένα γύρω - γύρω από την κεντρική δοκό. Αργότερα όμως ο αλωνισμός γινόταν στ' αλώνια με μια και μόνη ολωνιστική μηχανή, και διαρκούσε πάνω από μήνα. Γιαυτό και στο διάστημα αυτό οικογένειες ολόκληρες μεταφέρονταν στ' αλώνια για να κουβαλήσουν δεμάτια, να στήσουν τις θημωνιές, να πάρουν σειρά, να αλωνίσουν, να κουβαλήσουν το σιτάρι, το όχυρο κ.λπ. Σωστό πανηγύρι λοιπόν. Σήμερα όμως έλειψαν όλα αυτά καθώς οι θεριζοαλωνιστικές μηχανές θερίζουν και αλωνίζουν ταυτόχρονα μέσα σε λίγες ώρες.

Βοήθ. (1,213)

αμάδα. Βλ. σμάδα.

αμάζα (η). Κομμάτι από χώμα στο χωράφι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Γιουμάτου αμάζις είνι αυτό του χουράφ' κι θέλ' διβόλ'».

αμαλαϊά (η). 1. Καθαρό, αβόσκητο λιβάδι. 2. Ελεύθερη βοσκή, αρπαγή.

Γραμ. οι αμαλαϊές.

Π.χ. 1. «Σήμιρα έφαγαν αμαλαϊά τα ζιυγάρια πέρα στου Γαλαζουνέρ'».

Βοήθ. (1, 268)

2. «Αρά τι φκιάν' αυτού; Όσα θέλ' παίρν' σ; Αμαλαϊά τώχουμι;».

Βοήθ. (15)

αμουκαϊσιά (η). Αδιαφορία, αφροντισμός.

Γραμ. οι αμουκαϊσιές.

Π.χ. «Απού αμουκαϊσιά δεν άγγ' σα (=άνοιξα) ιδώια του χαντάκ' κι πλημμύρ' σι του χουράφ' νιρό».

Βοήθ. (8, 147)

αμούργαστους -η -ου. Αυτός που δεν κάνει καλό, χάρη.

Γραμ. αμούργαστ' -ις -α.

Π.χ. «Αυτός αγιέμ είνι αμούργαστους, δε δίν' ούδι στουν άγγιλου τ' νιρό, θα σι δώσ' ισένα;»

Βοήθ. (14)

αμπάρα (η). 1. Μεγάλη γούρνα με νερό. 2. Ξύλινος, συνήθως, μοχλός για το κλείσιμο της πόρτας από μέσα (το αμπάρωμα).

Γραμ. οι αμπάρις.

Π.χ. 1. «Ήταν κουρκούτ' του νιρό στου σκατιάρ' κι έπισα σι μια αμπάρα μέσα κι γιγ' κα (=έγινα) όπους μι γλέπ'ς».

2. «Αστόησις (= ξέχασες) πάλι να βάλ' ση την αμπάρα στην ίξωπορτα Νώντα μ'».

Βοήθ. (13,12)

αμπδάου. Πηδάω.

Γραμ. Αμπδούσα και αμπήδαγα, αμπδήσου, αμπήδ' σα.

Π.χ. «Ιγώ αμπήδ' σα απ' του πιζούλ' κάτ' στου χώμα. Ισύ μπουρείς ν' αμπδήεις;».

αμπήδαμα (το). Πήδημα.

Γραμ. τα αμπ' δήματα.

Π.χ. «Άμα πάρου φούσμα (=φόρα) θά κάνου τρανύτιρα αμπ' δήματα κι θα σας πιράσου ουλ' νούγ».

άμπλας (ο). Πηγή νερού κάτω στο έδαφος, ανάβρα.

Γραμ. τον άμπλα, οι αμπλάδις, τους αμπλάδις.

Π.χ. «Σύρι να πάρ' σι νιρό στουν άμπλα στα παλιουπήγαδα».

αμπόδιμα (το). Σεξουαλική ανικανότητα αποδιδόμενη σε μάγια.

Γραμ. τα αμπουδέματα.

Π.χ. «Έχ' αμπόδιμα γιέ μ'. Πρέπ' να πααίν' να λύσ' τα μάϊα απού τουν έκαναν».

Ετυμολ. Από το εμποδίζω - εμπόδεμα - αμπόδιμα.

Βοήθ. (13,1).

αμπουδάου. Εμποδίζω.

Γραμ. αμπουδούσα και αμπόδαγα, αμπουδήσου, αμπόδ' σα.

Π.χ. «Δε σ' αμπουδάει κάν' νας να πάς στου χουράφ' σ', ούδι του σκ' λί του θ' κό μ' γιατί τώχου διμένου, ούδι η φράχτ'».

αμπουδένου. Κάνω μάγια για να ερωτευθεί ένας ή να αποκοπεί από τον έρωτά του.

Γραμ. αμπόδινα, αμπουδέσου, αμπόδισα.

Π.χ. «Τουν αμπόδισαν του γιόκα μ' κι δε μπουρεί να ξικόψ' απ' τη μουρφουνιά τ'».

αμπούκα (η). Το μάγουλο.

Γραμ. της αμπούκας, οι αμπούκις.

Π.χ. «Κοίτα τι αφράτις αμπούκις έχ' αυτό του κουρίτσ'».

αμπουλή (η). Δέση (βλ. λέξη), σημείο όπου ενώνονται δυο αυλάκια ή που ξεκόβιμε το νερό από το ποτάμι.

Γραμ. οι αμπουλές.

Π.χ. «Σύρι να κόψ' του νιρό πέρα στην αμπουλή γιατί πλημμύρ' σι του χουράφ».

Βοήθ. (12,2)

αμπουριά (η). Πόρτα του λαχανόκηπου με αγκαθωτούς θάμνους. Λέγεται συνηθέστερα πουριά (βλ. λέξη).

Γραμ. οι αμπουριές.

Π.χ. «Χάλασ' η αμπουριά κι μπαίνουν τα κατσίκια μέσα στουν κήπου».

Βοήθ. (12,2).

αμπούχαβους (ο). 1. Αποχαυνωμένος. 2. Αφράτο χώμα, μαλακό έδαφος.

Γραμ. οι αμπούχαβ(οι).

Π.χ. 1. «Αρά ντιπ αμπούχαβους είσι; Δε γλέπ'ς ότ' έχουμι δ' λειά να σ'κουθείς να βοηθήεις λιγούτσ' κου»;

Βοήθ. (8,147)

2. «Αυτός η όχτους είνι ντιπ αμπούχαβους, πάτ' σα απάν' κι κόντιψα να πέσου».

Βοήθ. (15).

αμπχός (ο). Χνούδι που βγαίνει από τα σιτηρά στο λίχνισμα, σκόνη, ξένες ύλες γενικά.

Γραμ. τον αμπχό, τα αμπχούδια.

Π.χ. «Καθάρ' σι του στιάρ', τα πήρι η αέρας ούλα τα αμπχούδια».

Εγκυλ. Μετά το αλώνισμα των σιταριών (ή των δημητριακών γενικότερα) άρχιζε το λίχνισμα που κρατούσε αρκετές ημέρες. Ήταν με τον αέρα οι ξένες γενικά ύλες αποχωρίζονταν. Ήταν δε αυτές: σκόνη, μικρά όχυρα, κόμποι από τις καλαμιές, μικρά σγάνια, μέρη από τα στάχυα κ.ά.

αναβαλ(η)σιά (η). Συκοφαντία.

Γραμ. οι αναβαλ'σιές.

Π.χ. «Μη μι βάν'σ αναβαλ'σιές, γιατί είμι γριά γυναίκα μι τα πουδάρια στου λάκου (= σε λίγο θα πεθάνω)».

βοήθ. (14)

αναβιρβιρίζουν. Ανατρομάζω.

Γραμ. αναβιρβέρ'ζα, αναβιρβιρίζου, αναβιρβέρ'ξα.

Π.χ. «Αμάν πια, μ' αναβιρβέρ'ξις πάλι μ' αυτά τα χαζά σ'».

Βλ. και βιρβέρ'ξα.

Βοήθ. (14)

αναγκώνας (ο). Αγκώνας, το έξω μέρος του λυγισμένου βραχίονα.

Γραμ. οι αναγκώνις.

Π.χ. «Χτύπ'σα στουν αναγκώνα κι ξιχαλίσ'κι (= γδάρθηκε).

Θα βάλου φαντουπάν' για να σταματήσ' του αίμα».

Βοήθ. (16).

αναδίνου (και σπαν. αναδιμώνου). Αρχίζω να λιώνω, μαλακώνω.

Γραμ. ανάδουνα, αναδώσου, ανάδουσα.

Π.χ. «Έβαλα μπόλ'κ' φουτιά κι αρχίν'σι αγλήγουρα ν' αναδίν' η λίπα στου τηγάν'».

«Είνι μαλακός η κιρός όξου κι ανάδουσι του χιόν'».

ανάζιρβους -η -ου. Απόμερος, δύσκολος τόπος.

Γραμ. οι ανάζιρβ' -ις -α.

Π.χ. «Αυτό τ' αμπέλ' στου στιφάν' είνι λίγου ανάζιρβου. Δε γκρατάει του χώμα όταν του σκάφτου».

Βοήθ. (12,2).

ανάκαρου (το). Δύναμη, αντοχή.

Γραμ. τα ανάκαρα.

Π.χ. «Αμάν πιά, δεν έχου ανάκαρα να δ'λέψου άλλου μ' αυτήν τη ζέστα».

ανακουλώνου. Σηκώνω τα φουστάνια μου για να φανεί ο πισινός μου (για γυναίκες, κυρίως).

Γραμ. ανακούλουνα, ανακουλώσου, ανακούλουσα, ανακουλώνουμι, ανακουλώνουμαν, ανακουλουθώ, ανακουλώθ'κα.

Π.χ. «Φύσηξι αέρας κι την ανακούλουσι του φουστάνι τ'σ».

«Αυτός δε ντρέπιτι ντιπ, ανακουλώθ'κι μπρουστά στουν κόσμου».

Βοήθ. (15)

ανάμ(ι) (το). Υπόληψη, εκτίμηση.

Γραμ. τα ανάμια.

Π.χ. «Ιμένα μ' έχουν μι τ' ανάμ' η κόσμους κι μι χαίρουντι».

Βοήθ. (14)

ανάμα (το). Κρασί για τη θεία μετάληψη, το αρχαίο νάμα.

Γραμ. τα ανάματα.

Π.χ. «Πήγα του πρόσφουρου κι τ' ανάμα σήμιρα προυνί στην ικλησιά».

Βοήθ. (13,1)

αναμιρίζου. Παραμερίζω, βάζω κατά μέρος.

Γραμ. αναμέρ'ζα, αναμιρίσου, αναμέρ'σα.

Π.χ. «Αναμέρ' σι λίγου να πιράσου. Δε γλέπ'ς ότ' μ' αμπουδάς;».

Βοήθ. (13, 1)

αναπιάζω. Ξαναζυμώνω το προζύμι με αλεύρι και νερό για το ψωμί.

Γραμ. ανάπιαζα, αναπιάσου, ανάπιασα.

Π.χ. «Πάου ν' αναπιάσου του προυζύμ', τιλείουσι του ψουμί

απ' είχαμαν».

Εγκυλ. Όταν πρόκειται η νοικοκυρά να ζυμώσει φωμί, πρώτα αναπτιάζει το προζύμι. Παίρνει δηλ. το κομμάτι το προζύμι που είχε κρατήσει από το προηγούμενο ζύμωμα, το τοποθετεί μέσα σε ένα αγγείο, συνήθως πτήλινο, προσθέτει κάμποσο νερό και αλεύρι και το ανακατώνει με το χέρι της μέχρις ότου γίνει παχύρευστη μάζα και κατόπιν το τοποθετεί σε ζεστό μέρος για να «γίνει», να φουσκώσει. Μετά επακολουθεί το ζύμωμα.

ανάπτιασμα (το). Η πράξη με την οποία αναπτιάζει κανείς το προζύμι.

Γραμ. τα αναπτιάσματα.

Π.χ. «Θέλου ν' αρχινήσου τ' ανάπτιασμα μι τη μαϊά που έχου κρατημέν' μέσα στου τσ' κάλ'».

άναργος (ο). Αργός.

Γραμ. οι άναργ'.

Π.χ. «Πουλύ άναργος είσι σήμιρα Κώτσιου, μπάκι δεν είσι καλά;»

ανάρπαγος -η -ου. Ανάρπαστος, αυτός που πουλιέται γρήγορα.

Γραμ. ανάρπαγ' -ις -α.

Π.χ. «Ανάρπαγος έγινι η γαύρους απ' έφιραν στην πλατέα απ' του Βόλου».

ανατρουμάζου. Εκτός από τη σημασία του τρομάζω σημαίνει και δυσκολεύομαι.

Γραμ. ανατρόμαζα, ανατρουμάξου, ανατρόμαξα.

Π.χ. «Ανατρόμαξα ν' ανιβώ αυτόν τουν ανήφουρου, σκέτ' κόφτρα είνι».

ανατσουτσουρώνου. Σηκώνεται η τρίχα μου.

Γραμ. ανατσουτσούρουνα, ανατσουτσουρώσου, ανατσουτσούρουσα.

Π.χ. «Άι -άι, ανατσουτσούρουσα απ' του κρύου όντας βγήκα όξ' απ' την πόρτα».

ανέμ(η) (η). 1. Νηματουργικό εργαλείο γύρω από το οποίο μπαίνει το νήμα που πρόκειται να γίνει κουβάρι.

2. Συσκευή για την εξαγωγή νερού από πηγάδι, μαγκανοπήγαδο.

Π.χ. 1. «Θέλου να μαζώσου την κιλέβα κουβάρια μι την ανέμ'».

2. «Βγάν' νιρό μι την ανέμ' κι πουτίζ' τουν κήπου τ'».

Εγκυλ. 1. Η ανέμη αυτή είναι ξύλινη και αποτελείται από τέσσερα πτερύγια καρφωμένα σταυρωτά μεταξύ τους, τα οποία μπορούν να περιστρέφονται ελεύθερα γύρω από έναν κατακόρυφο άξονα στερεωμένο σε μια βάση.

Η νοικοκυρά τοποθετεί την «κιλέβα» κυκλικά γύρω από τα πτερύγια. Ύστερα, πιάνοντας την άκρη του νήματος, αρχίζει να την μαζεύει κουβάρι, ενώ αυτή ξετυλίγεται και περιστρέφεται η ανέμη.

2. Η ανέμη αυτή περιλαμβάνει μια συστοιχία από ειδικούς κουβάδες οι οποίοι κατεβαίνουν σιγά-σιγά κάτω στο νερό του πηγαδιού ανεστραμμένοι, εκεί ξαναγίνονται ορθίοι, γεμίζουν με νερό και ανέρχονται. Όταν φτάσουν στην κορυφή αναστρέφονται και χύνουν το νερό τους σε μια υποδοχή, από όπου αυτό οδηγείται με σωλήνα στο αυλάκι του χωραφίου. Η περιστροφική κίνηση στους κουβάδες μεταδίδεται με τη βοήθεια οδοντωτών τροχών και δυο καθέτων αξόνων, ο ένας από τους οποίους περιστρέφεται με τη βοήθεια ενός ζώου, το οποίο είναι ζεμένο στο άκρο ενός ευθύγραμμου και γερού ξύλου και βαδίζει γύρω-γύρω από το πηγάδι.

ανήλιαγος (ο). Είδος μεγάλης αράχνης με κόκκινα πόδια και τσιμπίδες δηλητηριώδεις.

Γραμ. οι ανήλιαγ'.

Π.χ. «Στου δρόμου σήμιρα είδα έναν ανήλιαγου κι παραμέρ' σα μη μι τσιμπήσ'».

Βοήθ. (16)

ανήλιαγος -η -ου. Αυτός που δεν ηλιάζεται.

Γραμ. οι ανήλιαγ' -ις -α.

Π.χ. «Είνι ανήλιαγος η τραχανάς γιαυτό ψείριασι».

Βοήθ. (15)

ανημπόρια (η). Αρρώστια, αδυναμία.

Γραμ. οι ανημπόριις.

Π.χ. «Μ' έπιασι ανημπόρια σήμιρα δε νιώθου καλά».

Βόήθ. (14)

ανής-λουής. Άλλοκοτος, εντελώς διαφορετικός, αγνώριστος.

Π.χ. «΄Ηρθι απ' του σκουλειό του πιδί ανής λουής (= πολύ λερωμένο)».

Ετυμολ. Προέρχεται ίσως από το «άλλης λογής».

Βοήθ. (14)

άν(i)θους (ο). Φυτό μυρωδάτο για σαλάτα και φαγητό.

Π.χ. «Βάλι κι λίγουν άν' θου να νουστιμίσ' η σαλάτα».

Σημ. Τη λέξη αυτή τη συναντάμε και στο ουδέτερο γένος: «το άν(i)θου».

ανιβατό (το). Είδος φωμιού από αλεύρι καλαμποκίσιο.

Γραμ. του ανιβατού.

Π.χ. «Ιλάτι πιδιά να φάτι ψωμί. Σας έφκιασα σήμιρα ένα ανιβατό που είνι καλύτιρου απού παντιστάν'».

Εγκυλ. Το φωμί αυτό παρασκευάζονταν με τον ίδιο τρόπο όπως και το αλειψό. Μόνο που γιαυτό χρησιμοποιούνταν προζύμι εκ των προτέρων κρατημένο. Αυτός ήταν και ο λόγος που το φωμί αυτό φούσκωνε (ανέβαινε στο ταφί εξού και ανεβατό). Είχε και αυτό μια ιδιαίτερη νοστιμία και προ παντός δεν ξηραίνονταν εύκολα.

Τη γάστρα στην οποία φήνονταν το φωμί αυτό την έκαιγαν με ξύλα, κλιμάτοβεργες, βουνιές, κακαράντζες, κούμπαρα και γενικά κάθε τι που μπορούσε να κρατήσει τη φωτιά. Ιδιαίτερα τις βουνιές αλλά και την άλη χόβιλη κατά το

ψήσιμο του ψωμιού τις τοποθετούσαν πάνω από τη γάστρα για να διατηρήσουν περισσότερο χρόνο τη θερμότητά της. Για να εφαρμοστεί έτσι για άλλη μια φορά το γνωμικό «η πενία τέχνας κατεργάζεται».

Βοήθ. (2,46)

ανιβατόρ(ι) (το). Κυλιόμενη σκάλα αλωνιστικής μηχανής με την οποία ανέβαζαν τα δεμάτια.

Γραμ. τα ανιβατόρια.

Π.χ. «Οι αλουνιστικές μηχανές είχαν τ' ανιβατόρ' για ν' ανιβάζουν τα διμάτια».

ανίλα (η). Κακοτυχία, καταστροφή, εξευτελισμός, νίλα.

Γραμ. της ανίλας, οι ανίλις.

Π.χ. «Άμα έρθουν οι Γιρμανοί ως ιδώ ανίλα κι σι μας».

Παροιμία: «Ήρθ' η μέρα στα χουριά κι ανίλα στα κουμπάτια».

Βοήθ. (1,287), (7 στη λέξη νίλα).

ανιμουβόρ(ι) (το). Βόρειος παγερός άνεμος.

Γραμ. τα ανιμουβόρια.

Π.χ. «Φ' σάει ένα άτιμου ανιμουβόρ' όξου απού δε σ' αφήν' να ξιμυτήσεις».

ανιμουδούρα. Γρηγοράδα.

Π.χ. «Ατήρα Ιππουκράτ', ανιμουδούρα πάει αυτός».

Βοήθ. (1,267).

ανιμουσούρ(ι) (το). Αυτό που έφερε ο δυνατός άνεμος.

Γραμ. τα ανιμουσούρια.

Π.χ. «Έφτασι ως απάν' τ' ανιμουσούρ' απ' του χιόν' κι δε μπουρώ ν' ανοίξου την πόρτα».

Επυμολ. Προέρχεται από το ανεμοσουρίζω = άνεμος + σουρίζω (= σφυρίζω).

ανιμουχάφτου. Τρώγω λαίμαργα πολύ.

Γραμ. ανιμόχαφτα, ανιμουχάφου, ανιμόχαψα.

Π.χ. «Η γιλάδα μ' βρήκι μπόλ' κου χουρτάρ' αυτούια, ανιμόχαψι κι τώρα σταμάτ'sι να τρώει άλλου».

Βοήθ. (16).

Άν(οι)ξ(η) (η).

Π.χ. «Ήρθι κιόλας η Άγ' ξ' κι μύρ' σι καλουκαίρ' ».

ανουβουλιός (ο). Βλ.νουβουλιός.

ανσάφ(ι). Νισάφι, φτάνει πια, αρκετά.

Π.χ. «Ανσάφ' μι πήρις τ' αυτιά μι του στόμα σ' αυτό που δε μπάβ' ντιπ».

αντάμα. Μαζί.

«Άμα θέλ' σι πααίνουμι αντάμα ταχιά στου λόγγου».

ανταμκός (ο). Κοινός, αδεχώριστος.

Γραμ. ανταμκός -ή -ό, ανταμκοί -ές -ά.

Π.χ. «Σήμιρα του γουμάρ' τώχουμι ανταμκό».

Ή η παροιμία:

«Τ' ανταμκό κι του έρμου είνι ένα».

Βοήθ. (1,282)

ανταμώνου. Συναντώ.

Γραμ. αντάμουνα, ανταμώσου, αντάμουσα, ανταμώνουμι, ανταμώνουμαν, ανταμουθώ, ανταμώθ' κα.

Π.χ. «Χτές του βράδ' αντάμουσα στου δρόμου μ' για του παλικόπρ' μιαν αλ' πού».

αντάρα (η). Ομίχλη

Γραμ. οι αντάρις.

Π.χ. «Πλάκουσι αντάρα όξου, δε γλέπ' σι ούδι του δάχλακ' σ'».

Αλλά και μεταφορικά ως κατάρα.

«Αντάρα κακιά να γέν' σι κι σύ. Θα πααίνου μαναχή μ' να διυτίρήσου τ' αμπέλ'».

αντέτ(ι) (το). Συνήθεια.

Γραμ. τα αντέτια.

Π.χ. «Αυτό του κακό τ' αντέτ' απ' έχ' σι ν' αρχινάς του φαΐ χουρίς να κάν' σι σταυρό, να του κόψ' σι. Δεν είνι καλό».

Βοήθ. (8, 147), (1, 268).

άντζα (η). Τό πίσω μέρος από την κνήμη, γάμπα.

Γραμ. οι άντζις.

Π.χ. «Του φουστάν' αυτό φτάν' μέχρι κάτ' απ' το' άντζις».

«Ικείνια που κάθουμαν μι πιάσ' κι η άντζα μ' (= έπαθα κράμπα)».

αντζιάκ. Βλ. ατζιάκ.

αντηριέμι. Βλ. ντηριέμι.

αντί (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: το χοντρό κυλινδρικό έύλο του αργαλειού, γύρω από το οποίο τυλίγεται το στημόνι.

Π.χ. «Σι τιλειών' του στιμόν' Αγγέλου, έπισι η βέργα απ' τ' αντί».

Βοήθ. (1, 272), (6, 53)

αντίδ(ι) (το). Είδος λαχανικού.

Γραμ. τα αντίδια.

Π.χ. «Μαρί Αγόρου μι δίν' σι καναδυό ρίζις αντίδια να φ' τέψου κι στουν θ' κο μ' τουν κήπου;».

άντισα. Υποφέρω, βρίσκω το μπελά μου, υφίσταμι ταλαιπωρίες.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στον τύπο αυτό που είναι αόριστος με σημασία ενεστώτα.

Π.χ. «Βρε τι ἀντισάμαν μ' αυτές τοι γυναίκις».

αντίσπουρον (το). Μίσθωμα στους γεωργούς καλλιεργητές.

Γραμ. τα αντίσπουρα.

Π.χ. «Αυτό είνι τ' αντίσπουρου που σι χρουστάου απ' τα ι-πέρ' σ' (= πέρισυ) του Χαμένου (=Νοέμβριο)».

Βοήθ. (13,1).

αντράδιρφους (ο). Ο αδερφός του ἄνδρα μιας γυναίκας, κουνιάδος.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά. Συναντάμε πολλές φορές και το θηλυκό: η αντραδέρφ(η) (= κουνιάδα).

Π.χ. «Δεν ξέρ' ζ ότι τουν Κώτσιου τουν έχου αντράδιρφου»;

αντράλα (η). Ζάλη, ίλιγγος, σκοτοδίνη.

Γραμ. οι αντράλις.

Π.χ. «Μ' ἥρθι αντράλα στου κιφάλι μ' κι ύστιρα ἐπισα σέκους καταή».

αντραλίζουμι. Ζαλίζομαι.

Γραμ. αντραλίζουμαν, αντραλιστώ, αντραλίσ' κα.

Π.χ. «Άμα τουν ἔδουσι ένα μπάταρου, αντραλίσ'κι κι ἐπισι καταή».

Βοήθ. (14)

Αντρειάς (ο). Ο μήνας Δεκέμβριος.

Γραμ. του Αντρειά, τον Αντρειά.

Π.χ. «Αμ δεν ξέρ' ζ ότι τουν Αντρειά αντρεύ' του κρύου;»

Παροιμία: «Μπάξι Αντρειά μ', μπάξι» (= ρίξε πολύ χιόνι).

Εγκυλ. Τρείς είναι οι εκδοχές σύμφωνα με τις οποίες προήλθε το όνομα Αντρειάς: 1) από τη γιορτή του Ἅγιου Αντρέα που είναι στο τέλος του Νοέμβρη και ο απλός λαός την εκλάβαινε ότι ήταν η αρχή του Δεκέμβρη. Έτσι έδιναν στο Δεκέμβρη το όνομα Αντρειάς κατά παρετυμολογία του ονόματος Αντρέας - αντρείος - αντρειάς. 2) Από το ότι «αντρεύει» το κρύο και γίνεται πιο τσουχτερό και 3) από το ότι «αντρεύει» αρχίζει να γίνεται μεγαλύτερη η μέρα. Έτσι ενώ ο Νοέμβρης λέγεται Χαμένος επειδή αρχίζει να χάνεται η μέρα, να λιγοστεύει, τον Αντρειά μήνα, έστω και προς το τέλος του, αντρεύει η μέρα, και αρχίζει να γίνεται μεγαλύτερη.

Βοήθ. (1, 385).

αντρεύου. Δυναμώνω, μεγαλώνω.

Γραμ. ἀντριυα, αντρέψου, ἀντριψα.

Π.χ. «Τα Χριστούγιννα αντρεύ' του κρύου κι δε μπουρείς να ξιμυτήσεις απ' του σπίτι».

αντρουχιάζουμι. Μπλέκομαι σε βάτα ή πυκνά κλαδιά.

Γραμ. αντρουχιάζουμαν, αντρουχιαστώ, αντρουχιάσ' κα.

Π.χ. «Έτσι όπους αντρουχιάσ'κις αυτού, πώς να μπουρέσου να σι βγάλου αγιέ μ'»;

Βοήθ. (14).

ανυφαντής (ο). Αράχνη.

Γραμ. οι ανυφαντήδις.

Π.χ. «Ατήρα πώς θα τσακώσ' αυτός η ανυφαντής τη μύγα».

ανφουρά (η). Πρόσφορο, προσφορά, λειτουργιά.

Γραμ. της ανφουράς, οι ανφουρές.

Π.χ. «Πάρτην αυτήν την ανφουρά να τη δώεις στουν παπά στην ικκλησιά».

Εγκυλ. Για να ζυμώσει τις «ανφουρές» η νοικοκυρά προετοιμάζονταν κατάληγα: Έπλενε καλά τα χέρια της για να είναι πεντακάθαρα, έβαζε τη μαντίλα στο κεφάλι της για να μην πέσει καμιά τρίχα και λάβαινε όποια μέτρα νόμιζε άλλα, ώστε το ζύμωμα να γίνει άνετο και «όπως πρέπει». Ύστερα κοσκίνιζε με την ψιλή τη σίτα το καθάριο αλεύρι, το ζύμωνε, και το χώριζε σε μικρά στρόγγυλα καρβελάκια. Τα καρβελάκια αυτά τα σφράγιζε με το σφραίστερο και τα έβαζε να ψηθούν.

αξ. Στη φράση «άξι κι ξιρός» έχει την έννοια του μαλώματος γιατί ο άλλος δεν ακούει.

Π.χ. «Ανέβα να πατήσεις του καπνό.

- Α (= τι είπες)

- Αξ κι ξιρός, σ' είπα, ανέβα να πατήσεις του καπνό».

Βοήθ. (16).

αξάδιρφους (-αξαδέρφ'). Ξάδερφος (ξαδέρφη).

Γραμ. του αξάδιρφου -ης, τα αξαδέρφια.

Π.χ. «Του γιό του Νικουλάκ' τουν έχου αξάδιρφου».

αξιάγκλιστους -η -ου. Όχι ξιαγκλισμένος, πολύ αχτένιστος.

Γραμ. αξιάγκλιστ -ις -α.

Π.χ. «Ντιπ αξιάγκλιστα είνι τα μαλλιά σ' αναδιχτή μ'. Απού πότι έχ' σ να τα χτινίσεις;».

αξιάδα (η). Τόλμη, παλληκαριά, αξιοσύνη.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Θέλ' αξιάδα να γέν' αυτήν η δ'λειά. Δεν είνι παίξι γέλασι».

Ετυμολ. Παράγεται από το «άξιος».

αξόν(ι) (το). Στη φράση «να γέν'ς αξόν» σημαίνει να ξεραθείς, να φουσκώσεις και να σκάσεις.

Π.χ. «Απ' να γέν'ς αξόν' να γέν'ς μι του γουμάρ' σ' που δε στέκισι να σι φουρτώσου».

Βοήθ. (14)

αξούρ(ι)γους -ου. Αξύριστος.

Γραμ. οι αξούρ'γ' -α.

Π.χ. «Πού θα πας έτσ' αξούρ' γους σα να πινθάς;»
βοήθ. (14).

αξυάλ' (η). Μακριά ράβδος που χρησιμοποιούσε ο γεωργός στο όργωμα για τα βόδια, βουκέντρα.
Γραμ. την αξυάλ', οι αξυάλις.

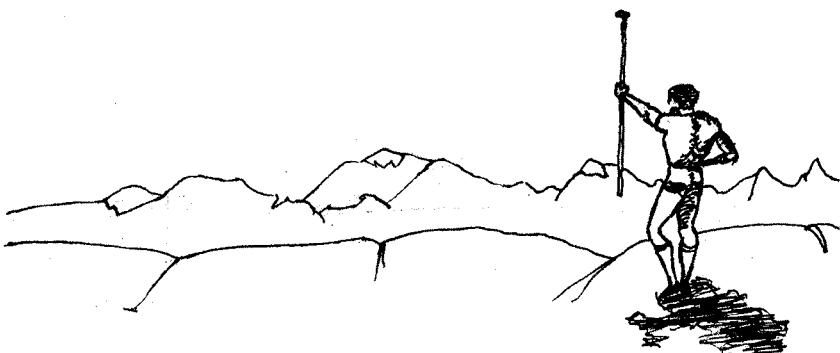
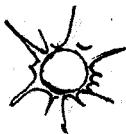
Π.χ. «Αρά Γιώργου κέντρα λίγου τα βόδια μι την αξυάλ' να πιρπατήσουν».

'Η ως μέτρο μήκους:

«σκουθείτι, μισμέριασι, ανέφκι η ήλιους μιαν αξυάλ'».

Εγκυλ. Η αξυάλη ήταν ένα μακρύ ξύλο ώς δυο μέτρα μήκος που χρησιμοποιούνταν στο όργωμα των χωραφιών. Στο ένα άκρο του είχε βουκέντρα για να κεντάει ο γεωργός τα βόδια ώστε να περπατούν γρηγορότερα και στο άλλο τριγωνικό σίδερο για να καθαρίζει το αλέτρι από τις λάσπες και τα χώματα. Το μεγάλο μήκος του ήταν για να φτάνει τα ζώα ο γεωργός που ακολουθούσε πίσω από το αλέτρι.

Πολλές φορές η αξυάλη χρησιμοποιείται και ως γωνιόμετρο, ιδιαίτερα για να καθορίσουν το ύψος του Ήλιου από τον ορίζοντα. Τότε υπολογίζουν πόσες περίπου αξυάλες βρίσκεται πάνω απαυτόν είτε ανατέλλοντας είτε δύοντας.

αξυάλ': «Η ήλιους θέλ' να δύσ' νια αξυάλ'»

άξ(ι)φους -η -ου. Πολύ πικρός, μέ ασχημη γεύση.

Γραμ. οι άξ'φ' -ις -α.

Π.χ. «Είνι άξ'φου ακόμα του νιράγγρου αυτό. Τίνι άλλ' βουλά που θα νά 'ρθουμι να του κόψ' σ κι να του φάς».

Βοήθ. (13,1)

αξ(ι)φουφάι (το). Πικρό φαΐ.

Γραμ. τα αξ' φουφάια.

Π.χ. «Μ' αυτά που μι λές τώρα είνι σα να μι ταίεις αξ'φουφάι».

Βοήθ. (13,1).

αξφώνου. Τρώγω χωρίς τη θέλησή μου, από ανάγκη, επειδή μου το επιβάλουν.

Γραμ. αξφώνου, αξίφουνα, αξφώσω, αξίφουσα.

Π.χ. «Δε ντηράς ν' αξφώεις αυτού, τηράς σιαπέρα». Λέγεται κυρίως για τα ζώα από τον άνθρωπο με πείσμα.

απαγαδιάζου. Ανακουφίζω, μολακώνω, ξαλαφρώνω, μετριάζω.

Γραμ. απαγάδιαζα, απαγαδιάσου, απαγάδιασα.

Π.χ. «— Στούμπ'σα του χέρι μ' μι νια σκ'λόπιτρα.

— Τσιάλιασι ένα κρουσμύμδ' κι άπ'θουσέ του απαναθιό.

Θα σι απαγαδιάσ' η πόνους κι θα τραβήξ' τη μαυριά».

Βοήθ. (14)

απαγάλια. Σιγά-σιγά.

Π.χ. «Σύρι απαγάλια για να μην ξυπνήεις τουν πατέρα σ' απού κοιμάτι μέσα στου νουντά».

Βοήθ. (13,12)

απαγγιάζου. Προφυλάσσω από τον αέρα (το Χειμώνα).

Γραμ. απάγγιαζα, απαγγιάσου, απάγγιασα.

Π.χ. «Έλα ιδώια απ' απαγγιάζ' λιγούτσ'κου μπάκι ζισταθείς».

απάλ(η) (η). Είδος πρακτικής αλοιφής για τις πληγές και άλλες χρήσεις.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Είπι η Μανθαίνινα να βάλου απάλ' στην πληγή για να γίν' καλά».

Εγκυλ. Πολλές είναι οι συνταγές με τις οποίες παρασκευάζεται απάλη. Μια απαυτές είναι και το ανακάτεμα χτυπημένου αυγού με βαμβάκι.

Βοήθ. (I,276).

Απάλη άπλωναν ακόμη πάνω σε βγαλμένο πόδι ή χέρι, που την κατασκεύαζαν ως εξής: Χτυπούσαν το ασπράδι του αυγού μαζί με κεραμιδόσκονη, ώστε να γίνει αλοιφή την οποία άπλωναν πάνω σε βαμβάκι, και το σύνολο αυτό πάνω στο σπασμένο μέρος. Εκεί το άφηναν για τόσες μέρες όσα ήταν τα χρόνια του παθόντος.

Βοήθ. (15)

απάλ(η) (η). Ένα μέρος από το χορτόδεμα.

Γραμ. οι απάλις.

Π.χ. «Πάρι νια απάλ' χουρτάρ' κι σύρι να παχνιάεις του γουμάρ'».

απαλάμ(η) (η). Παλάμη.

Γραμ. οι απαλάμις.

Π.χ. «Οι γύφτ'σις γλέπουν την απαλάμ' κι σι λέν' τη μοίρα σ'». **απαναθέ ή απαναθιό.** Από πάνω.

Π.χ. «Θέλου να πάνου απαναθέ στη θειά να γκυλίσου λίγου την ώρα μ'».

«Δε μπουρεί ακόμα να του πάρ' απαναθιό τ' απ' την αρρώστια που πέρασι (=Δεν ανάλαβε ακόμη από την αρρώστια)».

Βοήθ. (14)

άπανσους. Απότομη ζαλάδα, άσπρα κόκκινα.

Π.χ. «Θά σι δώκου μίνια κι θα σ' έρθ' άπανσους μ' αυτά απ' λες τόσην ώρα».

Βοήθ. (16)

απαντάου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και υποστηρίζω, βοηθώ.

Γραμ. απαντούσα, απαντήσου, απάντ'σα.

Π.χ. «Ποιόν απαντάς ισύ ιμένα ή αυτόν;»

απαυτώνου. Κάνω συνουσία με κάποιον.

Γραμ. απαύτουνα, απαυτώσου, απαύτουσα.

Π.χ. «Είπαν οτ' την απαύτουσι κιόλας ικεί πέρα που τήγαν αντάμα».

Βοήθ. (14)

απειρουλόιτους -η -ου. Ατημέλητος, σβαρνιάρης.

Γραμ. οι απειρουλόιτ' -ις -α.

Π.χ. «Πού πας έτσ' βρε χαντακουμέν' άπλυτους κι απειρουλόιτους»;

απέλα (η). Σανίδα λεπτή για τη στέγη των σπιτιών, τις διαιρέσεις κλπ.

Γραμ. οι απέλις.

Π.χ. «Να πάρουμι κι λίγις απέλις για τη διαίρισ' στου κατώ».

Βοήθ. (14)

απ'θώνου. Απιθώνω, αφήνω κάτω, το ακουμπάω.

Απ'θώνουμι=κάθομαι κάτω, θρονιάζομαι, βιολεύομαι.

Γραμ. απίθουνα, απ'θώσου, απίθουσα,

απ'θώνουμι, απ'θώνουμαν, απ'θώθ'κα.

Π.χ. «Τι απ'θώθ'κις αυτού στ' αυλάκ' τώρα; Σήκου, έχουμι δ'λειά».

Ετυμολ. Προέρχεται από τον αόριστο του αποθέτω: απέθησα, -απίθωσα -απιθώνω.

Βοήθ. (5)

απίστουμα. Μπρούμυτα.

Π.χ. «Του πιδί έπισι τ' απίστουμα κι χτύπ'σι οτου κιφάλι τ'». **Μοιρολόγι:**

«Κουρμάκι μου λιβαντινό κι παραπουνιμένου αυτού μι κάθισι τ' απίστουμα κι χύνεις μαύρα δάκρυα».

Βοήθ. (1,325)

απ(ει)κάζου. Καταλαβαίνω, φέρνω στο νου μου, κρυφακούω.

Γραμ. απείκαζα, απ'κάσου, απείκασα.

Π.χ. «Τώρα απ'κάζου αυτό που μι λες τόσ' ώρα».

Βοήθ. (13,1)

απ(ει)καστά (τα). Ανέκδοτα ή διηγήσεις για ακατόρθωτα πράγματα.

Π.χ. «Μαρ' τι απ'καστά είνι αυτά που μας λες;».

Βοήθ. (15)

απλουχιριά (η). Εκτός από τη γνωστή έννοια της γενναιοδωρίας σημαίνει και: 'Όσο μπορώ να κρατήσω (να πάρω) με το ένα χέρι.

Γραμ. οι απλουχιριές.

Π.χ. «Σ' έδουσα μιαν απλουχιριά στραγάλια, θέλ'σ κι άλλα; Αχόρταγους είσι;».

απλουχιριάζου. Κρατώ με το ένα μου χέρι.

Γραμ. απλουχέριαζα, απλουχιριάσου, απλουχέριασα.

Π.χ. «Μπουρέις να τουν απλουχιριάεις αυτόν του στύλου; Ιγώ μπουρώ».

απλόχιρο (το). Το άκρο του χεριού σε σχήμα κούπας.

Γραμ. τα απλόχιρα.

Π.χ. «Άνοιξ' τ' απλόχιρου σ' να σι βάλου λίγα μπιμπίλια».

«Για να μαειρέψ' φασούλια θέλ'σ να βάλ'σ πέντι απλόχιρα για πέντι νουματέοι απ' είμαστι».

απόγουνο (το). Προφυλαγμένο από τον αέρα μέρος.

Γραμ. τα απόγουνα.

Π.χ. «Αυτούια στην πόρτα είνι απόγουνο, κανίτι λίγου παραπέρα να στριμουχτώ κι 'γώ».

απόθαρρους (ο). Αποθάρρυνση, απογοήτευση.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Πήρα τουν απόθαρρου μ' κι απ' του γιό μ'.

Δε μπρόκειτι να γυρίσ' στου χουριό για να τουν ματαδώ».

Βοήθ. (13,12)

απού. Που.

Π.χ. «Του γουμάρ' απού σ' έλιγα προυψές του βρήκα στουν Αλή να βουσκάει».

Το δημοτικό τραγούδι:

«Σι αυτό του σπίτ' απού ρθαμι πέτρα να μη ραίσει».

απουδιμδέ. Συχνά.

Π.χ. «Δεν τα ξέρ'ς καλά. Έρχιτι απουδιμδέ η Γιώργους στου χουργιό κι τουν γλέπουμι κάθι βουλά».

Βοήθ. (14)

απουδότ(η)ς (ο). Ξύλινο δικούλι με το οποίο ανέβαζαν άλλοτε τα δεμάτια του σταριού στη θημωνιά ή στην αλωνιστική μηχανή.

Γραμ. οι απουδότις.

Π.χ. «Μι τέτοιουν απουδότ' απ' έχ'ς δε μπουρείς να κάν'ς δ'λειά. Πάρι τουν θ'κό μ'».

απούθι. Από πού.

Π.χ. –«Απούθι έρχισι τέτοια ώρα;

–Απού κάτ' απ' του ζιυγαρουλίβαδου. Πήγα κι άφ'σα τα ζιυγάρια».

Ετυμολ. Προέρχεται από το «από πόθεν» -απ' πούθι- απούθι.

απουκαΐδ(ι) (το). Απομεινάρι δαυλού, μισοκαμμένο ξύλο.

Γραμ. τα αποκαΐδια.

Π.χ. «Μαζώνου αυτά τα απουκαΐδια για να τα βάλου ταχιά στη γάστρα».

απουκείθι. Από εκεί.

Π.χ. «Απουκείθι έλα γιατ' απού δώ έχ' πουλλές πατ'λιές».

απουκουλουμέν(η) (η). Άρνηση, αποστροφή, περιφρόνηση.

Γραμ. οι αποκουλουμένις.

Π.χ. «Άμ δε μπήγα κι 'κεί; Τι κατάφιρα όμους;

Πήρα κι απού 'κεί την απουκουλουμέν' κι 'σύχασα».

Βοήθ. (14)

απουκουντριασμένους -η -ου. Άνθρωπος που δεν καταλαβαίνει, έχει χάσει την επαφή του με το κοινωνικό σύνολο.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Απού τότις που έχασι τη μάνα τ', αυτό του πιδί είνι ντιπ απουκουντριασμένου. Δεν ξέρου τι έχ' παθ'».

απουλάου. Τελειώνω, αφήνω ελεύθερο, απολύω.

Γραμ. (χρησιμοποιείται κυρίως το τρίτο πρόσωπο) απουλάει, απουλούσι και απόλαϊ, απουλήσ', απόλ'σι.

Π.χ. «Μισ'μέριασι κιόλας, τ' απόλ'σι η δάσκαλους τα πιδιά».

«Απόλ'σι του μιλίσσ', κόσια πάρι την κάσα για να του μαζώεις».

«Άργησα σήμιρα να κινήσου για την ικκλησιά. Θ' απουλήσ' όσου να φτάσου».

απουλ(υ)σιά (η). Ελευθερία και ειδικότερα η ελεύθερη βοσκή σε λιβάδια και χωράφια απαγορευμένα προτήτερα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάου τα γιλάδια στ' αλώνια για να βουσκήσουν.

Τάχουν απουλ'σιά ιδώ κι νια βδουμάδα τώρα».

απουμώνου. Κάνω κάποιον να μη μπορεί να ανασάνει, του προκάλω ασφυξία.

Γραμ. απόμουνα, απουμώσου, απόμουσα, απουμώνουμι, απουμώνουμαν, απουμουθώ, απουμώθ'κα.

Π.χ. «Αμάν πια, απουμώθ'καταν ιδώ πέρα μι αυτήν τη ζέστα, ανοίξ'τι κάν'να παράθυρου».

Βοήθ. (17)

απουπαίρνου. Μαλώνω, κατηγορώ, κατσαδιάζω.

Γραμ. απόπτιρνα, απουπάρου, απουπήρα.

Π.χ. «Μην απουπαίρν'ς έτο' του κουρίτο' γιαυτό του τίπουτας».

απόρριμμα (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια του σκουπιδιού σημαίνει και: αυτό που γεννιέται πρόωρα και νεκρό.

Γραμ. τα απορρίματα.

Π.χ. «Πήγι κι πέταξι τ' απόρρ'μα τοι γίδα στου ρέμα να του φαν' τα σκ'λιά».

Βοήθ. (16)

απουρρίχνου. Αποβάλλω, γεννάω πεθαμένο πριν από την ώρα του.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στους τύπους: απουρρίου, απόρρ'ξα και μάλιστα στο τρίτο πρόσωπο.

Π.χ. «Σήμιρα απόρρ'ξι η γίδα του Βάιου».

Βοήθ. (5)

απ(i)στουμάσιον. Πέφτω μπρούμυτα, ξαπλώνω μπρούμυτα.

Γραμ. απ'στουμάω, απ'στουμούσα και απ'στόμαγα, απ'στουμήσω, απ'στόμ'σα.

Π.χ. «Η Γιώργους έπισι κι απ'στόμ'σι».

‘Η και μεταφορικά η παροιμιώδης έκφραση:

«Καρδούλα μ' πώς απ'στόμ'σις (=απογητεύτηκες) του σκόρδου σ' έλειψι ή του κρουμμύδ' ή του ξ'νόγαλου κάθι προυί».

αρά. Ρε.

Π.χ. «Αρά Μήτρου πότι θα νά 'ρθ'ς για να μι σύρ'ς την τσιατή (=στέγη);».

αραβαίσ(i) (το). Πέρασμα ανθρώπου, ανταλλαγή επισκέψεων.

Γραμ. τα αραβαίσια.

Π.χ. «Πουλλά αραβαΐσια έχ' σήμιρα μι την Αντρουνίκ', κι δε μ' αρέσ' η δ'λειά σ'».

αραβαΐσάτου (το). Συχνό πέρασμα.

Γραμ. τα αραβαΐσάτα.

Π.χ. «Τι αραβαΐσάτου είν' αυτό σήμιρα αρά Θιουδόσ'; Μπάκι μας μαειρεύ'ς τίπουτας;».

αραβανάδα (η). Τρέξιμο με καλπασμό αλόγων ή γαϊδουριών.

Γραμ. της αραβανάδας, την αραβανάδα (χωρίς πληθ.).

Π.χ. «Να δεις αραβανάδα απ' τρέχ' του θ'κό μ' του γουμάρ'».

Εγκυλ. Στην αραβανάδα γίνεται κοινός βηματισμός ενός μπροστινού και ενός πισινού ποδιού του ζώου, σε αντιδιαστολή προς το τρέξιμο «στα τέσσερα» κατά το οποίο γίνεται κοινός βηματισμός των μπροστινών ποδιών ξεχωριστά από τα πίσω πόδια. Η αραβανάδα είναι γρήγορο τρέξιμο μεν, αλλά εξαντλητικό για τον αναβάτη.

αραβάν(ι) (το). Η αραβανάδα.

Γραμ. Συναντάται μόνο στον τύπο αυτό.

Π.χ. «Αυτό του άλουγου τρέχ' καλό αραβάν'».

αραδίζου. Ψάχνω να βρώ, ερευνώ.

Γραμ. αράδ'ζα, αραδίσου, αράδ'σα.

Π.χ. «Αγιέμ σ' αραδίζου τόσ' ώρα, πού ήσαν»;

Παροιμία: «Του λύκου τουν γλέπ'ς τουν τουρό αραδίεις»;

αράπου (η). Μαύρη γίδα και γενικότερα μαύρο θηλυκό ζώο.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Μπάκ' είδις νια αράπου γίδα αυτού σιαπάν»;

Βοήθ. (16)

αρβαντάς (ο). Άνδρας με «αγύριστο κεφάλι», ανυπάκουος.

Γραμ. οι αρβαντάδις.

Π.χ. «Έλα δω ρα παλιουαρβαντά που άλλα σι λεν κι άλλα θκιάν'ς».

Βοήθ. (15)

αρβίθ(ι) (το). Ρεβίθι.

Γραμ. τα αρβύθια.

Π.χ. «Θέλου να βάλου να μουσκέψουν αρβίθια για να φάμι ταχιά Τιτράδ' που νηστεύουν».

αργάζου. Χτυπώ για να δουλευτεί καλά.

Γραμ. άργαζα, αργάσου, άργασα.

Π.χ. «Αργάζου του τουμάρ' απ' του γρούν' για να μαλακώσ'.

Ταχιά θέλου να φκιάσου τα γουρνουτσάρ'χα».

Άλλα και μεταφορικά: «τουν άργασα στου ξύλου».

άργανου (το). Ξερό.

Γραμ. τα άργανα.

Π.χ. «Απ' να φουφίεις να γέν'ς άργανου (=να ξεραθείς)».

Βοήθ. (14)

αρδαλάς -λού. Αυτός που έχει μεγάλα πόδια.

Γραμ. οι αρδαλάδις -λούδις.

Π.χ. «Σύμασι (=συμάζεψε) λίγου τα πουδάρια σ' μαρ' αρδαλού, έφτασαν ως απάν' στην τάβλα».

Βοήθ. (16)

αρινοτά (τα) ή πλαλούρις ή ραγκαβέλις ή αλιυρουτέντουμα ή αρνιστές ή πιρπατούρις.

Είδος πρόχειρου φαγητού, με κομματάκια από ζυμάρι.

Π.χ. «Θα θκιάσου λίγα αρινοτά για να γκυλίσουμι τη βραδιά».

Εγκυλ. Τα αρινοτά ήταν κυρίως βραδυνό φαγητό, πολύ πρόχειρο και εύκολο στην ετοιμασία, που γινόταν κατά τον εξής τρόπο: Αφού καβουρδίσει η νοικοκυρά το κρεμμύδι με το λάδι, λίγη ντομάτα μπελντέ, ανάλογο αλάτι και πιπέρι, ύστερα ρίχνει νερό στην κατσαρόλα και την αφήνει στη φωτιά μέχρις ότου πάρει ένα «χούχλο». Παράλληλα απλώνει αλεύρι σε ένα ταψί το ροντίζει με νερό μέχρις ότου γίνει μικρά σκρουμπουλάκια (βόλοι), το ανακατεύει και όταν πλέον βράσει το νερό τα ρίχνει μέσα στην κατσαρόλα. Με ένα δεύτερο βράσιμο το φαγητό ήταν έτοιμο και έτοις ζεστό όπως ήταν αποτελούσε πολύ καλό δυναμωτικό για τον εξασθενημένο απ' τη δουλειά ανθρώπινο οργανισμό, ιδιαίτερα κατά το χειμώνα. Οπωσδήποτε όμως ήταν ίσα-ίσα για να ξεγελάσουν τους εαυτούς τους ότι τρώνε φαγητό και να «γκυλίσουν τη βραδιά» όπως χαρακτηριστικά λέγαν.

Βοήθ. (2,40)

αρκανιάζουμι. Καυγαδίζω (λέγεται ιδιαίτερα για τους σκύλους).

Γραμ. αρκανιάζουμαν, αρκανιαστώ, αρκανιάσ'κα.

Π.χ. «Αρκανιάσ'καν τα σκ'λια μας κι δε μπουρούμι να τα κάνουμι ζάπ'».

Βοήθ. (12,3)

αρκουλίκ(ι) (το). Αλκοολίκι.

Γραμ. τα αρκουλίκια.

Π.χ. «Αυτός η Φουράκους έχ' αρκουλίκ' μι του κυνήγ'».

Βοήθ. (15)

αρμάδα (η) 1. – Ρημάδα, έρημη και με επέκταση κακότροπη, αναθεματισμένη.

2. – Με την αντίθετη ακριβώς σημασία.

Γραμ. οι αρμάδις.

Π.χ. 1. – «Ατήρα την αρμάδα τη γίδα πού ανέφ'κι. Απούθι να πάου να την κατιβάσου τώρα;»

2. – «Είνι γλυκεία αγιέμ η αρμάδα η ζουή».

αρμάζου. Ρημάζω.

Γραμ. Αναφέρεται κυρίως στη φράση «Ζιω κι αρμάζου».

Στις άλλες περιπτώσεις αναπληρώνεται από το ρημάζω.

Π.χ. «Ζιω κι αρμάζου αγιέμ κι όγω. Απόμ' να ένα γιρουσάψαλου κι είμι ντιπ για πέταμα».

«Μπήκαν τα γιλάδια στου μπουστάνι μ' κι του ρήμαξαν».

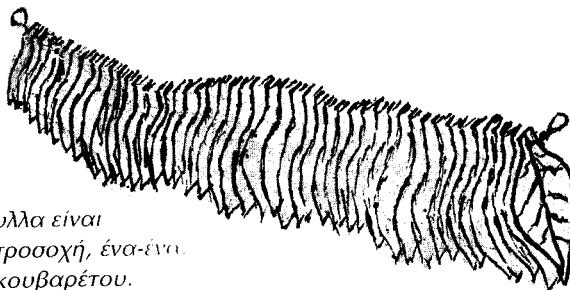
Βοήθ. (14)

αρμαθιά (η). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: σειρά από καπνόφυλλα περασμένα σε σχοινί.

Γραμ. οι αρμαθιές.

Π.χ. «Σήμιρα έφκιασάμαν 82 αρμαθιές κι σας απέρασάμαν ολ' νούς».

Εγκυλ. Η προετοιμασία, η κατασκευή και η αποθήκευση της αρμαθιάς γινόταν κατά τον εξής τρόπο: Πρώτα έκοβαν τα σχοινιά μήκους 1,30 μ. περίπου το καθένα, από την κουβαρίστρα. Ύστερα έκαναν μια θηλειά στο ένα άκρο του σχοινιού, ενώ το άλλο το περνούσαν στην τρύπα της σακοράφας. Έτσι το αρμαθιασμένο καπνό κάθε σακοράφας προωθούνταν στην αρμαθιά μέχρις ότου αυτή γεμίσει. Τότε έκαναν στο άλλο άκρο και την άλλη θηλειά για να μπορούν έτσι να την κρεμάσουν στις ηλιάστρες. Εκεί έμενε η αρμαθιά μερικές ημέρες για να ξεραθούν κολά τα φύλλα της. Ύστερα άπλωναν τις αρμαθιές σε καθαρό μέρος πάνω στη γη για να ξεραθούν ακόμα καλύτερα και τέλος τις μάζευαν οκτώ-οκτώ, τις έκαναν τόπια και τις κρεμούσαν στα κατώνα για αποθήκευση ως το χειμώνα, οπότε τις έκαναν δέματα.

αρμαθιά: Τα καπνόφυλλα είναι περασμένα με προσοχή, ένα-ένα, στο σχοινί του κουβαρέτου.

αρμαθιάζουν. Κάνω αρμαθιές.

Γραμ. αρμάθιαζα, αρμαθιάσου, αρμάθιασα.

Π.χ. «Ιγώ αρμάθιασα την τρανύτιρ' μιριά σήμιρα κι σεις ακόμα να μπιτίσιτι την άλλ';»

αρμάθιασμα (το). Η εργασία που κάνω όταν αρμαθιάζω.

Γραμ. τα αρμαθιάσματα.

Π.χ. «Σι φτουράει πουλύ γλέπου στ' αρμάθιασμα, ινώ στου μάζιμα δε σι φτουρούσι».

Εγκυλ. Το αρμάθιασμα γινόταν στη σκιά από τα ντάμια ή τα σπίτια των Καναλιωτών. Εκεί συγκεντρωνόταν όλη η οικογένεια, ακόμα και τα μικρά παιδιά που δεν είχαν έρθει, ήσως, στο μάζεμα. Το αρμάθιασμα ήθελε πολλή ώρα και έπρεπε όλοι να βοηθήσουν. Και για να «περάσει η ώρα» και να μη νυστάζουν από την ξαγρύπνια της νύχτας, όταν μάζευαν το καπνό, άλλοτε συζητούσαν,

άλλοτε τραγουδούσαν και άλλοτε έλεγαν του κόσμου τα αστεία και τα ευτράπελλα ακόμα, για να γελάσουν και να ξενυστάξουν. Πολλές φορές τον έπαιρναν τον ύπνο «ένα χεράκι» ή έβρεχαν το πρόσωπό τους για να ξενυστάξουν ή έτρωγαν τη δροσιστική σκορδαλιά ή ξιδοτριψάνα.

Σήμερα πολλές οικογένειες το αρμάθιασμα το κάνουν με ειδικές μηχανές και έλειψε η μεγάλη αυτή τολαιπωρία τους.

αρμέγκ(ι) (το). Μαργαρίτα (λουλούδι).

Γραμ. τα αρμέγκια.

Π.χ. «Συρείτι (=πηγαίνετε) να μάστι αρμέγκια πέρα σι κείν' τη ραχούλα».

Βοήθ. (II), (14)

αρμουγή (η). Χαραμάδα, η γραμμή συναρμολόγησης.

Γραμ. οι αρμουγές.

Π.χ. «Είνι γιουμάτου αρμουγές του πάτουμα κι μαζών' λουϊού ντουλούιού κόπρια»

Βοήθ. (5)

αρμούτ(ι) (το). Παλιό ντουφέκι.

Γραμ. τα αρμούτια.

Π.χ. «Έχου ένα αρμούτ' πίσου στ' αμπάρ' απ' τουν κιρό τσι κατουχής».

Αλλά κυρίως μεταφορικά:

«Άμα κουτάς έλα σιαδώ να σι πάει αρμούτ'» (Δηλ. ο πισινός σου γίνεται όπλο (αρμούτι) από το φόβο σου).

Βοήθ. (16)

αρμύρα (η). Εκτός από τη γνωστή γενική της έννοια σημαίνει ειδικότερα και το πηχτό γάλα μέσα στο οποίο βρίσκεται το τυρί για να είναι περισσότερο νόστιμο.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μάνα βάλι κι λίγου αρμύρα στα λάχανα για να γίν' πιο νόστιμους η πλαστός».

Εγκυλ. Η αρμύρα χρησιμοποιούνταν τόσο για να νοστιμίζουν τα φαγητά και οι πίτες όσο και για να μπαίνει στο τραπέζι αυτούσια. Την έτρωγαν έτσι βουτώντας μπουσιές από ψωμί καθάριο ή μπομπότα. Άλλοτε πάλι το άπλωναν πάνω στις φέτες των παιδιών που πάντα τις έτρωγαν με λαιμαργία.

αρνουπόκ(ι) (το). Μαλλιά του αρνιού και γενικότερα του πρόβατου που είναι κάτω από την κοιλιά.

Γραμ. τα αρνουπόκια.

Π.χ. «Θέλου να κόψου μι του προυβατουψάλ'δου τ' αρνουπόκ' απού 'κείν' την προυβατίνα, γιατί μ' αμπουδάει στου άρμιγμα».

Βοήθ. (1,268)

αρπάκ(ι) (το). Ξύλο μικρό, χοντρό.

Γραμ. τα αρπάκια.

Π.χ. «Ατήρα καλά πώς μιλάς, να μην αρπάξου κάν'να αρπάκ' κι στου κάνου τούμπανου του κιφάλισ'».

αρτιράου Περισσεύω.

Γραμ. αρτιρούσα, αρτιρήσου, αρτίρ'σα.

Π.χ. «Μπα κι σας αρτιράει να μι δώκιτι λίγου φτιό για να μπιτίσουμι του χουράφα»;

Οι παροιμίες:

«Αρτιράει απ' τουν παρδάλ' να φάει κι η κουκκίν'σ».

«Μουνό δε φτάν' διπλό αρτιράει»

Βοήθ. (1,288).

αρτιρμά. Περίσσευμα, υπόλοιπο.

Π.χ. «Άυτό του κουβάρ' απόμ'νι αρτιρμά απ' του κουλόβιου (=πουλόβερ) του πατέρα σ'. Θα του πλέξου δυο σγαρόνια».

αρχήτιρα. Γρηγορότερα.

Π.χ. «Μια δ'λεια απ' είνι να τιλέψ' ας τιλέψ' νια ώρ' αρχήτιρα».

Βοήθ. (10,28)

αρχινάουσ. Αρχίζω.

Γραμ. αρχινούσα, αρχινήσου, αρχίν'σα.

Π.χ. «Αρχίν'σα κι πουτίζου την άλλ' την αυραϊά».

αρχίν(η)γους -ια -ου. Βρίσκεται στην αρχή, δεν άρχισε ακόμα.

Γραμ. οι αρχίν'γ' -ις -α.

Π.χ. «Έχου πουλλή δ'λειά ακόμα. Τ' άλλου του σαϊτάρ' τώχου αρχίν'γου».

άσι. Βλ. αφήνω.

ασιγούριφτους-η -ου. Αεικίνητος, ασύχαστος, απρόσεκτος.

Γραμ. οι ασιγούριφτ' -ις -α.

Π.χ. «Έπισις, τι θα κάν'ς; Ασιγούριφτους, ούλ' την ώρα πέρα δώθι».

Βοήθ. (14)

ασούμνιαστους -η -ου. Ασύμφωνος, ασυμβίβαστος, αυτός που δεν μοιάζει.

Γραμ. ασούμνιαστ' -ις -α.

Π.χ. «Είνι ασούμνιαστου αυτό του μπάλουμα μι του παντίλον'. Ατήρα να βρείς καένα άλλου».

Βοήθ. (14)

άσουτους -η -ου. Ατέλειωτος, άφθονος.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μωρ' άσουτους είν' αυτός η δρόμους για του χουργιό».

Παροιμία: «Μάης άβριχους, μούστους άσουτους».

Βοήθ. (1,128)

ασπουλλάτ(i). Ευτυχώς, κάτι καλά που...

Π.χ. «Ασπουλλάτ' έχουν τη μάνα τ'σ απού δ'λεύ' σα σκύλα κι τσι ξιαντρουπιάζ».

Ετυμολ. Προέρχεται από το «εις πολλά έτη».

Βοήθ. (1,268)

ασπρίτσα (η). Όσπριο με λευκό χρώμα, μικρότερο από τη φακή, που χρησιμεύει για τροφή στις κότες. Το φυτό που παράγει το όσπριο αυτό.

Γραμ. οι ασπρίτσις.

Π.χ. «Έριξα κι καμπόσ' ασπρίτσα μαζί μι του καλαμπόκ' για να φάν' σήμιρα οι κότις».

Βοήθ. (14)

ασπρόκουντου (το). Κοντό πουκάμισο που φοριέται με φουστανέλλα.

Γραμ. τα ασπρόκουντα.

Π.χ. «Αμ δε θα φουρέσου τ' ασπρόκουντου σήμιρα κυριακάτ'κα;»

Βοήθ. (12,3)

ασπρόσκλιδου (το). Ψηλό χόρτο του βάλτου.

Γραμ. τα ασπρόσκλιδα.

Π.χ. «Δε βρήκα βάλτου (το χορτάρι) κι έκουψα ασπρόσκλιδα για το μαντρί».

Σημ. Τά ασπρόσκλιδα λέγονται και ασπρόβαλτος.

Βοήθ. (15)

ασπρούδα (η). Ασπροδερό σταφύλι.

Γραμ. οι ασπρούδις.

Π.χ. «Τι θέλ'σ να σι δώκου ασπρούδα ή μαυρούδα;»

αστάρ(i) (το). Εσωτερικό επικάλυμμα υφασμάτων που ράβονται, φόδρα.

Γραμ. τα αστάρια.

Π.χ. «Ξηλώθ'κι τ' αστάρ' απ' του σακάκι μ'. Έλα νια (=μια) τρίμα να του ράψ'ς».

Βοήθ. (8,148)

αστάρουμα (το). Η κατασκευή του ασταριού, φοδράρισμα.

Γραμ. τα ασταρώματα.

Π.χ. «Ταχιά τιλειώνου κι τ' αστάρουμα κι την άλλ' είνι έτοιμου του κουστούμι σ'».

ασταρώνου. Φοδράρω. Περνάω το αστάρι (όχι μόνο στο ύφασμα

(φοιδράρω) αλλά και οπουδήποτε αλλού, π.χ. όταν βάφω τον τοίχο ενός δωματίου).

Γραμ. αστάρουνα, ασταρώσου, αστάρουσα.

Π.χ. «Θ' αγουράσου αστάρ' για ν' ασταρώσου του γιλέκου του πατέρα σ'».

αστέρ(η) (το). Η ιδιωματική του σημασία είναι: Ο Αυγερινός, η Αφροδίτη όταν φαίνεται το πρωί.

Γραμ. τα αστέρια.

Π.χ. «Σ'κουθήτι αγλήγουρα, άργησάμαν, βγήκι τ' αστέρ', ανέφ' κι νια αξυάλ'».

Εγκυλ. Παλιότερα, όταν η ανέχεια δεν επέτρεπε να αγοράσουν ρολόι για το σπίτι τους οι Καναλιώτες, προσδιόριζαν την ώρα με τον Αυγερινό της ανατολής, προκειμένου να μεταβούν στα χωράφια τους για τις επείγουσες πρωινές εργασίες και ιδιαίτερα για το μάζεμα του καπνού. Ήξεραν ότι το αστέρι αυτό, που ήταν ευδιάκριτο και λαμπερό, έβγαινε λίγο πριν από την ανατολή του Ήλιου.

αστόρ(η) (το). Το στόρι (γαλλική λέξη) των παραθύρων.

Γραμ. τα αστόρια.

Π.χ. «Του θ' κό μ' τ' αστόρ' τό φαγι η μόλτσα (=σκόρος)».

αστουχάσου. Ξεχνάω.

Γραμ. αστουχούσα και αστόχαγα, αστουχήσου, αστόχ'σα, αστουχιέμι, αστουχιέμαν.

Π.χ. –«Μπλέχ'κα σι κάτ' δ'λειές κι αστόχ'σα νάρθου να σι βρώ».

– Τι να μην αστουχήεις μι τόσις σκασίλις απ' είχις;».

αστρέχα (η). Ο χώρος που βρίσκεται σε απόσταση μέχρι μισό περίπου μέτρο γύρω από κάθε σπίτι κάτω από το γείσο της στέγης του.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αγιέμ σύρι κι καθάρ'σι τα τσιούβαλα απ' την αστρέχα για να φεύγ' του νιρό κι να μην πλημμυρίσ' του σπίτι».

αστρέχω. 1. – Δέχομαι, συμφωνώ, στέργω.

2. – Τα φυλάω (στο παιχνίδι).

Γραμ. άστριχα, αστρέξου, άστριξα.

Π.χ. 1. – «Δεν αστρέχου ιγώ ν' αρχινήσ' η Δήμους του πιγνίδ'.

Καλύτιρα να ρίξουμι κουρώνα γράμματα».

2. – «Είνι η αράδα σ' να τ' αστρέξ'ς κι συ τώρα νια βουλά».

Παρατ. Μερικές φορές προφέρεται ως αστρέου και κλίνεται έτσι: αστρέου, αστρές, αστρέει, αστρέμι, αστρέτι, αστρέν.

Βοήθ. (14)

ασφάκα (η). Σφάκα, είδος θάμνου.

Γραμ. οι ασφάκις.

Π.χ. «Του Παλικόπρ' είνι γιουμάτου ασφάκις. Παμίτι να κό-

ψουμι για ν' ανάψουμι φουτιά του βράδ' που είνι απόκρις». **ασχαίνουμι.** Σιχαίνομαι.

Γραμ. ασχαίνουμαν, ασχαθώ, ασχάθ'κα.

Π.χ. ««Ασχαίνιτι αυτός να φάει μι τα χέρια δόσ' τουν νια πιρούλα».

ασχασιά (η). Σιχασιά, αηδία, σιχαμερό πράγμα.

Γραμ. οι ασχασιές.

Π.χ. «Αρά δεν ασχαίνισι; Πώς τοι τρως τέτοιοις ασχασιές;»

ασχασιάρ(η)ς -ρ'σα -ρ'κου. Σιχασιάρης.

Γραμ. οι ασχασιάρ'δις -ρ'σις -ρ'κα.

Π.χ. «Τέθοιους ασχασιάρ'ς απού 'σι καλά να πάθ'ς»

ατ Διαταγή προς το σκυλί για να φύγει μακριά.

Π.χ. «άτ, ατ απού κει παλιόσκ'λου, αλλού πήγινι να βγάλ'ς του σιβέρκους» (=να ξεράσεις ή να αποπατήσεις).

ατζιάκ. Ό,τι πρέπει, ακριβώς, πάνω στην ώρα.

Π.χ. «Ήρθις ατζιάκ απάν' στην ώρα».

«Αυτό του παλτό είνι ατζιάκ για σένα».

ατήρα. Τήρα, κοίτα.

Π.χ. «Ατήρα τη δ'λειά σ' κι μη ντηράς ιμένα τι θκιάνου». **άτι.** Άιντε.

Π.χ. «Άτι κάνι γλήγουρα γιατί θα σι παρατήσουμι κι θα φύγουμι».

ατοίγγανους -η -ου. Αδύνατος, αν και τρώει πολύ.

Γραμ. οι ατοίγγαν' -ις -α.

Π.χ. «Η ψαράς είνι ατοίγγανου άλουγου, δε βάν' κρέας ντιπ στα μιριά τ'».

Βοήθ. (16).

αυγατίζω, αυγάτς. Βλ. αβγατίζω, αβγάτς.

Αυγινή (η). Άλλη ονομασία της Ευγενείας.

«Μαρ' Αυγινή, σύρι αγλήγουρα να μάεις του γουμάρ' απ' του πλάι για να του παχνιάσου τώρα απού γλέπου ακόμα».

αυγουκ(ου)λούρα (η). Κουλούρα με ένα αυγό στη μέση.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έχου να ζ'μώσου κι τσ' αυγουκ'λούρις για τα πιδιά απού έχουμι γινιά (=που είναι συγγενικά μας)».

αυγουλίτ(η)ς (ο). Αρρώστια των ζώων (κυρίως) κατά την οποία πρήζεται ο λαιμός, λίπωμα στο λαιμό.

Γραμ. οι αυγουλίτις.

Π.χ. «Μην τρως αυγό γιατί θα βγάλουν αυγουλίτ' τα πράματά σ'».

Εγκυλ. Ο αυγολίτης είναι ένα «πρησκάρι» που βγάζουν τα «γελαδ'κά» στο λαιμό. Γιαυτό την πρώτη μέρα του Πάσχα δεν έπρεπε να τρώει κανείς αυγά, για να μη βγάζουν τα γελάδια του αυγολίτη.

Βοήθ. (1,276).

αυλάκ(ι) (το). Στις φράσεις: «έχου του νιρό στ' αυλάκ',», «έβαλα του νιρό στ' αυλάκ'» κλπ. σημαίνει την καλή τακτοποίηση, την ομαλή εξέλιξη.

Ενώ στη φράση «μ' έκουψι του νιρό απ' τ' αυλάκ'» σημαίνει μου χάλασε τη δουλειά.

Π.χ. «Κι τι θα μι κάν'ς μ' αυτό, θα μι κόψ'ς του νιρό απ' τ' αυλάκ';»

Βοήθ. (14)

αυραϊά (η). Αυλακιά του κήπου.

Γραμ. οι αυραϊές.

Π.χ. «Σ' αυτές τοι φαρδιές το' αυραϊές θα φ' τέψου ζαρζαβατικά».

αυτάκ(ι) (το). (Υποκορ. του «αυτί»). Η ιδιωματική του έννοια είναι: τοαμπί σταφυλιού.

Γραμ. τα αυτάκια.

Π.χ. «Δόσι μι κι μένα καναδυό αυτάκια απαυτήν την ασπρούδα να δουκιμάσου».

Βοήθ. (16)

αυτί (το). Η ιδιωματική του έννοια είναι «τοαμπί σταφυλιού».

Γραμ. τα αυτιά.

Π.χ. «Πάρι κι συ ένα αυτί για να δεις πόσου τραγανό είνι του σταφύλ' αυτό».

Βοήθ. (16)

αυτούια. Αυτού δα.

Π.χ. «Αυτούια από 'ξου απ' την πόρτα έχου του λαήν'. Πάρτου κι γιόμουστου νιρό απ' τουν άμπλα».

αφήνω. Από το ρήμα αυτό προέρχονται οι λέξεις:

1. **άσι=**άφησε, ασίτι=αφήστε.

Π.χ. «άσι τοι' άλλ' να λέν'» (=άφησε τους άλλους να λένε).

2. **άσ'τον=**άφησέ τον, άσ'την=άφησέ την, άσ'το=άφησέ το.

Π.χ. «του σκλί άσ'του λυτό δεν π'ράζ' κάν'ναν» (=το σκυλί άφησέ το λυτό, δεν πειράζει κανέναν).

3. **άσι μι=**άφησέ με.

Π.χ. «άσι μι να σι πω πρώτα ιγώ κι ύστιρα λες ισύ».

αχαμνά. Εκτός από τις άλλες έννοιες σημαίνει και: Τάση για εμετό, ναυτία, ασχημη διάθεση.

Π.χ. «Μ' έρχιτι αχαμνά. Νάμ λίγου τσίπ'ρου να πιω μπάκι συ-

νέλθου».

αχείλ(ι) (το). Χείλι.

Γραμ. τα αχείλια.

Π.χ. «Πέταξι νια πέτρα κι τουν βάρισι στ' αχείλ'».

αχιλουνάκ(ι) (το) 1. – Όγκος στο λαιμό, κάτω από το αυτί (σαν αυγολίτης (βλ. λέξη)).

2. – Μικρή χελώνα.

Γραμ. τα αχιλουνάκια.

Π.χ. 1. – «Έβγαλι αχιλουνάκ' κι θα τουν πααίνου στου γιατρό που τουν έχουμι κουντότα». 2. – «Ατήρα να δεις, βρήκα ένα αχιλουνάκ'».

Βοήθ. (14)

αχνός (ο). Ατμός.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έβγαλι αχνό του φαΐ κι ίδρουσι του καπάκ'».

αχριάν(η)ς -α. Άχρηστος, αχρείος, καταπιεστικός.

Γραμ. οι αχριάνδις, -ις.

Π.χ. «Γιατί ισί δε μπουρέις να του φκιάεις αυτό;

Ντιπ αχριάν'ς είσι;»

«Έχ' αυτός μια γυναίκα αχριάνα που δεν τουν αφήν' να σπαρνήσ' ντιπ απ' του σπίτ'».

Βοήθ. (13,2)

αψιώνου. Γίνομαι αψύς, ευερέθιστος.

Γραμ. άψιουνα, αψιώσου, άψιουσα.

Π.χ. «Άψιουσι κι βρόντηδη η πατέρας μόλις άκ'σι για τοι βαθμοί που πήρι η Μιλάκους».

αψύς. Εκτός από τη συνηθισμένη σημασία του ευερέθιστου σημαίνει και πολύ ξινός.

Π.χ. «Πουλύ αψύ έγινι αυτό του ξιδ'».

Παροιμιώδης έκφραση:

«Τ' αψύ του ξίδ' τ' αγγειό τ' χαλάει».

Βοήθ. (15)

βαβά (η) (υποκορ. βαβούλα). Γριά, μανιά.

Γραμ. οι βαβούλις.

Π.χ. ««Στ' Αλουνάκ' μαζώνουντι ούλις οι βαβούλις απ' τη γειτουνιά κι λεν παλιές ιστουρίες».

βαγκανάου: 1. – βουίζω. 2. – Χτυπώ (μπατσίζω).

Γραμ. βαγκανούσα και βαγκάναγα, βαγκανήσου, βαγκάν'σα.

Π.χ. 1. «--Ποιό αυτί μ' βαγκανάει;

--Του ζιρβί.

Γαλαζουνέρ(ι) (το). Τοπωνύμιο της περιοχής που βρίσκεται νοτιοδυτικά από τ' Αλώνια, και έχει πηγή με νερό προς το γαλάζιο χρώμα.

Π.χ. «Ταχιά θέλου να σ' κουθώ πουλλά προύι για να πάου πέρα στουν Ουβρό στου Γαλαζουνέρ' κι να πάρου τα βόδια για όργουμα».

γαλάρα (η). Αυτή που βγάζει πολύ γάλα.

Γραμ. της γαλάρας, οι γαλάρις.

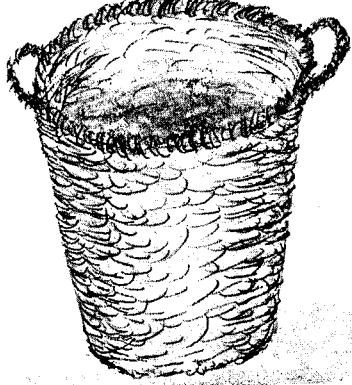
Π.χ. «Έχου νια γαλάρα γίδα που του γάλα τ' σας σών' να πιούμι σύλ' κάθι βουλά».

γαλίκ(ι) (το). Μεγάλο κοφίνι με δυό χερούλια (συνήθως).

Γραμ. τα γαλίκια.

Π.χ. «Αυτό του σαϊτάρ' είχι πουλλά σταφύλια. Γιόμ'σα νια ντουζίνα γαλίκια».

Εγκυλ. Τα γαλίκια κατασκευάζονται είτε από καλάμια είτε από βέργες λιγαριάς κλπ. Πλέκονται από τους ίδιους τους Καναλιώτες ή αγοράζονται στα παζάρια. Φορτώνονται στα ζώα και χρησιμεύουν για τη μεταφορά σταφυλιών (κυρίως) από τα αμπέλια στο χωριό ή όταν παλιώσουν, για τη μεταφορά κοπριάς στα αμπέλια και στους κήπους.

γαλίκ': Για να κουβαλούν τα σταφύλια (κυρίως) στον τρύγο.

γαλουκουρκούτ(η) (η). Η κρέμα με γάλα και αλεύρι που χρησιμοποιείται στη γαλατόπιτα.

Γραμ. οι γαλουκουρκούτις.

Π.χ. «Ατηράτι μη φάτι τη γαλουκουρκούτ', θέλου να τη φκιάσου πίτα».

Βοήθ. (16)

γάνα (η). 1. – Καπνιά που πιάνουν οι κατσαρόλες από τη φωτιά. 2. – Παρατσούκλι, το οποίο λέγεται για εκείνους που είναι μαύροι.

Γραμ. της γάνας, οι γάνις.

Π.χ. 1. – «Έμασι πουλλές γάνις του τηγάν' κι θέλου να του τρίψου». 2. – «Ιμένα θα πεις έτο' αρά γάνα του κιαρατά, γάνα».

Εγκυλ. Τη γάνα που έπιαναν οι κατσαρόλες την καθάριζαν οι νοικοκυρές του χωριού κατά τον εξής τρόπο: Τις κατέβαζαν κάτω στη «ρούγα» και τις έπριβαν με «σκ'τίσιο» (=σκούπινο ύφασμα) βουτηγμένο μέσα στη στάχτη και στην άμμο, για να βγάζουν καλύτερα τη γάνα. Η εργασία αυτή γινόταν οπωσδήποτε κάθε καθαρή Δευτέρα, οπότε έκαναν γενική καθαριότητα στα σκεύη της κουζίνας.

γαργαβίτσα (η). Μικρό σκληρό εξόγκωμα στο δέρμα.

Γραμ. της γαργαβίτσας, οι γαργαβίτσις.

Π.χ. «Ξέρ' σ' ότ' εχ' συ ο γαργαβίτσις στην αμπούκα;».

γαργαβίτσουχόρτ(ι) (το). Χορτάρι που τρώγοντάς το ή πίνοντας το ζωμό του, εξαφανίζει τις γαργαβίτσες.

Π.χ. «Θέλ' σ να πιείς γαργαβίτσουχόρτ' για να φιύγουν οι γαργαβίτσις».

Εγκυλ. Το γαργαβίτσουχόρτ' στα Κανάλια το βρίσκουν στη ράχη της «μαρμαρένιας», το βράζουν και πίνουν το ζωμό ή τρώνε και τα ίδια τα χόρτα κατά την περίοδο της νέας Σελήνης (δηλ. στη «χάσ»).

γαρίδα (η). Στη φράση «τό 'χ' γαρίδα του ματ'» σημαίνει: τετραπέρατος, ανοιχτομάτης, προσέχει πολύ, δεν κοιμάται.

Π.χ. «Αγιέμ αυτό ακόμα τόχ' γαρίδα του μάτ'. Πότι θα πλαϊάσ'».

Βοήθ. (14)

γαρλίκ(ι) (το). Αντιπροίκι. Ποσό που έδινε ο γαμπρός στον πεθερό για να πάρει γυναίκα την κόρη του.

Γραμ. τα γαρλίκια.

Π.χ. «Έλα να σι δώκου τώρα κι του γαρλίκ' για να τά 'χουμι ούλα καλά καμουμένα».

Βοήθ. (10,569)

γατσούδ(ι) (το). Γατάκι.

Γραμ. τα γατσούδια.

Π.χ. «Βγάλ' τι όξου απ' την κάμαρ' του γατσούδ' πρώτα κι ύστιρα κοιμ'θείτι».

Υποκορ. γατσουδάκ(ι).

Βοήθ. (17)

Γαυρώνα (η). Τοπωνύμιο πλαγιάς στο κάτω μέρος του χωριού.

Γραμ. της Γαυρώνας, την Γαυρώνα.

Π.χ. «Έχ' ουμουρφιές η Γαυρώνα την Άγ'ξ'(=Άνοιξη) πάρα πουλλές. Ούλις οι κουτσόπιές είνι ανθισμένις».

Εγκυλ. Η Γαυρώνα ήταν άλλοτε ένα μεγάλο «ζάβατο» δάσος που εκτείνονταν σ' ολόκληρη την έκταση του οικισμού του χωριού και περιλάβαινε κυρίως γαύρους αλλά και άλλα δένδρα. Υπόλειμμα του δάσους αυτού είναι σήμερα ένα

μικρό όλσος από «κουτούπιές» που ανήκει στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου.

Βοήθ. (1,96)

γείτσα σ'. Στην υγειά σου.

«Γείτσα σ' γιέμ, ούλου φτιρνίζισι σήμιρα».

γένουμι. Γίνομαι.

Γραμ. γένουμαν, γίνου, έγινα και γίγκα (=γίνηκα)

Π.χ. «--Γεία σου παπού, τί χαμπάρια έχ' σ να μας πείς;

--Παπούς να γέν' σ.

«Ωρέ του πλανταμένου του πρόβατου γίγκι για του κιφάλι τ' μαναχά (=ψόφησε και δεν απέδωσε τίποτε, δεν ωφέλησε εκείνον που το είχε)».

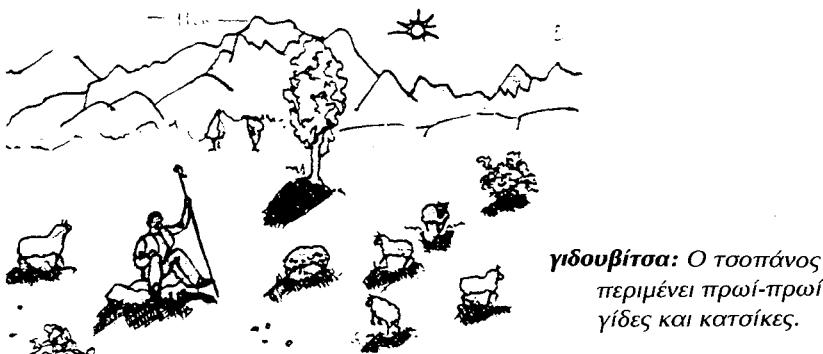
Βοήθ. (14)

γιδουβίτσα (η). Η πρωινή συγκέντρωση γιδιών σε ορισμένο τόπο για τήν καθημερινή βοσκή στο ύπαιθρο.

Γραμ. της γιδουβίτσας, οι γιδουβίτσις.

Π.χ. «Πάου να βαρέσου (=να οδηγήσω) τα γίδια στη γιδουβίτσα».

Εγκυλ. Σε μερικές χρονικές περιόδους οι γιδοβίτσες στο χωριό έφταναν τις τέσσερες. Έτσι σε κάθε περιοχή του χωριού, τους μαχαλάδες, υπήρχε και μια γιδοβίτσα. Στον ορισμένο αυτό τόπο της κάθε περιοχής, πρώι-πρωί, πριν ακόμη ανατείλει ο Ήλιος έβγαζαν τα γίδια οι Καναλιώτες. Εκεί ήταν ο γιδοβοσκός που τα συγκέντρωνε και τα οδηγούσε στη βοσκή. Στον ίδιο τόπο τα έφερνε το βράδυ, λίγο μετά τη δύση του Ήλιου. Εκεί τα αναζητούσαν οι Καναλιώτες, όταν δεν πήγαιναν μόνα τους στα σπίτια.

γιδουβίτσα: Ο τσοπάνος περιμένει πρωί-πρωί γίδες και κατσίκες.

γιέ μ'. Βλ. αγιέ μ'.

γιλέκ(i) (το). Στη φράση; «δε σι γένιτι του γιλέκ» σημαίνει δεν σου γίνεται το θέλημα.

Π.χ. «Αμ δε σι γένιτι του γιλέκ' αυτή τη βουλά.

Σήκου αγλήγουρα κι σύρι να μακρουσκ'νίεις τα γουμάρια».

Βοήθ. (14)

γινάτ(i) (το). Βλ. ινάτ(i).

γιόμα (το). Μεσημέρι, μεσημεριανό φαγητό.

Γραμ. τα γιόματα.

Π.χ. «΄Ωσπου να 'ρθεί του γιόμα κουβαλάου ακόμα νια στράτα άχυρου».

«Κέρνα μας Ρούσα μ' κέρνα μας όσου να φέξ' όσου να σκάσ' ου αυγιρινός, να πάει η πούλια γιόμα».

Βοήθ. (1, 308).

γιόμ(i)σ(η) (=γέμιση) (η). Η περίοδος της πανσελήνου.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Αυτή τη βδουμάδα έχουμι γιόμ'σ' κι θα μάσουμι πουλύ καπνό».

«Τι θα γέν' μι σένα; Στη χάσ' (όταν χάνεται και αρχίζει νέο φεγγάρι) κι στη γιόμ'σ' θα σι γλέπουμι στου σπίτ';» (Δηλ. έρχεσαι πολύ αραιά, κάθε 15 περίπου μέρες, όπως συμβαίνει με το φεγγάρι).

γιόμ(i)σμα (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: το δεύτερο σκάλισμα του καπνού.

Γραμ. τα γιουμίσματα.

Π.χ. «Ταχιά Τιτράδ' αρχινάμι του γιόμ'σμα στου γκαπνό».

Εγκυλ. Το γέμισμα είναι η τρίτη κατά σειρά μεγάλη εργασία που γίνεται στο καπνό, μετά το φύτεμα και το σκάλισμα. Είναι ένα δεύτερο σκάλισμα του καπνού, στο οποίο όμως το χώμα συγκεντρώνεται κοντά στις ρίζες και τις προφυλάσσει έτοι από την ξηρασία, αφού διατηρεί για μεγαλύτερο χρόνο την υγρασία.

γιούκους. Βλ. γούκους.

γιούργια. Είσοδος χωρίς προειδοποίηση, επίθεση.

Π.χ. «Αρά σπιτ' θ'κό σ' του πέρασις ιδώ κι μπαίν'ς γιούργια μέσα;»

Το δημοτικό τραγούδι:

«Γιούργια, γιούργια, γιούργια στα παλιούργια».

γιουτεύου ή γητεύου. Θεραπεύω νοσήματα, ξεπλανεύω με μαγικό τρόπο.

Γιόμ'σμα: Απαραίτητη εργασία για την ανάπτυξη του καπνού.

Γραμ. γιότια, γιουτέψου, γιότιψα.

Π.χ. «Η Χρίστους του Σουκαλιά γιότιυ πουλύν κόσμου».

Βοήθ. (4)

γιούτσικους (ο). Υποκορ. του γιός.

Γραμ. οι γιούτσ'.

Π.χ. «Έλα γιούτσ' κι μ' ιδώ, έλα μην κλαις».

«Μη γιούτσ' κι μ', μην τραβάς πέτρις, θα βγάλ' σ' κάν' να ματ'».

Βοήθ. (14)

γιρεύου. Γιατρεύομαι, γίνομαι καλά.

Γραμ. γέριυα, γιρέψου, γέριψα.

Π.χ. «Μέρα μι τη μέρα γιρεύ' του πουδάρι μ'».

γιρουστάου. Ορμώ, ενεργώ αποφασιστικά, με δύναμη.

Γραμ. γιρουστούσα, γιρουστήσου, γιρούστ' σα.

Π.χ. «Άμα γιρουστήσουμι ούλ' αντάμα πάει την έσβησάμων τη φουτιά στου φτιρό».

Γιφ'ράκ(ι). (το). Μικρό γεφύρι που ήταν άλλοτε πιο κάτω από τη Σαρακίνα.

Π.χ. «Του λιβάδ' του θ' κό μας είνι λίγου παρακάτ' απ' του Γιφ'ράκ' ται Σαρακίνας».

Εγκυλ. Η περιοχή γύρω από το «Γιφ'ράκ», ήταν διαφιλονικούμενη μεταξύ των Κοινοτήτων Καναλίων και Παλαιοκλησίου. Έτσι, όταν το 1910 θέλησαν οι κάτοικοι του Παλαιοκλησίου να μεταφέρουν το νερό της πηγής που ήταν εκεί κοντά με σωλήνες στα μέρη τους, οι Καναλιώτες αντέδρασαν βίαια με ρόπαλα και γκράδες. Η συμπλοκή, που είχε και αρκετούς τραυματισμούς, δεν θα τελείωνε αν δεν ερχόταν η έφιππη αστυνομία της Καρδίτσας για να επιβάλλει την τάξη και να αποδώσει το δίκαιο των Καναλιώτων.

Βοήθ. (1,82)

γκαβίτσιαζου. Νυστάζω πολύ.

Γραμ. γκαβέτσιαζα, γκαβίτσιάσου, γκαβέτσιασα.

Π.χ. «Αμάν, γκαβέτσιασα, θα ξιαπλώσου λίγου ιδώια στ' αυλάκ' για να τουν κλέψου».

γκάζ(ι) (το). Τενεκεδένιο δοχείο κυρίως λαδιού, με τετράγωνη βάση, που μεταποιήθηκε σε δοχείο νερού, πολλές φορές με ξύλινη χειρολαβή.

Γραμ. τα γκάζια.

Π.χ. «Γιόμουσ' τα γκάζια νιρό κι φέρ' τα γλήγουρα».

γκαζάς (ο). Εκείνος που κουβαλάει νερό με τα γκάζια.

Γραμ. του γκαζά, οι γκαζάδις.

Π.χ. «Είχαμι του Γιώργου γκαζά στου φύτιμα κι μας φτούρ' σι».

Εγκυλ. Ήταν πολύ δύσκολη η δουλειά του γκαζά, ιδιαίτερα κατά το φύτεμα του καπνού. Τότε έπρεπε να κουβαλάει νερό με δυό γκάζια από τη γούρνα

ή το πηγάδι που ήταν κάπου στο χωράφι και να το χύνει στις αυλακίες, όπου στη συνέχεια, άλλοι της ίδιας ομάδας, κυρίως γυναίκες, φύτευαν το φυτό, χώνοντας τη·ρίζα του μέσα στη λάσπη, που δημιουργούνταν. Γιαυτό και η αμοιβή του ήταν πολύ μεγαλύτερη από την αμοιβή των άλλων εργατών.

γκαζέπ(ι) (το). Μεγάλη και συνεχής βροχή.

Γραμ. τα γκαζέπια.

Π.χ. «Έρριξι απόψι ένα γκαζέπι', μας έπνιξι».

Βοήθ. (14)

γκαζουκάντ(η)λου (το). Τσίγκινο καντήλι που έκαιγε πετρέλαιο.

Γραμ. τα γκαζουκάντ' λα.

Π.χ. «Μαρ' Παναίνα άναψ' του γκαζουκάντ' λου κι φέξ' ιδώια μέσα στου κατώι».

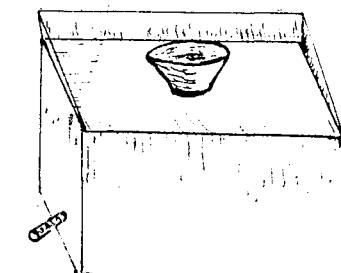
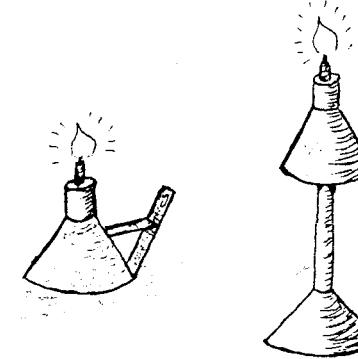
Εγκυλ. Υπήρχαν δυό τύποι τέτοιων καντηλιών στο χωριό. Ένα ψηλό με βάση που στήνονταν πάνω στη γωνιά και ένα ακόμα, που ήταν κρεμαστό. Συνήθως τα χρησιμοποιούσαν στην κουζίνα επειδή έβγαζαν καπνό και όχι στα άλλα δωμάτια, πολλές φορές όμως και για να βλέπουν τη νύχτα στο κατώ ή και στις νυχτερινές δουλειές τους, ιδιαίτερα όταν πήγαιναν για το καπνό πριν ακόμα χαράξει.

γκαζουλίνα (η). Τσίγκινο μεγάλο δοχείο για νερό που φωρτονόταν μαζί με ένα όμοιο του στα ζώα.

Γραμ. της γκαζουλίνας, οι γκαζουλίνις.

Π.χ. «Είνι στινό του σουκάκ' κι θα κρούσουν οι γκαζουλίνις στου ντουβάρ'».

Οι γκαζουλίνες είχαν σχήμα ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου, με ένα φαρδύ άνοιγμα στο κέντρο του πάνω μέρους και ένα στενό στο πίσω χαμηλό μέρος, κατά τη θέση που φορτώνονταν στα ζώα. Έτσι ο νοικοκύρης τις γέμιζε εύκολα και φτάνοντας στον προορισμό του τις άδειαζε, έβισουλώνοντας το πίσω στόμιό του, σε άλλα δοχεία χωρίς να τις ξεφορτώσει. Χρησιμοποιήθηκαν οι γκαζουλίνες είτε για τη μεταφορά νερού στο σπίτι, είτε για τις γεωργικές εργασίες, όπως το φύτεμα, που απαιτούσαν άφθονο νερό, και οι γκαζάδες ήταν πολύ ακριβοί.

Γκαζουκάντ' λου: Απαραίτητο για το φωτισμό της κουζίνας τα βράδια.

Γκαζουλίνα: Χρησιμοποιήθηκε για τη μεταφορά του νερού από τη βρύση (κυρίως) στο σπίτι.

γκαϊδός -ή -ό. Αλοίθωρος.

Γραμ. οι γκαϊδοί -ές -ά.

Π.χ. «Μην τηράς που είνι γκαϊδό του πιδί αυτό. Είνι καλό κι έξυπνου».

Βοήθ. (10,385)

γκαλιουρίζου. Βλέπω θαμπά.

Γραμ. γκαλιούρ'ζα, γκαλιουρίσου, γκαλιούρ'σα.

Π.χ. «Η Μήτρους αρχινάει να μη γλέπε'. Ισια -ίσια που γκαλιουρίζ' τώρα».

'Η παροιμία:

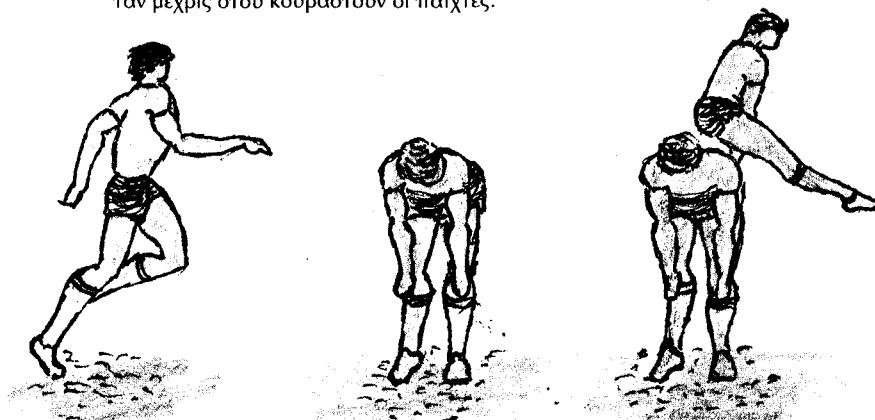
«Μι γκαβόν αν κοιμηθείς του προυί θα γκαλιουρίεις».

Βοήθ. (1,284)

γκαμήλις (οι), ή καβαλαράκια. Παιδικό παιχνίδι. Τα βαρελάκια.

Π.χ. «Για να παίξ τσι γκαμήλις πρέπε' να ξέρ'ς να σαλτέρν'ς ψηλά».

Εγκυλ. Πολύ απλό και αθλητικό ήταν το παιχνίδι αυτό. Κάποιος παίχτης έσκυψε και πηδούσε πάνω από την πλάτη του ένας δεύτερος, που εκεί παραπέρα έσκυψε και αυτός με τη σειρά του για να συνεχίσει ο τρίτος και έτσι συνέχεια. Όταν τελείωναν όλοι οι παίχτες, τότε ο πρώτος σηκωνόταν και άρχιζε να πηδάει και αυτός όλους τους άλλους με τη σειρά και έτσι το παιχνίδι συνεχίζοταν μέχρις ότου κουραστούν οι παίχτες.

γκαμήλις: Ωραιο υπαιθριο ομαδικο παιχνιδι.

γκανιάζου. Διψάω πολύ.

Γραμ. γκάνιαζα, γκανιάζου, γκάνιαξα.

Π.χ. «Γκάνιαξι απού νιρό του καημένου του γουμάρ', ήπχι ουλόκληρου του γκάζ'».

γκ(ου)βίζου. Πονάω, υποφέρω, κλαίω σιγανά από πόνο (σωματικό ή ψυχικό).

Γραμ. γκούβ'ζα, γκ'βίσου, γκούβ'σα.

Π.χ. «Μι πουνούσι του στουμάχ' απόψι, κι ούλ' τη νύχτα γκούβ'ζα».

Βοήθ. (16)

γκέκ(i) (το). Αγριάδα, απότομη συμπεριφορά.

Γραμ. τα γκέκια.

Π.χ. «Όρι τι είνι τούτου. Ούλ' ιδω μέσα κουβιντιάζουν μι του γκέκ'».

Ετυμολ. Ίσως προέρχεται από τη λέξη «γκέκας» (=άγριος).

Βοήθ. (14)

γκέκας (ο). Άγριος, υπανάπτυκτος, τουρκαλβανός.

Γραμ. οι γκέκ'δις.

Π.χ. «Είνι ένας γκέκας αυτός που δε μπαίρν' ντιπ απού χαμπάρ'».

γκέσους-α -ου ή γκιόσους. Ζώο με γκρί χρώμα.

Γραμ. γκεσ' -ις -α.

Π.χ. «Κόσια αγλήγουρα στου ρέμα να μάεις (=μάσεις) τη γκέσα τη γίδα που ζέμεινι».

Παρατ. Η γκέσα γίδα λέγεται και σίβα.

γκίζ(ει). Ενοχλεί στο στομάχι.

Γραμ. 'Έγκιζι, γκίξ', έγκιξι (πάντα σε τρίτο πρόσωπο).

Π.χ. «Μην τρως απ' του φαΐ αυτό, θα σι γκίξ', είνι χαλασμένου».

γκιζέρ(i) (το). Γύρισμα εδώ και εκεί.

Γραμ. τα γκιζέρια.

Π.χ. «Έκανα καλό γκιζέρ' σήμιρα στου παζάρ', στου Μπ'ζάκ'».

γκιζιράου. Γυρίζω εδώ καί εκεί.

Γραμ. γκιζιρούσα, γκιζιρήσου, γκιζέρ'σα.

Π.χ. «Πήγα στην Καρδίτσα σήμιρα κι γκιζέρ'σα σ' ούλα τα μαγαζιά».

Στίχος δημοτικού τραγουδιού:

«Σύρι γκιζέ - Αριστείδη μου
σύρι γκιζέρα του ντουνιά».

Βοήθ. (1,319).

γκιζντάν(i) (το). Χώρος κακής προβολής.

Γραμ. τα γκιζντάνια.

Π.χ. «Η Μέλπου απ' λες βκήκι στου γκιζντάν'. Μη γκαρτιρείς χαΐρ' απ' αυτήν».

Ετυμολ. Λέξη τουρκική.

Βοήθ. (13,2)

γκιόλ(ι) (το). Πτυχή φορέματος.

Γραμ. τα γκιόλια.

Π.χ. «Είνι πουλύ ουραία η φούστα σ' μι τα γκιόλια αυτά απ' έχ' γύρου-γύρου».

γκιόσα (η). Παλιά γίδα που δεν γεννάει πια.

Γραμ. οι γκιόσις.

Π.χ. «Αυτή τη γκιόσα γίδα θα την π'λήσου για σφαχτό».

Ετυμολ. Λέξη σλαβική.

Βοήθ. (13,2)

γκιούμ(ι) (το). Τσίγκινο κυλινδρικό δοχείο νερού με ένα ή δυο χερούλια.

Γραμ. τα γκιούμια.

Π.χ. «Του γκιούμ' αυτό είνι τρανό κι δε μπουρώ να του σ'κώσου».

Ετυμολ. Λέξη τουρκική.

Έγκυλ. Πριν από τα 1964 περίπου, οπότε δεν υπήρχε ύδρευση στο χωριό, οι γυναίκες και οι κοπέλες του χωριού κουβαλούσαν συνήθως από τις βρύσες της πλατείας νερό για το νοικοκυρίο τους, με τα γκιούμια στον ώμο. Για να μην τις κόβει δε τον ώμο το στεφάνι που ήταν προσαρμοσμένο στη βάση από τα γκιούμια, έβαζαν και ειδικά κατασκευασμένο πάνω στον ώμο τους ένα χοντρό και μαλακό μπαλωμα. Παρά ταύτα ήταν πολύς κόπος το κουβάλημα του νερού στο σπίτι με τα γκιούμια.

γκιουστέκια (τα). Χαλινάρια για τα πόδια των μικρών αλόγων ώστε να μαθαίνουν καλπασμό (αραβάνι).

Π.χ. «Ωρέ πααίν' σα να τουν έχουν στα γκιουστέκια».

γκιρίζ(ι) (το). Άυλάκι στα θεμέλια του σπιτιού για τα νερά που β'ζάνουν (=πηγάζουν), οχετός.

Γραμ. τα γκιρίζια.

Π.χ. «Χρειάζουντι γκιρίζ' αυτά τα νιρά που β'ζάνουν στα θεμέλια για να μη γιουμίζουν του κατώ».

Βοήθ. (8,149)

γκιριμέ. Λέξη που τη συναντάμε στη φράση «ένα γκιριμέ» και σημαίνει: συνέχεια.

Π.χ. «Έχ' απ' την Κυριακή που βρέχ' ένα γκιριμέ».

Ετυμολ. Λέξη τουρκική.

γκισέμ(ι) (το). Κριάρι ή τράγος που οδηγεί το κοπάδι.

Γραμ. τα γκισέμια.

Π.χ. «Του κριάρ' αυτό είνι καλό γκισέμ' για του κουπάδι μ'».

Ετυμολ. Λέξη τουρκική.

γκισλάς (ο). Το βόρειοδυτικό μέρος του ορίζοντα, κορυφογραμμή.

Γραμ. του γκισλά, (χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Όταν αστράφτ' απ' τουν γκισλά, θάχουμι βρουχή».

Έγκυλ. Η κατεύθυνση του γκισλά στο χωριό βρίσκεται προς το μέρος της Στρατώνας. Γιαυτό και η προηγούμενη πρόρρηση πολλές φορές αναφέρεται και ως εξής: «Όταν αστράφτ' απ' τη Στρατώνα, θάχουμι βρουχή».

γκίτσιους (ο). Μικρό πουλί.

Γραμ. του γκίτσιου, τα γκίτσια.

Π.χ. «Απάν' στουν Αϊ-Λιά έχ' πουλλά γκίτσια κι καραξουγκίτσια».

γκλάβα (η). Κεφαλή, μυαλό.

Γραμ. οι γκλάβις.

Π.χ. «Για έλα ιδώ ισύ που κόβ' η γκλάβα σ', πώς θα του φκιάσουμι;

Βοήθ. (16)

γκλαμπάτσα (η). Αρρώστια των ζώων που προκαλεί συνεχόμενο φτάρνισμα.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έπιασι γκλαμπάτσα στα πρόβατά μ' κι θέλου να πάου στην Καρδίτσα ν' αγουράσου φάρμακα». Ή και μεταφορικά: «Αμάν, γκλαμπάτσα σ' έπιασι, ούλου φτιρνίζισι σήμιρα».

Γκόια (στου). Τοπωνύμιο μικρής περιοχής στην οποία οδηγεί το Τρανό το ρέμα και όπου ήταν τα χωράφια ομώνυμου Καναλιώτη.

Π.χ. «Ιγώ σας απέρνασα ουλ'νούς. Η πέτρα μ' έφτασι κάτ' στου Γκόια».

Γκουλιούργια (τα). Τοπωνύμιο περιοχής στο δρόμο προς τη Μητρόπολη.

Π.χ. «Φέτους του χουράφ' στα Γκουλιούργια θα του σπείρουμι καλαμπόκ'».

Βοήθ. (16)

γκούλιους (ο). Νεογέννητο πουλί χωρίς φτερά, ιδιαίτερα στο κεφάλι, και γενικά πτηνό χωρίς φτερά.

Γραμ. του γκούλιου -ας, τα γκούλια.

Π.χ. «Αυτή η φουλιά τάχ' γκούλια ακόμα τα τσιουνάκια».

Έγκυλ. Ιδιαίτερη ήταν η χαρά των μικρών παιδιών όταν, ψάχνοντας ανάμεσα στα κλαδιά και στις βατιώνες έβρισκαν τις φωλιές των πουλιών. Τότε πλέον, σχεδόν καθημερινά, παρακολουθούσαν πως γεννούσαν τα αυγά τους, πως τα κλωσούσαν, πότε έβγαζαν τα νεογνά, πώς τα τάιζαν, πως αυτά σιγά-σιγά έβγαζαν τα φτερά τους και πως τελικά έκαναν τα παρθενικά τους πετάγματα. Τα σκιρτήματα των παιδικών εκείνων ενασχολήσεων που απολάμβαναν μικροί του χωριού, ούτε στο όνειρό τους δεν θα τα γευθούν τα παιδιά των πόλεων.

γκούμνια (τα). Λέξη της φράσης «τα σούμνια και τα γκούμνια»=τις χειρότερες και τις ποικίλλες κατηγορίες.

Π.χ. «Το τί τού'πι δε λέιτι, τα σούμνια και τα γκούμνια».

Βοήθ. (14)

γκουρδιλιάγκους (ο). Λάρυγγας.

Γραμ. του γκουρδιλιάγκου, οι γκουρδιλιάγκ'.

Π.χ. «Κάτσι καλά μη σι πιάσου απ' τουν γκουρδιλιάγκου κι σ' αφήσου στουν τόπου».

Γκουρλίγκας (ο). Πηγή με άφθονο νερό στον Άγιο Ακάκιο, ομώνυμο ποταμάκι στην ίδια περιοχή.

Π.χ. «Έχ' μπόλ'κου νιρό η Γκουρλίγκας κι κινάει τρία μύλια».

Αλλά και μεταφορικά:

«Έχ' νιρό φέτους η δισκαριά ουλόκληρου γκουρλίγκα».

Βοήθ. (14)

γκουρλίζου. Γρυλίζω (για το γουρούνι).

Γραμ. γκούρλιζα, γκουρλίσου, γκούρλισα.

Π.χ. «Άιντι αρχίν'σι ματαπάλι να γκουρλίζ' του γ'ρούν'. Θέλου να πάου να γιουμίσου τουν κουρίτου».

Βοήθ. (14)

γκουρντζουλιμιάζουμι. Έχω λεπτό και αδύναμο λαιμό.

Γραμ. γκουρντζουλιμιάζουμαν, γκουρντζουλιμιαστώ, γκουρντζουλιμιάσ'κα.

Π.χ. «Είνι όσου στέκιτι, γκουρντζουλιμιασμένους, άμα φ'σήσ' η αέρας θα τουν πάρ'».

Ετυμολ. Προέρχεται από το γκόρντζου-λαιμό=κοτσάνι γκόρντζου.

Γκουρντζόλακκα (η). Λάκκα με πολλές γκορντζές (αγριαχλαδιές) στην κορυφογραμμή του χωριού και στα όρια με το Μορφοβιόνι.

Π.χ. «Παμίτι πέρα στη γκουρντζόλακκα να ψάξουμι για φουλιές».

γκουσγκούνου (η). Γυναίκα που γυροφέρνει χωρίς να κάνει κάτι στο νοικοκυριό της.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Πάρι να σ'μαζέψ' του σπίτ' αγλήγουρα. Δε θέλου να μοιάεις τη μάνα σ' τη γκουσγκούνου».

Βοήθ. (11)

γκούσια (η). 1. – Ο όγκος του θυρεοειδούς. 2. – Ο προστόμαχος των πτηνών (μάλιστα της κότας).

Γραμ. οι γκούσιις.

Π.χ. «Έχ' γκούσια αυτό του κουρίτο', πρέπ' να πααίν' στου γιατρό».

«Η γκούσια τσι κότας είνι άδεια. Δεν την έδουκις να φάει;»

Βοήθ. (16)

γκουσιουμανάου. Κάνω γκου-γκου, αγκομαχάω, λαχανιάζω.

Γραμ. γκουσιουμανούσα, γκουσιουμανήσου, γκουσιουμάν'σα.

Π.χ. «Κόσιαψις (=έτρεξες) πολύ κι τώρα γκουσιουμανάς».

Βοήθ. (16)

γκούπτπας (ο). Το πίσω και κάτω μέρος της κεφαλής (όπου είναι το ινιακό κόκκαλο).

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Μπα κι κρυών' η γκούπτπας κι σήκουσις τα γιακάδια σ'».

«Αυτός είνι πουλύ γυμνασμένους, φτάν' τα πουδάρια τ' στου γκούπτπα».

γκράβαλου (το). Ανώμαλο μονοπάτι.

Γραμ. τα γκράβαλα.

Π.χ. «Δε μπουρείς να πιράεις ισύ απ' αυτό του γκράβαλου, σύρι απ' τουν ίσιου δρόμου τρουίρου».

Βοήθ. (13,12)

γκρίγκλας (ο). Γκουρδιλιάγκος, λάρυγγας.

Γραμ. του γκρίγκλα, (χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «--Τί έπαθις παπού κι βήχ';

--Πνίκα γιέμ, πήγι του ψουμί στουν άλλουν τουν γκρίγκλα».

γκριμουσκ'λιάζου. Τεμπελιάζω, περνώ στα χαμένα τον καιρό μου.

Γραμ. γκριμόσκ'λιαζα, γκριμουσκ'λιάσου, γκριμόσκλιασα.

Π.χ. «Ούλ' τη μέρα δε δ'λεύ' κι γκριμουσκ'λιάζ'. Τι προυκουπή νάχ'».

γκριμόσκ'λου (το). (Πάντα μεταφορικά). Ο ικανός μόνο για το κακό, χωρίς καμιά αξία, άχρηστος.

Γραμ. τα γκριμόσκ'λα.

Π.χ. «Φύγι αρά γκριμόσκ'λου απού κει να μη σι γλέπουν τα μάτια μ'».

γκριμουτσακίζουμι. Πέφτω σε γκρεμό.

Γραμ. γκριμουτσακίζουμαν, γκριμουτσακ'στώ, γκριμουτσακίσ'κα.

Π.χ. «Πού πααίν'σι αγιέμ αυτού κάτ' στου ρέμα, θα γκριμουτσακ'στείς»;

Βοήθ. (16)

γκρινάκ(i) (το). Σκληρό ρεβύθι που δε βράζει και έχει χρώμα προς το γκρί-καφετέ.

Γραμ. τα γκρινάκια.

Π.χ. «--Δεν έβρασαν τ' αρβύθια καλά, μάνα.

--Είχαν πουλλά γκρινάκια μέσα. Αυτά δεν έβρασαν».

Βοήθ. (16)

γκρίντζιαλους -η -ου. Καυγατζής.

Γραμ. οι γκρίντζιαλ' -ις -α.

Π.χ. «Είνι γκρίντζιαλους αυτός, δε σταματάει ντίπ, δε μπουρώ να τουν αντέξου».

Βοήθ. (14)

γκριμ(i)ντάλ(i) (το). Κρεμανταλάς, μεγαλόσωμος.

Γραμ. τα γκριμ'ντάλια.

Π.χ. «Είνι γκριμ'ντάλ' αυτός η άντρας. Δε μπουρεί καένας να τουν βάλ' κάτ'».

Βοήθ. (14)

γκυατάους. Τολμώ.

Γραμ. γκυατούσα, γκυατήσου, γκυάτ'σα.

Π.χ. «Ήθιλα να του πω κι αυτό αλλά δε γκυάτ'σα».

«Άμα δε γκυατίεις κι συ λίγου δε γένιτι τίπουτας».

Βοήθ. (14)

γκύζ(ei) Βλ. γκίζ(ei).

γκυλάου. Κυλώ.

Γραμ. γκυλάου, γκυλούσα, γκυλήσου, γκύλ'σα, γκυλιέμι, γκυλιέμαν, γκυλ'στώ, γκυλίσ'κα.

Π.χ. «Αρά σύρι γκύλα κουτρόνια που θα πααίνου ιγώ ταχιά στην Καρδίτσα για να σι κάνου του χατήρ'».

«Άμα γκυλιέτι του σκ'λι θάχουμι βρουχή».

Βοήθ. (1,274)

γκυλντάρα (η). Κατρακύλα, απότομη μεταβολή της υγείας.

Γραμ. οι γκυλντάρις.

Π.χ. «Στραβουπάτ'σι τ' άλουγου τότις, πήρι νια γκυλντάρα κι διάβ'κι στου ρέμα».

Βοήθ. (14)

γκυρίζ(i) (το) Βλ. γκιρίζ(i).

γκώνουμι. Παραχορταίνω.

Γραμ. γκώνουμαν, γκουθώ, γκώθ'κα.

Π.χ. «Γκώθ'κα κι δε μπουρώ να φάου άλλου. Δόμ τα, να τα βάλου στη τζέπτα μ', για να τά 'χου για ταχιά».

Βοήθ. (9,19,6)

γλαβανή (η). Κρυφό άνοιγμα στο πάτωμα, από το οποίο μπορεί κανένας να κατεβεί στο κατώ.

Γραμ. οι γλαβανές.

Π.χ. «Θα κατιβώ απ' τη γλαβανή στου κατώ για να παχνιάσου τα πράματα».

Ετυμολ. Λέξη σλαβική.

γλέπου. Βλέπω.

Γραμ. έγλιπτα και ήγλιπτα. (Οι άλλοι χρόνοι σχηματίζονται ομαλά από το βλέπω).

Π.χ. «Πέρ'σ' ήγλιπτα καλύτιρα, φέτους ντίπ γκαβώθ'κα».

γλίνα (η). Είδος λάσπης από ειδικό χώμα (άργιλο), που έχει χρώμα κιτρινωπό και μεγάλη συνοχή (κολλάει πολύ).

Γραμ. της γλίνας, τη γλίνα.

Π.χ. «Παμίτι στου πλάι να βγάλουμι γλίνα για να φκιάσουμι κουινάκια».

γλίτσα (η). Γλιστερότητα.

Γραμ. οι γλίτσις.

Π.χ. «Πού πααίν'σ απού 'κει μαρή Δισπούλα; Έχ' γλίτσα, θα γλιστρήσις κι θα πέεις».

γλιτσιάζου. Γίνομαι γλιστερός.

Γραμ. γλίτσιαζα, γλιτσιάσου, γλίτσιασα.

Π.χ. «Γλίτσιασι η τόπους απ' τη βρουχή».

Βοήθ. (14)

γοίκους (ο). Στοίβα από κλινοσκεπάσματα σε ορισμένο μέρος του σπιτιού (συνήθως πίσω από την πόρτα).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Δίπλουσι τα στρώματα, βάλ'τα στου γοίκου κι ίσια γραμμή για του χουράφ'».

γόλ(i)τσα (η). Παλιότερη ονομασία του χωριού Άγιος Ακάκιος με τον οποίο συνορεύουν τα Κανάλια προς τα Δυτικά.

Π.χ. «Πάου ν' αλέσου του στιάρ' στου μύλου, στη Γόλ'τσα».

Το δίστιχο της κατοχής:

«Γόλ'τσα, Πύργου κι Καπά πάει η ψείρα νια ουκά».

γουλτσινός -ή -ό. Ο κάτοικος της Γόλιτσας (Άγιου Ακακίου).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αυτά τα φασ'λάκια είνι πουλύ τρυφιρά κι νόστιμα. Τα φίρι ένας Γουλτσινός».

γουμάρ(i) (το). Η λέξη αυτή στην ιδιωματική έκφραση «μ' έβαλις στου γουμάρ'» σημαίνει με ντρόπιασες, με ρεζίλεψες, με διαπόμπεψες.

Π.χ. «Τώρα μ' αυτά απ' είπις στου μαχαλά, μ' έβαλις κι μένα στου γουμάρ'. Δεν είνι να βγω σι κόσμου».

Παρατ. Κατά πάσα πιθανότητα η έκφραση αυτή προέρχεται από τη βυζαντινή συνήθεια να διαπομπέύουν κάποιον βάζοντάς τον καθάλα σε ξεσαμάρωτο γαϊδούρι, πολλές φορές ανάποδα και περιφέροντάς τον στους δρόμους της πόλης.

Βοήθ. (14)

γουμάρ(i) (το). Στη φράση «θα δεις του νουνό σ' γουμάρ'» σημαίνει: θα ζαλιστείς πολύ, ώστε να μην αναγνωρίζεις προσφιλή σου πρόσωπα.

Π.χ. «Άμα σι τσακώσου θα σι γδάρου στου ξύλου κι θα σι κάνου να δεις του νουνό σ' γουμάρ'».

Βοήθ. (14)

γουμαρ(i)κό (το). Ξεδιάντρωπος, αναιδής.

Γραμ. τα γουμαρ'κά.

Π.χ. «Τέθοιου γουμαρ'κό απ' είνι τι καρτιρείς, καλό;»

Βοήθ. (14)

γουνατάρα (η). Η μαύρη καλτσοδέτα της άσπρης κάλτσας του φουστανελλά.

Γραμ. οι γουνατάρις.

Π.χ. «Κόπ'κι η γουνατάρα μ' κι μι πέφτ' η κάλτσα μ'».

Βοήθ. (12,3)

γουνιά (η). 1. Τζάκι. 2. Απόμερος τόπος. 3. Άκρη του ψωμιού.

Γραμ. της γουνιάς, οι γουνιές.

Π.χ. 1. – «Πάρι αυτά τα κ'τσούρια κι βάλ'τα στη γουνιά».

2. – «Έκατσάμαν σι νιά γουνιά κι έφαγάμαν του γιόμα».

3. – «Μή μι δίν'ς τοι γουνιές να φάου γιατί είμι φαφούτ'ς».

γούπατους -η -ους. Μαλακός, τόπος που βουλιάζει.

Γραμ. γούπατ' -ις -α.

Π.χ. «Πάου να σκάψου τ' αμπέλ', τώρα που είνι γούπατου του χώμα απ' τη βρουχή».

Βοήθ. (10,169)

γουργουναράκ(i) (το). Μικρό σφαιρικό κουδουνάκι.

Γραμ. τα γουργουναράκια.

Π.χ. «Θα βάλου του γουργουναράκ' αυτό στου βιτούλ' για να τ' ακούου πού είνι»..

Βοήθ. (14)

γουρμάζου. Ωριμάζω.

Γραμ. γούρμαζα, γουρμάσου, γούρμασα.

Π.χ. «Η θ'κή μ' η σκαμνιά τα γούρμασι τα σκάμνια».

'Η και μεταφορικά:

«Όταν τρανέψ' θα γουρμάσ' του μυαλό σ' κι δε θα κάν'ς τέτοις μουρλαμάρις».

γούρμους -α -ους. Ωριμος.

Γραμ. οι γούρμη -ις -α.

Π.χ. «Είνι γούρμα αυτά τα σκάμνια. Να, φάι να δεις».

γούρνα (η). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: τάφος.

Γραμ. οι γούρνις.

Π.χ. «Για κάτσι καλά σι λέου να μη σι θκιάσου τη γούρνα σ'».

γούρνούλα (η). Παιδικό παιχνίδι με κουκκούτσια από ελιές.

Γραμ. της γουρνούλας, οι γουρνούλις.

Π.χ. «Τιριαστείτι ούλ' για να παίξουμι το γουρνούλις».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόνταν συνήθως κατά την περίοδο της Μεγάλης Τεσαρακοστής (οπότε αφθονούσε το φαγητό με τις ελιές και επομένως αφθονούσαν και τα κουκκούτσια), κατά τον εξής τρόπο: Σε επίπεδο μέρος άνοιγαν μια γουρνούλα και έβαζαν μέσα από ένα κοκκαλάκι. Ύστερα από μια γραμμή που ήταν 3-5 μ. μακριά από τη γουρνούλα έρριχναν από ένα άλλο κοκκαλάκι με στόχο τη γουρνούλα. Εάν κάποιας πετύχαινε ώστε το κοκκαλάκι του να μπει μέσα στη γουρνούλα, τότε ήταν νικητής και τα έπαιρνε όλα, οπότε το παιχνίδι άρχιζε από την αρχή. Αυτό όμως ήταν σπάνιο, και έτσι προχωρούσαν στη δεύτερη φάση του παιχνιδιού κατά την οποία προσπαθούσαν με το δείχτη του χεριού να σπρώξουν το κοκκαλάκι τους ο καθένας με τη σειρά προς τη γουρνούλα.

γούρνούλα: Ο παίχτης, αριστερά σπρώχνει το κοκκαλάκι προς τη γουρνούλα.

λα για να το βάλουν μέσα.

Ολόκληρα σακουλάκια γέμιζαν με τα κοκκαλάκια που κέρδιζαν οι καλοί παίκτες του ωραίου αυτού παιχνιδιού.

Το ίδιο παιχνίδι παίζεται και με κουνινάκια ή μπίλιες.

Βοήθ. (1,378)

γουρ(ου)νουτσάρ(ου)χου (το). Τσαρούχι από δέρμα γουρουνιού.

Γραμ. τα γουρ'νουτσάρ'χα.

Π.χ. «Τρύπ'σαν τα γουρ'νουτσάρ'χα κι δεν έχουν τι να φουρέσουν για σιακάτ'».

Εγκυλ. Στη δεκαετία του '40 τα «γουρ'νουτσάρ'χα» ήταν το κύριο υπόδημα στο χωριό όχι μόνο των ανδρών αλλά και των γυναικών και των παιδιών. Τα κατασκεύαζαν από το δέρμα του γουρουνιού ιδιαίτερα κατά τα Χριστούγεννα οπότε σύμφωνα με το έθιμο σφάζονται τα γουρούνια. Ήταν ελαφριά τσαρούχια και φοριόνταν καθ' ολόκληρη τη διάρκεια της άνοιξης και του καλοκαιριού. Κάθε βράδυ τα κρεμούσαν για να στεγνώσουν και να ξεμυρίσουν. Από εκεί και το αίνιγμα:

«Ούλ' τη μέρα πάτα πάτα κι του βράδυ κριμαντζούλα. Τί είνι;»

Τα «γουρ'νουτσάρ'χα» πρέπει να είναι η συνέχεια των πεδίλων των αρχαίων Ελλήνων.

Βοήθ. (6,52)

γουρνουχαρά (η). Η χαρά της οικογένειας όταν έσφαζαν κάθε Χριστούγεννα το γουρούνι και απολάμβαναν το κρέας, τα λουκάνικα, τις τσιγαρίδες, τη λίπα κλπ.

Γραμ. της γουρ'νουχαράς, οι γουρ'νουχαρές.

Π.χ. «Αχ, πότι θάρθουν τα Χριστούγιννα μι τη γουρνουχαρά».

Εγκυλ. Σωστό πανηγύρι ήταν για την οικογένεια η «γουρνουχαρά». Πολλές αλλά ευχάριστες οι δουλειές μια και συνυδεύονταν με πλούσιο και σπάνιο φαγοπότι. Έλιωναν τη λίπα, από όπου έμεναν οι τσιγαρίδες, έφτιαναν τα λουκάνικα, για όλη τη χρονιά, ετοίμαζαν την τηγανιά για το τωρινό φαγητό, κατασκεύαζαν τα γουρ'νουτσάρ'χα, που ήταν ελαφρά και άνετα στα πόδια, έπαιρναν τη φουύσκα και την έκαναν μπαλόνι για να παίζουν οι μικροί.

γούτς. Προσταγή προς το γουρούνι για να απομακρυνθεί.

Π.χ. «Γούτς, γούτς απού' κει, τάφαγις τα δίσαλα».

γούτς (το). Παιδικό παιχνίδι, που παιζόταν στο έδαφος με ξύλα-ραβδιά και ένα κότσιαλο.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Ιλάτι πιδιά, παμίτι ούλ' στου πλάι να παίξουμι του γούτσ».

Για το παιχνίδι αυτό τα παιδιά είχαν μαζί τους ξύλα-ραβδιά και ένα κότσιαλο. Άνοιγαν γουρνούλες αραιά στο έδαφος, μια για κάθε παίχτη και για να δουν ποιός θα τα φυλάξει σήκωναν «σημαντρέλο», τα ξύλα μαζί με το κότσιαλο. Οποιανού το ξύλο ήταν πιο κοντά στο κότσιαλο αυτός τα φύλαγε. Δηλ. έπρεπε να σύρει σιγά-σιγά μέ το ξύλο του το κότσιαλο ως μια γραμμή που είχαν χαράγμενη. Παράλληλα όμως οι άλλοι βγάζοντας το ξύλο τους στα κλεφτά από τη γουρνούλα τους το χτυπούσαν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Τη στιγμή α-

κριβώς αυτή, ο παίχτης που τα φυλάει, προσπαθεί να βάλει πρώτος το ξύλο του σε άδεια γουρνούλα. Αν προλάβει, τότε ξελευτέρωνται και μπαίνει ο άλλος που έχασε στη θέση του. Άν όμως δεν προλάβει, τότε συνεχίζει την πρώτη προσπάθειά του, μέχρις ότου περάσει το κότσιαλο από τη γραμμή. Τότε πλέον σηκώνουν σημαντρέλο οι άλλοι παίχτες για το ποιός θα τα φυλάξει και έτσι συνεχίζεται το παιχνίδι.

Βοήθ. (1,377), (2,18)

γούτς: Ο αριστερά παίχτης προσπαθεί να χτυπήσει και να απομακρύνει το κότσιαλο που ο άλλος σπρώχνει προς τη γραμμή.

γράβαλου (το). Δίσβατο μέρος, ζάβατο (βλ. λέξη).

Γραμ. τα γράβαλα.

Π.χ. «Μπλέχ'κα μεσ' στα γράβαλα κι δε μπουρώ να βγω».

Βοήθ. (14)

γραμμένους (ο). Αγαμέμνονας.

Π.χ. «Μας έλιγι πουλλά για του μπόλιμου του '97 η μακαρίτ'ς η Γραμμένους».

γραμμή (η). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και το δρόμο.

Γραμ. οι γραμμές.

Π.χ. «Είνι Τιτράδ' (=Τετάρτη) σήμιρα κι γιόμ'σι κόσμου η ίσια η γραμμή. Πααίνουν στου παζάρ' στην Καρδίτσα».

Βοήθ. (16)

γρίμπα (η). Καμπούρα.

Γραμ. οι γρίμπις.

Π.χ. «Η θειά η Λουκίνα είχι την τρανύτιρ' γρίμπα απ' ούλις τσι γιαγιές».

γριμπιάζου. Καμπουριάζω.

Γραμ. γρίμπιαζα, γριμπιάσου, γρίμπιασα.

Π.χ. «Ίσαιξι του κουρμί κι μην πιρπατάς έτο' γριμπιασμένους».

γρουβιλάζου. Αγριοβελάζω, φωνάζω δυνατά (στην περίπτωση των ζώων, κυρίως).

Γραμ. γρουβέλαζα, γρουβιλάζου, γρουβέλαξα.

Π.χ. «Πααίνου να ιδώ γιατί γρουβιλάζ' έτο' του δαμάλ'. Μπάκι είνι πιδικλουμένου;».

Βοήθ. (13,2)

γρουζούλακου (το). Γρουσούζικο.

Π.χ. «Πάρι αυτό του γρουζούλακου απού δω να μην του πλατσαρώσου καμίνια».

Βοήθ. (14)

γ(ου)ρούν(i) (το). Το γουρούνι.

Γραμ. τα γ'ρούνια.

Π.χ. «Η Κώτσιους άφ'σι του γ'ρούν' κι χάλασι τη φράχτ'».

Η παροιμία: «ούλα τα γ'ρούνια μια (=την ίδια) σούρλα έχουν».

Βοήθ. (1,284)

γ(ου)ρουνουκλέτσι(i) (το). Γουρουνάκι (μάλιστα νεογέννητο).

Γραμ. τα γ'ρουνουκλέτσια.

Π.χ. «Δώδικα γ'ρουνουκλέτσια γέν'σι η γ'ρούνα του Φιλήμου».

Βοήθ. (14)

γρούσπτα (η). Βαθιά γούρνα με νερό και εσωτερικό κοίλωμα.

Γραμ. οι γρούσπις.

Π.χ. «Έχ' νια γρούσπτα η Πάσχα μι λίγα ψάρια».

Βοήθ. (14)

γυαλί (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: 1. τον καθρέφτη, 2. τη βεντούζα (την ιατρική).

Γραμ. τα γυαλιά.

Π.χ. «Άμα θέλ'ς να δεις πως έγινις μι τ' αλεύρ' πάρι του γυαλί να γιαλ'στείς».

«Μι φαίνιτι θα σι βάλου κουφτά γυαλιά του βράδ' για να σι πιράσ' αυτήν η πρέγγλα απ' ακόλ'σις».

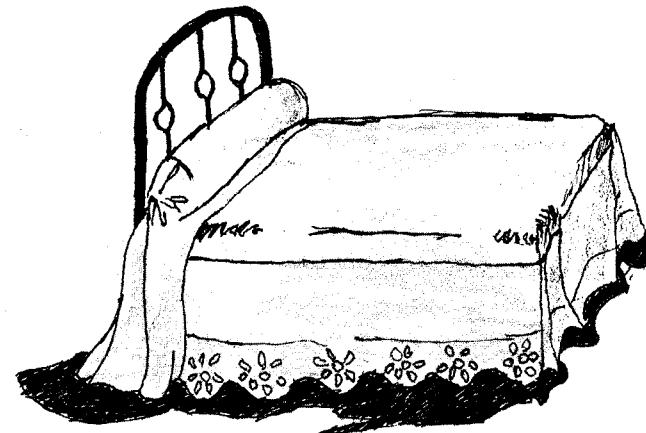
Βοήθ. (12,4)

γύρος (ο). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και:

‘Υφασμα καλό, και κεντημένο όμορφα, που έμπαινε γύρω-γύρω από το κρεββάτι ή τον καναπέ και για να το στολίζει αλ-

λά και για να κρύβει την ασχήμια που υπήρχε κάτω απ' αυτό. Γραμ. του γύρου, οι γύρ'

Π.χ. «Η γύρους αυτός τιριάζ' καλύτιρα στου θ'κό μας του κριββάτ».

Γύρος κρεββατιού: Για να ομορφαίνει το κρεββάτι και να κρύβει τα αντικείμενα που ήταν από κάτω.

γύρους-βαρές. Όρος πολλών παιχνιδιών (σκατούλια, σίκια, δεκάρες) σύμφωνα με τον οποίο το χτύπημα πρέπει να γίνει από γύρω και όχι από μπρός.

Π.χ. «Πιδιά να παίξουμι τα σκατούλια, αλλά να μη βάλουμι γυρους-βαρές».

Βοήθ. (16)

γυφτουφάσ(ου)λα (τα). Είδος φαγητού με μαυρομάτικα φασόλια.

Π.χ. «Άντι μαρή μάνα, γυφτουφάσ'λα μαείριψις πάλι απόψι για να φάμι;»

Εγκεκλ. Τα γυφτοφάσουλα είναι δυο είδη φαγητών. Το πρώτο γίνεται όταν είναι τρυφερά και με τον ίδιο περίπου τρόπο με τον οποίο μαγειρεύονται και τα σημερινά φασόλακια. Το δεύτερο γίνεται όταν πλέον είναι ξηρά και βγάζουν τον καρπό. Τα ξηρά αυτά φασόλια τα βράζουν πρώτα και ύστερα τα στραγγίζουν, ρίχνουν και λαδόδιο με λίγο κομμένο κρεμμύδι, σπότε σερβίρεται σαν είδος σαλάτας. Πολλές φορές, προκειμένου να τα κάνουν σούπα τα ξαναβράζουν μέσα σε καινούργιο νερό με τσιγαρισμένο λάδι και όταν πάρουν το «χούχλο» τα σερβίρουν στις «μπουσύρις» για φαγητό. Τα «γυφτουφάσ'λα» δεν γίνονται φαγητό, σαν τα άλλα φασόλια, τόσο νόστιμο, όμως ήταν μια ποικιλία για τα περιόρριμα είδη των φαγητών του χωριού.

Βοήθ. (2,45)

γυφτουφάσ(ου)λου (το). Μαυρομάτικο φασόλι.

Γραμ. τα γυφτουφάσ'λα.

Π.χ. «Στούμπ'σα τα γυφτουφάσ'λα κι τώρα να τα λιχνίσου». Εγκυλ. Τα γυφτοφάσουλα στο χωριό τα σπέρνουν μαζί με το καλαμπόκι την άνοιξη και στις αρχές του καλοκαιριού μαζεύουν τα τρυφερά φασολάκια για φαγητό.

Αργότερα, όταν πια «ψωμάσουν» και ξεραθούν τα μαζεύουν σε σωρό, τα στουμπίζουν, τα λιχνίζουν και τα τοποθετούν μέσα σε πήλινα αγγεία για φαγητό κυρίως το χειμώνα.

δάρτ(i) (το). Συνδυασμός ράβδων για να στουμπίζονται καλύτερα οι ρόκες του καλαμποκιού, οι ξηρές ρεβιθίες κλπ.

Γραμ. τα δάρτια.
Π.χ. «Μι του δάρτ' αυτό στουμπίετι καλύτιρα του καλαμπόκι».

Ετυμολ. Προέρχεται από το δέρνω επειδή μ' αυτό δέρνεται, κτυπιέται για να ξεσπυριστεί το καλαμπόκι και τα άλλα όσπρια.

Εγκυλ. Το δάρτι αποτελείται από δυο ράβδους, μια μικρή που κρατιέται στο χέρι και μια μεγαλύτερη και χονδρότερη με την οποία χτυπιέται το καλαμπόκι. Συνδέονται μεταξύ τους χωρίς να ακουμπούν, με σχοινί ή καλύτερα με φλούδα ανθεκτική από δένδρο.

Για το στούμπισμα χρειάζεται ειδική τεχνική, αφού πρέπει να περιστρέψει κανείς κυκλοτερώς πάνω από το κεφάλι του το δάρτι και να καταφέρει έπειτα το χτύπημα στο σωρό με τις ρόκες.

δάρτ(i): Για το στούμπισμα του καλαμποκιού.

δασ(i)νάρ(i) (το). Πολύ πυκνό.

Γραμ. τα δασ'νάρια.

Π.χ. «Δασ'νάρ' βγήκι του στιάρ' αυτό, πάλι καλά γιατί δεν έβριξι πουλύ».

Βοήθ. (14)

δαυλιάζου. Καίω πολύ.

Γραμ. δάβλιαζα, δαβλιάσου, δάβλιασα, δαβλιάζουμι, δαβλιάζουμαν, δαβλιαστώ, δαβλιάσ'κα.

Π.χ. «Κάτσι λίγου ακόμα, μην τρως, θα δαβλιαστείς απαυτόν τουν τραχανά».

δαφκό (το). Τοπωνύμιο περιοχής κοντά στη Σαρακίνα.

Π.χ. «Σκουθείτι αγλήγουρα, βγήκι τ' αστέρ' κι θέλουμι να διάβουμι σήμιρα πέρα στου Δαφκό».

Εγκυλ. Το τοπωνύμιο αυτό ίσως να προέρχεται από το ότι στην περιοχή του ήταν παλιά το νεκροταφείο του χωριού της Σαρακίνας (Θαφτικό-δαφκικό και θαφτχό-δαφκό).

δαχ(τυ)λάκ(i) (το). Μικρό δάκτυλο.

Γραμ. τα δαχ'λάκια.

Π.χ. «Ισύ θα μι πεις ιμένα να ντρέπουμι, που δεν είσι ούτι όσου είνι του μικρό του δαχ'λάκι μ';»

δαχ(τυ)λήθρα (η). Δακτυλήθρα.

Γραμ. οι δαχ'λήθρις.

Π.χ. «Νάμ' τη δαχ'λήθρα σ' να ράψου λίγου του πανταλόν' του πατέρα γιατί η θ'κή μ' τρύπ'σι κι μ' αγκυλών'».

δαχ(τυ)λιά (η). Δακτυλιά.

Γραμ. οι δαχ'λιές.

Π.χ. «Μια δαχ'λιά βούτυρου είνι σαν τίπουτας, βάλι κι άλλου για ν' αλείψ' σουλού του ταψί».

δαχ(τυ)λίδ(i) (το). Δακτυλίδι.

Γραμ. τα δαχ'λίδια.

Π.χ. «Έχασα του δαχ'λίδ' κι ψάχνου να τώβρου».

δάχ(τυ)λου (το). Δάκτυλο.

Γραμ. τα δάχ'λα.

Π.χ. «Τσιούγκρισα του τρανό του δάχ'λου απ' του πουδάρι μ'. Γιαυτό του κατούρ'σα, τό 'βαλα φαντουπάν' κι τό 'δισα».

δέσ(η) (η). Μικρό τεχνητό φράγμα σε τρεχούμενο νερό, προκειμένου να διοχετευθεί αυτό προς ορισμένη κατεύθυνση.

Π.χ. «Πάμι να θκιάσουμι τη δέσ' που χάλασι κι χάνιτι του νιρό στου ρέμα».

δηλάσου. Φανερώνομαι, επαληθεύομαι, πραγματοποιούμαι (κυρίως για όνειρα).

Γραμ. Το συναντάμε σχεδόν πάντα στο τρίτο πρόσωπο:
δηλάει, δηλούσι, δηλήσι', δήλ'σι.

Π.χ. «Νάτου πάλι απού δήλ'σι τ' όνειρου απ' είδα απόψι. Ήρθι η αδιρφός μ' απ' την ξινιτειά».

διάβα (το). Πέρασμα.

Γραμ. Δεν κλίνεται.

Π.χ. «Ικεί σιαπάν' στη ράχ' που σι δείχνου έχ' ένα διάβα για να πιράεις τα πρόβατά σ' κι να πααίν'σ στον καλό σ'».

διαβάζ(ει)-διαβάζ(ει). Πάει σιγά-σιγά.

Π.χ. «Άιντι η Δήμους πάλι διαβάζ'-διαβάζ'. Δε μπρόκειτι να μπιτήσ' σήμιρα του όργουμα».

Βοήθ. (14)

διαβάζου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: πετώ μακριά.

Γραμ. διάβαζα, διαβάσου, διάβασα.

Π.χ. «Φέρ' του ιδώ αυτό του παλιουσίδηρου κι θα δεις που θα του διαβάσου».

Βοήθ. (14)

διαβαίνου. 1. –Ξεπερνώ. 2. – Πηγαίνω.

Γραμ. διάβινα, διαβώ, έδιαβα και διάφ'κα.

Π.χ. 1. – «Σα θέλ'σ αμπδάμι (=πηδάμε) πάλι κι άμα δε σι διάβου να μη μι λέν Κώτσιου».

2. – «Έχ' πουλλή ώρα που κίν'σι, (=ξεκίνησε), τώρα θα διάφ'κι πέρα στη Μπ'σουμιλιά».

διάργους (ο). Αυλακιά του αμπελιού πάνω και κάτω από το σαΐταρι.

Γραμ. οι διάργ'.

Π.χ. «Άιντι λίγου κουράιου ακόμα να φτάσουμι στου διάργου κι ύστιρα γιουματίζουμι».

Βοήθ. (14)

διασμόλαδου (το). Μέντα, αρωματικό φυτό.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μπουρούμι να μάσουμι κι διασμόλαδου απάν' σ' ικείν' τη ράχ'».

διάτα (η). Συμβουλή, νουθεσία.

Γραμ. οι διάτις.

Π.χ. «Έδουσα διάτα στου πιδί να μην πααίν' άλλ' φουρά στου τρανό του ρέμα κι αυτό δε μ' άκ'σι κι πήγι».

Βοήθ. (10,13)

διατάζου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: νουθετώ,

καθοδηγώ στο διάβασμα.

Γραμ. διάταζα, διατάξου, διάταξα.

Π.χ. «Αυτό σι διάταξα ιγώ να κάν'σ σημιρα;»

«Αγιέ μ' Γιώργου δεν τουν διατάξις λίγου του Γιάνν' να λύσ' ικείνου του πρόβλημα;».

διάτανους (ο). Διάβολος, είδος κατάρας.

Γραμ. οι διάταν'.

Π.χ. «Στου διάτανου να πάτι (=πηγαίνετε) ούλ' απού ήρθαταν κι μι γιόμ'σαταν τη ρούγα μ' κόπρια».

διβόλ(ι) ή διβόλ(ι)σμα (το). Το δεύτερο όργωμα του χωραφιού.

Π.χ. «Ταχιά θα κάνου διβόλ' στου χουράφ' στου Σχανέ».

διβουλίζου. Οργώνω το χωράφι για δεύτερη φορά.

Γραμ. διβόλ'ζα, διβουλίσου, διβόλ'σα.

Π.χ. «Έχου να διβουλίσου ακόμα του χουράφ' πέρα στου Γαλαζουνέρ».

δίδ(η)ς (ο). Χαϊδευτικό του Θουκιδίδης.

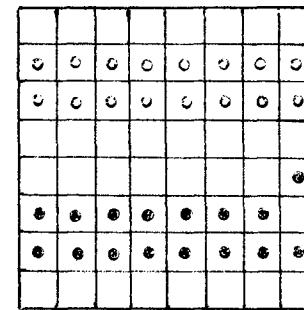
Π.χ. «Σύρι κι πες στου Δίδ', να πουτίσ' τα ουντζιάκια πουλλά προυί ταχιά».

δικαιξάρα (η). Παιδικό καθιστικό παιχνίδι, που είναι γνωστό ως ντάμα.

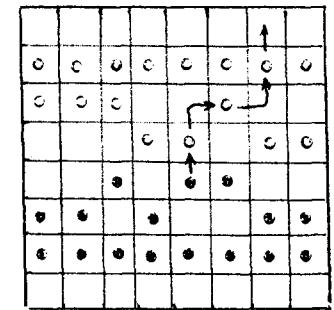
Γραμ. οι δικαιξάρις.

Π.χ. «Ιγώ παίρνου πιτραδάκια κι συ σπάσι τσιούβαλα για τη δικαιξάρα».

Εγκυλ. Το σχήμα της δεκαεξάρας είναι όμοιο με το σχήμα της σκιακέρας χωρίς να είναι απαραίτητα τα άσπρα και μαύρα κουτάκια. Τα χαλίκια μπαίνουν σε δυο σειρές όπως και τα πιόνια του σκακιού. Οι παίχτες παίζουν εναλλάξ προχωρώντας κατά ένα κουτάκι τα χαλίκια τους και προσπαθώντας ο ένας να πηδήσει τα χαλίκια του άλλου ένα-ένα. Τότε το χαλίκι που πηδίεται βγαίνει

(I)

(II)

δικαιξάρα: (I) Αρχή του παιχνιδιού. Την κίνηση έχουν τα μαύρα.

(II) Την κίνηση έχουν τα μαύρα, πηδούν τρία άσπρα και κάνουν την πρώτη «ντάμα».

έξω και το παιχνίδι συνεχίζεται μέχρις ότου τα χαλίκια του ενός παίχτη τεθούν όλα εκτός παιχνιδιού, οπότε νικητής είναι ο άλλος παίχτης και το παιχνίδι αρχίζει πάλι από την αρχή.

Όταν το χαλίκι (πιόνι) ενός παίχτη φτάσει στην τελευταία σειρά προχωρώντας πάντα μπροστά, γίνεται «ντάμα» και μπορεί να πηδήξει αντίπαλο χαλίκι, όσο μακριά κι άν είναι.

δικαίουμα (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: Μερικές οκάδες «γέννημα» (σιτάρι, καλαμπόκι) που έδιναν κάθε χρόνο οι Καναλιώτες στο ξεκίνημα της Παναγίας.

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Χτύπ'σι η καμπάνα για να πάμι του δικαίουμα τσ' Παναγίας».

Εγκυλ. Τα δικαίωμα της Παναγίας συγκεντρωνόταν στην «πέρα εκκλησιά» μέσα σε σακιά, τα οποία τα φόρτωναν στα ζώα και με το ξεκίνημα της Παναγίας το πήγαιναν στον «Κόμπελο» για τη μεταφορά του στα Μετέωρα με το τρένο. Υπήρχαν χρονιές που οι καλόγεροι των Μετεώρων μπόρεσαν και διατηρήθηκαν στη ζωή χάρη στην γενναία αυτή προσφορά των Καναλιώτων.

Βοήθ. (1,228).

δικάριος (οι). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και το παιχνίδι με κέρματα.

Π.χ. «Τώρα έμασάμαν πουλλές παράδις απ' τα κάλαντα ιλάτι να παίξουμι ούλ' μαζί τοι δικάρις».

Εγκυλ. Τα παιχνίδια που έπαιζαν οι μικροί μπόμπηρες αλλά και οι μεγαλύτεροι με τις δεκάρες ήσαν: στριφτό, κορωνούλα ή κορώνα γράμματα, μπάζ, φίτσιος κ.ά.

Βοήθ. (2,17)

δικάριοκου (το). Δεκάρικο.

Γραμ. τα δικάρ'κα.

Π.χ. «Σύρι στου μπακάλ' να πάρ'σ ένα δικάρ'κου λουλάκ' για τα ρούχα».

διματχό (το). Μάτσο από χορτάρια για το δέσιμο των δεματιών (χορταριού, σιταριού κλπ.).

Π.χ. «Πάου να κόψου διματχά απ' του ψηλό του σιάρ' πέρα στην άκρ' απ' του χουράφ'».

Εγκυλ. Για να κάνουν τα «διματχά» οι γεωργοί έκοβαν τα στάχυα που είχαν ψηλό καλάμι, τα ένωναν σε δυο χειρόβιολα ώστε τα στάχυα να είναι όλα μαζί και εκεί ακριβώς τα έδεναν κόμπτο, οπότε διπλασιάζονταν το μήκος τους. Για να μην σπάζουν δε, τα έβρεχαν πρώτα για να είναι μαλακά. Επίσης για να τα διατηρήσουν, ίσως για την άλλη μέρα, τα έβαζαν μέσα σε νερό. Με τέτοιου είδους «διματχά» έδεναν συνήθως τα δέματα του σιταριού. Για τα δέματα του χορταριού χρησιμοποιούσαν βριζόνια, βούρλα και άλλα χορτάρια με ψηλό κορμό.

δίμιρο (το). Το μήκος στο οποίο μπορούν να ανοίξουν τα δυό δάκτυλα (δυό μέρη), ο μέγας και ο δείχτης.

Γραμ. Τα δίμιρα.

Π.χ. «Τα τσουράπια απ' τα πιδιά μ' έχουν πατούσα ένα δίμιρου».

δίμ(ι)τους -η -ου. Ύφασμα στερεό και πυκνό, που υφαίνεται με δυο μιτάρια στον αργαλειό.

Γραμ. οι δίμ'τ' -ις -α.

Π.χ. «Τα σώβρακα για τσ' άντρ' τά 'φκιανάμαν μι δίμ' του πανί κι μακριά ως κάτ'».

Βοήθ. (14)

δίνου. Αρχίζω να βλασταίνω (για φυτά).

Γραμ. έδινα, δώσου, έδουσα.

Π.χ. «Έδουσαν τ' αμπέλια πίσου στα προυσήλια κ' ιμείς τά χουμι ακλάδιυτα ακόμα».

Βοήθ. (14)

δίξιους (ο). Λέξη της φράσης: «η πίσιους κι η δίξιους»=ο κακής ποιότητας άνθρωπος.

Π.χ. «Υστιρά αρχίν'σι να τουν κατηγουράει λέγουντας, αυτός η πίσιους κι η δίξιους που έκανι τούτου, έκανι ικείνου κι άλλα πουλλά».

Βοήθ. (14)

δίπλα (η). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: Είδος γλυκίσματος.

Γραμ. οι δίπλις.

Π.χ. «Γύρ'σι στα σπίτια η Βάγγουρας για κάν'να κουψίδ' κι κονιά δίπλα».

Εγκυλ. Τις δίπλες τις παρασκεύαζαν οι Καναλιώτισσες ως εξής: Αφού άνοιγαν τα φύλλα, τα σούρωναν, τα δίπλωναν σε κομμάτια και τα έψηναν. Ύστερα τα σιρόπιαζαν με ζάχαρη ή πετιμέζι ή μέλι κ.ά. Αποτελούσε έτοις ένα προχειρό γλυκισμα για παιδιά στις γιορτινές μέρες και ίδιως στις αποκρίες και την σαρακοστή.

Βοήθ. (9,18,2)

διπλαρέτσια (τα). Δίδυμα.

Π.χ. «Τα πιδιά αυτά φαίνουντι να είνι διπλαρέτσια».

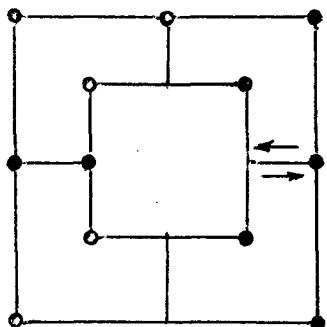
διπλάρικα (τα). Δίδυμα.

Π.χ. «Αυτά τα δυό τα κατσίκια που βουσκάν' στου πλάι είνι διπλάρ'κα».

δίπουρτου (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και μεταφορικά τις δυο «πόρτες» που ανοίγει ένας παίκτης στα παιχνίδια ενιάρα (βλ. ινιάρα) και δωδεκάρα (βλ. δουδικάρα), οπότε σίγουρα κερδίζει.

Γραμ. τα δίπουρτα.

Π.χ. «Κουνάου ιδώια κι σι κάνου δίπουρτου».

Δίπουρτου: Τα μαύρα έχουν δίπορτο
και κάνουν συνεχώς τριώτα
όπως δείχνει το διπλό βέλος.

διρμόν(i) (το). Μεγάλο κόσκινο για το σιτάρι κλπ. όσπρια.

Γραμ. τα διρμόνια.

Π.χ. «Ήρθι ένας γύφτους κι φουνάζ': σίτις, κόσκινα, διρμόνια
για φκιάσιμου».

Εγκυλ. Για τη χρησιμοποίησή του το δερμόνι, χρειαζόταν δυό άτομα που στέκονταν απέναντι. Μπορούσε όμως και μονάχος του να το χρησιμοποιήσει ο γεωργός, αν έβαζε στο άλλο χερούλι ένα διχαλωτό ξύλο στηριγμένο στο έδαφος. Το δερμόνι χρησιμοποιούνταν για το κοσκίνισμα του σιταριού μετά το λιχνισμα, του καλαμποκιού μετά το στούμπισμα, καθώς και των άλλων δημητριακών, γυφτοφάσουλων, ρεβιθιών, φακής κλπ.

Βοήθ. (6,42)

διρμουνίζου. Περνώ από το δερμόνι, κοσκινίζω με το δερμόνι.

Γραμ. διρμόν'ζα, διρμουνίσου, διρμόν'σα.

Π.χ. «Άφ'σαμαν για ταχιά να διρμουνίσουμι ένα σουρό αρβίθια».

Βοήθ. (16)

διρνουθύρου (η). Η γυναίκα που πηγαίνει από τη μια θύρα στην άλλη, που πηγαίνει σε όλα τα σπίτια.

Γραμ. οι διρνουθύρις.

Π.χ. «Γιαυτήν τη διρνουθύρου μι λες απ' δε γκάθιτι ντιπι στου σπίτι τ'σ;»

Βοήθ. (14)

δίσαλα (τα). Δύσκολη κατάσταση, μπλέξιμο (ιδιαίτερα για ζώα).

Π.χ. «Τάφαγις τα δίσαλα που να σι κουνταρέψ'. Αίντι τώρα να σ' απολύσου για να ησυχάεις κι συ κι 'γώ αντάμα».

Δισκαριά (η). Τοπωνύμιο περιοχής κάτω από το χωριό, όπου είναι και ομώνυμη πηγή με άφθονο νερό για το πότισμα των κήπων των Καναλιωτών, και την ύδρευση του χωριού.

Π.χ. «— Απούθι έρχισι μαρ' Κράτου έτο' μπαϊλισμέν';

— Απ' τη Δισκαριά γιέμ, πήγα κι πότ'σα τουν κέπου».

Εγκυλ. Το νερό της Δισκαριάς από το 1962 διοχετεύεται στο υδραγωγείο, στον Αίλια, απόπου υδρεύεται ολόκληρο το χωριό.

Η λέξη δισκαριά είναι άγνωστο πώς προήλθε. Ισως από το δισκάρι (=μικρός δίσκος). Δισκάρι βουνού. Τόπος στρογγυλός και επίπεδος.

Βοήθ. (1, 96)

διυτέρ(ι) (το). Το δεύτερο σκάψιμο του αμπελιού.

Γραμ. τα διυτέρια.

Π.χ. «Πααίνου για διυτέρ' στ' αμπέλ' στη Μπουσουμιλιά».

Βοήθ. (15)

διυτέρ(ι)σμα (το). Δεύτερο σκάψιμο του αμπελιού.

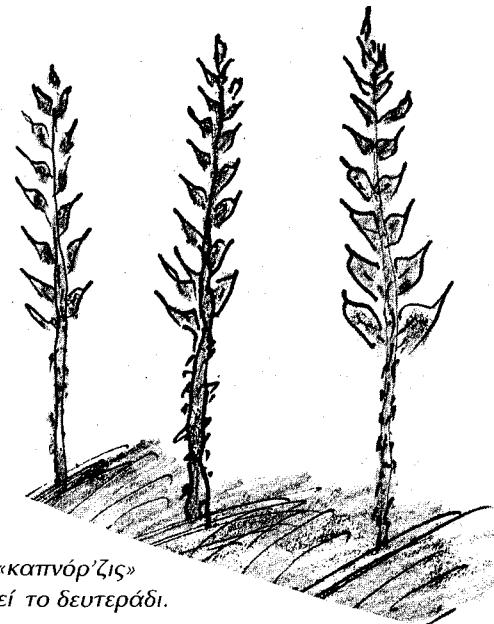
Γραμ. τα διυτιρίσματα.

Π.χ. «Έχουμι να κάνουμι κι του διυτέρ'σμα στ' αμπέλ' στου Μούρκ».

διυτιράδ(ι) (το). Το τρίτο και προ τελευταίο χέρι από το μάζεμα των καπνοφύλλων.

Γραμ. τα διυτιράδια.

Π.χ. «Έχουμι να μαζώσουμι κι του διυτιράδ' απ' του χουράφ' στου Σχανέ».

διυτιράδ': Στις εικονιζόμενες «καπνόρ'ζις»
είναι η σειρά να μαζευτεί το δευτεράδι.

διυτιρίζου. Σκάβω για δεύτερη φορά το αμπέλι.

Γραμ. διυτέρ'ζα, διυτιρίσου, διυτέρ'σα.

Π.χ. «Ταχιά Πέφτ' έχουμι να διυτιρίσουμι τ' αμπέλ' στα Φτιλιάδια».

Βοήθ. (15).

δίφουρα (τα). Αυτά που καρποφορούν δυο φορές (κυρίως για τα σταφύλια).

Π.χ. «Αυτό του κλίμα τα κάν' δίφουρα τα σταφύλια» (Δηλ. τα ωριμάζει δυο φορές).

Εγκυλ. Υπήρχε παλιότερα ένα είδος από κλίματα που τα ωρίμαζαν τα σταφύλια δυο φορές κατά την περίοδο της συγκομιδής. Μια τον Αύγουστο με τα πρώιμα και μια στο τέλος Σεπτεμβρίου με τα όψιμα. Αυτά τα κλίματα ονομάζονταν «δίφουρα».

δ(ι)κούλ(ι) ή θ'κούλ' (το). Είδος γεωργικού εργαλείου σε σχήμα διχάλας με δυο ή τρία ή τέσσερα τσατάλια (=αιχμές), δίκρανο. Γραμ. τα δ'κούλια.

Π.χ. «Τα παλιά τα χρόνια δεν είχαν ανιβατόρια οι αλουνιστικές μηχανές κι τα διμάτια τα ανέβαζαν οι ιργάτις μι του δ'κούλ'».

Εγκυλ. Το σιδερένιο δικούλι έχει μακριά ξύλινη χειρολαβή, το στυλιάρι, με το οποίο το κρατάει ο γεωργός για να το χειρίζεται καλύτερα. Το ξύλινο δικούλι είναι μονοκόμματο με δυό τσατάλια.

Τα δικούλια χρησιμεύουν κυρίως για να συμμαζεύουν τις ζωωτροφές (χορτάρι, όχυρο κλπ.), τις κοπτιές, να μετακινούν δεμάτια από χορτάρι και για άλλες παρόμοιες εργασίες.

Βοήθ. (5)

δόγα. 1. – Λέξη που χρησιμοποιείται στη φράση «δόγα τ' αυτί» (=τεντώνω τ' αυτί για ν' ακούσω).

2. – Η καθεμιά από τις σανίδες που έχει το βαρέλι κλπ.

Π.χ. 1 – «Γλέπου κι συ τό χ'ς δόγα τ' αυτί για να μη σι ξιφύγ' τίπουτας».

2. – «Μαρ' Αλπινίκ' πόσις δόγις έχ' του θ'κό σας του βαέν';»
Βοήθ. (14), (15)

δουκήθ(η)κα. Κατάλαβα.

Γραμ. το συναντάμε μόνο σαυτό τον τύπο.

Π.χ. «--Μήπους είδις να πιράσ' απού δω η Θουμίνα;

-- Δεν την δουκήθ'κα».

Ετυμολ. Μάλλον προέρχεται από το αρχαίο «δοκέω-ώ».

Βοήθ. (16)

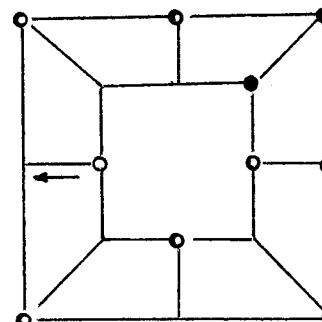
δουδικάρα (η). Παιδικό καθιστικό παιχνίδι.

Γραμ. οι δουδικάρις.

Π.χ. «Ισείς πού 'στι μικροί παίξτι τισσάρις, ιμείς πού 'μαστι τρανοί θα παίξουμι δουδικάρις».

Εγκυλ. Το σχέδιο της δωδεκάρας αποτελείται από δύο τετράγωνα το ένα μέσα στο άλλο που συνδέουν τις κορυφές τους και τα μέσα των πλευρών τους με ευθείες. Τοποθετώντας εναλλάξ τα χαλίκια τους οι παίχτες στις κορυφές του σχεδίου προσπαθούν να σχηματίσουν τριώτα. Το ίδιο κάνουν και όταν τα μετα-

κινούν σε διπλανή θέση. Όταν κάνουν τριώτα βγάζουν από τον αντίπαλό τους ένα χαλίκι που δεν ανήκει σε τριώτα. Όποιος βγάλει γρηγορότερα έξω τα χαλίκια του άλλου είναι ο νικητής. Πιο έξυπνος παίχτης θεωρείται εκείνος που έκανε δίπορτο και νίκησε τον άλλον. Δηλ. μετακινώντας ένα χαλίκι σε δύο διπλανές θέσεις να γίνεται συνέχως τριώτα.

δουδικάρα: Την κίνηση έχουν τα άσπρα και κάνουν τριώτα, όπως δείχνει το σχήμα (βέλος).

δράγγανου. Πολύ ξερό.

Π.χ. «Αυτό του ψουμί έγινι δράγγανου, μαναχά στην παπάρα τρώιτι».

δρασκίλ(ι) (το). Ο διασκελισμός, το άνοιγμα των σκελών.

Γραμ. τα δρασκίλια.

Π.χ. «Δυο δρασκ'λιές πιο πέρα είδα ένα μιγάλου φίδ'».

δρασκ(ι)λάου. Κάνω μεγάλο διασκελισμό.

Γραμ. δρασκ'λούσα, δρασκ'λήσου, δρασκίλ'σα.

Π.χ. «Θα δρασκ'λήσου τη φράχτ' για να πάσου να κόψου δυο τραντάφ'λλα».

δρόπ(η)χας (ο). Το υγρό από τις φουσκάλες του δέρματος (ιδιαίτερα όταν αυτές προέρχονται από κάψιμο).

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Φέρι λίγου βαμπάκ' να καθαρίσου του δρόπ'χα απ' τη μπληγή του πατέρα».

δυναστεύου. Συγκρατώ, χειρίζομαι εύκολα, καταδυναστεύω.

Γραμ. δυνάστια, δυναστέψου, δυνάστιψα.

Π.χ. «Δέ μπουρώ να του δυναστέψου αυτό μπ'σκάρ', ούλου μι ξιφεύγ'».

Βοήθ. (16)

δύνουμι. Νικώ.

Γραμ. Τό συναντάμε κυρίως στόν ενεστώτα.

Π.χ. «Είμαν μικρός κι ούλ' στην παρέα μι δύνουνταν».

Ετυμ. Προέρχεται από το δύναμι.

Βοήθ. (19,2)

δυόσμους (ο). Φυτό που χρησιμοποιείται στη μαγειρική.

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Η δυόσμους δίν' αλλ' νουστιμάδα στου φαΐ».

Στίχος δημοτικού τραγουδιού:

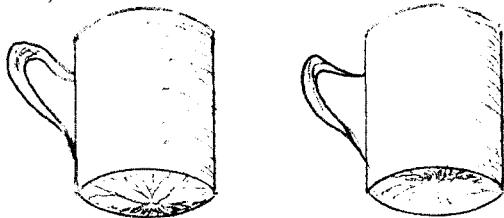
«Η δυόσμους κι η βασιλικός κι του μακιδουνίσι
παν' τα ματάκια μ' βρύση»

Βοήθ. (1,313)

δώσου (η). Δοχείο μικρότερης χωρητικότητας από τα όμοιά του, με το οποίο πλήρωνε σε είδος ο αφέντης.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Εγκυλ. Η συναλλαγή με την «πάρου» κι τη «δώσου» δεν γινόταν ούτε στις μέρες μας ούτε έχει διασωθεί κανένα ανάλογο γεγονός από τους παπούδες μας. Ισως γιατί στα Κανάλια δε ζούσαν τσιφλικάδες. Εντούτοις στην παράδοση του χωριού έχει μείνει η τέτοιου είδους συναλλαγή, ίσως από τους χρόνους της τουρκοκρατίας.

δώσου: Το δοχείο αριστερά είναι η «δώσου» (με κοίλο πάτο), που δίνει λιγότερο ποσό από εκείνο της «πάρου» που είναι δεξιά. Τέτοια μεταλλικά κύπελα χρησιμοποιούσαν οι μαυραγορίτες στο χωριό κατά την κατοχή.

είνουρου (το). Όνειρο.

Γραμ. τα είνουρα.

Π.χ. «Άσχημου είνουρου είδα απόψι, χάθ'κα αν δηλήσ» (=χάθηκα αν βγει αληθινό).

Ετυμολ. Προέρχεται από αναγραμματισμό.

Βοήθ. (14)

Ελληνόκαστρου (το). Τοπωνύμιο περιοχής όπου είναι υπολείμματα από το πανάρχαιο πελασγικό κάστρο.

Π.χ. «Κάθι βουλά που πααίνουμι στουν Πύργου γυρνάμι πίσου απ' του Ελληνόκαστρου».

Εγκυλ. Τό πάχος του τοίχου από το κάστρο αυτό είναι πάνω από ένα μέτρο, πολλοί δε από τους σγκόλιθους με τους οποίους είναι κτισμένο ξεπερνούν τα 2 κυβ. μέτρα. Σήμερα σώζονται μόνο τέσσερες σειρές από αυτούς.

Ισως πρόκειται για αρχαίο «φρυκτόριο» (=πύργος για εκπομπή και λήψη σημάτων) γιατί στην πραγματικότητα η τοποθεσία έχει μεγάλη ορατότητα προς το βορρά και προς το νότο. Δεν αποκλείεται επίσης να υπήρχε άλλοτε εδώ

η ακρόπολη της Ομηρικής Ιθώμης, η οποία από τον ίδιο τον Όμηρο ονομάζεται «κλωμακόδεσσα» (...οϊ δ' είχον Τρίκκην και 'Ιθώμην κλωμακόδεσσαν». Ιλιάδας Β' στήχ. 729).

Πολλοί είναι οι θρύλοι και οι παραδόσεις για τους ανθρώπους που έκτισαν το κάστρο αυτό. Τους δέχονται σαν υπεράνθρωπους γίγαντες, με μεγάλο και γερό σώμα, αποσλένια μπράτσα, που μπορούσαν να σηκώσουν υπερμεγέθεις πέτρες σαν κι αυτές που βρίσκονται εδώ, που μπορούσαν να πετάξουν το σφυρί από τη μια ράχη στην άλλη κλπ.

Βοήθ. (1, 94)

εμ - εμ. Και - και.

Π.χ. «Ἐμ ἔτσ' εμ αλλοιώς δε γένιτι»

«Αγιέμ ισύ τα θέλ'ες εμ αρνάτα εμ κρασάτα εμ τ' αρνί θηλ'κό» (=τα θέλεις και αρνάτα και κρασάτα και τ' αρνί θηλυκό).

Βοήθ. (14)

ε - ντε - τρουά. Είδος παιδικού παιχνιδιού.

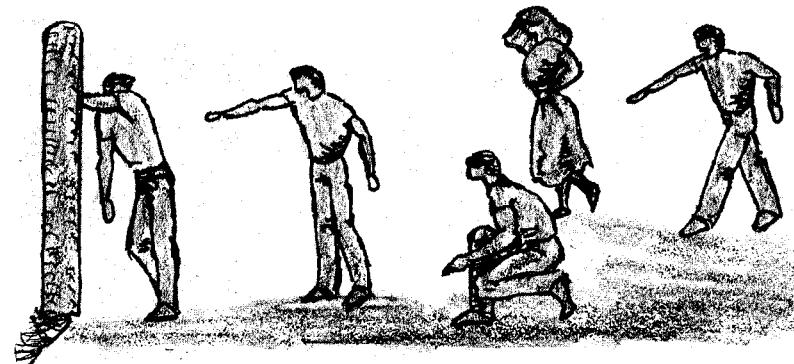
Π.χ. «Τώρα που κουράσ' καμαν μι του κυνηγητό, ιγώ λέου να παίξουμι του ε-ντε-τρουά για να ξιαπουστάσουμι λίγου κι ύστιρα παίζουμι του κρυφτό που θα σουρουπώσ' κιόλας».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παιζεται ως εξής: Εκείνος που τα φυλάει στρέφεται προς τον τοίχο έχοντας τα νώτα προς τους άλλους παίχτες, οι οποίοι βρίσκονται απομακρυμένοι 8-12 μ. Με την έναρξη του παιχνιδιού αναφωνεί:

«Εν-ντε-τρουά», και αμέσως στρέφει προς τα πίσω, μήπως τυχόν και ιδεί κάποιον από τους άλλους παίχτες να κινείται. Αν συμβεί αυτό, τότε τα φυλάει αυτός και το παιχνίδι αρχίζει από την αρχή. Αν όμως όχι, τότε ο πρώτος παίχτης που τα φυλάει από την αρχή συνεχίζει, ενώ κοιτάζει προς τον τοίχο:

«Φασόλια με κουκιά», και αμέσως γυρίζει προς τους παίχτες όπως και προτήτερα. Εάν πάλι όλα είναι εντάξει συνεχίζει:

«Πράσινες καλές ντομάτες δυό δεκάρες την οκά», και πάλι γυρίζει προς το μέρος των παιχτών για τον ίδιο σκοπό. Εάν και πάλι δεν ιδεί κανέναν να κινείται συνεχίζει από την αρχή μέχρι ότου πετύχει κάποιον που να κινείται.

Εν ντε τρουά: Τη στιγμή αυτή ο παίχτης που τα φυλάει γυρίζει προς τους άλλους παίχτες οι οποίοι μένουν σαν αγάλματα.

--Μαζί θα τ' ακούσουμι».

2. — «Θα σι βαγκανίσου μίνια κι θα φέξουν τα μάτια σ'».
Βοήθ. (15)

βαέν(ι) (το). Μεγάλο βαρέλι.

Γραμ. τα βαένια.

Π.χ. «Του κρασί θα του βάλουμι στου τρανύτιρου του βαέν'».

βάζουν. Εκτός από τη γωστή έννοια του τοποθετώ σημαίνει και:

βουίζω.

Γραμ. έβαζα, βάξουν, έβαξα.

Π.χ. «—Ποιό αυτό μ' βάζ';

—Του διξί.

--Αντάμα θα τ' ακούσουμι».

βαζουκουπάου. Βουίζω δυνατά.

Γραμ. βαζουκουπούσα, βαζουκουπήσου, βαζουκόπ'σα.

Π.χ. «Βαζουκουπάει του τρανό του ρέμα απ' του πουλύ του νιρό που τρέχ' ένα γκιριμέ (=αδιάκοπά)».

βαζούρα (η). Βοή, βούισμα.

Γραμ. οι βαζούρις.

Π.χ. «Ακούουν βαζούρα, έρχουντι τα γιρμανικά τ' αιρόπλανα».

βαϊζου. Γέρνω.

Γραμ. βάζα, βαΐσουν, βάισα.

Π.χ. «Βαϊζ' λίγου διξιά αυτό του φόρτουμα».

βάισμα (το). Λύγισμα, κλίση.

Γραμ. τα βαϊσματα.

Π.χ. «Γλέπου ένα βάισμα στου ματέρ' ικείνου απόν' στα χατζήλια. Λες να μι δώσ' δ'λειά;»

Παρατ. Σπανιότερα συναντάμε το υποκορ. «βαϊσματάκ».

Βοήθ. (14)

βάκρα (η). Προβατίνα άσπρη με κοκκινωπό μουσούδι.

Γραμ. οι βάκρις.

Π.χ. «Έχου πεντ' - έξ βάκρις προυβατίνις στου κουπάδι μ' που τσι γνουρίζουν ιδώ κι πέρα».

Βοήθ. (12,3)

βαλισιάκα (η). Γεφύρι και ομώνυμος χείμαρρος στο δρόμο Καναλίων Καρδίτσας κοντά στην Καρδίτσα.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Δεν ήθρ' απόψ' η σακαράκα του Γατή, πλημμύρ'σ' η Βαλισιάκα».

βακέτα (η). Δέρμα αγελάδας χοντρό για παπούτσια.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Τέτοια βακέτα που σι βάνου στα παπούτσια σ' δεν έχ'ς

ματαδεί».

βάλα (η). Το θηλυκό βουβάλι.

Γραμ. Έχει και ουδέτερο γένος: το βάλ(ι).

Πληθ. οι βάλις, τα βάλια.

Π.χ. «Πλημμύρ'σ' η Κόμπιλους απού βάλια φαναριώτ'κα».

'Η και μεταφορικά:

«Αρά δε νουγάς (δεν καταλαβαίνεις), ντιπι βάλ' είσι»;

Εγκυλ. Βούβαλοι δεν υπήρχαν στο χωριό. Υπήρχαν όμως στο γειτονικό χωριό, το Φανάρι, που τα διατηρούσε κατά αγέλλες στον κάμπο, στη θέση «Κόμπελος». Χρησίμευαν κυρίως για το όργανα των χωραφιών.

βαμπακέλλα ή **βαμπακιά** (η). Άσπρο γυναικείο κεφαλομάντηλο.

Γραμ. οι βαμπακέλλις.

Π.χ. «Αστόχ'σα τη βάμπακέλλα μ' στου σπίτ' κι μ' έκαψι η 'Η-λιούς».

Βοήθ. (12,3)

βαράου Εκτός από τις συνηθισμένες σημασίες σημαίνει και:

1. — Ανακατεύω ζωηρά.

Π.χ. «Βαράου του γάλα για να γίν' ξινόγαλου».

2. — Οδηγώ τα ζώα προς την αγέλη.

Π.χ. «βαράου τα γίδια στη γιδουβίτσα».

βαρακουμένους -η -ου. Αλειμμένος με είδος βερνικιού για να γιαλίζει.

Γραμ. βαρακουμέν' -ις -α.

Π.χ. «Οι γουνείδις μας θ'μήθ'καν την εικόνα τοι Παναγίας ν' αστραπουβουλάει γιατί ήταν βαρακουμέν'».

βάρδα. Λέξη που προφέρεται αποκλειστικά στη φράση: «βάρδα φουρνέλους» και σημαίνει προσοχή.

Π.χ. «Σταμάτα ικεί που είσι τώρα, φώναξαν βάρδα φουρνέλους».

βαρδάγκαλους -η -ου. Πολυλογάς.

Γρα. οι βαρδάγκαλ' -ις -α.

Π.χ. «Πάψι πια, ντιπι βαρδάγκαλους είσι»;

Βοήθ. (14)

βαρδίγκαλα (τα). Πυκνά κλαδιά θάμνων.

Π.χ. «Μπλέχ'κα στου λόγγου μέσα στα βαρδίγκαλα κι μακιλεύ'κα ώσπου να βγω στου ξέφουτου».

Βοήθ. (14)

βαρέλα (η). Μικρό βαρέλι για τη μεταφορά νερού.

Γραμ. οι βαρέλις.

Π.χ. «Μας σώθ'κι του νιρό. Φόρτουσι τσι βαρέλις στου γουμάρ' κι σύρι να τσι γιουμώεις στη βρύσα».

Οι βαρέλες ήταν υδροδοχεία που έπαιρναν πολύ περισσότερο νερό από

ό, τι ο «β' τσέλες». Ήταν κατασκευασμένες από ξύλο οξυάς και είχαν στο μέσο της κυρτωμένης κυλινδρικής επιφάνειας μικρό στόμιο για να τις γεμίζουν και δίπλα σ' αυτό μια πολύ μικρή τρύπα για τον εξαερισμό. Κατασκευάζονταν στα βαρελάδικα της Καρδίτσας ή του Μουζακίου. Άλλες φορές πάλι τις έφερναν οι «σιαπανήσιοι» ή οι Μετοβίτες και τις πωλούσαν στο χωριό. Άλλα και στα Κανάλια υπήρχαν βαρελάδες μέχρι τη δεκαετία του '40.

Οι βαρέλες φορτώνονταν συνήθως στο ζώο, το γαϊδούρι, και γέμιζαν νερό από τις βρύσες της πλατείας, της Δισκαριάς κλπ. για να το μεταφέρουν στις περισσότερο από μακρες συνοικίες του χωριού. Τότε (πριν από το 1960) δεν υπήρχε ύδρευση στο χωριό.

Υπήρχαν και μικρότερες βαρέλες που τις φορτώνονταν στην πλάτη οι νοικούρες, δένοντάς τες με τριχά από τους ώμους και τις μασχάλες τους, ώστε να μεταφέρονται ευκολότερα στην ανηφοριά του χωριού.

Βοήθ. (6,18)

βαρκό (το). Περιοχή αγροκτημάτων η οποία κρατάει νερό κατά την περίοδο των βροχών.

Γραμ. τα βαρκά.

Π.χ. «Είνι βαρκό του χουράφι μ' κι λασπών'».

Η η παροιμία:

«Έφτασι τ' Άγιου Λουκά σπείρ' τι στιάρια στα βαρκά».

Βοήθ. (1,281)

βασιλόξυγκου (το). Η σκέπη (το περιτόναιο) του γουρουνιού.

Γραμ. τα βασιλόξυγκα.

Π.χ. «Να κρατήσουμι του βασιλόξυγκου για ν' αλείφουμι τα άρβυλα του Χειμώνα».

Βοήθ. (16)

βάστα. Στη φράση «βάστα κι να δεις» σημαίνει: 1. – Απειλή σε λογομαχία. 2. – Ειρωνία και σαρκασμό γιατί δεν έγινε το θέλημα κάποιου που ήταν απίστευτο.

Π.χ. 1. – «Ιμένα θα πεις μπιζιβέγκ'; Βάστα κι να δεις. Παίρνου τη φουρτουτήρα κι σ' αργάζου στου ξύλου». 2. – «Αυτός να σι κάν' καλό; Βάστα κι να δεις».

βατεύτι. Ζευγαρώνει (κυρίως για κουνέλι).

Γραμ. Το συναντάμε πάντα στο τρίτο πρόσωπο:

βατεύουνταν, βατιυτεί, βατεύ' κι.

Π.χ. «Τα κ'νέλια βατεύουντι πουλλές φουρές του χρόνου».

βατιώνα (η). Περιοχή με πολλά βάτα, συστάδα ολόκληρη από βάτα.

Γραμ. της βατιώνας, οι βατιώνις.

Π.χ. «Ικείνις οι βατιώνις έχουν μούρις απ' είνι λουκουμάδις».

Βοήθ. (5)

βατουκουσσιά (η). Κοσσιά ειδική για το κόψιμο των βάτων.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Θα πάου μι τη βατουκουσσιά σήμιρα να κόψου ικείνα

τα βάτα που έπνιξαν του χαντάκ'».

βγαίνου ή (συνηθέστερα) βγαίνου όξου. Αποπατώ, ενεργούμαι.

Γραμ. έβγινα, βγω, βγήκα.

Π.χ. «Έχ'ς δυό μέρις να βγεις όξου, τί έπαθις;»

«Δε βγήκα σήμιρα κι νιώθου ένα βάρους στην κ'λιά μ'».

Βοήθ. (14)

βέλασμα (το). 1. – Φωνή αιγοπροβάτων. 2. – Ανόητος.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. 1. – «Άκ'σα ένα βέλασμα σαυτό του ρέμα. Μπάκι είνι τοι γίδα μ' απού ψάχνου νά'βρου;»

2. – «Άσι (=άφησε), του θ'κό μ' του πιδί ντίπι βέλασμα είνι στα γράμματα».

βέργα (η). Εκτός από τις συνηθισμένες έννοιες σημαίνει και: επιμήκης σωρός στο αλώνι από σιτάρι, κυρίως, και λίγα άχυρα.

Π.χ. «Ιντάξ' είστι, τόβγαλάταν βέργα».

Κατά το λίχνισμα του σταριού στα παλιά αλώνια όταν πλέον αποχωρίζονταν τα πολλά άχυρα, απόμεναν λίγα άχυρα με πολλά σκύβαλα και κυρίως τους σπόρους του σταριού. Λιχνίζοντας έται συνέχεια ο γεωργός με το ξύλινο φτυάρι, σχηματίζεται σιγά-σιγά ένας επιμήκης σωρός, στη διάμετρο περίπου του αλωνιού που αποτελεί τη βέργα. Τότε πλέον κοσκινίζει με το δερμόνι ο γεωργός το στάρι με τις ξένες ύλες που απόμειναν, οπότε αποχωρίζονται τα σκύβαλα και μένει ολοκάθαρος ο καρπός.

βέργα: Όταν λιχνίζει το σιτάρι ο αγρότης, σχηματίζεται ο μακρόστενος αυτός σωρός.

βέργα (η). Μονάδα μέτρησης εμβαδού (κυρίως χωραφιών).

Γραμ. οι βέργις.

Π.χ. «Έχου ένα χουράφ' πέντι βέργις πέρα στου σχανέ απού είνι ακάμουτου ακόμα».

β(υ)ζουκάν(i) (το). Μαυροκόκκινο έντομο που χρησιμοποείται σαν γιατρικό (κατάπλασμα).

Γραμ. τα β'ζουκάνια.

Π.χ. «Πιάσι μι λίγα β'ζουκάνια να τα θκιάσου κατάπλασμα κι να τα βάλου στου πλιυρό μ' που μι πουνάει».

β(υ)ζουκουπάσου. Τρώγω απολαυστικά καλό φαΐ.

Γραμ. β'ζουκουπούσα και β'ζουκόπαγα, β'ζουκουπήσου, β'ζουκόπ'σα.

Π.χ. «Β'ζουκόπ'σα σήμιρα στιφάτου στου γάμου τ' ανηψιού μ' του Μήτσου».

Παρατ. Η λέξη αυτή έχει σαν πρώτο συνθετικό το «βυζί» και φανερώνει την απόλαυση του μωρού που βυζαίνει το γάλα της μάνας του. Υπάρχει όμως και η άποψη ότι το πρώτο συνθετικό είναι η λέξη ούζο που σχηματίζει το ουζοκοπάω-β'ζουκουπάσου.

β(υ)ζουκουπιό (το). Φαγοτόπι.

Γραμ. τα β'ζουκουπιά.

Π.χ. «Άμ τι ήθιλις να κάν' τέθοιους απ' είνι; Ήρθι, για β'ζουκουπιό κι τίπουτας άλλου».

βικ-βικ. Αναφέρονται όταν γίνεται λόγος για φαγοπότι.

Π.χ. «Κι βικ κιφτέδις, κι βικ λουκάν'κα κι βικ κρασί έγινάμαν φεσ'».

Βοήθ. (16)

βικώνου. Τρώγω, καταβροχθίζω.

Γραμ. βίκουνα, βικώσου, βίκουσα.

Π.χ. «Του βίκουσις καλά-καλά του γλυκό, τώρα λες πως δε σι αρέσ' κιόλας».

Βοήθ. (16)

βιλιούρ(i) (το). Χόρτο ψηλό, ζιζάνιο.

Γραμ. τα βιλιούρια.

Π.χ. «Γιόμ'σι βιλιούρια τ' αμπέλ' κι έπνιξι τα κλίματα».

Βινισιώτ(η)s (ο). Ο κάτοικος του «Βινέσ» (Μορφοβούνι).

Γραμ. οι Βινισιώτις.

Π.χ. Η παροιμία:

- Τι έχουν τα βουνά κι σειώντι;
- Βινισιώτις πάν' κι ξυώντι»

βιρβέρ'ξα. Κατατρόμαξα, μ' έπιασε πανικός.

Γραμ. Συναντάται μόνο στον τύπο του αορίστου:

βιρβέρ'ξα -ις -ι -αμι -ατι -αν.

Π.χ. «Κάθουμαν πίσου απ' την πόρτα κι ώσπου να φύγουν οι Γιρμανοί βιρβέρ'ξα απ' του φόβου μ'».

βιρβιρίτσα (η). Είδος εντόμου με χρυσοπράσινο χρώμα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάου να δέσου τη βιρβιρίτσ' απ' του πουδάρ' κι να την αφήσου ύστιρα να φλιντ'ράει»

Εγκυλ. Όταν τα παιδιά βλέπουν τη βιρβιρίτσα τραγουδούν:

«Βιρβιρίτσα ρίτσα, κάτσι στη φουλίτσα
να σι δώσου γάλα, γάλα γαλατάκι
κι ξηρό ψουμάκι».

Τότε η βιρβιρίτσα, πολλές φορές, κάθεται, κάπου, την πιάνουν τα παιδιά, τη δένουν με μιά κλωστή από το πόδι της και κρατώντας το άλλο άκρο της, την αφήνουν να πετάει ζουζουνίζοντας. Είναι και αυτό ένα από τα πολυάριθμα άδολα παιχνίδια των μικρών.

Βοήθ. (1,367)

βιρβιρίτσα (η). Προπολεμικό έθιμο σε περίπτωση ανομβρίας.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Βιρβιρίτσα πιρπατεί κι του Θιό παρακαλεί,
για να βρέξει μια βρουχή, μια βρουχή βασιλική
στα στιάρια, στα κριθάρια, στου Θεού τα παρασπόρια».

(Λιανοτράγουδο).

Εγκυλ. Σύμφωνα με το έθιμο αυτό όταν δεν έβρεχε, έπαιρναν ένα μικρό παιδί και το σκέπαζαν με πρασινάδα (βιτανίδια, βιούζια κλπ.). Ύστερα το περιέφεραν από σπίτι σε σπίτι τραγουδώντας το παραπάνω λιανοτράγουδο. Κάθε νοικοκυρά ράντιζε με νερό τη βιρβιρίτσα, δηλ. το παιδί με την πρασινάδα και έδινε φιλοδώρημα στην παρέα ή γλύκισμα.

Το έθιμο της βιρβιρίτσας σε άλλα μέρη της Ελλάδας λέγεται «πιπεριά» ή «περπερούνα».

Βοήθ. (1,398)

βιργιάν(i). Διάπλατα ανοιχτός.

Π.χ. «Μπήκις μέσα αλλά άφ'σις βιργιάν' την πόρτα».

βιρέμκα (η). Ομαλή ανηφόρα.

Γραμ. οι βιρέμκις.

Π.χ. «Είνι βιρέμκα η στράτα μέχρι την κουρ'φή κι δε θ' απουστάεις».

Βοήθ. (14)

βίσδα (η). Επίσκεψη.

Γραμ. οι βίσδις.

Π.χ. «Αρχίν'σαν οι βίσδις στα σπίτια απ' είχαν ύψουμα σήμιρα».

Βοήθ. (14)

βιτούλ(ι) (το). Μικρό κατσίκι που δεν γέννησε ακόμη.

Γραμ. τα βιτούλια.

Π.χ. «Θα του κρατήσου μανάρ' ακόμα φέτους του καλουκαίρ' του βιτούλι μ'».

βιτούλα (η). Μικρή κατσίκα που δε γέννησε καθόλου.

Γραμ. της βιτούλας, οι βιτούλις.

Π.χ. «Απ' τοι τρείς κατσίκις που έχου οι δυό είνι βιτούλις».

Παροιμία: «κουβέντα, κουβιντούλα,
τρώει η λύκους τη βιτούλα».

βλαχόπ(ι)τα (η). Είδος πίτας, τραχανόψωμο.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Θα σας θκιάσου ταχιά νια βλαχόπ' τα που θα γλύφιτι τα δάχ' λα σας».

Εγκυλ. βλ. λέξη «τραχανουψώμ'».

βλουγούδ' (το). Μικρό στρόγγυλο καρβελάκι ψωμί για τα παιδιά.

Γραμ. του βλουγουδιού, τα βλουγούδια.

Π.χ. «Δόμι κι μένα μάνα του βλουγούδι μ'».

Ετυμ. Προέρχεται από το ευλογώ-βλογώ-βλογίδι-βλουγούδι.

Εγκυλ. Επειδή τα καρβέλια ήταν στρόγγυλα, όταν τα έβαζαν οι νοικουρές στο ταψί, τοποθετούσαν ανάμεσά τους και βλουγούδ'. c. τόσα, όσα και τα παιδιά της οικογένειας. Μετά το ψήσιμο πλέον με πολλή όρεξη έτρωγαν το βλουγούδι οι μικροί βόμπιρες της οικογένειας, έτσι όπως ήταν αφράτο, ζεστό και αχνιστό.

βλουγουδάκ(ι) (το). Μικρό βλουγούδι.

Γραμ. Τα βλουγουδάκια.

Π.χ. «Του θ' κό μ' του βλουγουδάκ' είνι τρανύτιρου απ' του θ' κό σ'».

Β(ου)νέσ(ι) και Β(ι)νέσ(ι) (το). Το χωριό Μορφοβούνι με το οποίο συνορεύουν τα Κανάλια νοτιοδυτικά.

Π.χ. «--Απούθι είσι;

--Απ' του Β' νέσ'.

--Τί δ' λειά θκιάν';

--Κόβου ξύλα κι τα π' λάου».

βόμπιρας (ο). 1. – Μπόμπιρας, μικρό παιδί έξυπνο και ανήσυχο.

2. – Μοχθηρός, ιδιότροπος.

Γραμ. του βόμπιρα, οι βόμπιρις, θηλ. η βουμπίρου.

Π.χ. 1. – «Τι θέλ' σι κι πιτάγισι κι συ βρε βόμπιρα;»

2. – «Τέτοια βουμπίρου είσι, καλό θα κάν' σι;»

Βοήθ. (14)

βόρ(ι)σμα (το). Ρεύμα βορειού αέρα, πταγωμένου.

Γραμ. τα βόρ' σματα.

Π.χ. «Κλείσι αγλήγουρα γιέ μ' την πόρτα, φέρν' βόρ' σμα μέσα στου σπίτι».

βουδέτα (η). Το κορδόνι των παπουτσιών.

Γραμ. της βουδέτας, οι βουδέτις.

Π.χ. «Στείλι του μικρό να μ' αγουράσ' βουδέτις».

Ετυμ. Ίσως προέρχεται από το βοδιού-δέτα, βουδέτα, γιατί παλιότερα χρησιμοποιούνταν και κορδόνια πέτσινα, ή ακόμα και λουρίδες από δέρμα γουρουνιού ειδικά για τα «γουρ' νουτσάρ' χα».

βούζια (τα). Είδος χορταριού λεπτού και ψηλού.

Π.χ. «Η Πάσχα είχι του γκιρό (=τον καιρό) ικείνου πουλλά βούζια».

βουιδόγλουσσα (η). Είδος χόρτου με χνουδωτά φύλλα, για την πίτα.

Γραμ. οι βουιδόγλουσις.

Π.χ. «Βρήκα ιδώια κι καναδύ βουιδόγλουσσις. Ατήρα αυτούια μπάκι έχ' κι άλλις».

βουλά (η). Φορά, σε συνδυασμό με τη χρονική διάρκεια.

Γραμ. της βουλάς, οι βουλές.

Π.χ. «Κάθι βουλά που σι γλέπου είσι κι πιο καλή».

«Νια βουλά κι έναν γκιρό ήταν ένας βασιλιάς...».

βουλάου. Χωράω, βολεύομαι.

Γραμ. βουλούσα και βόλαγα, βουλήσου, βόλ' σα.

Π.χ. «Είμαστι πουλλοί νουματέοι κι δε μας βουλάει να φάμι ούλ' σ' αυτό του τραπέζ'».

Βοήθ. (14)

βούλια (η). Τοπωνύμιο μικρής περιοχής πάνω από τη βρωμόβρυση όπου αναβρύζει νερό και γιαυτό το έδαφος βουλιάζει.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Δεν είνι να πιράεις απ' τη βούλια τώρα του χειμώνα».

βουλγάρα (η). Η οροσειρά του Δομοκού που μερικές φορές φαίνεται καθαρά από το χωριό.

Γραμ. της Βουλγάρας, την Βουλγάρα.

Π.χ. «Όταν έχ' αντάρα η Βουλγάρα, θάχουμι βρουχή».

βουντότριχα (η). Τρίχα πιο σκληρή ανάμεσα σε μαλακό μαλλί.

Γραμ. οι βουντότριχις.

Π.χ. «Τινάζιτι η βιλέντζα, είχαν πουλλή βουντότριχα τα μαλλιά απ' έδουκάμαν να μας τη φκιάσουν».

Βοήθ. (16)

βουργάρα (η). Το πτηνό μελισσουργός.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάμι στα κατσιούργια να σκουτώσουμι βουργάρις μι του λάστιχου».

βουρκάει. Ζευγαρώνει, επιθυμεί ζευγάρωμα (για αγελάδες).

Γραμ. βιούρκαϊ και βουρκούσι, βουρκήσι, βιούρκ'σι.

Π.χ. «Βουρκάει η γιλάδα μ', θέλου να την πααίνου του βράδ' στου δαμάλ' του Νώντα».

βιούρλους. Αρρώστια του εγκεφάλου των προβάτων.

Γραμ. οι βιούρλ' -ις -α.

Π.χ. «Του βάρισι βιούρλους αυτό τ' αρνί κι φέρν' ούλου τρουίρου».

βραγκανάου. Προκαλώ ειδικό σφύριγμα με τη βραγκανίδα (το παιχνίδι).

Γραμ. βραγκανούσα, βραγκανήσου, βραγκάν'σα.

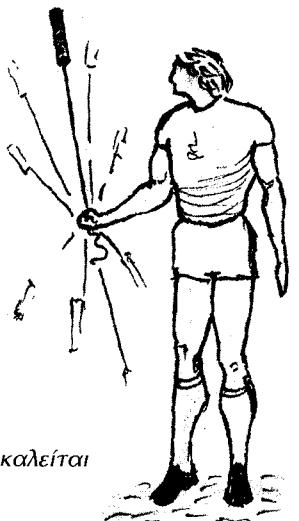
Π.χ. «Η θ'κή μ' η βραγκανίδα βραγκανάει πιρ'σσότερου απ' τη θ'κή σ'».

βραγκανίδα (η). Παιδικό παιχνίδι με το οποίο προκαλείται οξύτατο σφύριγμα.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αμάν βρε πιδιά μ' αυτές τσί βραγκανίδις, μας ξικούφανάταν».

Εγκυλ. Για να κατασκευάσουν τη βραγκανίδα τα αγόρια, έκοβαν από στεφάνι βαρελιού ένα κομμάτι μήκους 10-15 εκ. το ίσιωναν, άνοιγαν μια τρύπα στο ένα του άκρο και έδεναν ένα σχοινί γερό, ως ένα μέτρο περίπου, από την τρύπα αυτή. Ύστερα το κρατούσαν γερά από το άλλο άκρο του σχοινιού και το περιέ-

βραγκανίδα: 'Όταν ο μικρός την περιστρέψει προκαλείται οξύ και διαπεραστικό βαγκάνισμα.'

στρεφαν κυκλικά με το χέρι τους πάνω από το κεφάλι τους. Τότε το μεταλλικό κομμάτι περιστρέφομενο τόσο γύρω από τον εαυτό του όσο και γύρω από το κεφάλι του παίχτη δημιουργεί έναν οξύτατο ήχο που ήταν τόσο πιο ενοχλητικός όσο πιο γρήγορα γινόταν η περιστροφή.

βραγκανίδα (η). Μικρός βάτραχος της χλόης.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έφαγι βραγκανίδα του γουμάρι μ' κι φούσκουσι».

Εγκυλ. Πολλές φορές τα ζώα, μαζί με το χλωρό χορτάρι τρώνε και τη βραγκανίδα, και έτσι φουσκώνουν. Τότε για να ξεφουσκώσουν τα παιάνουν αίμα από τα αυτιά ή από το κεφάλι, ή από τη φλέβα (στα μικρά ζώα). Άλλος τρόπος είναι ο εξής: Εφαρμόζουν στον πρωκτό ένα σωληνάκι, στην άλλη άκρη του οποίου τοποθετούν αναμμένο τσιγάρο. Με την αναπνοή του ζώου ο καπνός του τοιγάρου «τραβιέται» προς τα μέσα και έτσι ξεφουσκώνει το ζώο.

Βοήθ. (1,276)

βριζόν(ι) (το). Χορτάρι ψηλό και ανθεκτικό.

Γραμ. τα βριζόνια.

Π.χ. «Πάου στη φλέβα (=μικρό ποταμάκι) να κόψου βριζόνια για να δέσου τα διμάτια απ' του χουρτάρ'».

Ετυμ. Ισως προέρχεται από τη βριζά (=είδος φυτού).

Βοήθ. (5)

βρόνταλα (τα). Λέξη που αναφέρεται στη φράση «είσι για τα βρόνταλα»=είσαι εντελώς άχρηστος, ανόητος.

Π.χ. «΄Αιντι αυτό του πιδί είνι για τα βρόνταλα, δε γκαταλαβαίν' ντιπ».

Βοήθ. (14)

βρόνταμα (το). Είδος κατάρας, νταούλι.

Γραμ. τα βρουντάματα.

Π.χ. «΄Άρα βρόνταμα μ' έσκασις απόψι, δε θα σι τσακώσου στα χέρια μ'»;

Βοήθ. (14)

βρουμόβρυση(η) (η). Βρύση έξω από το χωριό, στο δημόσιο δρόμο προς το Φανάρι.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάου να πλύνου πίσου στη βρουμόβρυσ' ούλα τα στρώματα κι τα σκουτιά».

Εγκυλ. Το κανονικό όνομα της βρύσης αυτής είναι δρομόβρυση (δρόμου βρύση), ίσως όμως από τις λάσπες που υπήρχαν μόνιμα το χειμώνα εδώ, της κόλλησαν οι Καναλιώτες το άδικο όνομα που έχει σήμερα.

Βοήθ. (1,95)

βρουντίδια (τα). Είδος κατάρας.

Π.χ. «Βρε άι στα βρουντίδια απού δω που θα σι κάνου ιγώ αυτό του κέφ».

Βοήθ. (16)

βρουχιάζου. Πιάνω, πιάνω από το λαιμό.

Γραμ. βρόχιαζα, βρουχιάσου, βρόχιασα.

Π.χ. «Δε θα σι βρουχιάσου, πού θα μι πας».

Ετυμολ. Προέρχεται από το «βρόχο».

Βοήθ. (16)

βρυζόν(ι) (το). Διχτυωτός σάκκος με πολύ γερό σχοινί.

Γραμ. τα βρυζόνια.

Π.χ. «Έτριψ του κουτιλάκι μ' (=φοβόμουν πολύ), όταν μ' ανέβαζαν μι του βρυζόν' οι καλουέρ' (καλόγεροι) στα Μιτέουρα».

«Μιγάλ' τυράγνια είχαμαν τα παλιά τα χρόνια απού κουβαλούσαμαν του άχυρου στου χουργιό μι τα βρυζόνια».

Αλλά και μεταφορικά:

«Έφαγαν καλά τα γιλάδια σήμιρα, έγιναν βρυζόν».

Βοήθ. (1,267)

β(υ)τίνα ή φτίνα (η). Μικρό πήλινο δοχείο για γλυκό (κυρίως).

Γραμ. οι β'τίνις.

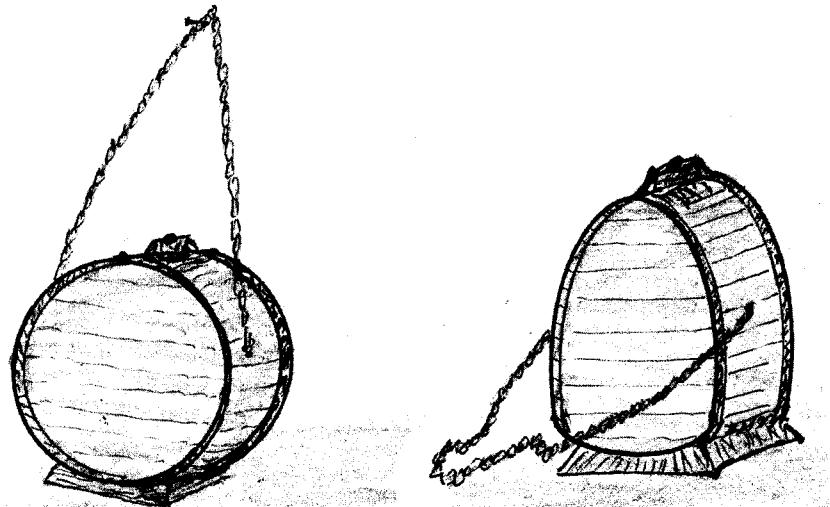
Π.χ. «Τη β'τίνα μι του γλυκό την έκρυψα ψηλά στην πουλίτσα για να μην του ξιπαστρέψουν».

β(ι)τσέλα ή φτσέλα (η). Ξύλινο δοχείο για νερό.

Γραμ. οι β'τσέλις.

Π.χ. «Σύρι να γιουμίεις τη β'τσέλα μι κρύου νιρό απ' τουν άμπλα στα παλιουπήγαδα».

Εγκυλ. Τις «β'τσέλες» τις χρησιμοποιούσαν οι Καναλιώτες για να έχουν το νερό μαζί τους, όταν πήγαιναν στα χωράφια για δουλειές. Τις κρεμούσαν στο

β'τσέλα: Τα δυο είδη από τις βιτσέλες που χρησιμοποιούνται στο χωριό.

σαμάρι και τις γέμιζαν από τις βρύσες, τουλούμπες ή αμπλάδες, που συναντούσαν στο δρόμο για το χωράφι. Το νερό το κρατούσαν δροσερό για αρκετή ώρα, μάλιστα όταν «ίδρωναν» απέξω, δηλ. δάκρυζαν, κάπως, ανάμεσα απ' τις «αρμογές».

Τα σχήματα από τις βιτσέλες ήταν συνήθως στρογγυλά, ωοειδή και αμυγδαλόσχημα. Ή αμυγδαλόσχημη λέγεται ειδικά αγωγιάτικη «β'τσέλα».

Κατασκευάζονταν στα βαρελάδικα της Καρδίτσας ή του Μουζακίου. Άλλες φορές τις έφερναν οι «σιαπανήσιοι» ή οι Μετσοβίτες και τις πωλούσαν στο χωριό. Άλλα και στα Κανάλια υπήρχαν βαρελάδες μέχρι και τη δεκαετία του '40 που κατασκεύαζαν «β'τσέλες» όπως ο Καβάλας και ο Χαλάτσης.

Βοήθ. (6,18)

βυζουλόι (το). Μπιμπερό.

Γραμ. τα βυζουλόια.

Π.χ. «Μην αστουχήσι (=μην ξεχάσεις) να βάλ'ς κι του βυζουλόι στουν τρουβά για να ταΐσουμι του μικρό».

γαζέπ(ι) (το). Γκάφα.

Γραμ. τα γαζέπια.

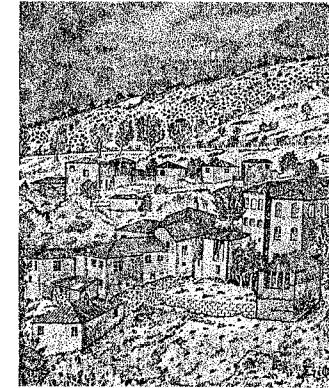
Π.χ. «Μη μι λές τώρα κουταμάρις. Έπαθις μιγάλου γαζέπ' μ' αυτό απ' έκανις».

γακέικος(ο). Καναλιώτικος μαχαλάς στα ανατολικά του χωριού, που ονομάζεται μερικές φορές και Θεέικος επειδή υπάρχουν εκεί πολλές οικογένειες με το όνομα «Θέος».

Γραμ. τα γακέικα.

Π.χ. «Παμίτι κάτ' στα γακέικα στ' αλουνάκ' να παίξουμι μπάλα».

Ετυμολ. Το όνομα γακέικος προέρχεται από τον Γάκη που κατοικούσε άλλοτε στην περιοχή αυτή: γάκης - γακάκης - γακέικος.

γακέικος: Ο γακέικος μαχαλάς φαίνεται σε πρώτο πλάνο, ενώ σε δεύτερο είναι μαχαλάς «μποσόραχος». Έργο του Καναλιώτη Στέφανου Πρίντσιου.

γακέικος: Ο γακέικος μαχαλάς φαίνεται σε πρώτο πλάνο, ενώ σε δεύτερο είναι ο μαχαλάς «μποσόραχος». Έργο του Καναλιώτη Στέφανου Πρίντσιου.

δυόσμους (ο). Φυτό που χρησιμοποιείται στη μαγειρική.

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Η δυόσμους δίν' αλλ' νουστιμάδα στου φαΐ».

Στίχος δημοτικού τραγουδιού:

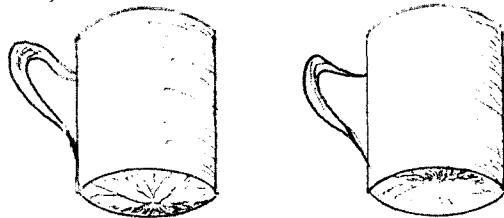
«Η δυόσμους κι η βασιλικός κι του μακιδουνίσι
παν' τα ματάκια μ' βρύση»

Βοήθ. (1,313)

δώσου (η). Δοχείο μικρότερης χωρητικότητας από τα όμοιά του, με το οποίο πλήρωνε σε είδος ο αφέντης.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Εγκυλ. Η συναλλαγή με την «πάρου» κι τη «δώσου» δεν γινόταν ούτε στις μέρες μας ούτε έχει διασωθεί κανένα ανάλογο ρεγονός από τους παπούδες μας. Ίσως γιατί στα Κανάλια δε ζούσαν τσιφλικάδες. Εντούτοις στην παράδοση του χωριού έχει μείνει η τέτοιου είδους συναλλαγή, ίσως από τους χρόνους της τουρκοκρατίας.

δώσου: Το δοχείο αριστερά είναι η «δώσου» (με κοίλο πάτο), που δίνει λιγότερο ποσό από εκείνο της «πάρου» που είναι δεξιά. Τέτοια μεταλλικά κύπελα χρησιμοποιούσαν οι μαυραγορίτες στο χωριό κατά την κατοχή.

είνουρου (το). Όνειρο.

Γραμ. τα είνουρα.

Π.χ. «Άσχημου είνουρου είδα απόψι, χάθ'κα αν δηλήσ» (=χάθηκα αν βγει αληθινό).

Ετυμολ. Προέρχεται από αναγραμματισμό.

Βοήθ. (14)

Ελληνόκαστρου (το). Τοπωνύμιο περιοχής όπου είναι υπολείμματα από το πανάρχαιο πελασγικό κάστρο.

Π.χ. «Κάθι βουλά που πααίνουμι στουν Πύργου γυρνάμι πίσου απ' του Ελληνόκαστρου».

Εγκυλ. Τό πάχος του τοίχου από το κάστρο αυτό είναι πάνω από ένα μέτρο, πολλοί δε από τους ογκόλιθους με τους οποίους είναι κτισμένο ξεπερνούν τα 2 κυβ. μέτρα. Σήμερα σώζονται μόνο τέσσερες σειρές από αυτούς.

Ίσως πρόκειται για αρχαίο «φρυκτόριο» (=πύργος για εκπομπή και λήψη σημάτων) γιατί στην πραγματικότητα η τοποθεσία έχει μεγάλη ορατότητα προς το βορρά και προς το νότο. Δεν αποκλείεται επίσης να υπήρχε άλλοτε εδώ

η ακρόπολη της Ομηρικής Ιθώμης, η οποία από τον ίδιο τον Όμηρο ονομάζεται «κλωμακόεσσα» («...οϊ δ' είχον Τρίκκην και Ιθώμην κλωμακόεσσαν». Ιλιάδας Β' στίχ. 729).

Πολλοί είναι οι θρύλοι και οι παραδόσεις για τους ανθρώπους που έκτισαν το κάστρο αυτό. Τους δέχονται σαν υπεράνθρωπους γήγαντες, με μεγάλο και γερό σώμα, απαλένια μπράτσα, που μπορούσαν να σηκώσουν υπερμεγέθεις πέτρες σαν κι αυτές που βρίσκονται εδώ, που μπορούσαν να πετάξουν το σφυρί από τη μια ράχη στην άλλη κλπ.

Βοήθ. (1, 94)

εμ - εμ. Και - και.

Π.χ. «Εμ έτσ' εμ αλλοιώς δε γένιτι»

«Αγιέμ ισύ τα θέλ'ς εμ αρνάτα εμ κρασάτα εμ τ' αρνί θηλ'κό» (=τα θέλεις και αρνάτα και κρασάτα και τ' αρνί θηλυκό).

Βοήθ. (14)

ε - ντε - τρουά. Είδος παιδικού παιχνιδιού.

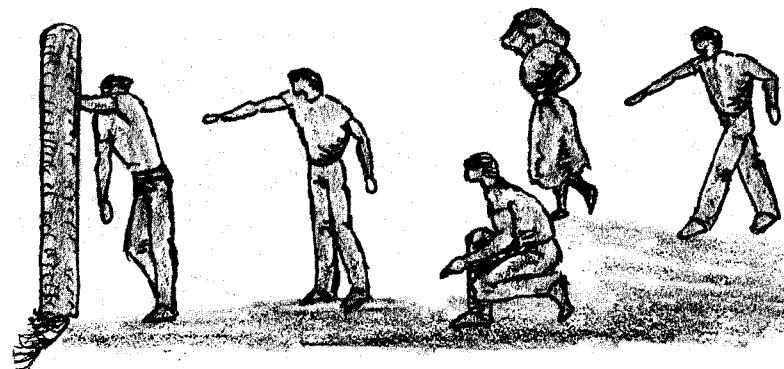
Π.χ. «Τώρα που κουράσ' καμαν μι του κυνηγητό, ιγώ λέου να παίξουμι του ε-ντε-τρουά για να ξιαπουστάσουμι λίγου κι ύστιρα πταίζουμι του κρυφτό που θα σουρουπώσ' κιόλας».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται ως εξής: Εκείνος που τα φυλάει στρέφεται προς τον τοίχο έχοντας τα νώτα προς τους άλλους παίχτες, οι οποίοι βρίσκονται απόμακρυμένοι 8-12 μ. Με την έναρξη του παιχνιδιού αναφωνεί:

—«Εν-ντε-τρουά», και αμέσως στρέφει προς τα πίσω, μήπως τυχόν και ιδεί κάποιον από τους άλλους παίχτες να κινείται. Αν συμβεί αυτό, τότε τα φυλάει αυτός και το παιχνίδι αρχίζει από την αρχή. Αν όμως όχι, τότε ο πρώτος παίχτης που τα φυλάει από την αρχή συνεχίζει, ενώ κοιτάζει προς τον τοίχο:

—«Φασόλια με κουκιά», και αμέσως γυρίζει προς τους παίχτες όπως και προτήτερα. Εάν πάλι όλα είναι εντάξει συνεχίζει:

—«Πράσινες καλές ντομάτες δυό δεκάρες την οκά», και πάλι γυρίζει προς το μέρος των παίχτων για τον ίδιο σκοπό. Εάν και πάλι δεν ιδεί κανέναν να κινείται συνεχίζει από την αρχή μέχρις ότου πετύχει κάποιον που να κινείται.

εν ντε τρουά: Τη στιγμή αυτή ο παίχτης που τα φυλάει γυρίζει προς τους άλλους παίχτες οι οποίοι μένουν σαν αγάλματα.

Σ' όλο το διάστημα αυτό, οι άλλοι παίχτες προσπαθούν να τον πλησιάσουν και όταν φτάσουν κοντά, τον χτυπούν στην πλάτη του και αμέσως επανέρχονται στην αρχική θέση τους που είχαν με την έναρξη του παιχνιδιού.

ετσαϊά. Έτσι δα, κατ' αυτόν τον τρόπο.

Π.χ. «Να, ετσαϊά θκιάνουν (=φτιάχνουν) την πλέξ' αυτή». **έχους.** Όχι για πούλημα ή για να δοθεί.

Π.χ. «Δεν του δίνου αυτό, του θέλου για έχους (=για να το έχω)».

Βοήθ. (1,268)

έχου του ένα μ'. Έχω στενές, εγκάρδιες σχέσεις με κάποιον.

Π.χ. «Είχαμεν του ένα μας πολιά μι του Γιώργου, αλλά τώρα έγινάμεν σαν τα σκ'λιά στουν κουρίτου».

Βοήθ. (14)

ζάβαλα (τα). Συστάδα από θάμνους, βάτα, τσαπουρνιές, αγκάθια κλπ.

Π.χ. «Μπήκι μέσ' στα ζάβαλα κι πιτσουκόφ'κι απ' τ' αγκάθια».

Βοήθ. (16)

ζάβατους -η -ου. Αδιάβατος, δυσκολόβατος.

Γραμ. ζάβατ' -ις -α.

Π.χ. «Τώρα πια του μουνουπάτ' που βγάν' στου Καλαμάκ' έγινι ζάβατου».

ζαβλακώνουμι. Ζαλίζομαι, νιώθω ατονία.

Γραμ. ζαβλακώνουμαν, ζαβλακουθώ, ζαβλακώθ'κα.

Π.χ. «Αμάν πια, ζαβλακώθ'κα μ' αυτήν τη ζέστα. Ρίξι μι λίγου νιρό στου κιφάλι μ' για να νταΐακουθώ».

ζαβλακουμένους -η -ου. Ζαλισμένος.

Γραμ. ζαβλακουμέν' -ις -α.

Π.χ. «Δε μπουρεί να σ' απαντήσ' σουστά. Είνι ζαβλακουμένους απ' το' ιξιτάσεις».

ζαγκανάου. Ενοχλώ.

Γραμ. ζαγκανούσα, ζαγκανήσου, ζαγκάν'σα.

Π.χ. «Δε φτάν' που μι ζαγκανάει τ' αυτί απ' του προυί σήμιρα, μι ζαγκανάς κι συ τώρα μι τη βραγκανίδα σ'».

Βοήθ. (14)

ζαγκανότρυπα (η). Μικρή τρύπα.

Γραμ. οι ζαγκανότρυπις.

Π.χ. «Έχ' νια ζαγκανότρυπα η φ'τσέλα κι χύνιτι του νιρό».

Βοήθ. (14)

ζαέρ(ι). Λέξη που επιβεβαιώνει κάτι το επιθυμητό, αληθινά, για.

Π.χ. «-- Του θέλ'ς μανιά του τσιάι;»

--Εμ δεν του θέλου, ζαέρ';»

«Τί, ζαέρ', να ήθιλις τέθοια ώρα;»

Βοήθ. (14)

ζαϊρές (ο). 1. –Μίγμα από μικρά κομμάτια κρέας, πράσσο και άλλα υλικά σε μικρότερη αναλογία, το οποίο αποτελεί το «γέμισμα» στα λουκάνικα.

2. –Το υπόλοιπο από το φαγητό.

Γραμ. του ζαϊρέ, οι ζαϊρέδις.

Π.χ. 1. –«Ιλάτι, δ'λειά τώρα, έτοιμους η ζαϊρές για τα λουκάν'κα». 2. –«Έμεινι λίγους ζαϊρές μέσα στου τηγάν'».

ζάκατα (τα). Άχρηστα πράγματα, βοτανισμένα χόρτα, ξεράδια.

Π.χ. «Θέλου να μάσου ικείνα τα ζάκατα απ' του χαντάκ' για να μην του πνίξουν».

Βοήθ. (11)

ζακόν(ι) (το). Έθιμο.

Γραμ. τα ζακόνια.

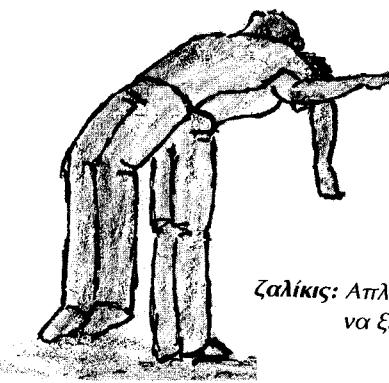
Π.χ. «Ιγώ ξέρου να σι πω, πως έτσι είνι του ζακόν', κι αυτό νικάει του νόμου».

'Η «κάθι χώρα κι ζακόν'
κάθι μαχαλάς κι τάξ'».

ζαλίκις (οι). Όνομα παιδικού παιχνιδιού για δυό παίχτες.

Π.χ. ««Έλα να θ'λυκώσουμι τα χέρια για να παίξουμι τοι ζαλίκις».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν κατά τον εξής τρόπο:
Οι δυό παίχτες που το έπαιζαν ακομπούσαν στις πλάτες τους και θηλύκωναν τα χέρια τους. Ύστερα ο ένας σήκωνε τον άλλον στην πλάτη του ώστε να βλέπει τον ουρανό και τότε διαμείβονταν μεταξύ τους η ακόλουθη στιχομυθία:

ζαλίκις: Απλό παιχνίδι με δυο άτομα που θέλουν να ξεμουδιάσουν.

- Τί γλέπ'ς;
- Τί πατάς;
- Τί έχ'ς στην τσέπ'
- Τη μοιράζουμι;
- Ουρανό.
- Γη.
- Κουκούσια.
- Τη μοιράζουμι.

Στη συνέχεια παίρνει ο δεύτερος ζαλίκα τον πρώτο και ακολουθεί πάλι η ίδια στιχομεθία.

Ζαμπουνέου. 1. – Αρρωσταίνω.

2. – Είμαι κακός (ιδιαίτερα για τον καιρό).

Γραμ. Ζαμπούνια, ζαμπουνέψου, ζαμπούνιψα.

Π.χ. 1. – «Πάει, ζαμπούνιψις κι συ, θέλ'ς κριββάτ' για να γυρέψψ'ς».

2. – «Ζαμπούνιψι η κιρός, ταχιά θα νά χουμι βαρυχειμουνιά».

Βοήθ. (14)

Ζαμπούν(i)κους -η -ου. 1. – Κακός (ιδιαίτερα για τον καιρό).

2. – Αρρωστιάρης.

Γραμ. οι ζαμπούν'κ' -ις -α.

Π.χ. 1. – «Τι δ'λειά να θκιάεις μι τέτοιουν ζαμπούν'κου κιρό απ' έχουμι;»

2. – «Είνι ζαμπούν'κου αυτό του πιδί, δε λέει να του πάρ' απάνου τ'».

Βοήθ. (14)

Ζάντζα (η). Ζαβολιά, γκρίνια, ιδιοτροπία.

Γραμ. οι ζάντζις.

Π.χ. «Μη ντου μπαίζουμι αυτόν, ούλου ζάντζις είνι».

Ζαντζέβου. Είμαι ζαβολιάρης, ιδιότροπος, γκρινιάρης.

Γραμ. ζάντζιβα, ζαντζέψου, ζάντζιψα.

Π.χ. «Άϊντι, πάλι ζάντζιψι η Μήτρους κι δε μπαίζ' τσι φυλακισμέν'».

Ζαντζιάρ(η)ς -α -ου. Ζαβολιάρης, γκρινιάρης, ιδιότροπος.

Γραμ. οι ζαντζιάρ'δις -ις -κα.

Π.χ. «Αμάν κ' ισύ, ζαντζιάρ'κου πιδί απ' είσι, μ' έβγαλις τα σ(u)κώτια».

Βοήθ. (16)

Ζάπ(i) (το). Λέξη που προφέρεται πάντα με το γίνομαι και σημαίνει ικανοποιούμαι, ησυχάζω.

Π.χ. «Αμάν πια δε γίνισι ζάπ' μ' αυτό του στιφάν' απού γκυλάς ένα γκιριμέ, κι μας πήρις τ' αυτιά».

Ζαπιές (ο). Ανάποδος.

Γραμ. οι ζαπιέδις.

Π.χ. «Τέτοιους ζαπιές απ' είσι ισύ δε μπρόκειτι πουτές να δεις

προυκουπτή».

Βοήθ. (14)

Ζαπώνου. Κάνω κάτι δικό μου παράνομα.

Γραμ. ζάπουνα, ζαπώσου, ζάπουσα.

Π.χ. «Αυτό του μέρους ήταν πρώτα κοινοτικό κι του ζάπουσαν κι του φκιάνουν κήπου».

Βοήθ. (16)

Ζαράγκα (η). Χούι, συνήθεια.

Γραμ. οι ζαράγκις.

Π.χ. «Κακιά ζαράγκα σι βάρισι, ούλου θέλ'ς να τσακώνισι μι του Γιώργου».

Βοήθ. (14)

Ζαράλ(i) (το). Μειονέκτημα, αρρώστια.

Γραμ. τα ζαράλια.

Π.χ. «Έχου ζαράλ' στου κιφάλι μ', δεν είμι καλά, δε ζιω πουλύν κιρό ακόμα».

Βοήθ. (14)

Ζαραλής (ο). Ευαίσθητος, ασθενικός.

Γραμ. οι ζαραλήδις.

Π.χ. «Τι να σι κάνου; Η Μήτρους είνι ζαραλής κι δε μπουρεί να δ'λέψ'».

Βοήθ. (16)

Ζαραλιμένους -η -ου. Ασθενικός, μειονεκτικός.

Γραμ. οι ζαραλινέν' -ις -α.

Π.χ. «Είνι ζαραλιμένου αυτό του νταϊάκ', δε θ' αντέξ' ούλου του βάρους».

Βοήθ. (14)

Ζαρζάνα. Πολύ τρέξιμο υγρού.

Π.χ. «Χτύπ'σι στου κιφάλι τ' κι τρέχ' ζαρζάνα του αίμα».

Ζαρζανάου. Τρέχω (σε περίπτωση υγρού).

Γραμ. ζαρζανόύσα και ζαρζάναγα, ζαρζανήσου, ζαρζάν'σα.

Π.χ. «Ζαρζανάει η στάμνα λίγου απ' του χιρούλ' κι θέλου να βουλώσου τη ντρύπα».

Βοήθ. (14)

Ζάφτου. Χτυπώ, μπατσίζω.

Γραμ. ζαφτα, ζάψου, ζάψα.

Π.χ. «Να σι ζάψου μία τώρα γιαυτά που έκανις»;

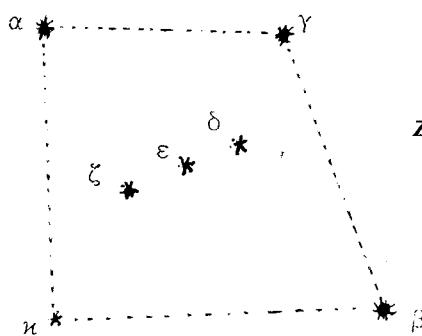
Βοήθ. (1,268)

Ζ(u)γάλιτρα (τα). Τα εφτά λαμπρά αστέρια του αστερισμού του Ωρίωνα.

Π.χ. «Σι λίγου θα φέξ', ανέφ' καν ψηλά τα ζ' γάλιτρα». Ετυμολ. Προέρχεται από το ζυγός-αλέτρι που σχηματίζουν τα αστέρια, με λίγη φαντασία βέβαια.

Εγκυλ. Ο αστερισμός του Ωρίωνα είναι μεγάλος και εμφανής αστερισμός. Επομένως είναι εύκολο να τον εντοπίζουν οι Καναλιώτες κάθε καλοκαίρι. Ιδιαίτερα δε εντοπίζουν τα τρία λαμπτρά αστέρια 2ου και 3ου μεγέθους που είναι στο κέντρο του τετραπλεύρου του αστερισμού και σχηματίζουν ευθεία γραμμή.

Το καλοκαίρι και ιδιαίτερα κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο ο Ωρίωνας ανατέλλει πριν από τον Ήλιο και αποτελεί σημάδι ότι σε λίγο θα φέξει. Αυτό το σημάδι το έρουν οι Καναλιώτες και γιαυτό σηκώνονται γρήγορα για να μαζέψουν τον καπνό που μόνο τρυφερός «φτουράει» στο μάζεμα.

Ζ'γαλιτρα: Είναι κυρίως τα αστέρια του αστερισμού του Ωρίωνα:
α, β, γ, δ, ε και ζ.

Ζ(υ)γαριάζου. Χτυπώ ζυγιασμένα εκεί που πρέπει.

Γραμ. Ζ'γαριαζα, Ζ'γαριάσου, Ζ'γαριασα.

Π.χ. «Ωρέ πως του ζ'γαριάζ' του τσικούρ' όταν κόβ' του ξύλου!»

Βοήθ. (16)

Ζγούρ(i) (το). Γούρι, τύχη.

Γραμ. άκλιτο.

Π.χ. «Δε θ' αλλάξ' του ζγούρ'; Θα σι μάθου ιγώ».

Ζέλιους -α -ου. 1. – Ωμός, χλιαρός. 2. – Μεγάλης διάρκειας.

Γραμ. οι ζέλ' -ις -α.

Π.χ. 1. – «Είνι λίγου ζέλιους η τραχανάς κι δε ζ'λεύτι». 2. – Είνι ζέλια η πληγή αγιέμι κι δεν κλείν».

Βοήθ. (14) (15)

Ζ(υ)γιάζου. Σκοπεύω, κατευθύνω.

Γραμ. Ζύγιαζα, Ζ'γιάσου, Ζύγιασα.

Π.χ. «Η Μήτρους ζ'γιάζ' καλά κι σκουτών' πουλλά τσιουνάκια».

Το αίνιγμα:

«Στη φτέρνα ζ'γιάζ' στη μύτ' βαρεί! Τί είνι;»

(το ηχηρό φύσημα από τον πισινό)

Βοήθ. (16)

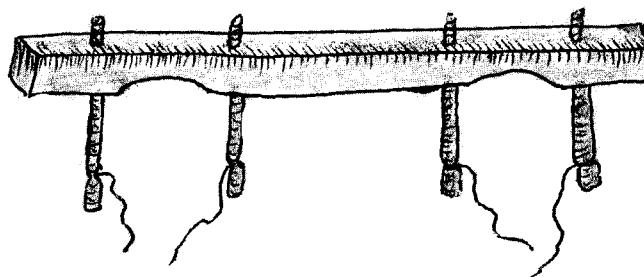
ζέρκουλ(i) (το). Είδος χορταριού με μυτερά φύλλα, που το χρησιμοποιούσαν για να πέσει ο πυρετός.

Π.χ. «Άμα έχουν θιρμασιά τα πιδιά μ' τα βάνου ζέρκουλ' στα χέρια τ' σι κι πιρνάει».

Εγκυλ. Όταν οι κορυφές του χόρτου αυτού έβγαζαν το λουλούδι, τις στουμπούσαν οι νοικοκυρές και το πολτοποιημένο πλέον αυτό υλικό το έβγαζαν στο μέσα μέρος του καρπού του χεριού ή στο πίσω μέρος του ταρσού από το πόδι και ώστερα από λίγη ώρα έπεφτε ο πυρετός. Με την επίδραση της αλοιφής αυτής το δέρμα καιγόταν παρουσιάζοντας κνισμό και συγχρόνως μελάνιαζε.

ζεύλα (τα). Τα δυό κυλινδρικά ξύλα που μπαίνουν κάθετα στο ζυγό και έχουν ανάμεσά τους το λαιμό του ζώου.

Π.χ. «Δέσι τώρα τα ζεύλα μι του σκ'νι που θα πιράσ' κάτ' απ' του λιμό τσι γιλάδας».

ζεύλα: Είναι εξάρτημα του ζυγού. Κάθε ζυγός έχει τέσσερες ζεύλες.

ζέφκι. Αναπταύεται, την «άραξ».

Γραμ. Το συναντάμε μόνο σαυτόν τον τύπο.

Π.χ. «Ζέφκ' η Αγάς στου κουνάκι τ'», φράση που λέγεται για εκείνον που αναπταύεται αμέριμνα, χωρίς σκοτούρες.

Βοήθ. (11)

ζέχνους. Βρωμάω.

Γραμ. ζέχνα, ζέξου, ξέιζα.

Π.χ. «Κάθι βουλά (=φορά) που πιρνάμι απ' του ρέμα ζέχν'.

Θα πέταξαν κανιά ψόφια γίδα, θάρρου».

Βοήθ. (11)

ζητάει. Επιθυμεί ζευγάρωμα ή ζευγαρώνει η φοράδα.

Π.χ. «Ατήρα τη φουράδα, ζητάει, είνι τώρα στουν κιρό τ' σι».

ζιαμζιάκ(i) (το). Είδος λουλουδιού που φυτρώνει στα υγρά χωράφια, άγρια νεροσγκούλα (;

Γραμ. τα ζιαμζιάκια.

Π.χ. «Κράτ' σι νιρό του χουράφ' του Χειμώνα κι γιόμ' σι ζιαμ-

ζιάκια».

Βοήθ. (16)

Ζιαντζιάρ(η)ς (ο). Ζαβολιάρης, γκρινιάρης, ιδιότροπος.

Γραμ. οι ζιαντζιάρ'δις.

Π.χ. «Πουλύ ζιαντζιάρ'ς είνι αυτός η Γιουργάκους, δε σταματάει ντιπ του κλάμα».

Ζιγκί (το). Η σκάλα της σέλας αλόγου.

Γραμ. τα ζιγκιά.

Π.χ. «Κόπ' κι του ζιγκί κι δε μπουρώ ν' ανέβου στ' άλουγου καβάλα».

Αλλά και μεταφορικά: «Στέκισι στου ζιγκί έτοιμους για καυγά».

Βοήθ. (16)

Ζιζούν(ι) (το). Ψηλό και ανθεκτικό χορτάρι για το δέσιμο δεματιών (κυρίως χόρτου).

Γραμ. τα ζιζούνια.

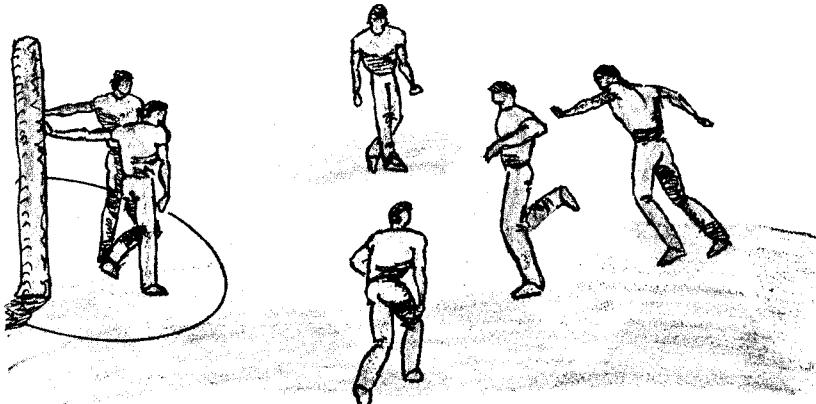
Π.χ. «Θκιάσι 'συ τα τσιρένια κι 'γω θα πάου να κόψου ζιζούνια για να τα δέσου».

Ζίμ (το). Ζωηρό παιχνίδι των αγοριών.

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Ξιπάιασάμαν απ' του κρύου. Παίζουμι του ζίμ για να ζισταθούμι»;

Εγκλικ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν το χειμώνα κατά τον εξής τρόπο: Οι δυο έως τέσσερες παίχτες που τα «φ'λάν», στέκονται στον τοίχο μέσα σε ένα η-

Ζιμ: Ένας από τους παίχτες προσπαθεί να σπρώξει αυτόν που τα «φυλάει» κουτσαίνοντας.

μικύκλιο, ενώ οι άλλοι καιροφυλακτούν μακριά. Με την έναρξη του παιχνιδιού βγαίνει ένας παίχτης έξω κουτσαίνοντας και φωνάζοντας «ζιμ», και προσπαθεί έτσι να πιάσει ή απλώς να «κρούσει» έναν από τους ελεύθερους παίχτες που τον περιτριγυρίζουν. Εκείνοι με τη σειρά τους προσπαθούν να βρεθούν από πίσω του και να τον σπρώξουν για να χάσει την ισορροπία του και να πατήσει στο έδαφος και το άλλο του πόδι. Εάν συμβεί το πρώτο, εάν δηλ. ο παίκτης που τα «φυλάει» «κρούσει» κάποιον άλλον, τότε τα φυλάει εκείνος μπαίνοντας μέσα στο ημικύκλιο και ο πρώτος ξελευτερώνεται. Εάν όμως συμβεί το δεύτερο και χάσει την ισορροπία του ο παίκτης που τα φυλάει, τότε χάνει και όλοι πέφτουν καταπάνω του χτυπώντας τον στην πλάτη και οπουδήποτε άλλού. Εκείνος προσπαθεί να τους ξεφύγει και να τρέξει για να σωθεί στο ημικύκλιο. Παράλληλα καλεί σε βοήθεια και άλλο συνάδελφό του που τα φυλάει, ο οποίος έρχεται γρήγορα κουτσαίνοντας. Μόλις φτάνει, απομακρύνονται οι αντίπαλοι παίκτες για να μην τους πιάσει και παίρνει το συμπαίκτη του στο ημικύκλιο. Ύστερα βγαίνει αυτός ή κάποιος άλλος, και το παιχνίδι συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο.

Βοήθ. (2,10)

Ζιόγκους (ο). Ο αγκώνας του χεριού.

Γραμ. οι ζιόγκ' και τα ζιόγκια.

Π.χ. «Χτύπ'σα στου ζιόγκου κι μι πουνάει».

Ζιουγκάν(ι) (το). Βλ. τσιουγκάν.

Ζιουγκανάου. Βλ. τσιουκανάου.

Ζιουζιούν(ι) (το). Βλ. ζιζούν'.

Ζιρζέν(ι) (το). Επικίνδυνο δηλητηριώδες έντομο.

Γραμ. τα ζιρζένια.

Π.χ. «Τουν τοίμπ'σι ζιρζέν' στου χέρ' κι πρίσ'κι, έγινι τούμπανου».

Ζιρζιβούλ(η)ς (ο). Ανάποδος, φασαρτζής.

Γραμ. οι ζιρζιβούλ'δις.

Π.χ. «Είνι ζιρζιβούλ'ς η Γιουργάκους μ' κι γιαυτό δεν παίζ' μαζί τ' κάν'να πιδί».

Ζιρζινάκ(ι) (το). Είδος πτηνού.

Γραμ. τα ζιρζινάκια.

Π.χ. «Μι τη μπαΐδα (=παγίδα) έπιασι ένα ζιρζινάκ' κι δυό τσούπις».

Ζιυγάρια (τα). Η αγέλη των βοδιών με τα οποία οργώνονται τα χωράφια.

Π.χ. «Τα ζιυγάρια τέθοια ώρα είνι πέρα στου σταλό, ικεί σύρινα τα βρείς».

Εγκλικ. Μέχρι και τη δεκαετία του '50 το όργαμα των χωραφιών γινόταν αποκλειστικά με τα ζώα και ειδικότερα με τα βόδια. Γιαυτό υπήρχε επιτακτική η ανάγκη κατά το εξάμηνο από τη γιορτή του Αγίου Γεωργίου (23 Απριλίου) μέχρι τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου (26 Οκτωβρίου) να υπάρχει μια αγέλη, ο βοσκός της οποίας να φροντίζει για τη βοσκή των βοδιών αυτών. Το σκοπό ακριβώς αυτό εξυπηρετούσαν τα ζευγάρια που είχαν το μόνιμο στέκι τους τη νύχτα

στον Οβρό, στ' Αλώνια, κατά τις νυχτερινές ώρες. Έτσι οι γεωργοί μπορούσαν να τα αναζητήσουν οποτεδήποτε τα χρειασθούν και ακόμα να τα εμπιστευθούν όταν δεν άργωναν χωράφι. Αργότερα τα ζευγάρια εξέλιπαν γιατί οι καλλιέργειες γινόταν με μηχανικά μέσα.

Ζιυγαρουλίβαδου (το). Λιβάδι όπου βοσκούσαν άλλοτε αποκλειστικά τα ζευγάρια.

Π.χ. Η ανακοίνωση του ντελάλη στην πλατεία του χωριού: «Ακούτι κύριοι, πάψ' τι τσι κουβέντις δε θα του ξαναπώ: Απού ταχιά βγαίν' στην απουλ'σιά του Ζιυγαρουλίβαδου».

Ζιώ. Στη φράση «Ζιώ κι ζώνουμι» σημαίνει: ζω κακήν κακώς, ίσαίσα που ζω.

Π.χ. «--Τί θκιάν'ς μανιά, ζεις κι βασιλεύς γλέπου.
--Ζιώ κι ζώνουμι αγιέμ, ζιώ κι αρμάζου (=ρημάζω)».

Βοήθ. (14)

Ζ'λάπι(ι) (το). Άγριο ζώο, ή απλώς ζώο.

Γραμ. τα ζ'λάπια.

Π.χ. «Έχ' πουλλά ζ'λάπια η λόγγους».

«Δε γκαταλαβαίν'ς, ντίπ ζ'λάπ είσι»;

Ζ'λαπάκι(ι) (το). Μικρό ζ'λάπι.

Γραμ. τα ζ'λαπάκια.

Π.χ. «Είδα ένα ζ'λαπάκ' να τρυπών' σ' ικείν' τη βατιώνα. Πάρι να δούμι τι ήταν».

«Βρέ του ζ'λαπάκ' ούλου ζαβουλιές είνι».

Ζλίτσα (η). Μικρό κοκκινωπό σπειρί σιταριού.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Έχ' πουλλή ζλίτσα αυτός η σπόρους κι θέλουμι να τουν ξιδιαλέξουμι».

Βοήθ. (16)

Ζ(ου)μίζου. Βγάζω ζουμί, υγρό.

Γραμ. ζούμ'ζα, ζ'μίσου, ζούμ'σα.

Π.χ. «Ικεί που κόπ'χα τα προυχτές ζ'μίζ' ακόμα, δεν ξηράθ'κι».

Βοήθ. (16)

Ζ(υ)μόδ(υ)στρα (η). Ξύστρα με την οποία ξύνουν τα προζύμια από το σκαφίδι για το ζύμωμα.

Γρα. οι ζ'μόδ'στρις.

Π.χ. «Θέλου να ξύσου τα προζύμια μι τη ζ'μόδ'στρα».

Βοήθ. (6,29)

Ζμπουρίζ(ει). Λέει καλαμπούρια, κοροϊδεύει.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο σαυτόν τον τύπο.

Π.χ. «Άιντι, ούλου ζμπουρίζ' αυτός. Πουτέ δε σουβαρεύιτι».

Βοήθ. (11)

Ζ(ω)νάρ(ι) (το). Εκτός από τα γνωστά σημαίνει ειδικά και:

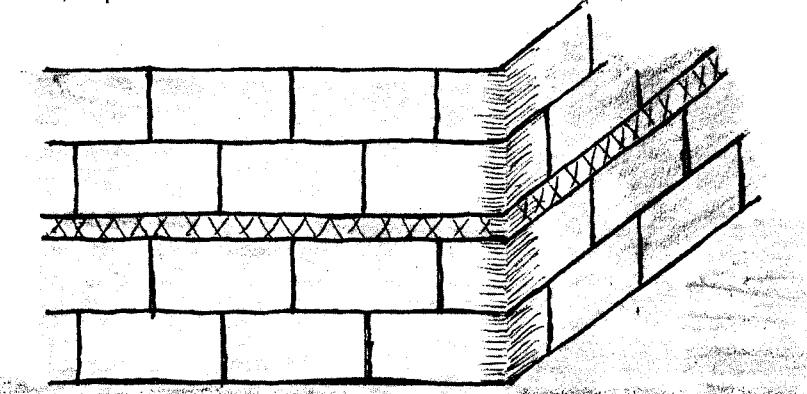
1. – Ζώνη φαρδιά και μακριά που έζωναν παλιότερα οι γέροντες στη μέση τους.

2. – Σειρά από χοντρά και ανθεκτικά καδρόνια με τα οποία έζωναν οι χτίστες τα σπίτια που έκτιζαν για να είναι πιο στερεά. Η απόσταση των ζωναριών αυτών ήταν ως ένα μέτρο περίπου.

Γραμ. τα ζ'νάρια.

Π.χ. 1. – «Φέρι μι του ζ'νάρι μ' γριά να του φουρέσου».

2. – «Αυτό του σπίτ' δεν έπισι απ' του σεισμό γιατ' έχ' γιρά ζ'νάρια».

Ζ'ναρ': Στηρίζει καλύτερα τα πέτρινα και ιδιαίτερα τα πλύθινα σπίτια.

Ζούδι(ι) (το). Μικρό ζώο, κυρίως φτερωτό.

Γραμ. τα ζούδια.

Π.χ. «Χίλια ζούδια μαζόχ'καν (=μαζεύτηκαν) τρόιρα απ' του φουσφίμ'».

Ζούζουλο (το). Επιβλαβές έντομο, ερπετό, μικρό ζώο.

Γραμ. τα ζούζουλα.

Π.χ. «Αυτού που σ'κών'ς τσι πλάκις, ατήρα να μη σι τσιμπήσ' κάν'να ζούζουλου που θά 'νι απού κάτ'».

Ζούλα. Κρυφά, κλεφτά, πάνω στη σύγχροση αρπαγή.

Γραμ. Το συναντάμε πάντα στην αιτιατική: στη ζούλα.

Π.χ. «Αυτό του πιπόν' του πήρα στη ζούλα απ' του μπουστάν' του Βουργαράκου».

Ζούλιος -α -ου. Εκείνος του οποίου υποχωρεί η επιφάνεια όταν

πιέζεται, ώριμος καρπός.

Γραμ. οι ζούλ' -ις -α.

Π.χ. «Γούρμασαν τα σύκα, είνι ζούλια, τσάκου να δεις».

Βοήθ. (14)

Ζουλούμι(ι) (το). Ζημιά, συμφορά, ατύχημα.

Γραμ. τα ζουλούμια.

Π.χ. «Έπαθα μιγάλου ζουλούμ' φέτους που πλημύρ' σι του χουράφι μ'».

Βοήθ. (14)

Ζουπακιάζου. Πιέζω, συνθλίβω.

Γραμ. ζουπάκιαζα, ζουπακιάσου, ζουπάκιασα.

Π.χ. «Απαγάλια εί, μι ζουπάκιασάταν έτο' που έπισάταν ούλ' μαζί απάνου μ'».

Βοήθ. (15)

Ζούρα (η). Άχρηστη ουσία, βρώμα, κατακάθι.

Γραμ. της ζούρας, οι ζούρις.

Π.χ. «Πουλλή ζούρα έβγαλαν αυτά τα π'χάμ'σα (=υποκάμισα) στου πλύσιμου μι την αλυσίβα».

«Μάζουξις ούλ' τη ζούρα. Τί τη θέλουμι; Αίντι πάρτην να την πιτάξις στην κουπριά».

Βοήθ. (1,268)

Ζουρκός -ιά -ό. Ζόρικος.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Είνι ζουρκιά γιέ μ' η γλώσσα μας κι δε μπουρώ να τη μάθου, μαθές».

Ζουρλιασμένους -η -ου. Συναχωμένος, αδιάθετος.

Γραμ. οι ζουρλιασμέν' -ις -α.

Π.χ. «Κρύουσα, είμι ζουρλιασμένους, θα κριβατουθώ».

Βοήθ. (14)

Ζουρλίζου. Αναστατώνω, κάνω κάποιον να παλαβώσει.

Γραμ. ζούρλιζα, ζουρλίσου, ζούρλισα,

ζουρλίζουμι, ζουρλίζουμαν, ζουρλιστώ, ζουρλίσ' κα.

Π.χ. «Όταν ζουρλίζουντι τα γ'ρούνια, θάχουμι βρουχή».

Βοήθ. (1,274)

Ζουφιάζου. Πιέζω και κάνω να υποχωρήσει η πιεζόμενη επιφάνεια, κάνω κάτι ζούφιο (=κούφιο).

Γραμ. ζούφιαζα, ζουφιάσου, ζούφιασα.

Π.χ. «Έπισις απάνου μ' κι μι ζούφιασις».

Βοήθ. (5), (7)

Ζόχ(ι) ή ζουχάρ(ι). 1. – Χορτάρι για σαλάτα, ζοχός. 2. – Λίπωμα

στη ράχη ζώων.

Γραμ. τα ζόχια ή ζουχάρια.

Π.χ. 1. – «Μάζουξα κι καμπόσα ζόχια απ' τουν κήπου μ' για να φκιάσου πίτα». 2. – «Αυτήν η γιλάδα έχ' ούλου ζουχάρια. Είνι ντιπ πιτσί κι κόκαλου».

Βοήθ. (13,3)

2. – «Αυτήν η γιλάδα έχ' ούλου ζουχάρια. Είνι ντιπ πιτσί κι κόκαλου».

Βοήθ. (15)

Ζύιασμα (το). Σκόπευση, κατεύθυνση.

Γραμ. τα ζυιάσματα.

Π.χ. «Ξέρ' τι ζύιασμα κάν' αυτός η Αλκιβιάδ'ς; Μι την πρώτη πιτ'χαίν' τα πλία».

Ζυμουμαιρέματα (τα). Δουλειές της κουζίνας και κυρίως το ζύμωμα και το μαγείρεμα.

Π.χ. «Αδειάζου γιέμ ιγώ απ' τα ζυμουμαιρέματα για νά 'βγου στου κουτρόν' να πιράσουμι τη βραδιά»;

Ζυμουσκάφ(ι)δου (το). Σκαφίδι για ζύμωμα.

Γραμ. τα ζυμουσκάφ'δα.

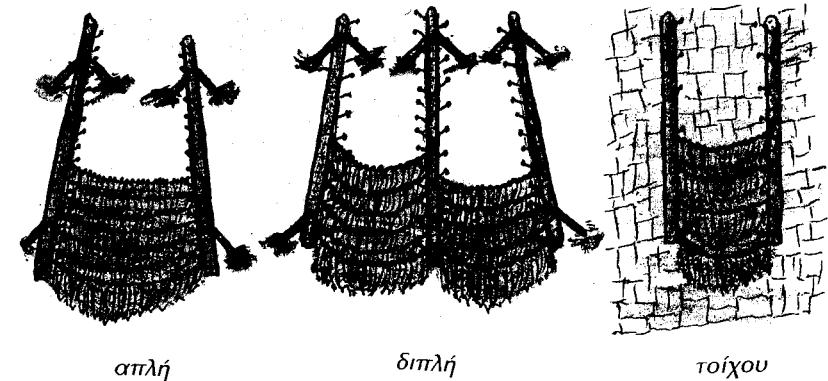
Π.χ. «Κουντά απ' του ζύμουμα του πλένουν κι του καθαρίζουν του ζυμουσκάφ'δου για να τώχουν έτοιμου την άλλη βουλά».

Εγκυλ. Το καλό ζυμουσκάφιδο ήταν κατασκευασμένο από κορμό δένδρου καστανιάς ή πλάτανου ύστερα από ειδική επεξεργασία του, ώστε να πάρει τη μορφή του σκαφίδιού και να είναι στεγανό.

Βοήθ. (6,28)

Ηλιάστρα (η). Ειδική κατασκευή για το ήλιασμα του καπνού.

Γραμ. οι ηλιάστρις.

ηλιάστρα: Διάφοροι τύποι από ηλιάστρες του χωριού.

Π.χ. «Παιίρν' καμπόσις αρμαθιές η ηλιάστρα αυτή. Το' άλλις θα τοι βάλου στην κινούργια απ' έφκιασα».

Εγκυλ. Οι ηλιάστρες αποτελούνται από δύο μεγάλα ματέρια που στήνονται παράλληλα μεταξύ τους και προς το έδαφος. Στην εσωτερική πλευρά τους καρφώνονται τα «ηλιαστρουπέρουνα» σε απόσταση μιας παλάμης περίπου το ένα από το άλλο, στα οποία κρεμούν τις αρμαθιές οι καπνοπαραγωγοί για να ηλιαστούν και να ξεραθούν τα φύλλα τους. Ύστερα τις απλώνουν καταγής σε καθαρό μέρος για να ξεραθούν ακόμα περισσότερο και τέλος τις μαζεύουν (τις αρμαθιές) και οκτώ μαζί τις κάνουν τόπια.

Συνήθως οι ηλιάστρες κατασκευάζονται διπλές για να χωρούν περισσότερες αρμαθιές. Άλλες φορές πάλι οι Καναλιώτες κατασκευάζουν ηλιάστρες στον τοίχο.

ηλιαστρουπέρουνο (το). Καρφί που χρησιμοποιείται για τις ηλιάστρες.

Γραμ. τα ηλιαστρουπέρουνα.

Π.χ. «Έχ' δασιά ιδώ τα ηλιαστρουπέρουνα κι κρουν αναμιτάξυ τ'ς οι αρμαθιές μι τα τρανά τα φύλλα!»

Εγκυλ. Τα ηλιαστροπέρουνα δεν έχουν τίποτε το ξεχωριστό από τα κοινά καρφιά. Απλώς έχουν μέγεθος γύρω στα 4 εκατοστά και έτσι όταν μπαίνουν στις ηλιάστρες μπορούν να συγκρατούν άνετα και τη βαρύτερη αρμαθιά.

ηλιάτσι (το). Δείγμα για ανάμνηση (όταν τελειώσει το είδος). Βλ. και ιλιάτσι.

Γραμ. τα ηλιάτσια.

Π.χ. «Αυτό του λίγου μ' απόμ'νι κι του κράτ'σα για ηλιάτσο».

Βοήθ. (14), (15)

θαμαίνουμι. Απορώ, αναμένω.

Γραμ. θαμαίνουμαν. Δεν το συναντάμε σε άλλους χρόνους.

Π.χ. «Θαμαίνουμι να ιδώ τι θα κάν'ς μι του λουστάρ' απού πτήρις».

θαραπεύουμι. Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: απολαμβάνω.

Γραμ. θαραπεύουμαν, θαραπαυτώ, θαραπαύ'κα.

Π.χ. «Έφαγα μια σκουρδαλιά τ' απόγιουμα κι θαραπαύ'κα φαΐ».

θάρρου. Θαρρώ, νομίζω, πιστεύω.

Γραμ. Οι άλλοι χρόνοι σχηματίζονται από το θαρρώ.

Π.χ. «Θα έφαγάταν καλά του γιόμα θάρρου κι γιαυτό δε μυτιάεις ντίπι απ' του θ'κό μας του φαΐ».

θειάκου. Τίτλος σεβάσμιας γυναίκας, προχωρημένης ηλικίας.

Π.χ. «Έλα θειάκου μ' ν' ανιβείς λίγου καβάλα, είσι μπαϊλισμέν'».

θηρουκουμένους -η -ου. Κατακαημένος, κακότυχος, παλιάνθρωπος.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έλα θηρουκουμένι να σι ματαδώκου ψουμί. Ταπουτώρα δε σ' έδουκα νια κουματίνα»;

«Άντι 'ρα θηρουκουμένι τι έχ'σ να πάθ'σ μ' αυτήν τη σκατουρδειά απ' έκανις;»

θιριακλής (ο). Ρωμαλέος, σωματώδης.

Γραμ. οι θιριακλήδις.

Ετυμ. Λέξη τουρκική.

Π.χ. «Η θ'κός σ' η πατέρας ήταν θιριακλής ως ικεί απάν».

Βοήθ. (10,186)

θιρμαίνουμι. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: έχω πυρετό.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στον αόριστο: θιρμάθ'κα.

Π.χ. «Μαρή μανιά ισύ θιρμάθ'κις, του κιφάλι σ' ψέν».

θιρμασιά (η). Πυρετός.

Γραμ. της θιρμασιάς, οι θιρμασιές.

Π.χ. «Αυτό το πιδί έχ' θιρμασιά, καίει του κιφάλι τ'».

θιρμουμπ(ου)σούρα (η). Θερμή μπ'σούρα, πιάτο γεμάτο στάχτη και σιβηρμένα κάρβουνα (τη σπρούχηνη) τυλιγμένο με πανί.

Γραμ. οι θιρμουμπ'σούρις.

Π.χ. «Θα σι βάλου θιρμουμπ'σούρα στου στήθους για να γουρμάσ' η βήχα σ' απ' έχ'σ».

Εγκυλ. Τη σπρούχηνη τη σιβήνουν με νερό ή καλύτερα με ξίδι, την τυλίγουν με ένα πανί, την τοποθετούν μέσα σε ένα πήλινο πιάτο και έτσι ζεστό και αχνιστό όπως είναι το σύνολο αυτό το τοποθετούν πάνω στο «σφαϊό», δηλ. στο μέρος του σώματος που πονάει ή στο στήθος εκείνου που είναι κρυολογημένος.

Άλλες φορές τη «θιρμουμπ'σούρα» τη γεμίζουν με καυτά πίτουρα ή στάχτη για να κρατήση περισσότερο την αυξημένη θερμοκρασία.

Βοήθ. (14), (16)

θκιάνου. Φτιάχνω.

Γραμ. έθκιανα, θκιάσου, έθκιασα.

Π.χ. «Στραμπούλ'ξα του πουδάρι μ' κι κ'τσαίνου, δε μπουρώ να θκιάσου τίπουτας».

θκιασίδι (η). Φτιασίδι, στολίδι (ιδιαίτερα στο πρόσωπο).

Γραμ. τα θκιασίδια.

Π.χ. «Πουλύ θκιασίδ' έβαλις στα χείλια σ' κι δε μ' αρέσ' η δ'λειά σ' σήμιρα».

θκούλ' (το). Βλ. δ'κούλ'.

θκός μ' -θ'κός σ' -θ'κός τ'. Δικός μου, δικός σου, δικός του.

Γραμ. θ'κή μ' -θ'κή σ' -θ'κή τ', θ'κό μ' -θ'κό σ' -θ'κό τ'.

Π.χ. «Ατήρα δώ ρα, τα θ'κά μ' τα παπούτσια είνι καλύτιρα απ' τα θ'κά σ'».

Θ(η)λύκ(ι) (το). Κούμπωμα.

Γραμ. τα θ'λύκια.

Π.χ. «Έλα ρε γυναίκα να μι ράψ' του θ'λύκ' που μι κόπ'κι». Βοήθ. (13,3)

Θραψιρό (το). Τρυφερό.

Γραμ. τα θραψιρά.

Π.χ. «Έφαγα ένα ξ'λάγγ'ρου πουλύ θραψιρό μι ψουμί κι χόρτασσα».

Βοήθ. (16)

Θυμώνου. Η ιδιωματική του έννοια είναι: Πρήζομαι, φουσκώνω.

Γραμ. θύμουνα, θυμώσου, θύμουσα.

Π.χ. «Γλέπου είνι θυμουμένου του πουδάρι σ', ικεί που σι κλώτσι του γουμάρ'».

ίγκλα (η). Η πέτσινη λουρίδα που δένεται γύρω στην κοιλιά του ζώου και στερεώνει έτσι περισσότερο και ασφαλέστερα το σαμάρι του, ώστε να μην φεύγει προς τα πίσω στην ανηφόρα.

Γραμ. οι ίγκλις.

Π.χ. «Η ίγκλα απ' αυτό του γουμάρ' δεν είνι σφιχτά διμέν', γιαυτό γέρν' σιακεί».

ιδιάζου. Ετοιμάζω το νήμα για τον αργαλειό.

Γραμ. ίδιαζα, ιδιάσου, ίδιασα.

Π.χ. «Θα μπήξου δυσ φούρκις στου ντουβάρ' για να ιδιάσου του γνέμα για τουν αργαλειό».

ιδιασμα (το). Η προετοιμασία του νήματος για τον αργαλειό.

Γραμ. τα ιδιάσματα.

Π.χ. «Για να φκιάεις καραμηλουτή πρέπ' νά κάν'ς αλλοιώς του ίδιασμα».

ιδιάστρα (η). Εργαλείο που χρησιμοποιείται για το ίδιασμα. Το ίδιο χρησιμοποιείται και για να κόβουν τα σχοινιά στο αρμάθισμα ή να κάνουν το νήμα κιλέβα.

Γραμ. οι ιδιάστρις.

Π.χ. «Τσάκου λίγου την ιδιάστρα απού 'κει, για να ιδιάσου του νήμα».

Βοήθ. (6,68)

ιδώια. Εδώ δα.

Π.χ. «Να ιδώια του βρήκα αυτό του φράγκου, αν είνι θ'κό σ' πάρτου, χαλάλι σ'».

'Η το δίστιχο:

«Πέρασα απ' τουν Τσατζόια
μ' είπι κάτσ' ιδώια»
Βοήθ. (1,337)

ιδώπουκείθι (=εδώ από εκείθε). Πίσω από το χωριό.

Π.χ. «Του αμπέλι μ' τώχου ιδώπουκείθι κουντά στου κουφουμάρμαρου».

ικεία. Εκεί δα.

Π.χ. «Να, ικεία τού 'χα βάλ' του φκιάρ'. Ποιός να του πήρι τάχατις;»

Βοήθ. (14)

ιλιάτσ(ι) (το). Θεραπευτικό φάρμακο, γιατρειά. Βλ. και ηλιάτσ.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Αυτή την αλ'φή την έχου για ιλιάτσ'. 'Άμα βάνου λίγ' στη μέση μ' μι πιρνάει η πόνους».

Βοήθ. (11)

ιμάν(ι). Λέξη που χρησιμοποιείται σε φράσεις με διάφορες έννοιες.

1. – «Παίρνου απού ιμάν'» (=ακολουθώ κατά πόδας).
2. – «Παίρνου απού ιμάν» (=παίρνω εκδίκηση).
3. – «Σ' έχου ιμάν'» (=σε μισώ, σε δολιεύματι).
4. – «Έβγαλα του ιμάν'» (=κατευχαριστήθηκα με το κακό σου) κλπ.

Π.χ. 1. – «Μην πας να μι ξιφύβγ'ς ιμένα γιατί σι πήρα απού ιμάν' κι σ' έφτασα μι πέντι δρασκ'λιές».

2. – «Σι πήρα απού ιμάν' τώρα κι δε θέλου τίπουτας άλλου».

3. – «Σ' έχου ένα ιμάν' ισένα αρά Πιλουπίδα που μ' έκουψις του νιρό την άλλ' βουλά».

4 – «Αι έβγαλα του ιμάν' μ' αυτό απ' έπαθις σήμιρα».

ινάτ(ι) (το). Γινάτι, πρόκληση, πείσμα.

Γραμ. τα ινάτια.

Π.χ. «Μη μι κάν'ς ινάτ' ιμένα γιατί θα τ'ς φάς», ή «Άσι τα ινάτια τώρα κι κοίτα να φκιάεις τη δ'λειά σ'».

Παροιμία: «Του ινάτ' βγάζ' μάτ'».

Βοήθ. (1,285)

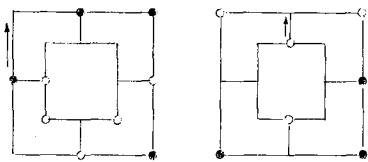
ινιάρα (η). Παιδικό καθιστικό παιχνίδι.

Γραμ. οι ινιάρις.

Π.χ. «Έλα να παίξουμι ινιάρα κι άμα δε σι κάνου δίπουρτου να μι τρυπήσεις τη μύτ'».

Εγκυλ. Το σχέδιο της ενιάρας αποτελείται από δύο όμοια τετράγωνα τοποθετημένα το ένα μέσα στο άλλο, των οποίων τα μέσα των πλευρών συνδέονται με ευθείες γραμμές. Οι δύο παίχτες τοποθετούν εναλλάξ τα χαλίκια τους

στις τομές των ευθείων προσπαθώντας να τα βάλλουν σε ευθεία γραμμή. Εάν το πετύχουν αυτό, τόσο κατά την τοπθέτηση όσο και κατά την μετακίνησή τους σε διπλανή άδεια θέση, τότε βγάζουν ένα χαλίκι του αντιπάλου έξω από το παιχνίδι. Το χαλίκι που βγαίνει δεν πρέπει να σχηματίζει τριώτα με άλλα. Όταν ο ένας βγάλει όλα τα χαλίκια του άλλου, είναι νικητής του γύρου και το παιχνίδι αρχίζει από την αρχή. Στο παιχνίδι αυτό πιο έξυπνος είναι ο παίχτης που θα κάνει «δίπορτο», δηλ. μετακινώντας το χαλίκι σε δυο ίδιες πάντα θέσεις σχηματίζει συνεχώς τριώτα. Τότε μπορεί να βγάζει συνέχεια τα χαλίκια του αντιπάλου, οπότε και το παιχνίδι φυσιολογικά τελειώνει, για να αρχίσει πάλι από την αρχή.

Ινιάρα: Στο σχήμα αριστερά την κίνηση έχουν τα μαύρα και κάνουν τριώτα, ενώ στο σχήμα δεξιά τα άσπρα έχουν την κίνηση και κάνουν τριώτα.

Ινώθους. Νιώθω, εννοώ, καταλαβαίνω.

Γραμ. ένουθα, ινώσου, ένουσα.

Π.χ. «Αυτό του πιδί δεν ινώθη ντίπ. Πάει να βάλ' τ' ανάπουτα (=ανάποδα) του καπίστρ' στου γουμάρ'».

Ιπέρ(ι)σ(υ). Πέρισσο.

Π.χ. «Τα ιπέρ' σ' είχαμαν καλύτιρ' σουδειά απού ότ' φέτους».

Παροιμιώδης έκφραση:

«Κάθ' ιπέρ' σ' κι καλύτιρα, κάθι φέτους κι χειρότιρα».

Βοήθ. (15)

Ισαρ(ι) (το). Παλιότερη ονομασία του χωριού «Παλαιοκκλήσι», με το οποίο συνορεύουν τα Κανόλια νοτιοανατολικά.

Π.χ. «Γλέπου κάτ' στου 'Ισαρ' να σ' κώνιτι σκόν'. Έρχιτι η σακαράκα του Γατή».

Ισαριώτ(η)ς - (ι)σσα. Ο κάτοικος του χωριού 'Ισαρι (Παλαιοκκλήσι).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Κάθι χρόνου στη γιουρτή τ' Αϊγιανιού στη Σαρακίνα έρχουντι πουλλοί Ισαριώτις».

Ισιάδ(ι) (το). Ίσιωμα.

Γραμ. τα ισιάδια.

Π.χ. «Βγήκαμαν απάν' στου ισιάδ' κι ατήραξάμαν πέρα κατ' τα Τρίκαλα».

Βοήθ. (9,20,2)

Ισιώματα (τα). Τοπωνύμιο ευθύγραμμου τμήματος του δρόμου με-

ταξύ Καναλίων - Φαναρίου.

Π.χ. «Η Παναγία απ' τα Μιτέουρα έφτασι κιόλας πέρα στα Ισιώματα».

Ισκιώματα (τα). Φανταστικό πλάσμα με διάφανη όψη.

Π.χ. «Να προυσέξ' αυτού που πάς για του κούτσουρου, έχ' Ισκιώματα».

Εγκυλ. Στο χωριό διηγούνταν οι παλιοί: Κάποιου του φύγανε τα γίδια και πήγε να τα βρει στη Γαυρώνα. Εκεί είδε ανθρώπους ψηλούς, ίσια με τις κοτοπιές, με τα άσπρα ντυμένους και κρατούσαν στα χέρια σπαθιά. Και άκουγε. Γκάπτ...γκούπτ... Φοβήθηκε κι έφυγε. Ήταν ισκιώματα.

Βοήθ. (1,278)

Ιτσια (τα). Δακράκια (λουλούδια).

Π.χ. «Παμίτι να μάσουμι ίτσια στουν Αι Λιά».

Ιχλής (ο). 1. – Γνώστης της εμπειρικής ιατρικής. 2. – Ειδικός πρακτικός τεχνίτης.

Γραμ. οι ιχλήδις.

Π.χ. 1. – «Η Δήμους είνι ιχλής κι θα σι πει τί να βάλ' σ' απάν' στου λουχνάρ' απ' έβγαλις».

Βοήθ. (13,3)

2. – «Είνι ιχλής αυτός η Βαγγέλης για ό,τ' τσακώσ' στα χέρια τ'».

Βοήθ. (14)

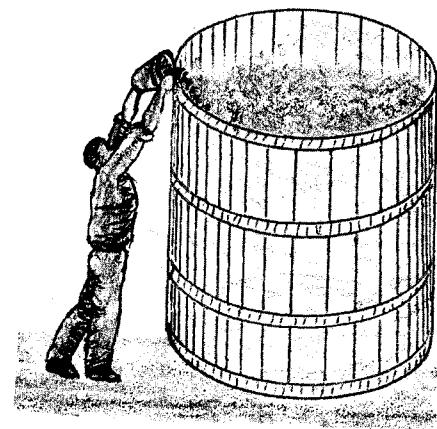
καβαλαράκια (τα). Βλ. γκαμήλις.

κάδ(η) (η). 1. – Μεγάλος ξύλινος κάδος για τα τοίπρα των σταφυλιών.

2. – Μικρός κάδος ξύλινος για το τυρί.

Γραμ. οι κάδις.

Π.χ. 1. – «Είνι τρανή η κάδ' η θ'κή μ' κι θα τα χουρέσ' ούλα τα

καδ': Την έβρισκες σε όλα τα κατώια των Καναλιωτών.

ταξύ Καναλίων - Φαναρίου.

Π.χ. «Η Παναγία απ' τα Μιτέουρα έφτασι κιόλας πέρα στα Ισιώματα».

Ισκιώματα (τα). Φανταστικό πλάσμα με διάφανη όψη.

Π.χ. «Να προυσέξ' αυτού που πάς για του κούτσουρου, έχ' ισκιώματα».

Εγκυλ. Στο χωριό διηγούνταν οι παλιοί: Κάποιου του φύγανε τα γίδια και πήγε να τα βρεί στη Γαυρώνα. Εκεί είδε ανθρώπους ψηλούς, ίσια με τις κοτσιπές, με τα άσπρα ντυμένους και κρατούσαν στα χέρια σπαθιά. Και άκουγε. Γκάπ...γκούπ... Φοβήθηκε κι έφυγε. Ήταν ισκιώματα.

Βοήθ. (1,278)

ίτσια (τα). Δακράκια (λουλούδια).

Π.χ. «Παριτί να μάσσουμι ίτσια στουν Αι Λιά».

ιχλής (ο). 1. – Γνώστης της εμπειρικής ιατρικής. 2. – Ειδικός πρακτικός τεχνίτης.

Γραμ. οι ιχλήδις.

Π.χ. 1. – «Η Δήμους είνι ιχλής κι θα σι πει τί να βάλ'ς απάν' στου λουχνάρ' απ' έβγαλις».

Βοήθ. (13,3)

2. – «Είνι ιχλής αυτός η Βαγγέλ'ς για ό,τ' τσακώσ' στα χέρια τ'».

Βοήθ. (14)

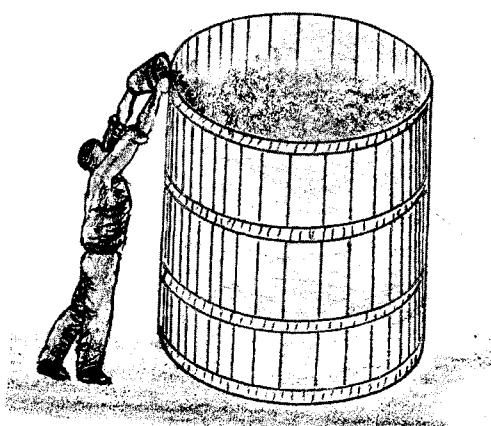
καβαλαράκια (τα). Βλ. γκαμήλις.

κάδ(η) (η). 1. – Μεγάλος ξύλινος κάδος για τα τσίπρα των σταφυλιών.

2. – Μικρός κάδος ξύλινος για το τυρί.

Γραμ. οι κάδις.

Π.χ. 1. – «Είνι τρανή η κάδ' η θ'κή μ' κι θα τα χουρέσ' ούλα τα

καδ': Την έβρισκες σε όλα τα κατώια των Καναλιωτών.

τσίπρα απαυτά τα σταφύλια».

2. – «Έβαλα του τυρί μέσα στην κάδ' για ν' αρμυρίσ'».

Εγκυλ. Οι κάδες στο χωριό είχαν σχήμα κυλινδρικό με διάμετρο βάσης 1 μ. περίπου και ύψος πάνω από 1,6 μ. Ήταν ανοιχτές από το πάνω μέρος τους, από όπου έρριχναν μέσα τα τσίπρα που έμεναν ύστερα από το «πάτημα» των σταφυλιών, με το οποίο έβγαινε ο μούστος για κρασί. Έμεναν μέσα στην κάδη για αρκετές ημέρες για να χωνέψουν και βράσουν με το μούστο που έμεινε και ύστερα το υγρό «τραβιένταν» από τον «τίλλο», ως τουπροκράσ', δηλ. κρασί που είχε τη γεύση ταΐπουρου. Το χρώμα του ήταν κόκκινο προς το μαύρο και η γεύση του ήταν στιφή.

'Όταν πλέον έβγαιζαν όλο το κρασί, τα τσίπρα που απέμειναν στην κάδη τα έβαζαν στα γαλίκια και τα κουβαλούσαν στα καζαναριά για να βγάλουν το τσίπουρο.

καζαναριό (το). Εγκατάσταση για την απόσταξη και παραγωγή τσίπουρου.

Γραμ. τα καζαναριά.

Π.χ. «Έχου αράδια στου καζαναριό απάν' στου πηγιάδ' απόψι κι θά 'χου ξινύχτ».

Βοήθ. (13,3)

καζανίζου. Γίνομαι πλούσιος.

Γραμ. καζάντζα, καζαντίσου, καζάντσα.

Π.χ. «Δε μπουρώ να καταλάβου πώς αυτό του πιδί καζάντσι έτσ'. Δεν τού 'χα για τίπουτας όντας ήταν ιδώ».

Βοήθ. (14)

καζέλου (το). Ανοιχτό οίκημα στη στάση τραίνου, όπου κάθονται οι επιβάτες για να το περιμένουν.

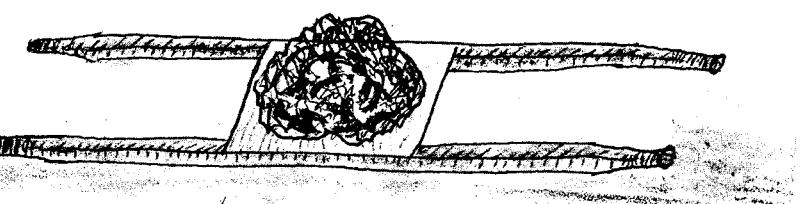
Γραμ. τα καζέλα.

Π.χ. «Έρχιτι του τραίνου, τ' άκ'σα κι σφύριξι πίσου στου καζέλου».

καζιάκα (η). 1. – Συσκευή με την οποία κουβαλούσαν τη λάσπη, όταν έκαναν τα πλιθιά.

2. – Η δευτέρη θέση που παίρνει το σίκι (μετά από την «τσιούρλα»), όταν το ρίχνουμε στα παιχνίδια με τα σίκια.

Γραμ. κλίνεται ομαλά».

καζιάκα: Για τη μεταφορά της λάσπης.

Π.χ. 1 – «Πάρτι την καζιάκα τώρα οι δύο σας κι φέρ'τι λάσπη για να ρίξουμι στου καλούπ' κι να θκιάσουμι τα πλιθιά ιδώια (=εδώ δα)».

2. – «Όπα μαρή μ'; Τίπουτας. Ούδι τσιούρλα ούδι καζιάκα. Πάει τά 'χασα, ούλα».

Εγκυλ. 1. – Η καζιάκα κατασκευάζονταν ως εξής: Πάνω σε δυό ισομήκη ξύλα κάρφωναν σανίδια ή καλύτερα λαμαρίνα, ώστε να μείνουν ελεύθερες οι τέσσερες χειρολαβές. Πάνω στη λαμαρίνα τοποθετούσαν τη λάσπη και δυο εργάτες έπιαναν την καζιάκα από τις χειρολαβές την κουβαλούσαν ως εκεί που αράδιαζαν τα πλιθιά και την έχυναν μέσα στο καλούπι.

καθάριου (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και σταρένιο ψωμί, όχι μπομπότα.

Γραμ. τα καθάρια.

Π.χ. «Αχ του έρ'μου του καθάριου του ψουμί τι νόστιμο, απ' είνι (συνηθισμένη φράση της κατοχής)».

Καθαρόλακα (η). Τοπωνύμιο μιας λάκκας ανάμεσα στα Ταμπούρια και στη Στρατώνα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάμι στην Καθαρόλακκα να παίξουμι δίτιρμα μι την τόπα».

Ετυμολ. Προέρχεται από την συγχώνευση των λέξεων «καθαρή λάκκα» επειδή η λάκκα αυτή δεν είχε θάμνους και δένδρα.

καθαρουγιάλ(ι) (το). 1. – Πεντακάθαρος τόπος.

2. – Ξαστεριά.

Γραμ. τα καθαρουγιάλια.

Π.χ. 1. «Σ'κουθείτι αγλήγουρα να πάμι για όργουμα. Καθαρουγιάλ' όξου».

2. – «Δεν έχου ανάγκη να φουκαλήσου (=σκουπήσω) σήμιρα τη ρούγα. Τράβ'σι αέρας κι την έκανι καθαρουγιάλ».

καθόρ(ι) (το). Νεροποντή, χαλασμός Κυρίου.

Γραμ. τα καθόρια.

Π.χ. – «Ωρέ μιγάλ' βρουχή ρίχν' όξου.

– Καθόρ', καθόρ'».

καιπέ. Βλ. κιαπέ.

κακάβ(ι) (το). Πήλινη κατσαρόλα και γενικότερα κατσαρόλα.

Γραμ. τα κακάβια.

Π.χ. «Βάλι στου κακάβ' τραχανά να βράσ».

Βοήθ. (16)

κακαβέτο(ι) (το) ή κακαβάκ(ι). Παιχνίδι για αγόρια.

Γραμ. τα κακαβέτσια.

Π.χ. «Ιδώ έχ' μπόλ'κου χώμα για κακαβέτσια».

Εγκυλ. Όταν βρίσκονταν μόνα τους τ' αγόρια και είχε λεπτό αμμοδερό χώμα στο έδαφος, έβρισκαν πολύ ευχάριστη ενασχόληση με το να ετοιμάζουν κακαβέτσια. Μάζευαν δηλ. μερικούς σωρούς από χώμα το καθένα κοντά-κοντά, άνοιγαν στην κορυφή τους μια γουρνούλα και κατσουρούσαν σιγά-σιγά μέσα σαυτή. Εκείνος που έκανε τα περισσότερα και μεγαλύτερα κακαβέτσια, θεωρούνταν ο περισσότερο επιτήδειος σαυτά. Και βέβαια περισσότερο επιτήδειος ήταν εκείνος που είχε πολλή ώρα να κατουρήσει.

Βοήθ. (2,9)

κακανέβατος -η -ου. Κοντόσωμος, μαραζωμένος.

Γραμ. οι κακανέβατ' -ις -α.

Π.χ. «Ντιπ κακανέβατου απόμν'νι αυτό του πιδί, δε λέει να ψηλώσ' λιγούτσ'κου».

Βοήθ. (14)

κακαραντζούλα (η). Υποκορ. της κακαράντζας.

Γραμ. οι κακαραντζούλις.

Π.χ. «Άι σύρ'τι ικεία στουν πλάτανου·που μαζώνουντι τα γίδια να μαζώστι λίγις κακαραντζούλις, για να φένουμι του φουμί του Χειμώνα».

κακάτσιαλου (το). Κακάδι, ξερή βλέννα στο εσωτερικό της μύτης.

Γραμ. τα κακάτσιαλα.

Π.χ. «Να ξέρ'σ οτ' δεν είνι καλό πράμα να βγάν'ς κακάτσιαλα απ' τη μύτη σ' μι του δάχ'λου σ'».

κακούδι (ι) (το). Ακάθαρτο πράγμα, σκουπίδι.

Γραμ. τα κακούδια.

Π.χ. «Μην πάτι στου ρέμα, έχ' πουλλά κακούδια πιταμένα ι-κεί».

Βοήθ. (16)

κακουζιούνταβους -η -ου. Κακοζώητος, καχεκτικός.

Γραμ. οι κακουζιούνταβ'.

Π.χ. «Αμ τι μπουρούσις να κάν'ς τέτοιους κακουζιούνταβους απ' είσι».

Βοήθ. (14)

κακουύριωτους (κακογύρευτος) -η -ου. Άχρηστος, ανεπρόκοπος, ακαμάτης.

Π.χ. «Άιντι αρά κακουύριυτι τι χαλεύ'ς ιδώ πέρα;»

Βοήθ. (14)

καλάμι (ι) (το). Η ιδιωματική του έννοια είναι: η κνήμη.

Γραμ. τα καλάμια.

Π.χ. «Βάλι αυτά τα μάλλινα τα τσιρέπια σ' για να ζισταθούν λιγούτσ'κου τα καλάμια σ' αγιέμ».

Βοήθ. (16)

καλαμάκι (ι). Τοπωνύμιο γραφικής ρεματιάς με ομώνυμη πηγή, στα αμπέλια των Καναλιωτών..

Π.χ. «Του νιρό στου Καλαμάκ' είνι μπούζ' του Καλουκαίρ'. Του πίν'ς κι θαραπεύσι» (=απολαμβάνεις).

Εγκυλ. Το όνομά του το οφείλει στα πολλά καλάμια που φύονται στη ρεματιά αυτή. Από το νερό του δε ποτίζονταν άλλοτε και κήπια που είχαν εδώ οι Καναλιώτες.

Σήμερα η περιοχή είναι κατάφυτη από δένδρα και πολύ δύσβατη με απότελεσμα να έχουν αναπτυχθεί εκεί αρκετά άγρια ζώα όπως αλεπούδες, λαγοί, λύκοι κλπ. ενώ παλιότερα υπήρχαν ζαρκάδια και αγριόχοιροι.

Βοήθ. (1,90)

καλαμάκι (ι) (το). Παιδικό παιχνίδι με καλάμι (βλ. φυσουκάλαμου).

καλαμουσκίστης (η) (ο). Όργανο με χειρολαβή και μικρή λεπίδα, για να σχίζουν στα τέσσερα τα καλάμια οι καλαθοπλέκτες.

Γραμ. οι καλαμουσκίστις.

Π.χ. «Δε μπουρείς να φκιάεις δ'λειά μι του σουιά. Θα σι φέρου τουν καλαμουσκίστ για να σι φτουρίσ' λίγου».

καλαμπαλίκι (ι) (το). Βάρος, φόρτωμα.

Γραμ. τα καλαμπαλίκια.

Π.χ. «Τι τουν θέλου κι αυτόν απού κουντά μ', για καλαμπαλίκ'».

Βοήθ. (14)

καλαμουβύζα (η). Γίδα, προβατίνα ή γελάδα με μακρύ μαστό και ρώγες.

Γραμ. οι καλαμουβύζις.

Π.χ. «Η αράπου αρμέγιτι εύκουλα, είνι καλαμουβύζα».

Βοήθ. (16)

καλαμπουκούκι (ι) (το). Κουλούρα από καλαμποκάλευρο, αγένωτη, ψημένη στη θράκα.

Γραμ. τα καλαμπουκούκια.

Π.χ. «Στου μύλου απ' έκατσάμαν του βράδ' έφκιασάμαν κι έφαγάμαν καλαμπουκούκ'».

Βοήθ. (16)

καλαντζάτους -η -ου. Αυτός που έχει χρώμα χαλκού.

Γραμ. οι καλαντζάτ' -ις -α.

Π.χ. «Ικείν' η καλαντζάτ' η γίδα ούλου φεύγ' απ' του κουπάδ'».

Βοήθ. (12,4)

καλαντζής (ο). Γανωτής, κασσιτερωτής, που γανώνει τις κατσαρόλες.

Γραμ. οι καλαντζήδις.

Π.χ. «Ου κάααλαντζής. Ου κάααλαντζής. Τιντζιρέεεδις, καλκώωματα για γάαανουμα».

Εγκυλ. Μεταπολεμικά γανωτήδες δεν υπήρχαν στο χωριό. Μόνο μερικά χρόνια, κατά την δεκαετία του 50, υπήρχε Καναλιώτης γανωτής που είχε το εργαστήριό του στο χωριό. Τις άλλες περιόδους ερχόταν κάθε βδομάδα, περίπου, γανωτής από το Φανάρι, γύριζε στις γειτονιές, μάζευε τα «μπακίρια» για γάνωμα και τα έφερνε την επόμενη φορά έτοιμα. Σήμερα πλέον φαίνεται πως έχει εκλείψει και το επάγγελμα αυτό.

Βοήθ. (15)

καλασταίνου. Χαιρετώ από κοντά, καλωσορίζω.

Γραμ. καλάστινα, καλαστήσου, καλάστ'σα,
καλασταίνουμι, καλασταίνουμαν, καλασταθώ, καλαστήθ'κα.
Π.χ. «Βρήκα στου δρόμου την Αντρέινα, καλαστήθ'καμαν κι
κουβέντιασάμαν τα παλιά».

Βοήθ. (16)

καλημέρα (η). Εκτός από το γνωστό χαιρετισμό σημαίνει και: την κορνίζα με χαρούμενη ζωγραφιά και με τη λέξη «καλημέρα», όπου κρεμούσαν την πετσέτα του προσώπου.

Γραμ. οι καλημέρις.

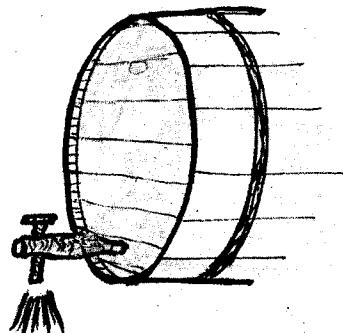
Π.χ. «Απ' τσι δυο καλημέρις που μι δώρ'σαν στου γάμου μ', τη μίνια τη χαρίζου σι σένα».

Βοήθ. (6,31)

καλιάγρια (η). Ξύλινη κάνουλα (κυρίως βαρελιού)

Γραμ. οι καλιάγρις.

Π.χ. «Η καλιάγρια κάτ' στου τρανό του βαέν' στάζ'».

καλιάγρια: Για το «τράβηγμα»
του κρασιού.

καλισκλήρι (το). Όργανο με το οποίο καλιγώνουν τα ζώα (καλιγοσκλήρι).

Γραμ. τα καλισκλήρια.

Π.χ. «Μαρ' Βαγγιλή φέρι λίγου του καλισκλήρ' καταή».

καλιστάδις (οι). Εκείνοι που καλούν στο γάμο.

Π.χ. «Σήμιρα ήρθαν οι καλιστάδις κι μας ακάλισαν στου γάμου τσ' Αντιόπ'ς».

Εγκυλ. Την Παρασκευή που ήταν πριν από την Κυριακή του γάμου, οι κα-

λετάδες περνούσαν από τα σπίτια του χωριού με μια κόφα κρασί στα χέρια για να καλέσουν. Σε κάθε σπίτι προτείνοντες την κόφα έλεγαν: Είστε καλεσμένοι από τον τάδε (ή στο γάμο του τάδε). Οι προσκαλεσμένοι έπερναν την κόφα, ρουφούσαν λίγο κρασί και έλεγαν: Όρα καλή κι τη χαρά, κι στα δικά σας ή κι στις χαρές σας.

κάλλισια (η). Άσπρη προβατίνα με παρδαλό μουσούδι.

Γραμ. οι κάλλισις.

Π.χ. «Ικείν' η κάλλισια η προυβατίνα ακόλ'σι γκλαμπάτσα κι θέλου να τη δώκου φάρμακου».

καλότχια (η). Φανταστικό πλάσμα, με τη μορφή γριάς που τυρανίει τον άνθρωπο.

Γραμ. οι καλότχις.

Π.χ. «Μέσα σαυτό του ρέμα έχ' καλότχις».

Εγκυλ. Από τις πολλές διηγήσεις για τις καλότχες αναφέρομε την εξής: Στου Μπεκίρη τη Ράχη είναι ένα «διάβα». Εκεί κοιμόταν κάποιος και όρχισαν να τον «οιβαρνάν» οι καλότχες και δεν τον άφηναν. Αναγκάστηκε τότε να φωνάξει και να πεί το «πάτερ ημών». Ύστερα άκουσε μια φωνή να λέει: «αυτό σ' έσουσι».

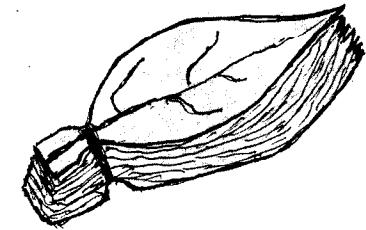
Βοήθ. (1,278)

καλούπι(ι) (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια της φόρμας σημαίνει και: μικρό ομοιόμορφο δεματάκι από φύλλα καπνού.

Γραμ. τα καλούπια.

Π.χ. «Μπράβου σ' πιδί μ', θκιάν'ς καλύτιρα καλούπια απ' τη μάνα σ'».

Εγκυλ. Για να κάνει το καλούπι ο καπνοκαλιεργητής έβγαζε πρώτα το σπάγγο από την αρμαθιά ώστε να ελευθερωθούν τα φύλλα. Ύστερα έπαιρνε ένα-ένα φύλλο καπνού, το «ίσιωνε» πατώντας το με το χέρι του στο γόνατό του, και το τοποθετούσε πάνω στο άλλο, ούτως ώστε τα κοτσάνια να βρίσκονται προς το ίδιο μέρος. Όταν το δέμα περιλάβαινε 30-40 περίπου φύλλα, ανάλογα με το μέγεθός τους, πρόσθετε δύο μεγαλύτερα σαν πρώτο και τελευταίο και ύστερα τα έδενε με σπάγγο. Αυτό το μικρό δέμα οποτελούσε το καλούπι. Τα καλούπια στη συνέχεια τα δεματοποιούσαν με τις κάσες μέσα σε μεγάλα δέματα καπνού με τα κοτσιάνια προς τα έξω και τις ουρές προς τα μέσα, αφού τα τύλιγαν με το «τσιούλι». Όταν έρχονταν ο καιρός, προς το Πάσχα, τα δέματα αυτά τα αγόραζε ο έμπορας.

καλούπι: Το δεματάκι με
καπνόφυλλα.

καλουπιάζου. Κάνω καλούπια.

Γραμ. καλούπιαζα, καλουπιάσου, καλούπιασα.

Π.χ. «Έτσι' όπους πάμι δε θα καλουπιάσουμι ούτι ένα δέμα απόψι».

καλούπιασμα (το). Η δεματοποίηση φύλλων καπνού σε καλούπια.

Γραμ. τα καλουπιάσματα.

Π.χ. «Έχουμι πουλύ καπνό για καλούπιασμα φέτους, θα μας φάει ούλουν τουν Αντρειά (=Δεκέμβριο) κι του Γινάρ'».

Εγκυλ. Το καλούπιασμα άρχιζε από Δεκέμβριο και τελείωνε το Φλεβάρη. Ο λόγος που γινόταν το Χειμώνα είναι ότι τότε τα φύλλα του καπνού είναι μαλακά από την υγρασία και έτσι γινόταν εύκολα η επεξεργασία τους χωρίς να τρίβονται. Κυρίως δε γινόταν κατά τις βραδινές ώρες, στα λεγόμενα νυχτέρια. Σ' αυτά εκτός από τα μέλη της οικογένειας μαζεύονταν οι οικείοι, οι φίλοι και άλλοι. Για να ξεχνούν δε τους κόπους και την υπνηλία άρχιζαν τα τραγούδια, ενώ η νοικοκυρά, όλο και είχε κάτι να τους προσφέρει, γλύκισμα ή ποτό. Παρά την ευχάριστη, όμως, απρόσφαιρα που δημιουργούσαν, ο καπνός έφκιαχνε τη δική του αποτυπωτική απρόσφαιρα που γέριζε τους πνεύμονες των Καναλιωτών και προκαλούσε πολλές διαταραχές στην υγεία τους.

καλουπίχιρα. Εύκολα.

Π.χ. «Αγιέμ καλουπίχιρα φτάν'ς στου χουράφ' μ' αυτό του κουτσουγόμαρου»;

καλουσκιρνάου. Τρώγων για πρώτη φορά εφέτος.

Γραμ. καλουσκιρνούσα και καλουσκέρναγα, καλουσκιρνήσου, καλουσκέρ'σα.

Π.χ. «Ιγώ καλουσκέρ'σα σκάμνια, ισύ καλουσκέρ'σις»;

καλουταρίζου. Καλοπιάνω, περιποιούμαι.

Γραμ. καλουτάρ'ζα, καλουταρίσου, καλουτάρ'σα.

Π.χ. «Άμ τι νόμισις, θα σι καλουταρίσουν αυτοί αγιέμ; Έλα τώρα μη γκλαίσ».

Βοήθ. (14)

καλτσούν(ι) (το). Χαλασμένη κάλτσα (χωρίς πατούνα) για να προστατεύονται πόδια και χέρια μερικές φορές στις γεωργικές εργασίες.

Γραμ. τα καλτσούνια.

Π.χ. «Αστόχ'σα να πάρου τα καλτσούνια μ' για να πουδιθώ κι τώρα μι σουβλάν' οι καλαμιές στα καλάμια (=κνήμες)».

κάμα (η). Μεγάλη καλοκαιρινή ζέστη κατά το μεσημέρι.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Άναψ' από νιρό, έχ' πουλλή κάμα σήμιρα».

Ετυμολ. Προέρχεται από το καύμα - κάμα και καματώνω.

κάμαρ(η) (η). Δωμάτιο.

Γραμ. οι κάμαρις.

Π.χ. «Πάμι στην καλή την κάμαρ' να σι δείξου τα προικιά μ'».

καματώνου. Ζεσταίνομαι πολύ κατά το καλοκαιρινό μεσημέρι κυρίως.

Γραμ. καμάτουνα, καματώσου, καμάτουσα.

Π.χ. «Ούφ καμάτουσα, πάου στουν ίσκιου να δρουσιστώ νια τρίμα».

καμπλαύ(ι) (το). Καπέλο φαρδύ.

Γραμ. τα καμπλαύκια.

Π.χ. «Τι του φουράς αυτό του καμπλαύ' στου κιφάλ'ς τώρα που βασίλιψι η Ήλιους;»

«Τώρα μι του νέου Συμβούλιου έχουμι άλλα σκέδια. Άλλ' παπάδις, άλλα καμπλαύκια».

Ετυμ. Ίσως προέρχεται από τη λέξη «καλυμμαύχι», ύστερα από συγκοπή και αναγραμματισμό.

Βοήθ. (15)

καμώνου. Οργώνω.

Γραμ. κάμουνα, καμώσου, κάμουσα, καμώνουμι, καμώνουμαν, καμουθώ, καμώθ'κα.

Π.χ. «Ταχιά έχου να καμώσου κι του χουράφ' κάτ' σ' τοι Νιρουφάές».

καμώνουμι. Κάνω «νάζια» θέλοντας να κάνω κάτι, προσποιούμαι.

Γραμ. καμώνουμαν, καμουθώ, καμώθ'κα.

Π.χ. «Μη μι καμώνισι τώρα ότ' δε θέλ'ς να πας κι συ ταχιά στην Καρδίτσα».

«Όντας μι πήραν οι αντάρτις καμώθ'κα ότ' μι πουνάει του πουδάρι μ' κι μ' άφ'σαν».

καναδυό. Ένα-δυό, μερικά.

Π.χ. «Ήθιλα να μι δώεις καναδυό αχλάδια απαυτά πώχ'ς στου σουκόρφ' να καλουσκιρήσου κ' ιγώ».

καναλίζου. 1. – Ξεπλένω, «ξεβγάζω» τα ρούχα με άφθονο (πολλές φορές τρεχούμενο), καθαρό νερό. 2. – Φυσώ με ρεύμα αέρα.

Γραμ. κανάλ'ζα, καναλίσου, κανάλ'σα.

Π.χ. 1. – «Ταχιά την αυγούλα θα πααίνου να καναλίσου τοι βιλέντζις στη Δισκαριά».

2. – «Απάν' στην Καθαρόλακα του καναλίζ' για καλά η αέρας του χειμώνα».

Βοήθ. (1,20), (15)

καναρά. Μέσος όρος.

Π.χ. «Τα δέματα είνι καναρά 25 ουκάδις του καθένα».

Βοήθ. (16)

κάν(ε)νας (ο). Κανένας.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Δεν αντρέπιοτι γκουτζιάμ άντρις κι δε μπάει καν'νας να

βουηθήσ' λιγούτσ' κου».
καναπλίκ(ι) (το). Κάλυμμα καναπέ.

Γραμ. τα καναπλίκια.

Π.χ. «Αυτό του καναπλίκ' μι του δώρ'σι η κουμπάρα μ' στου γάμου μ'».

κανάτ(ι) (το). Παντζούρι, παραθυρόφυλλο.

Γραμ. τα κανάτια.

Π.χ. «Κλείσι τώρα τα κανάτια να μη μας γλέπουν η κόσμους απ' απιρνάν».

κανατάκ(ι) (το). Τσίγκινο κύπελλο με χερούλι ή και δίχως αυτό.

Γραμ. τα κανατάκια.

Π.χ. «Πιδιά, του γάλα είνι έτοιμου στα κανατάκια σας. Ιλάτι να του πιείτι».

κανικός (ο). Έντομο με μεγάλα πόδια (μοιάζει με ακρίδα).

Γραμ. οι κανικοί.

Π.χ. «Λιυτέρ' ατήρα να δεις, του ζιρζινάκ' έπιασι έναν κανικό».
Βοήθ. (16)

κανούτους -α -ου. Αυτός που έχει χρώμα ανοιχτό καφέ (για ζώα και μάλιστα για γίδες).

Π.χ. «Άσι την κανούτα λυτή γιατί πάει να γιννήσ' αυτές τοι μέρισ».
Βοήθ. (14)

κανταρέλα (η). Σειρά, ουρά, αλυσίδα.

Γραμ. οι κανταρέλις.

Π.χ. «Κανταρέλα η κόσμους πάινι για καπνό ούλις τσι νύχτις του καλουκαίρ'».

Βοήθ. (14)

καντήλα. Εκτός από το μεγάλο καντήλι, σημαίνει και: Κατακάθαρος ουρανός με 'Ηλιο.

Π.χ. «Ωρέ μπράβου, καντήλα είνι σήμιρα η ουρανός δίχως ούτι ένα συγνιφάκ'».

καντίπουτας. Τίποτε, μηδέν.

Π.χ. «Τα λιφτά απού πήρα απ' του βόδ' τά 'στειλα ούλα στου γιόκα μ' στην Αθήνα για να γραφτεί στου Πανιπιστήμιου κι τώρα έχου καντίπουτας στην τσέπα μ'».

καόν(ι) (το). Όριμο πεπτόνι.

Γραμ. καόνια.

Π.χ. «Άντι ρα που θα μι πεις ιμένα ότ' δεν είνι γούρμα αυτά τα πιπόνια; Αυτά είνι καόνια».

«Άμα δεν έχ'σ ταικί (=σουγιά) δεν τρως καόν».

Βοήθ. (15)

καπιστράνα (η). Μεγάλο καπίστρι (αλόγου).

Γραμ. οι καπιστράνις.

Π.χ. «Η καπιστράνα απ' του μπ'λάρ' είνι κριμασμέν' στου κατώι».

καπιτάλ(ι) (το). Χρώμα, παρδαλούδι.

Γραμ. τα καπιτάλια.

Π.χ. «Μπράβου σ', έθκιασις σχέδια μι πουλλά καπιτάλια σι αυτό του κέντημα σ'».

Βοήθ. (14)

καπνουσάκ(ου)λα (η). Σακούλα του καπνού.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Φέρι μι λίγου την καπνουσάκ'λα να στρίψου ένα τοιγάρου».

καπόν(ι) (το). Καλοθερέμενο ζώο και μάλιστα κόκκορας.

Π.χ. «Ωρέ τι γιρά άλουγα απ' έχ'σ; Σαν καπόνια είνι».

Βοήθ. (16)

καπτράν(ι) (το). Ογκομετρικό δοχείο, μικρότερο από το κουβέλι.

Γραμ. τα καπτράνια.

Π.χ. «Αυτό του χουράφ' μ' έφκιασι πέντι καπτράνια καλαμπόκ' του στρέμμα».

Βοήθ. (1,267)

καράβ(ι) (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια του καραβιού σημαίνει και το κόκκαλο του στήθους της κότας.

Γραμ. τα καράβια.

Π.χ. «Θα νά'χουμι κακόν Χειμώνα φέτους. Του καράβ' τσι κότας έχ' ζαρουματιές».

Εγκυλ. Ανάλογα με τα στίγματα που έχει το καράβι της κότας, μαντεύουν οι Καναλιώτες είτε τη γενική κατάστασή της χώρας εάν π.χ. θα έχουμε πόλεμο ή ειρήνη, είτε την πόρεια των ιδιωτικών πραγμάτων, της ατομικής και οικογενειακής π.χ. ευτυχίας ή δυστυχίας, είτε γενικά την καλή ή κακή χρονιά.

Βοήθ. (1,272)

καραβίδα (η). Στη φράση «μάνα τσι καραβίδα» σημαίνει πάρα πολύ έξυπνος.

Γραμ. οι καραβίδις.

Π.χ. «Για τέτοια γλέπτου είσι μάνα τσι καραβίδας, για γράμματα όμους τίπουτας».

καρακαντήλ(ι) 1. – Η θέση πανωκέφαλα στον ουρανό, ιδιαίτερα για τον 'Ηλιο.

2. – Τόπος χωρίς πράσινο.

Π.χ. 1. – «Αμάν λιβακώθ'κα. Είνι καρακαντήλ' η 'Ηλιους κι μ' έκαψι την καράφλα μ'».

2. – «Ντιπ καρακαντήλ' είνι αυτός η τόπους. Δε γλέπ' σ ούδι διντράκ'».

κάρακλου (η). Κοκαλιάρα, άσχημη.

Γραμ. οι κάρακλις.

Π.χ. «Ντιπ κάρακλου είνι αυτήν η Θουμίνα, δε λέει να βάλ' λίγου κρέας απάνου τ'ς».

Βοήθ. (14)

καρακόλη (το). Φυλάκιο, παρατηρητήριο.

Γραμ. τα καρακόλια.

Π.χ. «Απάν' στουν Αι Λιά έχουν καρακόλ' οι αντάρτις».

Βοήθ. (13,4)

καρακούτσι (το). Εξόγκωμα στα γόνατα του γαιδουριού (κυρίως) που προκαλείται από την πολλή δουλειά.

Γραμ. τα καρακούτσια.

Π.χ. «Έχ' καρακούτσι του γουμάρι μ' κι γιαυτό κ' τσαίν».

καραμουλάς (ο). Μαύρος.

Γραμ. οι καραμουλάδις.

Π.χ. «Άι φεύγα κι συ απού δω ρα καραμουλά».

Βοήθ. (16)

καραμπάσα (η). Προβατίνα άσπρη με μαύρο κεφάλι.

Γραμ. οι καραμπάσις.

Π.χ. «Αυτήν η καραμπάσα προυβατίνα έχ' πουλύ γάλα».

Βοήθ. (16)

καραξουγκίτσιους (ο). Είδος πουλιού.

Γραμ. οι καραξογκίτσας και συνηθέστερα τα καραξογκίτσια.

Π.χ. «Ιγώ σι λέου ότ' αυτό του π' λάκ' δεν είνι γκίτσιους αλλά καραξουγκίτσιους».

Παρατ. Ο καραξογκίτσιος είναι πολύ μεγάλο πουλί που πλησιάζει την καρακάσα και γιαυτό, ιώας, λέγεται έτσι. Ο παρδαλογκίτσιος είναι λίγο μικρότερος και ο γκίτσιος είναι αικόδια πιο μικρός.

Βοήθ. (15)

καραουλίζου. Στήνω καραούλι, παραμονεύω.

Γραμ. καραούλ' ζα, καραουλίσου, καραούλ' σα.

Π.χ. «Τι καθόσι κι καραουλίεις αυτούια στου σουκάκ' αρά Γιώργου;»

Βοήθ. (14)

Καρβέλου (η). Υποθετική μακρινή τοποθεσία.

Γραμ. είναι άκλιτο.

Π.χ. «Φύγ' από δώ σκ' λόπιασμα μη σι πιάσου απ' του πουδάρ' κι σι φτάσου στην Καρβέλου».

κάργα. Πάρα πολύ δυνατά, παραγεμισμένα.

Π.χ. «Δεν καταλαβαίν' σ' ότι θα σι χ'θεί του νιρό άμα του γιουμίεις κάργα του πουτήρ';»

κάργας (ο). Μεγάλος, δυνατός, ισχυρός.

Γραμ. Πληθυντικό δεν έχει.

Π.χ. «Έλα, μη μας κάν' σουν κάργα κι σου. Σύ ξέρουμι τη δύναμι μ' απ' έχ' σ».

καργάρουμα (το). Το πολύ σφίξιμο.

Γραμ. τα καργαρώματα.

Π.χ. «Ατήρα πρώτα του καργάρουμα που εκανάμαν στη μπάλα αυτή κι ύστιρα να λες ότι δεν κάνουμι καλή δ' λειά».

καργαρώνου. 1. – Σφίγγω δυνατά. 2. – Τρώγω πολύ.

Γραμ. καργάρουνα, καργαρώσου, καργάρουσα.

Ετυμολ. Προέρχεται από το κάργα.

Π.χ. 1. – «Του καργάρουσις για καλά του φόρτουμα κι δε μπουρώ να του λύσου».

2. – «Την καργάρουσα πουλύ τη γκλιά μ' κι δε μπουρώ να πιρπατήσου».

Βοήθ. (15)

καρδιακλής (ο). Άνθρωπος με καρδιά, ψυχωμένος.

Γραμ. οι καρδιακλήδις.

Π.χ. «Έχ' σ' άντρα καρδιακλή κι γιαυτό τα λες αυτά».

Βοήθ. (12,4)

καρκαλέτσι (το) 1. – Κοκκύτης (η αρρώστια)

2. – Σαλιγκάρι.

Γραμ. τα καρκαλέτσια. Με τη δεύτερη σημασία το συναντάμε και στο θηλ. γένος: η καρκαλέτσα, οι καρκαλέτσις.

Π.χ. 1. – «Αυτό του μικρό κόλ' σι καρκαλέτσα', βήχ' πουλύ».

2. – «Έβριξι λίγου τη νύχτα, παμίτι (=πάμε) να μάσουμι (=μαζέψουμε) καρκαλέτσια στη ράχη».

Εγκυλ. Τα σαλιγκάρια έβγαιναν το απόβρεχο κατά τις πρωινές ώρες στις ράχες. Από εκεί τα μάζευαν οι Καναλιώτες, τα ζεμάτιζαν, έβγαζαν με το πηρούνι το μαλακό μέρος και το έτρωγαν.

καρκανιάζου. Ξηραίνομαι (για το ψωμί, το καπνό κλπ.).

Γραμ. καρκανιάζα, καρκανιάσου, καρκανιάσα.

Π.χ. «Αυτός η λίβας τα καρκανιασι τα σπαρτά ούλα.

Έκαψι κι του καπνό απάν' σ' τοι ρίζις».

καρκαντζούλα. Ανεβασμένο παιδί στους ώμους κάποιου.

Π.χ. «Έλα νι σ' ανιβάσου κι σένα γιόκα μ' καρκαντζούλα για να μη ζ' λεύς».

Βοήθ. (14)

Καρκατσιόλη (το). Τοπωνύμιο στην είσοδο του χωριού.

Π.χ. «Πάμι πέρα στου Καρκατσιόλ' να καρτιρέσουμι τα γιλάδια».

Εγκυλ. Στη θέση αυτή ήταν κοντά άλλοτε η αχυρώνα ενός Καναλιώτη με το παρατσούκλι «καρκατσιόλης». Σήμερα είναι ένα πλάτωμα του ασφαλτοστρωμένου δρόμου στην είσοδο του χωριού, όπου σταθμεύουν τα διάφορα τροχοφόρα και γίνεται η στάση των λεωφορείων που κατευθύνονται προς την πλατεία του χωριού.

καρλέσ(ι) (το). Νταραβέρι με δυστύχημα.

Γραμ. τα καρλέσια.

Π.χ. «Ορέ τι καρλέσ' ήταν αυτό απ' έγινι σήμιρα;»
Βοήθ. (14)

καρ(βου)νάκ(ι) (το). Μικρό κάρβουνο.

Γραμ. τα καρ'νάκια.

Π.χ. «Βρήκα ένα καρ'νάκ' απ' είχα τ'λουπουμένου στη στάχτ' κι μ' αυτό θ' ανάψου τη φουτιά για να μην κάψου του σπίρτου».

κάρ(βου)νου (το). Κάρβουνο.

Γραμ. τα κάρ'να.

Π.χ. «Σύρι κι φέρι μέσα στου δουμάτιου τώρα του μαγκάλ', άναψων τα κάρ'να».

Καρνουσάκ(ι) (το). Παρατσούκλι του κατοίκου του Μορφοβόυνιού (παλιό Βουνέσι).

Γραμ. τα Καρνουσάκια.

Π.χ. «Έφτασαν τα Καρνουσάκια απού σιαπάν' κι τραγ'δάν: καμπόσ' απού λουκάνικου, καμπόσ' απού κιφτέδα».

Ετυμολ. Προέρχεται από το κάρνο (=κάρβουνο) επειδή το επάγγελμα πολλών από τους κατοίκους του Μορφοβουνίου ήταν να παρασκευάζουν κάρβουνα.

Βοήθ. (1,334)

καρντά(σ)ης (ο). Φίλος, σύντροφος.

Γραμ. οι καρντάσ'δις.

Π.χ. «Γειά σου κι σένα ρα καρντάσ' απ' έχου δυο χρόνια να σιδω».

Ετυμολ. Είναι λέξη τουρκική.

Βοήθ. (10,570)

καρούτους -α -ου. Φαγανός, άπληστος.

Π.χ. «Αυτός είνι καρούτα στου φαΐ. Δε σταματάει πουτές».

Βοήθ. (11)

καρούτους -α -ου. Εκείνος που έχει χρώμα προς το μουσταρδί.

Γραμ. οι καρούτ' -ις -α.

Π.χ. «Ικείν' η καρούτα η γίδα ούλου φεύγ' απ' του κουπτάδ'».

καρπουλόι (το). Ξύλινο μονοκόμματο δίκούλι με τέσσερα πλατιά τσατάλια.

Γραμ. τα καρπουλόια.

Π.χ. «Πάρι του καρπουλόι αν θέλ'ς να θκιάξ'ς καλύτιρα τη δ'λειά σ'».

Εγκυλ. Το καρπολόι χρησίμευε κυρίως για να μαζεύουν σε λαμνίσμενό σιτάρι και, μόλις φυσούσε ο αέρας, να το λιχνίζουν. Ακόμη χρησίμευε και στο καλαμπόκι για να μαζεύουν σωρό τις ρόκες κατά το στούμπισμα ή να ξεχωρίζουν τα κότοιαλα από τον καρπό.

Τα καρπολόια δεν τα κατασκεύαζαν οι Καναλιώτες τεχνίτες. Γιαυτό οι κάτοικοι τα αγόραζαν από την Καρδίτσα ή το Μουζάκι.

Βοήθ. (6,37)

καρυά (η). Καρυδιά.

Γραμ. οι καρυές.

Π.χ. «Πέρα στου ρέμα, απ' λές, είνι νια καρυά απ' έτρουγάμων καρύδια όντας είμασταν μικρά».

καρφουπιάνου. Πληγώνω το ζώο κατά το πετάλωμα, με την κακή τοποθέτηση του καρφιού.

Γραμ. καρφόπιανα, καρφουπιάσου, καρφόπιασα.

Π.χ. «Του καρφόπιασι τ' άλουγου η πιταλουτής κι τώρα κ'τσαίν' απ' του καρφόπιασμα».

Βοήθ. (16)

κασβίκ(ι) (το). Σφήνα από ξύλο (κυρίως).

Γραμ. τα κασβίκια.

Π.χ. «Βάλι ένα κασβίκ' αυτούια στη μπόρτα για να μη μπααίν' πέρα δώθι».

Βοήθ. (14)

κασκαρίκα (η). Πάθημα, φάρσα, αστείο.

Γραμ. οι κασκαρίκις.

Π.χ. «Λες να πάθουμι κανιά κασκαρίνα, να μας πιάσ' στα πράσα, όντας θα παίρνουμι τα κουρόμπλα».

Βοήθ. (14)

κασλιάρ(ι)κου (το). Κατάλληλο.

Γραμ. τα κασλιάρ'κα.

Π.χ. «Αυτό του ξύλου είνι κασλιάρ'κου για κλούτσα».

Βοήθ. (16)

καστραβέτσ(ι) (το). Ξυλάγγυορο, πεπόνι άγουρο.

Γραμ. τα καστραβέτσια.

Π.χ. «Πάρι κι αυτό του καστραβέτο' να ξιγιλάεις τα κούτσ'κα».

Βοήθ. (13,4)

καταβουλαδιάζου. Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: ντριπιάζω, εκθέτω, μειώνω την υπόληψη κάποιου.

Π.χ. «Τώρα μ' αυτά που μ' είπις μι καταβουλάδιασις σι ούλ' την παρέα».

Βοήθ. (14)

καταή. Κάτω, χαμηλά, στο κατώ, κατά γης.

Π.χ. «— Τί φασαρία είνι αυτήν που ακούιτι καταή:

— Είνι τα πράματα που χλιμιτριώντι.

Κοινή έκφραση: «Έπισι τέντα ρέντα καταή» (=σωριάστηκε κάτω).

καταλαιάζου. Ησυχάζω, ηρεμώ, σταματώ.

Γραμ. καταλαίαζα, καταλαϊάσου, καταλάισα.

Π.χ. «Αφήστι τουν άμπλα τώρα για λίγου, να καταλαϊάσουν τα μπάμπαλα κι να γιουμίσουμι ύστιρα τη φ' τσέλα νιρό».

Βοήθ. (16)

κατασάουρα. Καταγής, χωρίς στρωσίδι.

Π.χ. «Τι πήγις κι έκαστις κατασάουρα αυτού καταή;

Σήκου γλήγουρα να μη γκρυώνεις (κρυώσεις)».

Βοήθ. (13,4)

κατασάρκ(i) (το). Κομμάτι από λινάτσα ή άλλο ύφασμα που μπαίνει κάτω από το σαμάρι ζώου που σαμαρώνεται για να μην του δημιουργούνται πληγές.

Γραμ. τα κατασάρκια.

Π.χ. «— Γιατί ξισαμαρών' του γουμάρ';

— Αστόχ'σα να βάλου του κατασάρκ'».

κατάσαρκα. Σε επαφή με τη σάρκα.

Π.χ. «Βάλι μι κατάσαρκα ιτούτην την πιτσέτα γιατ' είμι ιδρουμένους».

Βοήθ. (16)

καταφυίάζου. Καταφοβίζω, τρομάζω.

Γραμ. καταφύιαζα, καταφυίάσου, καταφύιασα, καταφυίάζουμι, καταφυίάζουμαν, καταφυίαστώ, καταφυίάσ'κα.

Π.χ. «Σιγά μαρή, μι καταφύιασις, τι φτιρνίζισι τόσου τρανταχτά»;

Ετυμολ. Προέρχεται από το καταφυγιάζομαι (=μπαίνω στο καταφύγιο (από φόβο))».

κατήνα (η). Σπόνδυλος της μέσης.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό

Π.χ. «Θέλου να βάλου ματαπάλι έμπλαστρου. Αρχίν'σι να μι πουνάει η κατήνα μ'».

κατικνιά (η). Αραιή ομίχλη.

Γραμ. της κατικνιάς, την κατικνιά, (χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Σήμιρα έχ' κατικνιά στουν κάμπου, δε φαίνιτι ούτ' η Καρδίτσα».

κατ(i)μέρ(i) (το). Κουσούρι, ελάττωμα.

Γραμ. τα κατ'μέρια.

Π.χ. «Υπόφιρι πουλύ απαυτήν την αρρώστια κι τουν άφ'σι κατ'μέρ».

κατρανά. Κάτι τρανά, κάτι μεγάλα.

Π.χ. «Πωπώ κατρανά σκάμνια απ' έχ' ιτούτ' η σκαμνιά».

Κατρανάς (ο). Παρατοσύκλι του κατοίκου των Καναλίων.

Γραμ. του Κατρανά, οι Κατρανάδις.

Π.χ. «Ισείς οι Κατρανάδις είστι έξυπν' ανθρώπη».

Εγκυλ. Δυό είναι οι εκδοχές για τις οποίες ονόμασαν οι κάτοικοι των γύρω χωριών περιπατικά τους Καναλιώτες Κατρανάδες. Η πρώτη και επικρατέστερη είναι ότι παλιότερα υπήρχαν στο χωριό πολλά κατρανάδικα στα οποία οι κάτοικοι ασχολούνταν με την παραγωγή κατράνης (κατράμη=ρευστή πίσσα). Η δεύτερη είναι ότι οι Καναλιώτες συχνά χρησιμοποιούν στη σύνομιλία τους τον όρο κατρανά (κάτι τρανά) όπως π.χ. «Πωπώ κατρανά σκάμνια απ' έχ' αυτήν η σκαμνιά».

Βοήθ. (1,28)

κατ(ου)ρουνέρ(i) (το). Νερό χλιαρό σαν κατούρι.

Γραμ. τα κατ'ρουνέρια.

Π.χ. «Δε μπουρώ να πιω απ' αυτό του κατ'ρουνέρη».

Σύρι να πάρ'σ κρύου απ' τη βρύσ'».

κατσιαμάκ(i) (το). Είδος φαγητού με μπομπότα, συνηθισμένο κατά την πείνα και την κατοχή.

Π.χ. «Πάλι κατσιαμάκ' θα φάμι απόψι μάνα;»

Εγκυλ. Το κατσιαμάκι ήταν κυρίως βραδινό φαγητό και παρασκευάζονταν κατά τον εδής τρόπο: έβραζαν νερό στην κατσαρόλα και έρριχναν μέσα σαυτή καλαμποκίσιο αλεύρι σιγά-σιγά, ανακατεύοντάς το. Όταν πλέον γινόταν πηγχτό το κατέβαζαν από τη φωτιά και έβαζαν σαυτή το τηγάνι, όπου καβούρδιζαν το κρεμμύδι με το λάδι, ή τη λίπα, αλάτι, πιπέρι, ντομάτα μπελντέ. Το καβουρδισμένο αυτό σύνολο το έρριχναν μέσα στο κατσιαμάκι για να πάρει έτσι μια ιδιαίτερη νοστιμιά. Ύστερα το σέρβιραν στις μπ'σούρες για φαγητό, το οποίο ήταν χορταστικό μεν αλλά βαρύ και δυσκολοχώνευτο.

κατσιούλα (η). 1. — Κάλυμμα του κεφαλιού προσαρμοσμένο στο επανωφόρι.

2. — Παιδικό παιχνίδι παρόμοιο με τον αετό.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. 1. — «Έβαλις την κατσιούλα μπάκι (=μήπως) κάν' παγουνιά»;

2. — «Θα κόψου έναν φλάκο (=ένα φύλλο) απ' του τιτράδιου για να θκιάσου κατσιούλα».

Εγκυλ. Την κατσιούλα τα μικρά παιδιά την κατασκεύαζαν ως εδής: 'Επαιρ-

ναν ένα τετράγωνο χαρτί και δίπλωναν τρεις φορές την κάθε μια από τις δυό συνεχόμενες πλευρές του. Στα άκρα των δυό απέναντι γωνιών, των πλευρών αυτών, άνοιγαν τρύπες και έδεναν τα άκρα μιας μικρής κλωστής στο μέσο της οποίας (ώστε να είναι ίσια τα ζύγια και να μην κάνει τούμπες η καταιούλα) έδεναν την καλούμπα. Στην ελεύθερη γωνιά του φύλλου προσάρμοζαν κατάλληλα την ουρά, και έτσι η καταιούλα ήταν έτοιμη για πέταγμα.

Καταιούργια (τα). Χείμαρρος που βρίσκεται στα Καναλιώτικα ντάμια και διασχίζει τα αγροκτήματα.

Π.χ. «Έβριξι μι του καρδάρ' απόψι, κατέβασαν κι τα Καταιούργια».

Επυμολ. Το όνομά τους τα Καταιούργια το οφείλουν στο γεγονός ότι όταν κατεβάζουν, παρασύρουν μαζί τους πολλές ώλες προς τα κάτω (κάτω σύρω, κάτω σύρια, κατασύρια και καταιούρια).

Βοήθ. (1,78)

καταιπουδιάζου. Μένω καχεκτικός, κακορίζικος.

Γραμ. καταιπόδιαζα, καταιπουδιάσου, καταιπόδιασα.

Π.χ. «Ντιπ καταιπουδιασμένου είνι αυτό του πιδί, δε λέει να του πάρ' απάνου τ' λίγου».

κάτχας (ο). Κοτέτσι.

Γραμ. οι κάτχι.

Π.χ. «Έβαλα ούλις τσι κότις στουν κάτχα κι έκλεισα την πόρτα για να μην τσι φον' οι αλ' πέξ».

Βοήθ. (13,4)

κατχιάζου. Μαζεύομαι στο κοτέτσι για να περάσω τη νύχτα (χρησιμοποιείται για τις κότες και γενικότερα τα πουλερικά).

Γραμ: κάτχιαζα, κατχιάσου, κάτχιασα.

Π.χ. «Σύρι να κράξ' τσι κότις κι τσι π'λάδις κι να τσι βάλ'ς να κατχιάσουν στου κουτέτσι».

καϋπώνου. Κρύβω βαθιά.

Γραμ. καϋπουνα, καϋπώσου, καϋπουσα.

Π.χ. «Άμ πού του καϋπουσις αυτό του πουρτουφόλ' κι δε μπουρώ να τό 'βρου;»

καφάσ(ι) (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: τη σιδερένια απλώστρα που μπαίνει πάνω από το μαγκάλι για να απλώνουν τα βρεγμένα ρούχα το χειμώνα που είναι για στέγνωμα.

Γραμ. τα καφάσια.

Π.χ. «Αυτό του καφάσ' είνι σουτηρία για να στιγνώνουν τα ρούχα».

Βοήθ. (6,31)

καφόμπρικου (το). Μπρίκι του καφέ.

Γραμ. τα καφόμπρικα.

Π.χ. «Φέρι του καφόμπρικου απού κεί αιά (από εκεί δα) για να θκιάσου καφέ στου μπατέρα σ'».

καψαλός -ή -ό. Κοκκινοτρίχης.

Γραμ. οι καψαλοί -ές -ά.

Π.χ. «Απ' του καψαλό του γ'ρούν' έβγαλάμαν δυό γκάζια λίπα».

Βοήθ. (16)

καψούδ(ι) (το). Κακορίζικο, καχεκτικό.

Γραμ. τα καψούδια.

Π.χ. «Πού να βγάλ' τέτοιουν ανήφουρου αυτό του καψούδ' του γουμάρ'».

Βοήθ. (14)

καψούρα (η). 1. – Πολλή ζέστη. 2. – Κακορίζικο χωράφι με μειωμένη παραγωγή.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. 1. – «Έχου μιγάλ' καψούρα, έτσ' μ' έρχιτι να τα βγάλου ούλα». 2. – «Αυτό του χουράφ' κάτ' απ' την Πάσχα είνι ντιπ καψούρα, δεν έθκιασι καπνό πουτές».

Βοήθ. (15)

κειάφ(ι) (το). Θειάφι.

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Ταχιά θα παάινου στην Καρδίτσα για ν' αγουράσου κειάφ' για τ' αμπέλια».

κειαφίζου. Πλασπαλίζω με θειάφι, ραντίζω με θειάφι.

Γραμ. κειάφ'ζα, κειαφίσου, κειάφ'σα.

Π.χ. «Πήγα ιδώπουκείθι στου κουφουμάρμαρου κι κειάφ'σα τ' αμπέλ'».

κθάρ(ι) (το). Κριθάρι.

Γραμ. τα κθάρια.

Π.χ. «Θα ταίσου λίγου κθάρ' του γουμάρ' γιατί είνι μπαϊλισμένου απ' του κουβάλ'μα».

κθαράκ(ι) (το). Κριθαράκι (κυρίως εκείνο που βγαίνει στο μάτι).

Γραμ. τα κθαράκια.

Π.χ. «Έβγαλα κθαράκ' στου μάτι μ', έλα ταχιά του προυί να μι του γαυγίεις».

«Γαβ γάβ του κθαράκ'
φεύγ' απ' αυτού να μη σι φάου
κι είμι πρώτου κουταβάκ'».

Εγκυκλ. Οι παραπάνω στίχοι όταν λέγονταν πρωί-πρωί από κάποιον που

είναι πρωτότοκος γιός μιας οικογένειας έχουν σαν αποτέλεσμα να φύγει το κριθαράκι από το μάτι εκείνου που το έχει. Έτσι πίστευαν οι Καναλιώτες.

κιθαρουτρουβάς (ο). Ταγάρι όπου βάζουν κριθάρι για να τρώνε τα ζώα.

Γραμ. οι κιθαρουτρουβάδις και τα κιθαρουτρουβάδια.

Π.χ. «Βάλι λίγου κιθάρ' στουν κιθαρουτρουβά κι τάσι του γουμάρ'».

Εγκυλ. Συνήθως οι κριθαροτορβάδες έχουν μικρό μέγεθος, όσο χρειάζεται για να μπαίνουν τα σαγόνια του ζώου μέσα και μεγάλο κρεμαστάρι για να κρεμένται από το λαιμό του. Όταν όμως δεν υπάρχει τέτοιος ειδικός κριθαροτορβάς, χρησιμοποιείται ο κοινός τορβάς.

κιαμέτ(ι). Πολύ, μπόλικο.

Π.χ. «Ιί έφιρις ισύ ιδώ ένα κιαμέτ' ντουμάτις».

Ετυμολ. Λέξη τουρκική.

κιαπέ. Άλλοι ως.

Π.χ. «΄Ηθιλα να πάρου του τυρί κιαπέ θα έρχουμαν ιγώ στου σπίτι σ' μαναχά για να σι δώ;»

κικιρίκ(ι) (το). Αράπικο φιστίκι.

Γραμ. τα κικιρίκια.

Π.χ. «Πάρι κι συ δυο κικιρίκια που μ' έφιο' η πατέρας μ' απ' του παζάρο'».

Βοήθ. (13,4)

κιλέβα (η). Κουβερτόνημα, κούκλα νήματος, άλλος τρόπος κατά τον οποίο μαζεύεται το γνέμα, εκτός από το κουβάρι.

Γραμ. οι κιλέβις.

Π.χ. «Μαζώνου σι κιλέβις του γνέμα αυτό για να μπουρέσου να του βάψου».

κιλέβα: Η γιαγιά μαζεύει με την εγγονή την κιλέβα κουβάρι.

κιντέρ(ι) (το). Στενοχώρια.

Γραμ. τα κιντέρια.

Π.χ. «Τράβ'σα μιγάλου κιντέρ' απ' λες Λέν' ιπέρ'σ' του Χειμώνα. Είχα τουν άντρα μ' φιυγάτουν κι του πιδί μ' στου νουσουκουμέιου».

Βοήθ. (11).

κιντιριάζουμι. Φαρμακώνομαι, στενοχωρούμαι.

Γραμ. κιντιριάζουμαν, κιντιριαστώ, κιντιριάσ'κα.

Π.χ. «Κιντιριάσ'κα μόλις άκ'σα του χαμό τ' Αλέκου».

Βοήθ. (14)

κινώνου. Μοιράζω το φαγητό.

Γραμ. κένουνα, κινώσου, κένουσα.

Π.χ. «Πάου να κινώσου του φαΐ κ' ιλάτι γλήγουρα να φάτι».

κιούγκ(ι) (το). Μικρή βρύση στο πάνω μέρος του χωριού κοντά στα πηγιάδια.

Π.χ. «Του νιρό απ' του Κιούγκ', αν θέλ'ς να ξέρ'ς, είνι του ίδιου μι του νιρό απ' τα πηγάδια».

Εγκυλ. Το νερό της χαμηλής αυτής βρύσης είναι λιγοστό και τρέχει μόνο το χειμώνα. Τότε λοιπόν που δεν είχε ύδρευση το χωριό (δηλ. πριν από το 1960), οι γειτόνισσες έβαζαν με τις ώρες τα δοχεία νερού κάτω από τη βρύση μη αφήνοντας ούτε μια στάλα να χυτεί έξω. Θυμούνται ακόμα οι παλιότεροι τη φροντίδα με την οποία οδηγούσαν τα ζώα το χειμώνα με τα χιόνια και τις παγωνιές, για να τα ποτίσουν στο Κιούγκι.

κίπιρ(η) (η). Φυτό πωόδες που φυτρώνει στα καπνοχώραφα (κυρίως).

Γραμ. οι κίπιρις.

Π.χ. «Γιόμ'σι κίπιρ' του καπνό μ'. Απού βδουμάδα αρχινάου του σκάλου».

Βοήθ. (13,4)

κιραμαριά (τα). Τοπωνύμιο περιοχής που είναι στη ράχη κοντά στον Αλή, όπου υπήρχαν μέχρι και μεταπολεμικά κεραμαριά Καναλιωτών.

Π.χ. «Μ' είπι η Καπούλας να πάου να δ'λέψου πέρα στα κιραμαριά».

κιργιμένου (το). Καιριεμένο, το σπαρτό που ο καιρός το βοηθάει να πάρει κανονική ανάπτυξη.

Γραμ. τα κιργιμένα.

Π.χ. «Πουλύ κιργιμένα σπαρτά έχ' αυτός η Μιχάλ'ς».

Βοήθ. (12,4)

κιρδάου. Κερδίζω.

Γραμ. κιρδούσα και κέρδαγα, κιρδήσου, κέρδισα.

Π.χ. «Δεν παιζουμι μι σας, ούλου μας τα κιρδάτι τα κουκαλάκια».

κιρλαγκίτο(ι) (το). Μικρός και πικρός καρπός της άγριας πεπονιάς, μεγέθους καρυδιού ή λίγο μεγαλύτερο.

Γραμ. τα κιρλαγκίτσια.

Π.χ. «Βρήκα ένα πιπουνάκ' μικρό σαν κιρλαγκίτο».

Βοήθ. (16)

κιφαλώνου. Ξεπερνώ, υπερφαλαγγίζω, είμαι μπροστά.

Γραμ. κιφάλουνα, κιφαλώσου, κιφάλουσα.

Π.χ. «Τώρα γλέπου μι τα κιάλια να κιφαλών' τη φάλαγγα απ' τσι Γιρμανοί νια κούρσα μι σημαία».

Βοήθ. (12,4)

κιφιριτάου. Βολεύω, τακτοποιώ κάτι που έχει αιδέξια κατασκευή.

Γραμ. κιφιριτούσα, κιφιριτήσου, κιφιρέτ'σα.

Π.χ. «Ανατρόμαξα να κιφιριτήσου αυτό του διμάτ' έτο' όπους τώχ'ς φκιαγμένου».

κιφλής -κιφλήτ(ι)σα -κιφλήτ(ι)χου. Αυτός που έχει κέφια, ανοιχτόκαρδος.

Γραμ. οι κιφλήδις -σις -χα.

Π.χ. «Είνι κιφλής άνθρουπους δε βάν' σκουτούρις στου κιφάλι τ'».

Βοήθ. (14)

κιφτιδόξ(υ)λου (το). Κομμάτι από τον κορμό δένδρου, όπου λιανίζεται το κρέας για κεφτέδες.

Γραμ. τα κιφτιδόξ'λα.

Π.χ. «Γλέπου λιανίεις του κρέας στου κιφτιδόξ'λου. Θα θκιάεις κιφτέδις του βράδ' για φαΐ;»

κ(ου)λαίνουμι. Γίνομαι κουλός, χωρίς χέρι ή πόδι.

Γραμ. κ'λαίνουμαν, κ'λαθώ, κ'λάθ'κα.

Π.χ. «Άιντι πιρπάτα λίγου, τι έπαθις, κ'λάθ'κις;»

Βοήθ. (14)

κλαμπούρα (η). Μικρό κλωνάρι γεμάτο καρπούς.

Γραμ. οι κλαμπούρις.

Π.χ. «Γιουμάτου κουρόμπλα είνι η κλαμπούρα αυτή απ' έκουψις».

κλαρ(ι)τζής (ο). Αυτός που παίζει κλαρίνο.

Γραμ. οι κλαρ'τζήδις.

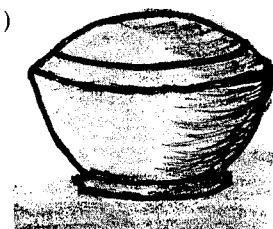
Π.χ. «Η Νώντας είνι πουλύ μιρακλής στου χουρό κι ξώδιψι ούλα τα λιφτά τ' σ' τσι κλαρ'τζήδις».

κλειδουπίνακου (το). Ξύλινο δοχείο με κουμπωτό καπάκι για τη μεταφορά του φαγητού στον τόπο δουλειάς.

Γραμ. τα κλειδουπίνακα.

Π.χ. «Άγγ'σι (=άνοιξε) κι του κλειδουπίνακου να φάμι λίγου απ' του τυρί απ' έφιρις».

Βοήθ. (6,31)

κλειδουπίνακον: Για τη μεταφορά του φαγητού στον τόπο εργασίας.

κλείτσιαβους -η -ου. Ζώο (κυρίως) που κατά το βάδισμα κλείνει τα πίσω πόδια και τα χτυπά στα γόνατα.

Γραμ. οι κλείτσιαβ' -ις -α.

Π.χ. «Είνι κλείτσιαβου του γουμάρ', σκουντάφτ' εύκουλα, θα σι ρίξ', τσακώσ' καλά».

Βοήθ. (14)

κλέτσι(ι) (το). Το πάνω μέρος από το μπούτι που συνεχίζει ο γλουτός.

γραμ. τα κλέτσια.

Π.χ. «Θέλ', μάκριμα του φουστάν' σ' Φαίνουντι τα κλέτσια σ'».

Βοήθ. (16)

κλέφτ(η)ς (ο). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: Είδος μυρμηγκιών με μεγάλο μέγεθος.

Γραμ. οι κλέφτις.

Π.χ. «Αμάν τι ἐπάθα. Μι τό 'μασαν ούλου του στιάρ' απ' τ' αλών' οι κλέφτις».

κ(οι)λιά (η). Κοιλιά.

Γραμ. οι κ'λιές.

Π.χ. «Μι πουνάει η κ'λιά σήμιρα, δεν είμι καλά».

Υποκορ. κ'λίτσα.

κλίτσιαβους -η -ου βλ. κλείτσιαβους.

κ(ου)λός -ή -ό. Αυτός που έχει κομμένο χέρι ή πόδι.

Γραμ. κ'λοί -ές -ά.

Π.χ. «Έχασι του χέρι τ' στουν πόλιμου κι γύρ'σι κ'λός».

κλου-κλου. Αργά-αργά, τεμπέλικα.

Π.χ. «Έτσ' όπους πασιν' η Θουμάς κλου-κλου δεν πρόκειτι πουτές ν' απουσώσ' του όργουμα».

κ(ου)λούρ(ι) (το). Κουλούρι.

Γραμ. τα κ'λούρια.

Π.χ. «Τα κ'λουράκια είνι για σας τα πιδιά, του τρανό του κ'λούρ' είνι για τουγ πατέρα».

κλούτσα (η). 1. – Είδος μπαστουνιού που χρησιμοποιούν οι βοσκοί.

2. – Εξάρτημα του βλαστού του κλήματος και της κληματαριάς; με το οποίο στηρίζονται τα κλωνάρια.

3. – Συρμάτινο εργαλείο σε σχήμα Σ με το οποίο μαζεύουν τις αρμαθίες σε τόπια και τα κρεμούν.

Γραμ. οι κλούτσις.

Π.χ. 1. – «Πιάσ' του μι την κλούτσα αυτό του ζ'λάπ κι άρμιξέ του».

2. – «Τρώου τοι κλούτσις απ' τα κλήματα. Είνι λίγου ξινές αλλά νόστιμις».

3. – «Πάρι τοι κλούτσις γλήγουρα κι πάμι να μάσουμι (=μαζέψουμε) το' αρμαθίες. Θα βρέξ'».

κλουτσιάζουμι. Στο τρίτο πρόσωπο σημαίνει: το σκυλί συνουσιάζεται.

Γραμ. Το συναντάμε στο τρίτο πληθ. πρόσωπο: κλουτσιάζουντι, κλουτσιάζουνταν, κλουτσιαστούν, κλουτσιάσ'καν.

Π.χ. «Ατήρα, τα σκ'λια κλουτσιάσ'καν».

κλουτσουτύρ(ι) (το). Παραπροϊόν του γάλατος και ειδικότερα του ξινόγαλου.

Π.χ. «Του βράδ' θα τηγανίσου αυγά μι κλουτσουτύρ».

Εγκυλ. Όταν το ξινόγαλο δεν το έπιναν, το ζέσταιναν λίγο για να αρχίσει να πήζει και ύστερα το έβαζαν στην τσαντήλα για να στραγγίσει. Αυτό ήταν πλέον το κλουτσοτύρι, το οποίο τρωγόταν συνήθως τηγανιτό με αυγά, ή και σκέτο με χωράφι, τοποθετημένο μέσα στο κλειδοπίνακο, ή ακόμα και στη φέτα.

κνούβαλου (το). Ο δυσκίνητος άνθρωπος λόγω μεγέθους ή λόγω σωματικής καχεξίας.

Γραμ. τα κνούβαλα.

Π.χ. «Αρά ντιπ κνούβαλου είσι, δε μπουρείς να παραμιρίεις λιγούτσ'κου».

κνούδαλου (το). Άνθρωπος ανόητος, «ξύλο απελέκητο».

Γραμ. τα κνούδαλα.

Π.χ. «Αυτό του κνούδαλου έβαλις να σι θκιάσ' τέτοια δλειά; Σώθ'κις».

Βοήθ. (9,22,2)

κόβουμι. Εκτός από τις γνωστές έννοιες: 1. – Το συναντάμε και στο τρίτο πρόσωπο στη φράση «κόβιτι του γάλα» που σημαίνει: ένα μέρος από το γάλα όταν βράζει πήζει και αποχωρίζεται

από το υπόλοιπο, το «γάρο».

2. – Σημαίνει ότι ενδιαφέρομαι για κάποιον.

Π.χ. 1. – «Πω πω τι έπαθα σήμιρα, μι κόπ'κι του γάλα κι τί θα δώσου στα πιδιά μ' να φάν».

2. – «Η Λέν' κόβιτι για του Γληγόρ', γιαυτό δε σπαρνάει ντιπ απού κει».

Βοήθ. (15)

κόγκσα (η). Πρόφαση ότι δεν θέλει κάποιος κάτι που του προτείνεται, ενώ βασικά το θέλει.

Γραμ. οι κόγκσις.

Π.χ. «Έλα τώρα, μη μι κάν'ς κόγκσις, ιτοιμάσ' να πάμι οντάμα στου γάμου».

κόθρους (ο). Η γωνία, η άκρη (ιδιαίτερα του ψωμιού).

Γραμ. οι κόθροι.

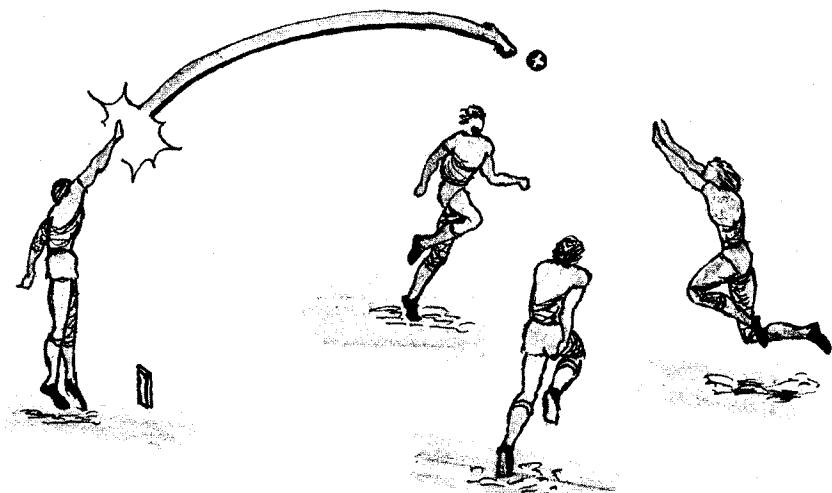
Π.χ. «Ιγώ ξέριτι ότ' είμι φαφούτ'ς κι δε μπουρώ να φάου τοι κόθρ'. Γιατί λοιπόν μι τ'ς αφ'σαταν;»

κόκ (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: παιδικό παιχνίδι με τόπα.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Έφκιασα νια κινούργια μπαλουματένια τόπα για να παίξουμι κόκ».

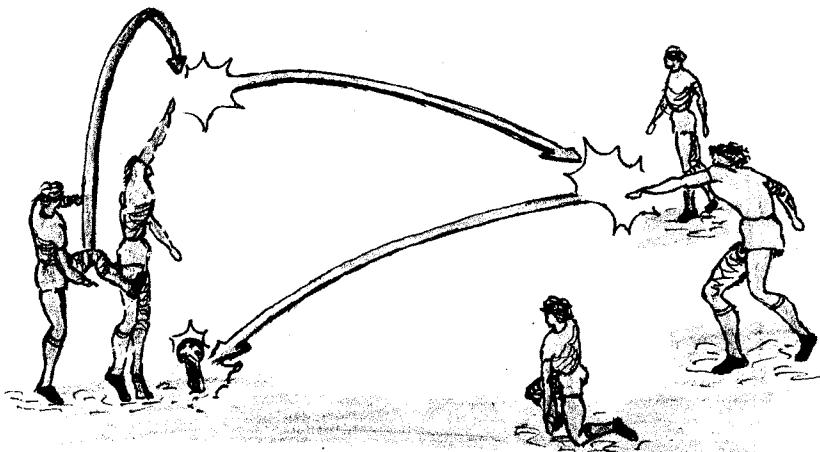
Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται κατά τον εξής τρόπο: Τοποθετούν μια πλάκα όρθια που να βλέπει προς το μέρος των παικτών από τη θέση της ο-

κόκ: Η β' φάση του παιχνιδιού.

ποίας χτυπάει ο τυχερός παίχτης πρώτα τις «πισ'νές». Δηλ. στρέφοντας αντίθετα από ό,τι είναι οι παίχτες, σηκώνει με το χέρι του στον αέρα την τόπα και ύστερα τη χτυπάει προς τα πίσω και προς το μέρος των άλλων παιχτών. Εάν οι παίχτες αυτοί πιάσουν στον αέρα («μηλάκ» όπως λένε) την τόπα, τότε καίγεται ο τυχερός παίχτης και συνεχίζει με τη σειρά ο δεύτερος. Εάν όμως δεν την πιάσουν τότε από τη θέση που θα φτάσει την πετούν προς την ορθιά πλάκα. Και εάν μεν την πετούχουν τότε χάνει πάλι ο παίχτης που παιζει. Εάν όμως όχι, τότε συνεχίζει για τρείς συνολικά φορές. Μετά από τις «πισ'νές» αρχίζει τις «μπρουστινές». Δηλ. βλέποντας τώρα τους παίχτες σηκώνει ψηλά και χτυπάει στον αέρα με το χέρι του προς τους παίχτες την τόπα. 'Όταν το κάνει και αυτό τρεις φορές χωρίς να χάσει προχωράει στις «πουδαρ'νές» που είναι και οι δυσκολότερες. Κοιτώντας δηλ. πάλι προς τους παίχτες σηκώνει την τόπα ψηλά περνώντας την κάτω από το ένα πόδι του και ύστερα τη χτυπάει στον αέρα προς τους παίχτες. Αυτό γίνεται πάλι τρείς φορές. Και όταν τελειώσει χωρίς να χάσει, τότε θεωρείται ο νικητής. Εάν χάσει, συνεχίζει αργότερα όταν έρθει πάλι η σειρά του, από τη φάση κατά την οποία έχασε.

Βοήθ. (1,379), (2,13)

κόκ: Η γ' φάση του παιχνιδιού.

κόκκουτας (ο). Κόκκορας.

Γραμ. τα κουκκότια.

Π.χ. «Σ'κουθείτι γλήγουρα για καπνό, έφιξι, λάλ'σι η κόκκουτας».

'Η η παροιμία: «Πίττα κότα του Γινάρ', κι κόκκουτας τουν Αλουνάρ'».

Βοήθ. (1,283)

κόμπους (ο). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: μικρή πο-

σότητα, μερικές σταγόνες.

Γραμ. οι κόμπη.

Π.χ. «Ατήρα μπακ' έχ' έναν κόμπου νιρό η φ'τσέλα για να βρέξου λίγου τ' αχείλι μ'; Αμάν ακόλ'σα».

Βοήθ. (14)

κόμπσα (η). Βλ. κόπτσα.

κόν(ι)σμα (το). Εικόνισμα.

Γραμ. τα κουνίσματα.

Π.χ. «Είνι γιουρτή ταχιά, θ' ανάψου του κόν'σμα».

Παροιμιώδης φράση: «Ούλα τα παλιά τα κουνίσματα τα βάνουν στου γυναίκειου».

κόντις (οι). Αυγά από τις ψείρες.

Π.χ. «Αγιέμ του κιφάλι σ' ισένα είνι γιουμάτου κόντις».

Συνιθισμένο ήταν το ακόλουθο τετράστιχο του '40.

«Οι ψείρις κι οι κόντις

εκάναν συμμαχία

κι πήγαν κι βουμβάρδισαν

μέσα στην Ιταλία».

κόπανους (ο). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: καλούπι ξύλινο για την κατασκευή των κεραμιδιών.

Γραμ. οι κόπαν.

Π.χ. «Τη λάσπ' απού κόβουμι μι τουν κόφτ' τη βάνουμι απάν' στουν κόπανου για να πάρ' του σχήμα απ' του κιραμίδ' κι ύστιρα του βάνουμι στουν Ήλιου για να ξιραθεί».

κόπλου (το). Μικρό κομμένο ξύλο.

Γραμ. τα κόπλα.

Π.χ. «Ιγώ πααίνου να μάσου καμπόσα κόπλα για του καζάν'».

Βοήθ. (12,5)

κόπτρια (τα). Σκουπίδια (ιδιαίτερα από κοπριές ζώων).

Π.χ. «Πάρι τη σκούπα κι μάσι (=μάζεψε) τα κόπτρια ικείνα απ' την αυλόπουρτα».

κόπτσα (η). Σούστα, είδος πόρπης, θηλυκωτήρι.

Γραμ. οι κόπτσις.

Π.χ. «Σιγά μαρή Βασίλου, μη μι τραβάς έτο' τη μπλούζα μ', μ' έκουψις την κόπτσα».

Βοήθ. (13,12)

κόσιαμα (το). τρέξιμο.

Γραμ. τα κουσιάματα.

Π.χ. «Μην του γλέπ'σ τσέλιχου (=μικρό), ξέρ'σ τι κόσιαμα

κάν'; Τοι περνάει ούλις στην τάξη τ'σ».

κότινους -η -ου. Κοτήσιος, από την κότα.

Γραμ. οι κότιν' -ις -α.

Π.χ. «Σας έφκιασα μια κότιν' σούπτα απόψι που θα γλείφιτι τα δάχ'λα σας».

Βοήθ. (12,5)

κότσα-παρδάλ(η). Ψόφησε, τα «τίναξε», έμεινε «σέκος».

Π.χ. «Τουν έρριξα νια μπαταριά κι έπισι κότσα-παρδάλ' κάτ'».

Βοήθ. (14)

κότσιαλου (το). Αποσπειρωμένο στέλεχος της ρόκας καλαμποκιού.

Γραμ. τα κότσιαλα.

Π.χ. «Θέλου να μαζώσου τα κότσιαλα σ' ένα σακί για να τάχου για προυσάναμα».

κουβαρέτου (το). Κουβάρι ειδικό για τις αρμαθιές του καπνού.

Γραμ. τα κουβαρέτα.

Π.χ. «Μ' αυτό του κουβαρέτου έφκιασα 75 αρμαθιές».

κουβέλι(η) (το). Ογκομετρικό δοχείο μέχρι 10 οκάδων για όσπρια.

Γραμ. τα κουβέλια.

Π.χ. «Απ' του χουράφ' αυτό έμασα ένα κουβέλ' αρβίθια κι μπ'σό (=μισό) φακές».

Ετυμολ. Σλαβική λέξη.

Βοήθ. (6,40)

κούγκουλον (το). Εμπόδιο.

Γραμ. τα κούγκουλα.

Π.χ. «Τι στάθ'κις κούγκουλου αυτού μπρούστα μ' τώρα;»

Βοήθ. (14)

κουζιώκα (η). Γυναικείο χειμερινό ένδυμα, κάτι παρόμοιο με το σημερινό παλτό.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έχου σκουπό να φουρέσου κι την κουζιώκα σήμιρα για να πάου στην ικκλησιά».

Βοήθ. (1,270)

κουιάλαμα (το). Λέξη με την οποία ξευτελίζεται κάποιος, σκιάχτρο, άχρηστο πράγμα, για πέταμα.

Π.χ. «Αγιέμ μ' αυτό του κουιάλαμα βρήκις να κάν'ς παρέα;»

κουινάκι(η) (το). Πήλινη μπίλια με την οποία παίζουν τα παιδιά.

Γραμ. τα κουινάκια.

Π.χ. «Παμίτι να θκιάσουμι (=φτιάξουμε) κουινάκια στου πλάι».

Εγκυλ. Με ιδιαίτερη επιμέλεια οι μικροί κατασκεύαζαν τα κουινάκια. Έπαιρναν ειδική λάσπη, τη γλίνα, την άργαζαν (=δούλευαν) στο μάρμαρο, την έ-

πλαθαν στα χέρια τους και ύστερα με μικρά κομμάτια την έφτιαναν βόλους. Τους βόλους αυτούς τους άφηναν να στεγνώσουν λίγο και μετά τους λείαναν κυλώντας τους με την παλάμη πάνω σε τζάμι. Όταν πια στέγνωναν από τον Ήλιο ήταν έτοιμοι για το παιχνίδι, τα κουινάκια.

κουινάκια (τα). Διάφορα είδη παιχνιδιών με χωματένιους βόλους.

Π.χ. «Τα κουινάκια είνι του καλύτερου πιγνίδ' που μπουρούμι να παίξουμι, ιδώια (εδώ δα) κιόλας».

Εγκυλ. Τα διάφορα παιχνιδιά που έπαιζαν τα παιδιά με τα κουινάκια και τα ονόμαζαν με το όνομα αυτό ήσαν: μπάζ (βλ. λ.), τσιγκ-τσιγκ (βλ. λ.), «τοι γουρνούλις» (βλ. λ.), μονά ζυγά κ.ά.

Βοήθ. (2,61)

κουιούλου (η). Υποκρίτρια.

Γραμ. οι κουιούλις.

Π.χ. «Μαρί αυτήν την κουιούλου πιστεύ'ς, κι δε μπιστεύ'ς ίμένα;»

Βοήθ. (13,4)

κουιόνι(η) (το). Δυσκίνητο.

Γραμ. τα κουιόνια.

Π.χ. «Τι πας αρά έτο' σαν κουιόν'; Γέρους είσι;»

Βοήθ. (16)

κουιρούκ(η) (το). Στρογγυλός σχηματισμός της τσίπας (=μαύρο μεταξωτό μαντήλι) των γιαγιάδων, στο πίσω μέρος της κεφαλής, όπου έχουν μαζεμένα τα μαλλιά τους.

Γραμ. τα κουιρούκια.

Π.χ. «Όμουρφου κουιρούκ' έχ'ς απόψι Παναίνα».

κουκκάλα (η). Εκτός από το μεγάλο κόκκαλο σημαίνει και: παγωνιά.

Γραμ. οι κουκκάλις.

Π.χ. «Γιώργου πρόσιχι τα πράματα μη γλιστρήσουν, έχ' κουκκάλα όξου».

κουκκαλάκια (τα). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: παιδικό παιχνίδι με τα κουκούτσια από τις ελιές.

Π.χ. «Σύρι να παρ'ς τα κουκκαλάκια απ' του σπίτι σ' για να παίξουμι ούλ' αντάμα».

Εγκυλ. Τα παιχνίδια που παίζονταν με τα «κουκκαλάκια» ήταν: μπάζ, γουρνούλα, μονά ζυγά κ.ά. Επίσης πολλές φορές κατασκεύαζαν κομπολόια με «κουκκαλάκια», αφού τα έτριβαν πάνω σε σκληρή πέτρα από τις δυό άκρες τους, μέχρι που να φανεί η ψύχα και ύστερα τα περνούσαν σε σχοινί.

Βοήθ. (2,15)

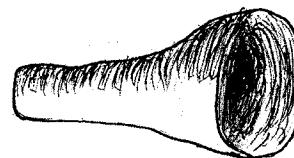
κουκαλάρι(η) (το). Εργαλείο με το οποίο παρασκευάζουν λουκάνικα.

Γραμ. τα κουκαλάρια.

Π.χ. «Μαρή Βαγγιλή θα μι δώεις απόψι τα κουκαλάρια για να

φκιάσουμι τα λουκάν'κα;

Εγκλ. Τα κοκαλάρια κατασκευάζονται από κέρατα ζώων, ύστερα από ειδική επεξεργασία και λείανση. Έχουν μήκος μέχρι 10 εκατοστά και είναι φαρδύτερα από το ένα μέρος και στενότερα από το άλλο. Από το στενό μέρος περνούσαν όλο το έντερο στο στέλεχος ενώ από το άλλο έβαζαν το ζαϊρέ, το υλικό της γέμισης και πιέζοντάς τον με τον αντίχειρα του δεξιού χεριού, γλιστρούσε σιγά-σιγά το έντερο.

κουκαλάρι: Χρησιμεύει για την παρασκευή λουκάνικων.

κουκάς (ο). Μικρό πήλινο βάζο γλυκού.

Γραμ. οι κουκάδις.

Π.χ. «Φέρι τουν κουκά να βάλου γλυκό σ' τοι μουσαφιρέοι».

κουκκινόκουλους (ο). Είδος πουλιού.

Γραμ. τα κουκκινουκόλια.

Π.χ. «Παμίτι (=πάμε) στη βρύσ' στου Μούρκ' να στήσουμι παΐδις. Ικεί έχ' πουλά κουκκινουκόλια».

κουκκινούδα (η). Κόκκινο σταφύλι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Σήμιρα καλουσκέρ' σα κουκκινούδις απ' τ' αμπέλ' στου Μούρκ».

κούκνας (ο). Χοντρή μύγα που εξάπτει με το κέντημά της τα ζώα.

Λέγεται και «νταβάνι».

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Τα τσίμπ' σι κούκνας τα βόδια κι στρέγγλιασαν».

Βοήθ. (12,5)

κουκόσια (η). Καρύδι (ο καρπός).

Γραμ. οι κουκόσιες.

Π.χ. «Πάου να μάσου καμπόσιες κουκόσιες απ' την καρυά».

Αίνιγμα: «Απού πάν' απ' του σπιτάκι μου κουκόσιες απλουμένις», (αστέρια).

Παιδικό τραγούδι:

«Η καλαθούλα μ' θέλ' αυγό
κι η τσέπη μου κουκόσια».

Βοήθ. (1,292, αρ. 1), (1,304, αρ. 45)

κουκουνιάβα (η). Κουκουβάγια.

Γραμ. οι κουκουνιάβις.

Π.χ. «Θα νά 'χουμι κηδεία ταχιά. Λάλ'σι κουκουνιάβα στου μπουχαρή απ' αυτό του παλιόσπιτου».

Βοήθ. (14)

κουκουλιάστρα (η). Ο κορυδαλλός ο λοφοφόρος.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Βρήκα φουλιά απού κουκουλιάστρα μέσα στη βατιώνα».

Ετυμολ. Ίσως προέρχεται από το κουκούλι, το λοφίο της κεφαλής του.

κουκουμπέλα. Όρθια.

Π.χ. «Τι μι στέκισι έτσ' κουκουμπέλα απαναθέ μ' σαν του χάρου;»

«Θα πέσουν έτσ' όπους τα 'βαλις κουκουμπέλα τα σέα, του ένα απάν' στ' άλλου».

Αλλά και μεταφορικά:

«Ποιός έκανι κουκουμπέλις (=αποπάτησε) στην αστρέχα απ' του ντάμι μ';»

κουκουμπιλιάζου. Κάθομαι κουκουμπέλα, όρθια.

Γραμ. κουκουμπέλιαζα, κουκουμπιλάσου, κουκουμπέλιασα.

Π.χ. «Κάτσι λοιπόν να τα πούμι; Τί κουκουμπέλιασις έτσ';»

Βοήθ. (16)

κουκουμπλέτσιο (η) (το). Φυτό που φυτρώνει το καλοκαίρι στο χωράφι και μοιάζει με σιτάρι.

Γραμ. τα κουκουμπλέτσια.

Π.χ. «Ταχιά θέλουμι να πάμι να βγάλουμι τα κουκουμπλέτσια απ' του χουράφ'».

Βοήθ. (16)

κουκουρέντζους (ο). Όρθιος, στητός, κατακόρυφος.

Γραμ. οι κουκουρέντζι.

Π.χ. «Τι μι κάθισι ικεί σαν κουκουρέντζους κι δεν πας να βουηθήσις τουν πατέρα να ξιφουρτώσ'».

κουκουριφτιά (η). Είδος θάμνου, του οποίου οι βλαστοί (τσιτσίρα-βλα) γίνονται από μερικούς σαλάτα.

Γραμ. οι κουκουριφτιές.

Π.χ. «Μέσα σ' αυτό του ρέμα έχ' πουλλές κουκουριφτιές».

κούκους (ο). Στη φραση «σταφ(υ)λάκ(i) του κούκου» σημαίνει λουσιδάκι του αγρού μπλέ, λουλούδι σε σχήμα κυπαρισσιού.

Γραμ. οι κούκι.

Π.χ. «Ξέρ'ς κουρούλα μ' ποιό λουλουδάκ' είνι του σταφ'λάκ' του κούκου;»

κουκουσιάκους (ο). Λεπτό σπειρωτό χιόνι.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Ιλάτι να δείτι, ρίχν' κουκουσιάκου όξου».

κουκουτάκους (ο). Μικρός κόκκορας.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Άιντι ρα κουκουτάκου μ', άμα σι λάβου στα χέρια μ' αν δε σι θκιάσου μι κρουμμύδια να μη μι πούν Πιστήμου».

'Η οι παιδικοί στίχοι:

- « – Τί λαλείς κουκουτάκου μ';
- Έχασα του φλουράκι μ'.
- Ποιό στου πήρι; » κλπ.

Βοήθ. (1,368)

κουκουτσέλους (ο). Μικρός κόκκορας, γλιφιτζούρι σε σχήμα κόκκορα.

Γραμ. οι κουκουτσέλ' και τα κουκουτσέλια.

Π.χ. «Αρά τι μαλώνιτι σαν τα κουκουτσέλια; Καθήστι καλά να μη μπάρου τη φουρτουτήρα». 'Η «πάρτι κουκουτσέλια απ' έφιρα απ' τουν Πύργου».

κουλάι (το). Βοήθεια, επικουρία, ενίσχυση.

Γραμ. τα κουλάια.

Π.χ. «Τι κάθισι κι μι τηράς; Άι δόσι κι συ ένα κουλάι».

Βοήθ. (14)

κουλάικα. Με εύκολο τρόπο; γρήγορα; (πάντα ερωτηματικά).

Π.χ. «Κουλάικα φτάν' μ' αυτό του παλιουγόμαρου στου μπιιλίκ'»;

κούλιακας (ο). Ζαβολιάρης (ιδιαίτερα για παιδιά), δαιμονας.

Γραμ. οι κούλιακις.

Π.χ. «Μιγάλους κούλιακας είνι αυτό του πιδί. Πώς μπουρείς κι τ' αντέχ'ς».

Βοήθ. (11)

κουλιακιάζου. Μαζεύμαι στην άκρη, κουλουριάζομαι.

Γραμ. κουλιάκιαζα, κουλιακιάσου, κουλιάκιασα.

Π.χ. «Τι μι κουλιάκιασις αυτού στη γουνιά σαν του σκ'λί; Σήκου να πας να παίδ'ς κι συ λίγου!»

Βοήθ. (16)

κουλιάντιρο (το). Κωλάντερο. Η μεταφορική του σημασία είναι: αδύνατος, καχεχτικός άνθρωπος.

Γραμ. τα κουλιάντιρα.

Π.χ. «Τι θέλ'ς κι συ αρά κουλιάντιρου; Δε ντηράς τα χάλια σ' αυτού, απ' θα φ'σήσ' η αέρας κι θα σι πιτάξ' στην Καρβέλου;»

Βοήθ. (14)

κουλιάς (ο). Το παχύ έντερο του γουρουνιού (κυρίως).

Γραμ. οι κουλιάδις.

Π.χ. «Αυτό που θκιάν' είνι σαν του γιουμ'σμένου κουλιά».

κουλιάστρα (η). Το γάλα της γίδας αμέσως μετά τη γέννα της.

Γραμ. οι κουλιάστρις.

Π.χ. «Έχουμι να φάμι κουλιάστρα του βράδ' απ' τη γίδα».

Εγκυλ. Το νεογέννητο κατοικάκι δεν μπορούσε να φάει όλο το γάλα της γίδας και γιαυτό το άρμεγαν. Όταν όμως το έβραζαν έπηζε και έτοι το έτρωγαν, ή ανάμικτο με τηγανητά αυγά ή το έκαναν πίτα.

κουλκουτάου. Βλ. κουρκουτάου.

κουλλ(ι)τσιδιάζου. Γεμίζω κολλιτσίδες.

Γραμ. κουλλ'τσιδιαζα, κουλλ'τσιδιάσου, κουλλ'τσιδιασα.

Π.χ. «Κουλλ'τσιδιασι του πανταλόν' σ' κι θέλου να κάτσου να του ξικουλλ'τσιδιάσου».

Αλλά και μεταφορικά.

«Τά χου άλουστα τα μαλλιά μ' νια βδουμάδα τώρα κι κουλλ'τσιδιασαν».

Βοήθ. (14)

κουλόκρια (τα). Μαλλιά ζώου (και κυρίως πρόβατου) που βρίσκονται στο πίσω μέρος του και γιαυτό είναι λερωμένα. Οι άκρες από τα μαλλιά πρόβατου.

Π.χ. «Πάου να κόψου ικείνα τα κουλόκρια απ' την προυβατίνα απ' είνι χάλια».

Βοήθ. (1,268)

κουλόπανου (το). Πανί για τα μωρά και γενικότερα πανί άχρηστο.

Γραμ. τα κουλόπανα.

Π.χ. «Θέλου να πλύνου τα στράνια κι κάμπουσα κουλόπανα απ' του κούτσ'κου».

κουλάς -ή -ό. Βλ. κ'λός.

κουλουσβαρίζου. Καθυστερώ.

Γραμ. κουλουσβάρ'ζα, κουλουσβαρίσου, κουλουσβάρ'σα.

Π.χ. «Έλα, πάμι, τί κουλουσβαρίεις τόσ' ώρα ιδώ πέρα;»

Βοήθ. (16)

κουλουγέρνου. Γέρνω, κλίνω, αναποδογυρίζω.

Γραμ. κουλόγιρνα, κουλουγέρου, κουλόγειρα.

Π.χ. «Κουλόγειρι του σαμάρ' αγιέμ Δάφνου, δεν του γλέπ'ς;»

Βοήθ. (16)

κουλουγούζ(ι) (το). Συνοδός, ακόλουθος (μάλλον ανεπιθύμητος)

Γραμ. τα κουλουγούζια.

Π.χ. «Δε γκουτάου να κινήσου για π'θινά κι συ κουλουγούζ' απού κουντά».

Ετυμολ. Ίσως προέρχεται από το «κολαούζος».

Βοήθ. (14)

κουλουγυρνάου. Αναποδογυρίζω.

Γραμ. κουλουγυρνούσα, κουλουγυρνήσου, κουλουγύρ'σα.

Π.χ. «Κουλουγύρνα λίγου αυτή την πλάκα κι θα βρείς ένα μπακακάκ' απού κάτ'

Βοήθ. (16)

κουλουκ(υ)θάς (ο). Ζωύφιο που κόβει τις ρίζες των κολοκυθιών (μοιάζει με σκορπιό).

Γραμ. οι κουλουκ'θάδις.

Π.χ. «Οι κουλουκ'θάδις τσι ρήμαξαν τσι κουλουκ'θιές στουν κήπου μ'».

Βοήθ. (12,4)

κουλουκρίζου. Κόβω τις άκρες από τα πολλά μαλλιά του πρόβατου, ώστε να μην εμποδίζεται στο περπάτημα, και να γίνεται πιο άνετα το άρμεγμα.

Γραμ. κουλουκρίζου, κουλόκριζα, κουλουκρίσου, κουλόκρισα.

Π.χ. «—Τι δ'λειά θα θικιάεις σήμιρα Γιώργου;
— Θα κουλουκρίσου τα πρόβατα».

κουλουρίζ(ι) (το). Παραφυάδα, μικρός βλαστός που βγαίνει στη βάση του κορμού μεγάλου φυτού και έχει ρίζες.

Γραμ. τα κουλουρίζια.

Π.χ. «Να μι δώεις ένα κουλουρίζ' απ' την καλή τη γκουρουμπλιά για να του φ'τέψου στουν κήπου μ'».

Βοήθ. (16)

κουλουφουτιά (η). Πυγολαμπίδα.

Γραμ. οι κουλουφουτιές.

Π.χ. «Ατήρα νια κουλουφουτιά ικεία στη φράχτ'».

Βοήθ. (13,4)

κουλουφραξίδα (η). Χαμηλή φυσική φράχτη από θάμνους.

Γραμ. οι κουλουφραξίδις.

Π.χ. «Φούντουσ' η κουλουφραξίδα ιδώ στην άκρια στου χουράφα'».

Βοήθ. (12,5)

κουλόχειρος -η -ου. Αυτός που έχει ένα χέρι, και γενικότερα αυτός που είναι αδέξιος με το χέρι του.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αυτό του ζιρβό του κουλόχειρου μ' ντίπ δ'λειά δε μπουρεί να θικιάσ'».

κουλτούκ(ι) (το). Το καθένα από τα τετράγωνα περίπου μέρη στα οποία χωρίζεται το χωράφι κατά τη σπορά του σιταριού.

Γραμ. τα κουλτούκια.

Π.χ. «Του χώρ'σα του χουράφ' σι κουλτούκια για να δ'λεύτι ο καλύτιρα».

κουλ(ο)τούμπα (η). Η ακροβατική άσκηση της τούμπας.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Τηράτι να σας κάνουν δυο κουλ'τούμπις στουν αέρα».

κούμαρον (το). Η κοπριά του γαϊδουριού ή του αλόγου.

Γραμ. του κούμαρου, τα κούμαρα.

Π.χ. «Αγόρους έγινι του ψουμί. Σύρι γλήγουρα να φέρ'ς κούμαρα, βουνιές κι κακαράντζις για να βάλουμι γάστρα».

Εγκυλ. Την περίοδο '40 - '60 υπήρχε μεγάλη έλειψη ξύλων στο χωριό, γιατί τα γίδια δεν άφηναν τα χαμόκλαδα να μεγαλώσουν. Οι λόγγοι ήταν δυσ ωρες μακριά με τα ζώα. Γιαυτό οι Καναλιώτες μάζευαν τις κοπριές των ζώων, τις στέγνωναν στον Ήλιο και ύστερα τις χρησιμοποιούσαν για τη φωτιά. Τα κούμαρα, τις κακαράντζες (από τα γίδια) και τις βουνιές (από τα γελάδια) τις οποίες μάλιστα κολούσαν στον τοίχο των σπιτιών τους για να ξεραθούν καλύτερα. Οι κοπριές αυτές διατηρούσαν καλύτερα τη φωτιά και βοηθούσαν έτσι στο σιγοφήσιμο του ψωμιού.

κουμάσ(ι) (το). Χώρος όπου μένει το γουρούνι.

Γραμ. τα κουμάσια.

Π.χ. «Λύθ'κι του γ'ρούν'. Σύρι κι δέσ'του πάλι στου κουμάσ'».

Ή και μεταφορικά:

«Αρά ξέρ'ς ή δε γερέρ'ς τι κουμάσ' είνι αυτός η Γιώργους;»

κουμματίνα (η). Μεγάλη κομμάτα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αρά Γιώργου θα μπουρέεις να τη φάς ούλ' αυτή την κουμματίνα;»

κουμουτσιάζου. Γίνομαι όλο σβόλους.

Γραμ. κουμούτσιαζα, κουμουτσιάσου, κουμούτσιασα.

Π.χ. «Κουμούτσιασι η ζάχαρ' απ' την υγρασία».

Βοήθ. (17)

κουμπουκουλουκ(υ)θιά (η). Είδος κολοκυθιάς που δεν απλώνει.

Γραμ. οι κουμπουκουλουκ'θιές.

Π.χ. «Θα βάλου κουμπουκουλουκ'θιές στουν κήπου μ' γιατί δεν έχου πουλύ τόπου».

κουνακάκ(ι) (το). Μικρό δηλητηριώδες φίδι.

Γραμ. τα κουνακάκια.

Π.χ. «Αυτό του φίδ' είνι κουνακάκ', φλαχτείτι μη σας τοιμπήσ'».

Παροιμία: «Άν σι τοιμπήσ' του κουνακάκ'

πάρ' του τσαπί κι του φκιαράκ'»,

δηλ. θα πεθάνεις στα σίγουρα.

κουνέτους (ο). Μπουκάλι.

Γραμ. του κουνέτου (χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Ιτούτους η κουνέτους είνι τρανύτιρους απ' τουν άλλου».

κουνιτάκους (ο). Μπουκαλάκι (κυρίως για λάδι, ξύδι κλπ. που έπαιρναν στη δουλειά).

Γραμ. Του κουνιτάκου (χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Δόσι μι του γκουνιτάκου απ' του μπουχαρή να βάλου λάδ' για ταχιά που θα πάμι στη δ'λειά».

κουνός -ή -ό. Τελευταίος.

Γραμ. οι κουνοί -ές -ά.

Π.χ. «Απόμ'νις κουνός κι τα φ'λάς».

κουντακ(ι)νός -ή -ό. Κοντινός.

Γραμ. οι κουντακ'νοί -ές -ά.

Π.χ. «Είνι κουντακ'νά τα ντάμια μας κατ' στου Μούρκ' κι γιαυτό έχουμι πουλύ αλισβιρίσ' μ' αυτήν τη φαμιλιά».

Βοήθ. (16)

κούνταλου (το). Μικρό αλλά γερό (ξύλινο συνήθως) εξόγκωμα, κοντό πταλούκι.

Γραμ. τα κούνταλα.

Π.χ. «Τσακώσ' απ' αυτό του κούνταλου κι ανέβα στη σκαμνιά να σώεις λίγα σκάμνια».

«Δέσι την τριχιά απ' αυτό του κούνταλου απ' είνι γιρό κι θα κρατήσ' του γουμάρ' όσου κι αν τραβάει».

Βοήθ. (16)

κουνταρεύου. Είδος κατάρας ιδιαίτερα για τα ζώα.

Γραμ. κουνταρέψει (μοναδικός τύπος).

Π.χ. «Ούστ, που να οι κουνταρέψ', μι τάφαγις ούλα τα πουρκά».

κουντό (το). Υποκάμισο.

Γραμ. τα κουντά.

Π.χ. «Φέρι μι λίγου του κουντό απού κεία να του βάλου για να πάνου στην πλατέα».

Βοήθ. (16)

κουντότα (η). Ο μηνιάτικος ή ετήσιος τρόπος πληρωμής προσώπων κοινής αφέλειας (π.χ. του γιατρού).

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Φουνάξτι του γιατρό να δει του μικρό χουρίς παράδις

γιατί τουν έχουμι μι την κουντότα».

Εγκυλ. Προπολεμικά, αλλά και κατά την περίοδο της κατοχής, όλοι σχεδόν οι κάτοικοι του χωριού συμφωνούσαν να δίνουν μια ετήσια εισφορά σε έναν γιατρό, που συνήθως ήταν Καναλιώτης, προκειμένου να έχουν ιατρική παρακολούθηση. Την ετήσια (ή μηνιάτικη) αυτή εισφορά την ονόμαζαν «κουντότα».

Με τον ίδιο τρόπο το 19ο αιώνα οι κάτοικοι της Σαρακίνας διατηρούσαν δάσκαλο και παπά ταυτόχρονα, όπως παρουσιάζεται στις ενθυμήσεις εκκλησιαστικών βιβλίων.

Βοήθ. (1,79)

κουντότιρα. Αργότερα.

Π.χ. «Η Πιστήμ' θα νάρθ' κουντότιρα στου τσάκ'σμα ταχιά, για να μας φέρ' κι του φαΐ».

κουντουβάθρακας (ο). Πολύ κοντός, σχεδόν νάνος.

Γραμ. οι κουντουβάθρακ'.

Π.χ. «Θ' απουμείν' κουντουβάθρακας αυτό του πιδί. Δε γλέπ' σ την πατούνα τ' απ' είνι ένα δίμοιρου;»

Βοήθ. (14)

κουντουγούν(ι) (το). Είδος σακακιού ή ζακέττας.

Γραμ. τα κουντουγούνια.

Π.χ. «Να βάλου του κουντουγούν' σήμιρα στην ικκλησιά, δε γκάν' πουλύ κρύου».

Βοήθ. (14)

κουντουκάπ(ι) (το). Κοντή κάπτα που φτάνει ως το γόνατο.

Γραμ. τα κουντουκάπια.

Π.χ. «Ρίξι απάνου σ' του κουντουκάπ' κι σύρι να δεις τα πρόβατα στου μαντρί».

Βοήθ. (14)

κουντούρι(ι) (το) ή παπούτσ(ι). Το κάτω όκρο από το αλέτρι που χώνεται στη γη.

Γραμ. τα κουντούρια.

Π.χ. «Είνι δράγγανου του χουράφ' κι δε μπουρεί του κουντούρ' απ' τ' αλέτρ' να χουθεί μέσα»

Βοήθ. (6,32)

κουντούρα (η). Τύχη (σε ειδική έκφραση), λαχνός.

Γραμ. οι κουντούρις.

Π.χ. «Τι να κάνουμι; Σι σένα έπισ' η κουντούρα να πάς να πουτίεις τα πράματα».

κουντουσούφλ(ι) (το). Κοντή σούβλα για κοκορέτσι κ.ά.

Γραμ. τα κουντουσούφλια.

Π.χ. «Ιλάτι του βράδ' να κάτσουμι στη ρούγα μ'. Θα νά χουμι κι κουντουσούφλ'»

Βοήθ. (12,4)

κουντράου. Κουτουλώ, χτυπώ τον άλλον με το κεφάλι, με τα κέρατα (για ζώα).

Γραμ. κουντρούσα, κουντρήσου, κούντρησα,
κουντριέμι, κουντριέμαν, κουντρηθώ, κουντρήθ'κα.

Π.χ. «Κουντράει του βόδ' τη γιλάδα κι δεν την αφήν' να φάει». «Παίζουν τα κατσίκια στην αυλή κι αλλότι κουσεύουν αλλότι κουντριέντι».

κουπάνα (η). Κοίλωμα, εσωχή, γούρνα, όπου μαζεύονται τα νερά, σκαφίδι για πλύσιμο.

Γραμ. οι κουπάνις.

Π.χ. «Ικεί στην κουπάνα απ' την τρανή τη βρύσ' να πααίνιτι να πουτίστι τα γουμάρια σας. Ιδώ σ' τσι μικρές παίρνουν νιρό οι γυναίκις».

κουπή (η). Κοπάδι, πλήθος.

Γραμ. οι κουπές.

Π.χ. «Έχου νια κουπή πιδιά απού πίσου μ'. Πώς θα τα ζήσου, άμα δε δ'λεύου τόσου πουλύ;»

Βοήθ. (14)

κουπλουλουγάου. Μαζεύω κόπλα (=κομμάτια ξύλα).

Γραμ. κουπλουλουγόύσα και κουπλουλόγαγα, κουπλουλουγήσου, κουπλουλόγ'σα.

Π.χ. «--Μαρ'. Μήτσινα που τα βρήκις τόσα ξύλα;
--Πήγα χτές κι κουπλουλόγ'σα στου λόγγου».

Βοήθ. (12,5)

κουπρίτ(η)ς (ο). Άνθρωπος κατώτερος, κακότροπος, σιχαμερός, σάπιος.

Γραμ. του κουπρίτ', οι κουπρίτις.

Π.χ. «Φύγ' απού 'δω αρά κουπρίτ' μη σι πάρου απ' του πουδάρ' κι σι διάβου στην Καρβέλου».

κουπώνου. Βάζω στο μυαλό μου ιδιότροπη ιδέα και δεν την αλλάζω.

Γραμ. κούπουνα, κουπώσου, κούπουσα.

Π.χ. «Άμα σι κουπώσ' ισένα να κάν'ς κάτ', δεν ακούς καέναν άλλουν».

κουράδου (η). Γυναίκα χοντρή, με δυσανάλογο σχήμα, χωρίς προκοπή.

Γραμ. οι κουράδις.

Π.χ. «Αυτήν η κουράδου δε μπουρεί να πάρ' τα πουδάρια τ'σ. Πιριμέν'ς να σι κάν' δ'λειά;»

Ετυμολ. Προέρχεται από το κουράδι (=περίτωμα ζώου).

Βοήθ. (14)

κουρδέλ(ι) (το). Παπούτσι, σαντάλι.

Γραμ. τα κουρδέλια.

Π.χ. «Πήγα κι αγόρασα σήμιρα ένα ζιυγάρ' κουρδέλια απ' του Μπ'ζάκ' για τη δυχατέρα μ'».

κουρδουμπούλ(ι) (το). Μικρό εξόγκωμα στο σώμα.

Γραμ. τα κουρδουμπούλια.

Π.χ. «Έβγαλα ένα κουρδουμπούλ' ιδώια στην κ'λιά μ'. Τι νά 'νι άραγις;»

κουρδουστούπ(ι) (το). Χοντροκομμένο.

Γραμ. τα κουρδουστούπια.

Π.χ. «Είνι ντιπ κουρδουστούπ' αυτό του γνέμα, δεν πλέιτι (=δεν πλέκεται)».

Βοήθ. (16)

κουρέκλου (η). Αυτή που δεν αξίζει τίποτε, σβαρνιάρα.

Γραμ. οι κουρέκλις.

Π.χ. «Γι αυτήν την κουρέκλου μι λες τόσ' ώρα ότ' είνι καλό κουρίτσ';»

κουριά (η). Ακαθαρσία, βρώμα.

Γραμ. οι κουριές.

Π.χ. «Ματαπάλι τόφκιασις κουριά του πανταλόν'. 'Αιντι βγάλ' του να του πλύνου».

Βοήθ. (14)

κουριλού (η). Κλινοσκέπασμα κατασκευασμένο με κουρέλια.

Γραμ. οι κουριλούδις.

Π.χ. «Άσι λίγου κουριλού αρά Γιώργου, ξιπάισα απόψι. Πίστρουσις ισύ την κουριλού κ' ιμένα μ' άφ'σις ξισκέπαστου».

Εγκυκλ. Οι κουρελούδες κατασκευάζονταν κατά τον εξής τρόπο: Τα παλιά και τριμένα ρούχα οι Καναλιώτες δεν τα πετούσαν αλλά τα συγκέντρωναν, τα έπλεναν για να είναι καθαρά, τα έκοβαν λωρίδες τις οποίες συνένωναν στην άκρη τους ράβοντάς τες και τις μάζευαν σε κουβάρι. Όταν συγκεντρώνονταν πολλά κουβάρια τα ύφαιναν στον οργαλειό σε δυό τρία φύλλα τα οποία τα συνένωναν πάλι μεταξύ τους για να αποτελέσουν έτσι το συνηθισμένο και φημό κλινοσκέπασμα του χωριού, την κουρελού.

Μερικές φορές η κουρελού χρησιμοποιούνταν και για το στρώσιμο των δαπέδων κατά το χειμώνα, ως διάδρομος και ως πατάκι.

Κουρί (το). Τοπωνύμιο περιοχής στα σύνορα με το Μορφοβούνι, όπου υπάρχει και ομώνυμη πηγή.

Π.χ. «Καίτι του Κουρί, παμίτι ούλ' μαζί να σβήσουμι τη φουτιά που άρπαξι όταν έκιγαν τσι καλαμιές οι Βινισιώτις».

κουρκάρ(ι) (το). Μικροί λοβοί που όταν μεταφυτεύονται δίνουν τα κρεμμύδια.

Γραμ. τα κουρκάρια.

Π.χ. «Πασίνου ν' αγουράσου κουρκάρ' στου Μπζάκ' (Μουζάκι) για να φ' τέψου κάμπουσις αυραϊές στουν κήπου».

κούρκουμα. Χρησιμοποιείται μόνο στη φράση: «κάθουμι τα κούρκουμα», κάθομαι στηριζόμενος στα δυό μου πόδια.

Π.χ. «Απόστασα σήμιρα στην ικκλησιά κι έκατσα τα κούρκουμα για να ξιαπουστάσου λιγούτσ' κου».

κούρκουμα: Πρόχειρος τρόπος για να κάθεται κάποιος.

κουρκουσούλα (η). Λουλουδάκι που φυτρώνει κοντά στις «πουρδαλίες» και έχει κοκκινωπό χρώμα, κυκλάμινο.

Γραμ. οι κουρκουσούλις.

Π.χ. «Απάν' σ' ται πουρδαλίες βγήκαν κουρκουσούλις. Παριτί να μάσουμι».

Εγκυλ. Στη ρίζα από τις κουρκουσούλες σχηματίζεται μικρός κόνδυλος που έχει θεραπευτικές ιδιότητες και αποτελεί έτσι φυτοφάρμακο. Γιαυτό οι Καναλιώτες μαζεύουν πολλές από αυτές, τις ξηραίνουν, τις στομπίζουν, τις κοσκινίζουν με τη σίτα, ανακατεύουν τη λεπτή σκόνη με μέλι και ύστερα αφήνουν το υλικό να στεγνωσει. Γίνεται έτσι σαν μαντζούνι και τρώγεται όπως ένα γλυφιτζούρι στη «χάσι» του φεγγαριού (Νέα Σελήνη). Έτσι θεραπεύεται η «νιβρουκοίλη» (=βουβανοκοίλη) σύμφωνα με τη συνταγή ενός παπά από τις Κουμάδες (=χωρίο του κάμπου προς τον Παλαμά).

κουρκουτάσου ή κουλκουτάσου. Ανακατώνω ζωηρά κάτι που έχω ανάμεσα στις παλάμες μου, ή σε ένα δοχείο.

Γραμ. κουρκουτούσα, κουρκουτήσου, κουρκούτσα.

Π.χ. «Πάρτα κι κουρκούτα τα καλά γιατί θα φουνάξου ματαπάλι «χαλάει» (στο παιχνίδι «κουρουνούλα»).

Ετυμολ. Προέρχεται από τη λέξη «κουρκούτι».

κουρκουτσιόβουλους (ο). Άνω-κάτω, ακαταστασία.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Αμάν πια, τά 'κανάταν ούλα κουρκουτσιόβουλου ιδώ μέσα. Θέλ' τι να πάρου πάλι τη λούρα;»

κουρμπέτ(ι) (το). Ξενιτειά, κοινωνία, κόσμος.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Βγήκι στου κουρμπέτ' η γιόκας μ' η τρανός κι γιαυτό μι βρίσκ' να κλαίου κάθι βράδ'».

Βοήθ. (13,5)

κουρνιότ'χους (κουρνιότυχος) -α -ου. Κακότυχος.

Γραμ. κουρνιότ'χ' -ις -α.

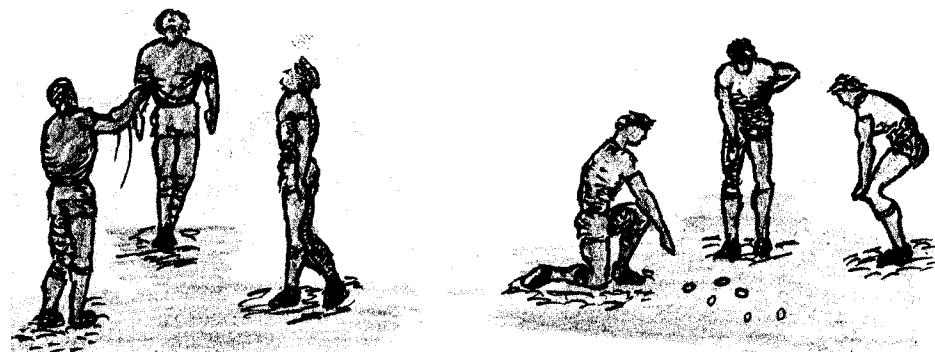
Π.χ. «Να σκάεις κουρνιότ'χου μι του γκάρ'σμα σ' κάθι λίγου κι λιγάκ'».

κουρουνούλα (η). Το παιχνίδι κορώνα-γράμματα.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έχ'σ δικάρις να παίξουμι την κουρουνούλα;»

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν κατά τον εξής τρόπο: 'Όλοι οι παίχτες έβαζαν τον ίδιο αριθμό από δεκάρες και ο πρώτος τις έβαζε στη χούφτα του, τις «κουρκουτούσε» και τις σήκωνε στον αέρα, αφήνοντάς τες να πέσουν ελεύθερα στη Γη. 'Οσες έδειχναν κορώνα τις κέρδιζε. Τις υπόλοιπες τις έπαιρνε στη χούφτα του ο δεύτερος και έκανε το ίδιο, ύστερα ο τρίτος και έτσι συνέχεια μέχρις ότου κερδίθουν όλες.

κουρουνούλα: Είναι γνωστή η φράση του χαμένου: «κουρώνα, κουρώνα, κουρώνα, γράμματα ούλα».

κουρύτους (ο). Τεχνητή γούρνα σε πέτρινο έδαφος, ή δοχείο όπου τοποθετείται η καθημερινή τροφή του γουρουνιού για να την φάει.

Γραμ. του κουρύτου, οι κουρύτ'.

Π.χ. «Γλέπου είσι καλός νοικοκύρ'ς. Έχ'σ κουρύτου τέλειου, σκαρμένου μέσα στου μάρμαρου».

Αλλά και μεταφορικά:

«Έγινι κουρύτους αυτός η σάκκους (=λέρωσε πολύ). Θέλ' να τουν βάλου στη μπουγάδα για να τουν πλύνου».

κουρ(υ)φουκουλουκ(υ)θιά (η). Κορυφή κολοκυθιάς.

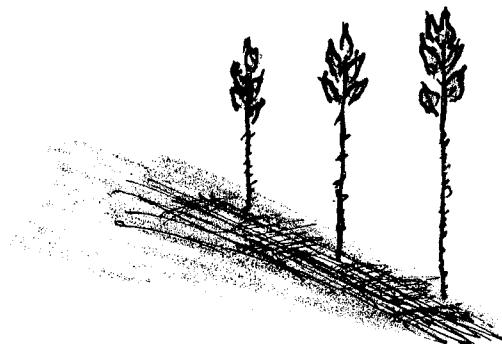
Γραμ. οι κουρ'φουκουλουκ'θιές.

Π.χ. «Μαζώνου καμπόσις κουρ'φουκουλουκ'θιές για τη μπίτα που θα θκιάσου του βράδ'».

κουρ(υ)φάδ(ι) (το). Το τελευταίο χέρι από το μάζεμα των καπνοφύλλων (τα οποία είναι στην κορυφή του φυτού).

Γραμ. τα κουρ'φάδια.

Π.χ. «Έχου λιγούτσ'κου κουρ'φάδ' ακόμα να μαζώσου αυτή τη βδουμάδα κι μπιτίζου».

κουρ'φάδ': Τα τελευταία φύλλα του καπνού από τις καπνόριζες.

κουρ(υ)φάδα (η). Κορυφάδα, κορυφή φυτού (κυρίως).

Γραμ. οι κουρ'φάδις.

Π.χ. «Κόβου καμπόσις κουρ'φάδις απ' τσι κουλουκ'θές για να θκιάσου πίτα».

κουρ(υ)φή (η). Η ιδιωματική του σημασία είναι: Παχύρευστο υπόξινο γάλα μιας εβδομάδας περίπου, που προορίζεται για να γίνει ξινόγαλο.

Γραμ. Οι κουρ'φές.

Π.χ. «Μάνα βάλι μι λίγου κουρ'φή να φάου».

κουρ(υ)φουκουλουκ(υ)θιά (η). Κορυφή κολοκυθιάς.

Γραμ. οι κουρ'φουκουλουκ'θιές.

Π.χ. «Μαζώνου καμπόσις κουρ'φουκουλουκ'θιές για τη μπίτα που θα θκιάσου του βράδ'».

κουρώνα (η). Στη φράση «κουρώνα στου κιφάλ」 σημαίνει το σπουδαίο, τον αξιόλογο.

Γραμ. οι κουρώνις.

Π.χ. «Του πιδί έχ' κουρώνα στου κιφάλ' κι του κουρίτο' έχ' τσιούβαλου» (δηλ. το κορίτσι δεν αξίζει τίποτε).

Βοήθ. (14)

κουσεύου. Τρέχω.

Γραμ. κόσιυα, κουσέψου, κόσιψα (προστ. κόσιψι και κόσια).

Π.χ. «--Έλα, κόσια αγλήγουρα, θα μας πιάσ' βρουχή.

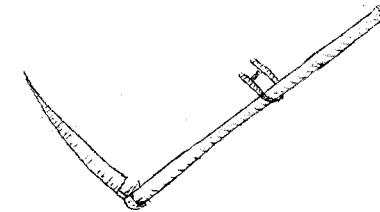
--Κουσεύου όσου μπουρώ, λαχάνιασα όμους».

Ετυμολ. Λέξη αλβανική.

κουσιά (η). Ειδικό δρεπάνι με κακρύ στυλιάρι και χειρολαβή, που χρησιμεύει για το κόψιμο του χορτάρι.

Γραμ. κλίνεται ομολά.

Π.χ. «Τιριάζου τη γκουσιά για να κόψου αυτό του χουρτάρ' πού έπνιξι τα πουρκά (=οπωροφόρα δένδρα) στουν κήπου».

κουσιά: Πιάνοντας ο γεωργός με το ένα χέρι το κοντάρι και με το άλλο τη χειρολαβή, κόβει το χορτάρι.

κουσιάνα (η). Κοτσίδα, πλεξούδα.

Γραμ. οι κουσιάνις.

Π.χ. «Αυτό του κουρίτο' έχ' τρανές κουσιάνις» ή «δόσι μι τσι κουσιάνις να τσι φουρέσου» (πρόκειται για τις τεχνητές κουσιάνες των γιαγιάδων).

κουσιάρ(ι) (το). Εικοσάρικο.

Γραμ. τα κουσιάρια.

Π.χ. «Μι δυο κουσιάρια αγουράζουμι πέντι γιαλένις κι παίζουμι μπαζ».

Βοήθ. (17)

κουσιουσφύρ(ι) (το). Εργαλείο για επιδιορθώσεις της κοσιάς.

Γραμ. τα κουσιουσφύρια.

Π.χ. «Ικεία κάτ' απ' του διντράκου έχου τα κουσιουσφύρια. Σύρι να μι τα φέρ'ς για ν' ακουνίσου τη γκουσιά».

Εγκυκλ. Τα κουσιοσφύρια ήταν ένα μικρό αμόνι, ένα σφυράκι και μια πέτρα για τρόχισμα. Κάρφωναν το διχαλωτό αμόνι σε στερεό έδαφος και με το σφυρί «σφύριζαν» (=χτυπούσαν) την κοισιά στην άκρη της κόψης για να γίνει κοφτερή. Στη συνέχεια τρόχιζαν με την πέτρα τις σφυριές, οπότε η κοισιά έκοβε πολύ και συνέχιζαν το κόψιμο του χορταριού.

Βοήθ. (14)

κουσίστρα (η). Η καθεμιά από τις σειρές που γίνονται κατά το κόψιμο του χορταριού στο λιβάδι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Παίρνου του θ'κούλ' κι πάου να γυρίσου τσι κουσίστρις» (για να ξεραθεί το χορτάρι και από την άλλη μεριά).

κουστάκους (ο). Είδος πουλιού, το κοτσύφι.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Έπιασα στην παΐδα μ' έναν κουστάκου που φαρφαράει ακόμα».

Βοήθ. (13,5)

κούτ. Λέξη που επαναλαμβανόμενη καλεί το σκυλί να τηλησιάσει.

Π.χ. «Να, να, κούτ, κούτ, κούτ, έλα να φας Βλάχα μ'».

κουτάου. Τολμάω.

Γραμ. κουτούσσα και κόταγα, κουτήσου, κότ'σα.

Π.χ. «Έχου του σκ'λί απουλ'τό κι δεν κουτάει κάν'νας νά ζ'γώσ' κουντά στη ρούγα μ'».

κουτιλάκι(ι) (το). Παρομοίωση συναισθήματος φόβου, καρδιοχτύπι.

Γραμ. τα κουτιλάκια.

Π.χ. «Όταν ήταν να διαβάστι δε διάβαζάταν, τώρα τρέμουν τα κουτιλάκια σας μι τσι διαγωνισμοί έ;»

«Αχ πώς τρέμ' του κουτιλάκι μ' του βράδ' σαν έρθ' η πατέρας κι θα του μάθ'».

«Αχ πώς χτυπούσι του κουτιλάκι μ' όταν έρχουνταν οι Γιρμανοί στου χουργιό».

κουτιλεύου. Περιφέρομαι ύποπτα, καιροφυλακτώ.

Γραμ. κουτέλιua, κουτιλέψου, κουτέλιψα.

Π.χ. «Τί κουτιλέυ'ς τόσην ώρα ιδώ πέρα; Μπά κι έχ'σ κακό σκουπό στου μυαλό σ'»;

Βοήθ. (14)

κούτλας (ο). Το χάλκινο ή αλουμινιένιο κατσαρόλι με το οποίο αδειάζομε το γάλα.

Γραμ. οι κούτλ.

Π.χ. «Τσάκου λίγου τουν κούτλα απού κεία για ν' αδειάσου του γάλα στουν τέντζιρ'».

Βοήθ. (12,5)

Κουτρόν(ι) (το). Όνομα από διάφορες τοποθεσίες, τόσο μέσα στον οικισμό του χωριού όσο και έξω απαυτό.

Π.χ. «Απαναθέ στου Κουτρόν' θ' ανταμώσουμι για να πάμι στουν Πύργου».

κουτρουγκυλάου ή κουστρουγκυλάου. Κατρακυλώ.

Γραμ. κουτρουγκυλούσα και κουτρουγκύλαγα, κουτρουγκυλήσου, κουτρουγκύλ'σα, κουτρουγκυλιέμι, κουτρουγκυλιέμαν, κουτρουγκυλ'στώ, κουτρουγκυλίσκ'α.

Π.χ. «Κουτρουγκύλ'σι νια χουχλάκα κι παρά λίγου να μι χαλάσ' τη φράχτ' απ' τουν κήπου».

Βοήθ. (14)

κούτσ. Λέξη που προτρέπει τη γίδα να φύγει.

Π.χ. «Κούτσ παλιόγιδα μ' έφαγις τσι ντουμάτις».

κουτσάκ(ι) (το). 1. – Μέρος από το σαμάρι. 2. – Κατηγορία.

Γραμ. τα κουτσάκια.

Π.χ. 1. – «Ανέβα πισουκάπ'λα, τσακώσ' γιρά απ' του κουτσάκ' κι μη φουβάσι». 2. – «Τη γκόλ'σαν κουτσάκ' αγιέμ την Αντιόπ', πως να την παντρέψ' η Χρήστινα;»

Βοήθ. (15)

κουτσαμπάκ(ι) (το). Προεξοχή, κυρίως σε κορμό δένδρου.

Γραμ. τα κουτσαμπάκια.

Π.χ. «Κρέμασ' τουν τρουβά σι κείνου του κουτσαμπάκ'».

κουτσαμπ(η)δάου. Πηδώ αλλοπρόσαλλα.

Γραμ. κουτσαμπ'δούσα, κουτσαμπ'δήσου, κουτσαμπήδ'σα.

Π.χ. «Αυτός δεν ξέρ' ντιπ χουρό κι κουτσαμπ'δάει σαν του παλιάλουγου».

κουτσαμπήδ(ι) (το). Πήδημα αλλοπρόσαλλο.

Γραμ. τα κουτσαμπήδια.

Π.χ. «Να δεις κατ' κουτσαμπήδια απ' έκανι η Μήτρους χτες βράδ' στου χουρό».

κουτσαύτ(η)ς-τισα-τ'χου. Με κομμένο το αυτί (ολόκληρο ή μέρος).

Γραμ. οι κουτσαύτις-τισις-τ'χα.

Π.χ. «Για του γουμάρ' του γκέσου σι λέου, του κουτσαύτ'χου, έρριξι κάτ' κι δάκουσι την Παναίνα».

Βοήθ. (16)

κουτσιαλίδια (τα). Μικρά ή μεγαλύτερα κομμάτια από κότσιαλα (στελέχη ρόκας καλαμποκιού).

Π.χ. «Μάσ'τα (μάζεψε τα) αυτά τα κουτσιαλίδια για νά τά

χουμι για προυσάναμα».

κουτσινάκ(ι) (το). Χαϊδευτικό του «κούτσινου», πολύ μικρό.

Γραμ. τα κουτσινάκια.

Π.χ. «Τί να σι κάν' κι αυτό του έρμου (=έρημο) του κουτσινάκ', μια σταλιά πιδί είνι. Δε φχαριστάς που σι κρατάει συνουδειά» (=συντροφιά).

κουτσινάκους (ο). Χαϊδευτικό του κούτσινους, πολύ μικρός.

Γραμ. του κουτσινάκου, οι κουτσινάκ'.

Π.χ. «Έλα ιδώ κουτσινάκου μ' ισύ, μή γκλαίς (=μην κλαίς), σ' έχου καλό ιγώ» (συνηθισμένη φράση).

κουτσινούλα (η). Χαϊδευτικό από το «κούτσινη», πολύ μικρή.

Γραμ. οι κουτσινούλις.

Π.χ. «Άχ κουτσινούλα μ' ισύ απ' έμαθις κιόλας να λες λουγάκια».

κουτσινούς -η -ου. Πολύ μικρός.

Γραμ. οι κούτσιν' -κούτσινις -κούτσινα.

Π.χ. «Είσι κούτσινους πιδάκι μ' ακόμα κι δε μπουρείς να σ' κώαεις (=σηκώσεις) αυτό του γαλίκ' μι τα σταφύλια».

κούτσικους -κούτσικ' -κούτσικου. Πολύ μικρός, μπέμπης, μωρό.

Γραμ. οι κούτσικ', κούτσικις, κούτσικα.

Π.χ. «Άσι (=άφησε) του καπνό κι σύρει να β'ζάεις του κούτσικου απ' είνι στου σαμάρ'».

κουτσιουμπάου. Κόβω την κορυφή ή ένα κομμάτι.

Γραμ. κουτσιουμπούσα και κουτσιούμπαγα, κουτσιουμπήσου, κουτσιούμπ'σα.

Π.χ. «Μπήκι του γουμάρ' μέσα στου καπνουτόπ' κι του κουτσιούμπ'σι».

κουτσιουμπός -ή -ό. Χωρίς κορυφή, του λείπει κάτι.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μαυτό του κουτσιουμπό του λαήν' ήρθις να πάρ' σινέρο;»

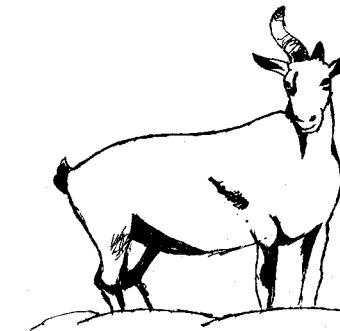
κουτσουκέρα (η). Κατσίκα (ή γελάδα) με σπασμένα ή μικρά κέρατα.

Γραμ. οι κουτσουκέρις.

Π.χ. «Είδα νια κουτσουκέρα γίδα στουν πέρα μαχαλά».

Κούτσουρου (το). Τοπωνύμιο περιοχής με ομώνυμη πηγή και βρύση, στα σύνορα της Κοινότητας με τον Άγιο Ακάκιο.

Π.χ. «Ικείνους πάινι κάθι μέρα στου Κούτσουρου του προυί κι βρήκι τη γειά τ'».

κουτσουκέρα: Γίδα με σπασμένα κέρατα.

κουτσιαβάκ(η)ς (ο). Ψευτοπαληκαράς.

Γραμ. οι κουτσιαβάκ'δις και τα κουτσιαβάκια.

Π.χ. «Μη μι κάν'ς ιμένα τουν κουτσιαβάκ' γιατί θα σι δώκου μίνια κι θα σι ζουπακιάσου».

Βοήθ. (15)

κούτφας (ο). Σβέρκος.

Γραμ. οι κούτφ'

Π.χ. «Πήγα στου Βασίλ' κι κουρεύ'κα. Μ' έφκιασι να δεις έναν κούτφα».

Παρατ. Συνηθέστερη ονομασία είναι «γκούτπας».

Βοήθ. (15)

κουφαηδόν(ι) (το). Είδος πουλιού.

Γραμ. τα κουφαηδόνια.

Π.χ. «Απάν' στου παλικόπρ' είνι πουλλά κουφαηδόνια που λαλούν».

κουφόβρασ(η) (η). Συννεφόκαμα, καύσωνας με συννεφιά.

Π.χ. «Όταν έχ' κουφόβρασ', γλήγορα να πιριμέν'ς βρουχή».

κουφουμάρμαρου (το). Τοπωνύμιο περιοχής στα αμπέλια των Καναλιωτών.

Π.χ. «Πάμι στου κουφουμάρμαρου να βουσκήσουμι τα κατοίκια».

Εγκυλ. Το όνομά του οφείλεται στο ότι με κάθε χτύπο του ακούγεται ένας χαρακτηριστικός υπόκωφος κρότος, που πιθανό να οφείλεται στο ότι είναι κούφιο.

Βοήθ. (1,90)

κούχτιον (το). Δυσκίνητο ή ακίνητο αντικείμενο, εμπόδιο.

Γραμ. «Τί μ' έκατσις ιδώ σαν του κούχτιου, άι παραμέρα λίγου μι σι πάρ' η διάτανους».

Βοήθ. (16)

κουψίδ(ι) (το). Μικρό κομμάτι κρέας.

Γραμ. τα κουψίδια.

Π.χ. «Είμι πουλύ τυχιρός, μι πέτ'χι του καλύτερου κουψίδ».

κόφτης(η) (ο). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και:

1. – Τον τεχνίτη κεραμιδιών που κόβει τη λάσπη.
2. – Το σιδερένιο εργαλείο με το οποίο κόβεται η λάσπη των κεραμιδιών.
3. – Τον εργάτη που κόβει τα δεμάτια στο αλώνισμα με την «πατόζα».

Γραμ. οι κόφτις.

Π.χ. 1. – «Είμαστι πουλλοί νουμάτ' κι μας χρειάζουντι δυό κόφτις».

2. – «Τουν κόφτ' τουν έβαλα μέσα στου κατώ δίπλα στου παχνί».

3. «Τ' απόγιουμα είν' η αράδα μ' να μπώ κόφτ'ς στην πατόζα».

κραίνου. Βλ. κρένου.

Κρανούλα (η). Τοπωνύμιο περιοχής του Αιγαίου.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πουλλά αρχαία βρίσκουντι κάθι βουλά που σκάβουν πέρα στην Κρανούλα».

Έγκυλ. Υπολείμματα παλιών μνημείων ανευρίσκονται στην περιοχή αυτή, μερικά από τα οποία φυλάσσονται στο Λαογραφικό Μουσείο Καναλίων. Προέρχονται μάλλον από τους Ελληνιστικούς ή του Ρωμαϊκούς χρόνους. Επισταμένη θέματα έρευνα από την αρχαιολογική Εταιρεία δεν έχει γίνει ακόμη.

Το όνομά της το οφείλει στο ότι πολιότερα υπήρχαν εδώ πολλές κρανιές.

Κράτου (η). Όνομα γυναίκας με βαφτιστικό «Λαοκρατία».

Γραμ. «Άμα σι λάβ' η Κράτου στα χέρια τ'ς θα σι λιώσ' στου ξύλου γιαυτό απ' έκανις».

κρατσιανάου. Τρίζω τα δόντια, τρώγω κάτι με τα δόντια που τρίζει.

Γραμ. κρατσιανούσα και κρατσιάναγα, κρατσιανήσου, κρατσιάν'σα.

Π.χ. «Δε μπουρώ να τουν κρατσιανήσου αυτόν τουν κόθρου γιατ' είνι δραγγάνου (πολύ σκληρός)».

κρατσιαν(ι)στός -ή -ό. Τραγανός.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αυτές οι πυρουμάδις είνι πουλύ κρατσιαν'στές».

κρένου. Μιλώ, φωνάζω.

Γραμ. έκρινα, κρίνου, έκρινα.

Π.χ. «— Ισένα κρένου Πηνιλιά δε μ' ακούς;

— Πότι μ' έκρινις γιέ μ' κι δε σ' άκ'σα;»

κρητήρας (ο). Κρατήρας, που συντελεί στο να κρατήσει το παιδί η εγκυμονούσα και να μην το αποβάλλει.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ούλις οι γκαστρουμένις, έχουν κρητήρα για να κρατήσουν του κουτσού που έχουν στην κ'λιά τ'ς».

Έγκυκλ. Ο κρητήρας είναι κάτι σαν φύλαχτό, ένα ξύλο, μια χάντρα κλπ. που το φορούν «κατάσαρκα» οι εγκυμονούσες.

Βοήθ. (1,341)

κριβατιά (η). Κρεβατίνα, πλέγμα στο οποίο απλώνεται και στηρίζεται η κληματαριά.

Γραμ. οι κριβατιές.

Π.χ. «Αυτήν η κριβατιά έχ' μπόλ'κουν ίσκιο γλέπου».

κριμαντζούλα (η). Η κατάσταση των κρεμασμένων αντικειμένων.

Γραμ. οι κριμαντζούλις.

Π.χ. «Τα στράνια τάχιτι κριμαντζούλα γλέπου».

Αίνιγμα: «Όλη μέρα πάτα πάτα κι του βράδι κριμαντζούλα». (τα γουρνουτσάρ'χα).

κριμαντζουλάου. Κρεμώ αλλοπρόσαλλα, ετοιμόρροπα.

Γραμ. κριμαντζουλούσα, κριμαντζουλήσου, κριμαντζούλ'σα, κριμαντζουλιέμι, κριμαντζουλιέμαν, κριμαντζουλ'στώ, κριμαντζουλίσ'κα.

Π.χ. «Αγιέ μ' τι κριμαντζουλίσ'κις έτσ' αύτού στου ντουβάρ', θα πέεις να σκουτουθείς;»

κρουμμ(υ)δάκους (ο). Κρεμμυδάκος, ζωύφιο που «κόβει» τα κρεμμύδια.

Γραμ. οι κρουμ'δάκι.

Π.χ. «Τά 'κουψι ούλα τα κρουμμύδια απ' τουν κήπου μ' η κρουμ'δάκους, κι θέλου να τα ματαφ'τέψου».

κρούσου. Η ιδιωματική του σημασία είναι: ακουμπάω ελαφρά.

Γραμ. έκρουα, κρούσου, έκρουσα.

Π.χ. «Κάνι λίγου σιαπέρα αρά Δήμου, μ' έκρουσις στου λουχνάρ' απ' έχου στου χέρι μ'».

κρούπ(ι) (το) και υποκορ. κρουπάκ(ι). Το κάτω μέρος από σπασμένο πήλινο αγγείο.

Γραμ. τα κρούπια.

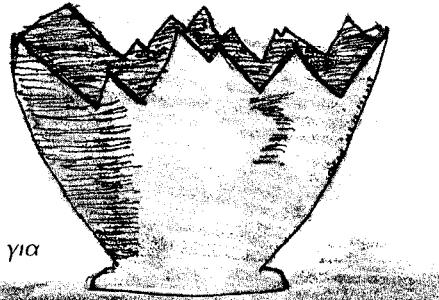
Π.χ. «Φέρι λίγου του κρούπτ' για να 'τοιμάσου να φάει του γρούν».

'Η και μεταφορικά:

«Ντίπ κρούπ' είνι αυτό του πιδί, δε γκαταλαβαίν' τίπουτας».

Σημ. Το συναντάμε και στο θηλ. η κρούπα, οι κρούπις.

Εγκυλ. Είναι βέβαια κακό πράγμα το να σπάζει μια στάμνα, μια τσουκάλα, ένα λαήνι κλπ. Όμως από το σπάσιμο αυτό προέρχονται τα κρούπια που χρησιμεύουν είτε για τα λουλούδια (τότε που οι γλάστρες δεν υπήρχαν ή αποτελούσαν πολυτέλεια) είτε για να μπαίνουν τα διάφορα πλύματα, αποφάγια, πίτουρα κλπ. για το φαγητό του γουρουνιού.

κρούπτ: Ιδιαίτερα χρήσιμο για κάθε σπιτικό.

κρούπτα (η). Η ιδιωματική της σημασία είναι: κιτρινάδα, χρυσή, η-πατίτιδα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Τό 'πιασι κρούπτα του μικρό μ' κι θέλου να του πααίνου στη Μανθαίνα να του γιατρέψ'».

Εγκυλ. Η κρούπτα θεραπεύονταν με «κρουπουβότανο». Κατασκεύαζαν δηλ. «απάλη» με αυτό και βαμβάκι και την τοποθετούσαν στο κεφάλι του αρρώστου. Η Μανθαίνα ήταν πρακτική γιάτρισα του χωριού που βοήθησε πολλούς να βρουν την υγεία τους, τότε που οι γιατροί ήταν σπάνιοι στο χωριό.

Βοήθ. (1,276).

κρούτους -α -ου. Ζώο με κέρατα, κυρίως πρόβατο.

Γραμ. Κρούτ' -κρούτις -κρούτα.

Π.χ. «Ικείν' η κρούτου η προυβατίνα του σκαπέτ'σι (=δραπέτευσε) απ' του μαντρί».

κρυότ(η). Η Δροσιά.

Γραμ. οι κρυότις.

Π.χ. «Πάρι ταχιά πουλλά προυί μι κρυότ' το' αδιρφάδις σ' κι σύρι στην Καρδίτσα να φουνίεις την προίκα τ'σ».

κρυφτό (το). Το παιδικό παιχνίδι κρυφτούλι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Καλύτιρα να μην παίξουμι κυνηγητό αλλά να παίξουμι κρυφτό».

Εγκυλ. Το κρυφτό παιζόταν κατά τον ίδιο τρόπο που παίζεται και σήμερα. Εκείνο όμως που πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα είναι ότι καταυτό κυριαρχούσαν οι λέξεις: «κρύ, κρύ» που εσήμαιναν «κρύψου» καθώς και «όταν σι λέου κουτάλ' να κρύβισι κι όταν σι λέου πιρούν' να βγαίν'ς. Κουτάλ', κουτάλ',...».

κ(ου)τάβ(ι) (το) και υποκορ. κ(ου)ταβάκ(ι). Κουτάβι.

Γραμ. τα κ'τάβια.

Π.χ. «Σύρι να δώεις να φάει του κ'τάβ' τώρα απ' είνι μέρα κι δε μπήγι ακόμα στη φουλιά τ'».

Ή και μεταφορικά:

«Αυτό είνι γιέ μ' κ'τάβ' αβάρ' του ακόμα, ό,τι θέλ' κάν'» (λέγεται για το παιδί που είναι πολύ ζωηρό).

Βοήθ. (14)

κ(ου)τάκια Παιδικό παιχνίδι (ιδιαίτερα των κοριτσιών).

Π.χ. «Ψάχνου να βρώ ένα τσιούβαλου (=κομμάτι κεραμίδας) για να φκιάξου τα κ'τάκια».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται ως εξής: Χαράσσεται κάτω σε ομαλό έδαφος ένα ορθογώνιο και χωρίζεται σε τέσσερα κουτάκια με τρεις παραλληλες γραμμές. Ύστερα το πρώτο κορίτσι ρίχνει τη «σμάδα» του στο πρώτο κουτάκι και προσπαθεί να την βγάλει έξω, από τη μεριά που την έρριξε, με το κουτού. Στη συνέχεια τη ρίχνει στο δεύτερο κουτάκι από το οποίο κουτσαίνοντας προσπαθεί και πάλι να τη βγάλει έξω σπρώχνοντάς τη δυό φορές. Το ίδιο γίνεται και με το τρίτο και τέταρτο κουτάκι, οπότε εάν δεν χάσει κάνει μια λούμπα. Εάν όμως χάσει, τότε αρχίζει το δεύτερο κορίτσι, μέχρις ότου χάσει και αυτό οπότε συνεχίζει το πρώτο από εκεί που έχασε. Τελικά νικάει το κορίτσι που έχει τις πιο πολλές λούμπες.

κ'τάκια: Στη θέση αυτή το κορίτσι έχασε γιατί η «σμάδα» της πήγε «τσιούς» (=πάνω στη γραμμή).

κτούζ(i)κους -α -ου ή κτούζους -α -ου. Βαρύς, ασήκωτος.

Γραμ. κτουζ'κ' -ις -α.

Π.χ. «Έγινις κτούζ'κους κι συ, δε μπουρώ να σι πάρου στην αγκαλιά μ'».

Βοήθ. (14)

κ(ου)τσάνας (ο). Εκείνος που κουτσαίνει πιολύ.

Γραμ. οι κ'τσάνις.

Π.χ. «Ικείνους η κ'τσάνας η Γιάν'ς να δεις μ' έκουψι του νιρό».

Κ(ου)τσόδιντρους (ο). Τοπωνύμιο περιοχής του χωριού πιο κάτω από τη Δισκαριά.

Π.χ. «Έχου του χουρτάρ' στου ντάμ' στουν Κ'τσόδιντρου κι θέλου να πάου κανιά βουλά να του κουβαλήσου».

Κ(ου)τσιούμπ(ι) (το). Κορμός δένδρου χωρίς κλαδιά.

Γραμ. τα κ'τσιούμπια.

Π.χ. ««Κλάρ'σα τη σκαμνιά κι την έκανα κ'τσιούμπ'».

Βοήθ. (16)

κυδουνίζουν. Παίρνω το χρώμα κομμένου κυδωνιού.

Γραμ. κυδών'ζα, κυδουνίσου, κυδών'σα.

Π.χ. «Οι αρμαθιές κυδών'σαν, θέλουν μάζιμα».

Βοήθ. (16)

κύκλα (η). Στροφή δρόμου.

Γραμ. οι κύκλις.

Π.χ. Παμίτι κάτ' στην κύκλα του Γατή ν' ακουλήσουμι στ' αμάξ' απ' έρχιτι».

Βοήθ. (17)

κύπιρ(η) (η). Βλ. κίπιρ'.

κυπρί (το). Είδος κουδουνιού.

Γραμ. τα κυπριά.

Π.χ. «Έρχιτι η Μήτρους μι του κουπάδ'. Άκ'σα του κυπρί απ' του κριάρ'».

κυραντζής (ο). Αγωγιάτης.

Γραμ. οι κυραντζήδις.

Π.χ. «Δεν είχα πράματα (=ζώα) κι πήρα τσι κυραντζήδις απ' ήρθαν απού σιαπάν' να μι κουβαλήσουν του στιάρ' απ' τ' αλώνια».

Παροιμιώδης έκφραση:

«Κάπουτις θα σμίξ' η κυραντζής μι του χαντζή».

Βοήθ. (10,571), (16)

κυράτσα (η). Κυρία.

Π.χ. «Άκου κυράτσα μ' να σι πω πώς φκιάνουν τ' αρνιστά για να μαθαίν'ς».

Δημοτικό τραγούδι: «Δεν ακούς κυράτσα νύφη

τι σι λέει τ' άγιου Βαγγέλιου;»

«Πέρα στουν πέρα μαχαλά, στουν πέρα κι στουν δώθι ικεί 'χου μια 'γαπτητικά κι μια καλή κυράτσα».

Βοήθ. (1,309, αρ. 66), (1,312, αρ. 81).

κυράτσις (οι). Παιδικό παιχνίδι κοριτσιών.

Π.χ. «Πάμι να παίξουμι τσι κυράτσις στου σπίτι τ' τσι Αγουρίτσας».

Εγκυκλ. Ήταν ένα πολύ απλό και διασκεδαστικό συνάμα παιχνίδι των μικρών κοριτσιών που το έπαιζαν είτε μέσα στο σπίτι είτε και έξω ακόμα. Πρώτα οργάνωνε και στάλιζε η κάθε μιά το σπιτικό της σε μιά γωνιά με τα μπαλώματα και χήλια δυο άλλα μικροπράγματα που η παιδική φαντασία πολύ εύκολα εφεύρισκε. Ύστερα άρχιζαν οι επισκέψεις στο σπίτι της μιας, της άλλης κλπ. Εκεί θα είχαν να πουν πολλές κουβέντες για την υγεία, την οικογένεια, τις ασχολίες κλπ. μιμούμενα τους μεγάλους σε όλα τους τα φερσίματα, χωρίς να εξαιρείται και η γλώσσα της καθαρεύουσας που θεωρούνταν τότε ότι ήταν γλώσσα των πρωτευουσιάνων και των πολιτισμένων. Πολλές φορές προχωρούσαν σε κεράσματα, αραβωνιάσματα με τις κούκλες, παντρολογήματα και τόσα άλλα που γέμιζαν την παιδική ψυχή τους.

κυριστές (ο). Σκελετός στέγης, σκελετός ανθρώπου.

Γραμ. οι κυριστέδις.

Π.χ. «Η Βίκτουρας έχ' γιρόν κυριστέ».

Βοήθ. (16)

κυριστόξ(υ)λου. Ξύλο του σκελετού της στέγης.

Γραμ. τα κυριστόξ'λα.

Π.χ. «Παράγγιλα σ' τσι Βισινιώτις να μι φέρουν κυριστόξ'λα για την τσιατή».

Βοήθ. (16)

λαβατώνου. Αναστατώνω, βάζω στα αίματα, ξετρελαίνω.

Γραμ. λαβάτουνα, λαβατώσου, λαβάτουσα,

λαβατώνουμι, λαβατώνουμαν, λαβατουθώ, λαβατώθ' κα.

Π.χ. «Άμα σι λαβατώσου ιγώ μι καναδυό κουβέντις θά δεις πώς θ' ανάψ'ς κι θα κουκκινήεις».

Βοήθ. (12,5)

λάγανου (το). Φλεγμονή στο στόμα των ζώων.

Γραμ. τα λάγανα.

Π.χ. «Η ψαρής έβγαλι λάγανου κι δε μπουρεί να φάει άχυρου».

Βοήθ. (16)

λαγαρά (τα). Τα γεννητικά όργανα και η περιοχή γύρω από αυτά.

Π.χ. «Τουν βάρισι η μπάλα στα λαγαρά κι δε μπουρεί να παίξ».

Η παροιμιώδης φράση: «Είμαστι πρώτη φασκιά απ' τα λαγαρά».

Βοήθ. (14) (15)

λαγκιόλ(ι) (το) 1. – Πτυχή, λούκι. 2. – Ιδιοτροπία.

Γραμ. τα λαγκιόλια.

Π.χ. 1. – «Αυτήν η φούστα έχ' πουλλά λαγκιόλια κι πέφτ' πλούσια στου σώμα σ'».

2. – «Άσι τώρα τα λαγκιόλια κι ατήρα να φας».

Κ(ου)τσόδιντρους (ο). Τοπωνύμιο περιοχής του χωριού πιο κάτω από τη Δισκαριά.

Π.χ. «Έχου του χουρτάρ' στου ντάμ' στουν Κ'τοόδιντρου κι θέλου να πάσου κανιά βουλά να του κουβαλήσου».

κ(ου)τσιούμπ(ι) (το). Κορμός δένδρου χωρίς κλαδιά.

Γραμ. τα κ'τσιούμπια.

Π.χ. ««Κλάρ'σα τη σκαμνιά κι την έκανα κ'τσιούμπ'».

Βοήθ. (16)

κυδουνίζου. Παίρνω το χρώμα κομμένου κυδωνιού.

Γραμ. κυδών'ζα, κυδουνίσου, κυδών'σα.

Π.χ. «Οι αρμαθιές κυδών'σαν, θέλουν μάζιμα».

Βοήθ. (16)

κύκλα (η). Στροφή δρόμου.

Γραμ. οι κύκλις.

Π.χ. Παμίτι κάτ' στην κύκλα του Γατή ν' ακουλήσουμι στ' αμάξ' απ' έρχιτι».

Βοήθ. (17)

κύπιρ(η) (η). Βλ. κίπιρ'.

κυπρί (το). Είδος κουδουνιού.

Γραμ. τα κυπριά.

Π.χ. «Έρχιτι η Μήτρους μι του κουπτάδ'. Άκ'σα του κυπρί απ' του κριάρ'».

κυραντζής (ο). Αγωγιάτης.

Γραμ. οι κυραντζήδις.

Π.χ. «Δεν είχα πράματα (=ζώα) κι πήρα τσι κυραντζήδις απ' ήρθαν απού σιαπάν' να μι κουβαλήσουν του στιάρ' απ' τ' αλώνια».

Παροιμιώδης έκφραση:

«Κάπουτις θα σμίξ' η κυραντζής μι του χαντζή».

Βοήθ. (10,571), (16)

κυράτσα (η). Κυρία.

Π.χ. «Άκου κυράτσα μ' να σι πω πώς φκιάνουν τ' αρνιστά για να μαθαίν'ς».

Δημοτικό τραγούδι: «Δεν ακούς κυράτσα νύφη τι σι λέει τ' άγιου Βαγγέλιου;»

«Πέρα στουν πέρα μαχαλά, στουν πέρα κι στουν δώθι ικεί 'χου μια γαπτητικά κι μια καλή κυράτσα».

Βοήθ. (1,309, αρ. 66), (1,312, αρ. 81).

κυράτσις (οι). Παιδικό παιχνίδι κοριτσιών.

Π.χ. «Πάμι να παίξουμι τσι κυράτσις στου σπίτι' τ'ς Αγουρίτσας».

Εγκυκλ. Ήταν ένα πολύ απλό και διασκεδαστικό συνάμα παιχνίδι των μικρών κοριτσιών που το έπαιζαν είτε μέσα στο σπίτι είτε και έξω ακόμα. Πρώτα οργάνωνε και στόλιζε η κάθε μιά το σπιτικό της σε μιά γωνιά με τα μπαλώματα και χίλια δυο άλλα μικροπράγματα που η παιδική φαντασία πολύ εύκολα εφεύρισκε. Ύστερα άρχιζαν οι επισκέψεις στο σπίτι της μιας, της άλλης κλπ. Εκεί θα είχαν να πουν πολλές κουβέντες για την υγεία, την οικογένεια, τις ασχολίες κλπ. μιμούμενα τους μεγάλους σε δόλα τους τα φερούματα, χωρίς να εξαιρείται και η γλώσσα της καθαρεύουσας που θεωρούνταν τότε ότι ήταν γλώσσα των πρωτευουσιάνων και των πολιτισμένων. Πολλές φορές προχωρούσαν σε κεράσματα, αραβωνιάσματα με τις κούκλες, παντρολογήματα και τόσα άλλα που γέμιζαν την παιδική ψυχή τους.

κυριοτές (ο). Σκελετός στέγης, σκελετός ανθρώπου.

Γραμ. οι κυριοτέδις.

Π.χ. «Η Βίκτουρας έχ' γιρόν κυριοτέ».

Βοήθ. (16)

κυριοτόξ(υ)λού. Ξύλο του σκελετού της στέγης.

Γραμ. τα κυριοτόξλα.

Π.χ. «Παράγγιλα σ' τοι Βισινιώτις να μι φέρουν κυριοτόξλα για την τσιατή».

Βοήθ. (16)

λαβατώνου. Αναστατώνω, βάζω στα αίματα, ξετρελαίνω.

Γραμ. λαβάτουνα, λαβατώσου, λαβάτουσα, λαβατώνουμι, λαβατώνυμαν, λαβατουθώ, λαβατώθ' κα.

Π.χ. «Άμα σι λαβατώσου ιγώ μι καναδυό κουβέντης θά δεις πώς θ' ανάψ' κι θα κουκκινήεις».

Βοήθ. (12,5)

λάγανου (το). Φλεγμονή στο στόμα των ζώων.

Γραμ. τα λάγανα.

Π.χ. «Η ψαρής έβγαλι λάγανου κι δε μπουρεί να φάει όχυρου».

Βοήθ. (16)

λαγαρά (τα). Τα γεννητικά όργανα και η περιοχή γύρω από αυτά.

Π.χ. «Τουν βάρισι η μπάλα στα λαγαρά κι δε μπουρεί να παίξ».

Η παροιμιώδης φράση: «Είμαστι πρώτ' φασκιά απ' τα λαγαρά».

Βοήθ. (14) (15)

λαγκιόλ(ι) (το) 1. – Πτυχή, λούκι. 2. – Ιδιοτροπία.

Γραμ. τα λαγκιόλια.

Π.χ. 1. – «Αυτήν η φούστα έχ' πουλλά λαγκιόλια κι πέφτ' πλούσια στου σώμα σ'».

2. – «Άσι τώρα τα λαγκιόλια κι ατήρα να φας».

Παρατ. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, λαγκιόλ' σημαίνει ειδικότερα το μικρό κομμάτι της φουστανέλλας. Τα μεγάλα είναι οι μάνες.

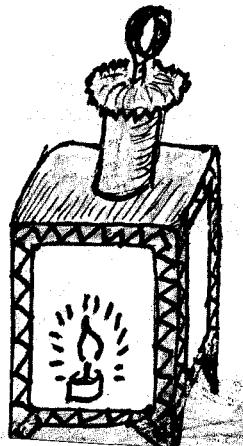
Βοήθ. (12,5)

λαδουφάναρου (το). Φανάρι στο οποίο χρησιμοποιείται λάδι:

Γραμ. τα λαδουφάναρα.

Π.χ. «Ιτοίμασα του λαδουφάναρου για ταχιά του προυΐ που θα κινήσουμι νύχτα για καπνό».

Βοήθ. (6,30).

λαδουφάναρον: Για τις νυχτερινές εφορμήσεις στα καπνοχώραφα, αλλά και για πολλές άλλες ασχολίες.

λάζους (ο). Μικρό στιλέτο με κοκκάλινη λαβή (συνήθως).

Γραμ. οι λάζ'.

Π.χ. «Αυτούια στουν κήπου είχι παραχουμένου κι' έναν λάζου η μακαρίτ'ς η παπούς μ'».

Βοήθ. (12,5)

λαήν(ι) (το). Σταμνί, μικρή στάμνα.

Γραμ. τα λαήνια.

Π.χ. «Σύρι να πάρ'ς νιρό μι του λαήν' στη βρύσ'».

Αίνιγμα: «Χιλιουτρύπητου λαήν' κι σταλιά νιρό δε χύν'» (σφουγγάρι).

λαηνάκ(ι) (το). Μικρό λαήνι.

Γραμ. τα λαηνάκια.

Π.χ. «Γιόμ'σι του λαηνάκι ο' νιρό κι πάμι στου σπίτ'».

λάιους -λάια - λάιου. Μαύρος (κυρίως για πρόβατο).

Γραμ. λάιοι - λάιπις - λάια.

Π.χ. «Έχου ένα καλό λάιου κριάρ' που του πάει του κουπάδ' όπ' θέλου».

Ο στίχος του δημοτικού τραγουδιού:

«Πήρανε του λάιου αρνί πούχει του χρυσό μαλλί».

λακίζου. Φεύγω ταχύτατα.

Γραμ. λάκ'ζα, λακίσου, λάκ'σα.

Π.χ. «Ωσπου ν' αμπδήσ' (=πηδήσει) η πατέρας να τσακώσ' του Γιώργου λάκ'σι ικείνους».

λάκους (ο). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει καί τη γούρνα του τάφου.

Γραμ. οι λάκ'.

Π.χ. «Μη μι λέεις ιμένα τέτοιις παλιουκουβέντις γιατί θα σι σκάψου του λάκου σ'».

«Γέρασα πια είμι μι τα πουδάρια στου λάκου».

λαλά. Λεπτά, χρήματα (στη γλώσσα των μικρών).

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Να λαλά κι ναμ τσιτσί» (= Πάρε χρήματα και δός μου κρέας).

λαλίτσα (η). Παιδική φλογέρα, μερικές φορές αυτοσχέδια.

Γραμ. οι λαλίτσις.

Π.χ. «Πήγα σήμιρα στουν Πύργου κι έφιρα νια λαλίτσα αγουραστή κι έναν κουκουτσέλου».

λαμνί (το). 1. Μια αγκάλη από χορτάρι που πρόκειται να δεματοποιηθεί.

2. Μακρουλός σωρός από άχυρα, στάρι, σκύβαλα, έτοιμος για λίχνισμα.

Γραμ. τα λαμνιά.

Π.χ. 1. «Είχι πουλύ χουρτάρ' αυτό του λιβάδ'. Γιαυτό είνι γιουμάτου λαμνιά».

2. «Τόφκιασις λαμνί γλέπου. Άιντι τώρα βάλι μπρουστά του λίχνισμα».

λάμνια (η). Μυθολογικό τερατόμορφο θηρίο που έτρωγε και ανθρώπους ακόμα.

Γραμ. οι λάμνις.

Π.χ. «Άκ'σα (= άκουσα) νια (= μια) ιστουρία απ' του μακαρίτ' του μπατέρα μ' απ' ήταν δάσκαλους, για τσι λάμνις απ' έτρουγαν ανθρώπ'».

λαμπάζου. Τρομάζω, αλαφιάζω, φοβίζω.

Γραμ. λάμπαζα, λαμπάξου, λάμπαξα, λαμπάζουμι, λαμπάζουμαν, λαμπαχτώ, λαμπάχ'κα.

Π.χ. «Είδα ένα φίδ' στου ρέμα κι λαμπάχ'κα».

λάου - λάου. Σιγά - σιγά, ανάρια.

Π.χ. «Έτο' όπους πααίν' λάου - λάου δεν πρόκειτι ούδι του μισ' μέρ' να φτάεις στην Καρδίτσα».

Βοήθ. (14)

λάπατου (το). Είδος χόρτου για πίτα.

Γραμ. τα λάπατα.

Π.χ. «Έμασις γλέπου κι λάπατα κι ζόχια κι τόσα άλλα λάχανα για τη λαχανόπ' τα που θα θικάεις ταχιά».

λάρδου (το). Το εσωτερικό μέρος του μαστού των ζώων.

Γραμ. τα λάρδα.

Π.χ. «Η παρδάλου έχ' πουλύ λάρδου, γιαυτό βγάν' λίγου γάλα».

Βοήθ. (16)

λαρώνου. Ησυχάζω από το κλάμα, γαληνεύω (αναφέρεται κυρίως σε μωρά).

Γραμ. λάρουνα, λαρώσου, λάρουσα.

Π.χ. «Αγιέ μ' Αγουρίτσα σύρι να λαρώεις λίγου του πιδί που λίγουσι στου κλάμα».

λάσδα (η). Τοπωνύμιο - περιοχή, όπου τα αγροκτήματα των Καναλιωτών.

Π.χ. «Απ' τη Λάσδα είνι οι Λασδαίοι απ' έχουμι στου χουργιό».

Εγκυκλ. Στήν περιοχή της Λάσδας ήταν μέχρι και το 1881 ολόκληρο χωριό, το οποίο όμως διαλύθηκε λόγω της ελονοσίας που προσέβαλε τους κατοίκους. Πιθανό όμως το χωριό αυτό να διαλύθηκε και από το ότι ο Οσμάτης που ήταν ο ιδιοκτήτης της περιοχής, με την απελευθέρωση του 1881 πούλησε γη και κτίρια σε 16 αγοραστές Καναλιώτες. Οι κάτοικοι τότε της Λάσδας, μή έχοντες κατοικία στράφηκαν προς τα Κανάλια.

Βοήθ. (1,76)

λασιάρα (η). Καλοστεκούμενη κοπέλλα, όμορφη και με καλή κορμοστασιά.

Γραμ. οι λασιάρις.

Π.χ. «Είνι πουλύ λασιάρα η δυχατέρα σ' γλέπου. Θα τουν πιράσ' τουν πατέρα τ' τσ».

λάστικου (το). Η ιδιωματική του σημασία είναι: σφενδόνα των παιδιών.

Γραμ. τα λάστικα.

Π.χ. «Τέτοιου σαρακουμένου λάστικου απ' έχ' σ θα σι κουπεί αγλίγουρα».

λατουρέτσιν(η) (η). Ελατορετσίνη (ρετσίνη από έλατο)

Γραμ. οι λατουρέτσινις.

Π.χ. «Αυτή η μαυρή απώχου (= που έχω) δε θα φύγ' άμα δε βάνου λατουρέτσιν' απαναθέ»

λαχανουψώμ(i) και λαχανόψουμου (το). Ψωμί με λάχανα.

Π.χ. «Δόστι μι γιέ μ' κι μένα λίγου λαχανουψώμ' να μπουρέσου να νταϊκουθώ στα πουδάρια μ'».

Εγκυκλ. Το λαχανόψωμο ήταν το συνηθισμένο ψωμί των Καναλιωτών κατά την πείνα. Καθώς το αλεύρι ήταν πολύ λίγο και τα λάχανα (χόρτα) όφθονα, ανακάπτειν το λιγοστό αλεύρι με λάχανα, το έπλαθαν και ύστερα το έψηναν στη φωτιά όπως ακριβώς το ψωμί. Έτσι μπόρεσαν και ξέφυγαν αρκετοί από το θάνατο που τους θέριζε κυριολεκτικά.

λαψάν(i) (το). Είδος άγριου λαχανικού.

Γραμ. τα λαψάνια.

Π.χ. «Απόψι θα βράσου τα λαψάνια απού έμασα χτές στ' αμπέλ'».

λέρα (η). Όταν η λέξη αυτή αναφέρεται στη φράση «λέρα τσιμπουκίσια» σημαίνει άνθρωπο κακής διαγωγής.

Π.χ. «Αρά αυτόν βρήκις να σι βουηθήσ' απ' είνι λέρα τσιμπουκίσια;»

«Βοήθ. (14)

λέσιου (το). Ψοφίμι.

Γραμ. τα λέσια.

Π.χ. «Βρουμούσι ικεί στου ρέμα απού πέρασα. Θα είνι κάν' να λέσιου πιταμένου φαίνιτσι».

Βοήθ. (16)

λέχνου. Υπενθυμίζω κάτι ελέγχοντας.

Γραμ. έλιχνα, λέξου, έλιξα.

Π.χ. «Μ' έκανις αυτό του τίπουτας κι μι του λέχν' σένα γκιριμέ».

«Μι τό 'λιξις κι αυτό προυχτές που μάλουσάμαν. Εμ είνι σουστά πράγματα αυτά».

Βοήθ. (14)

λιάκατα (τα). Έντερα, εντόσθια.

Π.χ. «Έπισις απάν' στην κ' λιά μ' κι μ' έβγαλις τα λιάκατα».

λιακ(ου)νάου ή λιακ(ου)νίζουν. Πονάω φρικτά.

Γραμ. λιακ(ου)νούσα, λιακ(ου)νήσου, λιακούν'σα (χρησιμποιείται κυρίως το τρίτο ενικό πρόσωπο του αορίστου).

Π.χ. «Μι λιακούν'σι του σκασμένου του πουδάρι μ' απόψι. Δέ μπόρισα να κλείσου μάτ' απ' του μπόνου».

Βοήθ. (11)

λιάτιρου (το). Μικρόσωμο και αδύνατο παιδί.

Γραμ. τα λιάτιρα.

Π.χ. «Αυτό του λιάτιρου ιγώ του ρίχνου κατ' μι του ένα του δαχ'λάκ'».

Βοήθ. (16)

λιάρους-α -ρ'κου. Ο παρδαλός στην κοιλιά.

Γραμ. οι λιάρ' -ις -ρ'κα

Π.χ. «Η λιάρα η γιλάδα βγάν' πουλύ γάλα».

Βοήθ. (16)

Λιβαδάκια (τα). Μικρά κομμάτια από Καναλιώτικα λιβάδια στην κορυφογραμμή του χωριού κοντά στα Τρία Σύνορα.

Π.χ. «Δε ξέρ'ς ότι τα Λιβαδάκια είνι κουντά στα Τρία Σύνορα μι τα Κανάλια, του Β'νέσ' κι τη Γόλ'τσα»;

Λιβάδια (τα). Τοπωνύμιο περιοχής αγροκτημάτων κάτω από το Μούρκ.

Π.χ. «Ιμείς οι δυο έχουμι συνουρ'κά (=συνορευτικά) χουράφια κάτ' στα Λιβάδια».

Εγκυλ. Μέχρι το 1910 περίπου στα μέρη αυτά ήταν λιβάδια, όπου έβοσκαν τα ζώα των Καναλιωτών. Αργότερα όμως με την υπερτίμηση του καπνού, έγιναν καπνοχώραφα, όπως ακριβώς και οι άλλες περιοχές.

Βοήθ. (1,84)

λιβακώνουμι. Ζεσταίνουμαι μέχρι λιποθυμίας.

Γραμ. λιβακώνουμαν, λιβακουθώ, λιβακώθ'κα.

Π.χ. «Αμάν αγιέμ ώσπου να βγάλου αυτή τη λάκα του Γκουνταλά, άναψα, λιβακώθ' κα».

λιγουτάρ(ι) (το). Λίγο, απομεινάρι.

Γραμ. τα λιγουτάρια.

Π.χ. «Ποιός να τα μάσ' τώρα αυτά τα λιγουτάρια, ασίτι τα (= αφήστε τα) να ξηραθούν.»

λιγούτσικους -ια -ου. Πολύ λίγος.

Γραμ. λιγούτσ'κ' -ις -α.

Π.χ. «Δόστι κι μένα γιέ μ' λιγούτσ' κου ψουμί, τένιασα απ' την πείνα».

λίγρα. Γεμάτα, ξεχειλισμένα.

Π.χ. «Ατήρα του βάνου λίγρα του ουκάρ'κου του κανάτ' λάδ', για να μη λέσ ότ' σι κλέβου».

Βοήθ. (11)

λιγρώνου. Ξεχειλίζω.

Γραμ. λίγρουνα, λιγρώσου, λίγρουσα.

Π.χ. «Λίγρουσι του βαρέλ' κι χύθ'κι η μούστους».

Σημ. Χρησιμοποιείται συνήθως ο αόριστος «λίγρουσι».

Βοήθ. (11)

λιθάρ(ι) (το). Στή φράση «λιθάρια κακιά» σημαίνει «κακήν κακώς».

Π.χ. «— Γλέπου είσι καλά τώρα.

— Είμι, τι είμι, λιθάρια κακιά».

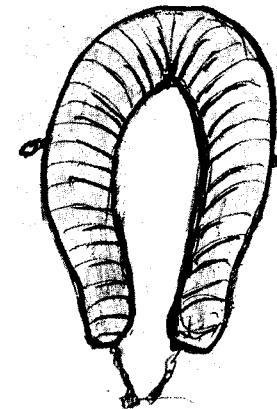
«Λιθάρια κακιά, είσι πατέρας ισύ απ' δέν τηράς ντίπ τα πιδιά σ'».

Βοήθ. (14)

λιμαριά (η). Εξάρτημα που χρησιμοποιείται στο ζέψιμο του αλόγου και μπαίνει στο λαιμό.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Η λιμαριά αρχίν'σι να ξισφουρλιάζιτι».

λιμαριά: Για το ζέψιμο του αλόγου.

λιμασμένους -η -ου. Πεινασμένος πάρα πολύ.

Γραμ. λιμασμέν' -ις -α.

Π.χ. «Αρά λιμασμένους είσι, τι κάν'ς έτσ' ;»

Ετυμ. Από το λιμός, λίμα (= πείνα).

λιμιντάρουμι. Ποθώ πολλά πράγματα, ελπίζω να αποκτήσω.

Γραμ. λιμιντάρουμαν. Οι άλλοι χρόνοι δεν χρησιμοποιούνται.

Π.χ. «Μη λιμιντάρισι να πας στου παζάρ' ταχιά. Έχουμι πουλύ καπνό που καίτι σ' τοι ρίζις».

Βοήθ. (11)

λιμιρίδα (η). Πάχος.

Γραμ. οι λιμιρίδις.

Π.χ. «Δεν έχ' ντιπ λιμιρίδα απαναθιό τ'. Πού πααίν' αυτό απού τρώει;»

Βοήθ. (14)

λιμπό (το). Αρχίδι του γαϊδουριού (κυρίως).

Γραμ. τα λιμπά.

Π.χ. «Όταν γιορουστάει (= επιτίθεται) η λύκους στου γουμάρ' τ' αρπάζει απ' τα λιμπά»

λιόκριου (το). Το φυτό ηλίανθος, κοινώς ήλιος.

Γραμ. τα λιόκρια.

Π.χ. «Φύτιψα λιόκρια τρόιρα απ' του ντάμ'. Είνι καλό στουλίδ'».

Βοήθ. (16)

Λίπα (η). Προϊόν από το λιώσιμο του λίπους του γουρουνιού.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Του τραχανουψώμ' γένιτι νουστιμότιρου μι τη λίπα παρά μι του λάδ',» ή «Ιμείς έφκιασάμαν φέτους τρία γκάζια λίπα».

Εγκυκλ. Η λίπα παρασκευάζεται κατά τον εκής τρόπο: Αμέσως μετά το σφάξιμο του γουρουνιού απόχωρίζουν το λίπος, το κόβουν σε κομμάτια, και το βάζουν μέσα σε μεγάλο τέντερη ή στο καζάνι για να το λιώσουν. Κατά το λιώσιμο στραγγίζουν πότε - πότε το λιωμένο λίπος και όταν πιά λιώσει όλο το χύνουν μέσα στα γκάζια, οπότε πήζει και έτσι το αποθηκεύουν για ανοιξιάτικη ή καλοκαιρινή χρήση. Πολλές φορές προσθέτουν μέσα στη λίπα, όταν αυτή είναι ακόμα ρευστή και «κοψίδια», κομμάτια κρέας από το γουρούνι, για να διατηρούνται ώς την Άνοιξη.

Λιπίδου (η). Ελπίδα.

Π.χ. «Η δυχατέρα σ' η Λιπίδου είνι πρώτ' νοικουκυρά κι πρώτ' στα μαθήματα, μπράβου τ'ς».

Λιπιτσίνα (η). Αδύνατος, πετσί καί κόκκαλο.

Γραμ. οι λιπιτσίνις.

Π.χ. «Ιτούτους η γιός μ' ντίπι λιπιτσίνα είνι. Πού του βάν' τόσου απού τρώει;»

Βοήθ. (11)

Λισγάρ(ι) (το). Είδος φτιαριού των γεωργών για να ανοίγουν κυρίως χαντάκια, λίσγος.

Γραμ. τα λισγάρια.

Π.χ. «Σήμιρα θέλου να πάου να ξιακρίσου του χουράφ' μι του λισγάρ'».

Εγκυκλ. Με τα λισγάρια άνοιγαν οι Καναλιώτες χαντάκια, γούρνες, πηγάδια, «ξιάκριζαν» τα χωράφια τους κ.λπ. Τα κατασκεύαζαν οι σιδηράδες Καναλιώτες ή τα αγόραζαν. Μέρικά από αυτά, τα παλιότερα, είχαν μόνο περιφεριακά σίδηρο και στο κέντρο τους υπήρχε κενό.

Απαράίτητο εξάρτημα λισγαριού είναι η «πατάθμα» που προσαρμόζεται στο κάτω μέρος από το στειλιάρι και χρησιμεύει για να πατάει με το πόδι του ο γεωργός, ώστε να μπαίνει αυτό πιο βαθιά μέσα στο χώμα.

Βοήθ. (6,38)

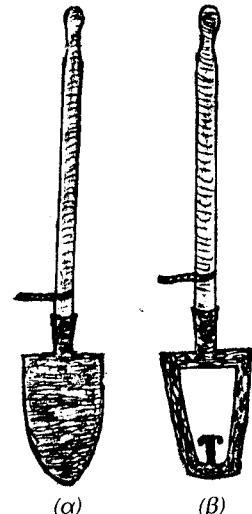
Λιφτουκάρ(ι) (το). Λεπτοκάρι, φουντούκι.

Γραμ. τα λιφτουκάρια.

Π.χ. «Έχου νια λιφτουκαριά πέρα στου παλιάμπ'λου κι πααίνου να μάσου λιφτουκάρια».

Βοήθ. (13,5)

Λισγάρι με πατάθμα: Για να ανοίγουν τα χαντάκια. (α) σημερινού τύπου και (β) παλιότερου τύπου.

λόιδα (τα). Μαλλιά (όταν γίνεται λόγος γιαυτά με εκδικητικό τρόπο), τσουλούφια μαλλιών.

Π.χ. «Άμα σι πιάσου απ' τα λόιδα σ' θα σι πώ ιγώ, που μι κάν'ς ινάτ'».

λουβιάζου. Μαγαρίζω, μολύνω.

Γραμ. λώβιαζα, λουβιάσου, λώβιασα.

Π.χ. «Μι τσι δούλις, λουβιάζουν οι πλούσιες, οι λώβις μι τα σκλιά τ'ς που τρών' αντάμα δε λουβιάζουν».

Βοήθ. (14)

λουβουδιά (η). Είδος χόρτου (άγριο και ήμερο) για πίτα.

Γραμ. οι λουβουδιές.

Π.χ. «Έμασα κι καμπόσις λουβουδιές για τουν πλαστό που θα θκιάσου του βράδ'».

Βοήθ. (16)

λούγκ(ι) (το). Τό στρώμα λάσπης που αφήνει ο χείμαρρος όταν πλημμυρίζει.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Του χουράφ' στου Παλιόμπλου έχ' λούγκ' απ' του Κατσιούρ'. Γιαυτό θκιάν' καλό καπνό».

Βοήθ. (16)

λουιάζου. Λογιάζω, λογαριάζω, σκέππομαι.

Γραμ. λόιαζα, λουιάσου, λόιασα.

Π.χ. «Ταχιά λουιάζου να πααίνου στου παζάρ' στην Καρδίτσα».

Βοήθ. (16)

λουιός -ά -ό. Λογής, είδος.

Γραμ. οι λουιοί -ές -ά.

Π.χ. «Πές μας Αντρέα τι λουιά ήταν η γίδα απ' έχασις χτές για να φάξουμι να τη βρούμι».

Βοήθ. (14)

λουιού ντουλουιού. Λογιών - λογιών, διαφόρων ειδών.

Π.χ. «Πήγα στην Αθήνα κι είδα λουιού ντουλουιού κόσμου».

λουλ(η)ς (ο). Χαϊδευτικό όνομα του «Πολύκαρπος».

Π.χ. «Χούιαξι του Λουλ' κι παμίτι πέρα στ' αλουνάκ' να παίξουμι μι τη ντόπα».

λούμπτα (η). Ένας γύρος παιχνιδιού.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ιγώ κιρδάου γιατί έκανα μέχρι τα τώρα τρείς λούμπτις».

λούμπους (ο). Χρησιμοποιείται στη φράση «έπισι στου λόυμπου» που σημαίνει: απέτυχε, γελοιοποιήθηκε, έπεσε στη λάσπη.

Π.χ. «Πήγι να βγει μπιάν'ς (= ασπροπρόσωπος) κι έπισι στου λούμπου».

Βοήθ. (14)

λούν(η) (η). Λάσπη με νερό.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Πουλλή λούν' κατέβασαν τα Κατσιούργια μ' αυτές τσι βρουχάδις».

λούρα (η). Μικρή ή μεγάλη βέργα.

Γραμ. οι λούρις.

Π.χ. «Σαν αρπάξου τη λούρα θα σι πω ιγώ» ή «οι λούρις για τσι φασ' λιές είνι έτοιμις».

λουράκ(ι) (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και παιδικό παιχνίδι που παίζεται με λουρί.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Ιδώια απού 'μαστι στ' απόγουνου μαναχά του λουράκ' μπουρούμι να παίζουμι».

Εγκυλ. Τό παιχνίδι αυτό παιζόταν σέ μικρές συντροφιές από παιδιά και είχε σαν απαραίτητο όργανο ένα λουρί. Η μάνα του παιχνιδιού έπαιρνε το λουρί και έλεγε: Ξέρω ένα πουλί πουύ έχει τόση μύτη (καί έδειχνε με το λουρί), τόσα πόδια, τόσο κεφάλι, τόση ουρά (και έδειχνε συνέχεια με το λουρί, οπότε το μήκος του αυξανόταν) και το όνομά του αρχίζει από Π (π.χ.). Τότε οι άλλοι παιχτες προσπαθούσαν να βρούν το πουλί αυτό. Αν δεν το έβρισκαν, άνοιγαν την παλάμη και έτρωγαν μια λουριά, και η μάνα συνέχιζε με τον ίδιο τρόπο. Αν το έβρισκε κάποιος γινόταν αυτός μάνα και συνεχίζοταν έτσι το παιχνίδι. Όταν πλέον τελείωναν τα πουλιά, άρχιζαν με τα ερπετά και τα ζώα, εξασκώντας έτσι την ετοιμότητα, τη μνήμη και τις γνώσεις κατά τον καλύτερο τρόπο.

λουρίτ(η)ς (ο). Είδος φιδιού.

Γραμ. οι λουρίτις.

Π.χ. «Η λουρίτ'ς βαράει σαν τη λούρα».

λούρτουμα (το). Υποταγή, υποδούλωση.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Αυτό του τ'φέκ' τώχου από του λούρτουμα του χουργιού μας σ' τσι Γιρμανοί».

Βοήθ. (13,5)

λουστάρ(ι) (το). Λοστός, σιδερένιος μοχλός για φουρνέλο κ.λπ.

Γραμ. τα λουστάρια.

Π.χ. «Πάρι του λουστάρ' αν θέλ'ς ν' ανοίξ'ς τρανές τρύπις για τα παλούκια».

Βοήθ. (13,5)

λουτρό (το). Πηγή με δυο βρύσες στη Λάσδα.

Π.χ. «Θέλου να πιράσου απ' του Λουτρό να πουτίσου τα πράματα (= ζώα)».

Εγκυλ. Το νερό του Λουτρού το χρησιμοποιούσε το Οσμάμπεης, που ήταν ιδιοκτήτης της περιοχής επί τουρκοκρατίας, για το κονάκι του, το οποίο απείχε μόλις 50μ. Εκεί είχε κατασκευασμένους ωραίους λουτήρες για σωματική καθαριότητα.

Βοήθ. (1,76)

λούτσα (η). Βρέξιμο στα ρούχα.

Γραμ. οι λούτσις.

Π.χ. «Μαρ' Βασίλου απούθι έρισι (=έρχεσαι) κι γίγ' κις (= έγινες) λούτσα»;

Βοήθ. (15)

λουχνάρ(ι) (το). Καλόγερος, εξάνθημα με φλεγμονή.

Γραμ. τα λουχνάρια.

Π.χ. «Έβγαλα λουχνάρ' στου χέρ' κι δε μπουρώ να του κουνήσου».

Εγκυλ. Τό λουχνάρι έπρεπε πρώτα να απαλύνει, να ωριμάσει, και ύστερα να το σπάσουν, να βγεί έξω το έμπιπο και να μαλακώσει έτσι ο πόνος. Για το λόγο αυτό έβαζαν πάνω στη φλεγμονή καυτό ψημένο κρεμμύδι, το οποίο έχει τις ιδιότητες αυτές. Άλλοτε πάλι έβαζαν πάνω σαυτή ρετσίνη από έλατο (λατουρέτσινη), που έκανε την ίδια δουλειά.

λ(υ)τάρ(ι) (το). Σχοινί για το δέσιμο των ζώων.

Γραμ. τα λ'τάρια.

Π.χ. «Πάρι του λ'τάρ' απ' του κατώ κι δέσι του γουμάρ' απ' του παλούκ'».

Βοήθ. (13,5)

λ(ι)τοέκ(ι) (το). Ογκομετρικό δοχείο που ισοδυναμεί με δυο κουβέλια.

Γραμ. τα λ'τσέκια.

Π.χ. «Για να καταλάβ'ς πόσου τρανό είνι του λ'τσέκ', αυτό σι λέου μαναχά: Σι κάθι φόρτουμα έβανάμαν τρία λ'τσέκια δηλ. έξ τινικέδια στιάρ'».

Βοήθ. (1,267)

λ(ου)τσίδ(i) Πιστίλι, βρεγμένο ως το κόκκαλο.

Π.χ. «Έγινα λ'τσίδ', έφαγα ούλ' τη βρουχή στου δρόμου».

Βοήθ. (14)

λ(ου)τσίζου. Πλένω πρόχειρα, κάνω μούσκεμα, βρέχω.

Γραμ. λούτο' ζα, λ' τσίσου, λούτο'σα,
λ' τσίζουμι, λ'τσίζουμαν, λ'τσιστώ, λ'τσίσ'κα.

Π.χ. «Μάζουξα βρόχινου νιρό για να λ'τσίσου κατ' στράνια απ' τα κούτσ'κα». «Πάτ'σα τα νιρά κι λ'τσίσ'κα».

Βοήθ. (11), (14)

λυταριάζου. Δένω σφικτά.

Γραμ. λυτάριαζα, λυταριάσου, λυτάριασα,
λυταριάζουμι, λυταριάζουμαν, λυταριαστώ, λυταριάσ' κα.
Π.χ. «Αμ πώς λυταριάσ'κι αυτό του γουμάρ' έτσ'; Δε μπουρώ να του ξιμπλέξου».

λώβα (η). Πονηρή, κακοαναθρεμένη, μολυσμένη.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Άρα λώβα γίδα, άμα σι πιάσου στα χέρια μ' θα σι στρίψου του οβέρκου». «Είσι μια λώβα ισύ μαρή Βασίλου! Όποιους δε σι ξέρ' μοναχά.... Ιγώ που σι ξέρου...»

μαγάρ(i)σμα (το). Στη γλώσσα του χωριού σημαίνει κακοχαρακτηρισμό ανθρώπου ή ζώου (συχνότερα).

Γραμ. τα μαγαρίσματα.

Π.χ. «Βρέ του μαγάρ'σμα του γουμάρ'·πάλι μπήκι μέσα στου καπνουστόπ'».

Βοήθ. (17)

μαγκιώνα (η). Μεγάλη πέτρα.

Γραμ. οι μαγκιώνις.

Π.χ. «Έπισαν κατ' μαγκιώνις κι βούλουσαν του ρέμα».

Βοήθ. (12,5)

μαγκλάρας (ο). Γιγαντόσωμος και όχαρος, αγροίκος.

Γραμ. οι μαγκλαράδις.

Π.χ. «Αυτός η μαγκλάρας δεν είνι για γράμματα. Βάλ' τουν καλύτιρα στη δ'λειά για νά 'χ'ς κι σύ λίγου βόηθιου».

μαγκούφ(i)κους -α -ου. Δυσκολομεταχείριστος, δίσχρηστος, ιδιότροπος, έρμαιος.

Γραμ. οι μαγκούφ'κ' -ις -α.

Π.χ. «Αυτό του μαγκούφ'κου του κουρ'φάδ' είνι μικρό, κουλάει στα χέρια κι δεν αρμαθιάζιτι εύκουλα».

Βοήθ. (13,12)

μαγνάδ(ii) (το). Ψιλή σίτα και ειδικότερα ο πάτος της σίτας για το κοσκίνισμα αλευριού.

Γραμ. τα μαγνάδια.

Π.χ. «Τ' αλεύρ' για τα πρόσφουρα του κουσκινάν' μι τη σίτα που έχ' ψιλό μαγνάδ».

Δημοτικό τραγούδι:

«...μον' θέλου τ' αρχουντόπουλου πώχει πουλλές χιλιάδις που κοσκινάει του φλουρί σι κάτασπρου μαγνάδι κιαπού τα κουσκινίδια του μοιράζει στα κουρίτσια».

μαγούλα (η). Ύψωμα επιπέδου εδάφους, μικρή ράχη σε επίπεδο μέρος.

Γραμ. οι μαγούλις.

Π.χ. «Ξικάμπ'σαν (=φάνηκαν) οι Γιρμανοί απ' τη μαγούλα, παμίτι να κρυφτούμι στα χαντάκια στα παλιουπήγαδα».

μαγούλα: Μια μεγάλη και μια μικρότερη μαγούλα σε επίπεδο έδαφος.

μαζεύουσ. Με την έννοια του συγκεντρώνω χρησιμοποείται ιδιωματικά ο μέλλοντας και ο αόριστος.

Γραμ. μάζιυσα, μαζέψου και μάσου, μάζιψα και έμασα.

Π.χ. «Πάου να μάσου τα πράματα, ήρθ' η ώρα για φιυγιό».

μάζουμα (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και τον περιπλανόμενο άνθρωπο, χωρίς σπίτι, χωρίς προκοπή, που του αξίζει η περιφρόνηση.

Γραμ. τα μαζώματα.

Π.χ. «Αρά αυτό του μάζουμα ακούς τι σι λέει κι δέν ακούς ιμένα;»

Βοήθ. (12,5)

μαθέ ή μαθές. Λέξη που μπαίνει σε πρόταση αμφιβολίας.

Π.χ. «Είπα μαθέ κι 'γω ότ' θα φόρτουνις τοι γκαζουλίνις να κουβαλίεις νιρό απ' τη βρύσο». «Έλιγα μαθές κι 'γω ότ' θα πάινις να βαρέεις τα γίδια στη γιδουβίτσα».

μαϊκούρ(i) (το). Τό καθένα από τα σύνεργα που χρησιμοποιούνται στα μάγια.

Γραμ. τα μαϊκούρια.

Π.χ. «Αμ δε γεέρ' ότ' αυτήν η βαβά έχ' κι μαϊκούρια για να φκιάν' τα μάϊα».

Βοήθ. (12,5)

μαϊλίκια (τα). Μάγια, σύνεργα μαγείας.

Π.χ. «Άκ'σα ότ' έκαναν μαϊλίκια σ' αυτό του κουρίτσα γιαυτό είνι έτο' απουκουντριασμένου ντίπι απού ντίπ».

Βοήθ. (1,400)

μάινα. Εκτός από τη γνωστή έννοια στη φράση «μάινα τα πανιά» τη συναντούμε και στην παιδική έκφραση «παίρνου μάινα κι βγαίνου» στο παιχνίδι «τα σκλαβάκια».

μαίσιου (το). Είδος φωμιού.

Γραμ. τα μαίσια.

Π.χ. «Σήμιρα έφαγάμαν μαίσιου ψουμί απ' έφκιασι η μάνα μας απ' του κινούργιου τ' αλεύρ'».

Εγκυλ. Τό μαίσιο φωμί το ζύμωναν οι νοικοκυρές του χωριού με το πρώτο αλεύρι της νέας σοδείας. Χρησιμοποιούσαν δε το λεγόμενο «αμίλητο νερό», δηλ. το ζύμωναν στα «μούτα» χωρίς να μιλούν. Έβαζαν μέσα και βάγια και στουμπιμένα ρεβίθια και γιαύτο είχε καλή μυρωδιά, τήν εποία όμως απέδιναν στο γεγονός ότι ήταν ζυμωμένο με «μαϊλίκια».

Βοήθ. (1,400)

μακαράς (ο). Βαρούλκο, τροχαλία.

Γραμ. οι μακαράδις.

Π.χ. «Θα θκιάσου έναν μακαρά μι τα χέρια μ' κι θ' ανιβάσου ούλα αυτά τα πλιθιά στου πάτουμα».

μακάριση(η) (η). Μνημόσυνο.

Γραμ. οι μακάρισις.

Π.χ. «Έχου μακάριο' τουν άντρα μ' την Κυριακή. Να 'ρθίτι στην απάν' την ικκλησιά».

Βοήθ. (14)

μαλακάτσ(i) (το). Πηχτό φαγητό.

Γραμ. τα μαλακάτσια.

Π.χ. «Ήταν λίγου του νιρό στου ρύζ' κι γίγ'κι μαλακάτσ' του φαΐ».

Βοήθ. (16)

μαστόρ(i)κα (τα). Η γλώσσα των μαστόρων (που ήταν ακατάληπτη για τους Καναλιώτες).

Π.χ. «Αρχίν'σαν πάλι τα μαστόρ'κα τ'ς αυτοί. Δεν καταλαβαίνου ντίπι τι λέν».

Βοήθ. (14)

μάκια (τα). Φιλάκια (ιδιαίτερα στα μικρά παιδιά).

Π.χ. «Έλα πρώτα να σι κάνου μάκια κι ύστιρα πας να πλαι-άεις».

μακιδουνίσ(i) (το). Ο Μαϊντανός, το φυτό που χρησιμοποιείται στην μαγειρική.

Γραμ. Δέν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Κόψι λίγου μακιδουνίσ' απ' τουν κήπου για να βάλου στη σαλάτα».

Τό δίστιχο τραγουδιού:

«Η δυόσμους κι η βασιλικός
κι του μακιδουνίσι
παν' τα ματάκια σ' βρύση».

μάκου (το). Φυτό από το οποίο βγαίνει το χασίσι.

Γραμ. τα μάκια.

Π.χ. «Για να λαρώσ' του πιδί, δόσ' του ζ'μι απού βρασμένα μάκια».

Εγκυλ. Τα φυτά αυτά φύτρωναν μόνα τους στα κήπια και σε διάφορες άλλες περιοχές του χωριού. Χωρίς να το ξέρουν οι Καναλιώτισσες τα μάζευαν κατά το καλοκαίρι, τά έβραζαν και κρατούσαν το ζωμό τους για να τό δίνουν στα μικρά παιδιά τους, κυρίως τα μωρά, ώστε αυτά να μην πνίγονται στο κλάμα και να λαρώνουν. Πού να ξέρουν οι κακόμοιρες ότι πότιζαν ναρκωτικό στα παιδιά τους; Αυτές το μόνο που αποζητούσαν ήταν νά μην κλαίνε, όταν είχαν τη δουλειά τους. Και τα μωρά με την επίδραση του ναρκωτικού κοιμόνταν.

μακρουσκ(οι)νάσου. Δένω μακρύ σχοινί στο ζώο για να βοσκάει.

Γραμ. μακρουσκ'νούσα, μακρουσκ'νήσου, μακρουσκοίν'σα.

Π.χ. «Πάρι να μακρουσκ'νήεις του γουμάρ' κι ύστιρα έλα να μάσουμι τα τόπια».

Βοήθ. (10,571)

μαλιαγράσιον. Παιδεύω, βασανίζω.

Γραμ. μαλιαγρούσα, μαλιαγρήσου, μαλιάγρησα,

μαλιαγρέμι, μαλιαγρέμαν, μαλιαγρηστώ, μαλιαγρήσ'κα.

Π.χ. «— Τί του μαλιαγράς έτο' του κακόμοιρου του γατάκ', θα σι κόψ' η Θιός».

μαλλάτους -α -ου. Ζώο, κυρίως πρόβατο, με πολύ μαλλί.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Είνι μαλλάτα τα πρόβατα αυτά. Θέλουν κούριμα».

μαλλιβράσ(i) (το). Μακελειό, ανακάτωμα μεγάλο, αναταραχή.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Άμα έπισαν οι Καναλιώτ'σις απάν' σ' τοι μπουλτόζις, έγινι του μαλλιβράσ'».

μαλλιούκέφαλα (τα). Λέξη που αναφέρεται στη φράση: «πλήρωσε τα μαλλιούκέφαλά τ'» = πλήρωσε πάρα πολλά, ό,τι είχε και δεν

είχε, ακόμα και τα μαλλιά της κεφαλής του έδωσε.

Π.χ. «Για να ξιαγουράσ' αυτό τ' άλουγου πλήρουσι τα μαλλιούκεφαλά τ'».

Βοήθ. (14)

μαλτέζα (η). Αυτή που έχει πολύ γάλα, που γεννάει πολλά.
Γραμ. οι μαλτέζις.

Π.χ. «Η θ' κή μ' η γίδα είνι μαλτέζα, γιννάει δυο κάθι χρουνιά».

μαμαλίγκα (η). Μπατζίνα (είδος πίτας).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάρτι κι απού ένα κουμμάτ' μαμαλίγκα που σας έφκιασα σήμιρα του δειλ' γό».

Εγκυλ. Βλ. μπατζίνα.

Βοήθ. (2,41)

μάν(i) ή μανιό. Ως δεύτερο συνθετικό πολλών λέξεων σημαίνει μεγάλο πλήθος (ρουχουμάν', γιδουμάν', σκυλουμανιό κ.λπ.)

Π.χ. «Ούρι τι πιδουμάν' είνι αυτό απού μαζώχ' κι ιδώ στου μάρμαρου».

μάνα (η). Εκτός από τη γνωστή έννοια της μητέρας σημαίνει καί:

- 1 – το δεύτερο χέρι από το μάζεμα των καπνοφύλλων..
- 2 – το μεγάλο κομμάτι της φουστανέλλας.

Γραμ. οι μάνις.

Π.χ. 1. «Πάει του πατόφ' λου κι η μάνα απ' του καπνό, χουλέριασαν ούλα. Τώρ' απομέν' μαναχά του διυτιράδ' κι του κουρφάδ'».

2. «Οι μανάδις μας έφκιαναν τσι φουστανέλλις μι μάνις κι λαγκιόλια. Γιαυτό έπιφταν όμουρφα σουρουτές».

Βοήθ (12,5)

μάνα: Στις εικονιζόμενες «καπνόρ' ζες»
πρόκειται να μαζευτεί το δεύτερο
χέρι καπνού, η μάνα.

μανάμ. Χαϊδευτική λέξη πρός κάποιο μικρότερο (κυρίως).

Π.χ. «Πάρ' τη σκούπα απού κει μανάμ κι σύρι να σκουπίεις τη ρούγα».

Στίχος δημοτικού τραγουδιού: «μανάμ χλουρός βασιλικός».

μανάου. Ως δεύτερο συνθετικό πολλών λέξεων σημαίνει κάτι σε μεγάλο βαθμό, κουσιουμανάου, ρουχουμανάου (κ.λπ.)

Π.χ. «Ένας αέρας που φυσουμανάει όξου σι κλαρίζ' τ' αυτιά».

μαναφούκους -ου -ι. Αυτός που βάζει λόγια, συκοφάντης.

Π.χ. «Αυτήν η μαναφούκου στα λέει αυτά; Δεν την έμαθις ακόμα;»

Βοήθ. (13,6) (14)

μανίκ(ii) (το). Η ιδιωματική του έννοια είναι: λαβή μαχαιριού, σουγιά κ.λπ.

Γραμ. τα μανίκια.

Π.χ. «Έχασα του σουιά μι του ξύλινου του μανίκ»

Βοήθ. (16)

μανουπούλα (η). Ξύλο όμοιο με τη φορτωτήρα, αλλά πιό χοντρό.

Γραμ. οι μανουπούλις.

Π.χ. «Άμα πάρου ικείν' τη μανουπούλα θα σι δείξου ιγώ πώς κλουτσάς κι τσιλών' τ' αυτιά».

μανταλίδ(ii) (το). Τούβλο.

Γραμ. τα μανταλίδια.

Π.χ. «Θέλουμι ν' αγοράσουμι κι μανταλίδια για να χτίσουμι του μαειρό μας».

μαντάμ(i) ή μαντάν(i) (το). Είδος μηχανής που κινείται με τεχνητό καταρράκτη για το πλύσιμο των μάλλινων υφασμάτων και μάλιστα των κλινοσκεπασμάτων.

Γραμ. τα μαντάμια.

Π.χ. «Απάν' στα ήπειρωτ' κα χουριά είδα ένα μαντάμ' απ' έπλιναν οι βλάχ' τα σκουτιά τ' σ».

Βοήθ. (12,5)

μαντανία (η). Είδος χειμωνιάτικου κλινοσκεπάσματος που ήταν μάλινο, χοντρό και βαρύ.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αγόρασα απ' την Καρδίτσα δυο μαντανίς για προίκα στη δυχατέρα μ'».

μαντάρα. Η λέξη αυτή χρησιμοποιείται στη φράση: «τάκανις μαντάρα» (= τα θαλάσσωσες). Γενικότερα σημαίνει: χαλασιά, διάλυση.

Π.χ. «Μ' αυτό που είπις τώρα τάκανις μαντάρα. Άιντι να τα πάρουμι απ' την αρχή».

μαντάρα (η). Το μανιτάρι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Του παλικόπρ' είνι γιουμάτου μαντάρις αυτές τοι μέρις».

Επυμολ. Προέρχεται από τη μανιτάρα - μαντάρα - μαντάρα.

Μαντένια (τα). Τοπωνύμιο περιοχής όπου ήταν τα λατομεία των Καναλιωτών.

Π.χ. «Αν θέλ' γιρή πέτρα να πας να βγάλ' σε πέρα στα μαντένια μι φουρνέλα».

μαντζάτου (το). Χειμωνιάτικο δωμάτιο.

Γραμ. τα μαντζάτα.

Π.χ. «Του θ' κό μας του μαντζάτου είνι πουλύ ζιστό δουμάτιου».

μαντζούν(ι) (το). Γλυφιτζούρι για παιδιά.

Γραμ. τα μαντζούνια.

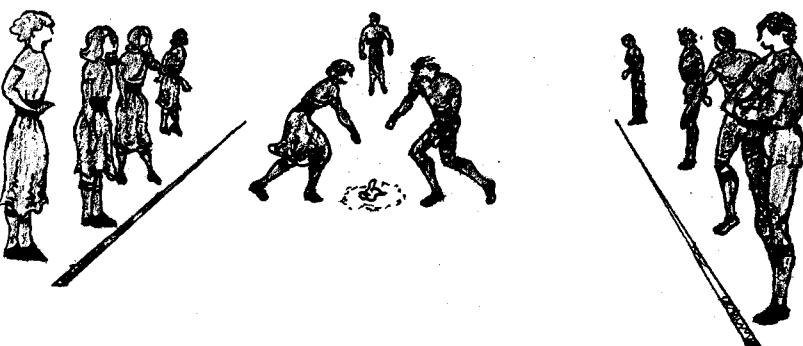
Π.χ. «Πιδιά ιλάτι αγλήγουρα. Ήρθι η πατέρας κι μας έφιρι μαντζούνια απ' τουν Πύργου».

μαντήλ(ι) (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και το παιχνίδι των παιδιών.

Γραμ. τα μαντήλια.

Π.χ. «Θα χουριστούμι σι δυο ουμάδις για να παίξουμι του μαντήλ'».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν ως εξής: Σε μεγάλο χώρο χάραζαν δυο γραμμές που απειχόναν μεταξύ τους 20μ. περίπου και ανάμεσά τους ένα αλαί. Οι δυο ομάδες έπαιρναν θέση στις γραμμές και έβαζαν αριθμούς ενώ στο αλαί το ποθετούσαν ένα μαντήλι. Ο διαιτητής του παιχνιδιού που ήταν κοντά στο μαντήλι εκφωνούσε έναν αριθμό, στο άκουσμα του οποίου έβγαιναν τα μέλη των δύο ομάδων που τον είχαν, και προσπαθούσαν ο καθένας να πάρει το μαντήλι

μαντήλ': Οι πρώτοι παίχτες των ομάδων προσπαθούν να «κλέψουν» ο ένας από τον άλλον το μαντήλι.

Ξαφνικά χωρίς να τον ακουμπήσει ο άλλος. Αν το κατάφερνε έτρεχε να φτάσει στην ομάδα του ενώ ο άλλος τον κυνηγούσε. Αν και τότε δεν τον ακουμπούσε, ήταν νικητής και έδινε βαθμό στην ομάδα του. Αν όμως όχι, τότε έχανε και έπερνε βαθμό η άλλη ομάδα. Πολλές φορές το μαντήλι διεκδικούσαν δυο και τρία ζευγάρια παικτών.

μαξούλ(ι) (το). Ετήσια παραγωγή αγροτικού προϊόντος (κυρίως).

Γραμ. τα μαξούλια.

Π.χ. «Απόμ'ναν λίγα μαξούλια απούλ'τα που θα τ' αγουράσ' η Ουργανισμός (καπνού)».

Βοήθ. (14)

«Τα πρόβατα είχαν καλό μαξούλ' ιφέτους».

Βοήθ. (16)

μαξουλένου. Εσοδεύω από την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων (κυρίως).

Γραμ. μαξούλια, μαξουλέψου, μαξούλιψα.

Π.χ. «Τί μαξούλιψις ιπέρ'σ' κι τι φέτους: 'Ετσ' θα ιδώ την προυκουπή σ'».

Βοήθ. (14)

μάρα. Αίσθημα ενοχής, μαράζι.

Π.χ. «Τώχου μάρα που δε βόηθ'σα αυτό του πιδί να μπεί σι νια τέχν' καλύτιρ».

Μαρά (στου). Τοπωνύμιο περιοχής κοντά στο Φεγγάρι, όπου ήταν άλλοτε το βυρσοδεψείο του Τουμαρά.

Π.χ. «Παλιά οι Καναλιώτις πάιναν τα τουμάρια πέρα στου Μαρά για να τ' αργάσουν».

Εγκυλ. Η κατεργασία των τουμαριών γινόταν με μια μεγάλη κυκλική πέτρα και με άλλα πρωτόγονα μέσα όπως κάτουρο, κοπριά σκύλων, ζωμό από βρασμένο χορτάρι κ.λπ. Το όνομά του προέρχεται από τη συγκοπή της φράσης «στου Τουμαρά» «στου Μαρά».

Βοήθ. (1,86)

μαρή. Προσφώνηση σε γυναίκα.

Π.χ. «Μαρή Αντιόπ' τ' πλιξις ικείνου του κουλόβιου (=πουλόβιερ) τ' άντρα σ' ή τόχ'σ αδιέτο' ακόμα;»

μαρκαλίζιτι (μόνο στο τρίτο πρόσωπο). Ζευγαρώνει η γίδα.

Γραμ. μαρκαλίζόταν, μαρκαλιστεί, μαρκαλίσκι.

Π.χ. «Φώντα, έ Φώντα, η γίδα σ' μαρκαλίσκι σήμιρα».

μαρκειώμι. Μηρικάζω, ξαναμασώ την τροφή (για τα ζώα).

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στους τύπους: μαρκειώτι, μαρκειώντι, μαρκειώνταν, μαρκειώνταν.

Π.χ. «Άμα δε γξέρ'σ έλα να δεις πώς μαρκειώτι του μπ'σκάρ'».

Βοήθ. (13,6)

μαρκούπ(ι) (το). Παπούτσι χοντρό.

Γραμ. τα μαρκούπια.

Π.χ. «Βγάλ' τα μαρκούπια απόξ' απ' την πόρτα κι μπές μι τα τσιρέπια μέσα στου σπίτι».

μαρκούτο(ι) (το). 1— Χοντρό ξύλο που χρησιμεύει για μπαστούνι.

2.— Μικρό αντικείμενο.

Γραμ. τα μαρκούτσια.

Π.χ. 1. — «Άρπα κι τούτου του μαρκούτο' για να νταϊακώνισι».

2. — «Πήρι του μαρκούτο' στα χέρια τ' κι αρχίν'σι να ρουφάει του ναργιλέ τ'».

Βοήθ. (10,14)

μαρμάγκα (η). Στη φράση «θα σι φάει η μαρμάγκα» σημαίνει αλλοίμονο ή κακή εξέλιξη λόγω πολλής δουλειάς.

Γραμ. οι μαρμάγκις.

Π.χ. «Θα σας φάει η μαρμάγκα σήμιρα μι τέτοιουν ήλιου σι αυτό τ' αμπέλ'. Δε γλέπ' σ' ότ' είνι δράγγανου (=πολύ ξηρό) κι δε μπαίν' ντίπ μέσα του δ'κέλ';»

μαρμαντζούλ(ι) (το). Μικροπράγμα.

Γραμ. τα μαρμαντζούλια.

Π.χ. ««Άμα σ' μαζέψουμι ούλα ιτούτα τα μαρμαντζούλια τότις θα κινήσουμι για του χουργιό».

Βοήθ. (16)

μαρμάρα (η). Στείρα.

Γραμ. οι μαρμάρις.

Π.χ. «Αυτήν η γίδα είνι μαρμάρα, δε γέν'σι πουτές».

Βοήθ. (16)

Μαρμαρένια (η). Περιοχή της Πάσχας.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάμι να κάνουμι πλέις (= κολύμπι) πέρα στη Μαρμαρένια».

Εγκυλ. Το όνομα της περιοχής αυτής οφείλεται στις μεγάλες πέτρες που είχε, ίσως μαρμαρόπλακες.

Μάρμαρου (το). Διάφορες τοποθεσίες τόσο μέσα στον οικισμό όσο και έξω από αυτόν.

Π.χ. «Τα παλιά τα χρόνια μαζώνουμάσταν ούλα τα 'πιδιά στου Μάρμαρου κι έπιζάμαν όμουρφα πιγνίδια».

μασκαίνου. Βασκάνω, ματιάζω.

Γραμ. μάσκινα, μασκάνω, μάσκανα, μασκαίνουμι, μασκαίνουμαν, μασκαθώ, μασκάθ' κα.

Π.χ. «Φτού να μη μασκαθείς γιουμάτους νειάτα κι ουμουρφιά είσι».

μασκαλήθρα (η). Κορυφή βλαστού που βγαίνει από τη μασχάλη του φύλλου.

Γραμ. οι μασκαλήθρις.

Π.χ. «Μάσι κι καμπόσις μασκαλήθρις αυτούια απού 'σι γιατί γλέπου πουλλές».

Βοήθ. (16)

μασκαραλίκ(ι) (το). Σεξουαλική πράξη, ακατανόμαστη πράξη.

Γραμ. τα μασκαραλίκια.

Π.χ. «Έκαναν μιγάλα μασκαριλίκια αυτοί οι δυο πριν παντριστούν. Τώρα έστρουσαν».

Ή και μεταφορικά: «Ωρέ τι μασκαραλίκια ήταν αυτά απ' έπαθάμαν σήμερα; (=γίναμε ρεζίλι)»

Βοήθ. (14),(15)

μασλάτ(ι) (το). Ανέκδοτο, αστείο, ιστορία.

Γραμ. τα μασλάτια.

Π.χ. «Μπάρμπα - Κώτσιου πες μας κάν'να μασλάτ' να γιλάσουμι κι λίγου».

Βοήθ. (16)

μασνάρ(ι) (το). Ζωνάρι πλεχτό (κυρίως).

Γραμ. τα μασνάρια.

Π.χ. «Μι πουνάει η μέση μ'. Πάρι λίγου του μασνάρ' να μι την τ'λίξ'ς μπάκι μ' απαγαδίσ' καμπόσου (= μήπως απαλύνει λίγο ο πόνος)».

Βοήθ. (14)

μάσου. Βλ. μαζεύω.

μασούρ(ι). Στη φράση «μασούρ' κειάφ'» σημαίνει άτριφτο θειάφι.

Π.χ. «Σύρι στου μπακάλ' ν' αγουράεις πινήντα δράμια μασούρ' κειάφ'».

Βοήθ. (15)

μασούρ(ι) (το). Πέος.

Γραμ. τα μασούρια.

Π.χ. «Δεν αντρέποιστι, απ' έβγαλάταν τα μασούρια κι κατ'ράτι μπρουστά μας;»

Βοήθ. (14)

μασταράς (ο). Αρρώστια του μαστού των ζώων.

Γραμ. οι μασταράδις.

Π.χ. «Αρρώστ'σι απού μασταρά η γιλάδα μ' κι του πιτάμι του γάλα τ'σ».

Εγκυλ. Με το μασταρά πρήζονται οι μαστοί των ζώων. Πίστευαν δε ότι η αρρώστια αυτή οφείλεται σε κακό μάτι γιαυτό και τη θεράπευαν με το σταύρωμα.

μαστάρι (το). Ο' μαστός των θηλαστικών.

Γραμ. τα μαστάρια.

Π.χ. «Αυτή η γιλάδα βγάν' πουλύ γάλα, έχ' τρανά μαστάρια».

μάστουν, (μάσ' την, μάσ' του). Μάζεψέ τον.

Γραμ. μάσ' τους, μάσ' τις, μάσ' τα.

Π.χ. «Μάσ' τα ούλα τα στράνια κι σύρει να τα ζιουματίεις».

μαστραπάς (ο). Δοχείο νερού.

Γραμ. οι μαστραπάδις.

Π.χ. «Βάλι μι λιγούτσ'κου νιρό ιδώ στου μαστραπά για να σιβήσου τη δίψα μ'».

Στίχος δημοτικού τραγουδιού:

«η μια κιρνάει μι του γιαλί¹
άλλη μι του πουτήρι
κι η τρίτη η μικρότερη
μι μαστραπά 'σημένιουν.»

Ετυμολ. Η λέξη μαστραπάς έχει προέλευση τουρκική.

Βοήθ. (1,308), (5).

ματά. Ξανά (χρησιμοποιείται σαν πρώτο συνθετικό πολλών λέξεων).

Π.χ. «Όταν θα ματαγυρίσου πάλι απ' :γιν Καρδίτσα θα σι φέρου αυτό που θέλ'ς».

«Ματαείμασταν πάλι αντάμα στου μύλου τσι προυάλις, δε θυμάσι, αστόχ'σις»;

«Στου ματαλέου κι άγκ'σι (=άνοιξε) τ' αυτιά σ' να τ' ακούεις καλά. Δε βγάν' του χειμώνα αυτό του γουμάρ».

«Μην αρχινάς ματαπάλι τσι κλάψις για να πας στη βρύσ'. Δεν έχ'σ να πας π'θινά».

ματσιαλάσου. Μασώ.

Γραμ. ματσιαλούσα και ματσιάλαγα, ματσιαλήσου, ματσιάλ'σα.

Π.χ. «Μ' έπισαν τα δόντια γιέμ κι δε μπουρώ να ματσιαλήσου αυτόν τουν κόθρου για να τουν φάου».

ματσο(ου)κιά (η). Μπάτσος, χαστούκι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Άρα σπάρνα απού δώ μη σ' αρχίσου σ' τσι ματσ'κές κι σ' έρθουν άσπρα κόκκινα»;

Παροιμία: «σι ξένου κ. ικατό ματσ'κιές».

Ετυμολ. Προέρχεται από το «ματσούκι» (=ξύλο) και αργότερα η ξυλιά με το ματσούκι, δηλ. η ματσουκιά, έλαβε τη σημερινή έννοια.

Βοήθ. (14)

μαυρή (η). Καλόγερος, εξάνθημα με φλεγμονή.

Γραμ. οι μαυρές.

Π.χ. «Έβγαλα μαυρή στου γκούτπα (=σβέρκο) μ' κι στρίβου σαν του λύκου».

Βλ. και στη λέξη «λουχνάρ».

μαυρόκουτα (η). Είδος πτηνού που μοιάζει με κότα μαύρη.

Γραμ. οι μαυρόκουτις.

Π.χ. «Μίλιούν' οι μαυρόκουτις είνι στου σκατιάρ'»

Εγκυλ. Κατά την περίοδο της κατοχής και ιδιαίτερα το χειμώνα του '41, πολλές μαυρόκοτες κατέκλειαν το «σκατιάρ» που ήταν τότε έλος στην περιοχή της Λοξαδάς. «Θεού δώρο» χαρακτηρίστηκε από τους κατοίκους της περιοχής αλλά και από τους Καναλιώτες, οι οποίοι κάθε βράδυ το χειμώνα με τις παγωνιές κατέβαιναν για να τις σκοτώσουν. Με ένα χοντρό ραβδί στα χέρια τις πλησίαζαν και τις έδιναν το θανατηφόρο χτύπημα. Πολλοί Καναλιώτες σώθηκαν τότε από το κάπτως άνοστο αλλά θρηπτικότατο για την εποχή εκείνη κρέας τους.

Μαυρόκοτες επίσης σκότωναν οι Καναλιώτες και το χειμώνα του 1880, πιθανό δε και άλλες χρονιές.

Βοήθ. (1,331).

μαυρούδα (η). Μαύρο σταφύλι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ούλου μαυρούδις έχ' αυτό τ' αμπέλ'. Δε βρήκα καμιά ασπρούδα».

μαχαίρι (ι) (το). Είδος παιδικού παιχνιδιού.

Π.χ. «Δε μπουρούμι να του παίξουμι μι σουιά αυτό του πιγνίδ' σι λέου, θέλ' μαχαίρι'».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται συνήθως το χειμώνα πάνω σε βρεγμένο χώμα. Οι δυό παιχτές χωρίζουν ένα επίπεδο μέρος που έχει σχήμα ορθογωνίου σε δυό μέρη με ευθεία γραμμή και διαλέγουν ο καθένας το δικό του. Ύστερα ο ένας από τους δυο καρφώνει ένα μυτερό μαχαίρι στο μερίδιο του άλλου. Εάν το μαχαίρι καρφωθεί, τότε χωρίζει, με μια ευθεία που περνάει από το σημείο του καρφώματος, το μερίδιο του άλλου και παίρνει για λογαριασμό του το μεγαλύτερο. Ύστερα καρφώνει ο άλλος στο μερίδιο του πρώτου και έτσι συνέχεια μέχρις ότου ξεκαθαριστεί ποιός από τους δυο κέρδισε το μεγαλύτερο μέρος. Τότε αρχίζει νέος κύκλος του παιχνιδιού σε άλλο μέρος ή και στο ίδιο αφού διαγραφούν οι προηγούμενες γραμμές.

μαχαλάς (ο). Η ιδιωματική του έννοια είναι: Φαγητό, τηγανιά με κρεμμύδια, πιπεριές, μπάμιες, μελιτζάνες κ.λπ.

Γραμ. οι μαχαλάδις.

Π.χ. «Σας έχουν έναν μαχαλά για του βράδ' που θα γλύφιτι τα δαχ'λα σας».

μαχιά (η). Η δοκός της στέγης που ξεκινά από κάθε γωνιά του σπιτιού και καταλήγει στο κέντρο αυτής, στον «παπαδάκο».

Γραμ. οι μαχιές.

Π.χ. «Θέλ' ν' αγουράεις για τη σκιπή τέσσιρις μαχίες κι έναν παπαδάκου».

Βοήθ. (14)

μαχιρ(ι)κό (το). Κάθε τι που χρησιμοποιείται για κόψιμο.

Γραμ. τα μαχιρ'κά.

Π.χ. «Φέρι μι κάν'να μαχιρ'κό να κόψου του σκ'νί».

Βοήθ. (16)

μαχμουρλίκ(i) (το). Βλ. μουχμουρλίκ(i).

Μέγας (ο). Άλλη ονομασία του Μεγακλή.

Π.χ. «Ήρθι η Μέγας μι του φουρτηγό στην πλατέα κι ήφιρι τα τσίγκια για τα' ηλιάστρις».

μέγγλα. Σχολαστικότητα (ιδιαίτερα στο ντύσιμο).

Π.χ. «Ξέρ' τι μέγγλα είν' αυτός; Δε βάν' πουτές ασιδέρουτου πανταλόν'».

Βοήθ. (14)

μέλιγους (ο). Είδος δένδρου (του φράξινου), μελιά.

Γραμ. οι μέλιγ'.

Π.χ. «Πάου να κόψου λίγου μέλιγου για τη βιτούλα μ'».

Βοήθ. (5).

Μέλπου (η). Άλλη ονομασία της Μελπομένης.

Π.χ. «Πάρι κι τη Μέλπου αντάμα να σι βουηθήσ' στουν τρύγουν».

Μέλτας (ο). Άλλη έκφραση του ονόματος Μιλτιάδης.

Π.χ. «Απέρασι προυτήτιρα η Μέλτας απού 'δω κι μ' έδουσι λίγα καρύδια».

μηλάκ(i) (το). Το πιάσιμο στον αέρα ενός αντικειμένου, ιδιαίτερα της τόπας στο παιχνίδι του κόκ.

Γραμ. τα μηλάκια.

Π.χ. «Να πιτάς χαμπλά (=χαμηλά) την τόπα για να μη στην πιόνουν μηλάκ'».

Μήστρα (η). Άλλη ονομασία της Κλυταιμνήστρας.

Π.χ. «Σύρι κι φώναξι τη Μήστρα να κουπιάσ' στου γιατάκι μ'».

μιλιγγόν(i) (το). Είδος μυρμηγκιού, που είναι πολύ μικρό και κοκκινωπό.

Γραμ. τα μιλιγγόνια.

Π.χ. «Κρέμασι τουν τρουβά στου κούνταλου για να μη γιουμίσ' του ψουμί μιλιγγόνια. Ατήρα πόσα έχ' ιδώια.»

Βοήθ. (16)

μιλισσουχόρτ(i) (το). Μελισσοχορτάρι, χορτάρι με το οποίο προσελ-

κύονται οι μέλισσες όταν «απολύσουν».

Γραμ. τα μιλισσουχόρτια.

Π.χ. «Τρίψι την κάσα μι μιλισσουχόρτ' για να μυρίσ' κι να μαζουχτεί του μιλίσσ' απ' απόλ'σι σήμιρα».

Εγκυλ. Το μελισσόχορτο είναι φαρμακευτικό φυτό. Γιαυτό το βράζουν οι Καναλιώτες και πίνουν το ζωμό του όταν έχουν πόνο στην κοιλιά, στο κεφάλι κ.λπ.

μιλίτσα (η). Πετρόχωμα γκρίζο, μαλακό και άγονο.

Γραμ. οι μιλίτσις.

Π.χ. «Αυτήν η πλαϊά έχ' ούλου μιλίτσα κι δε φκιάν' τίπουτας».

Βοήθ. (16)

μιλ(i)τάτους -η -ου. Γλυκός σαν μέλι και μεταφ. γλυκομίλητος.

Γραμ. μιλ'τάτ' -ις -α.

Π.χ. «Τουν έφκιασις μιλ'τάτουν τουν καφέ, μπράβου σ'». «Είνι καλό του πιδί αυτό, μιλ'τάτου».

Βοήθ. (14)

μιριά (η). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: Το καθένα από τα δυο μέρη που φορτώνονται στο γαϊδούρι.

Γραμ. οι μιριές.

Π.χ. «Αυτή η μιριά είνι τρανύτιρ' απ' την άλλ' κι γέρν' του φόρτουμα».

«Τσάκου (= πιάσει) τη φουρτουτήρα να νταϊκώεις λίγου, ώσπου να φουρτώσου κι την άλλ' τη μιριά».

μιριάζου. Η ιδιωματική του σημασία είναι: Κάνω τη μεριά του καπνού, κατά το μάζεμα, για να τη φορτώσω στο ζώο.

Γραμ. μέριαζα, μιριάσου, μέριασα.

Π.χ. «Άντι παππού να μιριάεις, που τα καταφέρν'ς καλύτιρα.

Πήγι μισ'μέρ', ας μή μάσουμι άλλου καπνό».

μίρλα (η). Κλάψιμο.

Γραμ. οι μίρλις.

Π.χ. «Αμάν αυτήν η μίρλα σ' δε θα σταματήσ' ακόμα, βράδιασι». «Βγάλι του σκασμό ντε, δε μπουρώ ν' ακούου άλλου τη μίρλα σ'».

μιρλιάρ(ης) -α -κου. Κλαψιάρης.

Γραμ. οι μιρλιάρ'δις -ις -κα.

Π.χ. «Τέθοιους μιρλιάρ'σ απ' είσι, δε θα σι φέρου καλούδια απ' την Καρδίσα».

μιρλίζου. Κλαψουρίζω.

Γραμ. μίρλιζα, μιρλίσου, μίρλισα.

Π.χ. «Σταμάτα επί τέλους να μιρλίεις αρά τέκνου αμάν μι πήρις τ' αυτιά». Άλλα και μεταφορικά: «Τι του μιρλίεις του φαΐ σ'

τώρα; Δε σι αρέθ';»

μισάλ(η) (το). Κομμάτι υφάσματος με το οποίο σκεπάζεται το ψωμί για να γίνει (έτοιμο για ψήσιμο).

Γραμ. τα μισάλια.

Π.χ. «Μι του μισάλ' σκιπάζουμι του ψουμί κι απού πάν' βάνουμι τη βιλέντζα για να είνι ζιστό κι να γίν'».

Επυμολ. Το «μισάλ» ίσως προέρχεται από το ότι έχει μεσαίο μέγεθος ανάμεσα στην πετσέτα φαγητού και τραπεζομάνδηλο.

μισάντρα (η). Ντουλάπι της κουζίνας για τα πιατικά, ή εντοιχισμένη ντουλάπια του μαντζάτου.

Γραμ. οι μισάντρις.

Π.χ. «Άγ'ξι (=άνοιξε) τη μισάντρα κι πάρι τη μπ'σούρα την τρανή για να φκιάσουμι τη σκουρδάλ».

Βοήθ. (9,19,2)

μισιακάρ(η)κου (το). Αυτό που είναι μεσιακό.

Γραμ. τα μισιακάρ'κα.

Π.χ. «Του χουράφ' στου Μούρκ' τώχου μισιακάρ'κου μι έναν Παλικαστρινό».

μισιακάρ(η)ς -ρ(η)σα -ρ(η)κου. Αυτός που τα έχει μισά - μισά. Ο καλλιεργητής που δικαιούται τη μισή παραγωγή.

Γραμ. οι μισιακάρ' δις -σις -κα.

Π.χ. «Απού χινόπουρου θάχου μισιακάρ' κινούργιουν στα χουράφια μ'»

μισιακός -ιά -ό. Εκείνος που τον έχουμε μισό - μισό.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Φέτους τα χουράφια τάχουμι μισιακά μι του Μητρώνα.» Παροιμία: «του μισιακό του γ'ρούν' του τρώει η λύκους».

Εγκυλ. Στα Κανάλια κυρίως μεσιακά έχουν τα χωράφια ως προς την τελική αποκόμιση των καρπών. Ο ένας βάζει το χωράφι και ο άλλος τη δουλειά. Στό τέλος τα γεννήματα τα μοιράζονται. Άλλες φορές πάλι νοικιάζουν μαζί ένα χωράφι και το εργάζονται πάλι μαζί, οπότε μοιράζουν τα κέρδη, αφού πρώτα δώσουν στον ενοικιαστή το ανάλογο ποσό που συμφωνήθηκε.

μιτζίτ(η) (το). Μπουρμπουάρ, χαρτζιλίκι.

Γραμ. τα μιτζίτια.

Π.χ. «Άντι δόσι τώρα κι ένα μιτζίτ' στου μικρό που καρτιράει στην πόρτα».

Βοήθ. (1,336)

Μιτόχ(η) (η). Τοπωνύμιο περιοχής που βρίσκεται στα πρώτα ντάμια του χωριού.

Π.χ. «Αγόρασα έναν κήπου στη Μιτόχ' λίγους αλάργα απ' τη βρύσ'».

Εγκυλ. Το όνομα του τοπωνυμίου αυτού οφείλεται στο ότι επί τουρκοκρατίας ήταν μετόχι του Μοναστηριού της Λοξάδας. Αργότερα με τη διάλυση της Μονής η περιοχή αγοράστηκε από τους Σδρολαίους, οι οποίοι εκμεταλλεύμενοι τα πολλά νερά καλλιέργησαν κηπευτικά προϊόντα. Υπάρχει και μια βρύση εκεί που τα νερά της είναι θειούχα και γιαυτό έχουν μια χαρακτηριστική μυρωδιά.

Βοήθ. (1,76)

μόκα (η). Πονηριά, κατεργαριά, εξυπνάδα, κόλπο.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Η Νταβέλ'ς δεν τηράει να δώσ' πάσις, τηράει να καν' ούλου μόκις κι ύστιρα χάν' τη μπάλα».

μόλ(η)τσα (η). Σκόρος.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Δεν έβαλα ναφθαλίν' στα ρούχα κι τα 'φαγι η μόλ'τσα». Ή και μεταφορικά: «Δεν υποφέριστ πιά, μόλ'τσα μ' έγινις, φέρ' του να στου ράψου του φουστάνι σ' για να γλυτώσου κι απού σένα».

μόλυμα (το). Τίτλος για ζώο που δε φέρεται καλά.

Γραμ. τα μουλύματα.

Π.χ. «Ακούς ικεί του μόλυμα να μπεί μέσα στου μπουστάν' κι να τα κάν' ούλα σαν τσι παλαβής τα μαλλιά»;

Επυμολ. Προέρχεται από το μόλυμα (= λέρωμα) με μεταφορική σημασία.

μόστρα (η). Εκτός από τη γνωστή έννοια της προθήκης - βιτρίνας σημαίνει και το μπουκάλι των καφενείων του χωριού με το οποίο μοιράζεται το ούζο στα ποτηράκια.

Γραμ. οι μόστρις.

Π.χ. «Στοθείτι να σας βάλου απού ένα τσιπ'ράκ' μι τη μόστρα. Κίρνάει η γαμπρός».

Βοήθ. (15)

μουαμπέτ(η) (το). Καλαμπούρι, χαζολόγημα.

Γραμ. τα μουαμπέτια.

Π.χ. «Μ' αυτόν τουν καλόν άνθρουπου βρήκις να κάν'ς μουαμπέτ' βρέ λέρα τσιμπουκίσια».

Επυμολ. Λέξη τουρκική.

μουκαϊσιά (η). Μικροπρέπεια.

Γραμ. οι μουκαϊσιές.

Π.χ. «Οι μουκαϊσιές είνι που σι χαλάν ισένα. Άλλοι ώς ξέρουστ' είσι καλό πιδί».

Βοήθ. (13,6)

μουκαέτ(η)ς (ο). Ενδιαφερόμενος, πρόθυμος για ειδική ενασχόληση,

άξιος να τακτοποιήσω μια δική μου υπόθεση, άνθρωπος που ξέρει μόκες (= τεχνάσματα)

Γραμ. οι μουκαέτις.

Π.χ. «Δεν έγινα κι 'γώ μουκαέτ'ς να θκιάσου μια πουριά (πόρτα κήπου) ικεία για να μη μπαίνουν τα γύδια μέσα».

μουλαΐμκους -ια -ου. Σωστός, ήσυχος, τόμπρος, συγκαταβατικός.

Γραμ. μουλαΐμκ' -ις -α.

Π.χ. «Είνι μουλαΐμκους αυτός η γέρους. Ρώτα τουν ό,τ' θέλ'ς». «Είνι μουλαΐμκου αυτό του πιδί, δεν του σκιάζουμι».

Βοήθ. (14)

Σημ. Υπάρχει και η άποψη ότι η λέξη αυτή έχει την εντελώς αντίθετη σημασία του ύπουλου, πονηρού. Π.χ. «Ξέρ'ς τι μουλαΐμκους είνι αυτός; Δεν του παίρν'ς χαμπάρ' ντιπ τι φκιάν'».

Βοήθ. (15)

μουλαΐμώ. Καλμάρω, λιγοστεύω (για τον πόνο κυρίως).

Γραμ. Χρησιμοποιείται μόνο ο αόριστος: «μουλαΐμ'σι».

Π.χ. «Γλέπου μουλαΐμ'σι λίγου η πόνους απ' του λουχνάρ' μι την απάλ' απού μ' έβαλις».

Βοήθ. (11)

μουλαλίκ(ι) (το). Τόπος που τον εξουσίαζε ο μουλάς (= Τούρκος διοικητής).

Γραμ. τα μουλαλίκια.

Π.χ. «Η κάμπους ούλους ήταν παλιά μουλαλίκια»

Βοήθ. (10,9)

μούρμους (ο). Υποθετικό σκιάχτρο που χρησιμοποιείται για τον εκφοβισμό των μικρών παιδιών (νηπίων).

Π.χ. «Μη μπας ικεί θα σι φάει η μούρμους».

μουν(ου). Μόνο.

Π.χ. «Ας έρουνταν μουν' κι νια βουλά στου σπίτι μ' κ' ιγώ θα πάινα χίλιις στου θ' κό τ'».

Βοήθ. (14)

μουνάντιρους (ο). Αυτός που τρώει πολύ.

Γραμ. οι μουνάντιρ'.

Π.χ. «Άγιεμ πού του βάεις τόσου φαΐ; Μουνάντιρους είσι;».

Βοήθ. (16)

μουνούχ(ι) (το). Ευνουχισμένο αρσενικό ζώο (κυρίως γουρούνι ή τρόγος).

Γραμ. τα μουνούχια.

Π.χ. «Τα Χριστούγιννα θα σφάξουμι του μουνούχ' κι θα φάμι

κρέας. Τώρα έχουμι νηστεία».

Βοήθ. (16)

μουνόφουρα. Γρήγορα, σβέλτα.

Π.χ. «Μπράβου σ', ήρθις μουνόφουρα κι μ' έφιρις κρύου νιρό απ' τη βρύσ'».

Βόήθ. (11)

Μούρκ (το). Μεγάλη εκτεταμένη περιοχή στα αγροκτήματα των Καναλιωτών με την εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο κέντρο.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Απού πέρα απ' του Μούρκ έρουμι (=έρχομαι) μ' αυτό του κουτσουγόμαρου».

Εγκυλ. Εδώ άλλοτε κατοικούσαν πολλοί κτηνοτρόφοι και γεωργοί γύρω από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, που είναι σήμερα ξωκλήσι Καναλιώτικο. Όλα τα ντάμια που βρίσκονται τριγύρω ήσαν άλλοτε κατοικίες των σιγροτών που αποτελούσαν ολόκληρο χωριό. Το χωριό αυτό έπαιρνε νερό από τη βρύση του Μούρκ που έχει άφθονο νερό και από τη συκιά (βρύση). Άλλα και μια άλλη βρύση υπήρχε δίπλα στην εκκλησία, εκεί που κατά το πανηγύρι γίνεται ο Αγιασμός και που το νερό της έρχονται με σωλήνες από το Κουρί.

Το όνομα Μούρκ αφέλεται μάλλον στο χρώμα που έχει το χώμα και που είναι μαύρο πρός το σταχτί (μούρκο).

Βοήθ. (1,83)

μούρντζουφλους -η -ου. Συνοφρυωμένος, σκυθρωπός, κλειστός.

Γραμ. οι μούρντζουφλ' -ις -α.

Π.χ. «Τι είσι έτο' μουρντζουφλιασμένους σήμιρα; Άιντι γέλασι κι συ τώρα».

Βοήθ. (14)

μουρόζα (η). Αγαπητικά, γκόμενα.

Γραμ. οι μουρόζις.

Π.χ. «Η Δήμους την έπιασι μουρόζα τη Δισπούλα, τσ' έμπλαξα του σουρούπουμα στου πλάι».

Βοήθ. (16)

μούρου (το). 1.- Καρπός του βάτου. 2.- Μεγάλο σπυρί που έβγαινε στη μύτη ή στα γεννητικά όργανα.

Γραμ. τα μούρα και οι μούρις.

Π.χ. 1.- «Αυτή η βατιώνα έχ' πουλλές μούρις ίλατι να φάμι να ξικλιαστούμι». 2.- «Έβγαλις μούρου στη μύτ', έλα στου σπίτι μ' να στου κόψου».

Εγκυλ. Τα μούρα της μύτης και των γεννητικών οργάνων διακρίνονται σε αρσενικά που δεν ξανάβγαιναν και θηλυκά που εμφανίζονταν πάλι.

Βοήθ. (14)

μουρουγκιτσάκ(ι) (το). Είδος πουλιού.

Γραμ. τα μουρουγκιτσάκια.

Π.χ. «Μι τούτου του σαρακουμένου του λάστιχου σκότουσα

ένα μουρουγκιτσάκ'».

μούρσια (τα). Γλυκίσματα, λιχουδιές.

Π.χ. «Μυρίσ' κι μούρσια, γλέπου, κι έφτασι. Πιδί είνι τι να του κάν' σ';»

Βοήθ. (14)

μουσκίδα (η). Θηλυκό μοσχάρι, αγελάδα που δεν γέννησε.

Γραμ. οι μουσκίδις.

Π.χ. «Σύρι να μακρουσκ' ήσις τη μουσκίδα για να φτάν' του χουρτάρ' κι πέρα απ' τη στράτα τώρα απού δε μπιρνάν τα πράματα». «Απόμ' νι μουσκίδα αυτήν η γιλάδα, θέλ' πούλ' μα.»

Βοήθ. (13,6)

μουσκουπαπαδίτσα (η). Χορτάρι κατάλληλο για πίτα.

Γραμ. οι μουσκουπαπαδίτσις.

Π.χ. «Μάσι κι καναδύ μουσκουπαπαδίτσις για να βάλ' στην πίτα αν θέλ' σα μουσκουμψρίσ'».

μούσκρια (η). Μαύρη γίδα με γκρίζες φολίδες στο κεφάλι.

Γραμ. οι μούσκρις.

Π.χ. «Η μούσκρια η γίδα απόρ' ξι φέτους».

Βοήθ. (16)

μουστιρής (ο). Πελάτης, αγοραστής, υποψήφιος γαμπρός.

Γραμ. οι μουστιρήδις.

Π.χ. «Δόσι του καλύτιρου φουστάν' να φουρέσ' του κουρίτσα για να φαίνιτι όμουρφου στου μουστιρή».

Βοήθ. (2,89)

μουστώνου. Κοιμούμαι πολύ.

Γραμ. μούστουνα, μουστώσου, μούστουσα.

Π.χ. «Αγιέμ ακόμα έτσ' είσι; Μούστουσις στουν ύπνου».

μουτλάκ. Με το ζόρι, χωρίς τη θέληση, χωρίς αναβολή.

Π.χ. «Μουτλάκ να γίν' έτσ' όπους του θέλ' σι ισύ;» «Μουτλάκ να πάμι στου λόγγου ταχιά; Πάμι καλύτερα την Πέφτ' (= Πέμπτη)».

Ετυμολ. Λέξη τουρκική.

μούτους -α -ου. Κωφάλαλος, άλαλος, φόβητρο για τα παιδιά.

Γραμ. οι μούτ' -μούτις -μούτα.

Π.χ. «Κρίνι κι σύ λίγου για ν' ακούσουμι τη φουνούλα σ'; Ντίπ μούτους είσι;» «Μη μπιτάξ' άλλ' φουρά πέτρις γιατί θά σι φάει η μούτους».

μουφίζου. Μου τελειώνουν όλα, μου τα κερδίζουν όλα.

Γραμ. μουφ' ζα, μουφίσου, μουφ' σα.

Π.χ. «Μι τα μούφ' σις ούλα τα κουινάκια (=μπίλιες). Δε θ' αλλάξ' του ζγούρ' (=γούρι), θα σι μάθου ιγώ».

μούφους. Τέλειωμα.

Π.χ. «Μούφους άλλα κουινάκια ιγώ, μι τά 'μασάταν (= μου τα μαζέψατε) ούλα».

μούχλ(η) (η). Ο συνδυασμός ομίχλης - υγρασίας.

Γραμ. οι μούχλις.

Π.χ. «Του γύρ' σι στη μούχλ' απόψι. Θα λειώσ' του χιόν'».

Βοήθ. (16)

μουχμουρλίκ(ι) (το). Ξενοιασιά, τεμπελιά, υπνηλία.

Γραμ. τα μουχμουρλίκια.

Π.χ. «Τώρα του Χειμώνα η δ'λειά μας είνι ούλου μουχμουρλίκικ».

Ετυμολ. Είναι λέξη τουρκική.

Βοήθ. (10,141)

μουχόζ'κους -α -ου. Υπόξινος.

Γραμ. μουχόζ'κ' -ις -α.

Π.χ. «Χάλασι του φαΐ σ' είπα, είνι μουχόζ'κου, μην τρώς, θα σι π'ράξ».

μουχρίτσα (η). Χορτάρι με πολλές ρίζες που φυτρώνει κυρίως στους κήπους και έχει κιτρινωπό χρώμα.

Γραμ. οι μουχρίτσις.

Π.χ. «Γιόμ' σι μουχρίτσα η κήπους μ'. Θέλου ταχιά να πάνου να τουν βουτανίσου».

μόχαλα (τα). Μικρές και μεγάλυτερες πέτρες ανακατωμένες (ή και «αμάζες» μερικές φορές).

Π.χ. «Άπειρα μόχαλα έβγαλα απ' αυτό τ' αμπέλ'. Ανατρόμαξα να του καθαρίσου».

μπά. 1.- Μήπως. 2.- Μόριο που φανερώνει αντίθεση.

Π.χ. 1. «Βρήκα κατ' κλειδιά στου δρόμου, μπά κι τά 'χασις ισύ»; 2. «Μπά; Τί μας λες; Ήρθις φουρτσάτ' - φουρτσάτ' να μιξιαραδιάεις;»

μπαγδατή (η). Οροφή, νταβάνι.

Γραμ. οι μπαγδατές.

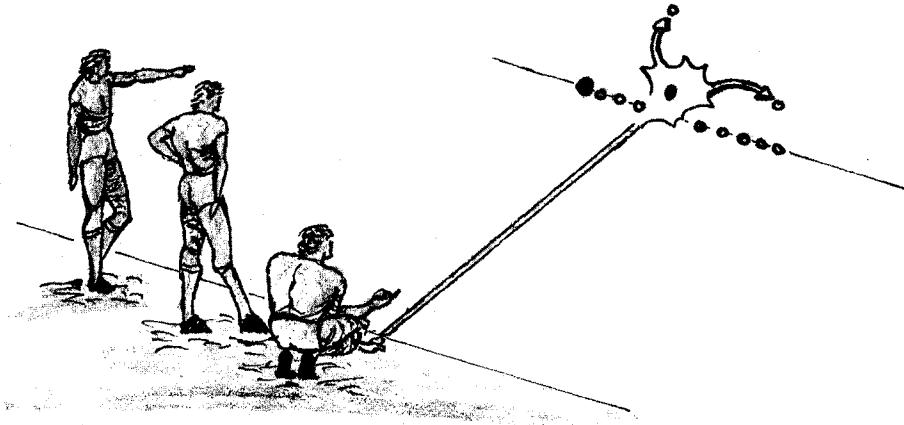
Π.χ. «Κρύφ' κι απάν' στη μπαγδατή για να μήν τουν βρούν οι αντάρτις».

Βοήθ. (16)

μπάζ. Είδος παιχνιδιού με κουινάκια ή σίκια ή κοκκαλάκια.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται σε επίπεδο και ομαλό μέρος. Βάζει ο καθένας από τους παίκτες ένα, δυο ή και τρία κουινάκια ακόμα, πάνω σε μια ίσια

μπαζ: Ο παίχτης τη στιγμή αυτή κερδίζει 7 κουνάκια (δυο που χτύπησε και τα άλλα 5 που είναι προς το τέλος).

μπάιλας (ο). Λιποθυμιά.

Γραμ. (χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Τουν πήρι η μπάιλας γιέ μ' φέρ' τι γλήγουρα τη λιβάντα».

μπαϊλίζουν. Κουράζομαι πολύ, μέχρι λιποθυμιάς.

Γραμ. μπαϊλ'ζα, μπαϊλίσου, μπαϊλ'σα.

Π.χ. «Αμάν, μπαϊλ'σα, ώσπου να βγάλου αυτόν τουν ανήφουρου».

μπαϊρ(ι) (το). Χωράφι ακαλλιέργητο.

Γραμ. τα μπαϊρια.

Π.χ. «Θα τ' αφήσου μπαϊρ' του χουράφι μ' φέτους για να ξιαπουστάσσω».

μπάκα (η). Κοιλιά.

Γραμ. οι μπάκις.

Π.χ. «Μι χτύπ'σις στη μπάκα κι μ' έρχιτι να ξιράσου (=να κάνω εμετό)».

Παροιμία: «Είπι η φτουχός να γιλάσ' κι έσκασι η μπάκα τ'».

Βοήθ. (14)

γραμμή με χαρακτηριστικό το πρώτο από δεξιά που λέγεται μπάζ. Σε απόσταση πάνω από τρία μέτρα, χαράζουν μια άλλη παράλληλη γραμμή από όπου ρίχνουν με τη σειρά ο κάθενας από ένα κουνάκι' (ουνήθως λίγο μεγαλύτερο από το κανονικό που λέγεται μάνα), με σκοπό να πετύχουν τη σειρά με τα κουνάκια που έχουν στήσει από την αρχή. Όποιος τα πετύχει, παίρνει όλα τα κουνάκια που είναι πρός το τέλος, και μετά συνεχίζει ο επόμενος, εάν όμως πετύχει το μπάζ, τότε τα παίρνει όλα και το παιχνίδι αρχίζει από την αρχή. Το ίδιο παιχνίδι παίζοταν και με τα σίκια κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο, καθώς επίσης και με τα «κουκκαλάκια».

μπακέττου (το). Τουλούπα από νήμα.

Γραμ. τα μπακέττα.

Π.χ. «Αυτό του μπακέττου τ' αγόρασα στην Καρδίτσα απ' τη μέλισσα».

μπάκι. Συνηθισμένη λέξη που προέρχεται από το «μπά και» (= μήπως)

Π.χ. «Θα πάου να ιδώ μπάκι έγινι του χουράφ' για κάμουμα (=όργωμα)».

μπακίρ(ι) (το). Χάλκινο οικιακό σκεύος για μαγείρεμα.

Γραμ. τα μπακίρια.

Π.χ. «Αγόρου, να μή ματαμαειρέψ' σι τούτου του μπακίρ', θέλ' γάνουμα στου γκαλαντζή».

Βοήθ. (15)

μπακράτσ(ι) (το). Μικρό χάλκινο δοχείο για νερό.

Γραμ. τα μπακράτσια.

Π.χ. «Φέρι μι λίγου νιρό μι του μπακράτσο».

Ετυμολ. Προέρχεται από την ομόηχη τουρκική λέξη.

Βοήθ. (5)

μπάλια (η). Άσπρη τούφα από μαλλιά στο μέτωπο του αλόγου ή άλλου ζώου.

Γραμ. κλίνεται οιμαλά.

Π.χ. «Ούλα καλά σ' αυτό του πράμα. Μα απούλα καλύτιρ' είν' η μπάλια απ' έχ' στου κιφάλι τ'».

μπαλκάμ(ι) (το). Τόπος βαρύς, που δεν οργώνεται.

Γραμ. τά μπαλκάμια.

Π.χ. «Πού να κάν'ς χουράφ' μέσα σι τέτοια μπαλκάμια».

Βοήθ. (14)

μπαλκαμιάζ(ει). Γίνεται βαρύ, ακάμωτο το χωράφι.

Γραμ. μπαλκάμιαζι, μπαλκαμιάσ', μπαλκάμιασι.

Π.χ. «Πάει, μπαλκάμιασι αυτό του χουράφ'. Θα τ' αφήσου μπαϊρ'».

Βοήθ. (14)

μπαλντάς (ο). Όργανο με το οποίο κόβουν, λιανίζουν το κρέας που προορίζεται για κεφτέδες (κυρίως) πάνω στο κεφτεδόξυλο.

Γραμ. οι μπαλντάδις.

Π.χ. «Όταν του χέρ' απ' τουν μπαλντά είνι κουντό δ'λεύιτι καλύτιρα».

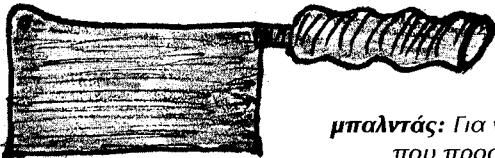
Βοήθ. (6,30)

μπαλντέμ(ι) (το). Το καθένα από τα λουριά στο πίσω μέρος από το σαμάρι.

Γραμ. τα μπαλντέμια και μπαλντούμια.

Π.χ. «Είνι σφιχτά τα μπαλντέμια κι του καράκουσαν του γουμάρι μ'»

Βοήθ. (14) (15)

μπαλντάς: Για να λιανίζουν το κρέας που προορίζεται για κεφτέδες.

μπάλουμα (το). Η ιδιωματική του σημασία είναι: 1. – Μικρό και συνήθως άχρηστο κομμάτι υφάσματος. 2. – Μικρό μαξιλαράκι για τον ώμο της κοπέλας που μεταφέρει νερό με το δοχείο στον ώμο της.

Γραμ. τα μπαλώματα.

Π.χ. 1. – «Ιλάτι να παίξουμι τσι κούκλις μι τα μπαλώματα». 2. – «Δεν έχου μπάλουμα καλό κι μ' έκουψι τουν ώμου μ' αυτό του γκιούμ'».

μπαλουματένιος - α -ου. Εκείνος που γίνεται με μπαλώματα.

Γραμ. μπαλουματέν' -ις -α.

Π.χ. «Σύρι κι συ να φέρ' σ τη μπαλουματένια τη κούκλα σ' για να παίξουμι».

Εγκυλ. Εκτός απότις κούκλες που με πολλή φροντίδα κατασκεύαζαν τα μικρά κορίτσια, μπαλωματένιες ήταν και οι τόπες που κατασκεύαζαν τα αγόρια για να παίζουν ποδόσφαιρο στα πλάια και στα ισιώματα του χωριού. Τότε, στα χρόνια της μεγάλης ανέχειας, της δεκαετίας του '40, ένοιωθαν μεγάλη ικανοποίηση τα παιδιά όταν έπαιζαν με τις μπαλωματένιες κούκλες και τίς μπάλες που οι ίδιοι κατασκεύαζαν βάζοντας όλη την τέχνη και την επιτηδειότητά τους.

μπάμπαλο (το). Μικροαντικείμενο (σκουπιδάκι) που μπαίνει στο μάτι ή στην επιφάνεια του νερού.

Γραμ. τα μπάμπαλα.

Π.χ. «Μπήκι μπάμπαλου στου μάτι μ' κι δε σι γλέπου καλά». «Έχ' πουλλά μπάμπαλα αυτός η άμπλας κι δε μπουρώ να πιώ».

Βοήθ. (15)

μπανόζ(ι) (το). Παγωμένο, πολύ κρύο.

Γραμ. τα μπανόζια.

Π.χ. «Κρύουσι του φαΐ, έγινι μπανόζ' θέλ' ζέσταμα για να του φάμι».

Βοήθ. (14)

μπαραμπούνα (η). Μεγάλη φλόγα φωτιάς.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Παμίτι να μαζώσουμι σπάρτα για τη μπαραμπούνα που θ' ανάψουμι ταχιά το' απουκριές».

Μπαρμπόπ(η). Το χωριό των Τρικάλων Φήκη στο ναό του οποίου πήγαιναν τους τρελλούς για να γίνουν καλά.

Π.χ. «Ισύ το 'χ'ς χαμένου, θέλουμι να σι πάμι στου Μπαρμπόπ'».

μπαρμπούκλια (τα). Παλιόρουχα.

Π.χ. «Μι μάζιψι ιδώ ούλα τα μπαρμπούκλια κι μι τα δίν'ς, τι τα θέλου»;

μπασκί (το). Στοίβα καλουπιασμένου σε μάτσα καπνού.

Γραμ. τα μπασκιά.

Π.χ. «Μιγάλουσι του μπασκί, ταχιά αρχινάου να φκιάνου δέματα τα καλούπτια».

Βοήθ. (13,6)

μπασμένους -η -ου. 1. – Πληροφορημένος, έμπειρος, μυημένος. 2. – Κοντός, κακοφτιαγμένος.

Γραμ. μπασμέν' -ις -α.

Π.χ. 1. – «Είνι πουλύ μπασμένους στά γράμματα, ξέρ' πουλλά». 2. – Σώπα κι συ βρέ μπασμένου, μας πήρις τ' αυτιά μι του κλάμα».

μπασταριάζ(ει). Βγάζει άσπρες γραμμές στα φύλλα (ιδιαίτερα του καπνού), χαλάει. Παρουσιάζεται μόνο στο τρίτο πρόσωπο.

Γραμ. μπαστάριαζι, μπασταριάσ', μπαστάριασι.

Π.χ. «Πάει του θ' κό μ' του καπνό, μπαστάριασι ντίπ για ντίπ (χάλασε ολωσδιόλου)».

μπαταλαμάς (ο). Δυσκίνητος, πλαδαρός, ψηλός και άχαρος.

Γραμ. οι μπαταλαμάδις.

Π.χ. «Δεν είνι για δ'λειά αυτός η Μήτρους, είνι σκέτους μπαταλαμάς».

Βοήθ. (15)

μπαταλιάζου. Ξεπερνώ, νικώ, ντροπιάζω, εξουδετερώνω.

Γραμ. μπατάλιαζα, μπαταλιάσου, μπατάλιασα.

Π.χ. «Μπράβου σ' τσι απέρασις ούλ' στου κόσιμα, τσι μπατάλιασις».

Βοήθ. (16)

μπατάλ(ι)κους -η -ου. Δυσκίνητος, πλαδαρός, μεγάλος και άχαρος.

Γραμ. μπατάλ'κ' -ις -α.

Π.χ. «Πουλύ μπατάλ'κου τόθκιασις αυτό του δέμα, δε μπουρώ να του κιφιριτίσου (=να το βολέψω)».

Βοήθ. (13,6)

μπάταρους (ο). Μπάτσος, χτύπημα στο μάγουλο με το χέρι.

Γραμ. οι μπάταρ'.

Π.χ. «Κάτσι (=κάθησε) καλά μη σι στράφου κάν' ναν μπάταρου κι σ' έρθουν άσπρα κόκκινα».

μπατζίνα (η) ή πριζ(υ)μόπ(ι)τα ή μαμαλίγκα. Είδος πίτας με μπομπότα.

Γραμ. οι μπατζίνις.

Π.χ. «Ιλάτι να φάτι τώρα απ' είνι ζιστή η μπατζίνα. Μόλις την έβγαλα απ' τη γάστρα».

Εγκυλ. Η παρασκευή της μπατζίνας γίνεται κατά τον εξής τρόπο: αφού αναπιάσει η νοικοκυρά το προζόμι που είχε από προτήτερα κρατημένο, ή τη μαγιά, ρίχνει ανάλογο αλεύρι μπομπότας, τυρί, λίγο τραχανά και βούτυρο. Αφού δε ζυμώσει καλά το σύνολο, το αφήνει να «γίνει». Όταν πλέον φουσκώνει το απλώνει στο ταψί που είναι αλειμένο με βούτυρο ή λάδι για να μήν κολήσει και ύστερα το βάζει στη γάστρα για να ψηθεί.

Αρέωσας μετά το ψήσιμο η μπατζίνα είναι πολύ νόστιμη και τραγανή, τρώγεται δε με πολλή όρεξη.

μπαχτό (το). Υφαντό με πυκνή ύφανση.

Γραμ. τα μπαχτά.

Π.χ. «Αυτό του μπαχτό τώχου για να του στρώνου στου κριβάτ」.

Ετυμολ. Προέρχεται από το «μπάζω» (= κάνω κάτι να γίνεται πυκνό, το «ταΐζω» πολύ).

Βοήθ. (6,54)

μπέλιου. Στη φράση «δεν του βάνου μπέλιου στου κιφάλι μ'» σημαίνει δεν σκοτίζομαι, δε το λαβαίνω υπόψη μου.

Π.χ. «Είσι ένας ισύ απ' δεν του βάν' μπέλιου στου κιφάλ' σ', όσου κι να σι φουνάζου ιγώ».

Βοήθ. (14)

μπέλου (η). Προβατίνα ολόασπρη.

Γραμ. οι μπέλις.

Π.χ. «Νια μπέλου προυβατίνα είδα να βουσκάει μαναχή τ' στου λιβάδ' πίσου απ' του ντάμ'».

μπέστ(η)σα. Χόρτασα.

Π.χ. «Ήρθι η Κουστάντου απόψι στου σπίτι μ' κι μπέστ' σαμαν κουβέντα».

Βοήθ. (14)

μπέχου. Τζάμπα, χωρίς πληρωμή, χωρίς εισητήριο, στα κρυφά.

Π.χ. «Κι έτο' ιμείς την έβγαλάμαν μπέχου. Άμα δε μπιστεύ' σ', να τις οι παράδις ούλις απού μας έδουσκις».

Μπζάκ(ι) (το). Μουζάκι, πόλη του νομού Καρδίτσας.

Π.χ. «Του Σαββάτου θα πάου στου παζάρ', στου Μπζάκ'».

μπιάν(η)ς (ο). Ασπροπρόσωπος.

Γραμ. οι μπιάν' δις.

Π.χ. «Η Γιάν' θέλ' να βγει μπιάν' στου γκόσμου μ' αυτό απ' έκανι».

Βοήθ. (14)

μπιζιβέγκ(η)ς (ο). Λωποδύτης, μαστρωπός, παλιάνθρωπος.

Γραμ. οι μπιζιβέγκ' δις.

Π.χ. «Άμα βάλ' σαντόν του μπιζιβέγκ' μέσα στου σπίτι σ', χάθ' κις».

Βοήθ. (8, 158), (9,21, 2)

μπιζιρίζου. Βαριέμαι πάντα με τα ίδια.

Γραμ. μπιζέρ' ζα, μπιζιρίσου, μπιζέρ' σα.

Π.χ. «Άμαν μπιζέρ' σα να φέρνου νιρό απ' τη βρύσ' μι του λαήν', αγουράστι μι τέλους πάντουν νια στάμνα».

μπικρουκανάτα (η). Μπεκρής.

Γραμ. οι μπικρουκανάτις.

Π.χ. «Είνι πουλύ ουκνός. Είνι σκέτ' μπικρουκανάτα. Αυτόν θέλ' σα να θκιάσου γαμπρό;».

μπιλιάς (ο). Μπελάς, σκοτούρα.

Γραμ. οι μπιλιάδις.

Π.χ. «Βρε τι άντισα η κακότ' χους. Μιγάλουν μπιλιά έβαλα στου κιφάλι μ' μι τούτου του έρ' μου του γουμάρ' απ' αγόρασα». Ή το δίστιχο: «Πέρασ' απ' του Μπλιάμου βρήκα του μπιλιά μου».

Βοήθ. (1,337)

Μπικίρ τη Ράχ(η). Ράχη όπου τελειώνει ο ευθύγραμμος δρόμος Καρδίτσας - Καναλίων και αρχίζουν οι στροφές.

Π.χ. «— Έφυγι τ' αυτουκίνητου αγιέμ;

— Τώρα θκεια έδιαβι κατ' στου Μπικίρ τη Ραχ'».

Εγκυλ. Ιδιοκήτης της ράχης αυτής στον καιρό της τουρκοκρατίας ήταν ο Οσμάπτερης που είχε βάλει αγροφύλακα για να φυλέψει τα γύρω κτήματά του το Μπικίρ Αγά. Ο τελευταίος για να τα επιβλέπει καλύτερα έκανε μια «τραγασιά» στην κορυφή της και εκεί πλέον έστησε το λημέρι του. Έτσι η ράχη αυτή πήρε το όνομά του.

Βοήθ. (1,77)

μπιμπίλ(ι) (το). Στραγάλι.

Γραμ. τα μπιμπίλια.

Π.χ. «Τι φίλους είσι, δε θα μι δώεις κι μένα λίγα μπιμπίλια»;

Μπιλίκ(ι) (το). Τοπωνύμιο μεγάλης περιοχής στα ανατολικά όρια της Κοινότητας.

Π.χ. «Κάτ' στου Μπιλίκ' έφκιασαν τσιμινταύλακα για να πουτίζουν τα χουράφια».

Εγκυλ. Στην τουρκοκρατία η περιοχή αυτή είχε πολλούς βάλτους και ανήκε στους Μπένδες. Μετά την απελευθέρωση μοιράστηκε σε μερίδες στους ακτήμονες Καναλιώτες και σήμερα, ύστερα από τα αρδευτικά έργα που έγιναν είναι μια από τις ευφορότερες περιοχές του χωριού.

μπιρμπίλα (η). Το παχύ σάρκωμα κάτω από το σαγόνι στο λαιμό.
Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Τρέμ' η μπιρμπίλα σ' όταν κρέν'ς».

μπιρμπίλου (η). Παχουλή, χοντροπαλή.
Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Έλα μπιρμπίλου μ', έλα να σι πταίξου λίγου στα γόνατα μ', μην κλαισ».

Βοήθ. (14)

μπίρου μ(ου). Μάτια μου, αγάπη μου.

Π.χ. «Έλα μπίρου μ' να σι δείξου ιγώ πώς γνέθουν του μαλλί.
Μη μπιδεύσι μαναχή σ'».

Βοήθ. (14)

μπίς - μπίς. Πρόσκληση για να πλησιάσει το γουρούνι.

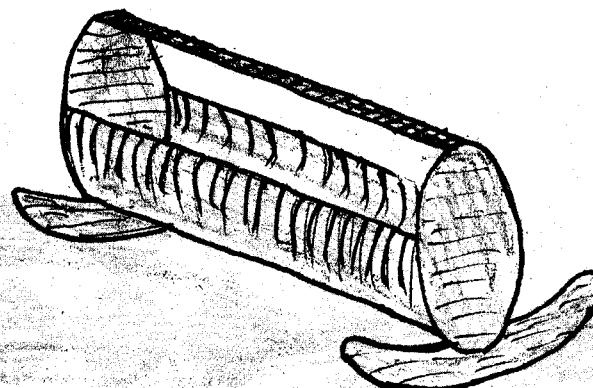
Π.χ. «Έλα μπίς - μπίς - μπίς, έλα στουν κουρύτου να φας τα πλύματα».

μπισίκ(ι) (το). Ξύλινη κούνια για μωρά.

Γραμ. τα μπισίκια.

Π.χ. «Αυτό του μπισίκ' τό 'φκιασι η παπούς μ' που πτιδιεύουνταν πουλύ μι τέτοια». Ή «μή γκουνάς γιέ μ' άδειου του μπισίκ', δέ γκάν' (=δεν κάνει)».

Εγκυλ. Το μπισίκι το κατασκεύαζαν συνήθως οι Καναλιώτες μαραγκοί και φρόντιζαν να είναι καλαίσθητο και πρακτικό. Στηρίζεται σε τοξοειδή πόδια για

μπισίκ': Η κούνια του μωρού.

να μπορεί να κουνιέται ευκολότερα και έχει δυο κυκλικές βάσεις, που συνδέονται στο πάνω μέρος με μιά οριζόντια σανίδα. Από αυτή πιάνει το μπισίκι η μητέρα για να το μετακινήσει ή να το κουνήσει για να «λαρώσει» το μωρό.

Το μπισίκι το έβαζαν δίπλα στο κρεββάτι από τη μεριά που κοιμόταν η μάνα, ώστε μόλις τη νύχτα ξυπνήσει το βρέφος και κλάψει να μπορεί άνετα να το κουνήσει για να ησυχάσει.

Μέσα σε τέτοιες κούνιες οι Καναλιώτισσες μάνες ξενυχτώντας υπομονετικά μεγάλωναν στοργικά τα πολλά συνήθως παιδιά τους και πάνω σαυτές ακουμπησμένες δημιούργησαν τα γεμάτα λυρισμό, αυθορμητισμό και γνησιότητα νανούρισματα.

Βοήθ. (6,43), (1,273).

μπιτίζου. Τελειώνω.

Γραμ. μπίτ'ζα, μπιτίσου, μπίτ'σα.

Π.χ. «Τώρα που μπίτ'σι η θέρους (=θερισμός), αρχινάν οι δ' λειές για τ' αλώνια» ή και μεταφορικά: «μπίτ'σι η γάμους».

μπιτσούν(ι) (το). Νεογνό, τρυφερό, χαριτωμένο.

Γραμ. τα μπιτσούνια.

Π.χ. «Γένν'σαν μπιτσούνια τα πιριστέρια μέσα σ' τοι πιριστιρώνις».

Βοήθ. (14)

μπιτχαβά. Τζάμπα, σε ξεφτυλιστική τιμή.

Π.χ. «Τώδουσάμαν μπιτχαβά του χουράφ' αυτό στην πείνα του '41, για ένα κουμμάτ' ψουμί».

Βοήθ. (11)

μπλάζου. Βλ. μπλάχνου.

μπλαθιάζου. Βλ. πλαθιάζου.

μπλαθρί (το). Γιατροσόφι για τις πληγές.

Γραμ. τα μπλαθριά

Π.χ. «Έλα μέσα να σι θκιάσου ένα μπλαθρί μι λατουρέτσιν', να στ' ακουλήσου στην πλάτ' μπάκι γυρέψ'».

Βοήθ. (9,22,2)

μπ(α)λαμούτσα (η). Πατημασιά, το πέλμα του ποδιού (ιδιαίτερα όταν είναι μεγάλο).

Γραμ. οι μπ'λαμούτσις.

Π.χ. «Αυτήν είνι τρανή μπ'λαμούτσα. Η πατέρας θα πέρασι απού δω».

Βοήθ. (14) (15)

μπλάρ(ι) (το). Μουλάρι.

Γραμ. τα μπλάρια.

Π.χ. «Αναστάσ', φέρι του σαμάρ' απ' του μπλάρ' να του σαμαρώσουμι».

μπλάστ(ι) (το). Έμπλαστρο.

Γραμ. τα μπλάστια.

Π.χ. «Είχα ένα μπλάστ' ιδώια στην πουλίτσα απού 'ταν καλό για τη μέση».

Βοήθ. (13,12)

μπλαστί. Με τη βία, «άρον - άρον».

Π.χ. «Τσι μάζιψι μπλαστί κι τσι πήγι στου μπουντρούμ'».

Βοήθ. (14)

μπλατσανάου. Πιτσιλάω, χτυπάω, ανακατεύω τα νερά, κυρίως για να παιξω.

Γραμ. μπλατσανούσα, μπλατσανήσου, μπλατσαν'σα.

Π.χ. «Μη μπλατσανάς αγιέ μ' στα νιρά κι τα χύν'ς όξου απ' τ' αυλάκ', πουτίζου τουν κήπου».

μπλατσάν(i)σμα (το). Πιτσίλισμα, χτύπημα, ανακάτεμα των νερών, κυρίως για παιχνίδι.

Γραμ. τα μπλατσανίσματα.

Π.χ. «Όταν τα πιδιά δέν έχουν τίπουτις άλλου να φκιάζουν ασχολούντι μι του μπλατσάν'σμα».

μπλάχνου και μπλάζου ή μπλατσιάζου. Συναντώ, βρίσκω.

Γραμ. έμπλαχνα και έμπλαζα, μπλάξου, έμπλαξα.

Π.χ. «Καλά που σ' έμπλαξα για να σι πω ότι του γουμάρι σ' μ' έφαγι τσι φασ'λιές απ' τουν κήπου μ'».

μπλέτσ(i) (το). Γυμνός.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στον τύπο αυτό.

Π.χ. «Βγήκι χειμώνα κιρό όξου μπλέτσ' κι την άρπαξι την πούντα».

Βοήθ. (14)

μπλιαμούτσ(i) (το). Ψωμί αστράγγιστο, λασπερό.

Γραμ. τα μπλιαμούτσια.

Π.χ. «Νιρόπιασι του ζ'μάρ' απ' τουν τραχανά, γίγ'κι μπλιαμούτσ', δε θα στιγνώσ' εύκουλα να τουν πιράσου (από το κόσκινο)».

Βοήθ. (14)

μπλιάτσ(i). Ψωμί αστράγγιστο.

Γραμ. άκλιτο.

Π.χ. «Δε στράγγ'σι αυτό του ψουμί, είνι ντίπ μπλιάτσ'».

μπλιώρα (η). Κατσίκα μόλις δυο ετών (που γεννάει για πρώτη φορά).

Γραμ. οι μπλιώρις.

Π.χ. «Έχου μια μπλιώρα γίδα, που κάθι μέρα του σκαπτίται απ' τη γιδουβίτσα κι έρχιτι στου ντάμ'».

Μπλιούρ(η)ς (ο). Ποταμάκι, στον κάμπο της περιοχής Φαναρίου κοντά στη Θέση «Κόμπελος».

Π.χ. «Έβριξι νιρό μι του καρδάρ' απόψι, πλημμύρ'σι η Μπλιούρ'ς».

Βοήθ. (10,168)

μπλιουργιάζου. Γεμίζω μέχρι επάνω, ξεχειλίζω (για δοχείο), πνίγω στο νερό τον κήπο ή το χωράφι.

Γραμ. μπλιούργιαζα, μπλιουργιάσου, μπλιούργιασα.

Π.χ. «Σιγά, τι του μπλιούργιαξις μέχρι απάν' του καζάν'». «Ισύ τουν μπλιούργιαξις τουν κήπου κι 'γώ τουν άφ'σα κι ξηράθ'κι».

μπλουγούρ(i) (το). Πλιγούρι, είδος φαγητού που έμοιαζε με σούπτα και γινόταν με στουμπισμένο ή αλεσμένο με «χειρόμ'λα» σιτάρι.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στον τύπο αυτό.

Π.χ. «Σήμιρα έχου αράδα να πάου στην Πηνιλιά ν' αλέσου του μπλουγούρ'».

Εγκυλ. Η προπαρασκευή του φαγητού αυτού γινόταν ως εξής: Αφού έβραζε η νοικοκυρά το στάρι το άπλωνε στον Ήλιο να ξεραθεί. Στη συνέχεια το στουμπιόνες στην τοιούμα για να βγεί η φλούδα και το λίχνιζε για να αποχωρίσθει απαυτή και να μείνει καθαρό το σιτάρι. Ύστερα πήγαινε στη γειτόνισσα που είχε «χιρόμ'λα» για να το αλέσει. Επειδή δε τα «χιρόμ'λα» (=μύλος με το χέρι) δεν είχαν πολύ βάρος, απλώς έσπαζαν το σπυρί του σταριού σε τρία - τέσσερα κομμάτια. Ήταν δε αλεσμένο καθώς ήταν το τοπιθετούσαν σε ένα δοχείο για το φαγητό.

Το φαγητό παρασκευάζοταν κατά τον εξής απλό και συνηθισμένο τρόπο: Αφού καβούρδιζε η νοικοκυρά το κρεμμύδι με το λάδι, λίγο αλάτι, ντομάτα κ.λπ. έρριχνε ύστερα το νερό στην κατσαρόλα και περίμενε μέχρις ότου πάρει ένα «χούλχο» (δηλ. να βράσει). Ύστερα έρριχνε ανάλογη ποσότητα από το μπλουγούρι ανακατεύοντάς το και όταν πλέον έβραζε για δεύτερη φορά το κατέβαζε απ' τη φωτιά και το σέρβιρε έτοι ζεστό όπως ήταν για το βραδινό κυρίως φαγητό. Ήταν πραγματικά νοστιμότατο στον καιρό εκείνο της μεγάλης στέρησης των κατοίκων του χωριού.

Βοήθ. (2,39)

μπλούτσ(i) (το). Βλ. μπλιάτσ' που είναι συχνότερο.

μπλώνου. Αναπαύομαι αμέριμνα, χωρίς να με νοιάζει για τίποτε.

Γραμ. έμπλουνα, μπλώσου, έμπλουσα.

Σημ. Χρησιμοποιείται κυρίως το δεύτερο ενικό πρόσωπο του ενεστώτα.

Π.χ. «Τι γένιτι Νώντα, ακόμα μπλών'ς; Ούδι σήμιρα έχουμι δ'λειά να κάνουμι».

Βοήθ. (11)

μπουγάς (ο). Χοντρός άνθρωπος ή και ζώο μερικές φορές.

Γραμ. οι μπουγάδις.

Π.χ. «— Ουλόκληρους μπουγάς έγινι αυτός η Μήτρους.

- Αμ πώς να μη γίν' αφού κατιβάζ' τουν πιρίδρουμου»;

μπουγάτσια (η). Ένα ταψί ψωμί με μπομπότα (αλειφό ή ανιβατό).

Γραμ. οι μπουγάτσις.

Π.χ. «Ουλόκληρ' η μπουγάτσια είνι αρχίνηγ', έχουμι ψουμί για ταχιά στου χουράφ'».

μπούγλα (η). Γιάλινο δοχείο λαδιού.

Γραμ. οι μπούγλις.

Π.χ. «Πότι κιόλας άδειασι η μπούγλα; Δεν έχου δυο μέρις που τη γιόμ'σα».

Βοήθ. (11).

μπουζάτους -η -ου. Κρύος, δροσερός.

Γραμ. οι μπουζάτ' -ις -α.

Π.χ. «Έχ' μπουζάτου νιρό αυτήν η βρύσ'. Θα γιουμώσου τη φτσέλα κι του παγούρ'».

Βοήθ. (16).

μπουίρουμ. Περάστε, πρόσκληση για να έλθει ένας στο σπίτι, στη συντροφιά κ.λπ.

Π.χ. «Δε μ' είπαν γιέ μ' τα πιδιά μ' μπουίρουμ κι έτο' κατάλαβα πως δε μι θέλ'ν».

μπουκουσιά (η). Μπουκιά.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έλα να φας κι συ καναδύ μπουκουσιές ψουμουτύρ' για να νταϊακουθείς λιγούτσ' κου».

μπουλουβίνα (η). Κόπρανά ανθρώπου σε σχήμα σωρού.

Γραμ. οι μπουλουβίνις.

Π.χ. «Ατήρα μην πατήεις κατ' μπουλουβίνις απ' έχ' αυτούια».

Βοήθ. (16).

μπουντόβουλα. Βλ. πουντόβουλα.

μπουρδουλώνου. Συμμαζεύω πρόχειρα, χωρίς τάξη.

Γραμ. μπουρδούλουνα, μπουρδουλώσου, μπουρδούλουσα.

Π.χ. «Έτσ' όπους τα μπουρδούλουσις αυτά, δε μπουρώ να βρω σειρά τώρα».

Βοήθ. (11).

μπουρδούν(ι) (το). Παχουλό, θρεφτάρι.

Γραμ. τα μπουρδούνια.

Π.χ. «Γίν'κις μπουρδούν' τώρα μι τ' αυγό απ' έφαγις».

μπουριά (η). Βλ. πουριά.

μπουρμπουτσιαλιά (η). Είδος θάμνου.

Γραμ. οι μπουρμπουτσιαλιές.

Π.χ. «Έχ' πουλλές μπουρμπουτσιαλιές πίσου στου κουφουμάρμαρου».

Βοήθ. (16).

μπουρμπότσιαλου (το). Μικρός κόκκινος καρπός θαμνώδους δένδρου που λέγεται μπουρμπουτσιαλιά.

Γραμ. τα μπουρμπότσιαλα.

Π.χ. «Βρήκα καμπόσα μπουρμπότσιαλα ιδώια, ιλάτι να φάτι αμά θέλιτι».

Βοήθ. (2, 52).

μπουρμπούλ(ι) (το). 1. Το μάζεμα των υπολειμμάτων από τα σταφύλια που έμειναν μετά τον τρύγο. 2. Μαντήλι για το κεφάλι.

Γραμ. τα μπουρμπούλια.

Π.χ. 1. «Αυτά γιέμ τα σταφύλια που έχ' τ' αμπέλι μ' δεν είνι ούτι για μπουρμπούλ'». 2. «Βάλι κι του μπουρμπούλ' να μη σι κάψ' η ήλιους κι μαυρίεις».

Βοήθ. (15).

μπουύρμπουλας (ο). βλ. μπούρμπουνας.

μπουρμπουλόι (το). Το μάζεμα των σταχυών, σταφυλιών και άλλων καρπών που έμειναν μετά από το θέρισμα, τρύγο κ.λπ.

Γραμ. τα μπουρμπουλόια.

Π.χ. «Παμίτι για μπουρμπουλόι στα χουράφια στου Μούρκ».

μπουρμπουλώνου. Τυλίγω με μαντήλι το πρόσωπο.

Γραμ. μπουρμπουλουνα, μπουρμπουλώσου, μπουρμπούλουσα, μπουρμπουλώνουμι, μπουρμπουλώνουμαν, μπουρμπουλουθώ, μπουρμπουλώθ'κα.

Π.χ. «Μπουρμπουλώσ' καλά γιατί όξου φ'σάει η τρικάλ'ς κι ξουρίζ'».

μπουρμπούλουμα (το). Καλό τύλιγμα της κεφαλής και μέρους του προσώπου.

Γραμ. τα μπουρμπουλώματα.

Π.χ. «Θα κάνου κι ένα καλό μπουρμπούλουμα για να μη μι πιρουνιάζ' του κρύου κι ύστιρα θα πάου στη βρύσ' να πάρου νιρό».

μπουύρμπουνας (ο). Μικρό έντομο (κυρίως φανταστικό), με το επιστημονικό όνομα «άτευχος».

Γραμ. του μπουύρμπουνα, το μπούρμπουνα.

Π.χ. «Μή μπάς (=μήν πας) ικεί, θα σι φάει η μπουύρμπουνας» (προτροπή προς τα μικρά παιδιά). Ή το παιχνίδι των μεγά-

λων με τα παιδιά: «Πού πάει η μπούρμπουνας, πάει ιδώ, πάει ικεί, πάει στου τάδε του πουδαράκ». Ή «Ιλάτι να δείτι πώς η μπούρμπουνας ζμπρώχν’ μι τα πουδάρια τ’ του σβόλου απού βουνιά για να τουν πααίν’ στη φουλιά τ’».

Βοήθ. (5).

μπουρμπούν(i) (το). Ζωύφιο, όχι ακριβώς καθορισμένο.

Γραμ. τα μπουρμπούνια.

Π.χ. «Σήκουσα αυτή τη μπλάκα (= την πλάκα) κι βρήκα γιουμάτου μπουρμπούνια απού κάτ’».

μπουρμπουτσιαλιά (η). Θάμνος που κάνει τα μπουρμπότσιαλα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ικεϊα κάτ’ στου ριματοσούλ’ είχι νια μπουρμπουτσιαλιά ιπέρος’ (= πέρισυ)».

μπουσ(ου)λάου. Περπατώ με τα τέσσερα.

Ιδιωματική είναι η προστακτική «μπουσίλα».

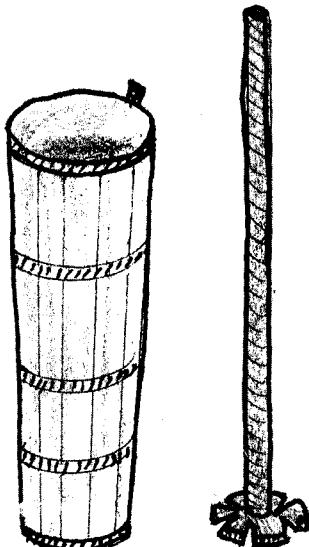
Π.χ. «Μπουσίλα γιε μ’ κι έλα ιδώ άμα δε μπουρείς να πιρπατίεις».

Βοήθ. (12, 6)

μπουτινέλους (ο). Ξύλινο και σπανιότερα πήλινο αγγείο, όπου «βαρούν» το γάλα για να γίνει ξινόγαλο.

Γραμ. οι μπουτινέλι.

Π.χ. «Θέλου να τιριάσου του μπουτινέλου για να βαρέσου του γάλα».

μπουτινέλους και μπουτινόξυλον: Για να χτυπούν το γάλα και να γίνεται ξινόγαλο.

Εγκυλ. Ο μπουτινέλος είναι κυλινδρικό ψηλό δοχείο, με μια χειρολαβή στο στόμιό του. Οι λεπτές ξύλινες σανίδες του είναι προσαρμοσμένες με τη βοήθεια στεφανιών. Απαραίτητο εξάρτημά του είναι το μπουτινόξυλο με το οποίο ανακατεύει ζωηρά η νοικοκυρά το γάλα προκειμένου να βγει το βούτυρο. Να λοιπόν γιατί ο μπουτινέλος είναι τόσο ψηλός: για να μη χύνεται το γάλα έξω κατά το χτύπημα.

Σε σπάνιες περιπτώσεις ο μπουτινέλος είναι πήλινος αλλά λίγο πιο κοντός από τον ξύλινο.

Βοήθ. (6, 19)

μπουτινόξυλου (το). Εξάρτημα του μπουτινέλου.

Γραμ. τα μπουτινόξυλα.

Π.χ. «Δε μπουρώ γιώ να βαρέσου του γάλα μ’ αυτό του μπουτινόξυλου, είνι κουντό σι λέου».

Εγκυλ. Το μπουτινόξυλο αποτελείται από μακριά και χοντρή ράβδο, ως ενάμισυ μέτρο μήκος, η οποία στο κάτω άκρο της έχει χοντρό σανιδένιο δίσκο με εσωχές (κοψίματα), στερεωμένο κάθετα. Κρατώντας το από το πάνω άκρο με τα δυό της χέρια η νοικοκυρά, μπορεί να χτυπάει το γάλα, πατώντας πάνω σε ένα σκαμνάκι.

μπούχαβους -η -ου. Αφράτος, φουσκωμένος, φιλάρρωστος.

Γραμ. οι μπούχαβ’ -ις -α.

Π.χ. «Είνι μπούχαβου του χώμα απ’ του χουράφ’ κι καμώνιτι εύκουλα».

μπουχαρής (ο). Καπνοδόχος.

Γραμ. οι μπουχαρήδις.

Π.χ. «Βάλι του καντήλ’ απάν’ στου μπουχαρή για να γλέπ’ς καλύτιρα». «Να μάθ’ς αυτό που σι λέου: ‘Άμα η μπουχαρής γυρνάει τουν καπνό μέσα χουρίς να τραβάει αέρας, τότις θάχουμι χιόν’».

Βοήθ. (1,275).

μπουχός. Λέξη που τη χρησιμοποιούμε στη φράση «έγινι μπουχός» (= χάθηκε τρέχοντας).

Π.χ. «Μόλις τουν άφ’σαν οι Γιρμανοί έγινι μπουχός».

μπουχτσιάς (ο). Σύνολο από πράγματα, κυρίως ρούχα, δεμένα σε έναν μπόγο με τις τέσσερες γωνίες ενός πανιού (συνήθως μεγάλης πετσέτας, ή τραπεζομάνδηλου ή χιραμιού).

Γραμ. οι μπουχτσιάδις.

Π.χ. «Απ’θώνουμι τοι μπουχτσιάδις κι αρχινάμι να ξιδιπλώνουμι τα φουρέματα κι τοι στουλές».

Βοήθ. (9,19,2)

μπουχτσού (η). Γυναίκα που συνοδεύει τη νύφη στο σπίτι του γαμπρού κατά την ημέρα του γάμου.

Γραμ. οι μπουχτσούδις και μπουχτσιάδις.

Π.χ. «Οι μπουχτσούδις πιράστι ιδώ να καθείστι αντάμα μι τη νύφ».

Εγκυλ. Μετά τα στέφανα, όταν η πομπή πηγαίνει στο σπίτι του γαμπρού, τη νύφη τη συνοδεύουν μερικές γυναίκες φίλες της για να μην αισθάνεται ξεμοναχιασμένη. Αυτές είναι οι μουχτσούδες που κάθονται πάντα κοντά της. Λίγο αργότερα όμως, αφού κεραστούν και μαντλωθούν σηκώνονται και φεύγουν για να αφήσουν μόνους τους συγγενείς του γαμπρού να γλεντήσουν μέχρι το πρωί.

Βοήθ. (1,359)

μπράσκα (η). Φούσκωμα, πρήξιμο.

Γραμ. οι μπράσκις.

Π.χ. «Απ' του δόντι σ' πρήσκι η αμπούκα σ' κι έγινι σα μπράσκα».

μπρουσνέλα (η). Το μπροστινό μέρος.

Γραμ. οι μπρουσνέλις.

Π.χ. «Πουλύς κόσμους ήρθι στη λιτανεία σήμιρα. 'Όταν η μπρουσνέλα απ' την πουμπή ήταν στου Κόν'σμα του Κουσταβάρα, η πισνέλα ήταν στου Σταυρό».

μπρουσ(τι)νές (οι). Αυτές που είναι μπροστά. Ο δεύτερος κύκλος παιχνιδιού στο κόκ (Βλ. λέξη).

Π.χ. «Ημείς μπήτσαμαν τσι πισ'νές κι αρχινάμι τσι μπρουσ'νές».

μπρουστήτιρα. Πιό μπροστά, προτήτερα.

Π.χ. «Δε μ' έλιγις μπρουστήτιρα να πααίνου στην Καρδίτσα μι του τραίνου; Τώρα γιατί άλλαξις κι μι στέλν'ς μι τα πουδάρια;»

μπ'σίδια (τα). Μισά παπούτσια για ανανέωση.

Π.χ. «Νώντα θέλου να μι φκιάεις μπ'σίδια σι τούτα τα παπούτσια. Γίνουντι;»

Ετυμολ. Η λέξη μπ'σίδια προέρχεται από τη λέξη μισάδια = μισά παπούτσια.

Εγκυλ. Τον καιρό της κατοχής και γενικότερα της ανέχειας, το να έχει ο Καναλιώτης ένα ζευγάρι παπούτσια, ήταν μεγάλο ευτύχημα. Παρά τις πολλές προφυλάξεις, όμως, καί τη χρήση τους μόνο κατά τίς επίσημες μέρες (τις άλλες φορούσαν γυρουνοτσάρουχα), τα παπούτσια αυτά χαλούσαν. Έτσι τα επιδιόρθωναν με καινούργιες σόλες και φόλες. Η σπουδαιότερη επιδιόρθωση, όμως, που έκαναν στα πολύ κατεστραμένα παπούτσια οι ευάριθμοι τσαγκάρηδες του χωριού ήταν τα μπσίδια. Έκοβαν δηλ. το κατεστραμμένο πρόσθιο πάνω μέρος του παπουτσιού και το αντικαθιστούσαν με καινούργιο, βακέτα ή σιβρό. Με μερικές δε ακόμα επιδιορθώσεις κατόρθωναν να το κάνουν αγνώριστο, και σχεδόν καινούργιο, για να επαληθευθεί για άλλη μια φορά το γνωστό: «η πενία τέχνας κατεργάζεται».

μπσίτσα (η). Μικροσκοπικό έντομο.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Τ' αφ'σις ξισκέπαστου του φαΐ κι γιόμ'σι μπσίτσις». Ή «μπτίκι νια μπσίτσα στου μάτι μ', έλα να μι τη βγάλ'ς».

μπ'σκάρ(ι) (το). Μοσχάρι.

Γραμ. τα μπ'σκάρια.

Π.χ. «Του μπ'σκάρ' αυτό απού γλέπτ'ς β'Ζαίν' ακόμα απ' του β'Ζί τσι μάνας τ'».

Μποράχους (ο). Μαχαλάς στο κάτω μέρος του χωριού.

Π.χ. «Τώρα η Γιάν'ς διάφ'κι (=διάβηκε) κάτ' στουν Μποράχουν».

Ετυμολ. Ίσως προέρχεται από το μισόραχο, το μισό της ράχης, ή το μεσόραχο δηλ. το μέσο της ράχης, επειδή το μέρος αυτό κατοικείται από τους μαχαλιώτες αυτούς.

Μπουσιμιλιά (η). Τοπωνύμιο περιοχής πάνω από τ' αλώνια.

Π.χ. «Έφιρα κατ' ασπρούδις απ' τ' αμπέλ' στη Μπουσιμιλιά απ' είνι μέλ».

Ετυμολ. Προέρχεται από το μεσαμπελιά - μπουσιμπελιά - μπουσουμπιλιά - μπουσιμιλιά, επειδή μεσα από τα αμπέλια περνάει δρόμος που οδηγεί στο Μούρκ.

μπουσύρα (η). Πήλινη σουπιέρα, για τη σούπα ή σαλάτα ή σκορδαλιά κ.λπ.

Γραμ. οι μπουσύρις.

Π.χ. «Δό μ' τη μπουσύρα να θκιάσου σκουρδαλιά».

Εγκυλ. Η μπουσύρα είναι ένα πιάτο πήλινο, βαθύ και φαρδύ, με χοντρά τοιχώματα. Μέσα σαυτή ορέβιραν οι Καναλιώτες το κοινό φαγητό για όλη την οικογένεια, δηλ. σαλάτες, σούπες, σκορδαλιά κ.λπ.

Βοήθ. (6,29)

μπ(ου)σουρούλι(ο) (το). Είδος χόρτου με υπόγλυκη γεύση για τη χορτόπιτα.

Γραμ. τα μπ'σουρούλια.

Π.χ. «Λαχανόπ'τα χουρίς μπ'σουρούλια είνι ανουστ', μάσι καμπόσα κι απ' αυτά».

μπ'σουτοίχ(ι) (το). Μεσότοιχος.

Γραμ. τα μπ'σουτοίχια.

Π.χ. «Σαυτό του μπ'σουτοίχ' ήταν παλιά μια κρυφή πόρτα απ' έβγαζι σ' ένα κρυψώνα».

μ(ου)τσούνα (η). Το πρόσωπο του ανθρώπου (με διάθεση πειράγματος).

Γραμ. οι μ'τσούνις και τα μ'τσούνια.

Π.χ. «Φύγ' απού δώ μη σι πλατσαρώσου μίνια (= μία) κι αστράψουν τα μ'τσούνια σ'».

μύρλα (η). Βλ. μίρλα.

μυρλιάρ(η)ς (ο). Βλ. μιρλιάρ(η)ς.

μυρλίζου. Βλ. μιρλίζου.

μυτσιουσιόλα (η). Κομμάτι σιόλας που μπαίνει στη μύτη του παπουτσιού και το προστατεύει καλύτερα.

Γραμ. οι μυτσιουσιόλις.

Π.χ. «Τρύπ' σαν τα παπούτσια μ'. Θα τα πάνου στουν τσαγκάρ' να μι βάλ μυτσιουσιόλιχ».

Βοήθ. (16)

να-να-να. Πρόσκληση προς το σκυλί για να έρθει κοντά.

Π.χ. «Να -να-να, κουτ-κουτ-κουτ, έλα παρδάλη μ' έλα να πάρ' σ αυτό του κόκκαλου».

νάμ. Δός μου. (Βλ. νομ που είναι συνηθέστερο).

νιζάμ(η)ς (ο). Στρατιώτης Τούρκος που είχαν οι αγάδες στον καιρό της τουρκοκρατίας.

Π.χ. «Είχι μπόλ'κους νιζάμ'δις η Μπικίρ Αγάς που φ'λούσαν τα χουράφια τ'».

Βοήθ. (10,145)

νιράγγ(ου)ρον (το). Αγγούρι νερού, το κοινό αγγούρι.

Γραμ. τα νιράγγρα.

Π.χ. «Έφιραν νιράγγρα στη βρύσ' απ' του Γκόμπιλου. Συρίτι κι πάρτι». Ή η παροιμία: «Η γριά νιράγγ'ρου γύρινι (γύρευε) τώρα του μπ'σουχείμουνου».

νιρόπιασμα (το). Κίρωση του ήπατος. Συχνότερα αναφέρεται για να κοροϊδέψουν κάποιον.

Γραμ. τα νιρουπιάσματα.

Π.χ. «Είνι αρρουστ' βαριά η Βασίλου, έχ' νιρόπιασμα». «Άρα νιρόπιασμα δε θα σι λάβου κανιά βουλά στα χέρια μ'».

νιρουσυρμή (η). Το αυλάκι που χαράσσει στο χώμα η ελεύθερη ροή του νερού.

Γραμ. οι νιροσυρμές.

Π.χ. «Κατέβασι (= πλημμύρισε) η Πάσκα κι έφκιασι ούλου νιρουσυρμές στου χουράφι μ'».

Βοήθ. (15)

νιρουτός -ή -ό. Σαν το νερό, όχι πηχτός.

Γραμ. νιρουτοί -ές -ά.

Π.χ. «Τόφιασα νιρουτό σήμιρα του φαΐ».

νιρουφαές (οι). Τοπωνύμιο περιοχής της Πάσχας.

Π.χ. «Τώρα πια τα ζιυγάρια διάφ'καν πέρα σ' τοι Νιρουφαές».

Εγκυκλ. Το νερό της Πάσχας εκεί στις Νεροφαές ήταν ορμητικό, αλλά και το έδαφος ήταν μαλακό και έτσι δημιουργήθηκαν πολλά νεροφαγώματα από όπου πήραν και το όνομά τους.

νιράκ(ι) (το). Τοπωνύμιο μικρής περιοχής πάνω από το χωριό, όπου αναβρύζει, ιδίως το χειμώνα, νερό από την ομώνυμη πηγή.

Π.χ. «Πάου να πουτίσου τα πράματα στου νιράκ'».

νισιάν(ι) (το). Ωραίο καμαρωτό παράστημα.

Γραμ. τα νισιάνια.

Π.χ. «Είνι νισιάν' κουρίτσ' αυτήν η Θουδώρα».

Βοήθ. (14)

νιυρουκήλ(η) (η). Αρρώστια του θυρεοειδούς.

Γραμ. οι νιυρουκήλις.

Π.χ. «Έχ' νιυρουκήλ' αυτό του κουρίτσ', πρέπ' να του πάτι στου γιατρό».

νιχλής (ο) Βλ. ιχλής.

νόγους (ο). Μάντης, προνοητικός.

Γραμ. οι νόγ'δις.

Π.χ. «Ήταν νόγους αγιέμι κι έβαλι πουλύ αλάτ' στου σπίτι τ', γιαυτό του βάν' τώρα μι τ' απλόχιρου στου φαΐ». Παροιμία: «Κάνι μι νόγου να σι κάνου πλούσιον».

Βοήθ. (16)

νόμ ή νάμ. Δόσε μου.

Γραμ. νομίτι ή ναμίτι (δόστε μου)

Π.χ. «Νόμ κι μένα λίγου ψουμί» ή «Νουμίτι λίγου φτιό για ν' απουσώσου τ' αυλάκ'».

Μοιρολόγι: «Νουμίτι κι τουν ταμπουρά, να τουν συχνουλαλήσου». Βοήθ. (1,326)

νουβουλιός (ο). Ζωύφιο που ζει κάτω από το έδαφος και το ανασκώνει (ιδιαίτερα στα ουντζιάκια).

Π.χ. «Τα πιρπάτ' σι νουβουλιός τα ουντζιάκια μ' κι τα χάλασι ούλα».

νουβρός (ο). Υπαίθριος χώρος για να διανυκτερεύουν τα ζευγάρια (βόδια για όργωμα). (Βλ. και ουβρός).

Π.χ. «Είνι ώρα να βαρέοσυμι τα ζιυγάρια στου νουβρό».

Βοήθ. (13,7)

νουγάου. Καταλαβαίνω, νοιώθω.

Γραμ. νουγούσα, νουγήσου, νούγ'σα.

Π.χ. «Αυτό του πιδί δε νουγάει ντίπι απού γράμματα, θα του κόψου απ' του σκουλείο».

Βοήθ. (10,54)

νουμάρι (το). Όμος φορέματος.

Γραμ. τα νουμάρια.

Π.χ. «Αυτό του φουστάν' μι του μιγάλου του νουμάρ' σι πασίν' καλύτερα απού ό,τ' τ' άλλου μι τα φρουφρούδια».

νουμάς (ο). Ένα από τα κότσια (σίκια) που χρησιμοποιείται στα παιχνίδια ως μάνα.

Γραμ. οι νουμάδις.

Π.χ. «Μι τέτοιουν νουμά απ' έχου ιγώ, λέτι να μη σας κιρδέσου σήμιρα;»

Εγκυλ. Ο νουμάς είναι ένα διαλεγμένο κότσι που συνήθως το τροχούν από της δυο περισσότερο ομάλες επιφάνειες, την «τσιούρλα» και την «καζιάκα», ώστε να στέκεται ευκολότερα «όπα» και να κερδίζει ο παικτής του. Άλλες φορές πάλι τον τρυπούσαν με το «τσαγκρασούφλι», έλιωναν μολύβι και το έχουν μέσα στη μεγάλη εσωχή του και μέσα στις τρύπες, ώστε να «δέσει» το μολύβι με το νουμά. Ύστερα πάλι τον τροχούσαν για να ομαλοποιηθούν οι επιφάνειές του.

Βοήθ. (1,376)

νούνα (η). Λαλίτσα, παιδική αυτοσχέδια φλογέρα.

Γραμ. οι νούνις.

Π.χ. «Τη νούνα αυτή την έφκιασα απού φρουγξυλιά».

Εγκυλ. Οι νούνες κατασκευάζονταν από διάφορα είδη χορταριών, από φύλλα ή «ζουμπούκια» κρεμμυδιών, από βέργα ή φλούδα βέργας «κοτοπιάς», από τον καρπό παπαρούνας (βλ. μάκου).

Βοήθ. (1,380)

νουντάς (ο). Δωμάτιο υποδοχής.

Γραμ. οι νουντάδις.

Π.χ. «Η νουντάς τσι Μαυράκινας έχ' πουλύ όμουρφα στρουσίδια στου πάτουμα».

Ετυμολ. Προέρχεται από την τουρκική λέξη «οντάς».

νταβάνι (η) (το). Εκτός από τη συνηθισμένη έννοια σημαίνει και: Χοντρή μύγα που όταν τσιμπάει τα ζώα τα κάνει να «στρεγγιάζουν».

Γραμ. τα νταβάνια.

Π.χ. «Του τσίμπ'σι νταβάν' του γουμάρ' κι ατήρα πώς αμπ'δάει».

νταβαντούρι (το). Φασαρία, οχλαγωγία.

Γραμ. τα νταβαντούρια.

Π.χ. «Σιβάσ'κι (= αρραβωνιάστηκε) η Αγόρου στουν πέρα μαχαλά κι έχουν νταβαντούρια απόψι».

Βοήθ. (14)

νταβλαράς (ο). Νταγλαράς, μεγαλόσωμος.

Γραμ. οι νταβλαράδις.

Π.χ. «Τράνιψι του πιδί μ'. Έγινι ουλόκληρους νταβλαράς». Το δημοτικό δίστιχο: «Κούτσινου δεν έχουμι νταβλαρά χουρεύουμι»

Βοήθ. (15)

νταβρανίζου. Γίνομαι γερός, δυνατός, άντρας.

Γραμ. νταβράν'ζα, νταβρανίσου, νταβράν'σα.

Σημ. Χρησιμοποιείται κυρίως ο αόριστος.

Π.χ. «Πάει σι λέου, νταβράν'σι η Μήτρους, κάν' χουράφ' μι τσι γιλάδις».

Βοήθ. (11)

νταϊάκι (το). Στήριγμα, αντιστήριγμα.

Γραμ. τα νταϊάκια.

Π.χ. «Φούσκουσι η τοίχους απ' του νιρό. Θα πέσ' κι θα σκουτάσ' τα πράματα. Θέλ' ένα νταϊάκ' να τουν βάλουμι».

Βοήθ. (14)

νταϊακώνου. Στηρίζω, βοηθώ.

Γραμ. νταϊάκουνα, νταϊακώσου, νταϊάκουσα, νταϊακώνουμι, νταϊακώνουμαν, νταϊακουθώ, νταϊακώθ'κα.

Π.χ. «Φκιάσι μι αγιέμ λίγου πόντζ' να νταϊκουθώ, ξιπάϊασα απ' του κρύου» ή «νταϊακώνουμαν κι λίγου σι τούτου του μικρό, κι λίγου στου μπαστούν' κι έτσ' ήρθα σήμιρα Πάσχα στην ικλησιά».

νταϊαντίζου. Κάνω υπομονή, κουράγιο, περιμένω.

Γραμ. νταϊάντζα, νταϊαντίσου, νταϊάντ'σα. Ιδιαίτερα χρησιμοποιείται η προστακτική «νταϊάντα».

Π.χ. «Άιντι τσούπρα μ' νταϊάντα λίγου ακόμα κι έφτασάμαν στου χουριό». «Καλά ντε, τι βιάζισι, νταϊάντα λίγου να στου πω;»

Βοήθ. (11) (14)

νταϊλιάνα (η). Σωματώδης γυναίκα.

Γραμ. οι νταϊλιάνις.

Π.χ. «Είνι νια νταϊλιάνα αυτήν απού κάν' ούλις τσι δ'λειές μανοχή τ'σι». «Δε μπόρισα να βρώ αυτόν απ' αγαπώ, νταϊλιάνα μου».

Βοήθ. (13,12)

νταϊλίκι (το). Παλληκαριά.

Γραμ. τα νταϊλίκια.

Π.χ. «Άσι τώρα τα νταϊλίκια κι ατήρα να κάν'ς λίγ' δ'λειά».

Βοήθ. (14)

ντάλα. Άκλιτη λέξη που τη συναντάμε στη φράση «ντάλα μεσημέρι».

Π.χ. «Τέθοια ώρα ντάλα μισ' μέρ' δε μπουρείς να πάς στου χουράφ». Θα σι κάψ' η ήλιους».

Βοήθ. (13,7)

νταλάκα (η). 1. – Μικρό πράσινο ζωάκι, παράσιτο του χορταριού:

2. – Φούσκωμα.

Γραμ. οι νταλάκις.

Π.χ. 1. – «Σίγουρα του γουμάρ' αυτό είνι φουσκουμένου από νταλάκα». 2. – «Ατήρα κ' λιά απ' έχ' αυτός είνι σαν να έχ' νταλάκα».

Εγκυλ. Κατά τη βοσκή των ζώων συμβαίνει πολλές φορές να τρώνε το μικρό πράσινο ζωάκι που στη γλώσσα του χωριού λέγεται «νταλάκα». Τότε φουσκώνουν και για να ξεφουσκώσουν ή να ξαλαφρώσουν, τους κόβει λίγο ο κτηνοτρόφος το αυτί για να βγάλει αίμα. Γι αυτόν κυρίως το λόγο τα αυτιά πολλών ζώων στο χωριό είναι κομμένα.

νταλακιάζου Πίνω πολύ νερό, φουσκώνω.

Γραμ. νταλάκιαζα, νταλακιάσου, νταλάκιασα.

Π.χ. «Ήπηχι, ήπηχι του κακότ' χου, νταλάκιασι απ' του νιρό».

ντάμ(i) (το). Αποθήκη ζωοτροφών, κυρίως, αλλά και κατοικία καλοκαιρινή μερικές φορές, κοντά στα αγροκτήματα.

Γραμ. τα ντάμια.

Π.χ. «Μι σώθ' κι του χουρτάρ'. Πάου να πάρου ένα φόρτουμα απ' του ντάμ' απ' έχου κάτ' στα κατσιούργια».

Εγκυλ. Στα ντάμια αποθηκεύονται οι Καναλιώτες το καπνό, τις ζωοτροφές, τα γεωργικά εργαλεία τους και διάφορα άλλα είδη που τους είναι απαραίτητα για τη διευκόλυνση της αγροτικής ζωής τους. Μερικοί μάλιστα κατά το καλοκαίρι κοιμούνται κιόλας τις καθημερινές εκεί, προκειμένου να προλάβουν τις πολλές δουλειές τους, ιδιαίτερα με το καπνό, επειδή το χωριό βρίσκεται έως και δύο ώρες δρόμο μακρυά.

Τελευταία μερικά από τα ντάμια πωλήθηκαν σε «σιαπανήσιους» οι οποίοι τα χρησιμοποιούν τέλεον για κατοικίες.

ντάμα (η). Εκτός από τις γνωστές έννοιες έχει και την εξής: Λωρίδα χρωματιστή στα κιλίμια, χαλιά, κουβέρτες κ.λπ.

Γραμ. οι ντάμις.

Π.χ. «Οι ντάμις αυτές δίνουν πολύ χάρ' σ' αυτό του κιλίμ'».

νταμάρ(i) (το). Η ιδιωματική σημασία του είναι: σόι, ράτσα, γένος, είδος.

Γραμ. τα νταμάρια.

Π.χ. «Είνι απού καλό νταμάρ' αυτό του δαμάλ'. Πάρ' του να σι σύρ' τη γιλάδα σ'».

Παροιμία: «Πάρι σκ' λι! απού κουπάδ' κι γυναίκ' απού νταμάρ'».

Βοήθ. (16)

νταμαρλίτ(i)κους -κια -κου. Από καλό νταμάρι, σόι, είδος.

Γραμ. οι νταμαρλίτ' κ' -κις -κα.

Π.χ. «Του κατσίκ' αυτό έχ' τρανά αυτιά, είνι νταμαρλίτ' κου».

Βοήθ. (16)

νταμαχιάρ(η)ς -α -ρ' κου. Λιχουδιάρης, αχόρταγος.

Γραμ. οι νταμαχιάρ' δις -ις -ρ' κα.

Π.χ. «Δεν είμι νταμαχιάρ' σ' άνθρωπους ιγώ ν' αρπάζου κι να τρώου ότ', βρίσκουν μπροστά μ'»

Βοήθ. (14)

ντάμκα (η). Το καθένα από τα δυο μέρη στα οποία χώριζαν παλιά το χωράφι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Για του χρόν' κανόν' σα να σπείρου τη μία ντάμκα στιάρ' κι την άλλ' καλαμπόκ'».

Εγκυλ. Το χώρισμα του χωραφιού σε ντάμκες επιβάλλονταν για να μπορεί να ξεκουράζεται το χωράφι κυρίως με την αλλαγή της καλλιέργειας. Ενώ όταν το σπέρνουν με το ίδιο είδος το χωράφι «αδυνατίζει».

Βοήθ. (2,36)

ντάμπρ(i) (το). Συγκρατημός.

Γραμ. τα ντάμπρια.

Π.χ. «Παρά το 'βγαλις τα μάτια, κάνι κι λίγου ντάμπρ'» (Για εκείνον που δημιουργεί συνεχώς προβλήματα, φασαρίες).

Βοήθ. (14)

νταούλ(i) (το). 1. – Τύμπανο (ιδιαίτερα του αρκουδιάρη) 2. – Κακοχαρακτηρισμός του γαϊδουριού. 3. – Πρήξιμο.

Γραμ. τα νταούλια.

Π.χ. 1. – «Άκούς του νταούλ' που χτυπάει; Έρχιτι η αρκουδιάρ' μι την αρκούδα». Ή το δίστιχο του τραγουδιού: «Στον απάνω μαχαλά λαλούν νταούλια και βιολιά». 2. – «Ούστ απουκεί νταούλ' μ' έφαγις τα' αρμαθιές». 3. – «Μι τσίμπ' σι σφήκα στου χέρι μ' κι έγινι νταούλ'».

ντάρα (η). Απόβαρο.

Γραμ. οι ντάρις.

Π.χ. «Να πάρουμι πρώτα τη ντάρα απ' του μπουκάλ' κι ύστιρα να του γιουμίσουμι λάδ'».

Βοήθ. (16)

ντέλου. Πολύ.

Π.χ. «Υστίρα, απ' λές, έκατσάμαν κι έφαγάμαν ένα ντέλου φασουλάδα».

ντέρλικας (ο). Μεγάλη ποοσότητα (ιδιαίτερα φαγητού).

Γραμ. οι ντέρλικ'.

Π.χ. «Μ' άρισι πουλύ του φαΐ σήμιρα κι έφαγα έναν ντέρλικα».

Βοήθ. (14)

ντζέρμπινου (το). Μικρό.

Γραμ. τα ντζέρμπινα.

Π.χ. «Είσι ντζέρμπινου αγιέμ ακόμα κι δε μπουρείς να βαστάξ τόσου τρανή στάμνα».

Βοήθ. (11)

ντζιάνου μ'. Ψυχή μου, μάτια μου, καλέ μου.

Π.χ. «Έλα ντζιάνου μ' να φάμι τώρα κι ύστερα να μι γράψ' του γράμμα στου φλάκου (= φύλλο χαρτί)».

Βοήθ. (16)

ντζιάπι (το). Λόγος, δικαιολογία, αναφορά.

Π.χ. «Τι ντζιάπ' θα δώκουμι στουν κόσμου τώρα για ό,τ' κάνουμι;»

Βοήθ. (14)

ντζιουμπάνους (ο). Τσοπάνος.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ταχιά είνι τ' Αϊ Δημητριού κι θέλωμι να βγάλουμι κινούργιουν ντζιουμπάνου για τη γιδουβίτσα».

ντζιουντζιουργιασμένους -η -ου. Έτοιμος για ψόφο από το κρύο (κυρίως).

Γραμ. οι ντζιουντζιουργιασμέν' -ις -α.

Π.χ. «Αγιέ μ' αυτό είνι ντιπ ντζιουντζιουργιασμένου. Πού να σ' κώσ' τέτοιου φόρτουμα;»

Βοήθ. (11)

ντζιώρας (ο). Ανόητος, βραδύς στη σκέψη.

Γραμ. οι ντζιώρδις.

Π.χ. «Αρά ντιπ ντζιώρας είσι δεν καταλαβαίν' να κάν'ς λίγου παραπέρα να πιράσ' του γουμάρ';»

ντζούζ (το). Βλ. τζούζ.

ντηριέμι. Βρίσκομαι σε κακή κατάσταση, υποφέρω, επιφυλάσσομαι.

Γραμ. ντηριέμαν (οι άλλοι χρόνοι δεν χρησιμοποιούνται).

Π.χ. «Αχ! Πώς ντηριέσι κακουμοίρα μ' σ' αυτό του καταγώϊ».

«Ντηριέμι να σι πώ για ένα τέθοιου πράγμα γιατί δεν ξέρου πώς θα του πάρ'ς».

Βοήθ. (11)

ντιβιρλίγκα. Γύρω-γύρω, συνέχεια, χωρίς στάση.

Π.χ. «Άιντι η Φώτου πήρι ματαπάλι τα σπίτια ντιβιρλίγκα για να προυλάβ' τα νέα».

ντιζιάκ(ι) (το). Ο πυρομάχος του τζακιού.

Γραμ. τα ντιζιάκια.

Π.χ. «Μή μπαίν'ς μπρουστά κι μι κόβ'ς τη ζέστα απ' του ντιζιάκ'».

ντιντέ (το). Το γαϊδούρι ή το άλογο στη γλώσσα των μικρών.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Έλα γιόκα μ' έλα να σι βάλου καβάλα στου ντιντέ».

Βοήθ. (14)

ντιρέκ(ι) (το). 1. – Ψηλός και σωματώδης άνδρας. 2. – Ακίνητος, κοκαλωμένος, ξερός.

Γραμ. τα ντιρέκια.

Π.χ. 1. – «Αυτήν η κουντούτσκ' η γυναίκα έχ' ένα γιο ουλόκληρου ντιρέκ'». 2. – «Μυθουκόπ'σι χτές βράδ' κι έπισι ντιρέκ' στου κριβάτ'».

Βοήθ. (14)

ντιρικουμένους -η -ου. Ευθυτενής, ίσιος.

Γραμ. ντιρικουμέν' -ις -α.

Π.χ. «Θα γέν'ς λουκατζής ισύ μι τέθοιου ντιρικουμένου κουρμί απ' έχ'ς».

Βοήθ. (13,7)

ντιρλίκ(ι) (το). Στενοχώρια (ιδιαίτερα από το πολύ φαγητό)

Γραμ. τα ντιρλίκια.

Π.χ. «– Έχου ένα ντιρλίκ' απόψι, κι δε μπουρώ να κοιμ'θώ.
– Αμ τι να μην έχ'ς χριστιανέ μ'; Έφαγις ένα ντέλου φασουλάδα».

Βοήθ. (14)

ντιρλικώνου. Τρώγω ή πίνω αχόρταγα.

Γραμ. ντιρλίκουνα, ντιρλικώσου, ντιρλίκουσα.

Π.χ. «Ντιρλίκουσα απ' του νιρό που ήπια».

ντίχλα (η). Λεριάρης, αρρωστιάρης, κακορίζικος.

Γραμ. οι ντίχλις.

Π.χ. «Άδιξια ντίχλα είσι αρά Κώτσιου, δεν πλένισι ντιπ κι βρουμάς ουλόκληρος».

Βοήθ. (16)

ντόσα (η). Κακής διαγωγής γυναίκα.

Γραμ. οι ντόσις.

Π.χ. «Μην την βάν'ς μέσα στου σπίτι σ' αυτήν την ντόσα, θα σι βγει τ' όνουμα».

Βοήθ. (16)

ντουμουσιάρ(η)ς -α -άρκου. 1.- Άρπαγος, αχόρταγος. 2.- Μοναχικός, ξεκομμένος (συνήθως για ζώα).

Γραμ. ντουμουσιάρ'δις - ντουμουσιάρις - ντουμουσιάρ'κα.

Π.χ. 1.- «Μα τι ντουμουσιάρ'ς άνθρωπους είσι, τέλους πάντουν, ούλα θ'κά σ' τα θέλ'ς». 2.- «Ξέρ'ς τι ντουμουσιάρα είν' αυτήν η γίδα; Μι φαίνιτι θα την πάου κάποια μέρα στον τσιγκέλ' (στο χασάπη για σφάξιμο)».

ντούνα. Μούσκεμα.

Π.χ. « Γυναίκα, φέρι ν' αλλάξουμι του πιδί, γίγκι (= έγινε ντούνα απ' του κατούρ')».

Βοήθ. (16)

ντουρλάπ(ι) (το). Νερουλό χιόνι.

Γραμ. τα ντουρλάπια.

Π.χ. « Πουδέσ' καλά (= βάλε καλά υποδήματα), ούλου ντουρλάπ' είνι η στράτα που θα πας».

Εγκυλ. 'Όταν πέφτει πολύ χιόνι και μένει για πολλές μέρες, αρχίζει να λιώνει και έτσι γίνεται ντουρλάπι. Παρόμοια γίνεται ντουρλάπι όταν μετά από το χιόνι πιάσει βροχή. Με τα καιρικά αυτά φαινόμενα όταν περπατάς στο δρόμο δεν ξέρεις πού να πατήσεις και γιαυτό τα καλύτερα παπούτσια στις τέτοιες περιπτώσεις ήταν οι γαλότσες και οι μπότες από καουτσούκ.

ντουρλώνου. Τεντώνω.

Γραμ. ντούρλουνα, ντουρλώσου, ντούρλουσα.

Π.χ. « Ντούρλουσι λίγου του κουρμί σ' κι μη μπάσ σα γριμπιασμένους».

Βοήθ. (14)

ντουρμπιές (ο). Καλός τρόπος.

Γραμ. οι ντουρμπιέδις.

Π.χ. « Καλό κάν' να 'χ'ς κι λίγου ντουρμπιέ άμα είσι μι τσι μιγάλ'».

Βοήθ. (11)

ντουριάζου. Παίρνω δρόμο, προχωρώ.

Γραμ. ντόριαζα, ντουριάσου, ντόριασσα.

Π.χ. « Ατήρα τα έρ'μα έσκασαν απ' τη ζέστα κι ντόριασαν για του τσιαρδάκ'».

Βοήθ. (16)

ντούσιους -α -ου. Χωρίς κέρατα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. « Έχου νια γαλάρα ντούσια γίδα που του γάλα τ'ς φτάνει για ουλουνούς μας».

ντουσμάνους ή ντουσμάν(η)ς (ο). Δυσμενής, εχθρικός, άγριος, τζαναμπέτης.

Γραμ. οι ντουσμάν' και οι ντουσμάν'δις.

Π.χ. « Τουν κρένου αλλά δεν απαντάει, είνι ντουσμάνους κι φουβάμι να πααίνου κουντά τ'».

Βοήθ. (14)

«Δε θα σι λάβου στα χέρια μ' αρά ντουσμάν', θα δεις τι θα σι θκιάσου».

Βοήθ. (15)

ντούχνα. Εκείνος που καπνίζει πολύ ή είναι κρυωμένος και έτσι η αναπνοή του «χουρχουρίζει».

Π.χ. « Αρά ντούχνα κόψι κι λίγου του τσιγάρου να δεις τη γειά σ'».

ντουχνιάζου. Σαπίζω, μουχλιάζω.

Γραμ. ντούχνιαζα, ντουχνιάσου, ντούχνιασα.

Π.χ. « Μ' αυτή τη βρουχή θα ντουχνιάσ' του χόυρτάρ' απώχου κουμένου στο λιβάδ'».

Βοήθ. (2,36)

ντράβαλου (το). Φασαρία, νταλαβέρι.

Γραμ. τα ντράβαλα.

Π.χ. « Άπειρου ντράβαλου κάνουν αυτά τα κούτα'κα κάτ' στη ρούγα μ'. Τί να τα κάνου;».

Βοήθ. (11)

ντρέσκους (ο). Ανδρικός χορός, όπου οι χορευτές χορεύουν χωρίς να κρατιούνται.

Γραμ. οι ντρέσκι.

Π.χ. « Αυτό του τραγούδ' χουρεύιτι καλύτερα ντρέσκου χουρό».

Βοήθ. (12,6)

ντρήμιρα (τα). Τριήμερη νηστεία στην αρχή της Μ. Τεσσαρακοστής.

Π.χ. « Έχουμι ντρήμιρα απού ταχιά κι θα τρώμι μανοχά νιρό κι τίπουτας άλλου».

Αλλά και μεταφορικά: «Θα φάμι τα ντρήμιρα σήμιρα, δεν έφκιασάμαν ντιτιφαΐ».

Εγκυλ. Η τριήμερη νηστεία των «ντρήμιρων» άρχιζε την καθαρή Δευτέρα, συνεχίζοταν την Τρίτη και τελείωνε την Τετάρτη. Τις ημέρες αυτές δεν έτρωγαν στο χωριό τίποτε απολύτως, παρά μόνο έπιναν νερό.

Βοήθ. (15) (16)

ντρήμιρου (το). Κυκλαμίνο (λουλούδι).

Γραμ. τα ντρήμιρα.

Π.χ. « Παμίτι να μάσουμι ντρήμιρα στουν Αϊ Λιά».

ντριγάσου. Τριγυρίζω, απορροφώ την ενεργητικότητα.

Γραμ. ντριγούσα, ντριγήσου, ντρίγ'σα.

Π.χ. « Μι ντριγάει αυτός η πυριτός απ' έχου κι δε μπουρώ να κάνου ντιπ δλειά».

ντρίλλ(ι) (το). Είδος υφάσματος που κυκλοφορούσε πολύ στην κατοχή.

Γραμ. τα ντρίλλια.

Π.χ. « Αυτό του πανταλόν' είνι απού ντρίλλ' φκιαγμένου».

Παρατ. Είναι γαλλική λέξη.

Βοήθ. (5) στη λέξη δρίλλιον.

ντριλλίσιους -ια -ιου. Αυτός που κατασκευάζεται από ντρίλλι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «— Αγιέμ τι λουσάτου κουστούμ' είνι αυτό που φουράς;
— Λουσάτου ξιλουσάτου, ντριλλίσιου είνι».

ντρίλλινους -η -ου. Ύφασμα ή ρούχο από ντρίλλι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. « Τα ντρίλλινα τα πανταλόνια είνι φτηνά αλλά δεν κρατάν την τσάκ'σ».

ντρούμα. Πρόσθετη λέξη σε φράσεις βεβαιωτικές.

Π.χ. «— Πήγις Γιώργου να μακρουσκ'νήεις του γουμάρ' πέρα στου λιβάδ';

— Αμ τι δεν πήγα ντρούμα;»

Βοήθ. (11)

ντρουμπιέ ή ντριμπιέ (η). Συμπεριφορά.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. « Η καλή ντρουμπιέ δείχν' τουν καλόν άνθρουπου».

Σημ. Άλλη γραφή της ίδιας λέξης είναι: «ντουρπιέ»

Βοήθ. (14)

ντρουχιάζου. Στριμώνω, πιάνω.

Γραμ. ντρόχιαζα, ντρουχιάσου, ντρόχιασα.

Π.χ. « Δε θα σι ντρουχιάσου π'θινά, να δεις τι θα σι κάνου».

Βοήθ. (16)

ντρόχαλον (το). Πέτρες πολλές και ανώμαλες.

Γραμ. τα ντρόχαλα.

Π.χ. «Μην πάς μεσ' στα ντρόχαλα, θα σακατιυτείς στα πουδάρια σ'».

Άλλα και μεταφορικά: «Θα σι δέσου στου παλούκ' αρά μόλυμα να τα φας τα ντρόχαλα σήμιρα».

Βοήθ. (16)

νώμους (ο). Όμος.

Γραμ. οι νώμ' και τα νώμια.

Π.χ. « Έβαλα τη στάμνα στου νώμου κι πήγα τα ίσια στου

σπίτ' για να δώκου κρύου στουν πατέρα μ'».

ξάι (το). Μικρό μέρος από «γέννημα» (σιτάρι, καλαμπόκι, αλεύρι κ.λπ.) που αφαιρείται είτε ως δικαίωμα, είτε επίτηδες.

Γραμ. τα ξάια.

Π.χ. « Έλα βγάλι κι του ξάι απ' τ' αλεύρ' που μ' άλισις κυρ μυλουνά, για να φουρτώσου κι να φύγου».

Δημοτικό τραγούδι:

«... κι συ Λουλούδα μ' νύχτουσις
στου μύλου για να πάνεις
γιατ' είνι τούρκους μυλουνάς
κι αράπης μιραδιάρης
σι παίρνει ξάι φίλημα...»

ξαϊάζου. Αφαιρώ μικρό μέρος από το «γέννημα», το οποίο μου οφείλεται ή το αφαιρώ κρυφά χωρίς να το καταλάβει ο ιδιοκτήτης του.

Γραμ. ξαϊαζα, ξαϊάσου, ξαϊασα.

Π.χ. « Του φόρτουμα είνι 53 ουκάδις, χώρια του ξαϊασμα». «Θα σι πω την αλήθεια: άγ'ξα (= άνοιξα) του κλειδουπτίνακου κι ξαϊασα λιγούτσ'κου τυρί».

ξαίνου. Χτενίζω, λαναρίζω, ετοιμάζω για γνέσιμο.

Γραμ. ξέινα, ξάνουσ, ξέανα (μετοχή εύχρηστη: ξαμένος).

Π.χ. « Αυτά τα μαλλιά είνι ξαμένα, έτοιμα για γνέσ'μου».

Βοήθ. (10,24)

ξαμώνου. Παίρνω, αφαιρώ.

Γραμ. ξάμουνα, ξαμώσου, ξάμουσα.

Π.χ. « Μι βρήκι η σπράχτουρας στου δρόμου κι μι ξάμουσι ούλις τσι παράδις απού 'χα απάνου μ'».

Βοήθ. (16)

ξέχυμα (το). Μέρος όπου το ποτάμι ή το ρέμα ή ο χείμαρρος έχει βγάλει αμμόχωμα.

Γραμ. τα ξιχύματα.

Π.χ. «Στου ξέχυμα απ' τα Κατσιούργια έχ' καλή άμμου για σουφάτσμα».

Βοήθ. (16)

ξηρόκ(ου)λουρα (η). Κουλούρα από σιτάλευρο, αγένωτη.

Γραμ. οι ξηρόκλουρις.

Π.χ. «Δέν ύχουμι ψουμί, θα θκιάσου νια ξηρόκλουρα να πιράσουμι απόψι».

Βοήθ. (16)

ξιϊάζου. Ξεχειλίζω.

Γραμ. ξέιαζα, ξιϊάσου, ξέιασα.

Π.χ. «Ξέιασι η Πάσχα κι πλημμύρ' σαν τα χουράφια».

Ο στίχος δημοτικού τραγουδιού: «Κι τα πουτάμια ξέιασαν κι βάψαν τα τσαΐρια».

Ξιαγκλίζου. Χτενίζω ανακατωμένα μαλλιά.

Γραμ. ξιάγκλιζα, ξιαγκλίσου, ξιάγκλισα,

Π.χ. «Έχου να ξιαγκλίσου κι τα μαλλιά μ' που μι τ' αλαμάν' σι αυτός η πταλιουσάέρας».

Ξιακρίζου. Κόβω την άκρη, εργάζομαι στην άκρη.

Γραμ. ξιάκριζα, ξιακρίσου, ξιάκρισα,

ξιακρίζουμι, ξιακρίζουμαν, ξιακριστώ, ξιακρίσ' κα.

Π.χ. «Θέλου να ξιακρίσου του χουράφ' μι του λισγάρ' σήμιρα, γιατί δε μπουρούσι να ξιακριστεί μι τ' αλέτρ'».

Ξιαναγκρίζου & Ξιαναγκράου. Προκαλώ, διεγείρω.

Γραμ. ξιανάγκριζα, ξιαναγκρίσου, ξιανάγκρισα,

ξιαναγκρίζουμι, ξιαναγκρίζουμαν, ξιαναγκριστώ, ξιαναγκρίσ' κα.

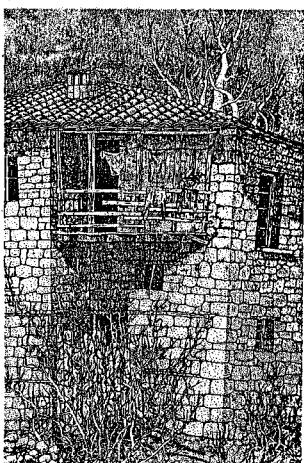
Π.χ. «Μη μι ξιαναγκρίεις τώρα κι σ' αρπάξου κι σι βάλου κάτ'».

Ξιάναγου (το). Μεγάλο μπαλκόνι, ανοικτός χώρος με θέα.

Γραμ. τα ξιάναγα.

Π.χ. «Αμ τι ξιάναγου είνι αυτό απ' έφκιασάταν; Ουλόκληρ' πλατέα».

Βοήθ. (11)

Ξιάναγου: Ένα «μικρό ξιάναγου»
Καναλιώτικου σπιτιού.
Έργο του Καναλιώτη
Στέφανου Πρίντσιου.

Ξιαναστραμάρα (η). Ανόητη πράξη, άσκοπη πράξη.

Γραμ. οι ξιαναστραμάρις.

Π.χ. «Άγιέμ τι ξιαναστραμάρις είνι αυτές που θκιάν'ς;»

Βοήθ. (14)

Ξιαπουσταίνου. Ξεκουράζομαι.

Γραμ. ξιαπόστινα, ξιαπουστάσου, ξιαπόστασα.

Π.χ. «Θέλου να ξιαπουστάσου λίγου κι ύστιρα να πιώ νιρό για να μή μι βλάψ'».

Ξιαραδιάζου. Βγάζω από την αράδα.

Γραμ. ξιαράδιαζα, ξιαραδιάσου, ξιαράδιασα.

Π.χ. «Ιγώ ήρθ' απ' τα χαράματα κι 'σύ ήρθις τώρα να μι ξιαραδιάεις;».

Ξιαριζου. Καθαρίζω το κατώι από τις κοπτριές.

Γραμ. Ξιάρ'ζα, ξιαρίσου, ξιάρ'σα.

Π.χ. «Ισύ σύρι να πουτίεις τα γιλάδια κ' ιγώ θα κατέβου να ξιαρίσου του κατώι».

Εγκυκλ. Κατά το χειμώνα που τα «τιράματα» έμεναν νύχτα - μέρα στο κατώι, έπρεπε καθημερινά να καθαρίζεται το δάπεδο του από τις ακαθαρσίες των ζώων. Έτσι ο Καναλιώτης έπαιρνε το φτιάρι με τη σκούπα και έζυνε, ξύριζε (εξό και ξιαρίζω) τις βουνιές, τα κούμαρα κ.λπ.

Ξιγουμαριάζουμι. Συμπεριφέρομαι με αναίδεια, αποκτηνώνομαι.

Γραμ. ξιγουμαριάζουμαν, ξιγουμαριαστώ, ξιγουμαριασ' κα.

Π.χ. «Ιγώ σι λέου ότ' αυτός ξιγουμαριάσ' κι ντιπι απού ντιπι».

Βοήθ. (14)

Ξιγρέντζιαλους -η -ου. Ψηλός και άχαρος σωματικά, χαλαρός και άτονος ψυχικά.

Γραμ. οι ξιγρέντζιαλ' -ις -α.

Π.χ. «Ντιπ ξιγρέντζιαλ' γένιτι αυτήν η δυχατέρα μ'. Δε λέει να βάλ' λίγου πάχους απάνου τ'ς».

Βοήθ. (14)

Ξιδιαρώνου. Ξεσκοτίζομαι, ξεμουχλιάζω, ανανεώνομαι από το μούδιασμα της κλεισούρας.

Γραμ. ξιδιάρουνα, ξιδιαρώσου, ξιδιάρουσα.

Π.χ. «Αμάν μ' αυτό του διάβασμα, ζουρλάθ' κις. Έβγα κι λίγου όξου να ξιδιαρώεις».

Βοήθ. (12,6)

Ξιδουτριψάνα (η). Είδος σούπας με κρύο νερό, ξίδι και λάδι στην οποία τρίβουν μπουκιές από ψωμί.

Γραμ. οι ξιδουτριψάνις.

Π.χ. «Σ'κώνουμι να θκιάσου ξιδουτριψάνα γιατί τένιασα απ' την πείνα».

Εγκυκλ. Η ξιδοτριψάνα είναι είδος πιρόχειρου δροσιστικού ροφήματος κυρίως για το απόγευμα, παρόμοιου με τη σκορδαλιά.

Εύκολη στην προετοιμασία και απολαυστική στη γεύση, αποτελούσε την απαραίτητη τροφή των Καναλιωτών ώστε να «νταΐακουθούν» λίγο και να βγάλουν τη λιγοστή ακόμα δουλειά που τους περιμένει (αρμάθιασμα, όργωμα, σκάλο, πότισμα κ.ά.)

Ξιζάρκατους -η -ου. Ντυμένος ελαφρά, σχεδόν γυμνός.

Γραμ. Ξιζάρκατ' -ις -α.

Π.χ. «Είνι ξιζάρκατου του πιδί κι θα κρυώσ'. Ρίξι κάτ' απάνου τ'».

Βοήθ. (14)

Ξιθριμίζου. Κάνω άριστη καθαριότητα.

Γραμ. Ξιθρίμ'ζα, Ξιθριμίσου, Ξιθρίμ'σα.

Σημ. Χρησιμοποιείται κυρίως ο αόριστος.

Π.χ. «Αυτό του κουρίτος' είνι χρυσουχέρα. Ατήρα πώς ξιθρίμ'σι τα ρούχα απ' έπλυνι».

Βοήθ. (11)

Ξικους -ια -ου. Λειψός, δεν ζυγίζει καλά.

Γραμ. Ξίκικ' -ις -α.

Π.χ. «Άγιέμ αυτός έχ' ξίκικα παλάντζα κι θα στου βγάλ' λειψό.

Πάρι του καντάρ' κι ζύγιστου».

Βοήθ. (13,7)

Ξίκ(i). Λέξη που λέγεται συνήθως από γυναίκες αντί για βρισιά.

Π.χ. «Απ' να γέν'ς ξίκ' να γέν'ς μι του γουμάρ'ς απ' δε στέκισι να σι φουρτώσου».

Ξικαμπάου Παρουσιάζομαι απότομα, φαίνομαι.

Γραμ. Ξικαμπούσα, Ξικαμπήσου, Ξικάμπ'σα.

Π.χ. «Απούθι ήρθις κι ξικάμπ'σις χουρίς να σι πάρουμι χαμπάρ' ντίπι;»

Ετυμολ. Προέρχεται από το ξεκαμπίζω = βγαίνω από τον κάμπο, την πεδιάδα, όπου είμαι χαμένος και έτσι παρουσιάζομαι ξαφνικά.

Βοήθ. (5)

Ξικατηνιάζουμι. Ξεμεσιάζομαι.

Γραμ. Ξικατηνιάζουμαν, Ξικατηνιαστώ, Ξικατηνιάσ'κα.

Π.χ. «Αμάν ξικατηνιάσ'κα σήμιρα μι τα πλιθιά απ' κουβάλ'σα στου σπίτ'».

Ξικατιλώνου. Βρωμάω επειδή αποπατώ ή ξεφυσώ.

Γραμ. Ξικατέλουνα, Ξικατιλώσου, Ξικατέλουσα.

Π.χ. «Ποιός ξικατέλουσι κι ζέχν' (= βρωμάει πολύ) έτο' ιδώ;».

Βοήθ. (16)

Ξικουλώνου. Ξεριζώνω, ξεκολάω από τη βάση του.

Γραμ. Ξικώλουνα, Ξικουλώσου, Ξικώλουσα,

Ξικουλώνουμι, Ξικουλώνουμαν, Ξικουλουθώ, Ξικουλώθ'κα.

Π.χ. «Ξικώλουσα αυτήν τη σκαμνιά γιατί μι τσι ρίζις τίναξι του ντουβάρ' σια όξου».

Αλλά και μεταφορικά: «Ξικουλώθ'κα σήμιρα στου σκάψιμου μ' αυτό τ' αμπέλ' που έγινι δράγγανου απ' την ξιραϊλα».

Ξικουπή. Τρόπος συμφωνίας ή κάποιας ενέργειας.

Π.χ. «Του χουράφι μ' κατ' στην Πάσχα του νοίκιασα Ξικουπή, πέντι χιλιάδις του στρέμμα».

Ή «Αίντι του πήρις Ξικουπή κι συ τώρα. Κάθι βράδ' πααίν'ς στου καφινέισο κι παίεις χαρτάκια».

Ξιλουδιάζου. Ξεμαλλιάζω, βγάζω τα μαλλιά.

Γραμ. Ξιλόδιαζα, Ξιλουδιάσου, Ξιλόδιασα,

Ξιλουδιάζουμι, Ξιλουδιάζουμαν, Ξιλουδιαστώ, Ξιλουδιάσ'κα.

Π.χ. «Κλείσ' του παράθυρου γιέ μ', μι Ξιλόδιασι η αέρας τα μαλλιά μ'».

Ξιμένου. Ξεμένω, μένω πίσω.

Γραμ. Ξέμινα, Ξιμείνου, Ξέμεινα.

Π.χ. «Άιντι Γιώργου πιρπάτα λίγου, Ξέμεινις».

Ξιμισκλάου. Ξεμασχαλίζω, κόβω κλωνάρι δένδρου από τη μασχάλη του.

Γραμ. Ξιμισκάλ'ζα και Ξιμισκ'λούσα, Ξιμισκλήσου, Ξιμισκάλ'σα και Ξιμέσκλησα.

Π.χ. «Ιμείς ξιμισκλούσαμαν πουρδαλές πίσου στα βαρκά κι στου Γκαβαρδίνα».

Βοήθ. (9,18,2)

Ξιμπλέτσουτους -η -ου. Γυμνός.

Γραμ. Ξιμπλέτσουτ' -ις -α.

Π.χ. «Μη ντρουιρνάς ξιμπλέτσουτους μι τέθοια μέρα γιατί θα την αρπάξις (= θα κρυώσεις)».

Σημ. Βλ. και λέξη «μπλέτο»

Βοήθ. (13,7)

Ξιμπλιτσώνου. Γυμνώνω.

Γραμ. Ξιμπλέτσουνα, Ξιμπλιτσώσου, Ξιμπλέτσουσα, Ξιμπλιτσώνυμι, Ξιμπλιτσώνουμαν, Ξιμπλιτσουθώ, Ξιμπλιτσώθ'κα.

Π.χ. «Άγιέμ οι μύρ'σι καλουκαίρ' κι ξιμπλιτσώθ'κις έτο';»

Ξιμπουρδαλιάζου. Είμαι μαλθακός, διαλυμένος, αδιάφορος, αναίδης.

Γραμ. Ξιμπουρδάλιαζα, Ξιμπουρδαλίσου, Ξιμπουρδάλιασα.

Π.χ. «Αμάν αυτήν η ζέστα. Μας ξιμπουρδάλιασι ουλ' νούς κι δε μπουρούμι να θκιάσουμι ντιπ δ'λειά».

Βοήθ. (11)

Ξινήθρα (η). Είδος χόρτου με λεπτά φύλλα και υπόξινη γεύση. Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πού τοι βρήκις τσι Ξινήθρις για να βρούμι να φάμι κι 'μεις καμπόσις;»

Ξινόγαλου (το). Ξινό γάλα, δροσιστικό και με καλή γεύση.

Π.χ. «Χτύπ'σα Ξινόγαλου σήμιρα κι έχουμι φαΐ για του βράδ'».

Έγκυκλ. Πολιότερα, μέχρι και τη δεκαετία του '60 η κάθε οικογένεια του χωριού είχε και μια και δυό αγελάδες καθώς και 2-4 γίδια. Το άφθονο γάλα λοιπόν το μάζευε μέσα σε μεγάλες τσουκάλες και κάθε βδομάδα περίπου το χτυπούσε στον μπουτινέλο με το μπουτινόξυλο. Όταν με το χτύπημα το γάλα σπίθιαζε δηλ., όταν άρχιζαν να φαίνονται οι πρώτες σπίθες από το βούτυρο τότε η νοικοκυρά έρριχνε κρύο νερό για να συμπυκνωθούν περισσότερο οι σπίθες και να ανεβούν στην επιφάνεια, οπότε με το δίσκο του μπουτινόξυλου ή με το χέρι της το μάζευε μέσα σε ένα πιάτο.

Τό γάλα που μένει αποτελεί τώρα το ξινόγαλο γιατί έχει μια υπόξινη γεύση και αποτελεί ένα πολύ δροσιστικό ρόφημα, ιδιαίτερα για το καλοκαίρι. Όταν το ξινόγαλο το «κόψουν» βάζοντάς το στη φωτιά για να ζεσταθεί παρασκευάζουν το κλοτσοτύρι που μοιάζει με τη μυζήθρα, μόνο που είναι πιο στυφό και λιγότερο λιπαρό.

Βοήθ. (6,20)

Ξιντένατους -η -ου. Ξέντυτος, χωρίς σακάκι.

Γραμ. Ξιντένατ' -ις -α.

Π.χ. «Είσι ξιντένατους κι μπουρείς κι' αμπ'δάς τόσου πουλύ.

Σταμάτα να ξιντυθώ κι 'γώ κι θα δεις».

Βοήθ. (13,7)

Ξιντένου. Βλ. Ξυνταίνου.

Ξιντιργαίνου. Ξεμπλέκω, αφανίζω, σκοτώνω.

Γραμ. Ξιντέργινα, Ξιντιργάνου, Ξιντέργανα.

Π.χ. «Πώς θα ξιντιργάν'ς απ' αυτόν τώρα έτο' όπους έμπλιξις;»

«Ισύ βάλθ'κις να μας ξιντιργάν'ς ουλ'νούς ως του βράδ'».

Βοήθ. (14)

Ξιντουρλαίνου. Ξεκουφαίνω.

Γραμ. Ξιντούρλινα, Ξιντουρλάνου, Ξιντούρλανα.

Π.χ. «Αμάν πια μι ξιντούρλανις μι του κλάμα σ'».

Βοήθ. (13,7)

Ξιντραχτώνου. Χολάω, ξεχαρβαλώνω, διαλύω.

Γραμ. Ξιντράχτουνα, Ξιντραχτώσου, Ξιντράχτουσα.

Π.χ. «Αμάν, τα ξιντράχτουσις τα παπούτσια σ' μι του μέσα-ό-

ξου ούλου του προυνί σήμιρα».

Βοήθ. (16)

Ξιού. Λέξη με την οποία διώχνουν τις κότες.

Π.χ. «Ξιού - ξιού, πάν' οι κότις του τρύπ'σαν του τσιουβάλ' μι του στιάρ'».

Ξιπαθάου. Βγάζω το βάρος από πάνω μου, από μέσα μου.

Γραμ. Ξιπαθούσα, Ξιπαθήσου, Ξιπάθ'σα.

Π.χ. «Έλα απ' του σπίτ' να ιδουθούμι, να κουβιντιάσουμι κι να ξιπαθήσουμι».

Βοήθ. (14)

Ξιπαστρέβου. 1. – Τελειώνω, εξαφανίζω. 2. – Σκοτώνω, εξοντώνω.

Γραμ. Ξιπάστριβα, Ξιπαστρέψου, Ξιπάστριψα.

Π.χ. 1. – «Πάει μας του ξιπάστριψαν του καπνό αυτές οι ακρίδις». 2. – «Άι τουν ξιπάστριψι κι αυτόν η καρκίνους».

Ξιπιλάιασμα (το). Κακοχαρακτηρισμός κοριτσιού ανοικοκύρευτου.

Γραμ. τα ξιπιλαϊάσματα.

Π.χ. «Αρά γι αυτό του ξιπιλάιασμα μι λές; Αυτήν έβγαλι όνουμα σ' ούλουν του μαχαλά».

Βοήθ. (14)

Ξιπουδένου. Βγάζω τα παπούτσια μου.

Γραμ. Ξιπόδινα, Ξιπουδέσου, Ξιπόδ'σα,

Ξιπουδένουμι, Ξιπουδένουμαν, Ξιπουδιθώ, Ξιπουδέθ'κα.

Π.χ. «Έλα ξιπουδέσ' γλήγουρα κι βάλι τα πουδάρια σ' στη γουνιά για να ζισταθούν, ώσπου ίγώ να σι θκιάσου ένα πόντζ».

Ετυμολ. Είναι αντίθετο του «πουδένουμι» (= υποδένομαι).

Ξιπραντζαλίζου. Ξεστήνω.

Γραμ. Ξιπραντζάλ'ζα, Ξιπραντζαλίσου, Ξιπραντζάλ'σα,

Ξιπραντζαλίζουμι, Ξιπραντζαλίζουμαν, Ξιπραντζαλ'στώ, Ξιπραντζαλίσ'κα.

Π.χ. «Τρέχα 'ρα Χρήστου να στήσις την παίδα που είνι ψ'λά στη γκουρτζιά. Δε γλέπ'ς ξιπραντζαλίσ'κι».

Δίστιχο από τραγούδι:

«Ξιπραντζαλίσ'κι του κλουβί, κόρη Καλαματιανή φεύγει το χελιδόνι, της αγάπης μου τ' αηδόνι».

Ξιρακιάς (ο). Σιαπανήσιος, εκείνος που κατάγεται από πάνω, από τά βουνά.

Γραμ. οι ξιρακιάδις. Μερικές φορές συναντάται και το θηλυκό: η ξιρακίνα, οι ξιρακίνις.

Π.χ. «Ούλα τα πρώτα τα ντάμια τάπιασαν οι ξιρακιάδις».

Ξιραμάρα (η). Απαγόρευση ξύλου με το χέρι.

Γραμ. οι Ξιραμάρις.

Π.χ. «Σ' είπα κι άλλ' βουλά ξιραμάρα μι του χέρ' σ' άμα είσι μι τα μικρά. Άλλοι ως θα βγάλου του λουρί».

Κοινή έκφραση: «Μι του στόμα μπάρα μπάρα, μι τα χέρια ξιραμάρα».

Βοήθ. (16)

Ξιρή (η). Εκτός από το γνωστό παιχνίδι της τράπουλας σημαίνει και το ανδρικό μόριο.

Γραμ. οι Ξιρές.

Π.χ. «Μι βάρισις στην ξιρή χουρις να του θέλ' κι μη πουνάει τώρα πουλύ».

Βοήθ. (13,7)

Ξιριπιώνου. Βγάζω τις ρίζες.

Γραμ. Ξιρίπιουνα, Ξιριπιώσου, Ξιρίπιουσα.

Π.χ. «Σήμιρα πήγα μι τη σκιπαρνιά κι ξιρίπιουσα του κινούργιου τ' αμπέλ'».

Ξιρουκαΐρέτ(ι) (το). Ψευτοκουράγιο, προσποιητή παλληκαριά.

Γραμ. τα ξιρουκαΐρετια.

Π.χ. «— Γλέπου στ' είσι πουλύ καλά ύστιρα απ' τη θιρμασιά σ'. — Καλά, τι καλά, ξιρουκαΐρετια δε λες».

Βοήθ. (14)

Ξιρουτσάντσα (η) ή ξιρουτσάντζαλ(η). Παλαβωμάρα, παιχνίδισμα άσχημο, νάζι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έλα τώρα, μη μι κάν' ξιρουτσάντσις, σύρι ικεί που σι λέσου».

Ξιρ(ι)κός -η -ό. Ξερικός, τόπος που έχει ξέρα, δέν ποτίζεται.

Γραμ. οι Ξιρ'κοί, -ές -ά.

Π.χ. «Είνι ξιρ'κά τα χουράφια αυτά κι δε μπουρούν να θκιάσουν βαμπάκ'».

Ξισαμάρουτους -η -ου. Χωρίς σαμάρι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ξισαμάρουτου τώχ'ς ακόμα του γουμάρ'»;

Παροιμία: «Γουμάρ' ξισαμάρουτου» (= αναίσχυντος ολοκληρωτικά).

Βοήθ. (1,288)

Ξισαμαρώνου. Βγάζω το σαμάρι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ξισαμαρώστι τα γουμάρια κι αφήστι τα να βουσκήσουν στου χαντάκ'».

Ξισβιρκιάζου. 1. – Βγάζω το σβέρκο, χτυπώ στο σβέρκο, ταλαιπωρώ το σβέρκο. 2. – Αποπατώ (στη μέση φωνή).

Γραμ. Ξισβέρκιαζα, Ξισβιρκιάσου, Ξισβέρκιασα, Ξισβιρκιάζουμι, Ξισβιρκιάζουμαν, Ξισβιρκιαστώ, Ξισβιρκιάσ'κα.

Π.χ. 1. – «Τουν έδούσι μίνια παταριά κι τουν ξισβέρκιασι». «Αμάν ξισβιρκιάσ'κα να τηράου στουν πίνακα, απ' είνι στουν πλαινό τοίχου». 2. – «Αμ ποιός ξισβιρκιάσ'κι μέρα μισ'μέρ' ιδώ στου ξιάναγου;»

Ξισκανταλίζου. Ξεστήνω, νεκρώνω τη σκανδάλη.

Γραμ. Ξισκαντάλζα, Ξισκανταλίσου, Ξισκάνταλ'σα, Ξισκανταλίζουμι, Ξισκανταλίζουμαν, Ξισκανταλ'στώ, Ξισκανταλίσ'κα.

Π.χ. «Ξισκανταλίσ'κι η πάτα, πάου πάλι να τη στήσου».

Ξισκάου. Εκτός από τη συνηθισμένη έννοια του ξεσκάζω σημαίνει και: ξεσχίζω, σχίζω.

Γραμ. Ξέσκαγα και ξισκούσα και ξέσκ'ζα, Ξισκίσου, Ξέσκ'σα.

Π.χ. «Άν δεν τα πώ στου μπατέρα του βράδ' που μι ξέσκ'σις του τιτράδιου, να μη μι λέν Στάσα».

Ξισκλίδ(ι) (το). Ράκος, ξέφτι, απομεινάρι.

Γραμ. τα ξισκλίδια.

Π.χ. «Σύρι κι μάσι (= μάζεψε) ικείνα τα ξισκλίδια που απόμ'ναν στου κατώ».

Βοήθ. (10,67)

Ξισόιφτους -η -ου. Κακοαναθρεμένος, όχι από σόι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Άμα σι λάβου αρά ξισόιφτου θα σι σπάσου τα πουδάρια σ'».

Ξισουεύσου. Άλλάζω σόι, δέν συμπεριφέρομαι σωστά.

Γραμ. Ξισόισα, Ξισουέψου, Ξισόιψα. (Χρησιμοποιείται κυρίως ο αδριστος).

Π.χ. «Πάει αυτό του πιδί ξισόιψι ντιπ απού ντιπ».

Βοήθ. (14)

Ξισπαθών(ει). Η ιδιωματική του έννοια είναι: στην περίπτωση του τράγου, ότι βγάζει έξω το πέος του (μάλιστα για πρώτη φορά).

Γραμ. Ξισπάθουνι, Ξισπαθώσ', Ξισπάθουσι.

Π.χ. «Ξισπάθουσι σήμιρα του μικρό του τραϊάκ'».

Βοήθ. (16)

Ξισταχυάζου. Βγάζω στάχυα.

Γραμ. Το συναντάμε πάντα στο τρίτο πρόσωπο: ξιστάχυαζι, ξισταχύασ', ξιστάχυασι.

Π.χ. «Πήγις στου μπιιλίκ' να δείς; Ξιστάχυασαν κιόλας τα στιάρια».

Ξισυλλουιάζου. Ξενιάζω, είμαι χωρίς συλλογή.

Γραμ. ξισυλλόιαζα, ξισυλλουιάσου, ξισυλλόιασα.

Π.χ. «Τι ανάγκ' έχ' σ τώρα, τα παντριψις τα κουρίτσια σ', πάει ξισυλλόιασις».

Βοήθ. (16)

Ξισφουρλιάζουμι. Διαλύομαι.

Γραμ. Συναντάται μόνο στους τύπους: ξισφουρλιαστεί, ξισφουρλιάσ'κι.

Π.χ. «Αυτό του διμάτ' δεν του γλέπου διμένου καλά, θα ξισφουρλιαστεί». «Ξισφουρλιάσ'κι η σφούρλα μ', σταμάτα να τη μάσου ματαπάλι».

Βοήθ. (15)

Ξιτσανίζου. Ξεμυαλίζομαι, ξελογιάζομαι, ερωτεύομαι.

Γραμ. ξιτσάν'ζα, ξιτσανίσου, ξιτσάν'σα.

Πχ. «Πάει ξιτσάν'σι κι αυτό που τού. χαμαν κρυφό καμάρ'»

Ξιφιστικιάζου. Χαλάω, ξεχαρβαλώνω.

Γραμ. ξιφιστέκιαζα, ξιφιστικάσου, ξιφιστέκιασα.

Π.χ. «Τα ξιφιστέκιασις τα παπούτσια σ'. Να δούμι τι θα βάλ' σ τώρα την Κυριακή στην ικκλησιά».

Βοήθ. (16)

Ξιφτέρ(η) (το). Εκτός από τη συνηθισμένη έννοια σημαίνει και: εξαπτέρυγο, το παιδί που παίρνει εξαπτέρυγο.

Γραμ. τα ξιφτέρια.

Π.χ. «Θα πααίνου προυί στην ικκλησιά σήμιρα για να ντυθώ ξιφτέρ'».

Βοήθ. (14)

Ξιχαλίζου καί ξιχαλάου. Ξύνω την πληγή.

Γραμ. ξιχάλ'ζα και ξιχαλούσα, ξιχαλίσου, ξιχάλ'σα, ξιχαλίζουμι, ξιχαλίζουμαν, ξιχαλ'στώ, ξιχαλίσ'κα.

Π.χ. «Μην ξιχαλίεις του μιμί σ' γιατί θα βγάλ' ματαπάλι αίμα»

Βοήθ. (11)

Ξ(υ)λάγγ(ου)ρου (το). Πεπόνι ανώριμο.

Γραμ. τα ξ'λάγγ'ρα.

Π.χ. «Έφιρις παπού καν'να ξ'λάγγ'ρου απ' του καπνό»;

Ξ(υ)λάλιτρου (το). Ξύλινο αλέτρι.

Γραμ. τα ξ'λάλιτρα.

Π.χ. «Του ξ'λάλιτρου έχ' νια χειρουλάβα ινώ του σιδηράλιτρου έχ' δυο».

Εγκυλ. Τα κύρια μέρη του ξυλάλετρου είναι τα ίδια περίπου με του σιδηράλετρου ήτοι: 1) Η μακριά γυριστή δοκός, ο άξονας, που λέγεται σταβάρι δεξιά και αριστερά της οποίας ζεύνονται τα ζώα κυρίως βόδια ή γελάδια. 2) Το παπούτσι ή κουντούρι που αποτελεί βάση του αλετριού. Σε ειδική υποδοχή του στερεώνεται το σταβάρι, ενώ σε άλλη υποδοχή στερεώνεται με ειδικές ξύλινες σφήνες το τριγωνικό σιδερένιο υνί με τη μακρουλή ουρά του. 3) Η σπάθη που στερεώνεται επίσης στο παπούτσι και στηρίζει ακόμα περισσότερο το σταβάρι. Το σχήμα της μοιάζει με σπάθα. 4) Η χειρολάβα που αποτελεί ένα σώμα με το παπούτσι και την οποία πάνε με το χέρι του ο γεωργός για να διατηρήσει όρθιο το αλέτρι και να το καθοδηγεί σωστά στην αυλακιά.

Βοήθ. (6,32).

Ξ(υ)λίκ(ι) (το). Ξύλινο μέρος, ξύλινο πράγμα.

Γραμ. τα ξ'λίκια.

Π.χ. «Χάλασαν τα ξ'λίκια απ' του σαμάρ'. Είμαστι για ν' αγουράσουμι κινούργια».

Βοήθ. (16)

Ξ(υ)λόπρουκα (η). Ξύλινη πρόκα για τα παπούτσια.

Γραμ. της ξλόπρουκας, οι ξλόπρουκις.

Π.χ. «Σώθ'καν οι ξλόπροκις Νώντα, άδειασι λίγις ακόμα στουν πάγκου».

Ξόψ(η). Βλ. ξώπσ(η).

Ξυθαλάς (ο). Ανόητος, ψηλός και άμυαλος.

Γραμ. οι ξυθαλάδις.

Π.χ. «Δε μπουρεί να σι κάν' αυτός η ξυθαλάς τέτοια δ'λειά.

Βάλ' του καλά στου μυαλό σ'».

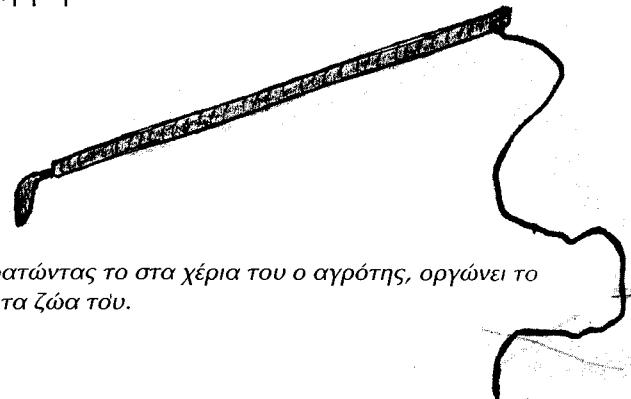
Ξυλκός -κιά -κο. Δένδρο καρποφόρο (κυρίως).

Γραμ. οι ξυλκοί -κιές -κά.

Π.χ. «Μι φύτιψι κι καμπόσα ξυλκά στ' αμπέλι μ' η πατέρας».

Βοήθ. (16)

Ξυλουσίδιρου (το). Μικρό ραβδί με ξύστρι στο ένα άκρο, απαραίτητο για το όργωμα.

Ξυλουσίδιρου: Κρατώντας το στα χέρια του ο αγρότης, οργάνωνε το χωράφι με τα ζώα τόν.

Γραμ. τα ξυλουσίδιρα.

Π.χ. «Δόσ' του κι καναδυό βουρδουλιές μι του καμ'τσίκ' απ' του ξυλουσίδηρου, να μάθ' να κάν' κόγκσις».

Βοήθ. (6,38).

ξυλουφάι (το). Λίμα για την επεξεργασία του ξύλου.

Γραμ. τα ξυλουφάια.

Π.χ. «Φέρι μι λίγου του ξυλουφάι να ξύσου του μπαστούν' ιδώια απ' έχ' αγκίδις».

Βοήθ. (16)

ξυντένου. Ξεντύνω.

Γραμ. ξέντυνα, ξυντήσου, ξέντυσα,
ξυντένουμι, ξυντένουμαν, ξυντυθώ, ξυντύθ'κα.

Π.χ. «Μη ξυντένισι έτο' θα την αρπάξ' κι θα σι βάλου κουφτά πουτήρια του βράδ'».

ξυντέν(η)ς (ο). Ξέντυτος.

Γραμ. οι ξυντέν'δις.

Π.χ. «Έτο' ξυντέν'ς όπους είσι θα πάρ'ς κανιά πούντα. Σύρι να βάλ'ς του κουλόβιου». Άλλα κυρίως λέγεται μεταφορικά: «Αρά αυτοί οι ξυντέν'δις θέλουν να μας κυβιρήσουν;»

Βοήθ. (14)

ξύστρα (η). Εκτός από τις γνωστές έννοιες του όργανου που ξύνουν το μολύβι, το ζυμοσκάφιδο, το άλογο, σημαίνει και το σιδερένιο όργανο με το οποίο μαζεύουν τη στάχτη από τη γωνιά.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μάσι μι την ξύστρα τσι βουνιές που είνι αναμένις κι βάλ' τις απάν' στη γάστρα για να μήν κρυώσ' αγλήγουρα».

ξυώ. Ξύνω.

Γραμ. έξυνα, ξύσου έξυσα.

Ξυώμι και ξυέμι, ξυώμαν, ξυστώ, ξύσ'κα.

Π.χ. «Πάν τα γουμάρια κι ξυώντι στη σκαμνιά. Θα την τσακίσουν κανιά ώρα».

Αίνιγμα: «Δυό παπάδις ξυώντι κ'λιά μι κ'λιά κι τραβιώντι απ' τα μαλιά» (λανάρια).

Περιγελαστικό δίστιχο:

«— Τι έχουν τα κλαριά κι σειώντι;
— Βινισιώτης παν' κι ξυώντι», (από την πολλή ψείρα).

Βοήθ. (1,293), (1,334)

ξώποσ(η). Ξώπετσα, ξυστά.

Π.χ. «Πάλι καλά που σι πήρι ξώποσ' του τσιλικάρ' κι δε σ' έβγαλι του μάτ'».

Παρατ. Γράφεται και ξόψ(η) επειδή υπάρχει και η άποψη ότι δεν προέρχεται από το «ξώπετσα» αλλά από το εξ όψεως (= μόλις τό άγγιξε).

Βοήθ. (10,572)

όκνα (η). Βούλωμα, καπάκι βαρελιού.

Γραμ. οι όκνις.

Π.χ. «Χάλασι η όκνα απ' του βαρέλ' κι θά μυρίσ' του τυρί».

Βοήθ. (16)

όλιου (το). Καθαρτικό υγρό (παχύρρευστο), καθάρσιο.

Γραμ. δεν έχει πληρυντικό.

Π.χ. «Για να δώσου του όλιου στου κουρίτσι μ' πρέπ' να του κλείσου τη μύτη τ' κι να έχου έτοιμ' νια κουταλιά μέλ' για να μη του ξιράσ'».

όμπγιου (το). Έμπυρο, υγρό υποκίτρινο που βγαίνει από πληγή.

Π.χ. «Έμπασι πουλύ όμπγιου η πληγή κι δε μ' αρέσ' η δ'λειά σ'».

Ετυμολ. Προέρχεται από το έμπυρον (πύον).

όντας. Όταν.

Π.χ. «Άρχισάμαν του δεύτερου σαΐτάρ' όντας ήρθι η δυχατέρα μ' κι μας έφιρι φαΐ στου μπακράτο».

οό - οό. Προσταγή προς τα γελάδια - βόδια για να φύγουν.

Π.χ. «οό - οό έξ' απ' του λιβάδ' ».

όργους (ο). Αυλακιά χωραφιού ανάμεσα σε δυο σποριές.

Γραμ. οι όργ'.

Π.χ. «Είνι μιγάλους η όργους απ' του χουράφ' αυτό. Ανατρόμαξα να τουν βγάλου».

ουβριός -ά -ό. Κακεντρεχής, πανούργος, ανάποδος.

Γραμ. οι ουβριοί -ές -ά.

Π.χ. «Αγιέμ αυτόν τουν ουβριό έβαλις να σ' υπουστηρίξ'; Αυτός μπουρεί ταχιά να σι σκάψ' κι του λάκου σ' ακόμα».

«Πλακώνουν οι γινίτσαροι κι οι ουβριοί αντάμα» (Δημοτικό τραγούδι).

Ετυμολ. Προέρχεται από το εβραίος - ουβραίους - ουβριός.

ουβρός (ο). Περιφραγμένος χώρος για να διανυκτερεύουν τα ζευγάρια.

Γραμ. οι ουβροί.

Π.χ. «Ταχιά θέλου να πάρου τα βόδια απ' τουν ουβρό για να κάνου χουράφ'».

Βοήθ. (1 σελ. 83, 396, 418)

Εγκυλ. Ο ουβρός λεγόταν και νουβρός. Υπήρχαν δυο ουβροί στην περιοχή του χωριού. Ο ένας στη Λοξάδα και ο άλλος στο Γαλαζονέρι. Η περίοδος της λειτουργίας τους ήταν από τη γιορτή του Αγίου Γεωργίου (23 Απριλίου) μέχρι

τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου (26 Οκτωβρίου). Οι ουβροί λειτουργούσαν μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '60, οπότε και διαλύθηκαν από την έλλειψη ζώων γιατί είχε προ πολλού αρχίσει η εκμηχάνιση της καλλιέργειας.

ουγρατίζου. Αγανακτώ, μπλέκω.

Γραμ. ουγράτ'ζα, ουγρατίσου, ουγράτ'σα (συνηθισμένος τύπος είναι μόνο ο αόριστος).

Π.χ. «Αμάν πια ουγράτ'σα μι σένα κι μι του στιφάνι σ' απ' του γκυλάς ένα γκιριμέ;»

Βοήθ. (14)

«Βρε τι ουγράτ'σα η καημένους μι τούτα τα παλιόπιδα που μι τσάκ'σαν ούλα τα κιραμίδια».

Βοήθ. (16)

ουδιέτσι. Βλ. αδιέτσι(ι).

ουδίζουν. Μοιάζω, ταιριάζω.

Γραμ. ούδ'ζα, ουδίσου, ούδ'σα.

Π.χ. «Αυτό του πιδί, γιέμ, δεν ούδ'σι σι κάν'ναν (= κανέναν) απ' του σόι σας. Μιγάλις παλαβουμάρις κάν'».

ουδικεί. Βλ. αδικεί.

ουκάρκους-α -ου. Μιάς οκάς.

Γραμ. ουκάρ'κ' -ις -α.

Π.χ. «Αυτά ούλα τα μπουκάλια είνι ουκάρ'κα».

ούνι Λέξη με την οποία εκφράζομε την απορία, το αναπάντεχο.

Π.χ. «Ούνι, τι είν' αυτό πάλι απ' άκ'σα (= που άκουσα) σήμιρα;»

ουλαλά. Επιφώνημα πόνου.

Π.χ. «Ούλαλά πατέρα, μη μι βαράς, δεν του ματακάνου».

ουλουνοί. Όλοι.

Γραμ. ουλουνών, ουλουνούς.

Π.χ. «Μπράβου σας! Οι αρμαθιές απ' ουλουνούς σας σήμιρα ξιπέρασαν ται πινήντα».

ούλους -ούλ' -ούλου. Όλος.

Γραμ. ούλ', ούλις, ούλα.

Π.χ. «Σκουρδαλιά έτρουγάμαν ούλ' απ' την ίδια μπ'σούρα».

ουμπυάζου. Έχω ή βγάζω όμπυου (= πύον).

Γραμ. όμπυαζα, ουμπυάσου, όμπυασα.

Π.χ. «Όμπυασι του σπ'ρι στου πουδάρι μ' κι θέλου να του σπάσου για να καθαρίσ».

Βοήθ. (16)

ουντζιάκ(ι) (το). Σπορείο, φυτώριο καπνού.

Γραμ. τα ουντζιάκια.

Π.χ. «Έγιναν τα ουντζιάκια, ταχιά παμίτι να μαζώσουμι φτιό».

ουπ(ι)στιά (η). Πέτσινη λωρίδα που σγκαλιάζει τα πισινά του ζώου και προσαρμόζεται στο σαμάρι του έτσι ώστε να εμποδίζει το γλίστριμά του προς τα εμπρός.

Γραμ. οι ουπ' στιές.

Π.χ. «Κόπ'χι (= κόπηκε) η ουπ'στιά απ' του σαμάρ' κι θέλου ν' αραδίσου (= να φάξω να βρώ) για άλλ'».

ούστ. 1. – Προσταγή προς το γαϊδούρι για να απομακρυνθεί. 2. – Χαρακτηρισμός προς εκείνον που κάνει άπρεπη πράξη.

Π.χ. 1. – «Ούστ παλιουγόμαρου μι τουν ξιπάστριψις τουν κήπου». 2. – «Ούστ να χαθείς ιδώ ήρθις να βγάλ'ς του σβέρκους» (= εδώ ήρθες να αποπατήσεις).

ουχτρός (ο). Εχθρός.

Γραμ. οι ουχτροί.

Π.χ. «Είνι καλός άνθρουπους αυτός, δεν έχ' καέναν ουχτρό στου χουριό».

όφιους -ις -α. Φαρμακερός, άνθρωπος δόλιος κακεντρεχής.

Γραμ. οι όφιοι -ις -α.

Π.χ. «Δεν ξέρ' τι όφιου κουρμί είνι αυτός η Μήτρους. Άλλασι λέει κι άλλα έχ' στου μυαλό τ' να σι κάν'. Θα σι χαντακώσ' κι σένα, άγγ'σι τα μάτια σ'».

Βοήθ. (14)

όχτους (ο). Μικρό ύψωμα γης, όχθη ρυακιού χωρίς θάμνους.

Γραμ. οι όχτ' και τα όχτια.

Π.χ. «Πάου να ηλιαστώ λίγου πέρα στουν όχτου απού είνι απόγουνου».

πααίνου και πάου. Χρησιμοποιείται με τις γνωστές έννοιες του πηγαίνω.

Γραμ. Πάου, πάς, πάει, πάμι και παμίτι, πάτι, πάν. Πάινα, θα πααίνου και θα πάου, πήγα.

Π.χ. «Ιλάτι, παμίτι ούλ' να στήσουμι παΐδις σ' τοι γκουρτζίές». «Χτές που πάινα στου λόγγου μι μπήκι πατ'λιά στου πουδάρ', γιαυτό κ'τσαίνου (= κουτσαίνω) σήμιρα».

παγκλίδια (τα). Συντρίμματα.

Π.χ. «Πωπώ τι έπαθα η έρ'μους. Αγλίστρησα, μ' έπισι η στάμνα απ' του νώμου (= από τον ώμο) κι έγινι παγκλίδια».

Βοήθ. (1,339)

παζάρια (τα). Στήν έκφραση «μ' έκανι παζάρια» έχει την έννοια της υπόσχεσης, της δέσμευσης.

Π.χ. «Μ' έκανι παζάρια όταν πιθάν' να μην τουν κάνου μακά-

ρισ' για να μην ξουδιυτώ, ιπειδής ήμασταν φτουχοί».

παθής (ο). Παθών.

Π.χ. «Είμι παθής κι ξέρου τι κακό είνι να χάεις του γιο σ' στουν πόλιμου».

«Η παθής κι μαθής, τι να κάνου, έπριπτι πρώτα να την πάθου για να μάθου».

Βοήθ. (14)

παΐδια (τα). Πόδια και ειδικότερα κνήμες.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στον τύπο αυτό.

Π.χ. «Θα σι σπάσου τα παΐδια αν του ξανακάν'ς.»

Περιγελαστικός στόχος: «Να μην πας κι για τσουκνίδια κι σι σπάσουν τα παΐδια».

Βοήθ. (1,327)

παίνια (η). Έπαινος.

Γραμ. οι παίνιις.

Π.χ. «Άιντι μας τα παραλές, ούλου παίνιις είσι για τ' αγγόνια σ'».

πάκια (τα). Πόνοι στη μέση.

Π.χ. «Μ' έπισαν τα πάκια, θα νάρθ'ς να μι τα σ'κώεις;»
Εγκυλ. Τα πάκια είναι πόνοι της μέσης που θεραπεύονται όταν ένας ειδικός έρθει και «σηκώσει τα πάκια» ή ένα μικρό παιδί με γυμνά πόδια πατήσει πάνω στην πλάτη του αρρώστου και ειδικότερα στη μέση.

Βοήθ. (1, 277)

παλαβανάγκ(η) (η). Τρομερό συνόχι, μεγάλη καταρρόη.

Γραμ. οι παλαβανάγκις.

Π.χ. «Έχου νια παλαβανάγκ' απ' δε μ' αφήν' ν' ανοίξου τα μάτια μ'.»

Βοήθ. (14)

παλαμάς (ο). Ψάθινο καπέλλο με πλατύγυρο.

Γραμ. οι παλαμάδις.

Π.χ. «Ικεί π' θα πας ν' αλουνίεις, να βάλ'ς κι τουν παλαμά, μη σι βαρέσ' η ήλιους στου κιφάλ».

Βοήθ. (15)

παλαμίζου. Αλείφω με λάσπη το πάτωμα χρησιμοποιώντας την παλάμη μου.

Γραμ. παλαμ'ζα, παλαμίσου, παλάμ'σα.

Π.χ. «Μήν πααίν'ς ακόμα στην κουζίνα γιατί τώρα μόλις την παλάμ'σα κι δε στέγνουσι ακόμα».

Εγκυλ. Συνήθιζαν παλιότερα οι Καναλιώτες να παλαμίζουν τα ισογεια δωμάτια και ιδιαίτερα την κουζίνα. Έτσι αφού έπαιρναν ειδικό χώμα (γλίνα), το έκαναν λάσπη λεπτόρευστη και με εξαιρετική επιδεξιότητα άλειφαν το πάτωμα και τους τοίχους μερικές φορές. Έτσι το δωμάτιο ήταν φρεσκαρισμένο και καθαρό

για τις γιορτές που συνήθως πλησίαζαν.

Βοήθ. (10,309)

παλάμισμα (το) ή παλαμαριά (η). Το άλειμμα του πατώματος ή του τοίχου με λάσπη.

Γραμ. τα παλαμίσματα, οι παλαμαριές.

Π.χ. «Πού να βρείς σπίτ' μι παλαμαριά σήμιρα στου χουργιό. Τα σάρ'σαν ούλα κι τά 'θκιασαν κινούργια».

Βοήθ. (14)

παλαμουδέρνου. Είναι σκληρά τα πέλματα των ποδιών μου και πονούν.

Γραμ. παλαμόδιρνα, παλαμουδέρου, παλαμόδειρα.

Π.χ. «Πιρπατάει ξιπόλ'τους σ' τσι πέτρις κι παλαμόδειραν τα πουδάρια τ'».

Βοήθ. (14)

παλιάμπιλα (τα). Τοπωνύμιο περιοχής όπου υπάρχουν αμπέλια Καναλιωτών.

Π.χ. «Του αμπέλι μ' πέρα στα Παλιάμπιλα τόπιασι φυλλοξέρα κι πάει χαμένου, ξιράθ'κι».

Ετυμ. Προέρχεται από τα «παλιά αμπέλια».

Παλικαστρινός -ή -ό. Ο κάτοικος του Παλιόκαστρου (Μητρόπολης).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Νοίκιασα του χουράφι μ' στου Σχανέ σι Παλικαστρινό.»

Παλικόπρ(ι) (το). Τοπωνύμιο περιοχής κοντά στον Αϊλιά.

Π.χ. «Παμίτι πιδιά στου Παλικόπρ' να παίξουμι τσι φυλακισμέν'».

Εγκυλ. Στο Παλικόπρι άλλοτε έρχονταν έμποροι από τα Τρίκαλα κυρίως και αγόραζαν τα σταφύλια κατευθείαν από τους αμπελουργούς. Στη συνέχεια τα παταύσαν με ειδικό συνεργείο μέσα σε κάδες μεγάλες, για να βγάλουν μούστο, τον οποίο μετέφεραν μέσα σε μεγάλα τουλούμια. Τα τσίπτρα που απέμεναν με την πάροδο του χρόνου γίνονταν κοπριά, από την οποία πήρε και το όνομα Παλικόπρι (παλιά κοπριά).

Σύμφωνα όμως με άλλη εκδοχή το όνομα Παλικόπρι οφείλεται στις κοπριές που μετέφεραν εδώ οι Καναλιώτες το χειμώνα, τις άφηναν για να «χωνέψουν» και τις έπαιρναν την Άνοιξη ή το καλοκαίρι για να κοπρίσουν τα αμπέλια τους. Από τις κοπριές αυτές έμεναν υπόλοιπα που αποτελούσαν τις παλιές κοπριές εξού και Παλικόπρι.

Βοήθ. (1,91)

Παλιόκαστρου (το). Παλιότερη ονομασία του χωριού Μητρόπολη με το οποίο συνορεύουν τα Κανάλια προς το Νότο.

Π.χ. «Έρχουμι πέρα απ' του Παλιόκαστρου, κι φέρνου του άλισμα απ' του μύλου.»

Παλιόμ'λου. Τοπωνύμιο περιοχής κοντά στη Σαρακίνα.

Π.χ. «Για να πάς στου Παλιόμ'λου τα παλιά τα χρόνια έπριπτι να πιράεις την Πάσχα μι του μαδέρ'».

Εγκυλ. Το όνομα του τοπωνυμίου αυτού προέρχεται από τις λέξεις παλιός μύλος. Πραγματικά στη θέση αυτή υπήρχε ένας παλιός νερόμυλος που κινούνταν με το νερό της Πάσχας και ανήκε σε δυο ντόπιους κατοίκους. Άλλοι λένε όμως ότι ο μύλος αυτός ανήκε στον Οσμάμπεη, διοικητή της περιφέρειας της Λάσσας.

Βοήθ. (1,82)

Παλιουπήγαδα (τα). Τοπωνύμιο περιοχής που βρίσκεται νότια του Μούρκ.

Π.χ. «Τα μπουστάνια που είνιαν πέρα στα παλιουπήγαδα έχουν γούρμα (= ώριμα) καρπούζια κι πιπόνια.»

Εγκυλ. Κατά το 19ο αιώνα, τότε που το χωρίο του Αϊγιάνη βρισκόταν σε ακμή και άρχισε να αναπτύσσεται το Μούρκ, στη θέση του τόπου αυτού μερικοί κάτοικοι έκαναν κεραμαριά. Γιαυτό και άνοιξαν λάκκους για να βγάλουν χώμα και πηγάδια για να βρούν νερό. Με την παρακμή του χωριού όμως και τη διάλυσή του εγκατέλειψαν και αυτοί την εργασία τους. Έτσι στη θέση αυτή έμειναν τα λίγα παλιά πηγάδια και μερικά κεραμίδια.

Παλιουράκια (τα). Τοπωνύμιο περιοχής κοντά στου «Μπικίρ τη ράχ», όπου υπήρχαν πολλά και μικρά παλιούρια.

Π.χ. «Έχουν ένα καπνουχώραφου κάτ' στα Παλιουράκια που μι κάν' τουν καλύτιρου καπνό.»

Βοήθ. (15)

πάλιουρας (ο). Μεγάλο παλιούρι.

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Πάου να μακρουσκ'νήσου του γουμάρ' κι να του δέσου απ' τουν πάλιουρα.»

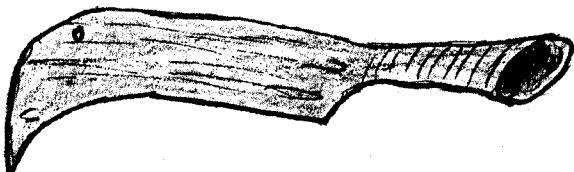
παλιουρουκόπους (ο). Σιδερένιο κοφτερό εργαλείο με γαμψή μύτη στο ένα άκρο και χειρολαβή στο άλλο.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάρ' τουν παλιουρουκόπου να κόψ' αυτά τα παλιούρια.»

Εγκυλ. Ο παλιουροκόπος χρησιμεύει για να κόβουν σκληρά χαμόκλαδα, κλαριά και κυρίως παλιούρια από τα οποία και πήρε το όνομα.

Πολλές φορές στην εσωχή της λαβής στερεωνόταν στειλιάρι για να γίνεται

παλιουρουκόπους: Είναι όμοιος με κλαδευτήρι αλλά πιο γερός και βαρύς αφού είναι ολόκληρος σιδερένιος.

από μακριά το κόψιμο. Κατασκευάζονταν και από τους σιδεράδες του χωριού.

Το μήκος του χωρίς στειλιάρι είναι 30 - 40 εκ.

Βοήθ. (6,38)

Παλιουρούτ(η)ς (ο). Μαχαλάς που βρίσκεται στα βόρεια του χωριού.

Π.χ. «Η Παλιουρούτ'ς η μαχαλάς είνια σήμιρα η καλύτιρους απ' ούλ' τοι μαχαλάδις του χωριού.»

Ετυμολ. Ίσως προέρχεται από την κάποτε ασημότητα και φτώχεια των κατοίκων του, οι οποίοι φορούσαν παλιά ρούχα, παλιόρουχα, παλιορούτια.

παλιουχώραφου (το). 1. – Παλιό χωράφι. 2. – Νεκροταφείο.

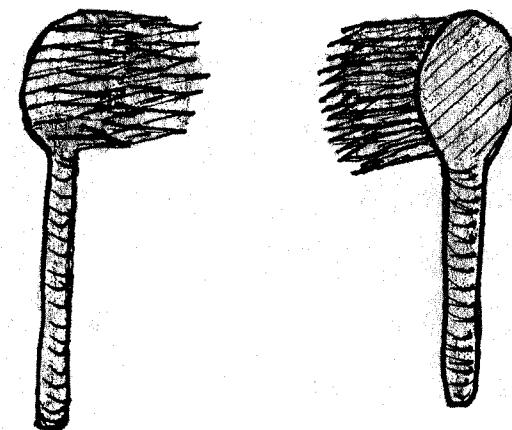
Γραμ. τα παλιουχώραφα.

Π.χ. 1. – «Αυτό του παλιουχώραφου πουτές δε θικάν' καλό καπνό». 2. – «Πάου στου παλιουχώραφου ν' ανάψου τουν πατέρα (= ν' ανάψω το καντήλι του πατέρα).»

παλκουλάναρος (το). Εργαλείο με το οποίο ξαίνουν τα μαλλιά. Γραμ. τα παλκουλάναρα.

Π.χ. «Στα παλιά τα χρόνια έξιναν τα μαλλιά οι γριές μι τα παλκουλάναρα.»

Εγκυλ. Τα παλκολάναρα αποτελούνται από μια ξύλινη λαβή, η οποία στο άλλο της άκρο φαρδαίνει και έχει προσαρμοσμένες σιδερένιες βελόνες με μεγάλο μήκος, παράλληλες μεταξύ τους. Κρατώντας η υφάντρα τα δυο παλκολάναρα με τα χέρια της αντικρυστά, έβαζε ανάμεσά τους το μαλλί και τρίβοντάς τα το έξινε ώστε να ξεχωρίζουν οι μακριές οι τρίχες με τις οποίες έφκιαναν το σκουτί.

παλκουλάναρα: Για να ξαίνουν τα μαλλιά οι Καναλιώτισσες.

παμζάρα (η). Τσαλαπετεινός (έποψ).

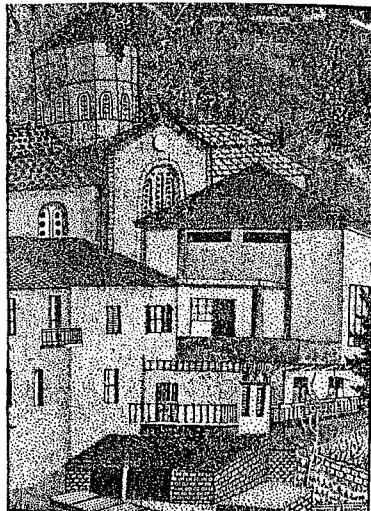
Γραμ. οι παμζάρις.

Π.χ. «Πάμι ιδώπουκείθι να κυνηγήσουμι παμζάρις».

Βοήθ. (1,69)

Παναγίς. Η ημέρα του 15/Αυγούστου που γιορτάζει η Κοίμηση της Θεοτόκου και πανηγυρίζει το χωριό.

Π.χ. «Να μι ράψ' αυτό του κουστούμ' για να τώχου πέρα σ' τοι Παναγίς».

Παναγίς: Ο ναός της Παναγίας ανάμεσα στα πέτρινα Καναλιώτικα σπίτια.

Έργο του Καναλιώτη Στέφανου Πρίντσιου.

Παναϊώτ(η)ς. 1. – Παναγιώτης.

2. – Στη φράση «θα σι κάνου να πεις του Δισπότ' Παναϊώτ'» σημαίνει: θα σου κάνω να ζαλιστείς ώστε να μην αναγνωρίζεις προσφίλή σου πρόσωπα.

Π.χ. 1 – «Έλα κι συ Παναϊώτ' να κάτσουμι να πιούμι ένα τσιπ'ράκ'».

2. – «Άμα σι λάβου στα χέρια μ' θα σι κάνου να πεις του Δισπότ' Παναϊώτ'».

Βοήθ. (14)

πανιάζου. Γίνομαι σαν πανί, μαραγκιάζω.

Γραμ. πάνιαζα, πανιάσου, πάνιασα.

Π.χ. «Δε μπουρώ να μάσου άλλου καπνό. Πάνιασαν τα φύλλα απ' τη ζέστα κι δεν τσακίζουντι».

Ή και μεταφορικά:

«Μόλις άκ'σι ότι κηρύχ'κι πόλιμους πάνιασι (=χλώμιασε, έχα-

σε το χρώμα του) απ' του φόβου τ'».

Βοήθ. (7)

πανν'χίδα (η). Βρασμένο στάρι για την εκκλησιά.

Γραμ. οι πανν'χίδις.

Π.χ. «Έχου έτοιμ' την πανν'χίδα για του ύψουμα στη γιουρτή σ'».

Ετυμ. Ίσως προέρχεται από τη λέξη παννυχίδα=ολονύκτια ακολουθία.

Βοήθ. (5)

Εγκυλ. Την πανν'χίδα οι νοικοκυρές την ετοίμαζαν ως εξής: Έβαζαν στάρι στην τσιούμα, το έβρεχαν ελαφρά, το στουμπούσαν για να αποχωριστεί η φλούδα και ύστερα το λίχνιζαν για να φύγει και να παραμείνει έστι το καθαρό και γιαλιστερό στάρι. Αυτό στη συνέχεια το έβραζαν, το έβαζαν μέσα στο πιάτο αρκετά στραγγισμένο, πρόσθεταν από πάνω και μπόλικη ήχην ζάχαρη, ή πολλές φορές και τρίμματα από καρύδια, αμύγδαλα κλπ. ώστε να γίνει περισσότερο νόστιμο. Τέλος σχηματίζαν με καφέ το σημείο του σταυρού ή και άλλα παραδαλούδια εκκλησιαστικά και το πήγαιναν στην εκκλησιά, είτε για μνημόσυνο είτε για ύψωμα.

πανουκάπ(ου)λια (τα). Πέτσινα λουριά πάνω από τα καπούλια του ζώου που συγκρατούν το σαμάρι να μην τρέφτει προς τα μπρος.

Π.χ. «Κόπ'κι ένα λουρί απ' τα πανουκάπλια κι θέλου του τσαγκ' ρασούφλ' για να του φκιάσου».

Εγκυλ. Στα πανωκάπουλα περιλαμβάνεται και δερμάτινη λουρίδα που ξεκινούσε διπλή ανάμεσα από τα πίσω «κουτσάκια» του σαμαριού, περνούσε από τη ρίζα της ουράς του μουλαριού και κατέληγε στον ίδιο κρίκο ανάμεσα στα «κουτσάκια».

Στα μπροστινά πόδια ήσαν άλλες δύο δερμάτινες λουρίδες που ξεκινούσαν ή καθεμιά από τα μπροστινά «κουτσάκια» και κατέληγαν στο ίδιο μέρος. Χρησίμευαν για να μην επιτρέπουν το σαμάρι να γείρει προς τη μια ή την άλλη μεριά.

Βοήθ. (14)

πανουσάμαρα. Πάνω από το σαμάρι.

Π.χ. «Αυτό το διμάτ' θα του βάλου πανουσάμαρα».

πάντα (η). Κέντημα που κρεμιέται στον τοίχο για να στολίζει το δωμάτιο.

Γραμ. οι πάντις.

Π.χ. «Μαρ' πότι την έφκιασις αυτή την όμορφ' την πάντα κι δε σι πήρα χαμπάρ' ντίπ;»

Βοήθ. (6,30)

παντιχαίνου. Έχω παντοχή, στριζόμαι, ελπίζω.

Γραμ. παντίχινα, οι άλλοι χρόνοι δεν χρησιμοποιούνται.

Π.χ. «Στην πείνα μας έσουσι αυτό του χουράφ', γιαυτό κάθι

βουλά παντιχαίνου ότ' θα βγάλ' καλό στιάρ'».

Βοήθ. (16)

πάντοιους -α -ου. Παντοίος. Χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στη φράση «η τέτοιους κι η πάντοιους» = ο άνθρωπος για τον οποίο λέγονται πολλά, ή δεν ξέρομε το όνομα.

Γραμ. οι πάντοι -ις -α.

Π.χ. «Τι η τέτοιους κι η πάντοιους μι λες, θα θυμ'θείς επί τέλους τ' όνουμά τ' ή όχ';»

Βοήθ. (14)

παντουχή (η). Ελπίδα, καλή εξέλιξη, βοήθεια.

Γραμ. Χρησιμοποιείται μόνο σαυτόν τον τύπο.

Π.χ. «Ξέρου που δεν έχου κανιά παντουχή απού σένα, αλλά θελου ισύ να προυουδέψεψ». Βοήθ. (11)

παξάδι(ι) (το). Μπλέξιμο, φασαρία.

Γραμ. τα παξάδια.

Π.χ. «Άμα ζ'γωεις (=ζυγώσεις) άλλ' φουρά στην αστρέχα μ' θα νά' χ'ς παξάδια». Βοήθ. (15)

παπαδάκους (ο). Κοντό και χοντρό ματέρι, πάνω στο οποίο στηρίζονται τα τέσσερα κύρια ματέρια μιας στέγης ή η οριζόντια δοκός της κορυφής της στέγης.

Γραμ. οι παπαδάκι.

Π.χ. «Η Ντούλας πιλικάει τουν παπαδάκου κι οι άλλ' μαστόρ' τιριάζουν τα ματέρια». Βοήθ. (14)

παπαλούδα (η). 1. – Ψημένο ξηρό καλαμπόκι, παπαδίτσα (ππού κόρν).

2. – Κούρεμα με την ψιλή μηχανή.

Γραμ. οι παπαλούδις.

Π.χ. 1. – «Πωπώ κατ' τρανές παπαλούδις απού βγάν' αυτό του καλαμπόκι». 2. – «Στό'φκιασι παπαλούδα του κιφάλ' η κουρέας». Βοήθ. (13,8) (15)

παπάρα (η). Είδος πρόχειρου φαγητού.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Θα θκιάσου παπάρα απόψι για να φάμι του ξιρό του ψουμί. Είνι κρίμα να του πιτάξουμι». Εγκυλ. Το φαγητό αυτό παρασκευάζονταν κατά τον εξής τρόπο: Αφού η νοικοκυρά ταιγαρίσει το κρεμμύδι, ρίχνει νερό μέσα στην κατσαρόλα και περιμένει να πάρει ένα «χούχλο». Ύστερα ρίχνει μέσα «μπουκουσές» (=μπουκιές)

από ξηρό ψωμί, μπαγιάτικο. Όταν πλέον χλιαθεί σερβίρεται στην «μπουσόρα» για το φαγητό.

Βοήθ. (2, 41)

παπαρώνου. Μουλιάζω, φουσκώνω από το νερό όπου είμαι πολλή ώρα.

Γραμ. παπάρουνα, παπαρώσου, παπάρουσα.

Π.χ. «Παπάρουσαν ντιπ τα χέρια μ' απ' του πλύσιμου σήμιρα. Είχα νια τρακάδα ρούχα απ' έπλινα». Βοήθ. (16)

παπλιντζιάν(ι) (το) ή παπλιντζιάν(ι). Η μελιντζάνα.

Γραμ. τα παπλιντζιάνα.

Π.χ. «Πααίνου να μάσου καμπόσα παπλιντζιάνια απ' τουν κήπου για να φκιάσου φαΐ ταχιά».

παράβουλο (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: εξάρτημα του αλετριού.

Γραμ. τα παράβουλα.

Π.χ. «Στράβουσι του παράβουλου κι θέλου να του πάου στου γύφτου να μι του σιάξ (=ισιάξει)». Εγκυλ. Το παράβολο είναι μια κυρτή πλάκα που στερεώνεται στο κάτω μέρος του σταβαριού και της χειρολάβας. Χρησιμεύει δε για να αναστρέψει το χώμα πάντα προς την ίδια κατεύθυνση δηλ. προς τα δεξιά. Στο άκρο του παραβόλου στερεώνεται με βίδες το υνί, έτσι ώστε να αποτελεί μ' αυτό μια ενιαία λεία επιφάνεια.

Βοήθ. (6,33)

παραδίνου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: βρίζω.

Γραμ. παραδίνουνα, παραδώσου, παράδουσα.

Π.χ. «Αυτός η Θύμιους είνι πουλύ κουλασμένους. Άμα αρχινάει να παραδίν', δεν ξέρ' να σταματήσ».

παραδουτό (το). Βρισίδι.

Γραμ. τα παραδουτά.

Π.χ. «Άσι (=άφησε) του παραδουτό στην πάντα κι ατήρα πώς θα φκιάσουμι τη δέσ' απ' τη χάλασαν».

παραϊλίσιους -α -ου. Παραλλαγμένος, παραμορφωμένος, άσχημος.

Γραμ. οι παραϊλίσ -σις -σια.

Π.χ. «Αυτόν τουν παραϊλίσιου θα πάρου γι' άντρα;»

Βοήθ. (16)

παρακαλιά (η). Έθιμο με το οποίο προσφέρεται βοήθεια στην οικογένεια που πενθεί, ή που έπαθε άλλο κακό.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ταχιά θα πάμι παρακαλιά στουν Τιμουλάκ' για να μάσουμι του καπνό τ' που κάηκι σ' τσι ρίζις».

Εγκυκλ. Κυρίως βέβαια με το θάνατο προσώπου της οικογένειας, αλλά και με άλλες κακοτυχίες, οι εξωτερικές δουλειές του σπιτιού «τραβάνε πίσω» και κοντέουν να έχουν καταστρεπτικές συνέπειες στη σοδειά. Γιαυτό οι φίλοι και συγγενείς αποφασίζουν, μια Κυριακή να μην πάνε στην εκκλησιά, αλλά όλοι μαζί να «δώσουν ένα χέρι» ώστε να μαζευτεί το καπνό, να οργωθεί το χωράφι, να γίνει ο αλωνισμός, ο τρύγος κλπ. της οικογένειας που πενθεί. Το πατροπαράδοτο αυτό έθιμο των Καναλιωτών λέγεται παρακαλιά.

Βοήθ. (1,213)

παραμάσκαλα. Κάτω από τη μασχάλη.

Π.χ. «Πήραμαν τα τσιόλια παραμάσκαλα κι πήγαμαν στην κουπάνα να τα ξιβγάλουμι».

παρανταλιά. Βιαστικά και κοπιαστικά.

Π.χ. «Πήρα παρανταλιά τσι ράχις αλλά δεν αντάμουσα π'θινά του μανάρι μ'»

παρανταριά. Με τη σειρά, χωρίς εξαίρεση, χωρίς επιλογή.

Π.χ. «Η θκειά μ' η Βασίλου παίρν' παρανταριά τα σπίτια σ' τσι γιουρτάδις κι γιμών' νια τσιάντα γλυκά».

παραξένου. Διορθώνω την κόψη από του υνί, στο σιδερά.

Γραμ. παράξινα, παραξέσουν, παράξισα.

Π.χ. «Στόμουσι του υνί, πααίνου να του παραξίσου στου γύφτου (=σιδερά)».

Βοήθ. (16)

παρασάνταλους (ο). Ελαττωματικός στο σώμα, παράξενος.

Γραμ. οι παρασάνταλ'.

Π.χ. «Η πατέρας απ' του πιδί αυτό είνι παρασάνταλους. Τουν λείπ' του μπ'σό του χέρ'».

Βοήθ. (14)

παρασουλίζου. Χάνω την υπομονή μου υποφέροντας, τρέμω από τις απειλές.

Γραμ. Κυρίως χρησιμοποιείται ο αόριστος: παρασόλ'σα.

Π.χ. «Αμάν πια δε μπουρώ άλλου μ' αυτόν του μπικρούλιακα τουν άντρα μ', παρασόλ'σα».

«Παρασόλ'σι του πιδί μι τσι φουβέρις κι το' αγριάδις απού τό χ'σ».

παρασπόρια (τα). Τα όσπρια.

Π.χ. «Πααίνου να τιριάσου τα παρασπόρια κι να τα βάλου στου το'κάλ'. Ταχιά έχουμι τσι πουστουρίτσα».

Παιδικοί στίχοι:

«Βρέξι βρέξι μια βρουχή
μια βρουχή βασιλική
να γένουν τα στάρια
του Θεού τα παρασπόρια.

Βοήθ. (15)

παραϋλός -ή -ό. Παράλυτος, σακαταμένος.

Γραμ. παραϋλοί -ές -ά.

Π.χ. «Ικείν' η βόμπτα απ' έπισι στου σπίτ' του Παπαζήσ', άλλ' τσι σκότουσι κι άλλ' τσι άφ'σι παραϋλοί».

Βοήθ. (15)

παρδάλου (η). Γίδα (ή γελάδα) με παρδαλό χρώμα.

Γραμ. οι παρδάλις

Π.χ. «Η παρδάλου μ' η γίδα γέν'σι διπλάρ'κα».

παρδαλούδι(ι) (το). Πολύχρωμο στολίδι.

Γραμ. τα παρδαλούδια.

Π.χ. «Η πουδιά τσι μάνας μ' είνι γιουμάτου παρδαλούδια».

παρέκια. Παρακεί, παραπέρα.

Π.χ. «Κάνι παρέκια γιατί μ' αμπουδάς (=εμποδίζεις). Έχου δ'λειά. Θέλου να φουκαλίσου τη ρούγα».

παρηγουριά (η). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: το έθιμο σύμφωνα με το οποίο συντρώγουν οι σπιτικοί του νεκρού με συγγενείς τα βράδια μετά από την κηδεία.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Απόψι θα πάμι παρηγουριά στου σπίτ' του Μιλάκου».

Εγκυκλ. Μετά την ταφή του νεκρού, οι πλησιέστεροι συγγενείς της οικογένειας που πενθεί αλλά και οι φίλοι θα ετοιμάσουν καλοζυμωμένο ψωμί «μπουγάτσα» θα πάρουν και τα καλύτερα φαγητά τους και θα πάνε να φάνε μαζί με την οικογένεια που έχει το πένθος. Εκεί θα πουν πολλά για τις αρετές του νεκρού αλλά και για άλλα ζητήματα που τους ενδιαφέρουν, ώστε να απαλύνουν κάπως τον πόνο τους. Άλλες φορές πάλι, οι συγγενείς πάνε μόνο τη «μπουγάτσα» το ψωμί και οι άλλοι έχουν χωρίς και να καθήσουν στο τραπέζι.

Βοήθ. (1,211)

παρμάκ(ι) (το). Ξύλινο κάγκελο ετοιμόρροπο.

Γραμ. τα παρμάκια.

Π.χ. «Πρόσιξι τα πιδιά να μην ακουμπάν απάν' στα παρμάκια γιατί θα πέσουν».

‘Η και μεταφορικά:

«Αυτό γιέ μ' είνι σαν του παρμάκ', θα πέσ' γλήγουρα».

πάρου (η). Δοχείο μεγαλύτερης χωρητικότητας από τα όμοιά του, με το οποίο έπαιρνε ο αφέντης σε είδος το μερίδιό του.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Στου Μπ'ζάκ' οι ιμπόρ' ούλου μι την πάρου αγουράζουν».

Εγκυκλ. Τη συναλλαγή με την «πάρου» (και τη «δώσου») την έκαναν οι μαυραγορίτες στην κατοχή όταν πουλούσαν είδος με είδος, στο χωριό. Έτσι έδιναν π.χ. ένα μασουράκι κλωστή και έπαιρναν από τη νοικοκυρά ένα κύπελλο στάρι.

Το κανονικό όμως κύπελλο το βάθαιναν εσωτερικά όσο γινόταν περισσότερο, ώστε να παίρνει πιο πολύ «γέννημα». Η πράξη αυτή ήταν παρόμοια με την εκμετάλλευση που έκαναν οι αιφεντάδες παίρνοντας το γέννημα του κοσμάκη μετρώντας το με τη δική τους «πάρου», που χωρούσε πολύ περισσότερο.

(Για το σχήμα της «πάρου» βλ. στη λέξη δώσου).

παρτσακλός -ή -ό. Ελαττωματικός στο σώμα.

Γραμ. οι παρτσακλοί -ές -ά.

Π.χ. «Δε γλέπ' σ' είνι παρτσακλός κι δε μπουρεί να πάρ' τα πουδάρια τ';»

Βοήθ. (14)

πασπάλ(η) (η). Ελαφρό, λεπτό στρώμα σκόνης, χιονιού κλπ.

Γραμ. οι πασπάλις.

Π.χ. «Έριξι νια πασπάλ' χιόν' χτες του βράδ' στου χουργιό, κι έκανι πουλλή κουκκάλα».

παστάλ(η) (το). Είδος από φρέσκο τρυφερό φασολάκι.

Γραμ. τα παστάλια.

Π.χ. «Για του μισ'μέρ' έχουμι καλό φαΐ. Πήγα κι έμασα παστάλια απ' τη δισκαριά».

Βοήθ. (17)

παστραβέλλα. Τέλος, αφανισμός.

Π.χ. «Τώρα πια παστραβέλλα η πίτα, την έφαγαν τ' άλλα τα πιδιά».

παστραμιά (η). Διατηρημένο κρέας (μάλιστα χοιρινό).

Γραμ. οι παστραμιές.

Π.χ. «Γιόμ' σα κι νια το'κάλα παστραμιά για νά 'χουμι να τρώμι την 'Αγ'ξ' (= 'Άνοιξη»).

Εγκυλ. Η παστραμιά παρασκεύαζονταν τα Χριστούγεννα με το χοιρινό κρέας, το οποίο το τοποθετούσαν βρασμένο και κομματιασμένο μέσα σε πήλινα δοχεία, γεμάτα με λίπα. Για να διατηρούνται πιο πολύν καιρό τα εναπέθεταν στα κατώτατα όπου είχε δροσιά και όταν ήθελαν έβγαζαν ένα μέρος και έτρωγαν. Αυτό ήταν όχι μόνο ένα πρόχειρο φαγητό για την πολυάσχολη νοικοκυρά, αλλά και λαχταριστό για τις περιόδους εκείνες της μεγάλης ανέχειας του χωριού.

Βοήθ. (15)

παστρικιά (η). Εκτός από την καθαρή σημαίνει μερικές φορές και την κοινή γυναίκα.

Γραμ. οι παστρικιές.

Π.χ. «Πήγι κι αυτός σι κείνις τοι παστρικιές κι μαγαρίσ'κι».

Βοήθ. (15)

πάσχα (η). Η περιοχή που διέσχιζε άλλοτε το μικρό οιμώνυμο ποταμάκι.

Π.χ. «Ιδώ σαυτόν τουν τόπου πιρνούσι παλιά η Πάσχα απ' είχι ψάρια κι χέλια».

Εγκυλ. Το ποταμάκι αυτό πήγαζε από τις ράχες του Μορφοβουνίου, περνούσε μέσα από τα χωράφια της γειτονικής Κοινότητας της Μητρόπολης και ύστερα έμπαινε στο Καναλιώτικο έδαφος, περνούσε κοντά στη ράχη του Σακελλάρη και ύστερα ανατολικά από το Μπεκίρη τη ράχη και συνεχίζονταν προς το θεσσαλικό κάμπτο.

Το όνομά της οφείλεται στο ότι έπι τουρκοκρατίας, μια κόρη του Καναλιώτη Πάσχου, προσπαθώντας να σωθεί από τα χέρια ενός Τούρκου που την κυνηγούσε, έπεισε στα βαθιά νερά της και πνήγηκε.

πάτα (η). Παγίδα για πουλιά, ποντίκια κλπ.

Γραμ. οι πάτις.

Π.χ. «Πάου να στήσου την πάτα στουν κήπου για να πιάσου τσιουντάκια».

Εγκυλ. Η κατασκευή της πάτας είναι απλή. Πάνω σε ένα ορθογώνιο σανίδι προσαρμόζεται στο μέσο ένα ελατήριο με το πλαίσιο π (βλ. σκίτσο) έτοι, ώστε να εφάπτεται πάνω στο μισό μέρος του σανιδιού. Στο ίδιο αυτό μέρος βρίσκεται χαλαρά προσαρμοσμένο και ένα αγκίστρι με μια ακίδα για το ψωμί ψ, ενώ στο άλλο μέρος στερεώνεται με παρόμοιο τρόπο η βελόνα β. Για να στηθεί η πάτα περιστρέφομε ημικυκλικά το πλαίσιο π, το φυλακίζομε με τη βελόνα β η οποία μόλις διατηρείται σταθερή με το αγκίστρι. Όταν το πουλί πάει για να φάει το ψωμί, κουνάει το αγκίστρι, ελευθερώνεται η βελόνα, η οποία με τη σειρά της ελευθερώνει το ορθογώνιο πλαίσιο. Αυτό τότε με τη βοήθεια του ελατηρίου πέφτει με δύναμη στη φυσική του θέση και σκοτώνει το πουλί που βρίσκεται εκεί τοιμπώντας το ψωμί.

πάτα: Για να σκοτώνουν τα μικρά πουλιά, τα «χιουντάκια» το χειμώνα και τα ποντίκια.

πατάου. Εκτός από την έννοια του «πατάω» σημαίνει και: δεματοποιώ τα καλούπια ή τις αρμαθιές του καπνού.

Γραμ. πατούσα και πάταγα, πατήσου, πάτ'σα.

Π.χ. «--Του πάτ'σις του καπνό Μήτρου;

--Ταχιά θα του πατήσου μι την κάσα που πήρα απ' του Γιώτα».

Βοήθ. (13,12)

παταριά (η). Μπάτσος, χτύπημα στο μάγουλο με το χέρι.

Π.χ. «Για κάτο' καλά να μη σι δώσου νια παταριά κι σι διάβου στην Καρβέλου».

παταρίζου. Μπατούζω.

Γραμ. πατάρ'ζα, παταρίσου, πατάρ'σα.

Π.χ. «Για κάτσι καλά να μη σι παταρίσου κι σ' έρθουν άσπρα κόκκινα».

Αλλά και μεταφορικά:

«Πάει πατάρ'σι του μυαλό τ'. Θέλουμι να τουν πάμι στου Μπαρμπότ'».

Βοήθ. (14)

πάταρους (ο). Βλ. μπάταρους.

πατατάκ. Φασαρία, επεισοδιακό γλέντι, μάχη.

Π.χ. «Έγινι μιγάλου πατατάκ χτες του βράδ' στου γλέντ' απ' άναψι στην πλατεία».

πατήθρα (η). Το σιδερένιο εξάρτημα του λιζγαριού, στο οποίο πατάει ο αγρότης και πιέζει ακόμα περισσότερο το λιζγάρι για να μπει μέσα στο χώμα. Γενικά κάθε τι που λειτουργεί πατώντας το (π.χ. η πατήθρα αργαλειού).

Γραμ. οι πατήθρις.

Π.χ. «Άυτό του λιζγάρ' δεν έχ' πατήθρα καλή κι γιαυτό μι πιδεύ'».

«Δεν είνι καλά διμέν' η πατήθρα κι μ' αμπωδάει».

πατήρα (η). Τετράγωνος κάδος για το πάτημα των σταφυλιών.

Γραμ. οι πατήρις.

Π.χ. «Δε μπουρεί νά 'ρθ' η πατέρας μ' τώρα όξου γιατ' είνι μέσα στην πατήρα».

Βοήθ. (14)

πατ(ου)λιά (η). 1. – Αγκαθωτός θάμνος. 2. – Αγκάθι.

Γραμ. οι πατ'λιές.

Π.χ. 1. – «Πού πααίν'σ αγιέμ αυτού μέσα σ' τσι πατ'λιές; Θ' αγκυλουθείς»;

2. – Κ'τσαίνου (=κουτσαίνω) γιατί μι μπήκι πατ'λιά στου πουδάρ'»,

ή το αίνιγμα: «Τσίντζιλου μίντζιλου μ' έκανις κ' έκατσα. Τί είνι;» (η πατ'λιά).

πατόζα (η). Αλωνιστική μηχανή, μέχρι και τη δεκαετία του '50.

Γραμ. οι πατόζις.

Π.χ. «Έφτασ' η πατόζα στ' αλώνια κι αρχίν'σι ν' αλουνίζ' τσι πρώτις αθημουνιές».

Βοήθ. (15)

πατούλιας (ο). Αυτός που έχει μεγάλες πατούσες.

Γραμ. οι πατούλ'δις.

Π.χ. «Τι πιρπατάς έτσι σα να είσι πατούλιας;»

Βοήθ. (16)

πατόφ(υ)λλου (το). Το πρώτο χέρι από το μάζεμα καπνοφύλλων (τα οποία βρίσκονται στον πάτο του φυτού).

Γραμ. τα πατόφ'λλα.

Π.χ. «Αυτό του πατόφ'λλου που μάζιψάμαν σήμιρα είνι γιουμάτου χώμα».

πατόφ'λου: Τα πρώτα από κάτω φύλλα του καπνού, που είναι έτοιμα για να μαζευτούν.

πάτρας (ο). Νότιος άνεμος.

Γραμ. (χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Γλέπου τραβάει πάτρας, θάχουμι κι όλου χιόν' μι φαίνιτι».

Εγκυκλ. Το όνομά του ο άνεμος αυτός μάλλον το πήρε από το ότι προέρχεται από το μέρος της Πάτρας που βρίσκεται προς το νότιο μέρος του ορίζοντα του χωριού.

πατριλούια. Χαμένα.

Π.χ. «Άιντι αυτός τό 'χ' πατριλούια - αλληλούια ντιπτ απού ντιπτ».

Βοήθ. (14)

πάφλους (ο). Κομμάτι σκουριασμένου τσίγκου.

Γραμ. οι πάφλ' και τα πάφλια.

Π.χ. «Θέλου μ' αυτόν τουν πάφλου να κλείσου την τρύπα απ' άγ'ξαν οι κότις στη φράχτ'».

παχνιάζου. Βάζω τροφή στο παχνί για τα ζώα.

Γραμ. πάχνιαζα, παχνιάσου, πάχνιασα.

Π.χ. «Σουρούπουσι κι θέλου να πααίνου να παχνιάσου τα πράματα στου κατώ».

παχνιστής (ο). Ο μήνας Δεκέμβριος.

Π.χ. «Του Δικέμβρ' του μήνα τουν λέν' κι Παχνιστή γιατί τότις

αρχινάν' κι παχνιάζουν τα πράματα (=ζώα).
πάψη (η) (η). Σταμάτημα (ιδιαίτερα στα σχολεία).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Λοιπόν Καλλιόπ' απού ταχιά έχιτι πάψεις κι αρχινάμι τσι δ' λειές».

πέταυρον (το). Λεπτή σανίδα κυρτή από το ένα μέρος, που είναι υπόλειμμα της κοπής ενός κορμού δένδρου σε σανίδες.

Γραμ. τα πέταυρα.

Π.χ. «Μ' ἐλειψαν καμπόσα πέταυρα απ' την τσιατή κι ταχιά θα πααίνου να τ' αγουράσου».

Βοήθ. (14)

πέτρον (το). Φύλλο πίτας ψήμημένο.

Γραμ. τα πέτρα.

Π.χ. «Έγιναν χουντρά τα πέτρα αυτή τη φουρά. Τι π' ράζ' όμους»;

πέτρουμα (το). Ασφάλισμα της πόρτας από μέσα.

Γραμ. τα πιτρώματα.

Π.χ. «Πααίνου να βάλου του πέτρουμα στην πόρτα κι ύστιρα θα πλαιάσου».

Βοήθ. (16)

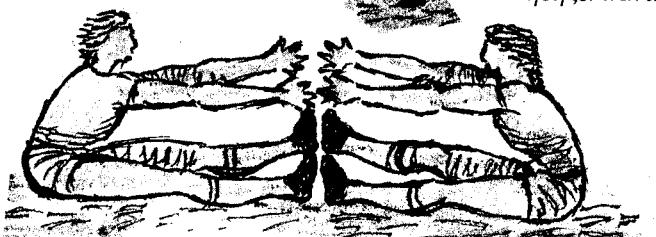
Πηνιώ (η). Πηνελόπη.

Π.χ. «Τσι δ' λειές απού κάν' η Πηνιώ δεν τσι κάν' σι όμως που την κατηγουράς».

πιθαμούλις (οι). Παιδικό παιχνίδι με τις πιθαμές.

πιθαμούλις: Ο παικτης, εδώ, αφού πήρε «φουύσμα» προσπαθεί να πηδήξει πάνω από τις πιθαμές.

Π.χ. «Ιγώ λέου να παίξουμι τοι π' θαμούλις ικεί κάτ' στην αυλή».

Εγκυκλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται από τέσσερα ουνήθως παιδιά ως εξής: Τα δυό κάθονται κάτω ενώνοντας τις πατούσες των ποδιών και τα άλλα δυό πηδούν πάνω από τα πόδια τους. Ύστερα τοποθετούν το ένα πόδι πάνω στο άλλο, στη συνέχεια προσθέτουν τη μια πιθαμή και τέλος την άλλη, στο ύψος της οποίας ενώνουν τα δυό χέρια τους στο τύπο της καμάρας. Σ' όλες αυτές τις διαδοχικές φάσεις τα άλλα δυό κορίτσια πηδούν πάνω από τις πιθαμές και αν μεν δεν τις «κρούουσουν» (=ακουμπήσουν) τότε συνεχίζεται το παιχνίδι πάλι από την αρχή, ενώ αν τις «κρούουσουν» τότε ξελευτερώνονται εκείνοι που τα φυλάνε και συνεχίζουν οι άλλοι.

πιάνου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: ράβω πρόχειρα (κυρίως ξηλωμένο ή σκισμένο ύφασμα).

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Σιμώνου κουντά στου παραθύρ', πιρνάου του ράμα στου βιλόν' κι τα πιάνου τα γαλόνια».

Βοήθ. (9,19,2)

πιάσμα (το) ή πιάδ(ι). 1. – Το σημείο ή το μέρος ή το εξάρτημα που πιάνομε ένα αντικείμενο.

2. – Πιάσματα είναι και τα «τσακώματα» που χρησιμοποιεί η νοικοκυρά για να κατεβάσει τον τέντζερη από τη φωτιά.

Π.χ. 1. – «Τσάκου του μπακράτσ' απ' του πιάσμα για να μην καείς. Καίει, φουλτακιάζ'». 2. – «Δόσι μι λίγου τα πιάσματα να κατιβάσου του φαΐ».

πιγκιάζου. Κολλάω τα μαλλιά μου (ή το στόμα μου), τα βρωμίζω.

Γραμ. (το συναντάμε στο τρίτο πρόσωπο) πιγκιάζ', πίγκιαζι, πιγκιάσ', πίγκιασι.

Π.χ. «Απού πότι έχ' σι να λουστείς κι πίγκιασαν τα μαλλιά σ'»

Βοήθ. (15)

«Πίγκιασι του στόμα μ' απ' τη δίψα».

Βοήθ. (14)

πιδίκλα (η) ή πιδούκλα. Βλ. πιρδίκλα.

πικραλίθρα (η). Χόρτο με πικρή γεύση για σαλάτα ή πίτα.

Γραμ. οι πικραλίθρις.

Π.χ. «Σας έχου κι σαλάτα μι πικραλίθρις κι μπόλ' κου λιμόν' απόψι».

πιλικουσκέπαρνο (το). Σκεπάρνι μαραγκού για πελέκημα.

Γραμ. τα πιλικουσκέπαρνα.

Π.χ. «Θέλου να πάρου του πιλικουσκέπαρνου για να πιλικίσου τα παλούκια».

πιλικουσκέπαρνου: Για το πελέκημα ξύλων και σανιδιών.

πινακούτη. Παιδικό παιχνίδι.

Π.χ. «Του πινακούτη πινακούτη είνι πιγνίδ' για τά κουρίτσια, ιγώ δεν παίζου».

Εγκυκλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται κατά τον εξής τρόπο:

'Όλα τα κορίτσια συγκεντρώνονται μαζί και ένα από τα μεγαλύτερα βγαίνει απέναντι και αποτελεί τον πυρήνα της άλλης ομάδας. Μεταξύ τους τότε αρχίζει ο ακόλουθος διάλογος:

- Πινακούτη πινακούτη.
- Από τ' άλλου μου τ' αυτί.
- Μ' είπ' η παπάς κι η παπαδιά να μι δώεις έν' αρνάκ'.
- Διάλιξι κι πάρι.

'Έτσι παίρνει ένα κοριτσάκι. Σιγά-σιγά τα παίρνει όλα εκτός από το τελευταίο που η μάνα της πρώτης ομάδας το κρατάει στην αγκαλιά λέγοντας:

- Τούτου του θέλου για την Πασχαλιά.

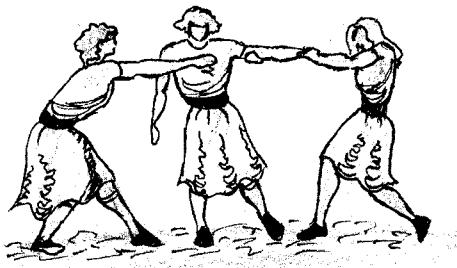
Τα μέλη της άλλης ομάδας τώρα που έγιναν πολλά της το αρπάζουν και εκείνη προσποιείται ότι κλαίει σιγοτραγουδώντας:

- Μι βλέπιτι πιδάκια μου πως πιρπατώ κι κλαίου.
- Σι βλέπουμι μανούλα μου πως πιρπατείς κι κ' τσαίνεις.
- Μπάκι βρήκαταν κάν' να αρνάκ'.

'Υστερα το βλέπει, το αρπάζει στην αγκαλιά της, και το φιλεί.

'Έτσι τελειώνει ένας γύρος του παιχνιδιού.

Βοήθ. (1,373)

πινακούτη: Η αρπαγή και του τελευταίου μέλους της α' ομάδας.
Έτσι η μάνα θα μείνει μόνη και θα μοιρολογά.

πινεύσου. Επαινώ.

Γραμ. παίνινα, πινέψου, παίνιψα,
πινεύσουμι, πινεύσουμαν, πινιυτώ, πινεύ'κα.

Π.χ. «Μή μι πινεύσι γιατί σι ξέρου καλά. Δε μι γιλάς ιμένα».

πιντόβουλα (τα). Βλ. πουντόβουλα.

πιράου. Περνάω.

Γραμ. πιρούσα και πέραγα, πιράσου, πέρασα.

Π.χ. «Δε θα πιράεις απ' του σπίτι μ' κανιά (=καμιά) βουλά;
Θα σι κάνου του κιφάλι σ' κόσκινου μι τσι πέτρις».

πιρ(ι)γέλιου (το). Κοροϊδία, περίγελος.

Γραμ. τα πιρ'γέλια.

Π.χ. «Δε σταματάς τώρα του πιρ'γέλιου για να μη σι δώκου καμίνια ανάπουδ'».

Βοήθ. (14)

πιρ(ι)γιλάσου. Περιγελώ.

Γραμ. πιρ'γιλούσα, πιρ'γιλάσου, πιρ'γέλ'σα.

Π.χ. «Μή μι πιρ'γιλάς ιμένα γιατί θα σι κόψου μίνια κι θα σι φτάσου στην Καρβέλου».

πιρδίκλα (η) ή πιρδούκλα. Το μπέρδεμα των ποδιών κάποιου ώστε να σκοντάψει.

Γραμ. οι πιρδίκλις.

Π.χ. «Είσι μι τα καλά σ'; Μ' έβαλις πιρδίκλα για να μι σκουτώεις;»

πιρδίκλουμα (το). Μπέρδεμα των ποδιών, η πράξη του περδικλώνω, τρικλοποδιά.

Γραμ. τα πιρδικλώματα.

Π.χ. «Τραβάει ένα πιρδίκλουμα του γουμάρ' μι την τριχιά, παρα λίγου να μείν' στουν τόπου (=να ψοφήσει)».

πιρδικλώνου. Μπερδεύω τα πόδια, βάζω τρικλοποδιά.

Γραμ. πιρδίκλουνα, πιρδικλώσου, πιρδίκλουσα, πιρδικλώνουμι, πιρδικλώνουμαν, πιρδικλουθώ, πιρδικλώθ'κα.

Π.χ. «Πιρδικλώθ'κα απού ένα βάτου κι παρά λίγου να πέσου κάτ'».

πιρμακλίκ(ι) (το). Κάγκελο μπαλκονιού.

Γραμ. τα πιρμακλίκια.

Π.χ. «Ακούμπα στα πιρμακλίκια κι αγνάντιψι τουν κάμπου».

Βοήθ. (10,13)

πιρόν(ι) (το). Καρφί.

Γραμ. τα πιρόνια.

Π.χ. «Θέλου ν' αγουράσου απ' του μπακάλ' λίγα πιρόνια για την ηλιάστρα».

Ετυμολ. Προέρχεται μάλλον από την αρχαία περόνη (=καρφί που μπαίνει στον κεντρικό άξονα τροχού).

πιρούλα (η). Το πιρούνι.

Γραμ. οι πιρούλις.

Π.χ. «Μαύρισαν τα χλιάρια κι οι πιρούλις, θέλου νια μέρα να τα τρίψου».

πιρπατούρις (οι). Η ιδιωματική του σημασία είναι: το φαγητό αρινστά (βλ. λέξη).

Π.χ. «Πάλι πιρπαρούρις μαείριψις απόψι μαρ' μάνα;»

Βοήθ. (16)

πίσιους -α -ου. Στη φράση: « η πίσιους κι η δείξιους» σημαίνει τον άνθρωπο κακής ποιότητας.

Γραμ. οι πίσ' -ις -α.

Π.χ. «Αυτόν τουν πίσιουν κι τουν δείξιουν θα μι πείς ισύ να τουν κάνου γαμπρό μ';»

Βοήθ. (14)

πισκέσι(ι) (το). Δώρο, φιλοδώρημα.

Γραμ. τα πισκέσια.

Π.χ. «Μ' έφιρις κι πισκέσ' γλέπου για να σι δώκου του χαρτί. Δε θα παρανουμήσου όμους ίγώ για χάρη σ'». Βοήθ. (13,8)

πισλί (το). Πανωφόρι, παλτό (προπολεμική ονομασία).

Γραμ. τα πισλιά.

Π.χ. «Ρίξι απάνου σ' κι του πισλί γιατί θα κουκαλώεις απ' του κρύου».

πισνέλα (η). Το πίσω μέρος.

Γραμ. οι πισνέλις.

Π.χ. «Βγάτι 'σεις πρώτ' απ' την ουμάδα. Ιγώ θα είμι η πισνέλα για να σας ξιλιυτιρώσουν άμα σας σκλαβώσουν» (στο παιχνίδι «σκλαβάκια»).

πισ(ι)νές (οι). Αυτές που είναι πίσω, ο πρώτος κύκλος του παιχνιδιού «κόκ».

Π.χ. «Άρχινάμι μι τσι πισ'νές. Πρώτους θα πάρ' την τόπτα η Μήτσιους».

πισουκάπ(ου)λα. Καβάλα πίσω στα καπούλια του ζώου.

Π.χ. «Παππού ν' ανιβώ κι 'γώ πισουκάπ'λα στου γουμάρ';»

πίσπιλον. Πολύ, αναρρίθμητο.

Π.χ. «Τίναξι τη σκαμνιά κι να, πίσπιλου τα σκάμνια καταή».

Βοήθ. (14)

πίστρα (η). Η διπλωσία του κλινοσκεπάσματος από τις δυό μεριές του κοιμωμένου.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ιλάτι να σας φκιάσου κι δυο καλές πίστρις τώρα κι να πλαιάσιτι ως τα χαράματα».

πιστρουβουλιάζουμι. Στρώνομαι στο καθησιό, στρογγυλοκάθομαι.

Γραμ. πιστρουβουλιάζουμαν, πιστρουβουλιαστώ, πιστρουβουλιάσ'κα.

Π.χ. «Τι μι πιστρουβουλιάσ'κις έτσ' αυτού πέρα δεν ξέρ'ς ότι έχουμι καπνό αρμάθιαστου ακόμα;»

πιστρώνου. Διπλώνω τα κλινοσκεπάσματα από τις δυό μεριές το κοιμωμένου.

Γραμ. πίστρουνα, πιστρώσου, πίστρουσα, πιστρώνουμι, πιστρώνουμαν, πιστρουθώ, πιστρώθ'κα.

Π.χ. «Πασίνου να πιστρώσου λίγου τα πιδιά κι έρχουμι αμέσους να πλαιάσου κι 'γώ».

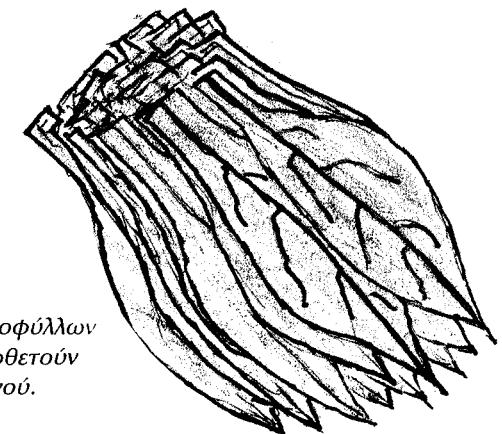
πιστρόφια (τα). Το έθιμο της επιστροφής της νύφης στο σπίτι της για να φιλοξενηθεί μαζί με το γαμπρό.

Π.χ. «Του Σαββάτου έχουμι τα πιστρόφια τσι νύφ' κι θέλου να τοιμάσου καλά φαϊά για να φάμι».

Εγκυκλ. Το πρώτο σαββατόβραδο μετά το γάμο τα «νιόγαμπρα» επιστρέφουν στο σπίτι της νύφης για να φιλοξενηθούν, έχοντας μαζί τους για γούρι και ένα αγόρι από το συγγενολόγι του γαμπρού. Εκεί τους υποδέχονται με εγκαρδιότητα οι γονείς και οι σπιτικοί της νύφης. Ατμόσφαιρα αγάπης και στοργής επικρατεί κατά τη φιλοξενία αυτή που εκδηλώνεται με ευχές για ευγονία, προπόσεις για ευτυχία, καθώς και με πλούσια δώρα, όπως άσπρη κότα (σύμβολο ευγονίας και μακροζωίας), κουλούρα, γλυκά, τηγανίτες (ούμβιολα εύτυχίας) κ.ά.

Βοήθ. (1,360)

πίτα (η). Εκτός από την κοινή έννοια σημαίνει και: μερικά χειρόβο-

πίτα: Με μερικά χειρόβολα καπνοφύλλων κάνουν την πίτα που την τοποθετούν πρόχειρα στο αυλάκι του καπνού.

λα από φύλλα καπνού, που χαράματα το τσακίζουν από τις ρίζες και το βάζουν με τάξη στην αυλακιά.

Γραμ. οι πίτις.

Π.χ. «Για να θκιάσουμι καλά τη δλειά, ισύ γιέ μ' θα μαζών'ς τοι πίτις, κ' ιγώ θα μιριάζου».

πιτ(i)μέζ(i) (το). Είδος γλυκού σε ρευστή κατάσταση που βγαίνει από το μούστο σταφυλιών.

Γραμ. τα πιτ'μέζια.

Π.χ. «Τρώου μια πυρουμάδα που τη βούτηξα μέσα στου πιτ'μέζ' κι είνι μούσκους (=πολύ νόστιμη)».

Ετυμολ. Είναι λέξη τουρκική.

Έγκυλ. Το πεπιέζι οι Καναλιώτισσες το παρασκεύαζαν το Σεπτέμβρη με τον τρύγο ως εξής: Το μούστο που έβγαζαν από τα σταφύλια, τον «έκοβαν» με στάχτη που έρριχναν μέσα και τον ανακάτευαν με κλωνάρι συκιάς που είχε «σ'κόφ'λα». Ύστερα τον άφηναν για ένα ημερόνυχτο, ώστε να «κατακάτο' η λούν'» και μετά το λαγαρισμένο πλέον υγρό το έβραζαν για πολλές ώρες, ώστε να «σωθεί». Έμενε έτσι το παχύρευστο υγρό που αποτελούσε πλέον το πολύ γλυκό πεπιέζι. Με το πεπιέζι αυτό γίνονταν και τα ριτσέλια.

Βοήθ. (5)

πιτοίχουμα (το). Όχθη, απότομη ανύψωση του εδάφους.

Γραμ. τα πιτοιχώματα.

Π.χ. «Θ' ανέβου στου πιτοίχουμα για να φτάσου καλύτερα τα σύκα απ' τη σ'κιά».

πιτράκ(i) (το). Μικρό κομμάτι από φύλλο πίτας.

Γραμ. τα πιτράκια.

Π.χ. «Άστα μάνα τα πιτράκια να τα μάσου ιγώ ούλα».

Πιτράλουνα (τα). Τοπωνύμιο της ράχης μετά το Φεγγάρι, όπου υπήρχαν παλιότερα αλώνια στρωμένα με πέτρες.

Π.χ. «Ιδώ στα Πιτράλουνα είδα παραπρουχτές νια αλ'πού».

Έγκυλ. Είναι πραγματικά άξιο απορίας το πως βρέθηκαν αυτά τα πετράλωνα στις ορεινές ράχες του χωριού, μακριά από τα χωράφια. Ας σκεφθούμε όμως ότι στον καιρό της τουρκοκρατίας τον έφερο κάμπτο τον καλλιεργήσουν οι Έλληνες και με το λιγοστό καρπό που έπαιρναν από τα άγονα αυτά μέρη, να προσπαθήσουν να ζήσουν. Έσπερναν λοιπόν τις πλαγιές σιτάρι και το αλώνιζαν σε ειδικά κατασκευασμένα αλώνια γιαυτόν ακριβώς το λόγο, τα πετράλωνα. Έτσι εξηγούνται και τα πετράλωνα που υπάρχουν στη ράχη αυτή.

Βοήθ. (1,86)

πιτρίκ(i) (το). Μια χεριά μαλλί ή βαμπάκι που το έγνεθε η νοικοκυρά με το τσικρίκι.

Γραμ. τα πιτρίκια.

Π.χ. «Έχ'ς μιγάλου πιτρίκ' κι δε μπουρείς να του κουμαντάρ'ς».

Ή το παιδικό δίστιχο:

«Πιτρίκ πιτρικάκ'
αντζούτς φουστανάκ'»,

σημαίνει: 'Οταν γνέθει κανένας ένα-ένα πιτρίκι, σιγά-σιγά μπορεί να κατασκευάσει ένα φουστανάκι.

Βοήθ. (1,364)

πιτρόβιργους (ο). Πλάστης, χοντρή ίσια βέργα με την οποία γίνονται τα «πέτρα» (=φύλλα) της πίτας.

Γραμ. οι πιτρόβιργ'.

Π.χ. «Τουν πιτρόβιργου δεν τουν έχου για τα πιχνίδια, τουν έχου για να θκιάνου πίτα».

πιτρώνου. Πετρώνω, βάζω το σίδερο ασφαλείας στην πόρτα από μέσα.

Γραμ. πέτρουνα, πιτρώσου, πέτρουσα,
πίτρώνουμι, πιτρώνουμαν, πιτρουθώ, πιτρώθ'κα.

Π.χ. «Είσι κουνός απόψι Θρασύβουλι μ', πέτρουσι κι έλα γλήγορα μέσα να φάμι κι να κοιμ'θούμι».

πιτσάκ(i) (το). Μικρό πετοί, το πέτσινο μέρος της σφεντόνας των παιδιών.

Γραμ. Τα πιτσάκια.

Π.χ. «Κόπ'κι του πιτσάκ' απ' του λάστικου κι θέλου να θκιάσου κινούργιου».

πιτσαλούδα (η). Κομμάτι από πέτσα, κομμάτι από λεπτό στρώμα.

Γραμ. οι πιτσαλούδις.

Π.χ. «Έβγαλι ήλιου, ξιράθ'κι η τόπους κι γιόμ'σι πιτσαλούδις».

Πιυκάκια (τα). Δυο αλσύλλια με πεύκα, νοτιοανατολικά και νότια του χωριού.

Π.χ. «Η Θουμάς πάινι κάθι προυί κι διάβαζι στα Πιυκάκια».

πλαθιάζου. Πλάθω, κατεργάζομαι τη ζύμη, την απλώνω και τη μαζεύω κατά το ζύμωμα.

Γραμ. πλάθιαζα, πλαθιάσου, πλάθιασα.

Π.χ. «Πρέπ' να πλαθιάσου καλά του προυζύμ' για να γίν' καλό του φουμί».

πλάι (το). Επίπεδο πλαγιαστό μέρος, τοπωνύμια γύρω από το χωριό.

Γραμ. τα πλάια.

Π.χ. «Πάρι Νάσιου τη μπάλα σ' τη μπαλουματένια κι παμίτι ούλ' μαζί στου πλάι για να παίξουμι δίτιρμα».

π(ου)λάκ(i) (το). Πουλάκι.

Γραμ. τα π'λάκια.

Π.χ. «Βαρ' τα π'λάκια απού κεία να μην τρων' του στιάρ'».

πλακόντ(υ)λου (το). Κοντύλι με το οποίο έγραφαν πάνω στην πλάκα τα παδιά του Δημοτικού και ιδιαίτερα τα νήπια.

Γραμ. τα πλακόντ'λα.

Π.χ. «Κυρ δάσκαλι έχασα του πλακόντ'λου μ'. Μήπους του βρήκι κάν'να πιδί».

Εγκυλ. Μέχρι και τη δεκαετία του '50 τα παδιά του νηπιαγωγείου αλλά και της πρώτης τάξης του Δημοτικού χρησιμοποιούσαν πλάκα με πλακόντυλο για να συνηθίζουν στη γραφή και την αριθμητική. Γιαυτό η πλάκα από τη μια μεριά είχε απλώς γραμμές σε σταθερά διαστήματα ενώ από την άλλη ήταν τετραγωνισμένη. Για να έχει μόντη το πλακόντυλο και να γράφει καλά το έξυναν τα παδιά είτε πάνω σε πέτρες είτε σε γιαλόχαρτο. Απαραίτητο δε εξάρτημα της πλάκας ήταν και ο σφουγγαράκι, που το είχαν βρεγμένο για να σβήνουν την πλάκα. Συνήθως όμως έσβηναν την πλάκα με το δάχτυλό τους αφού έφτυναν το ανάλογο σάλιο πάνω σαυτή.

πλαλάου. Τρέχω, τρέχω άσκοπα.

Γραμ. πλαλούσα και πλάλαγα, πλαλήσου, πλάλ'σα.

Π.χ. «Πλάλα γλήγουρα κι σύρι να βρεις του μπ'σκάρ' που έχασάμαν».

Ετυμολ. Προέρχεται από το αρχαίο πιλαλιώ.

πλαλ(η)τούρις (οι). 1. – Το φαγητό αρινστά (βλ. λέξη) που γίνεται με αλεύρι ραντισμένο με νερό.

2. – Τρεχάματα.

Π.χ. 1. – «Άιντι μαρή μητέρα, ούλου πλαλ'τούρις θα θκιάνουμι για φαΐ»;

2. – «Δεν ήρθι η γκέσα απόψι, λέτι νά 'χουμι πλαλ'τούρις ούλ' νύχτα;»

Βοήθ. (15)

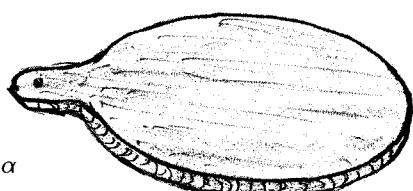
πλαρί (το). Μικρό στην ηλικία γαϊδούρι, πουλάρι.

Γραμ. τα πλαριά.

Π.χ. «Ανέφ'κα (=ανέβηκα) καβάλα στου πλαρί κι μι πέταξι κάτ' σαν του κουλόπανου».

πλαστήρ(ι) (το). Ξύλινο κυκλικό σκεύος της κουζίνας για το άνοιγμα των φύλλων.

Γραμ. τα πλαστήρια.

πλαστήρ': Γιά να ανοίγουν τα φύλλα της πίτας.

Π.χ. «Χάλασι κι αυτό του πλαστήρ', ραϊάσ'κι, θέλουμι ν' αγουράσουμι κινούργιου».

Εγκυλ. Το πλαστήρι κατασκευάζεται από μονοκόρματο ξύλο, κομμένο φέτα, πάχους μέχρι 2 εκ. Στη μικρή χερολαβή του έχει μια μικρή τρύπα για να κρεμιέται στον τοίχο. Η διάμετρός του είναι 70 - 80 εκ. όσο δηλ. είναι απαραίτητο για να ανοίξουν τα φύλλα της πίτας που θα απλωθούν μετά σε ένα μεγάλο ταφί.

Βοήθ. (6,29)

πλάστης (ο) ή πιτρόβιργους. Στρόγγυλος μακρύς και λείος πήχυς με τον οποίο η νοικοκυρά ετοιμάζει τα φύλλα της πίτας.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Μαρ' 'Ολουγα (=Όλγα) μι δίν'ς λιγούτσ'κου τουν πλάστ' για να θκιάσου πίτα;»

πλαστός (ο). Εκτός από τη γνωστή έννοια του ψεύτικου σημαίνει και: είδος πίτας με αλεύρι καλαμποκιού και λάχανα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πήγα κι έμασα λάχανα για να φκιάσου πλαστό του βράδι».

Εγκυλ. Ο πλαστός παρασκευάζονταν κατά τον εξής τρόπο: Άπλωντε το προζύμι σ' ολόκληρο το ταψί αφού πρώτα το άλειφε με λάδι ή λίπα ή σκέτο αλεύρι αν δεν είχε απαυτά, για να μην κολήσει. Πάνω απαυτό άπλωντε τα κομμένα χόρτα, ανακατεμένα μερικές φορές με «αρμύρα» από τυρί για να είναι πιο νόστιμος. Ύστερα κάλυπτε τη νοικοκυρά τα χόρτα με όλο προζύμι-μπορπότα, απλώνοντάς το σ' ολόκληρη την επιφάνεια και πρόσθετε από πάνω λίγο λάδι, αρμύρα κλπ. Έτσι ο πλαστός ήταν έτοιμος για να ψηθεί στη γάστρα. Όταν έβγαινε ήταν πολύ νόστιμος ζεστός-ζεστός και τραγανός. Και σήμερα πολλές οικογένειες Καναλιωτών συνηθίζουν να κάνουν πλαστό και να απολαμβάνουν τη νοστιμιά του.

Βοήθ. (2,42)

πλατουνόρα (η). Προβατίνα με πλατιά ουρά.

Γραμ. οι πλατουνόρις.

Π.χ. «Ικείν' η πλατουνόρα προυβατίνα είνι πουλύ γαλάρα».

Ετυμολ. Προέρχεται μάλλον από τη λέξη πλατονουρά - πλατουνούρα - πλατουνόρα.

πλατσαρώνου. Χαστουκίζω, πετάω λεπτόρρευστο υγρό σε επιφάνεια ώστε να απλώσει.

Γραμ. πλατσάρουνα, πλατσαρώσου, πλατσάρουσα.

Π.χ. «Κάτσι καλά να μη σι πλατσαρώσου καμίνια κι σ' έρθουν άσπρα κόκκινα».

πλατσέρου (η). Πλατιά, πεπλατισμένη, πλακερή.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Αν βγάλου ιγώ τη σφούρλα μ' την πλατσέρου θα σας νικήσου ουλ'νούς».

πλατσούτος -ή -ό. Πλατύς, πλακερός.

Γραμ. πλατσούτοι -ές -ά.

Π.χ. «Θέλου να μι βρείς μια πλατσούτη πέτρα για να τη χώσου σ' ικείν' τη σχισμή απ' του πιζούλ'».

πλέις. Κολύμπι.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Πάμι πιδιά για πλέις πέρα στην Κρύα Βρύσ' ή κάτ' στην Πάσκα;»

Ετυμολ. Προέρχεται από το πλέω.

πλέφαρος (το). Μέτωπο.

Γραμ. τα πλέφαρα.

Π.χ. «Ιγώ έχου καθαρό του πλέφαρου μ' κι δε φουβάμι κάν'ναν».

πλιθάρι (το). Πιθάρι.

Γραμ. Πλιθάρια.

Π.χ. «Έφιρα νιρό απ' του πηγιάδ' κι γιόμ'σα ούλα τα πλιθάρια».

Εγκυλ. Τα «πλιθάρια» τα κατασκεύαζαν οι κάτοικοι του Φαναρίου Καρδίτσας και τα έφερναν κάθε Κυριακή στην πλατεία του χωριού και τα πωλούσαν στους Καναλιώτες. Τα χρησιμοποιούσαν για να βάζουν μέσα ριτσέλια, τσίπουρο, ξύδι και άλλα ρευστά ή στερεά προϊόντα που χρειάζονταν προ πάντων δροσιά για να συντηρηθούν.

Η συνηθισμένη θέση των μεγάλων αυτών πήλινων αγγείων ήταν το κατώι. Ακόμα και σήμερα σώζονται στα κατώια των Καναλιωτών μικρά ή μεγάλα πιθάρια, τα οποία όμως βρίσκονται σε αχρηστεία. Οπωσδήποτε δε, τα σημερινά πιθάρια είναι συνέχεια των πίθων της αρχαίας Ελλάδας, τους οποίους βρίσκουν οι αρχαιολόγοι στις ανασκαφές.

Βοήθ. (6,21)

πλιυραμία (η). Τα πλευρά του γυρουνιού (κυρίως).

Γραμ. οι πλιυραμίες.

Π.χ. «Αυτήν την πλιυραμία θα τη δώκουμι στου νουνό σ' να την ψήσ' στη φουτιά».

«Καμπόσ' απού λουκάνικου καμπόσ' απού κιφτέδα, καμπόσου κι απού πλιυραμία να γίν' η σουφλιμάδα».

Βοήθ. (16)

πλουκάκι ή **πουλκάκι** (το). Είδος γυναικείου γιλέκου με μανίκια.

Γραμ. τα πλουκάκια.

Π.χ. «Φέρι μι γιέ μ' του πλουκάκι μ' απ' την κριμάστρα να του φουρέσου».

πλουμίδι (το). Στολίδι κεντητό ή ζωγραφιστό.

Γραμ. τα πλουμίδια.

Π.χ. «Του τζακόπανου αυτό έχ' μπόλ'κα πλουμίδια».

πλούμπα. Γεμάτα, πλημμυρισμένα.

Π.χ. «Η μυγδαλιά αυτή έχ' πλούμπα τα λουλούδια».

πλουχιριά (η). Βλ. απλουχιριά.

πλουχιριάζου. Βλ. απλουχιριάζου.

πλόχιρου. Βλ. απλόχιρου.

πλύματα (τα). Ακάθαρτα νερά από το πλύσιμο των πιάτων.

Π.χ. «Βάλι στα πλύματα λίγα πίπιρα κι δόσ'τα στου γ'ρούν'».

πλύστρα (η). Εκτός από τη γυναίκα που πλένει σημαίνει και: το μέρος όπου πλένονται καθημερινά, ο νιφτήρας, ο νεροχύτης.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έχου σουρό στην πλύστρα πουλλά πιάτα να πλύνου».

πόντζι (το). Ποτό που προσφέρεται στους κρυωμένους και σ' εκείνους που έχουν πονόκοιλο.

Π.χ. «Ξιπάιασ' απ' του κρύου, θκιάσι μι λίγου πόντζ' να ζισταθώ».

Εγκυλ. Το πόντζι είναι ζεστό ανακουφιστικό ποτό για το χειμώνα. Οταν ο αγρότης έρχεται από τη δουλειά μέσα στο πολύ κρύο του είναι απαραίτητο. Παρασκευάζεται ως εξής: Μέσα στο μπρίκι ρίχνει η νοικοκυρά ένα μεράδι νερό, ένα μεράδι πετιμέζι, και μισό τσίπουρο, το ανακατώνει καλά και ύστερα το ζεστάινει.

πόντιλα (τα). Λέξη που χρησιμοποιείται για τον άνθρωπο ο οποίος φεύγει διωγμένος, φοβισμένος.

Π.χ. «Πήρι τα πόντιλα κι έφυγι» (=έφυγε σαν κυνηγημένος).

πόρους (ο). Εκτός από τις συνηθισμένες έννοιες σημαίνει και: τιμωρία, αποτέλεσμα, εξέλιξη.

Γραμ. Χρησιμοποιείται μόνο στον τύπο αυτό.

Π.χ. «Ας έρθ' του βράδ' η πατέρας κι θα δεις τι πόρους θα σι πάρ'».

πουδαρένες (οι). Αυτές που γίνονται με το πόδι. Ο τρίτος γύρος στο παιχνίδι του «κοκ».

Π.χ. «Σ' τοι πουδαρένες δεν τα καταφέρνου ιγώ κι τόσου καλά, θα καώ αγλήγουρα».

πουδένου. Βάζω τα παπούτσια.

Γραμ. πόδινα, πουδέσου, πόδ'σα, πουδένουμι, πουδένουμαν, πουδιθώ, πουδέθ'κα.

Π.χ. «Πουδέσ' καλά γιατί θα κουκαλώεις όσου να διάβ'ς στου σκουλείο στου Φανάρ».

Ετυμολ. Προέρχεται από το υποδένομαι (υπόδημα).

πουκάρι (το). Το σύνολο των μαλλιών από κάθε πρόβατο που κουρεύεται.

Γραμ. τα πουκάρια.

Π.χ. «Ιτούτου του πουκάρ' είνι του τρανύτιρου απ' ούλα τ' άλλα».

πούλ. Με τη λέξη αυτή, όταν την επαναλαμβάνουν, έρχονται κοντά οι κότες και τα πουλιά τους.

Π.χ. «Πούλ, πούλ, πούλ, ιλάτι κουτούλις μ' να φάτι πίτιρα».

πουλα-λίγου. Κάμποσο.

Π.χ. «Μπάκι έχ' σ πουλα-λίγου καπνό να μι δώεις να σουμπουλιάσου την αρμαθιά μ'»;

Βοήθ. (14)

πουλίτσα (η). Τρύπα ή εσωχή στον τοίχο του σπιτιού, ιδιαίτερα στο κατώ για την τοποθέτηση μικροαντικειμένων.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάρι κι του κλειδάλιτρου που τώχου στην πουλίτσα στου κατώ απάν' απ' του παχνί».

πουλκάκ(i). Βλ. πλουκάκ(i).

πουνίδ(i) (το). Τοπικός πόνος.

Γραμ. Τα πουνίδια.

Π.χ. «Γέρασα πια, κάθι μέρα μι βγαίνουν κι άλλα πουνίδια».

πουντικιά (η). Κόπρανο από ποντίκι.

Γραμ. πουντικιές.

Π.χ. «Πρέπ' να έχουμι πουντικιά στου μαειργιό (μαγειργιό=κουζίνα). Βρήκα πουντικιές κάτ' απ' του κριβάτ'».

πουντόβουλα (τα). Το παιχνίδι πεντόβολα (πέντε πετραδάκια, βότσαλα).

Π.χ. «Αραδίζου νάρηρου πέντι πιτραδάκια για να παίξουμι τα πουντόβουλα».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν σε τρεις φάσεις. Κατά την πρώτη φάση ο παίχτης άφηνε τα τέσσερα πετραδάκια κάτω και σηκώνοντας το πέμπτο ψηλά προσπαθεί να τα πάρει ένα ένα με το ίδιο το χέρι και ταυτόχρονα να πάσει το πέμπτο. Όταν τα έπαιρνε όλα από κάτω τότε με τη δεύτερη φάση έπρεπε σηκώνοντας το πέμπτο πετραδάκι ψηλά να τα χουφτίσει και να τα πάρει όλα μαζί από κάτω τα άλλα. Άν το κατώρθωνε και αυτό άρχιζε την τρίτη και δυσκολότερη φάση: Έκανε καμάρα με το δείχτη και τον αντίχειρα του άλλου χεριού και προσπαθούσε με τον ίδιο τρόπο (σηκώνοντας δηλ. το πέμπτο βότσαλο ψηλά) να περάσει, ένα-ένα κάθε φορά, όλα τα πετραδάκια κάτω από την καμάρα. Όταν το κατορθώσει βγαίνει νικητής. Χάνει δε και διακόπτει την προσπάθειά του, όταν δεν πιάσει το πέμπτο ποντόβολο στον αέρα, οπότε συνεχίζει ο άλλος παίχτης από εκεί που είχε σταματήσει.

Βοήθ. (2,20)

πουρδότσακνου (το). Λεπτό χαμόκλαδο για προσάναμα, φρύγανο.

Γραμ. τα πουρδότσακνα.

Π.χ. «Πήρα κι καμπόσα πουρδότσακνα για να τά 'χου για προσάναμα».

Βοήθ. (14)

πορεύου. Περνάω.

Γραμ. πόριυα, πουρέψου, πόριψα.

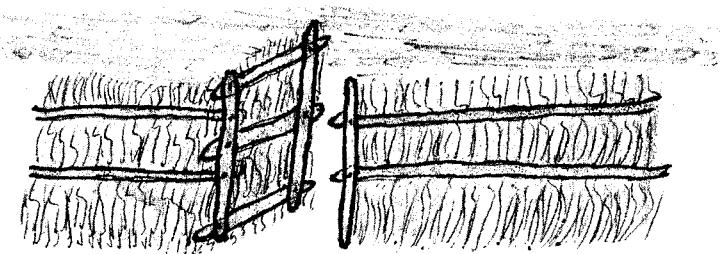
Π.χ. «Άιντι μι φαίνιτι μι τραχανά θα πουρέψουμι κι απόψι πάλι» (=θα φάμε τραχανά για βράδυ).

Παροιμία: «Πόριψι ξιρή μου κ'λιά, ώσπου νάρθ' η πασχαλιά».

πουριά (η). Η πόρτα των κήπων.

Π.χ. «Άνοιξι λίγου την πουριά να χουρέσου να πιράσου μ' αυτό του ζαλίκ' απ' έχου».

Παρατ. Η συλλαβή «ριά» προφέρεται όπως η συλλαβή «δια» στη λέξη διαταγή.

πουριά: Για να μπαίνουν στον κήπο.

πουρκά (τα). Οπωροφόρα δένδρα.

Π.χ. «Στου αμπέλι μ' στου Στιφάν' έχου βαλμένα πουλλά πουρκά μέσα».

πουσνάδια (τα). Πίτουρα.

Π.χ. «Πάρι αυτά τα πουσνάδια κι σύρι να τα πιτάξις σ' τοι κότις να φαν' απόψι».

Βοήθ. (17)

πουσπουρίτσα (η) (=πολυσπορίτσα). Η γιορτή των εισοδίων της Θεοτόκου, στις 21 Νοεμβρίου.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Την Τιτράδ' (=Τετάρτη) είνι τοι πουσπουρίτσα κι θέλου να πάνου (πάω) στην Ικκλησιά».

Βοήθ. (1,384).

Εγκυλ. Κατά την ημέρα αυτή βράζουν διάφορους σπόρους δημητριακών καρπών, τα παρασπόρια τους, τρώγουν για γεύμα και δίνουν και στους γείτονες για τα «χρόνια πολλά». Έτσι μ' αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλίσουν την αφθονία των καρπών της Γης κατά τη χρονιά που αρχίζει.

Παλιότερα τα παρασπόρια τα έβαζαν μέσα σε μια τσουκάλα πήλινη που την τοποθετούσαν στο πίσω μέρος της γωνιάς από την προηγούμενη βραδιά και εκεί σιγδύραζαν. Η ποικιλία δε αυτή αποτελούσε νοστιμότατο φαγητό για

τα χρόνια εκείνα (προ της δεκαετίας του '50).

πράγκαλου ή πραγκαλίδ(i) (το). Θρύψαλο, συντρίμι.

Γραμ. τα πράγκαλα ή πραγκαλίδια.

Π.χ. «Αμάν ούλου πράγκαλα γίγκι η στάμνα. Έχου να φάου φουνάστρις απ' τη μάνα μ'».

πραντζαλήθρα (η). Σπίθα.

Γραμ. οι πραντζαλήθρις.

Π.χ. «Πιτάχ' κι νια πραντζαλήθρα κι μ' έκαψι του πουδάρι μ'».

Σημ. Λέγεται και σκαντζαλήθρα ή τζιντζουλήθρα.

Βοήθ. (14)

πράμα (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: το κατοικίδιο ζώο.

Γραμ. τα πράματα.

Π.χ. «Γιώργου, σύρι να λύεις τα πράματα κι να τα πας στη βρύσ' να τα πουτείσις».

πραντζαφίλ(i) (το). Μικρό εξόγκωμα εργαλείου.

Γραμ. Τα πραντζαφίλια.

Π.χ. «Ύστιρα πατάς αυτό του πραντζαφίλ' απ' του λέν' σκαντάλ' κι τ' φικάς του π' λι».

Πράπτα (στου). Τοπωνύμιο ρεματιάς πιο πέρα από τα πάνω Πευκάκια.

Π.χ. «Στου Πράπτα τη ριματιά έπισι ένα γουμάρ' κι σκουτώθ' κι».

Εγκυλ. Ο Πράπτας ήταν ληστής που λυμαίνονταν τους κατοίκους των Καναλίων αλλά και των γύρω χωριών. Λήστευε, σκότωνε ζώα, έκαιγε, απειλούσε, ζητούσε λύτρα κλπ. Έτσι ήταν ο φόβος και ο τρόμος των κατοίκων. Ο Μουσταφάμπετης τον επεκήρυξε και διέταξε τους Καναλιώτες να του τον παραδώσουν. Και εκείνοι με τη σειρά τους πρόσταξαν στο Βάλλα, παλιό ληστή που είχε μπεί πλέον στη νομιμότητα, να πάσει να τον πάσει με συνοδεία. Πραγματικά μια μέρα ο Βάλλας ανηφορίζει στην πλαγιά ζυγώνει στο λημέρι του Πράπτα που μόνο αυτός το ήξερε, σταματάει ακριβώς απέναντι, σημαδεύει στην κρύπτη του και βάζει μια φωνή, καλώντας τον έξω. Ο Πράπτας όταν άκουσε τη γνώριμη φωνή του, χωρίς δεύτερη κουβέντα βγήκε έξω. Την ίδια στιγμή ένας πυροβολισμός ακούστηκε και ο Πράπτας έπεσε καταγής. Έτσι γλύτωσε το χωριό από τον τρομερό αυτό ληστή. Από τότε δε το ρέμα αυτό έχει το όνομά του.

Βοήθ. (1,89)

πραστάου. Φυλάγω στο παιγνίδι (κυρίως).

Γραμ. πραστούσα και πρόσταγα, πραστήσου, πράστ' σα.

Π.χ. «Έχασις κι τα πραστάς, ούλα τ' αλλα απ' λες είνι τζιαούνις».

πρατσαλάου. 1. – Πιτσιλάω, σκορπίζω. 2. – Κάνω «πράτσ» (ειδικά στα ξύλα που καίγονται).

Γραμ. πρατσαλούσα, πρατσαλήσου, πρατσάλ' σα.

Π.χ. 1. – «Μάνα η Γιάνν'ς μι πρατσαλάει κι δε μ' αφήν' να πιώ νιρό».

2. – «Οι πουρδαλιές πρατσαλάν κι πιτάν ται σκαντζαλήθρις όξου απ' τη φουτιά».

πρέγγλα (η). Δυνατό συνάχι με φταρνίσματα, καταρροϊ.

Γραμ. οι πρέγγλις.

Π.χ. «Απρουχτές κουκάλουσ' απ' του κρύου κι σήμιρα μ' επιασι νια πρέγγλα απ' δε σι γλέπου στα μάτια μ'».

πρέκνα (η). Φακίδα.

Γραμ. οι πρέκνις.

Π.χ. «Έχ' λίγις πρέκνις στου πλέφαρου που τη δίνουν ουμουρφάδα».

Βοήθ. (14)

πρέτο(i)κους -α -ου. Οξύθυμος.

Γραμ. οι πρέτο'κ -ις -α.

Π.χ. «Πουλύ πρέτο'κους είσι. Κάτσι πρώτα να σι 'ξηγήσου κι ύστιρα τσιακατίζισι».

Βοήθ. (14)

πρησκάρ(i) (το). Πρήδιμο τοπικό.

Γραμ. τα πρησκάρια.

Π.χ. «Έβγαλι ένα πρησκάρ' στου σβέρκου η γιλάδα μ'».

πριάκουνου (το). Τριγωνικό μακρουλό ακονιστήρι μαχαιριών.

Γραμ. τα πριάκουνα.

Π.χ. «Φέρι του πριάκουνου να τρουχίσου λίγου του σουιά μ' γιατί δεν κόβ' ούδι νιρό».

πριγκίδ(i) (το). Η καθεμιά από τις δυο σιδερένιες βέργες που είναι εξαρτήματα του αργαλειού.

Γραμ. τα πριγκίδια.

Π.χ. «Πρέπ' ν' ανοίξ' λίγου τα πριγκίδια για να είνι τανυσμένου του ύφασμα».

Εγκυλ. Τα πριγκίδια χρησιμεύουν για να κρατούν τεντωμένο το ύφασμα που υφαίνεται από την υφάντρα. Γιατό το λόγο έχουν ειδικές τρύπες το ένα και μικρό άγγιστρο το άλλο, ώστε να μικραίνουν και να μεγαλώνουν ανάλογα με το πόσο φαρδύ έπρεπε να είναι το υφαντό.

Βοήθ. (6,54)

πριζ(u)μόπ(i)τα (η). Βλ. προυζ' μόπ'τα.

πριζ(u)μουλόι (το). Βλ. προυζ'μουλόι.

πρικνιάρ(η)s -ρ'σα -ρ'κου. Αυτός που έχει πρέκνες (=φακίδες).

Γραμ. οι πρικνιάρδις -ρ'σις -ρ'κα.

Π.χ. «Αυτόν τουν πρικνιάρ' βρήκις να κάν'ς γαμπρό σ';»

Βοήθ. (14)

πρίτσ. Λέξη που σημαίνει συνήθως άρνηση, αντίθεση, αντίρρηση.
Π.χ. «Πρίτς που θα σι πααίνου τέτοια ώρα στη βρύσ'».

«Τώρα που έφτασα στον σπίτ', πρίτς μαρτάκου μ'» (=δεν μπορείτε να με χτυπήσετε). Αναφερόταν στα μαλώματα των παιδιών.

πριόβουλους (ο). Βλ. πρυόβουλους.

προυγούλ(ι) (το). Το παχύ σάρκωμα στο λαιμό κάτω από το σαγόνι.

Γραμ. τα προυγούλια.

Π.χ. «Είνι καλουζουισμένους αυτός γιέ μ', ατήρα (=κοίτα) προυγούλια απ' έχ'».

προυζ(υ)μόπ(ι)τα (η). Προζυμόπιτα, μπατζίνα (βλ. λέξη).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Σ'κώθ'κι η μάνα χαράματα κι έφκιασι προυζ' μόπ'τα».

προυζ(υ)μουλόι (το). Προζυμολόι, πήλινο αγγείο για να τοποθετείται το προζύμι.

Γραμ. τα προυζ'μουλόια.

Π.χ. «Φαύσκουσι του προυζύμ' κι ξιχείλ'σι απ' του προυζ'μουλόι. Συντάρχα (=βιάσου) λίγου του καπνό κι αρχίνα του ζύμουμα».

Εγκυλ. Το πήλινο αυτό αγγείο μοιάζει με μικρή τσουκάλα που έχει φαρδιά βάση και ακόμα πιο φαρδύτερο στόμιο. Μερικές φορές έχει και χερούλια. Όπως δε και τα άλλα πήλινα αγγεία έτσι και το προυζ'μουλόι κατασκευάζονταν στο Φανάρι.

Βοήθ. ((6,28)

προυζ'μουλόι: Για να βάζουν και να διατηρούν το προζύμι.

προυπάου. Προφθάνω.

Γραμ. προυπούσα, προυπήσου, πρόπτ'σα.

Π.χ. «Μπράβου σ', πρόπ'σις να τα πεις στουν πατέρα ότ' πήγαμαν χτες για πλέις (=κολύμπι)».

Βοήθ. (13,8)

προυπόδια (τα). Τα μάλινα κομμάτια υφάσματος με τα οποία τυλίγουν τα πόδια αυτοί που φορούν τσαρούχια ή γουρουνοτσάρουχα κατά την περίοδο του Χειμώνα.

Π.χ. «Φέρι μι τα προυπόδια να τ'λίξου τα πουδάρια μ' γιατί κάν' κουκκάλα όξου».

Βοήθ. (12,7)

προυσάλιυρου (το). Αλεύρι για το προζύμι.

Π.χ. «Θέλου να βγάλου λιγούτο'κου προυσάλιυρου για του προυζύμ'».

Ή η παροιμία:

«Απ' του γύφτου προυσάλιυρου».

Βοήθ. (1,284)

προυσήλια (τα). Τοπωνύμιο περιοχής αμπελιών που βρίσκονται σε έδαφος με μεσημβρινή κλίση.

Π.χ. «Πίσου στα Προυσήλια έχ' καλά σταφύλια φέτου».

προυσκουράου. Ραντίζω ελαφρά με νερό.

Γραμ. Προυσκουρούσα, προυσκουρήσου, προυσκούρ'σα.

Π.χ. «Μάνα η Γιώργους έχ' νιρό σ'το' αμπούκις κι θέλ' να μι προυσκουρήσ'».

προυσκ(υ)νάου. Η ιδιωματική του σημασία είναι: νυστάξω κλίνοντας το κεφάλι προς τα εμπρός.

Γραμ. προυσκ'νούσα και προυσκύναγα, προυσκ'νήσου, προυσκύν'σα.

Π.χ. «Άιντι γύρι λίγου αυτούια να τουν κλέψ', ούλου προυσκ'νάς».

Βοήθ. (14)

προυσκ(υ)νήματα (τα). Σέβη, χαιρετίσματα προς σεβάσμια πρόσωπα.

Π.χ. «Άιντι να πας στου καλό κι να πεις τα προυσκ'νήματα μ' στουν παππού κι στη γιαγιά».

Βοήθ. (14)

προυσμύτ(η) (η). Η μύτη από το υνί.

Γραμ. οι προυσμύτις.

Π.χ. «Να πας του υνί στου γύφτου (=σιδηρά) για να του βάλ' προυσμύτ'».

Βοήθ. (16)

προυσουπιάρ(η)ς -ρα -ρ'κου. Με καλό πρόσωπο, καλή όψη.

Γραμ. οι προυσουπιάρ'δις -ρ'σις -ρ'κα.

Π.χ. «Τσι προυσουπιάρις τσι πέτρις να τοι βάλουμι απόξου κι το' άλλις να τοι ρίξουμι μέσα στουν τοίχου».

Βοήθ. (16)

προυσουσφίγγ(ι) (το). Σφήνα που μπαίνει στο ξυλάλετρο για να συγκρατεί το υνί.

Γραμ. τα προυσουσφίγγια.

Π.χ. «Ξέσφιξι του προυσουσφίγγ' κι κουνιέτι του υνί απ' του ξλάλιτρου».

Βοήθ. (16)

προυτουστάλαμα (το). Το τσίπουρο που παίρνουν με την απόσταξη των σταφυλιών.

Γραμ. τα προυτουσταλάματα.

Π.χ. «Έτοιμου του καζάν'. Βάνουμι μπρουστά για του προυτουστάλαμα».

πρυόβουλους (ο). Είδος αναπτήρα που αποτελείται από κομμάτι χάλυβα, το οποίο όταν προστρίβεται σε τσακμακόπετρα παράγει σπινθήρα που ανάβει ίσκα ή φιτίλι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ιμείς ιδώ στου χουράφ' ανάβουμι του τσιγάρου μι τουν πρυόβουλου».

Ετυμολ. Προέρχεται από το πυρόβιολος - πρυόβιολος.

Βοήθ. (5) στη λέξη τσακμάκι.

πτηδιεύουμι. Επιτηδεύομαι, είμαι επιδέξιος σε κάτι, καταγίνομαι με κάτι.

Γραμ. πτηδιεύουμαν. Σπανιότεροι τύποι: πτηδιιυτώ, πτηδιεύ'κα.

Π.χ. «Ισύ που πτηδιεύισι λίγου μι του καλίγουμα, έλα ταχιά να μι καλιγώεις του γουμάρ'».

π(υ)τία (η). Μαγιά με την οποία πήζει το τυρί.

Γραμ. οι π'τιές.

Π.χ. «Αστόησα (=έχασα) να πάρου π'τιά για να πήξου του τυρί».

πυρουμάδα (η). Φέτα ψωμί πυρωμένη στη φωτιά.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ιλάτι πιδιά να φάτι, σας έχου έτοιμις πυρουμάδις στη φουτιά».

Εγκυλ. Αποτελούσε τακτικό φαγητό (κυρίως κολατσιό) η πυρομάδα για τα παιδιά αλλά και για τους μεγάλους ιδιαίτερα κατά το χειμώνα. Όταν μάλιστα συνοδεύονταν και με λίγο λάδι, ζάχαρη, λίπα, κλπ. από πάνω, τότε ήταν νοστιμότατη. Γιαυτό και πολλές φορές οι μικροί βόμπηρες έβγαιναν στη γειτονιά και έπαιζαν με την πυρομάδα στα χέρια.

πυρουμάχους (ο). Το πίσω μέρος του τζακιού (της γωνιάς).

Γραμ. οι πυρουμάχι.

Π.χ. «Θέλου να βάλου καμπόσις κ'τσούρις (=κούτσουρα) στουν πυρουμάχου για νάχουμι ζέστα του βράδ' μι την κουκάλα».

π'χάμ(ι)σου (το). Πουκάμισο.

Γραμ. τα π'χάμ'σα.

Π.χ. «Είνι γιουμάτου λέρις του π'χάμ'σου μ' κι θέλ' πλύσιμου». **ραγάζ(ι)** (το). Χόρτο με το οποίο γίνονται οι ψάθινες καρέκλες.

Γραμ. τα ραγάζια.

Π.χ. «Θα πάου στου Σκατιάρ' να κόψου ραγάζ', να μας θκιάσουν καρέκλις οι γύφτ'».

Βοήθ. (16)

ραγκαβέλις (οι). Είδος πρόχειρου φαγητού (βλ. αρινστά).

Π.χ. «Απόψι έχουμι να φάμι ραγκαβέλις».

ραχλιάζου. Γεμίζω τα χείλη μου με ξηρό σάλιο.

Γραμ. (Το συναντάμε κυρίως στο τρίτο πρόσωπο) ραχλιάζ', ράχλιαζι, ραχλιάσ', ράχλιασι.

Π.χ. «Αμάν πια πάρι κι λίγου ανάσα, ράχλιασι του στόμα σ' απ' τσι κουβέντις».

Αλλά και μεταφορικά:

«Ράχλιασι η άμπλας γιατί λιγόστιψι του νιρό. Σι λίγου θα στίψ'».

Βοήθ. (14)

ρέβου. Καταρρέω, εξαντλούμαι.

Γραμ. έρριβα, ρέψου, έρριψα.

Π.χ. «Έρριψι στα πουδάρια τ' αυτός Μήτρους απ' τσι πουλάτσι τσι στράτις».

«Τουν τσάκουσαν μαναχό τ' κι τουν έρριψαν στου ξύλου».

Βοήθ. (14)

ρέκλας (ο). Σβαρνιάρης.

Γραμ. οι ρέκλις.

Π.χ. «Αυτός η Γιώργους ντιπ ρέκλας είνι, δεν υπουφέριτι πια».

ρέντζα (η). Στομάχι μαγειρεμένης κότας.

Γραμ. οι ρέντζις.

Π.χ. «Ισένα έβαλα τη ρέντζα κι στου Γώγου του σ'κουτάκ'».

«Απ' να ρέψ' η ρέντζα σ' να ρέψ' μι του πιδί σ' απ' δεν ακούς ντιπ τι σι λέει η πατέρα σ'».

ρηγαριό. Ακουλουθία του Ρήγα, του βασιλιά, του άρχοντα (πρβλ. συμπεθεριό).

Π.χ. «Πααίν'ς μπρουστά στην πουμπή σάματ' (=ωσάν, σαν) είσι ρηγαριό».

Το δημοτικό τραγούδι:

«Σαν κίνησι του ρηγαριό να πάει ν' αραβουνιάσει μι του σιδέρη τ' άλουγου μι τη χρυσή τη σέλλα».

Βοήθ. (1,303,40)

ρηχαίνου. Στη φράση «ρήχανι η γάστρα» σημαίνει ότι κρύωσε η γάστρα και δε μπορεί να ψήσει το φωμί.

Π.χ. «Αγλήγουρα μάνα, ρήχανι η γάστρα, δε θα ψηθεί του φουσμί».

ρίγκ-ταγκ. Ανώριμος, άσχετος.

Π.χ. «Αρά αυτός είνι πέρα για πέρα ριγκ-ταγκ, τι να σι πεί για του κρασί απ' ξύν'σι;»

Βοήθ. (14)

ριζέλα (η). Το καθένα από τα δυό σιδερένια στηρίγματα μιας πόρτας, μεντεσές.

Γραμ. οι ριζέλις.

Π.χ. «Πρέπ' να βάλουμι λάδ' σ' αυτές τσι ριζέλις για να μην τρίζουν».

ριζουμέρι (ι) (το). Το πρόσθιο μέρος του σώματος, όπου ενώνεται ο μηρός με τη λεκάνη.

Γραμ. τα ριζουμέρια.

Π.χ. «Δεν ξέρου τι έπαθι κι μι πουνάει σήμιρα αυτό του ριζουμέρι».

Επυμολ. Ίσως προέρχεται από το «ρίζα μηρού».

Εγκυλ. Στο χωριό πίστευαν πως το ριζομέρι αρχίζει να πονάει, όταν κάποιος φρεσκολουσμένος περάσει πάνω από στάχτες ή κόπρια πεταμένα. Μερικές φορές δε πρήζεται αυτό στις κλειδώσεις και θεραπεύεται με σταύρωμα.

Βοήθ. (1,276).

ρικάζου. Φωνάζω δυνατά, ξεφωνίζω.

Γραμ. ρέκαζα, ρικάζου, ρέκαξα.

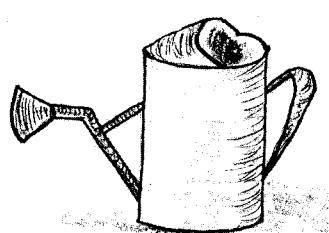
Π.χ. «Μι πάτ'σι του γουμάρ' στου τσιουγκρισμένου του δάχλου κι ρέκαξ απ' τουν πόνου».

ριματσούλ(ι) (το). Μικρό ρέμα.

Γραμ. τα ριματσούλια.

Π.χ. «Αυτό του μουνουπάτ' θα σι βγάλ' σ' ένα ριματσούλ' που μπουρείς να τ' αμπδήεις κι να έρθ'ς ταχιά στου ντάμι μ'».

ριντές (ο). Ποτιστήρι.

ριντές: Για να ποτίζουν τα ουντζιάκια
(σπορεία καπνού)

Γραμ. οι ριντέδις.

Π.χ. «Πάρι του ριντέ απ' του φράχτ' κι σύρι να πουτίεις τα ουντζιάκια».

Επυμολ. Προέρχεται από το ραντίζω-ριντίζω-ριντές.

ριτζουμένου. Σφικτό τσιτωμένο μαστάρι από το πολύ γάλα.

Γραμ. τα ριτζουμένα.

Π.χ. «Πάρι του τρανό του κατσαρόλ' για ν' αρμέξουμι τη γίδα σήμιρα. Έχ' ριτζουμένου μαστάρ'».

Βοήθ. (12,7)

ριτσέλ(ι) (το). Είδος γλυκίσματος.

Γραμ. τα ριτσέλια.

Π.χ. «Ιλάτι να σας βγάλου κι κάμπουσα ριτσέλια τώρα για ν' απουπάριτι απού φαΐ απόψι».

Εγκυλ. Τα ριτσέλια είναι φέτες από κολοκύθι που τις έρριχναν οι νοικοκύρες μέσα στο πετιμέζι, και τις άφηναν να βράσουν. Έτσι έπαιρναν ένα βαθύ κόκκινο χρώμα και έπιαναν μια κρούστα εξωτερικά, ενώ στο εσωτερικό ήταν μαλακά. Τρώγονταν μοζί με το πετιμέζι και «προσφατίζοντας» με φωμί.

Πολλές φορές οι νοικοκύρες μαζί με τις φέτες από κολοκύθι έρριχναν μέσα στο πετιμέζι και φέτες από μελιτζάνες για ποικιλία που και αυτές γίνονταν ριτσέλια. Για να είναι δε περισσότερο τραγανά και νόστιμα τα ριτσέλια, αποβράδις τις ωμές φέτες από κολοκύθι κλπ. τις έβαζαν μέσα σε διαλύματα οσβέστης και την άλλη μέρα αφού τις έπλεναν καλά τις έβραζαν μέσα στο πετιμέζι.

Βοήθ. (15)

ριτσινουκέρ(ι) (το). Είδος κεριού από ρετσίνι.

Γραμ. τα ριτσινουκέρια.

Π.χ. «Τα προυπουλιμικά τα χρόνια μιτά απ' το' αγρυπνίς άναβάμαν τα ριτσινουκέρια για να μας φέγγουν να γυρίσουμι στου σπίτι».

Εγκυλ. Τα ρετσινοκέρια κατασκευάζονταν από «λουρίδες» υφάσματος που ήταν ποτισμένες πολλές φορές μέσα σε λιωμένο ρετσίνι. Έμοιαζαν με μεγάλες λαμπάδες και έδιναν πολύ φωτισμό. Τα χρησιμοποιούσαν πολύ οι Καναλιώτες για να φέγγουν τη νύχτα που πήγαιναν στα κατώια, στις άλλες δουλειές και ακόμα το μεγαλοβδόμαδο κατά τις αγρυπνίες.

Βοήθ. (1,395)

ρόβουλου. Τοπωνύμιο πλαγιάς νοτιοανατολικά του χωριού.

Π.χ. «Κουσεύουντας αραβάν' μι του γουμάρ' η Γιώργους έδιαβι κιόλας κάτ' στου Ρόβουλου».

Εγκυλ. Άλλοτε στην πλαγιά αυτή (η οποία είναι γνωστή στους παπούδες μας και ως «Πουρδαλίτσα») υπήρχαν τα αμπέλια ενός Καναλιώτη με το παρατουόκλι «ρόβουλος». Σύμφωνα όμως με άλλη εκδοχή η ονομασία «ρόβουλος» προήλθε από το «ροβιολά» (που σημαίνει τρέχω ασυγκράτητα), λόγω της μεγάλης κλίσης και του κατηφορικού της πλαγιάς.

ρόδακας (ο). Κόσμημα υφαντό (κυρίως) όμοιο με ρόδο.

Γραμ. οι ρόδακις.

Π.χ. «‘Ομορφ’ ρόδακις έχ’ αυτός η γύρουνς».

ρούγα (η). Αυλή.

Γραμ. οι ρούγις.

Π.χ. «Πάρ’ τη φουκάλ’ κι σύρι να φουκαλίεις τη ρούγα».

ρουγκατσάρ(ης) (ο). Ο άνθρωπος που ντύνεται καρναβάλι.

Γραμ. οι ρουγκατσάρ’ δις ή οι ρουγκατσαρέοι ή τα ρουγκατσάρια.

Π.χ. «‘Ηρθαν οι ρουγκατσαρέοι απ’ του Β’νέσ’ μ’ ένα τρανό φέσ’ κι αρμάθις τα κουδούνια».

ρουιάζουμι. Διορίζομαι με αμοιβή σε είδος, με ρόγα.

Γραμ. ρουιάζουμαν, ρουιαστώ, ρουιάσ’ κα.

Π.χ. «Δε μπόριγα να ρουιαστώ σι δυο γιδουβίτσις, ρουιάσ’ κα στη μία στουν πέρα μαχαλά».

Βοήθ. (13,9)

ρουκάς (ο). Εκείνος που ψήνει ρόκες.

Γραμ. οι ρουκάδις.

Π.χ. «Πλάκουσαν ρουκάδις απόψι στου καλαμπόκι μ’ κι δεν άφ’ σαν ρόκα για ρόκα ικεί στην ακρούλα».

ρούντους -α -ου. Ζώο, κυρίως πρόβατο με λίγο μαλλί.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ικείν’ τη ρούντα προυβατίνα σι π’λάου. Τη θέλ’ς;»

ρουπάκι(i) (το). Μικρό ξύλο για τη φωτιά.

Γραμ. τα ρουπάκια.

Π.χ. «Ρίξι λίγα ρουπάκια για ν’ αρπάξ’ η φουτιά κι να δώσ’ ένα χούχλου στου φαΐ».

Βοήθ. (10,187)

ρουπώνου. Παραχορταίνω, παραγεμίζω.

Γραμ. ρούπουνα, ρουπώσου, ρούπουσα,

ρουπώνουμι, ρουπώνουμαν, ρουπουθώ, ρουπώθ’ κα.

Π.χ. «Είχαμι κουκουτάκου μι στιφάτου σήμιρα κι ρούπουσα για καλά. Δεν είμι για δ’λειά τώρα».

ρουσαλιό (το). Ακαταστασία, σκόρπισμα.

Γραμ. τα ρουσαλιά.

Π.χ. «Αμ τι ρουσαλιό είνι αυτό απ’ έκανις ιδώ αγιέμ;

Γιόμ’ σις ούλουν τουν τόπου».

Βοήθ. (16)

ρουχουπάν(i) (το). Πανί, κομμάτι από ρούχο, παλιό, μεταχειρισμένο.

Γραμ. τα ρουχουπάνια.

Π.χ. «Έχου καμπόσα ρουχουπάνια φυλαγμένα για να μπαλώνου τα πανταλόνια σ’».

ρόχνουμι. Θέλω, επιζητώ, μου κάνει κέφι.

Γραμ. ρόχνουμαν. Το συναντάμε κυρίως στο τρίτο πρόσωπο: ρόχνιτι, ρόχνουνταν, ρουχτεί, ρόχ’ κι.

Π.χ. «Αυτή την ώρα τουν ρόχνιτι ξύλου του Γιάνν».

«Τώρα σι ρόχ’ κι να φας γουρ’ νουκόψιδα; Όντας είχαμαν στρουμένου του τραπέζ’ γιατί έκανις ξιρουτσάντσις;»

Ετυμολ. Προέρχεται από το αρχαίο «օρέγομαι»

Βοήθ. (14)

ρόχους (ο). Ρόγχος, βαριά αναπνοή ετοιμοθάνατου.

Γραμ. οι ρόχ’.

Π.χ. «Πάει τουν χάνουμι τουν πατέρα σ’ αγιέμ, τουν έπιασι ρόχους».

Βοήθ. (16)

ρώγους (ο). Καλή κατάσταση, επιθυμητή.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Η αντάρα (=ομίχλη) κάν’ κι καλό. Φέρν’ τα χουράφια στου ρώγου τ’ς για του όργουμα».

Βοήθ. (1,49)

σάικους -η -ου. Σωστός, αβλαβής.

Γραμ. σάικ’ -ις -α.

Π.χ. «Δεν είνι σάικου του πιδί τ’, έχ’ πουλλές χλιμάρις (=θλίψεις)».

Βοήθ. (14)

σαϊτάρ(i) (το). Μεγάλο ορθογώνιο κομμάτι αμπελιού, ανάμεσα σε δυο αυλακιές (τους διάργους).

Π.χ. «‘Αιντι λιγούτσ’ κουράι ακόμα, αυτό του σαϊτάρ’ που σκάβουμι είνι κουνό».

Εγκυλ. Τα σαϊτάρια διευκολύνουν και στην καλύτερη οργάνωση της επιφάνειας που περιλαμβάνει το αμπέλι, αλλά κυρίως στη σωστή κατεύθυνση της ροής των νερών όταν βρέχει. Γιατί στις δυό βάσεις του έχει βαθιές αυλακιές που μαζεύουν τα νερά της βροχής και τα οδηγούν στη ρεματιά ή στα όριά του. Το πλάτος των σαϊταριών είναι γύρω στα πέντε μέτρα και διευκολύνουν ακόμα στο σκάψιμο, στο βλαστοδόγμα, στον τρύγο και γενικά σε όλες τις δουλειές που γίνονται στα αμπέλια.

σακαί (η). Αρρώστια που προσβάλλει τα ζώα και φτερνίζονται, ιγμορίτιδα.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Κόλ’σι σακαί του γουμάρι μ’ κι θέλου να του πάου να του δεί κτηνίατρους».

Βοήθ. (1,276)

σακατίλα (η). Σακάτης, ανίκανος.

Γραμ. οι σακατίλις.

Π.χ. «Τέτοια σακατίλα απ' είσι ισύ δε γλέπου να βγάν'ς εύλουλα του χειμώνα».

Βοήθ. (14)

σακάτ(ι)χους -ια -ου. Αυτός που δεν έχει αρτιμέλεια σώματος, ιδιαίτερα στα άκρα.

Γραμ. οι σακάτ'χ' -ις -α.

Π.χ. «Γύρ'σι σακάτ'χους απ' τουν πόλιμου τα' Αλβανίας κι έβγαλι σύνταξ' για νά ζήσ'».

Βοήθ. (14)

σακιάζου. Βάζω μέσα σε σάκους.

Γραμ. σάκιαζα, σακιάσου, σάκιασα.

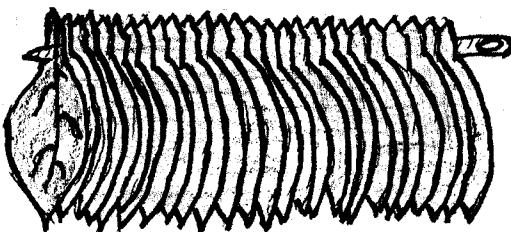
Π.χ. «Έχου έτοιμου σακιασμένου του στιάρ', πάμι να του φουρτώσουμι».

σακουράφα (η). Εκτός από τη βελόνα για το ράψιμο των σάκων σημαίνει και τη βελόνα που αρμαθιάζουν, ή αυτή την ίδια γεμάτη αρμαθιασμένο καπνό.

Γραμ. οι σακουράφις.

Π.χ. «Νιά (=μια) σακουράφα θέλου ακόμα κι τη μπίτ'σα (=τελείωσα) την αρμαθιά».

Εγκυλ. Η σακοράφα είναι μακρόστενη πλακερή βελόνα, όπου περνούν με τη σειρά τα φύλλα του καπνού, αφού τρυπηθούν στο χοντρότερο μέρος του κοτσανιού τους. Πέντε έως επτά σακοράφες γεμίζουν μια αρμαθιά.

σακουράφα: Για το αρμάθιασμα του καπνού.

σάκους (ο). Εκτός από τη συνηθισμένη έννοια του σακιού σημαίνει και: το σακάκι, το επανοφόρι.

Γραμ. οι σάκ'.

Π.χ. «Πάρι κι του σάκου σ' απαναθέ σ' γιατί κάν' κρύου όξου».

Βοήθ. (13,12)

σακουτρύπ(ι) (το). Άνθος χορταριού που μοιάζει με το στάχυ.

Γραμ. τα σακουτρύπια.

Π.χ. «Αυτός η σάκους είνι γιουμάτους σακουτρύπια».

Εγκυλ. Τα σακοτρύπια έχουν την ιδιότητα να χώνονται όχι μόνο μέσα στους σάκους (από όπου και το όνομά τους) αλλά και οπουδήποτε άλλού. Αυτή την ιδιότητά τους εκμεταλλευόμενα τα παιδιά έκαναν ένα επικίνδυνο πείραμα στους αμύητους: Τους έλεγαν να βάλουν στο στόμα τους τα σακοτρύπια και να πούν «τραχανά». Έτσι όμως αυτό εισχωρούσε προς τα μέσα με κίνδυνο να πνιγεί ο πειραματιζόμενος.

σαλαϊστρου (η). Ανοικοκύρευτη, αυτή που γυρίζει.

Γραμ. οι σαλαϊστρις.

Π.χ. «Τέτοια σαλαϊστρου απ' είνι τι σπίτ' καλό θέλ'ς να 'χ';».

Βοήθ. (14)

Σαλαμπριά (η). Παραπόταμος του Πηνειού στο Θεσσαλικό κάμπτο.

Π.χ. «Κατέβασι η Σαλαμπριά κι πλημμύρ'σι η κάμπους».

Βοήθ. (14)

σαλαμπριά (η). Θολούρα.

Γραμ. οι σαλαμπριές.

Π.χ. «Γίγ'κι σαλαμπριά του νιρό απ' τουν άμπλα. Ένας μπάκακας αμπτήδ'σι μέσα όταν έσκυψα να γιουμώσου τη β'τσέλα μι του κανάτ'».

Βοήθ. (14)

σαλιβάρ(ι) (το). Φαρδύ σκούτινο παντελόνι, που φοριέται ως επίσημο από τους βλάχους.

Γραμ. τα σαλιβάρια.

Π.χ. «Αντριάνα ιτοίμασι του κινούργιου του σαλιβάρ' να φουρέσου, για να πάνου στην ικκλησιά».

Ή το δημοτικό τραγούδι:

«Χίλιοι κρατούν τη σέλα του μιριά είν' του σαλιβάρι».

Βοήθ. (1,303,40)

σαλίνα (η). Αυτή που λέει πολλά χωρίς να σκέπτεται.

Γραμ. οι σαλίνις.

Π.χ. «Άσ' την να λέει τη σαλίνα του κιαρατά, ποιός την ακούει;»

Βοήθ. (16)

σαλτέρνου. Κάνω σάλτο.

Γραμ. σάλτιρνα, σαλτάρου, σάλταρα.

Π.χ. «Σαλτέρνου απ' λες απάν' στου γουμάρ' κι δόσ'του τρέχου στη βρύσ' στου Μούρκ' για νιρό».

σάματι. Σαν να.

Π.χ. «Σάματι νειρεύισι μι φαίνιτι που θα σι κάνου τέτοιου χατήρ' ιγώ».

σαμουλαδάς (ο). Έντομο μαύρο και γιαλιστερό, λίγο μεγαλύτερο

από την ακρίδα, με μεγάλες κεραίες.
Γραμ. οι σαμουλαδάδις.

Π.χ. «Είδα ικεία έναν τρανόν σαμουλαδά κι φουβήθ’κα». «Αρά τι γυρνάς ιδώ κι κει σαν του σαμουλαδά».

σάν(ι) (το). Ταφί.

Γραμ. τα σάνια.

Π.χ. «Έλα να σι δώκου κι του θ’κό μ’ του σαν’ να φκιάεις πίτα για του τραπέζ’ ταχιά στου γάμου σ’».

Βοήθ. (15)

σαπουκουλιάζου. Είμαι σάπιος εσωτερικά, διαβρωμένος.

Γραμ. σαπουκόλιαζα, σαπουκουλιάζου, σαπουκόλιασα.

Π.χ. «Πάει σαπουκόλιασις κι συ, ούλου θιρμασίες έχ’ς κι δε μπουρείς να του πάρ’ς απάνου σ’».

Βοήθ. (14)

Σαπούς (ο). Μαχαλάς του χωριού που βρίσκεται νοτιοδυτικά.

Π.χ. «Του σπίτι μ’ είνι απάν’ στου Σαπού του μαχαλά, δε μπουρώ τώρα να πααίνου ως ικεί».

Ετυμολ. Ίσως Σαπούς να σημαίνει παλιός, αφού το συναντάμε στις λέξεις σαπόγερος, σαπόγρια.

Βοήθ. (1,335)

σαπλιάς (ο). Σάπιος, άχρηστος άνθρωπος.

Γραμ. οι σαπλιάδις.

Π.χ. «Δε μπουρείς να πιρπατήεις καμπόσου, ντιπι σαπλιάς είσι».

σάρα (η). 1. – Γκρεμός δύσβατος. 2. – Κατάρα. 3. – Συρφετός, πανσπερμία.

Γραμ. οι σάρις.

Π.χ. 1. – «Είνι σάρα οι αυτό του μέρους, θα γλιστρήεις κι θα πααίν’ς στα κουμμάτια τα κακιά». 2. – «Κακιό σάρα κι σεις τα ψουφίμια απού μπήκαταν στουν αχυρώνα να φάτι απ’ του έτοιμου».

3. – «Φύσιξι αέρας κι μαζώχ’κι ούλ’ η σάρα κι η μάρα στην αυλή μας».

Βοήθ. (14)

σαράι (το). Το ετοιμόρροπο και παλιό οικοδόμημα.

Γραμ. τα σαράια.

Π.χ. «Δεν είνι σπίτ’ αυτό που μένουμι είνι σαράι».

«Ούλα τα παλιουσαράια σπίτια θέλουν γκρέμ’σμα; Αρά απού πού μας ήρθις κι τα λες αυτά;»

Βοήθ. (14)

Σαρακίνα Τοπωνύμιο στα αγροκτήματα των Καναλιωτών με την ομώνυμη εκκλησία του Ιωάννου του Προδρόμου.

Π.χ. «Ταχιά τη Μπέφτ’ (=Πέμπτη) γιουρτάζ’ η Σαρακίνα».

Εγκυλ. Στην περιοχή της Σαρακίνας υπήρχε μέχρι το 1890 ολόκληρο χωριό με δάσκαλο και παπά. Αυτό εκτός από τα άλλα μας το μαρτυρούν και μερικές ενθυμήσεις που είναι γραμμένες σε διάφορα παλιά εκκλησιαστικά βιβλία που σώζονται στα αναλόγια του Ναού και οι οποίες, με την αφέλεια που γράφτηκαν, κρύβουν πολλά από τα γεγονότα, τη ζωή και μόρφωση των κατοίκων. Η εκκλησία και το σχολείο στον περίβολό της σώζονται ακόμα και σήμερα (1983).

Εξάλλου οι παραδόσεις αναφέρουν ότι η Σαρακίνα ήταν τοιφλίκι ενός μπέτη, οι δε κάτοικοι της εργάζονταν στα κτήματά του. Αργότερα τα κτήματα αυτά τα πούλησε σε Καναλιώτες και έτσι οι κάτοικοι της Σαρακίνας άρχισαν να αποσύρονται προς τα Κανάλια και το Παλαιοκκλήσι. Ο τελευταίος έφυγε το 1890 περίπου.

Βοήθ. (1,80)

σαρακώνου. Σαρακιάζω, δημιουργώ σαρακοφάγωμα, κουφιάζω με σαράκι (κυρίως για ξύλινα μέρη), ξεφτίζω.

Γραμ. σαράκουνα, σαρακώσου, σαράκουσα, σαρακώνουμι, σαρακώνυμαν, σαρακουθώ, σαρακώθ’κα.

Π.χ. «Σαρακώθ’καν οι καρέκλις ντιπ απού ντιπ, είνι για πέταμα».

«Τέτοιου σαρακουμένου λάστιχου απ’ έχ’ς μην πιριμέν’ς να πιράεις πουλλές μέρις. Θέλ’ς ν’ αγουράσεις κινούργιου».

σαρδανάπαλους -η -ου. Άτακτος, ανήσυχος.

Γραμ. οι σαρδανάπαλ’ -ις -α.

Π.χ. «Πουλύ σαρδανάπαλου είνι αυτό του πιδί, δεν παίρν’ ντιπ απού χαμπέρ’».

Βοήθ. (14)

σαριά (η). Το πρώτο νερό από το πλύσιμο των μαλλιών των πρόβατων.

Γραμ. οι σαριές.

Π.χ. «Κράτ’σα ούλ’ τη σαριά μέσα στου καζάν’ για να βάψου την άλλ’ βδουμάδα τα γνέματα».

Αλλά και μεταφορικά:

«Άτιμ’ σαριά είσι αρά Λουκά, ούλου πουνηριές βάν’ς στου μυαλό σ’».

Εγκυλ. Για το πλύσιμο των μαλλιών βράζουν πρώτα το νερό και ύστερα τα τοποθετούν με τη σειρά μέσα σ’ αυτό ανακατεύοντάς τα. Όταν πια καθαρίσουν καλά τα βγάζουν και τα απλώνουν για στέγνωμα.

Το νερό που μένει, η σαριά, έχει την ιδιότητα να βοηθάει στο ανεξίτηλο βάψιμο των νημάτων. Γιαυτό οι νοικοκυρές το διατηρούν στα αγγεία για πολύ χρόνο ώστε να βάψουν τα πρώτα νήματα που θα χρειασθούν.

Βοήθ. (15)

σαρκώνυ. Μένω ήσυχος, ικανοποιούμαι.

Γραμ. σάρκουνα, σαρκώσου, σάρκουσα.

Π.χ. «Δε μι σαρκών' να καθήσου στ' αιγα μ', θα πάου να δω πού είνι τα πιδιά μ' γιατί δεν φάν' καν ακόμα».

σαρμανίτσα (η). Σιδερένια κούνια για μωρά.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Οι γύφτ' (=σιδηράδες) οι παλιοί έφκιαναν κι σαρμανίτσις όταν ήθιλαν».

Δημοτικός στίχος:

«Θέλεις στην κούνια βάλι μι
θέλεις στη σαρμανίτσα».

Εγκυλ. Η σαρμανίτσα είχε την ίδια λειτουργικότητα με το μπισίκι. Κατασκευάζονταν από λάμες που ήταν κατάλληλα λυγισμένες, και προσαρμοσμένες ώστε να κουνιέται άνετα το μωρό, να κρατούνται τα στρώματά του άλλα και ταυτόχρονα να αποτελούν ένα ωραίο σύνολο.

Βοήθ. (6,43)

σαρύ (το). Άσπρο φύλλο καπνού ή άσπρη ρόκα καλαμποκιού.

Γραμ. τα σαριά.

Π.χ. «Μάνα, αυτό του σαρύ του καπνό να τ' αρμαθιάσου ή να του πιτάξου;»

Βοήθ. (14)

σατασλίκ(i) (το). Μπελάς.

Γραμ. τα σατασλίκια.

Π.χ. «Βρήκα κακό σατασλίκ' μι σένα».

Βοήθ. (14)

σάφαλου (το). Σάπιο, όχρηστο.

Γραμ. τα σάφαλα.

Π.χ. «Ντιπ σάφαλα έγιναν αυτές οι πατάτις. Θέλουν πέταμα στου ρέμα».

σβαγγανάου βλ. βαγγανάου (που είναι συνηθέστερο).

σβακιασμένους -η -ου. Μπασμένος, που δεν αναπτύσσεται, δεν μεγαλώνει.

Γραμ. οι σβακιασμέν' -ις -α.

Π.χ. «Όσου σβακιασμένου είνι του πιδί αυτό τόσ' ιξυπνάδα έχ' απ' να μην αμασκαθεί».

σβανάς (ο). Είδος σουγιά με δόντια (συνήθως).

Γραμ. οι σβανάδις.

Π.χ. «Φέρι μι λίγου του σβανά να πιλικίσου του στ' λιάρ' για να χουθεί μέσα».

«Νικουλάκ', ρίξι μι λίγου του σβανά απάν' στην πατόζα για να κόβου τα διμάτια».

Βοήθ. (15)

σβάου. Σβήνω.

Γραμ. έσβηνα και ζήβαγα, σβήσου, έσβησα και ζήβ'σα.

Π.χ. «Βάλι καν' να τσάκνου στη φουτιά αγιέμ, ζήβ'σι».

«Ζήβα του φανάρ' τώρα, έφιξι. Γλέπ'ς κι χουρίς αυτό».

σβαρνούκλας. Σβαρνιάρης.

Γραμ. οι σβαρνούκλις.

Π.χ. «Αυτόν του σβαρνούκλα βρήκις να βάλ' σι τάξ' τα πράγματα μέσα στου μαντζάτου».

σβέρκους (ο). Στη φράση «τουν έβγαλις του σβέρκου σ'» έχει την ίδιωματική έννοια: αποπάτησες, τα έκανες όπου λάχει.

Π.χ. «Βρε του παλιουγάτασουδου, τουν έβγαλι του σβέρκου τ' κάτ' απ' του κριββάτ' κι έζιξι (=βρώμισε του σπίτ')».

σβίγκους (ο). 1 – Πορδή. 2. – Το «τίποτε».

Γραμ. οι σβίγκ'.

Π.χ. 1. – «Αμόλ'σι έναν σβίγκου κι βρώμ'σι η τόπους».

Βοήθ. (14)

2. – «Τί θα φάτι; Σβίγκου θα φάτι. Του γάλα τό χ'σι (=το έχουσε) η παλιόγατα».

Βοήθ. (15)

σβιντούρ(i). Γρήγορα.

Π.χ. «Να πας σβιντούρ' να γιουμόεις τη β' τσέλα γιατί ακόλ' σαμαν απού νιρό».

Βοήθ. (16)

σβόιρας (ο). Μικρός, μικρόσωμος άνθρωπος.

Γραμ. οι σβόιρ'

Π.χ. «Τέθοιους σβόιρας απ' είσι που να φτάεις ικεί απάν'».

Βοήθ. (17)

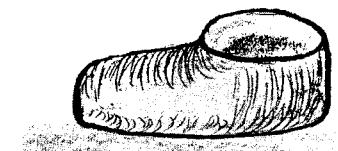
σγαρόν(i) (το). Είδος κλειστής παντόφλας που καλύπτει και μέρος της κνήμης, από ύφασμα ή πλεκτό.

Γραμ. τα σγαρόνια.

Π.χ. «Τρύπ' σαν τα σγαρόνια μ', θέλουν μπάλουμα».

Εγκυλ. Τα πλεκτά σγαρόνια τα έπλεκαν οι γιαγιάδες κυρίως του χωριού με ιδιαίτερη δεξιοτεχνία ώστε να εφαρμόζουν στο πόδι σαν παπούτσι. Για ενίσχυση στη κάτω μέρος πρόσθεταν ακληρό ύφασμα, ράβοντάς το γύρω-γύρω στην πατούσα, ή δέρμα γουρουνιού κλπ. Αυτά τα σγαρόνια ήταν για τις δουλειές έξω από το σπίτι. Παρόμοια όμως ήταν και τα σγαρόνια για μέσα στο σπίτι που τα

σγαρόν': Για να ζεσταίνεται το πόδι
κατά το Χειμώνα.

φορούσαν το χειμώνα για να μην κρυώνουν τα πόδια.

Πολλές φορές οι Καναλιώτες κατασκεύαζαν σχαρόνια με γερό ύφασμα, κομμένο και ραμένο στο πόδι τους.

σγουνιάζου. Κάθομαι μαζεμένος στη γωνιά.

Γραμ. σγουνιάζα, σγουνιάσου, σγουνιάσα.

Π.χ. «Ατήρα πού πήγι κι σγουνιάσι αυτήν η γάτα κι 'γώ έψαξα ούλου του σπίτ'».

σγρουβάλ(ι) (το). Μικρός βόλος στο φαγητό που δεν ανακατεύτηκε καλά (κυρίως).

Γραμ. τα σγρουβάλια.

Π.χ. «Έχ' σγρουβάλια η κουρκούτ', δεν την ανακάτιψις ντιπ';»
Βοήθ. (16)

σγρουβαλιάζου. Γεμίζω σγρουβάλια.

Γραμ. σγρουβάλιαζα, σγρουβαλιάσου, σγρουβάλιασα.

Π.χ. «Ποιός έρριξι νιρό στη ζάχαρ' κι τη σγρουβάλιασι έτσ';»
Βοήθ. (16)

σέα (τα) Μικροπράγματα.

Π.χ. «Ένα σουρό σέα χουράει αυτό του σιντούκ'».

σέκους. Ξερός. Το συναντάμε στη φράση «έπισι σέκους» =έπεσε ξερός.

Π.χ. «Τουν χτύπ'σι η τόπα στου κιφάλ' κι έπισι σέκους καταή».

Βοήθ. (14)

σέμπρους (ο). Συνέταιρος, μεσιακάρης.

Γραμ. οι σέμπρη.

Π.χ. «Του Γιώργου τοι Παναίνας τουν έχου σέμπρου στα χουράφια μ'».

Βοήθ. (10,572)

σέρνω. Εκτός από τις γνωστές έννοιες του «σύρω» (από το οποίο προέρχεται):

1. – Σημαίνει και: Επιδιορθώνω με τη σειρά τα κεραμίδια της στέγης.

2. – Στο τρίτο ενικό πρόσωπο «σέρνει» έχει την έννοια του ζευγαρώματος ή της επιθυμίας προς κυοφορία (για αγελάδες).

3. – Στο τρίτο ενικό πρόσωπο της μέσης φωνής «σέρνεται» σημαίνει την επιδημία αρρώστιας.

Γραμ. 'Εσιρνα, σύρω, έσυρα, σέρνουμαι, σέρνουμαν, συρθώ, σύρθ'κα.

Π.χ. 1. – «Η Μέλτας έσυρι τη σκιπή απ' του σπίτι μ'».

2. -- «Τι έγινι Λιυτέρ', έσυρι η γιλάδα σ';

-- 'Έσυρι, έσυρι, την πήγα στου δαμάλ' του Φώντα».

«Η θ'κή μ' γιλάδα σέρν' αυτές τοι μέρις».

3. – «Ατήρα να μην αρπάξ' κάν'να κρύουμα γιατί σέρνιτι γρίπ' στου χουργιό».

σηκουβάρ(ι). Λογοπαίγνιο των φράσεων «σι κουβάρ'»=σε κουβάρι και «σήκου βάρ'», με τις οποίες έβαζαν σε παγίδα τους αμύγους.

Π.χ. «Σύρι στου μπακάλ' ν' αγουράεις νια αρμάθα σηκουβάρ' κι ένα κουμμάτ' σιλειπηνούς (=σι λείπ' η νους)».

Εγκυκλ. Και όταν ο άλλος δεν καταλάβαινε το λογοπαίγνιο, πήγαινε στο μπακάλη και ζητούσε σηκουβάρ' παρασυρόμενος από το κουβαρέτο που τακτικά αγόραζαν οι Καναλιώτες για το αρμάθιασμα. Τότε ο μυημένος μπακάλης σηκωνόταν και τον έδερνε. Όταν δε αυτός απορούσε γιατό, εκείνος του εξηγούσε λέγοντάς του: «Αχ Γιώργου μ' οι λείπ' η νούς, πρέπ' να τα χ'ς ουλουένα τιτρακόσια».

σημαντρέλου. Το πέταγμα αντικειμένου ψηλά και ιδιαίτερα το πέταγμα από πάνω και πίσω μας των ξύλων και του κότσιαλου στο παιγνίδι «γούτσ».

Π.χ. «Θέλ'ς να κάν'ς σημαντρέλου κι του πιτάς τα ψήλ';»
«Μάσ'τα ούλα τα ξύλα μι του κότσιαλου κι ρίξ' τα σημαντρέλου».

σημαντρέλου: Ο παίκτης, αριστερά, ρίχνει σημαντρέλου τα ξύλα με το κότσιαλο στο παιχνίδι «γούτσ».

σι. Μόριο που χρησιμεύει ως εντολή για να μείνει ακίνητο το γαϊδούρι κατά το φόρτωμα.

Π.χ. «Σι μανούλα μ' σι, σι να φουρτώσου κι την άλλ' τη μιριά».

σια. Προς.

Π.χ. «Θέλου να ξέρου απού τώρα τσι δ'λειές που θα κάνου σια μπρουστά» (=τις επόμενες μέρες).

«Δεν τηράς κι λίγου σια πίσου να δεις την αυλακιά απ' έφκιαξις».

σιαδώ. Προς τα εδώ.

Π.χ. «Έλα σιαδώ να κουβιντιάσουμι λιγούτσ'κου».

σιακάτ'. Προς τα κάτω, στα χωράφια.

Π.χ. 1. «Ικεί σιακάτ' στουν κάμπου πλημμύρ'σαν ούλα τα χουριά».

2. «Έρουμι απού σιακάτ' κι είμι καταμπαϊλ'σμένους».

σιακεί. Προς τα εκεί.

Π.χ. «Κάνι λίγου σιακεί του μπ'λάρ' για να μπουρέσου να του φουρτώσου».

σιακούτ(η)ς -τ(i)σα -τ(i). Γέρος και πολύ αδύναμος.

Γραμ. οι σιακούτ'δις -τ'σις -τια.

Π.χ. «Γίγ'κι ντιπ σιακούτ'σ αυτός τώρα, δε μπουρεί να πάρ' ούδι τα πουδάρια τ'».

Βοήθ. (14)

σιακουτιάζου. Γίνομαι σιακούτης, γέρος και αδύναμος.

Γραμ. σιακούτιαζα, σιακουτιάσου, σιακούτιασα.

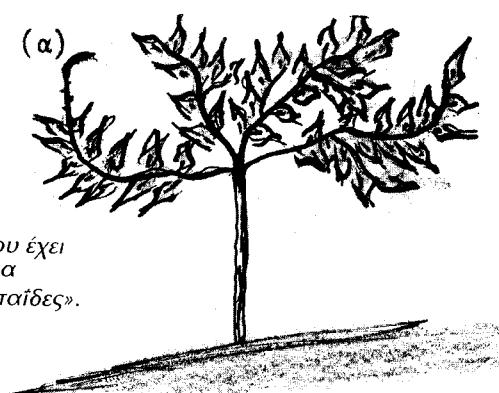
Π.χ. «Πάει σιακούτιασι ντιπ απού ντιπ, δε μπουρεί να πάρ' τα πουδάρια τ'».

Αλλά και μεταφορικά:

«Άιντι μπάρμπα σιακούτιασι του μυαλό σ', δε θυμάσι τίπουτας».

Βοήθ. (14)

σιάμα (το). Θέση όπου συχνά κάθεται κάποιος (ιδιαίτερα τα πουλιά στα κλαδιά των δέντρων).

σιάμα: Το σημείο (α) του θάμνου έχει απογυμνωθεί από τα φύλλα για να αποτελέσει σιάμα για «παΐδες».

Γραμ. τα σιάματα.

Π.χ. «Πάου να φκιάσου ένα σιάμα στην πατ'λιά για να στήσου την παΐδα».

«Σιάμα τώχ'σ αυτό του κουτρόν' κι κάθισι ουλουένα αυτού».

σιάματ(i). Μήπως.

Π.χ. «Σιάματ' πήγις να του δεις αυτό τ' αμπέλ' πώς τόπνιξαν τα βιλιούργια;»

σιαπάν'. Προς τα πάνω.

Π.χ. «Ικεί σιαπάν' στου Β'νέο' βρέχ' μι του καρδάρ'».

σιαπανήσιους -α -ου. Εκείνος που μένει ή κατάγεται από ψηλά, άπο τα 'Αγραφα.

Γραμ. οι σιαπανήσ -ις -ια.

Π.χ. «Κάθι χρουνιά έρχουντι κι κινούργιοι σιαπανήσ' στου χουργιό μας».

σιαπέρα. Προς τα πέρα:

Π.χ. «Πάμι μια βόλτα σιαπέρα κατ' του τρανό του ρέμα».

«Άι σιαπέρα 'που κεί που θα μι πεις ιμένα να φέρνουμι καλύτιρα στου πιδί σ'».

σιαπέρας (ο). Επιπόλαιος, άνθρωπος του δε βαριέσαι.

Γραμ. οι σιαπέρ'δις.

Π.χ. «Μην είσι σιαπέρας, σκέψ' καλά, η τιμή που σι δίνου είνι καλή».

σιαπού; Σε ποιό μέρος;

Π.χ. «Σιαπού έβαλις την τανάλια αρά Λάμπρη κι δεν τη βρίσκου π'θινά;»

Στίχος του δημοτικού τραγουδιού:

--Δε μου λες δεντρί σιαπού να μείνου απόψι;

--Να κι η ρίζα μ' να δέσεις τ' άλουγό σου νά κι οι κλώνοι μ' ν' αφήσεις τ' άρματά σου».

Βοήθ. (1,311)

σιαφά. Στη φράση «σιαφά του βιλαέτ(i)» σημαίνει ησυχία, ηρεμία.

Π.χ. «Αγιέμι ισύ τό 'χ'σ ακόμα σιαφά του βιλαέτ'. Δεν έμαθις ότ' κηρύχ'κι ιπιστράτιυσ'»;

Βοήθ. (14)

σιαφαλίκ(i) (το). Ασφάλεια.

Γραμ. τα σιαφαλίκια.

Π.χ. «Αυτού ψ'λά στα χατίλια απού 'σι είνι σιαφαλίκ'. Δε θα σι βρούν οι αντάρτις».

Βοήθ. (14)

σίβα (η). Είδος κλινοσκεπάσματος, βελέντζα χωρίς κρόσια.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Φέρι τη σίβα να τη βαρέσου κι αυτήν λίγου μι τουν κόπανου για να φύγει η βρώμα».

σίβα (η). Γίδα (ή γελάδα) με γκρί χρώμα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μπα κι βρίκις νια σίβα γίδα αυτού κατ' (κατά) του παλικόπρ';»

Παραπήρ. Η σίβα γίδα λέγεται και γκέσα.

σιβάζου. Αραβωνιάζω.

Γραμ. σίβαζα, σιβάσου, σίβασα, σιβάζουμι, σιβάζουμαν, σιβαστώ, σιβάσ'κα.

Π.χ. «Ταχιά σιβάζου τη δυχατέρα μ' την τρανή κι θα 'χουμι γλέντ' τρικούβιρτου».

σιβάσματα (τα). Αραβωνιάσματα.

Π.χ. «Ταχιά έχουμι σιβάσματα το' Αριάδν' μι τουν Κλιόβρουτου».

σιβδάς (ο). Κέφι, όρεξη, επιθυμία.

Γραμ. οι σιβδάδις.

Π.χ. «Άιντι δός τουν να παίξ' κι αυτός λίγου για να τουν πιράσ' η σιβδάς».

σιβρασ(η) (η). Βρασμένος χυλός από αλεύρι, κουρκούτη.

Γραμ. (χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Αφού δεν έχουμι να μαειρέψουμι τίπουτας άλλου ας φκιάσουμι σίβρασ'».

Εγκυλ. Το φαγητό αυτό είναι πολύ πρόχειρο, τρώγεται συνήθως το βράδυ και ετοιμάζεται ως εξής: Καίμε στο τηγάνι λίγο λάδι και ρίχνομε ύστερα μέσα σαυτό σιγά σιγά αλεύρι ανακατεύοντάς το. Όταν πλέον καβουρδιστεί και πάρει μια μελαψή απόχρωση ρίχνομε νερό και συγχρόνως το ανακατεύομε για να μην πιάσει «σκρυπτούλια». Όταν πλέον βράσει ρίχνομε μέσα και λίγο ξίδι για να πάρει μια υπόδινη γεύση και ύστερα το σερβίρομε στις «μπ'σούρες» για φαγητό με το κουτάλι.

σιβρό (το). Μαλακό δέρμα από κατσίκι για παπούτσια. Ήταν το καλύτερο στο είδος του.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Σι θικιάνου παπούτσια απού δέρμα σιβρό κι κρέν'ς κιόλας;»

σιδηράλιτρου (το). Σιδερένιο αλέτρι.

Γραμ. τα σιδηράλιτρα.

Π.χ. «Ταχιά θέλου να μι δώεις του σιδηράλιτρου για να ουργώσου του χουράφ'».

Εγκυλ. Τρία είναι τα κύρια μέρη του σιδηράλιτρου.

1) Η μακριά ράβδος εκατέρωθεν της οποίας δένονταν τα άλογα που έσερναν το

αλέτρι και λέγονταν σταβάρι. 2) Το παπούτσι ή κουντούρι που αποτελούσε το κεντρικό μέρος και χώνονταν στη Γη. Γιαυτόν ακριβώς το λόγο στο κάτω άκρο του βιδωνόταν το υνί. 3) Οι δυο χειρολαβές με τις οποίες έπιανε και στήριζε ο γεωργός το αλέτρι.

'Άλλα εξαρτήματα του σιδηράλιτρου είναι: παράβολο, μια κυρτή σιδερένια πλάκα δηλ., που χρησιμεύει να αναστρέψει το χώμα κατά το όργωμα. Η στρώση που είναι λεπτή ράβδος και βοηθάει ώστε το βάθος της άροσης να είναι παντού όμοιο. Ο σταυρός που βρίσκεται στο άκρο του σταβαριού και ρυθμίζει το βάθος της άροσης.

Βοήθ. (6,33)

σιδηρου (το). Η ιδιωματική του σημασία είναι: το καθένα από τις δυο κατασκευές που μοιάζουν με χειροπέδες, και που τις βάζουν στα μπροστινά πόδια των ζώων για να κάνουν πολύ μικρά βήματα.

Γραμ. τα σίδηρα.

Π.χ. «Κάθι βράδ' βάνου τα σίδηρα στ' άλουγα κι τ' αφήνου να βουσκήσουν στου μπαΐρ'. Ικεί τα βρίσκουν του προυτί».

Βοήθ. (16)

σίκ(i) (το). Κότσι.

Γραμ. τα σίκια.

Π.χ. «Χτες έπιξα τα σίκια μι του Νώντα κι μι τα μούφ'σι (μου τα πήρε) ούλα».

σίκια (τα). Κότσια, παιχνίδια με κότσια.

Π.χ. «Πιδιά παίζουμι μπάζ μι τα σίκια;»

Εγκυλ. Διάφορα ήταν τα παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά με τα σίκια. Τα περισσότερα δε ήταν όμοια με εκείνα που έπαιζαν με τα κουνιάκια, όπως μπάζ, τοιγκ-τοιγκ κ.ά. Ειδικά όμως με τα σίκια έπαιζαν και το «όπα μαρή».

Τα σίκια τα έβρισκαν τα παιδιά καιροφυλακτώντας πότε θα σφάζουν κανένα ζώο (κατσίκι ή πρόβατο) για να τα ξεκοκάλισουν από τα πίσω πόδια του. Τότε τα άφηναν στον Ήλιο να ξεραθούν και ύστερα τα τροχούσαν πάνω σε ίσιες πέτρες για να φαγωθούν οι προεξοχές και να λειανθούν οι δυό απέναντι περισσότερο επίπεδες επιφάνειες. Έτσι, όταν τα έρριχναν, είχαν περισσότερες πιθανότητες να σταθούν «όπα» και ειδικότερα «τσιούρλα» που ήταν επικερδέστερη ή «καζιάκα» που είχε και αυτή ένα κάποιο κέρδος. Άλλοι ως έχανε ο παίχτης. Το παιχνίδι αυτό για τον καλό παίζηται παίζονταν με το ειδικό σίκι που το έλεγαν «νουμά».

Βοήθ. (2,15), (1,376)

σικλέτ(i) (το). Στενοχώρια, άγχος.

Γραμ. σικλέτια.

Π.χ. «Έχεις πουλλά σικλέτια ισύ Τσιαβή μ' τώρα που είνι η δυχατέρα σ' για παντρειά».

σικλιτίζουμι. Στενοχωριέμαι, έχω άγχος.

Γραμ. σικλιτίζουμαν, σικλιτιστώ, σικλιτίσ'κα.

Π.χ. «Κι ύστιρα τι μι του λέσ αυτό; Μήπους για να σικλιτίστώ;»

σιλειπτηνούς. «Σι λειπ' η νούς σ'» (=σου λείπει ο νούς σου).

Το λογοπαίγνιο αυτό προφερόταν πάντα με το «σηκουβάρ» (Βλ. λέξη).

Π.χ. «Σύρι στου μπακάλ' κι αγόρασι ένα πακέτου σηκουβάρ' κι νια ουκά σιλειπτηνούς».

Εγκυλ. Βλ. λέξη «σηκουβάρ».

σιμπάου. Αναδεύω τη φωτιά για ν' ανάψει.

Γραμ. σιμπούσα και σίμπαγα, σιμπήσου, σίμπ'σα.

Π.χ. «Αγιέμ σίμπα λίγου τη φουτιά. Έσβησι ντιπ απού ντίπ κι μείς ξιπάιασάμαν στου κρύου».

σιμπρεύου. Κλείνω συμφωνία για την ανταλλαγή ζώων στην καλλιέργεια χωραφιών.

Γραμ. σέμπριυα, σιμπρέψου, σέμπριψα.

Π.χ. «--Τί λες Γιώργου σιμπρεύουμι του Χινόπουρου για να ουφράσουμι τα χουράφια μας; Ένα βόδ' έχ'σ ισύ, ένα έχου ιγώ.

--'Οχ' Μήτρου μ' γιατί σέμπριψα μι τουν Παναή».

σιμπριά (η). Συμφωνία για όργωμα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έκανάμαν σιμπριά μι τουν Μπάγιου για τα καπνουτόπτ».

Παροιμία: «Ψόφ'σι του βόδ', χάλασ' η σιμπριά».

Εγκυλ. 'Όταν ακόμα δεν είχε γενικευθεί η μηχανοκίνητη καλλιέργεια των κτημάτων, δηλ. πριν από το 1960 περίπου, όλοι σχεδόν οι Καναλιώτες είχαν ζώα και μάλιστα βόδια για να σέρνουν το αλέτρι και να οργάνουν τη γη. Εάν είχαν δυνό βόδια τα έκαναν ζευγάρι και έτσι καλλιεργούσαν τα χωράφια τους. Εάν όμως είχαν μόνο ένα βόδι, τότε σέμπρευαν με κάποιον άλλον που είχε επίσης ένα βόδι και έτσι τα δυο μαζί έκαναν ζευγάρι που το έπερνε πότε ο ένας και πότε ο άλλος για τα χωράφια του, ύστερα από συνεννόηση.

Το σέμπρεμα γινόταν όχι μόνο με τα βόδια αλλά και με τα γελάδια τα άλογα και τα γαϊδούρια ακόμα στην ανάγκη, ή μια γελάδα και ένα γαϊδούρι. Έπρεπε οπωδήποτε να «καμπαθεί» το χωράφι με κάθε τρόπο.

Βοήθ. (1,291)

σιντουκώνου. Βάζω μέσα στο σεντούκι (=μπαούλο).

Γραμ. σιντούκουνα, σιντουκώσου, σιντούκουσα.

Π.χ. «Του Σαββάτου του βράδ' θέλουμι να σιντουκώσουμι τα προικιά το' Αγγέλου».

σιουγκράου. Σκουντάω.

Γραμ. σιουγκρούσα και σιούγκραγα, σιουγκρήσου, σιούγκρησα.

Π.χ. «Πες λοιπόν τι θέλ'σ κι μι σιουγκράς τόσ' ώρα;»

σιουμπάου. Βλ. σιμπάου.

σιουντζιούμ(ι) (το). Σχεινί γερό.

Γραμ. τα σιουντζιούμια.

Π.χ. «Έτσι όπους το 'δισα μι σιουντζιούμ' δεν πρόκειτι να λυθεί πουτές».

σιουσιούλ(η)ς (ο). Πολυτεχνίτης, ασχολούμενος με πολλά.

Γραμ. οι σιουσιούλδις.

Π.χ. «Δεν τα παίρν' τα γράμματα αυτό του πιδί αλλά είνι σιουσιούλ'ς. Τουν βάν' κάτ' τουν πατέρα τ'».

Βοήθ. (11)

σιούτους -α -ου. Ζώο χωρίς κέρατα.

Γραμ. οι σιούτ' -ις -α.

Π.χ. «Έχου μια σιούτα γαλάρα γίδα που γιννάει κάθι χρόνου διπλάρ'κα».

σιουφέρ(ι) ή σιφέρ(ι) (το). Χρήσιμο, κατάλληλο για να το φορέσει κανείς.

Γραμ. «Πάει χάλασι αυτό του φουστάν' τώρα, δεν είνι για σιφέρ'».

Βοήθ. (14)

σιρκός - σιρκό. Αρσενικός.

Γραμ. σιρκοί -σιρκά.

Π.χ. «Η θ'κή σας γίδα Νιουπτόλιμι τί γένν'σι; σιρκό ή θηλ'κό;»

σιτίζ(ει). Σιγοβρέχει, αρχίζει να βρέχει.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στο τρίτο πρόσωπο σίτ'ζι, σιτίσ', σίτ'σι.

Π.χ. «Σιτίζ' όξου, θάχουμι βρουχή».

σιρτ(ι)λίκ(ι) (το). Στίβα από πολλά άχρηστα πράγματα.

Γραμ. τα σιρτ'λίκια.

Π.χ. «Μάσι ούλα τα πράγματα απ' αυτό του σιρτ'λίκ' κι πέταξέ τα στου ρέμα».

Βοήθ. (14)

σιχτίρ. Είδος βρισιάς.

Π.χ. «Άι σιχτίρ απού κει απ' θα μι πεις ιμένα μαγκούφ'. Μαγκούφ'ς είσι κι φαίνισι».

Βοήθ. (16)

σιχτιρίζου. Βρίζω με ιδιότυπο τρόπο.

Γραμ. σιχτίρ'ζα, σιχτιρίσου, σιχτίρ'σα.

Π.χ. «Μπρουστήτιρα μι σικτίρ'σις. Τώρα θέλ'ς να σι βουηθήσου κιόλας;»

Σιψιά (τα). Παρατσούκλι των κατοίκων της Γόλιτσας που σήμερα λέγεται Άγιος Ακάκιος.

Π.χ. «Ήρθαν κάτ' Σιψιά κι έφιραν φασ'λάκια κι τυρί στη βρύσ'».

σκάλα (η). Εκτός από τις άλλες έννοιες σημαίνει και: το κομμάτι του

καπνοχώραφου που χωρίζεται από δυο αυλακιές.

Γραμ. οι σκάλις.

Π.χ. «Συνταρχάτι λίγου για να προυλάβουμι να μάσουμι κι την άλλ' τη σκάλα προυτού μας πιάσ' η ζέστα».

Βοήθ. (14)

σκάλους (ο). Το σκάλισμα.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Αρχίν'σαμαν του σκάλου κι δε μπουρώ νάρθου να σι βουηθήσου να πλύν'ς τα στράνια απ' τα κούτσ'κα σ'».

σκαμνέλου (η). Περιγελαστική λέξη για το νωθρό άτομο στη φράση «η θειά μ' η σκαμνέλου».

Π.χ. «Αγιέμ τι κάθουμι ιγώ τώρα σαν την θειά μ' τη σκαμνέλου, κι έχου τόσις δ'λείες να θκιάξου;»

σκαμνιά (η). Μουριά (οπωροφόρο δένδρο).

Γραμ. οι σκαμνιές.

Π.χ. «Παμίτι πέρα σ'τοι σκαμνιές να σώσουμι σκάμνια».

σκάμνιν(ι) (το). Μούρο, ο καρπός της μουριάς.

Γραμ. τα σκάμνινα.

Π.χ. «Η Παπούζουμ' φύτιψι στουν κήπου νια σκαμνιά απού κάν' μέλ' τα σκάμνινα».

σκανιάζου. Στενοχωρούμαι.

Γραμ. σκανιάζα, σκανιάσου, σκάνιασα.

Π.χ. «Μη σκανιάεις ντιπ, θα νά 'ρθ' η πατέρας απ' του χουράφ' τώρα που νύχτουσι».

Βοήθ. (14)

σκαντζαλήθρα (η). Σπίθα που πετάγεται από τη φωτιά.

Γραμ. οι σκαντζαλήθρις.

Π.χ. «Σβήσι αγλήγουρα τη σκαντζαλήθρα που πιτάχ'κι στα τσιόλια».

Σημ. Λέγεται και πραντζαλήθρα ή τσιντζουλήθρα.

σκάου. Σκάζω.

Γραμ. έσκαγα και έσκαζα, σκάσου, έσκασα.

Π.χ. «Πουλή λάβρα έχ' σήμιρα, σκάου απ' τη ζέστ'».

σκάου. Σχίζω.

Γραμ. έσκ'ζα, σκίσου, έσκ'σα.

Π.χ. «Μη σκας μάνα τα φλάκια απ' του τιτράδιου για ν' ανάψ'ς φουτιά, θα μι μαλώσ' η δάσκαλους».

σκάρια (τα). Στη φράση «είμι στα σκάρια μ'» σημαίνει είμαι στα λογικά μου.

Π.χ. «Ούρι δε θα σί 'βρου κι νια φουρά στα σκάρια σ' ισένα;»

Βοήθ. (14)

σκαριάτ(η)ς (ο). Νέος που αναγγέλλει στη νύφη το ξεκίνημα του γαμπρού από το σπίτι του κατά την ώρα του γάμου.

Γραμ. οι σκαριάτις.

Π.χ. «Ιτοιμαστείτι αγλήγουρα, ξικίν'σι η γαμπρός, ήρθαν οι σκαριάτις».

Εγκυλ. Όταν ο γαμπρός είναι έτοιμος για να ξενικήσει για τα στέφανα, στέλνει τρία παιδιά, τους σκαριάτες (σχαριάτες, συχαριάτες=που φέρνουν τα συχαρίκια) με μια κανάτα κρασί, προκειμένου να ειδοποιήσει το συγγενολόγι της νύφης ότι ξεκινούν. Στο σπίτι της νύφης τους μαντηλώνουν και έτσι επιστρέφουν αμέσως στο γαμπρό, οπότε ξεκινάει ο γάμος με τα βιολιά και τα κλαρίνα.

Βοήθ. (1,356)

σκάρτσου (το). Άχρηστο, σκάρτο.

Π.χ. «Άυτός η έμπουρας μι τά 'βγάλι ούλα τα δέματα σκάρτσα, ου αναθιματισμένος».

σκάρφ(ι). Πολύ αλμυρό.

Π.χ. «Έρριξις πουλύ αλάτ' μάνα στου φαΐ κι έγινι σκάρφ'».

Βοήθ. (17)

σκατούλια (τα). Παιδικό παιχνίδι με τσιούβαλα και σμάδες.

Π.χ. «Ιλάτι πιδιά να παίξουμι τα σκατούλια».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζονταν κατά τον εξής τρόπο.

Έστηναν 3-5 μικρά, κατά το δυνατό στρόγγυλα, τσιούβαλα σε ένα ανοιχτό επίπεδο μέρος και τραβούσαν μια γραμμή σε απόσταση 5 μ. περίπου, από την οποία όλοι οι παίχτες, εκτός από εκείνον που τα φύλαγε, έρριχναν τις στρόγγυ

σκατούλια: Ο παίκτης που τα φυλάει προσπαθεί να τα στήσει ενώ ένας άλλος επωφελείται, και παίρνει τη «σμάδα» του.

λες και πλακέρες σμάδες τους. Προσπαθούσαν δε να χυτησούν τα σκατούλια και να τα σκορπίσουν. Όταν κάποιος τα πετύχαινε, τότε, αυτός μεν με τους άλλους παίχτες που είχαν ρίξει προτήτερα τις σμάδες τους, τις έπαιρναν στο χέρι και έτρεχαν γρήγορα πέρα από τη γραμμή, εκείνος δε που τα φύλαγε, αφού έστηνε τα σκατούλια, προσπαθούσε να τους πιάσει. Εκείνον που έπιανε, τα φύλαγε κιόλας. Εάν δεν έπιανε κανέναν το παιχνίδι συνεχίζοταν. Εάν πάλι οι παίχτες δεν έρριχναν τα σκατούλια τότε αυτοί μεν προσπαθούσαν κατευθείαν να πάρουν τη σμάδα και να περάσουν πέρα από τη γραμμή, εκείνος δε που τα φύλαγε (ο καμένος), να πιάσει έναν από αυτούς, και να τον κάψει, για να πάρει τη θέση του.

Βοήθ. (2,10)

σκατουλουίδ(ι) (το). Περιττό πράγμα, άχρηστο, σιχαμερό.

Γραμ. τα σκατουλουίδια.

Π.χ. «Μάζουξι αυτά τα σκατουλουίδια απού δω να ξιβρουμίσ' η τόπους».

Βοήθ. (14)

σκατούνους, σκατούνα και σκατούνου, σκατούν(ι)κου. Χαμένος, αδιάντροπος.

Γραμ. οι σκατούν' -ις -ικα.

Π.χ. «Αυτήν την σκατούνου τη Βασίλου δε θέλου να τη γλέπου ντιπ στα μάτια μ'».

Βοήθ. (14)

σκιάδ(ι)(το). Καπέλο (κυρίως παλιό, για τή δουλειά και κακοφτιαγμένο).

Γραμ. τα σκιάδια.

Π.χ. «Ναμ' κι του σκιάδι μ' απ' την κριμάστρα να μη μι καψ' η Ήλιους».

Βοήθ. (9,19,2)

σκιαζούρ(η)ς -α -κου. Φοβιτσιάρης.

Γραμ. οι σκιαζούρ'δις -σις -κα.

Π.χ. «Φουβάσι να πιράεις απ' του παλιουχώραφου (=νεκροταφείο); Τέτοιους σκιαζούρ'ς είσι;»

Βοήθ. (16)

σκιντζιό (το). Δυσμένεια, αχρηστία.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Αμ τι λες, σα μ' έβαλις ισύ στου κιντζιό δεν αναγνουρίζουν οι άλλ' την αξιάδα μ'».

Βοήθ. (13,9)

σκιπαρνιά (η). Γεωργικό σκαπτικό εργαλείο (μεγάλο σκεπάρνι).

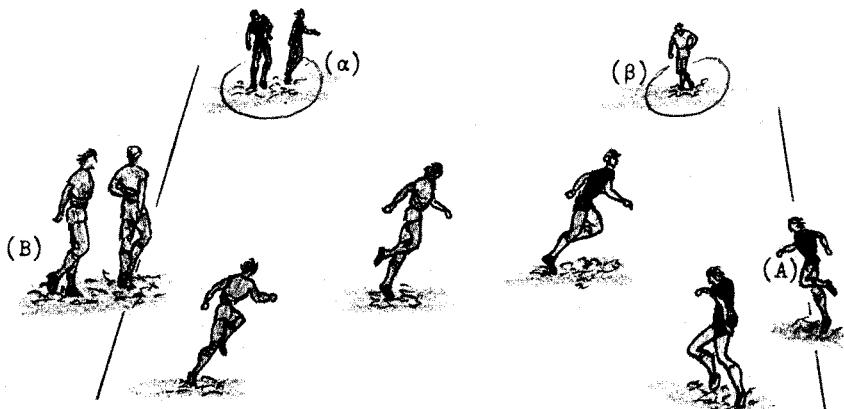
Γραμ. οι σκιπαρνιές.

Π.χ. «Φέρι τη σκιπαρνιά να ξιριπιώσου ιτούτου του κ'τσούρ'».

σκλαβάκια (τα). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: παιδικό παιχνίδι.

Π.χ. «Παμίτι στου πλάι να παίξουμι τα σκλαβάκια».

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν ως εξής: Σε δυο παράλληλες γραμμές που απειχόν 20-30 μ. τοποθετούνταν οι δυο ομάδες παιδιών και εκεί κοντά τους 5-8 μ. χάραζαν από έναν κύκλο όπου θα έβαζαν τα σκλαβάκια που θα έπιαναν, σαν σε φυλακή. Με την αρχή του παιχνιδιού, βγαίνοντας προς το κέντρο ένας από την πρώτη ομάδα λέει: «παίρνου μάινα κι βγαίνου». Αμέσως βγαίνει ο πρώτος της δεύτερης ομάδας με τον ίδιο τρόπο και προσπαθεί να τον πιάσει. Άλλα αμέσως ξεκινάει ένας δεύτερος της πρώτης ομάδας που βγαίνει στη συνέχεια. Έτσι συνεχίζεται το παιχνίδι μέχρις όπου κάποιος πιαστεί, και μπαίνει έτσι σαν πρώτο σκλαβάκι στη φυλακή της αντίπαλης ομάδας. Τώρα πλέον οι παίχτες της ομάδας του προσπαθούν παίρνοντας μάινα κάθε φορά να τον ξελευτερώσουν τρέχοντας προς αυτόν και αποφεύγοντας τους πάρχες της αντίπαλης ομάδας. Αν το καταφέρουν συνεχίζεται το παιχνίδι όπως στην αρχή. Αν όμως όχι τότε πιάνονται και άλλοι αιχμάλωτοι και το παιχνίδι τελειώνει όταν πιαστούν σκλαβάκια όλα τα μέλη της μάις ομάδας με νικήτρια την άλλη ομάδα. Τότε το παιχνίδι αρχίζει πάλι από την αρχή.

σκλαβάκια: Της ομάδας **B** οι σκλαβωμένοι βρίσκονται στη θέση **β** και φυλάσσονται από τους παίχτες της ομάδας **A** για να μην τους ξεσκλαβώσουν οι αντίπαλοί τους.

σκ(υ)λεύτι. Ζευγαρώνει ή επιθυμεί ζευγάρωμα η σκύλα.

Γραμ. σκ'λεύουνταν (χωρίς άλλους χρόνους).

Π.χ. «Σκ'λεύτι η βλάχα μ' κι την πήραν από πίσου ούλα τα σκ'λιά απ' του μαχαλά».

σκ(υ)λιάρα -σκ(υ)λιάρ(ι)κου. Κακή, δύστροπη (ως χαρακτηρισμός).

Γραμ. οι σκ'λιάρις -ρ'κα.

Π.χ. «Πού να σταμάτησι η σκ'λιάρα η γίδα; Δεν ήρθι απ' τη γιδουβίτσα να τη δέσου».

«Μωρέ του σκ'λιάρ' κου του γατσούδ' να πάει κι να κοιμ'θεί μπρουστά απ' του στόμα του Μητσιάκου μ'».

Βοήθ. (14)

σκ(υ)λιμουργιέμι. Αγωνίζομαι, προσπαθώ να κάνω κάτι, υποφέρω.

Γραμ. σκ'λιμουργιέμαν, σκ'λιμουργηθώ, σκ'λιμουργήθ'κα.

Π.χ. «Τι σκ'λιμουργιέσι να βγάλ'ς αυτό του κ'τσούρ', αφού δε βγαίν';»

Βοήθ. (16)

σκλόγκουρτζου (το). Μισοώριμος καρπός γκορτζιάς (=αγριαχλαδιάς).

Γραμ. τα σκλόγκουρτζα.

Π.χ. «Πάμι σ' τοι πλαϊές να μάσουμι σκλόγκουρτζα».

Παροιμιώδης έκφραση που λέγεται για τον μαρτυριάρη: «Ακούς ικεί τά'πι για ένα σκλόγκουρτζου» (=ακούς εκεί τα μαρτύρησε γιατί έκλεψα ένα σκλόγκορτζο).

Εγκυλ. Με περίσκεψη θυμούνται οι μεγαλύτεροι που έζησαν δύσκολες εποχές, πώς έτρεχαν στις πλαγιές και μάζευαν άγουρα ακόμα τα γκόρτζα (γιαυτό και τα έλεγαν σκλόγκορτζα) και τα έβαζαν μέσα στα άχυρα για να ωριμάσουν. Πόσο νόστιμα δε ήταν, όταν γέμιζαν μ' αυτά τη χούφτα τους ή το σουκόρφι τους και τα έτρωγαν στην παρέα με τους φίλους τους. Λίγα στιφά μεν, αλλά τους φαίνονταν νοστιμότατα τον καιρό εκείνο της ανέχειας και της φτώχειας.

σκ(υ)λόπιασμα (το). Υβριστική λέξη.

Γραμ. τα σκ'λουπιάσματα.

Π.χ. «Άντι 'ρα σκ'λόπιασμα πού θα μι πας, δε θα σι μπλάξου κάν'να βράδ' στου σουκάκ'».

σκ(οι)νάκ(i) (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και το παιχνίδι των παιδιών.

σχοινάκι: Το παιχνίδι που παιζεται ακόμα και σήμερα.

Γραμ. τα σκ'νάκια.

Π.χ. «Είπαμαν να παίξουμι, αλλά όχ' κι του σκ'νάκ' απ' είνι για τα μικρά!»

Εγκυλ. Το σχοινάκι είναι και ατομικό παιχνίδι για τα κορίτσια που πιάνοντάς το με τα χέρια από τις δυο άκρες το πηδούν περιφέροντάς το γύρω από το σώμα τους, αλλά είναι και ομαδικό: Δυό κορίτσια πιάνουν τις δυο άκρες και το περιστρέφουν ώστε να ακουμπάει λίγο στο έδαφος. Τα άλλα τότε με τη σειρά μπαίνουν στη μέση και το πηδούν ρυθμικά. 'Όταν χάσουν κρατούν αυτά το σχοινί και πηδούν τα άλλα.

σκ(οι)νιάζου. Δένω με σχοινί, τυλίγω με σχοινί.

Γραμ. σκοίνιαζα, σκ'νιάσσου, σκοίνιασα, σκ'νιάζουμι, σκ'νιάζουμαν, σκ'νιαστώ, σκ'νιάσ'κα.

Π.χ. «Κόσια (=τρέχα) αγλήγουρα στου δαμάλ' που σκ'νιάσ'κι να μη πνιγεί».

Βοήθ. (14)

σκόρτσα (η). Κοριός.

Γραμ. οι σκόρτσις.

Π.χ. «Γιόμ'σι σκόρτσις του κριββάτι μ' κι δε μπόρισα να κλείσου μάτ' απόψι».

σκότουμα (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: το έμβρυο που πεθαίνει στη μήτρα.

Γραμ. τα σκουτώματα.

Π.χ. «Τώρα απ' έβγαλις του σκότουμα απ' τη γκ'λιά σ', του πήρις απάνου σ'».

Βοήθ. (12,8)

σκουντέρα (η). Γουστέρα, σαύρα.

Γραμ. οι σκουντέρις.

Π.χ. «Είδα νια σκουντέρα να τρυπών' μέσα στη φράχτ'».

σκούντρα (η). Κακοτυχία, αναποδιά.

Γραμ. οι σκούντρις.

Π.χ. «Μ' έτυχι κι αυτήν η σκούντρα απ' αρρώστ'σι του πιδί μ' κι δε μπουρώ να του πάρου απαναθέ μ'» (=να προοδεύσω).

σ(υ)κουτάκ(i) (το). Συκωτάκι.

Γραμ. τα σ'κουτάκια.

Π.χ. «Πήρα καμπόσα σ'κουτάκια να σας τηγανίσου για να φάτι καλύτιρα σήμιρα απού 'νι Κυριακή».

σκουρδάρη (η). Σκορδαλιά, είδος σούπας με σκόρδο.

Γραμ. οι σκουρδάρις.

Π.χ. «Σήκου παπού κι φκιάσι μας σκουρδάρ' να ξινυστάξουμι λίγου».

Βοήθ. (13,9)

σκούτα (η). Τετράγωνο πανί για τον πισινό του μωρού.

Γραμ. οι σκούτις.

Π.χ. «Βάνουμι πρώτα τη σκούτα κι ύστερα του βρακάκ' απ' του κούτσου για να μη βρέχιτι!»

Βοήθ. (14)

σκρουμπουλάκ(ι) (το). Μικρό στρόγγυλο κομμάτι (βόλος), ή μικρό εξόγκωμα.

Γραμ. τα σκρουμπουλάκια.

Π.χ. «Απούθι χτύπ'σις κι έβγαλις αυτό του σκρουμπουλάκ' στου πουδάρ';»

σκυλουφόκαλον (το). Ψηλό κλωνί από είδος χορταριού που χρησιμοποιείται για τη φουκάλη (σκούπτα).

Γραμ. τα σκυλουφόκαλα.

Π.χ. «Μαζώνου καμπόσα σκυλουφόκαλα για να θικάσου σκούπτα».

Βοήθ. (16)

σ(υ)κώτι (το). Συκώτι.

Γραμ. τα σ'κώτια.

Π.χ. «Άμαν πια μ' έβγαλις τα σ'κώτια μ' αυτήν τη μίρλα σ'».

σ(η)μάδι (ι) (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: το καπνό μιας οικογένειας.

Γραμ. τα σ'μάδια.

Π.χ. «Ήρθι η έμπουρας, πήρι δέκα σ'μάδια καπνό κι λάχ'τσι (=κι έφυγε) χουρίς να τουν πάρ' χαμπάρ' κάν'νας».

σ(η)μάδα (η). Μικρή πλακερή πέτρα, κατά το δυνατό στρόγγυλη για το ομώνυμο παιχνίδι των παιδιών. Σε άλλες περιοχές λέγεται αμάδα.

Γραμ. οι σ'μάδις.

Π.χ. «Αυτές τοι σ'μάδις τοι βρήκα στα μαντένια».

Εγκυλ. Συνηθισμένο παιχνίδι με τις σ'μάδες ήταν τα σκατούλια, ο φίτσιος, τα κ'τάκια κ.ά.

Ετυμ. Η λέξη σ'μάδα (σημάδα) προέρχεται από το σημάδι, σημαδεύω.

σ(η)μίτι (το). Κουλούρι.

Γραμ. τα σ'μίτια.

Π.χ. «Του Σαββάτου απ' θα πααίνου στου παζάρ' στου Μπ'ζάκ', θα σι φέρου σ'μίτ'».

Βοήθ. (16)

σμπουρίζου. Υβρίζω, μαλώνω, κατηγορώ.

Γραμ. σμπόρ'ζα, σμπουρίσου, σμπόρ'σα, σμπουρίζουμι, σμπουρίζουμαν, σμπουρ'στώ, σμπουρίσ'κα.

Π.χ. «Η Γιώργινα κι η Θουμίνα σμπουρίσ'καν προυχτές κι

τώρα δεν κρένουντι».

Βοήθ. (16)

σόικους -η -ου. Γερός, καλός, από σόι, από ράτσα (για ζώο).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Δε βγήκι σόικου αυτό του πιδί, ούλου ξιρουτσάντσις (=παλαβωμάρες) κάν'».

σόμπουλο (το). Μικρή πέτρα για τα κενά στο χτίσιμο.

Γραμ. τα σόμπουλα.

Π.χ. «Μάσι καμπόσα σόμπουλα κι φέρ'τα μ' ιδώ να τά 'χου στου χτίσιμου». Βοήθ. (13,9)

σοπ(ι) (το) ή φουρλατάρ(ι). Εξάρτημα τρυπητό του ριντέ (=ποτιστήρι).

Γραμ. τα σόπια.

Π.χ. «Δε μπουρώ να ριντίσω καλά γιατί είνι βουλουμένις οι τρύπις απ' του σόπ'».

σούδα. Πολύ, άφθονο.

Π.χ. «--Ατήρα λίγου ικεία Βαγγιλή, έρχιτι νιρό;

--Έρχιτι, έρχιτι, σούδα νιρό, γιόμ'σι τ' αυλάκ'».

Βοήθ. (14)

σουζάτους -η -ου. Ολόρθος, ολοκληρωμένος, ώριμος.

Γραμ. οι σουζάτ' -ις -α.

Π.χ. «Είνι σουζάτου αυτό του πιδί, παλικάρ' ως ικεί απάν'».

«Δεν είνι σουζάτα ακόμα τ' αχλάδια, καλύτιρα μή γκόβ'ς».

Βοήθ. (14)

σουκόρφ(ι) (το). Ο χώρος μέσα από το πουκάμισο και πάνω από τη ζώνη των ανδρών, που χρησιμεύει για την πρόχειρη τοποθέτηση μικρών πραγμάτων.

Γραμ. τα σουκόρφια.

Π.χ. «Έμασι η Γιάν'ς ένα σουκόρφ' κουρόμπλα κι μας τά 'φιρι να τα φάμι ούλ' μαζί».

Ετυμ. Προέρχεται από το «έσω-κόρφος».

σούμνια (τα). Στη φράση «τα σούμνια κι τα γκούμνια» η οποία σημαίνει τα χειρότερα και τα παράξενα.

Π.χ. «Τουν έψαλλι τα σούμνια κι τα γκούμνια για ούλα ικείνα απ' έκανι στου παγκύρ' μυθισμένους».

Βοήθ. (14)

σούμπιτους -η -οι. Ολόκληρος, όπως είσαι.

Γραμ. οι σούμπιτ' -ις -α.

Π.χ. «Αυτό που κάν'ς, άμα σι πιάσουν, θα πας σούμπιτους στη φυλακή».

Βοήθ. (16)

σουμπουλιάζου. Συναρμολογώ, συρράπτω, συμπληρώνω.

Γραμ. σουμπόλιαζα, σουμπουλιάσου, σουμπόλιασσα.

Π.χ. «Θέλου να σουμπουλιάσου λίγου φτιο ακόμα για του φύτιμα πέρα στουν Αη-Γιάν'».

Βοήθ. (10,573)

σούμπρους -α -ου. 1. — Η ψύχα από το κουκούτσι των καρπών.

2. — Τρυφερός, μαλακός.

Γραμ. οι σούμπρε' -ις -α.

Π.χ. 1. — «Έχ' νόστιμου σούμπρου του κουκούτσι' απ' αυτά τα κουρόμ' πλα. Δουκίμασι να δείσ». 2. — «Είνι σούμπρα αυτά τα γυφτουφάσ' λα. Θα γίνουν νόστιμου φαΐ».

Βοήθ. (12,8)

σουράου. Σφυράω.

Γραμ. σουρούσα και σούραγα, σουρήσου, σούρ' σα.

Π.χ. «Άμα μαζών' καπνό η Αλέκους άλλουτις σουράει κι άλλουτις τραγ' δάει».

σουρβιά (η). Φυλλοβόλο δένδρο.

Γραμ. οι σουρβιές.

Π.χ. «Τα παλιά τα χρόνια είχαν σουρβιές τ' αμπέλια ιδωπουκείθι».

Βοήθ. (16)

σούρβου (το). Καρπός σουρβιάς.

Γραμ. τα σούρβα.

Π.χ. «Έχου να ιδώ σούρβα στ' αμπέλια απ' τουν κιρό τσι κατουχής».

Βοήθ. (16)

σουργούν(ι) (το). Ηλικιωμένος, ανήμπορος, που δύσκολα μετακινείται.

Γραμ. τα σουργούνια.

Π.χ. «Κατάντ' σι ντιπ σουργούν' τώρα η μανιά μ'».

Βοήθ. (14)

σούρλα (η). 1. — Μουσούδα ζώου και ειδικότερα γουρουνιού.

2. — 'Ανθρωπος που επιλέγει τα φαγητά.

3. — 'Ανθρωπος ακατάδεχτος.

Γραμ. οι σούρλις.

Π.χ. 1. — «Έβαλι του γ' ρούν' τη σούρλα τ' μέσα κι τρύπ' σι του τσιουβάλ' μι τ' αλεύρ'». 2. — «Τέτοια σούρλα απ' έχ' κάθι μέρα νηστ' χός κάθιτι».

2. — «Τέτοια σούρλα απ' έχ' κάθι μέρα νηστ' χός κάθιτι».

3. — Είνι νια σούρλα αυτός, ντιπ δε ζ' γών' κατά δω».

Βοήθ. (15)

σουρουσβουλιό. Σωρηδόν, το ένα πάνω στο άλλο, ανάκατα.

Π.χ. «Τα 'μασι τα πράγματα σουρουσβουλιό κι νάτους ήρθι χουρίς να τουν καρτιράμι».

Βοήθ. (14)

σουρουμπουγδού. Ανάκατα, μπερδεμένα, χωρίς τάξη.

Π.χ. «Τα μάζουξι σουρουμπουγδού τα ρούχα κι τά 'βαλι στην κανίστρα κάτ' απ' τη σκάλα».

Αλλά και μεταφορικά.

«Κρίνι καλά, αρά, κρίνι καλά, τι τα μαζών'ς σουρουμπουγδού τα λόια κι δε σι καταλαβαίνου τι λες;»

Βοήθ. (14)

σουσταρίζου ή σουστάρου. Κατευθύνω με ορμή και επιτυχία (κυρίως) τη «σμάδα» στο παιχνίδι.

Γραμ. σουστάρ' ζα και σούσταρα, σουσταρίσου και σουσταρήσου, σουστάρ' σα.

Π.χ. «Τη σουστάρ' σα τη σμάδα μ' κάτ' απ' τη χαβούζα κι την τίναξα πέρα τη θ' κή σ'».

σουτάι. Λέξη με την οποία ξεσηκώνουν το σκυλί να χυμήσει.

Π.χ. «Σου-σου σουτάι, τρέχα Βλάχα μ' να πιάεις του λαγό».

σουφλιμάδα (η). Κρέας και εντόστια στη σούβλα, που μοιάζει με κοκορέτσι, κεμπάτη.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Σ' έφκιασα σήμιρα νια σουφλιμάδα που να γλύφ' σα δόχ' λα σ'».

Ή το δημοτικό τραγούδι:

«Καμπόσ' απού λουκάνικου
καμπόσ' απού κιφτέδα
καμπόσου κι απού νιφραμιά
να γίν' η σουφλιμάδα».

Βοήθ. (1,303,37)

σπάθη(η) (η). Ξύλινη πλακερή δοκός στη βάση του αλετριού.

Γραμ. οι σπάθις.

Π.χ. «Η σπάθη χρησιμεύ' για να παραμιράει του χώμα απ' τ' αυλάκ' που ανοίγ' τ' αλέτρη».

Εγκυκλ. Η σπάθη διαπερνάει το σταβάρι και στερεώνεται στο παπούτσι του αλετριού. Το σχήμα της μοιάζει με σπαθί και χρησιμεύει για να συγκρατεί το βάρος του σταβαριού και να μην ανατρέπεται το αλέτρι.

Βοήθ. (6,32)

σπαθιρίτσα(η) (το). Μεγάλο χορτάρι που φυτρώνει μέσα στα νερά,

στα χαντάκια, κλπ. που μοιάζουν με σπαθιά.

Γραμ. τα σπαθιρίτσια.

Π.χ. «Να κόφουμι σπαθιρίτσια να βάλουμι στη φράχτ' για να μη μας παίρν' η αέρας τσ' αρμαθιές».

Βοήθ. (16)

σπαρνάου. Μετακινούμαι, κουνιέμαι από τη θέση μου.

Γραμ. σπαρνούσα, σπαρνήσου, σπάρνησα.

Π.χ. «΄Αιντι σπάρνα λίγου παραπέρα, μ' έκατσις ιδώ κι μι ακόλ'σις σαν τσιμούρ'».

σπέρδιλους -η -ου. Σβέλτος, γρήγορος.

Γραμ. οι σπέρδιλ -ις -α.

Π.χ. «Είνι σπέρδιλους η Γιάν'ς. Να δεις ότ' θα κάν' σβέλτα αυτή τη δ'λειά».

Βοήθ. (11)

σπιθιάζου. Βγάζω μικρά εξογκώματα σαν σπίθες.

Γραμ. σπίθιαζα, σπιθιάσου, σπίθιασα.

Π.χ. «Σπίθιασι του γάλα έτο' που του βαράου. Θα βγάλου τώρα του βούτυρου κι ύστιρα θα σι δώσου ξινόγαλου να φας».

σπιρδούκλ(ι) (το). Είδος φυτού, ασφόνδελο, σφερδούκλι.

Γραμ. τα σπιρδούκλια.

Π.χ. «Χτες πήγαμαν κι μάζιψάμαν σπιρδούκλια στου Μπικίρη τη ράχη».

Σημ. Λέγεται και μπουρδέλι.

Εγκυλ. Τα σπιρδούκλια φυτρώνουν στις ράχες και έχουν λεπτό μολακό κορμό. Τα άνθη τους είναι φουντωτά και γαλάζια. Όταν το καλοκαίρι ξηραίνονται, πολλοί Καναλιώτες τα μαζεύουν και τα χρησιμοποιούν στη φωτιά γιατί ανάβουν πολύ γρήγορα.

σπίτια (τα). Εκτός από τις κατοικίες σημαίνει και: παιδικό παιχνίδι.

Π.χ. «Έτσι όπους είμαστι κάτ' απ' την καρπέτα, παίζουμι τα σπίτια;»

Εγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται κατά τον εξής τρόπο: Ο τυχερός παιχτής αρχίζει λέγοντας «αυτός κι αυτήν κι δυο τιδιά». Οι άλλοι προσπαθούν τότε να βρούν ποιό σπίτι έχει τους γονείς και δυο παιδιά. Όποιος το βρει συνεχίζει «αυτός κι αυτήν, ένα πιδί, κι δυο γιαγιές». Και έτσι συνεχίζεται το παιχνίδι.

σπουριά (η). Λωρίδα καλλιεργημένου με όσπρια χωραφιού.

Γραμ. οι σπουριές.

Π.χ. «Βουτάν'σαμαν νια σπουριά κι έκατσάμαν να ξιαπουστάσουμι νια τρίμα».

Παρατ. Η συλλαβή «ρια» προφέρεται όπως η συλλαβή «δια» στη λέξη διαταγή.

Βοήθ. (13,9)

σπουρίζουμι. Ενεργούμαι, αποπτατώ.

Γραμ. σπουρίζουμαν, σπουρ'στώ, σπουρίσ'κα.

Π.χ. «Φούσκουσι πουλύ η γιλάδα μ', αλλ' ασπουλάτ' σπουρίσ'κι κι ξιαλάφρουσι».

Βοήθ. (16)

σπουρίτσα (η). Ρόκα καλαμποκιού με μεγάλα σπόρια κατάλληλα για σπόρο της νέας περιόδου.

Γραμ. οι σπουρίτσις.

Π.χ. «Αυτή τη ρόκα που ξιφλουδάς τώρα είνι σπουρίτσα βάλ' τη στην άκρια να την κρατήσουμι για να σπείρουμι του χρόν'».

Βοήθ. (14)

σπρούχν(η) (η). Καυτή στάχτη, με μικρά καρβουνάκια, χόβολη.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Απόμ'νι λίγ' σπρούχν' ιδώια κι τηράου μπάκι ζιστάνου τα χέρια μ' απ' είνι κουκαλουμένα».

Βοήθ. (13,9)

σταβάρ(ι) (το). Η μικρή γυριστή δοκός του αλετριού.

Γραμ. τα σταβάρια.

Π.χ. «Στου ξύλινου τ' αλέτρ', η άκρια απ' του σταβάρ' είνι χειρουλάβα».

Βοήθ. (6,32)

σταλικώνου. Κουράζομαι στεκόμενος όρθιος.

Γραμ. σταλίκουνα, σταλικώσου, σταλίκουσα.

Π.χ. «Αμάν σταλίκουσα στα πουδάρια μ'. Δεν έχ'ς κάν' να σκαμάκι' να μι δώεις να κάτσου;»

Βοήθ. (11)

Σταλός (ο). Τοπωνύμιο περιοχής στην Πάσχα όπου στάλιαζαν τα ζευγάρια κατά το μεσημέρι του καλοκαιριού.

Γραμ. χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Είνι πια καταμισήμιρου, τα βόδια πρέπ' να τάχουν στου σταλό».

σταμπόλ(ι) (το). Η χωρητικότητα σε «γέννημα» δυο κουβελιών.

Γραμ. τα σταμπόλια.

Π.χ. «Αυτό τ' αμπάρ' χουράει τριάντα σταμπόλια στιάρ'».

στάσ(η) (η). Αυλάκι που είναι κάθετα στις αυλακιές του κήπου (τις αυραίξεις).

Γραμ. οι στάσεις.

Π.χ. «Μπήτ'σα τη μίνια στάσ' κι τώρα αρχινάου κι την άλλ'. Λίγου ακόμα κι τιλειώνου του πότ'σμα».

Βοήθ. (14)

στατέρ(ι) (το). Εργαλείο (δυναμόμετρο) για τη μέτρηση βάρους, κανταράκι.

Γραμ. τα στατέρια.

Π.χ. «Τσάκου λίγου του στατέρ' για να ζ' γιάσουμι τα μαλλιά».

Σταυρός (ο). Τοπωνύμιο νότιοανατολικά του χωριού, στο δημόσιο δρόμο, όπου είναι και εικόνισμα.

Π.χ. «Τα γιλάδια τα βαρούσαμεν παλιά κάτ' στου Σταυρό. Ικεί ήταν η γιλαδάρ'ς κι τα μάζουνι».

σταυρός (ο). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και εξάρτημα από το αλέτρι.

Γραμ. οι σταυροί.

Π.χ. «Διόρθουσι λίγου του σταυρό για να πααίν' πιο βαθιά τ' αλέτρ' μέσα στη γης».

Έγκυκλ. Ο σταυρός είναι τοποθετημένος στο ελεύθερο άκρο του σταβαρίου. Απ' αυτόν ρυθμίζεται το βάθος της άροσης και το πλάτος της λωρίδας του εδάφους που επιθυμεί να πάρνει κάθε φορά ο γεωργός. Αποτελείται από τα εξής εξαρτήματα: Πρώτα από μια κάθετη προς το σταβάρι μικρή παραλληλεπίπεδη επιμήκη πλάκα, μήκους 20 εκ. περίπου, η οποία μετακινεί πάνω-κάτω και δεξιά-αριστερά, μέσα σε μια οριζόντια προς αυτή και δύοια υποδοχή. Στο μέσο της πρόσθιας πλευράς της υποδοχής μετακινείται μια βίδα, η οποία αντί για κεφάλι έχει έναν κρίκο. Με τον κρίκο αυτό στερεώνεται η πλάκα στην κατάληξη ώστε το αλέτρι να μπαίνει βαθιά ή ρηχά μέσα στο χώμα.

Βοήθ. (6,34)

σταφ(υ)λαρμιά (η). Είδος νηστίσιμου φαγητού με μούστο και σταφύλι.

Γραμ. οι σταφ'λαρμιές.

Π.χ. «Απόψι έχουμι να φάμι σταφ'λαρμιά, νηστίσιμου φαΐ».

Έγκυκλ. Ήταν ένα πολύ νόστιμο και πρόχειρο φαγητό η σταφ'λαρμιά που παρασκευάζονταν ως εξής: Το μούστο των σταφυλιών το έβαζαν μέσα σε πιθαρία όπου επίσης τοποθετούσαν και καθαρά, γερά σταφύλια. Εκεί έμεναν για να χωνέψουν μερικούς μήνες, οπότε έφτανε η νηστεία των Χριστουγέννων. Τότε έβγαζαν σε πιάτο ένα σταφύλι με μούστο και το έτρωγαν προσφατίζοντας με φωμί. Το ίδιο επαναλαμβανόταν και στη νηστεία πριν από το Πάσχα.

στάφνου (η). Συμπεριφορά.

Γραμ. οι στάφνις.

Π.χ. «Αυτήν η δυχατέρα μ' απού στάφνου παίρν' ένα τρανό κ'λούρ'».

Βοήθ. (14)

σταχτουκ(ου)λούρα (η). Κουλούρα που την έψηναν στη στάχτη.

Γραμ. οι σταχτουκ'λούρις.

Π.χ. «Θα σας θκιάσου νια σταχτουκ'λούρα απόψι στη γουνιά που θα είνι μούσκους».

Βοήθ. (16)

στέρφιψι. Έγινε στείρος.

Γραμ. Χρησιμοποιείται μόνο αυτός ο τύπος του αορίστου.

Π.χ. «Πάει στέρφιψι κ' αυτήν η γιλάδα μ'. Θέλου ν' αγουράσου άλλ' γαλάρα».

στέρφους -α -ου. Στείρος.

Γραμ. οι στέρφ' -ις -α.

Π.χ. «Αυτήν η στέρφα η γίδα μ', ούλου λύνιτι κι κουντράει το' άλλις».

Βοήθ. (13,9)

στιβάλ(ι) (το). Άρβυλο ελαφρό.

Γραμ. τα στιβάλια.

Π.χ. «Ωρέ Γιαννούλα, φέρι μι λίγου τα στιβάλια να φουρέσουν σήμιρα, χιόν'σι χτες τη νύχτα».

στικάκι(ι) (το). Τσιμπιδάκι για τα μαλλιά.

Γραμ. τα στικάκια.

Π.χ. «Κουστάκ', σύρι λίγου στου μπακάλ' να μι πάρ'ς καμπόσα στικάκια για τα μαλλιά μ'».

Βοήθ. (15)

στικάτι. Σταθείτε.

Π.χ. «Στικάτι να σας φέρου ζιστή μπουμπότα απ' (=που) έβγαλ' απ' τη γάστρα».

Ετυμ. Προέρχεται από το στέκομαι.

Βοήθ. (9,19,5)

στιρουπούλα (η). Προβατίνα που είναι τριών χρόνων και γέννησε δυο φορές.

Γραμ. οι στιρουπούλις.

Π.χ. «Αγόρασα δυο προυβατίνις, απού δυο αρνιά, στιρουπούλις».

Βοήθ. (16)

Στιφάν(ι) (το). Τοπωνύμιο περιοχής αμπελιών των Καναλιωτών, η οποία περιβάλλεται από ρέματα.

Π.χ. «Αυτά τα κουρόμπλα είνι απ' τη γκουρουμπλιά στου Στιφάν'».

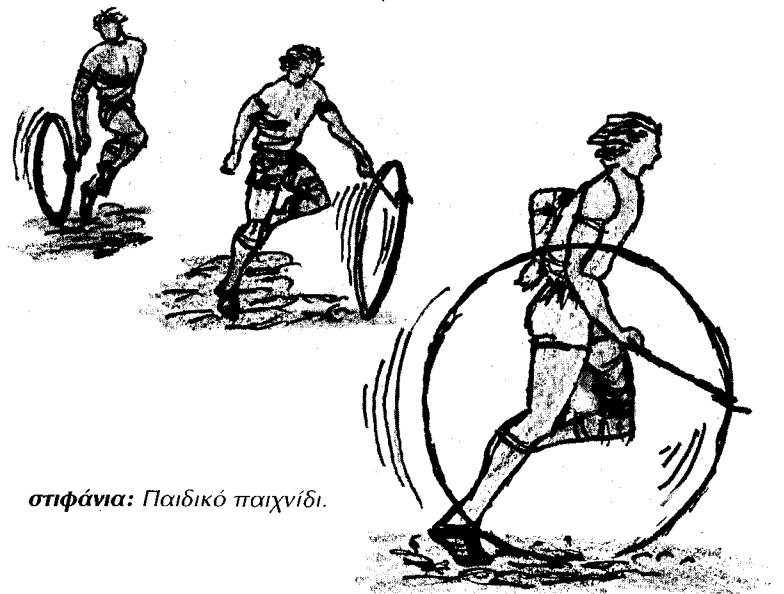
στιφάνια (τα). Παιδικό παιχνίδι με στεφάνια των χαλασμένων βαρελιών.

Π.χ. «Αυτό του στιφάν' θέλ' γιρό τιμόν' για να γκυλήσ' καλά γιατί είνι τρανό».

Έγκυκλ. Το παιχνίδι με τα στεφάνια παιζόταν ως εξής: Από τα παλιά άχρηστα βαρέλια, βαρέλες κλπ. έβγαζαν τα στεφάνια και με τη βοήθεια ενός «τιμονιού» τα κυλούσαν στους δρόμους του χωριού σχηματίζοντας ολόκληρες ουρές. Το τιμόνι αποτελούνταν από χοντρό και σκληρό σύρμα, του οποίου το ένα

άκρο χώνεται μέσα στην ψύχα κοντού ξύλου για να πιάνεται καλά. Το άλλο άκρο διαμορφώνεται σε σχήμα Π στην εσωχή του οποίου έμπαινε το στεφάνι και κυλούσε με το σπρώχιμό του.

Βοήθ. (2,14)

σπιφάνια: Παιδικό παιχνίδι.

στ(υ)λιάρ(ι) (το). 1. – Μακριά ξύλινη (συνήθως) χειρολαβή γεωργικών εργαλείων.

2. – Άνθρωπος ανόητος που δεν καταλαβαίνει, που δεν παίρνει τα γράμματα.

Γραμ. τα στ' λιάρια.

Π.χ. 1. – «Θέλου ένα πιρόν' για να στυλιώσου του στ' λιάρ' απ' του σκιπάρν'». 2. – «Αρά ντίπ στ' λιάρ' είσι, δε γκαταλαβαίν'ς ότι μ' αμπουδάς να πιράσου στου θ' κό μ' του χουράφ';»

στουμώνου. Χαλάω την κόψη (μαχαιριού κλπ.), εμποδίζω (μεταφορικά).

Γραμ. στόμουνα, στουμώσου, στόμουσα.

Π.χ. «Στόμουσι του μαχαίρ' κι δεν κόβ' άλλου».

«Πήρα λίγις ράγις απ' του σταφύλ' μπάκι στουμώσου την πείνα μ'».

Βοήθ. (9,21,2)

στουπέτσι(ι) (το). Άσπρο βερνίκι για λινά άσπρα παπούτσια (σπορτέξ).

Γραμ. τα στουπέτσια.

Π.χ. «Σταμάτα να βάλου λίγου στουπέτσα' στα παπούτσια μ' κι έρχουμι».

Βοήθ. (16)

στουρνεύου. Μαστορεύω, φκιάνω κάτι.

Γραμ. στούρνια, στουρνέψου, στούρνιψα.

Π.χ. «Βρε πότι του στούρνιψις κιόλας ουλόκληρου γαλίκ'»;

Βοήθ. (16)

στραβουτσιάσουλου (το). Στραβό τσιαούλι (σαγόνι).

Γραμ. τα στραβουτσιάσουλα.

Π.χ. «Του στραβουτσιάσουλου αυτό τό χ' απ' τουν πόλιμου τσ' Αλβανίας».

Συνήθως όμως μεταφορικά:

«Δεν ξέρ'ς τι στραβουτσιάσουλου είνι αυτός. Δεν ακούς γλυκιά κουβέντα απ' του στόμα τ'».

Βοήθ. (14)

στρακώνου. Στερεώνω, στρώνω, πατώνω.

Γραμ. στράκουνα, στρακώσου, στράκουσα.

Π.χ. «Στράκουσαν τα ουργάματα απ' τη βρουχή κι δε σπέρνουντι. Θέλουν ματαπάλι όργουμα».

Βοήθ. (16)

στράν(ι) (το). Ρούχο.

Γραμ. Τα στράνια.

Π.χ. «Πάου να μάσου τα στράνια απ' την αυλή».

στράνια (τα). Στη φράση «βγαίνου απ' τα στράνια μ'» σημαίνει:

1. – Φέρομαι με αναίδεια, αδιαντροπιά, ξετσιπώνομαι.

2. – Θυμώνω υπερβολικά, οργίζομαι.

Π.χ. 1. – «Άιντι ισύ βγήκις απ' τα στράνια σ' ντιπ απού ντιπ. Τι είν' αυτά που λές τώρα;» 2. – «Μη μι λες τέτοια γιατί θα βγω απ' τα στράνια μ' κι θα σι πάρ' η διάσουλους τουν πατέρα».

Βοήθ. (14)

Στρατώνα (η). Τοπωνύμιο, μια από τις βουνοκορφές πάνω από το χωριό.

Π.χ. «Τάμαθάταν τα νέα; Του δικαστηρίου απ' τη Λάρ' σα πούρθι την άλλ' βουλά (που ήρθε την άλλη φορά), έδουσι τη Στρατώνα στου χουργιό μας κι όχ' στου Φανάρ'».

Έγκυλ. Η Στρατώνα είναι η τελευταία βουνοκορφή της οροσειράς, στη μια πλευρά της οποίας βρίσκεται το χωριό. Είναι δενδροφυτεμένη με πεύκα και κυπαρίσια και έχει ωραία θέα προς τρία σημεία του ορίζοντα όπου εκτείνεται ο θεσσαλικός κάμπος. Άλλοτε ήταν εδώ ένας αμυντικός στρατώνας, τριώροφος,

με πολεμίστρες και οχυρά, που αποτελούσε τον προμαχώνα των Τούρκων που είχαν την έδρα τους στο γειτονικό Φανάρι και μάλιστα στο ενετικό φρούριό του.

Χωρούσε περίπου 3.000 άντρες και κάηκε το 1897 από τους Έλληνες αντάρτες, ενώ το 1934 κατεδαφίστηκε για να στρωθούν με τις πέτρες οι δρόμοι του χωριού.

Βοήθ. (1,92)

στρέγγλα (η). Ξαφνική παλαβομάρα ζώων όταν τα τσιμπάει μύγα.

Γραμ. οι στρέγγλις.

Π.χ. «Τόπιασι στρέγγλα του γουμάρ' κι πήρι τα πλάια κουσεύουντας».

στρίβω. Η ιδιωματική έννοια του όρου είναι: ευνουχίζω (ιδιαίτερα το δαμάλι).

Γραμ. έστριβα, στρίψω, έστριψα.

Π.χ. «Πήγα κι έστριψα σήμιρα του δαμάλι μ'. Απού κιρό ήθιλα να την κάνου αυτήν τη δ'λειά».

Βοήθ. (16)

στριγγλιάζου. Με πιάνει στρέγγλα.

Γραμ. στρέγγλιαζα, στριγγλιάσου, στρέγγλιασα.

Π.χ. «Τα τσίμπ'οι μύγα τα βόδια κι στρέγγλιασαν».

στριγγλιάτα (η). Το γάλα που πήζει για να γίνει τυρί, πριν το βάλουν στην τσαντήλα να στραγγίσει.

Γραμ. οι στριγγλιάτις.

Π.χ. «Τό 'φκιασα στριγγλιάτα του γάλα κι είνι τώρα έτοιμου για του τυρί».

στριφτό (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και παιδικό παιχνίδι με κέρματα.

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Θέλ' να παίξουμι στριφτό γιατί ουλουσένα κιρδάς στου πιγγίδ' αυτό».

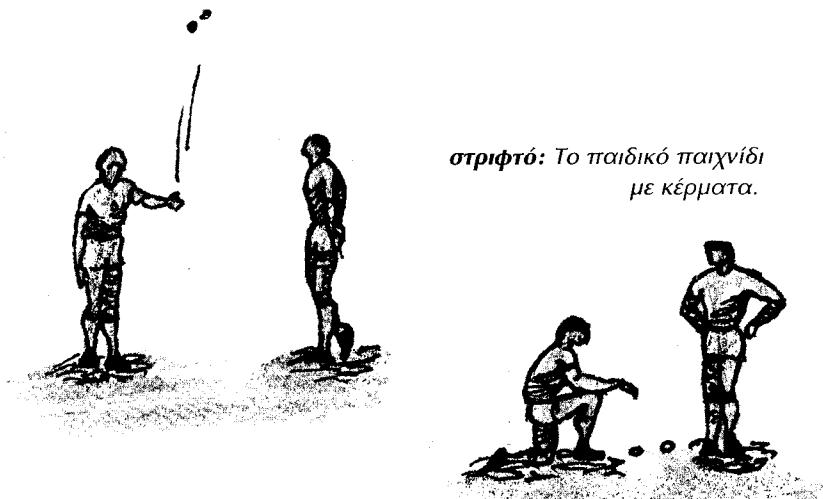
Εγκυλ. Στο παιχνίδι αυτό ο παιχτής που έπαιζε πρώτος πετούσε στον αέρα ένα νόμισμα που έπερπε να στρίβει και όταν έπεφτε, αν μεν έδειχνε γράμματα έχανε, αν δε έδειχνε κορώνα κέρδιζε και έπαιρνε τα χρήματα που είχαν συμφωνήσει, από τους άλλους. Πολλές φορές, όταν ήταν τρεις ή και τέσσερες το πολύ οι παιχτές έπαιρνε τα κέρματα όλων και τα σήκωνε στριφτά στον αέρα. Έπαιρνε δε για δικά του όσα κέρματα έπεφταν κορώνα. Τα υπόλοιπα τα σήκωνε στριφτά πάλι ο δεύτερος κατά σειρά παιχτής και έπαιρνε κι αυτός όσα ήταν κορώνα και έτσι συνεχίζονταν το παιχνίδι μέχρις ότου τα πάρουν όλα τα κέρματα, οπότε άρχιζαν πάλι από την αρχή βάζοντας ο καθένας το μερίδιό του.

Βοήθ. (1,380), (2,17)

στριχιάζου. Πιάνω την αστρέχα, τρυπώνω κάπου (π.χ. για να γλιτώσω τη βροχή).

Γραμ. Στρέχιαζα, στριχιάσου, στρέχιασα.

Π.χ. «Τα 'καψι του λιουπύρ' τα πράγματα κι στρέχιασαν στου ντάμ'».

στριφτό: Το παιδικό παιχνίδι με κέρματα.

στρουγκουλίθ(ι) (το). Η πέτρα που είναι στην είσοδο της στρουγκας και χρησιμεύει για να κάθεται ο βοσκός που θα αρμέξει τα πρόβατα.

Γραμ. τα στρουγκουλίθια.

Π.χ. «Φέρι λίγου σια δω του στρουγκουλίθ' για να κάτσου καλά κι ν' αρμέξου τα πρόβατα».

Βοήθ. (12,8)

στρουματιά (η). Το εσωτερικό κάλυμμα του σαμαριού.

Γραμ. οι στρουματιές.

Π.χ. «Χάλασι η στρουματιά απ' του σαμάρ' κι γέρν'. Θέλου να πααίνου στου σαμαρά στην Καρδίτσα να τη θκιάσου».

Εγκυλ. Η στρωματιά είναι συνήθως φκιαγμένη από γερό και χοντρό ύφασμα ειδικό για την περίπτωση. Το εσωτερικό κάλυμμα του σαμαριού είναι δερμάτινο ενώ ή γέμιση γίνεται με φουσκί (ειδικό αφράτο χορτάρι).

Βοήθ. (16)

στρουμπόλ(ι) (το). Στρογγυλή πέτρα.

Γραμ. τα στρουμπόλια.

Π.χ. «Τι να διαλέξου να χτίσου απ' αυτές τοι πέτρες; Είνι ούλις στρουμπόλια».

Βοήθ. (16)

στρούτσ(ι) (το). Πρόχειρο παπούτσι, παλιό και ευκολοφόρετο.

Μοιάζει με παντόφλα.

Γραμ. χρησιμοποιείται συνήθως ο πληθυντικός: τα στρούτσια.

Π.χ. «Φέρι μι τα στρούτσια μ' απ' είνι πίσ' απ' την πόρτα».

στρουφκιώμι. Παθαίνω στρόφο.

Γραμ. στρουφκιώμαν. Οι άλλοι χρόνοι σχηματίζονται περιφραστικά.

Π.χ. «Στρουφκιώτι τ' ἀλουγου. Τι, νά' φαγι πάλι κουτσιλιά ἡ φτιρόδ;»

Βοήθ. (15)

στρόφους (ο). Αρρώστια (κολικός) των ζώων κατά την οποία κυλίονται στο έδαφος περιστρεφόμενα.

Γραμ. οι στρόφι.

Π.χ. «Τη γιλάδα την ἐπιασι στρόφους, κόσια γλήγουρα να τη βάλ'ς κατάπλασμα».

Αλλά και μεταφορικά:

«Κακό στρόφου να 'χ'ς, απ' δεν ακούς ντιπ».

Βοήθ. (15)

στρώμα (το). Η ιδιωματική του έννοια είναι: το ύστερο.

Γραμ. τα στρώματα.

Π.χ. «Γένν'σι η γίδα μ' συρκό, αλλά δεν ἐρριξι ακόμα του στρώμα. Πιριμένου να του ρίξ».

στύλους (ο). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και την ακάμωτη λωρίδα του χωραφιού που μένει μετά το όργωμα.

Γραμ. οι στύλι.

Π.χ. «Αυτός η στύλους τώρα θα καμουθεί στου διβόλ' σμα».

συγκαθάσιο. Βοηθώ, ενισχύω, συμβάλλω.

Γραμ. συγκαθούσα και συγκάθαγα, συγκαθήσου, συγκάθ'σα.

Π.χ. «Δε μπουρεί να του θκιάσ' μαναχός τ', συγκάθα τουν κι συ λίγου».

Βοήθ. (14)

σιγκιριά (η). Η τριχιά που μπαίνει στα κέρατα των ζώων για το όργωμα.

Π.χ. «Δεν ἐβαλις τη σιγκιριά καλά κι γιαυτό δε στρίβουν τα βόδια όταν τα θέλ'ς».

Βοήθ. (2,180)

συλτές (ο). Στρώμα κρεββατιού γεμισμένο με βαμβάκι.

Γραμ. οι συλτέδις.

Π.χ. «Πάου ν' αγουράσου κινούργιουν συλτέ για τη δυχατέρα μ' που θα γίν' νύφ' την Κυριακή».

συμπράγκαλα (τα). Μικροπράγματα, διάφορα είδη.

Π.χ. «Άντι, μάσι τώρα ούλα τα συμπράγκαλα σ' κι ξικίνα για του ντάμ'».

Βοήθ. (11)

συνάζου. Συγκεντρώνω, μαζεύω.

Γραμ. σύναζα, συνάξου, σύναξα, συνάζουμι, συνάζουμαν, συναχτώ, συνάχ'κα.

Π.χ. «Συνάζουντι απ' λες, πέρα στου σκουλείου ούλ' οι Καναλιώτις, κι αμέσους τσι κυκλώνουν οι Γιρμανοί».

Το κλέφτικο τραγούδι:

«Οι κλέφτις εσυνάζουνταν στα χειμαδιά να πάνι».

Βοήθ. (1,296).

συνειργιά (η). Αντιζηλία.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Σ' έφαγι η συνειργιά, θέλ'ς να κάν'ς κι συ του ίδιου μι τουν αδιρφό σ', ινώ δε μπουρείς».

συνουρ(ι)κός -κιά -κο. Συνορευτικός, που συνορεύει.

Γραμ. οι συνουρ'κοι -κιές -ά.

Π.χ. «Ιμείς οι δυό έχουμι συνουρ'κά αμπέλια πίσου στου Καλαμάκ'».

συνταρμώνου. Συμαρμολογώ, συμπληρώνω.

Γραμ. συντάρμουνα, συνταρμώσου, συντάρμουσα.

Π.χ. «Έλα να συνταρμώεις λίγου ιδώια τα σανίδια απ' του μπαλκόν'. Έσπασαν κι θα πααίν' κάν'νας κάτ'».

Βοήθ. (16)

συνταρχάσου. Κάνω γρήγορα, βιάζομαι, βοηθώ.

Γραμ. συνταρχούσα, συνταρχήσου, συντάρχ'σα.

Π.χ. «Συντάρχα λίγου τ' αρμάθιασμα, μας πήρι του βράδ'».

σύντικνους (ο). Από τους πλησιέστερους συγγενείς του νονού.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Άιντι σύντικνι, πέτα τα κουφέτα να τα μάσουμι απού καταΐ».

Εγκυλ. Κατά την ώρα της τέλεσης του μυστηρίου του γάμου ο σύντεκνος που είναι θρονιασμένος στο δεσποτικό του ναού έχει την εξής αρμοδιότητα. Όταν αρχίσει ο χορός του Ησαΐα παίρνει με τό πλόχειρό του κουφέτα και ρίζι από το δίσκο και τα σκορπίζει πρώτα προς τη νύφη και το γαμπρό και ύστερα γύρω-γύρω προς όλα τα μέρη του ναού, ώστε όλοι τους να πάρουν από ένα τουλάχιστον κουφέτο.

Βοήθ. (1,358)

συντρόφ(ι) (το). Μακρύ βρακί.

Γραμ. τα συντρόφια.

Π.χ. «Ικεία στου κανίστρ' είνι του συντρόφ' του πατέρα σ'. Δόσ' του ν' αλλάξ».

Βοήθ. (14)

σύρι. Πήγαινε.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο στην προστακτική. Πληθ. συρείτι

και σύρτι.

Π.χ. «Αφήστι αγλήγορα τα χαρτιά σας, κι σύρτι για φύτιμα, να βουηθήστι τοι γουνείδις σας».

Παροιμία: «Αν κουντά απ' του μέλ' πιείς νιρό, σύρι μιλάκι μ' στου καλό».

συρμή (η). Επιδημία, αρρώστια που ξαπλώνεται.

Γραμ. οι συρμές.

Π.χ. «Είνι συρμή απού γρίππι' αυτές τοι μέρις κι θα μας βάλ' κάτ' ούλ'».

Βοήθ. (10,573)

συρουλουνιά (η). Γένος, σόι, συγγένεια.

Γραμ. οι συρουλουνιές.

Π.χ. «Ούλ' αυτή η συρουλουνιά είνι τιτραπέρατ'».

Βοήθ. (14)

συχιρεύτι. Συγυρίζεται μόνος του, αυτοεξυπηρετείται.

Γραμ. Το συναντάμε μόνο σ' αυτόν τον τύπο.

Π.χ. «Μη σκάς γιαυτόν σι λέου, μπουρεί κι συχιρεύτι.

Πάμι τώρα να θκιάσουμι το' άλλις τοι δ'λειές».

Βοήθ. (11)

σύχλιασι. Σουρούπωσε, σκοτείνιασε ελαφρά.

Π.χ. «Είνι μέρα ακόμα κι σύχλιασι μ' αυτήν τη βαριά συγνιφία».

Βοήθ. (12,8)

σφαιϊό (το). Φρικτός πόνος.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Μ' έπιασι ένα σφαιϊό ιδώια στη μέση μ' κι δε μ' αφήν' να σπαρνήσου ντίπι».

Βοήθ. (11)

σφάκα (η) ή ασφάκα. Είδος θάμνου μικρού.

Γραμ. οι σφάκις.

Π.χ. «Παμίτι να κόψουμι σφάκις για προυσάναμα».

σφέρλα (η). Η βλέννα της γίδας που αποβάλλεται από τη μήτρα της τις πρώτες ημέρες της εγκυμοσύνης.

Γραμ. οι σφέρλις.

Π.χ. «Βγάν' σφέρλα η γίδα σ' γλέπου. Φαίνιτι μαρκαλίσ' κι αυτές τοι μέρις».

Βοήθ. (12,8)

σφίκουμα (το). Γερός κερωμένος σπάγγος.

Γραμ. τα σφικώματα.

Π.χ. «Είνι τρανό αυτό του σφίκουμα γι αυτή τη σφούρλα».

Ετυμολ. Προέρχεται από το σφίγγω.

Βοήθ. (1,375)

σφλουίσματα (τα). Βλ. σχλουίσματα.

σφουντύλ(ι) (το). Στη φράση «μ' ήρθ' η ουρανός σφουντύλ» σημαίνει: ζαλίστηκα, ένιωσα άνω-κάτω.

Π.χ. «Αυτός φκιάν' σφιχτές τόπις μι του χιόν'. Μι βάρισι μίνια στου κιφάλ' κι μ' ήρθ' η ουρανός σφουντύλ».

σφούρλα (η). 1. – Γυροβολιά. 2. – Σβούρα.

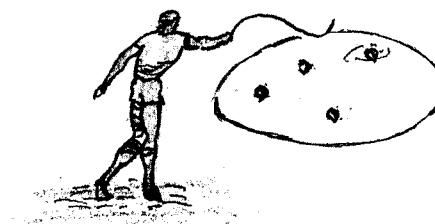
Γραμ. οι σφούρλις.

Π.χ. 1. – «Του τοίμπ'σι μύγα του γουμάρ' κι φέρν' σφούρλις».

2. – «Αυτήν η σφούρλα είνι πουλύ ταρτάρου».

Εγκυλ. Με τις σβούρες έπαιζαν τα παιδιά διάφορα ομαδικά παιχνίδια όπως το «αλαή». Με το κερωμένο σφίκωμα «έρριχναν ται φούρλις» που ήταν γενικά χειροποίητες, και αλλοίμονο στον αντίτολο όν είχε σβούρα αγοραστή και έχανε στο παιχνίδι. Η σβούρα του, λόγω της κατασκευής από μαλακό έύλο, θα σχιζόταν από τα καρφοχτυπήματα του νικητή. Ήταν όμως και ευχάριστο απομικρό παιχνίδι. Με μεγάλη δεξιοτεχνία τη «βαγκανούσαν» και αν δεν ήταν «ταρτάρα», αλλά «λίγωνε», την έπαιρναν στην «απαλάμη» ή στο νύχι του χεριού οι περισσότερες ικανοί και διασκέδαζαν με όλη τους την ψυχή.

Βοήθ. (1,376) (2,13)

σφούρλις: Το παιχνίδι με τ' αλαή.

Πετώντας ο παίκτης τη σβούρα του προσπαθεί να χτυπήσει τις άλλες τρεις.

σφράιστρου (το) ή σφραϊστρου. Σφραγιστήρι για τα πρόσφορα της εκκλησίας.

Γραμ. τα σφράιστρα.

Π.χ. «Νάμ του σφράιστρου απ' την 'ταζέρα για να σφραίσου τα πρόσφουρα».

Εγκυκλ. Το σχήμα του είναι κυκλικό ή σταυροειδές ή κανονικού πολυγώνου και σπάνια ρόμβου. Πάνω του είναι αποτυπωμένη σφραγίδα που απεικονίζει στο κέντρο ένα τετράγωνο με σταυρό και την επιγραφή «Ι(ησούς) Χ(ριστός) Νικά». Δεξιά και αριστερά απ' αυτό υπάρχουν τριγωνικά σχήματα, τα αποτυπώματα των οποίων πάνω στα πρόσφορα χρησιμεύουν για την ακολουθία της πρόθεσης και είναι προς τιμήν της Θεοτόκου και των εννέα ταγμάτων των αγίων.

Βοήθ. (5, στη λέξη προσφορά)

σφ(υ)ρί (το). Στη φράση: «σφ'ρί στου κιφάλι μ'», σημαίνει ενόχληση, βάρος.

Γραμ. τα σφ'ριά.

Π.χ. «Τι σι θέλου κι σένα κουντά; Για νά 'χου σφ'ρί στου κιφάλι μ'»;

Βοήθ. (14)

σφρουντζουλάου ή σφρουντζουλίζω. Βλ. φρουντζουλάου που είναι συνηθέστερο.

σφυρίζω. Η ιδιωματική του σημασία είναι: δίνω σφυριές, χτυπώ με το σφυρί.

Γραμ. σφύρ'ζα, σφυρίσου, σφύρ'σα.

Π.χ. «Θέλου να σφυρίσου λίγου τη γκουσιά γιατί στόμουσι».

Σχανές (ο). Τοπωνύμιο περιοχής του Αιγιάνη στα όρια των Κοινοτικών κτημάτων με το Μητρόπολη.

Π.χ. «Πέρα στου Σχανέ πήγι κι διάφ'κι του μόλυμα του γουμάρ'».

Εγκυκλ. Η περιοχή αυτή επί Τουρκοκρατίας ήταν τοιφλίκι ενάς Αγά Σχανέ. Με την απελευθέρωση όμως ο Αγάς αυτός εγκατέλειψε τα κτήματά του και έφυγε.

Βοήθ. (1,84)

σχλουίσματα (τα). Κλωνιά χόρτου για την κατασκευή σκούπας (σκυλοφόκαλης).

Π.χ. «Έχ' καμπόσα σχλουίσματα ιδωιά. Θα τα μάσου για να φκιάσου φουκάλ' να φουκαλάου τη ρούγα μ'».

Εγκυκλ. Είχαν μια περίεργη ιδιότητα τα σχλουίσματα: 'Όταν μ' αυτά ανακάτευσαν ζωηρά τα νερά της Πάσχας (βλ. λέξη), τότε τα ψάρια έβγαιναν στον αφρό και τα έπιαναν οι κάτοικοι.

σχουρνάου. Συγχωρώ.

Γραμ. σχουρνούσα, σχουρέσου, σχόρ'σα.

Π.χ. «Άιντι τώρα, σχόρνα μι να σι σχουρέσου. Ταχιά θα πάμι να πάρουμι πασχαλιά».

σχτέλ(i) (το). Το πιάτο με κόλυβα για το μνημόσυνο του νεκρού που πέθανε πρόσφατα (δηλ. τριήμερα, ενιάμερα, σαρανταήμερα), ή που προσφέρεται το ψυχοσάββατο.

Γραμ. τα σχτέλια.

Π.χ. «Έχου να κάνου του σχτέλ' του παππού μ' ταχιά».

Βοήθ. (1,392)

σχώριου (το). Συγχώρεση.

Γραμ. δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Παρίτι γιέ μ' κι σεις λίγουστο'κου στιάρ' για σχώριου».

σώγαμπρους (ο). Ο γαμπρός που μένει στο σπίτι των πεθερικών του.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Η Φιλήμουνας μπήκι σώγαμπρους στου Σδρουλέικου».

σώνου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και:

1. – Φτάνω.

2. – Τελειώνω.

Γραμ. έσουνα, σώσου, έσουσα.

Π.χ. 1. – «Η μάνα σ' έσουσι στου χουράφ' απ' την αυγίτσα».

Παροιμία: «Μουνό δε σών', διπλό σών' κι πιρ'σεύ'».

2. – «Απ' τη ζέστα σώθ'κι του νιρό στη βρύσ' στη Χουρχούρα».

τάβλα (η). Χαμηλό τραπεζάκι φαγητού για καθιστούς στο πάτωμα.

Γραμ. οι τάβλις.

Π.χ. «Έλα γυναίκα ήρθ' η ώρα, στρώσι την τάβλα να φάμι για βράδ'».

ταζέτκου. Βλ. αζέτχους.

ταΐ (το). Φαγητό.

Γραμ. τα ταΐά.

Π.χ. «Έβαλα κι του ταΐ στα παχνιά απ' τα πράματα για να τρων' τη νύχτα».

Βοήθ. (13,10)

τακάτ(i) (το). Κουράγιο.

Γραμ. τα τακάτια.

Π.χ. «Σ' είπα ότ' δεν έχ' άλλου τακάτ' του γουμάρ'. Νταιάκουσέ του τώρα για να μπουρέσ' να βγάλ' τουν ανήφουρου».

Βοήθ. (14)

τακώλ. Προς τα πίσω.

Π.χ. «Μπες μέσα ιδώ τακώλ για να μπουρέεις να πάρ'ς τη στρουφή καλύτιρα».

ταλαή. Βλ. αλαή.

τάλια (τα). Το παιδικό παιχνίδι της σημερινής «μακριάς γαϊδούρας».

Π.χ. «Βάνουμι πουδάρια για να παίξουμι τα τάλια».

Εγκυκλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν ως εξής: 'Ένας από την ομάδα που χάνει στηρίζεται στον τοίχο βλέποντας προς τους παίχτες και οι άλλοι ακουμπάνε

Εγκυκλ. Το σχήμα του είναι κυκλικό ή σταυροειδές ή κανονικού πολυγώνου και σπάνια ρόμβου. Πάνω του είναι αποτυπωμένη σφραγίδα που απεικονίζει στο κέντρο ένα τετράγωνο με σταυρό και την επιγραφή «Ι(ησούς) Χ(ριστός) Νικά». Δεξιά και αριστερά απ' αυτό υπάρχουν τριγωνικά σχήματα, τα αποτυπώματα των οποίων πάνω στα πρόσφορα χρησιμεύουν για την ακολουθία της πρόθεσης και είναι προς τιμήν της Θεοτόκου και των εννέα ταγμάτων των αγίων.

Βοήθ. (5, στη λέξη προσφορά)

σφ(υ)ρί (το). Στη φράση: «σφ'ρί στου κιφάλι μ'», σημαίνει ενόχληση, βάρος.

Γραμ. τα σφ'ριά.

Π.χ. «Τι σι θέλου κι σένα κουντά; Για νά 'χου σφ'ρί στου κιφάλι μ'»;

Βοήθ. (14)

σφρουντζουλάου ή σφρουντζουλίζω. Βλ. φρουντζουλάου που είναι συνηθέστερο.

σφυρίζω. Η ιδιωματική του σημασία είναι: δίνω σφυρίες, χτυπώ με το σφυρί.

Γραμ. σφύρ'ζα, σφυρίσου, σφύρ'σα.

Π.χ. «Θέλου να σφυρίσου λίγου τη γκουσιά γιατί στόμουσι».

Σχανές (ο). Τοπωνύμιο περιοχής του Αιγιαλείας στα όρια των Κοινοτικών κτημάτων με το Μητρόπολη.

Π.χ. «Πέρα στου Σχανέ πήγι κι διάφ'κι του μόλυμα του γουμάρ'».

Εγκυκλ. Η περιοχή αυτή επί Τουρκοκρατίας ήταν τσιφλίκι ενός Αγά Σχανέ. Με την απελευθέρωση όμως ο Αγάς αυτός εγκατέλειψε τα κτήματά του και έφυγε.

Βοήθ. (1,84)

σχλουίσματα (τα). Κλωνιά χόρτου για την κατασκευή σκούπας (σκυλοφόκαλης).

Π.χ. «Έχ' καμπόσα σχλουίσματα ιδώια. Θα τα μάσου για να φκιάσου φουκάλ' να φουκαλάου τη ρούγα μ'».

Εγκυκλ. Είχαν μια περιέργη ιδιότητα τα σχλουίσματα: 'Όταν μ' αυτά ανακάτευναν ζωηρά τα νερά της Πάσχας (βλ. λέξη), τότε τα ψάρια έβγαιναν στον αφρό και τα έπιαναν οι κάτοικοι.

σχουρνάου. Συγχωρώ.

Γραμ. σχουρνούσα, σχουρέσου, σχόρ'σα.

Π.χ. «Άιντι τώρα, σχόρνα μι να σι σχουρέσου. Ταχιά θα πάμι να πάρουμι πασχαλιά».

σχτέλ(ι) (το). Το πιάτο με κόλυβα για το μνημόσυνο του νεκρού που πέθανε πρόσφατα (δηλ. τριήμερα, ενιάμερα, σαρανταήμερα), ή που προσφέρεται το ψυχοσάββατο.

Γραμ. τα σχτέλια.

Π.χ. «Έχου να κάνου του σχτέλ' του παππού μ' ταχιά».

Βοήθ. (1,392)

σχώριου (το). Συγχώρεση.

Γραμ. δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Παρίτι γιέ μ' κι σεις λίγουστοκου στιάρ' για σχώριου».

σώγαμπρους (ο). Ο γαμπρός που μένει στο σπίτι των πεθερικών του.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Η Φιλήμουνας μπήκι σώγαμπρους στου Σδρουλέικου».

σώνου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και:

1. – Φτάνω.

2. – Τελειώνω.

Γραμ. έσουνα, σώσου, έσουσα.

Π.χ. 1. – «Η μάνα σ' έσουσι στου χουράφ' απ' την αυγίτσα».

Παροιμία: «Μουνό δε σών', διπλό σών' κι πιρ' σεύ'».

2. – «Απ' τη ζέστα σώθ'κι του νιρό στη βρύσ' στη Χουρχούρα».

τάβλα (η). Χαμηλό τραπεζάκι φαγητού για καθιστούς στο πάτωμα.

Γραμ. οι τάβλις.

Π.χ. «Έλα γυναίκα ήρθ' η ώρα, στρώσι την τάβλα να φάμι για βράδ'».

ταζέτκου. Βλ. αζέτχους.

ταΐ (το). Φαγητό.

Γραμ. τα ταΐα.

Π.χ. «Έβαλα κι του ταΐ στα παχνιά απ' τα πράματα για να τρων' τη νύχτα».

Βοήθ. (13,10)

τακάτ(ι) (το). Κουράγιο.

Γραμ. τα τακάτια.

Π.χ. «Σ' είπα ότ' δεν έχ' άλλου τακάτ' του γουμάρ'. Νταιάκουσέ του τώρα για να μπουρέσ' να βγάλ' τουν ανήφουρου».

Βοήθ. (14)

τακώλ. Προς τα πίσω.

Π.χ. «Μπες μέσα ιδώ τακώλ για να μπουρέεις να πάρ'ς τη στρουφή καλύτιρα».

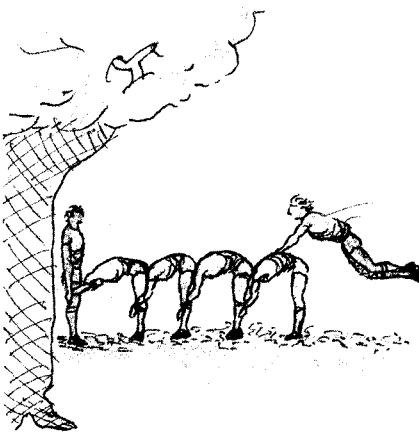
ταλαή. Βλ. αλαή.

τάλια (τα). Το παιδικό παιχνίδι της σημερινής «μακριάς γαϊδούρας».

Π.χ. «Βάνουμι πιουδάρια για να πταίξουμι τα τάλια».

Εγκυκλ. Το παιχνίδι αυτό παιζόταν ως εξής: 'Ένας από την ομάδα που χάνει στηρίζεται στον τοίχο βλέποντας προς τους παίχτες και οι άλλοι ακουμπάνε

με τη σειρά σαυτόν ο ένας πίσω από τον άλλον. Τότε ο πρώτος από την άλλη ομάδα πηδάει όσο πιο βαθιά μπορεί για να αφήσει χώρο στους άλλους πίσω του να πηδήσουν καβάλα, στη συνέχεια πηδούν με τη σειρά και οι άλλοι. Πρέπει όλοι τους να χωρέσουν. Γιαυτό ο τελευταίος πρέπει να είναι πιο λύ αθλητικός ώστε να μπορέσει να πηδήσει ψηλά από όλους τους άλλους ή να κολλήσει στον προηγούμενο που πήδηξε και να αναφωνήσει: ένα, δύο, τρία...ενιά, τάλια, οπότε όλοι κατεβαίνουν και αρχίζουν από την αρχή. Εάν όμως κάποιος πέσει ή κρεμαστεί και ακουμπήσει στο έδαφος τότε χάνει η ομάδα αυτή και τα φυλάει.

τάλια: Η στιγμή που οι παίχτες της μιας ομάδας πηδούν στην πλάτη της άλλης.

ταρμάμ. Ακριβώς, όπως έπρεπε.

Π.χ. «Ήρθις ταρμάμ στην ώρα που είν' η αράδα σ'. Άιντι τώρα σύρι να βάλ' σ τον νιρό για να πουτίεις τουν κήπου σ'».

Ταμπούργια (τα). Τοπωνύμιο βουνοκορφής τάνων από το χωριό.

Π.χ. «Η Αιλιάς, τα Ταμπούργια κι η Στρατώνα είνι τρία όμουρφα στολίδια στη γκουρφή απ' του χουργιό μας».

Εγκυκλ. Στη θέση αυτή υπήρχαν άλλοτε προχώματα (Ταμπούργια) όπου ερχόταν και ταμπούρωνόταν ένα φυλάκιο προκάλυψης του Τουρκικού στρατού που ήταν στη Στρατώνα. Κατά την ημέρα το φυλάκιο αυτό αποσύρονταν στη βάση του.

Βοήθ. (1,92)

τανάου. Τανύζω, τεντώνω.

Γραμ. τανούσα, τανήσου, τάν'σα.

Π.χ. «Μην του τανάς πουλύ γιατί θα του κόψ'ς».

ταπουτώρα. Προτήτερα.

Π.χ. «Άλλα έλιγις ταπουτώρα άλλα λες τώρα».

ταρατόρ(ι) (το). 1. – Το χτύπημα που κάνουν οι πιλαργοί με τα σαγόνια τους.

2. – Το χτύπημα που κάνει με το γουδοχέρι εκείνος που ετοιμάζει τη σκορδαλιά.

Γραμ. τα ταρατόρια.

Π.χ. 1. – «Άπειρου νταλαβέρ' κάνουν οι πιλαργοί μι του ταρατόρ' τώρα του μισ' μέρ'».

2. – «Αρχίν' σι του ταρατόρ' η παππούς καταή. Όρα για σκουρδαλιά».

ταρταράου. Στριφογυρίζω ανώμαλα (λέγεται κυρίως για τη σβούρα).

Γραμ. ταρταρούσα, ταρταρήσου, ταρτάρ' σα.

Π.χ. «Πουλύ ταρταράει η σφούρλα σ', θέλ' τρούχαμα του πιρόν'».

ταρτάρου (η). Σβούρα που ταρταράει.

Γραμ. Είναι άκλιτο.

Π.χ. «Τέτοια ταρτάρου σφούρλα που έχ' σ πως να κιρδέεις».

ταχαϊάς (ο). Σπουδαίος, δυνατός, παλικάρι.

Γραμ. οι ταχαϊάδις.

Π.χ. «Μη μι κάν' σ τουν ταχαϊά τώρα γιατί σι πιάνου κι σι στρίβου του λαρύγγη».

Βοήθ. (14)

τάχτι του. Ταχτάρισμα.

Π.χ. «τάχτι του μωρέ τάχτι του τάχτι του χορέψ' τι του κι ούλου τραγουδάτι του».

Βοήθ. (14)

ταψήλ. Προς τα ψηλά.

Π.χ. «Αυτήν η πέτρα πήγι πουλύ ταψήλ' γι αυτό δεν έδιαβι μακριά».

τέμπλα (η). Οριζόντια δοκός για κρέμασμα.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Άπλουσι ένα χ'ράμ' στην τέμπλα για να ισκιώσ' λίγου κάτ' απ' του χαϊάτ' απώχουμι του καπνό».

Ή η παροιμία:

«Άγνιστα κι αύφαντα στην τέμπλα κριμασμένα».

τέμπου. Καθαρά, δυνατά και με νόημα.

Π.χ. «Έλα γιόκα μ' πες του μι τέμπου του ποί' μα να τ' ακούσ' η νουνό σ' κι να σι καμαρώσ'».

Βοήθ. (14)

τέσσιρα (στα). Ειδικός καλπασμός ζώου και ιδιαίτερα αλόγου.

Π.χ. «Τα βάνουμι στα τέσσιρα να δούμι ποιός θα διάβ'»;

τζακόπανου (το). Πανί που επενδύει και στολίζει τα ράφια του τζακού.

Γραμ. τα τζακόπανα.

Π.χ. «Πουλύ ουραίου κέντημα έχ' αυτό του τζακόπανου».

τζαμάλ(ι) (το). Παλικάρι.

Γραμ. τα τζαμάλια.

Π.χ. «Είχι τρανό τυχηρό αυτό του κουρίτσο'. Πήρι τζαμάλ' πιδί».

τζιαμλίκ(ι) (το). Παραθυρόφυλλο.

Γραμ. τα τζιαμλίκια.

Π.χ. «Τα τζιαμλίκια στ' απάν' του δουμάτιου θέλουν βάψιμους».

Βοήθ. (16)

τζιαούνα (η). Αναποδιά στο παιχνίδι, γκρίνια.

Γραμ. οι τζιαούνις.

Π.χ. «Δεν παίζου μι του Γιώργου, είνι ούλου τζιαούνα στου πιγνίδ」.

τζιαούνας -α. Εκείνος που είναι όλο τζιαούνες στο παιχνίδι.

Γραμ. οι τζιαούνηδις -ις.

Π.χ. «Αυτός η Γιώργους είνι μιγάλους τζιαούνας σι ούλα τα πιγνίδια».

τζιαουνιάρ(η)ς -α. Εκείνος που κάνει συνέχεια τζιαούνες κυρίως στο παιχνίδι.

Γραμ. οι τζιαουνιάρ'δις -τζιαουνιάρις.

Π.χ. «Η Λουκάς είνι πουλύ τζιαουνιάρ'σι κάθι πιγνίδ」.

τζιουτζιουβές (ο). Το μπρίκι του καφέ.

Γραμ. οι τζιουτζιουβέδις.

Π.χ. «Φέρ' του τζιουτζιουβέ απού κεί για να θκιάσουμι καφέ».

τζιριμές (ο). 1. – Δύστροπος άνθρωπος.

2. – Πρόστιμο.

Γραμ. οι τζιριμέδις.

Π.χ. 1. – «Τρανός τζεριμές μ' έγινις σήμιρα».

2. – «Δε θα κάνου αυτό που μι λες γιατί δε θέλου να πληρώσου τζιριμέδις».

Βοήθ. (8,161)

τζιριμάζου. Αδικώ, ζημιώνω, πληρώσω τζερεμέ.

Γραμ. τζιρέμιαζα, τζιριμιάσου, τζιρέμιασα.

Π.χ. «Μας τζιρέμιασι για τα καλά η αγρουφύλακας στου δικαστήριου κι πλήρουσάμον τα μαλλιουκέφαλά μας».

Βοήθ. (16)

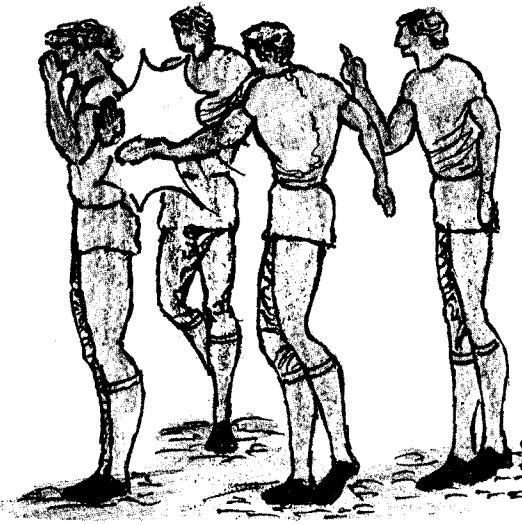
τζούζ (το). Παιδικό (αλλά και ανδρικό μερικές φορές) παιχνίδι.

Γραμ. είναι άκλιτο.

Π.χ. «Ούλ' κρυώνουμι. Παίζουμι του τζούζ για να ζισταθούμι;»

Εγκυκλ. Εκείνος που τα φυλάει στο παιχνίδι αυτό, βάζει το αριστερό χέρι του πίσω από τη δεξιά μασχάλη του προτείνοντας την παλάμη και με το δεξιό χέρι κρύβει το δεξιό του μάτι σαν παροπίδα (ή αντίστροφα). Ένας από τους παίχτες τότε που βρίσκονται πίσω του χτυπάει την παλάμη του και όλοι μαζί αναφωνούν αμέσως «τζούζ» προτείνοντες το δείχτη του χεριού τους στον παιχτή που τα φυλάει. Εκείνος με τη σειρά του γυρίζει τώρα προς αυτούς και προσπαθεί να μαντέψει ποιός τον χτύπησε. Αν τον πετύχει, τότε τα φυλάει εκείνος, αν όμως όχι τότε τα φυλάει ο ίδιος και το παιχνίδι συνεχίζεται.

Βοήθ. (2,11)

τζούζ: Ένας παίχτης χτυπάει στην παλάμη αυτού που τα φυλάει και όλοι μαζί ύστερα φωνάζουν «τζούζζζ!!!»

τζούφλια (τα). Τα μάτια του άλλου (όταν αναφέρονται με θυμό).

Π.χ. «Άμα θα σι πιάσου θα σι βγάλου τα τζούφλια σ'».

Περιπαιχτικό τραγούδι:

«Σι τούτ' τα σπίτια τα ψηλά γιουμάτα καλιακούδια τα μπ'σά (=μισά) κλουσσάν τα μπ'σά γιννάν τα μπ'σά σι βγάν' (=βγάζουν) τα τζούφλια».

τημαρένου. Συμαζεύω, σκουπίζω.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Σύρι να τημαρέψ' λίγου του νουντά ισύ κι 'γω πααίνου

στη βρύσ' να πάρου νιρό μι του γκιούμ'». **τιλεύου**. 1. – Τελειώνω. 2. – Παιδεύω, βασανίζω μαδάω.

Γραμ. τέλιυα, τιλέψου, τέλιψα.

Π.χ. 1. – «Νιά (=μια) αυραϊά έχου ακόμα κι τιλεύου του ππότ' σμα». 2. – «Άμα σι πιάσου θα σι τιλέψου στου ξύλου».

«Μόλις γύρ' σα απ' του λόγγου κι είμι τιλιμένους». Βοήθ. (16)

τιλιά (η). Φλαμουριά.

Γραμ. οι τιλιές.

Π.χ. «Ικείν' η τιλιά δίν' άλλ' χάρ' στου σπίτι σ'». Βοήθ. (5)

τίλλους (ο). Τάπτα ξύλινη (κυρίως) βαρελιού, κάδης κλπ.

Γραμ. οι τίλλ'.

Π.χ. «Έβαλα τουν τίλλου στου τρανό του βαέν' κι έρριξα μέσα τα τσίπρα να βράσουν».

τιμαρεύου. Βλ. τημαρεύου.

τιμικιούν(ι). Μόνιμη εγκατάσταση.

Π.χ. «Ατήρα να δεις, λέου ξιλέου· αυτός τό 'στησι τιμικιούν' ικεί».

τινιάζου. Πεινάω πολύ.

Γραμ. τένιαζα, τινιάσου, τένιασα.

Π.χ. «Βαλίτι αγλήγουρα να φάμι, τένιασα».

τιρλίκ(ι) (το). Σγαρόνι σε τύπο μποτινιού.

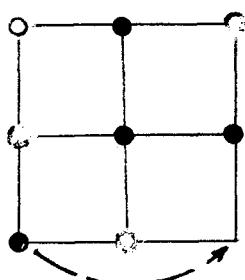
Γραμ. Τα τιρλίκια.

Π.χ. «Φόρισι τα τιρλίκια στου πιδί για να μην κρυώνουν τα πουντάρια τ'». Βοήθ. (14)

τισσάρα (η). Παιδικό καθιστικό παιχνίδι.

Γραμ. οι τισσάρις.

Π.χ. «Άμα έχ' σι τιμουλία (=κιμωλία) φκιάσι μια τισσάρα ιδώ

τισσάρα Τα μαύρα έχουν την κίνηση, πηδούν ένα άσπρο και το θέτουν «εκτός μάχης».

απάν' στην πλάκα κι παίζουμι».

Εγκυλ. Το οχήμα της τεσσάρας είναι τετράγωνο με έναν σταυρό χαραγμένο έτοις ώστε οι πλευρές του να είναι παράλληλες προς τις πλευρές του τετραγώνου και να τέμνονται στο κέντρο αυτού. Παίζεται δε από δυο παίχτες ως εξής: Βάζουν εναλλάξ οι παίχτες τα διαφορετικού είδους χαλίκια στις κορυφές του σχήματος και υπότερα μετακινούν με τη σειρά κάθε χαλίκι στη διπλανή θέση. Εάν κάποιος καταφέρει να μετακινήσει το χαλίκι του στην πλησιέστερη θέση που είναι στην ίδια ευθεία, πηδώντας το χαλίκι του άλλου, τότε βγάζει «εκτός μάχης» το χαλίκι αυτό και έτσι ο άλλος παίζει με τρία χαλίκια. Όποιος καταφέρει να βγάλει κατ' αυτόν τον τρόπο όλα τα χαλίκια του άλλου είναι ο νικητής του γύρου και ύστερα το παιχνίδι αρχίζει από την αρχή.

Τιτράδ(η) (η). Τετάρτη.

Γραμ. οι Τιτράδις.

Π.χ. «Σήμιρα τρών', ταχιά είνι Τιτράδ' κι δεν τρών' λάδ'».

Χρησιμοποιείται πολλές φορές και το υποκοριστικό Τιτραδούλα.

Π.χ. «Ήρθη η Τιτραδούλα, πάει η βδουμαδούλα».

τιτραδόκιμους -η -ου. Πανέξυπνος.

Γραμ. οι τιτραδόκιμ' -ις -α.

Π.χ. «Ιμένα δε μ' είπι πουτές καένας κάτσι παρέκια (=παρακεί) γιατ' είμι τιτραδόκιμους». Βοήθ. (14)

τιτχιώνου. Κάνω κάτι.

Γραμ. τέτχινιουνα, τιτχιώσου, τέτχιουσα.

Π.χ. --Του τέτχιουσις του γουμάρ';

--Του πάχνιασα θέλ' σ να πεις;» Βοήθ. (14)

τ(ου)λούπτα (η). Τουλούπτα, τολύπη, τούφα από βαμβάκι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μαζώνου τ' λούπτης τα μαλλιά απ' λανάρ' σα την αυγίτσα».

τ(ου)λουπώνου. Σκεπάζω καλά.

Γραμ. τ' λούπουνα, τ' λουπώξου, τ' λούπουξα, τ' λουπώνουμι, τ' λουπώνουμαν, τ' λουπουθώ, τ' λουπώθ' κα και τ' λουπουχτώ, τ' λουπώχ' κα.

Π.χ. «Πάου να τ' λουπουχτώ μι τη βιλέντζα γιατί κρυώνου πουλύ σήμιρα».

τ(υ)λιγάδ(ι) (το). Όργανο με το οποίο τυλίγει η νοικοκυρά το γνέμα (=νήμα) και το κάνει «κιλέβα».

Γραμ. τα τ' λιγάδια.

Π.χ. «Σήμιρα έχου πουλή δλειά μι του τ' λιγάδ', θέλου να μαζώσου πέντι κουβάρια κιλέβις».

Εγκυκλ. Το τυλιγάδι αποτελείται από μια ράβδο, όπως και η ρόκα, η οποία όμως στο ένα άκρο της είναι διχαλωτή, ενώ στο άλλο της άκρο έχει ένα μεγάλο καρφί, κάθετα μπηγμένο, ώστε να μπορεί εύκολα να τυλίγεται το γνέμα και ακόμα εύκολα να βγαίνει η κιλέβα που σχηματίζεται. Τις πολλές κιλέβες μαζί η νοικοκυρά έβαφε στο χρώμα που ήθελε τοποθετώντας τις δεμένες κατά διαστήματα την καθεμιά από το ίδιο νήμα, για να μην μπερδευτούν μέσα στο καζάνι με τη μπογιά.

Βοήθ. (6,24)

τ'λιγάδ': Για να μαζεύουν το «γνέμα» και να το κάνουν «κιλεύα».

τόζ(ι). Στη φράση «βάλ' τουν ένα τόζ'», σημαίνει βάλε τον πάγο, μάλωσέ τον.

Π.χ. «Δεν τουν γλέπτ' τι μουρλαμάρις κάν'; Σύρι κι βάλ' τουν ένα τόζ'».

Βοήθ. (14)

τοίχακας (ο). Είδος τοίχου μεγάλου.

Γραμ. οι τοίχακ'.

Π.χ. «Τι στάθ'κις τώρα τοίχακας μπρουστά μ';»

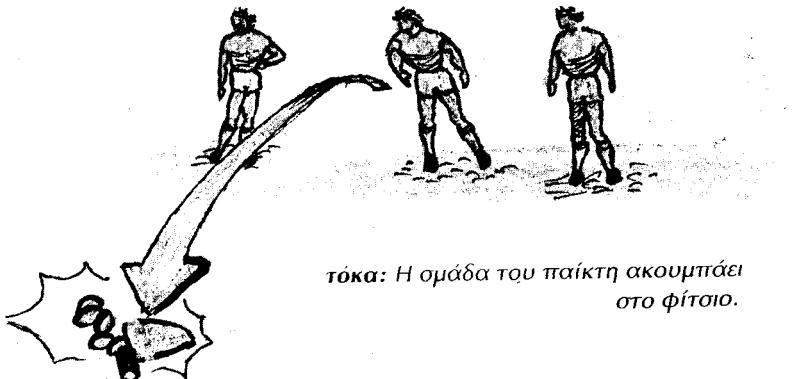
Βοήθ. (14)

τόκα (η). Η επαφή της σμάδας με το φίτσιο στο ομώνυμο παιχνίδι των μικρών.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Δεν είνι τόκα. Ατήρα (=κοίτα) που θα πιράσου ανάμισα την τρίχα απ' τα μαλλιά μ'».

Βοήθ. (9,19,6)

τόκα: Η ομάδα του παίκτη ακουμπάει στο φίτσιο.

τόμπουλον. Κοινολογημένο, τούμπανο (όπως στη φράση: ο κόσμος τόχει τούμπανο).

Π.χ. «Άιντι βάρ'τα να τ' αρμέξουμι πάλι. Δε σι λέου τόσ' ώρα ότ' ιμείς τό χουμι κρυφό κ' η κόσμους τό χ' τόμπουλον;»

Παρατ. Το «βάρ'τα να τ' αρμέξουμι» αποτελεί συνηθισμένη φράση στο χωριό που σημαίνει: επανάληψη της ίδιας κουβέντας, του ίδιου νοήματος.

τόπ(ι) (το). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: οκτώ αρμαθίες καπνό μαζί που τις κρεμούν με την κλούτσα.

Γραμ. τα τόπια.

Π.χ. «Πόσα τόπια έθκιασάταν μέχρι τώρα αρά Γιράσ'»;

τουλουμουτύρ(ι) (το). Το τυρί που είναι μέσα στο τουλούμι.

Γραμ. τα τουλουμουτύρια.

Π.χ. «Να φας τουλουμουτύρ' να δεις τι νόστιμου απ' είνι». Άλλα και μεταφορικά:

«Άμα σι πιάσου στα χέρια μ' θα σι θκιάσου τουλουμουτύρ'».

Βοήθ. (16)

τουρκουσπάνακον (το). Άγριο χόρτο για πίτα.

Γραμ. Τα τουρκουσπάνακα.

Π.χ. «Θα μάσου λίγα τουρκουσπάνακα να τσιγαρίσου του βράδ' για να φάμι».

Βοήθ. (16)

τουρός (ο). Μονοπάτι μέσα στο χιόνι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Παίρνου του φκιάρ' κι πάου να θκιάσου τουρό για του πηγιάδ'».

Παροιμία: «Του λύκου τουν γλέπτ' τουν τουρό αραδίεις».

Βοήθ. (1,278)

τουρός: Για το άνοιγμα δρόμου όταν πέφτει πολύ χιόνι.

τουτούτ(ι) (το). Αυτοκίνητο (στη γλώσσα των μικρών).

Γραμ. τα τουτούτια.

Π.χ. «Έλα να σι θκιάσου ένα τουτούτ' μι λάσπ'».

τουτούντζ(ι) (το). Νερουλό.

Γραμ. τα τουτούντζια.

Π.χ. «Τουν έφκιασις τουτούντζ' τουν τραχανά, δεν κόβιτι ούδι του βράδ', βάλι λίγου αλεύρ' ακόμα κι ξαναζύμουσ' τουν».

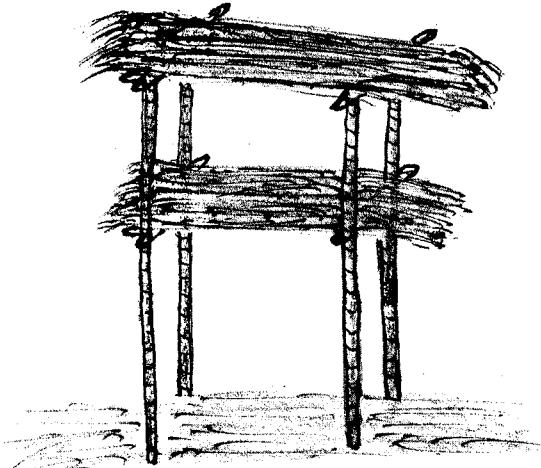
Βοήθ. (14)

τραγασιά (η). Μεγάλο κρεβάτι από κλαριά δένδρων που κατασκεύαζε ο αγροφύλακας σε κορυφή των αγροκτημάτων ώστε να τα επιβλέπει.

Γραμ. οι τραγασιές.

Π.χ. «Απ' την τραγασιά του Παγών' γλέπ'ς μέχρι πέρα στην Κρανούλα.

Εγκυλ. Τραγασιές έστηναν οι αγροφύλακες του χωριού, τόσο στ' αμπέλια «ιδωπουκείθι» δύο και στα αμπέλια του Μουρκ'. Ιδιαίτερα η τραγασιά των αμπελιών που στήνονταν στην κορυφή νοτιότερα του Αι-Λιά ήλεγχε ολόκληρη την περιοχή πίσω από το χωριό. Έτσι ο αγροφύλακας, με ένα σφύριγμά του που αντιλαλούσε στα ρέματα και τις πλαγιές της άλλοτε κατάφυτης αυτής περιοχής, δήλωνε ότι παρακολουθεί τα πάντα από ψηλά και προλάβαινε έτσι τους λιγοστούς έστω άρπαγες που «λιμπίζονταν» τα ξένα ροδοκόκκινα «πουρκά» και ήταν έτοιμοι να «γιρουστίσουν» και να τα «ξαΐάσουν».

τραγασιά: Το μόνιμο στέκι του αγροφύλακα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού.

τραγασίκα (η). Αυτοσχέδια πρόχειρη κούνια για μωρά που κατασκευάζεται με την τριχιά στο ύπαιθρο.

Γραμ. οι τραγασίκις.

Π.χ. «Ανάμισα στα δένδρα αυτά θα φκιάσου την τραγασίκα».

τραγασίκα (η). Φυσηρό που χρησιμοποιούσαν οι γύφτοι (σιδεράδες).

Γραμ. οι τραγασίκις.

Π.χ. «Άρπα του σκ'νι απ' την τραγασίκα τώρα κι φύσα για να λαμπαδιάσ' η φουτιά».

τραγόμαλλου (το). Μαλλί τράγου και γενικότερα κατσίκας.

Γραμ. τα τραγόμαλλα.

Π.χ. «Του τσιόλ' απ' έχου στρουμένου στην κουζίνα είνι υφαμένου απού τραγόμαλλου».

τραγουμαλλίσιους -ια -ιου. Ο κατασκευασμένος με μαλλί τράγου.

Γραμ. οι τραγουμαλλίσι' -ιις -ια.

Π.χ. «Αυτήν η κάπτα είνι τραγουμαλλίσια κι κρατάει πουλύ ζέστα».

τρακάδα (η). Σωρός, στοίβα (κυρίως για ζύλα).

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μάζουξα νια τρακάδα ζύλα για να βγάλου του χειμώνα».

τρακατρούκα (η). Καλαμένιο παιδικό όπλο που κροτάλιζε σαν πολυβόλο.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Στη θ'κή μας τη γειτουνιά έχουμι ούλ' τρακατρούκις».

Εγκυλ. Οι τρακατρούκες κατασκευάζονταν από ένα κομμάτι καλάμι κατά τον εξής τρόπο: Από το μέρος που ήταν κοντά προς το ένα άκρο του αφαιρούσαν δυο κομμάτια 5-10 εκ. που ήταν αντιδιαμετρικά και στη θέση τους προσάρμοζαν ένα καλαμένιο μύλο σε σχήμα σταυρού που περιστέφονταν με τη βοήθεια ειδικής χειρολαβής από σύρμα. Κατά την περιστροφή του ανασηκώνει περιοδικά μια καλαμένια λεπτίδα στην οποία ακουμπάει και η οποία είναι αναπόσπαστο μέρος του αρχικού καλαμιού. Η λεπτίδα αυτή όταν επανέρχεται στη θέση της χτυπάει και προκαλεί κρότο, ο οποίος επαναλαμβανόμενος με την περιστροφή του μύλου προκαλεί το κροτάλισμα που είναι χαρακτηριστικό της τρακατρούκας.

τράμπα (η). Η ανταλλαγή ζώου με ζώο (κυρίως).

Γραμ. οι τράμπις.

Π.χ. «Θα πααίνου στου παζάρ' να κάνου τράμπα του γουμάρι μ' μι κάν'να μικρό πλαρί».

Εγκυλ. Οι τράμπες γινόταν επί κατοχής, κυρίως με τους γύφτους, οι οποίοι έπαιρναν πάντα και κάπι παραπάνω σε είδος ή σε γένημα καλύτερα, διότι έπρεπε από την ανταλλαγή αυτή να εξασφαλίσουν τα «προς το ζείν».

τραπέτα(ι). Πολύ ξινό και στιφό.

Π.χ. «Αυτά τα κράνια είνι τραπέτσ', πώς μπουρείτι κι τα τρώτι;»

τράτου. Χρονικό διάστημα, αρκετό για να γίνει κάτι, χρονικό περιθώριο.

Π.χ. «Ου! Έχ' σ τράτου μέχρι του βράδ' να πιράεις κι να πουτίεις τα ζαρζαβατικά».

τραχανάς (ο). Είδος φαγητού (σούπας) με αλεύρι ή σιτάρι βρασμένο μαζί με γάλα.

Γραμ. οι τραχανάδις.

Π.χ. «Θέλου να μαζώσου νια τσ' κάλα γάλα για να θκιάσου τραχανά».

Εγκυλ. Δυο είναι τα είδη του τραχανά που παρασκευάζονται στο χωριό. Το πρώτο είδος είναι ο κοινός τραχανάς που παρασκεύαζεται ως εξής: Συμώνει η νοικοκυρά το αλεύρι, και το προζύμι το κόβει κομματάκια και το απλώνει για να στεγνώσει πάνω σε ένα σεντόνι. Πριν καλά-καλά στεγνώσει το μαζεύει σε ένα κόκκινο και σιγά-σιγά το τρίβει και το «περνάει» από το κόκκινο. Ύστερα, τον τραχανά πλέον που έχει διαμορφωθεί, τον απλώνει στον Ήλιο για να στεγνώσει απόλυτα και ύστερα τον μαζεύει σε μια τσουκάλα για να τον έχει κυρίως για το χειμώνα.

Το δεύτερο είδος είναι ο «γλυκός τραχανάς», ο οποίος γίνεται από το σιτάρι με το οποίο έγινε το μπλουζούρι. Το κομμένο αυτό σιτάρι το ρίχνουν σιγά-σιγά στο γάλα που βράζει μέχρις ότου γίνει πηχτό, ύστερα το αφήνουν να ξεραθεί, το περνούν και από το κόκκινο και το αποθηκεύουν πάλι σε ένα πήλινο δοχείο κυρίως για το χειμώνα.

Ο τραχανάς είναι το καλύτερο ρόφημα πρωινό, αλλά και πρόχειρο βραδινό φαγητό για τους αγρότες χωριανούς μας, ιδιαίτερα τα παλιότερα χρόνια. Η φράση «έφαγι ιφτά καπάκια τραχανά» έμεινε παροιμιώδης για τον αχόρταγο Καναλιώτη.

τραχανουψώμ(ι) ή τραχανόψουμου (το). Πίτα με τραχανά, βλαχόπιτα.

Γραμ. το συναντάμε μόνο στον τύπο αυτό.

Π.χ. «Είμαστι μιγάλ' φαμιλιά, ουχτώ νουματέοι. Μας τ' χαίν' απού τρία φιλάκια τραχανουψώμ' στουν καθένα».

Εγκυλ. Το τραχανόψωμο παρασκευάζονταν κατά τον εξής τρόπο: Με αλεύρι μπομπότα και νερό ζύμωνε η νοικοκυρά το προζύμι και το άπλωνε στο ταφί που το είχε προτήρερα αλείψει με λάδι ή λίπα. Πάνω απ' αυτό άπλωνε τον πηχτό τραχανά που είχε έτοιμο βρασμένο από προτήρερα. Πάνω και από τον τραχανά πολλές φορές για να γίνει νοστιμότερο το τραχανόψωμο έρριχνε μερικά αυγά χτυπημένα ή λίπα ή λάδι. Ύστερα το έβαζε στη γάστρα που στο μεταξύ την έκαγε στη φωτιά. Όταν ψηνόταν αποτελούσε πολύ νόστιμο φαγητό για ολόκληρη την οικογένεια.

τραχ(η)λιά (η). Τράχηλος.

Γραμ. οι τραχ'λιές.

Π.χ. «Τουν έπιασι απ' την τραχ'λιά κι παρά λίγου να τουν πνίξ».

Βοήθ. (16)

τρέβλα (τα). Είδος χόρτου για σαλάτα και για πίτα.

Γραμ. Το συναντάμε και στο θηλ. οι τρέβλις.

Π.χ. «Βρήκα πουλλές τρέβλις ιδώια. Θα κάτσου να μάσου για τη μπίτα που θα θκιάσου του βράδ'».

Τριανταρχών. Τριών Ιεραρχών.

Π.χ. «Ταχιά είνι των Τριανταρχών κι δεν έχουμι σκουλείου. Θα πάμι στην ικκλησιά».

Βοήθ. (14)

τριαρίζου. Οργώνω το χωράφι για τρίτη φορά.

Γραμ. τριάρ'ζα, τριαρίσου, τριάρ'σα.

Π.χ. «Χτες του γιόμα που τριάρ'ζα του χουράφ' είδα ένα λαγό να βγαίν' απ' τη βατιώνα».

τριάρ(ι)σμα (το). Το τρίτο κατά σειρά όργωμα του χωραφιού.

Γραμ. τα τριαρίσματα.

Π.χ. «Απού ταχιά αρχινάου του τριάρ'σμα στου χουράφ' πέρα στου Σχανέ».

τρίκαλα. Εκτός πραγματικότητας, χωρίς αντίληψη.

Π.χ. «Άιντι ισύ τώχ'ς τρίκαλα, δε γκαταλαβαίν'ς ότ' του στιάρ' είνι έτοιμου για θέρου;»

Βοήθ. (14)

τρικάλ(η)ς (ο). Ο βόρειος άνεμος.

Π.χ. «Άμα βγείς όξου στου μπαλκόν' σι θιρίζ' η τρικάλ'ς αυτή την ώρα».

«Άμα τραβάει τρικάλ'ς θα καθαρίσ' η κιρός».

Εγκυλ. Το όνομά του ο άνεμος αυτός το οφείλει στο ότι προέρχεται από το μέρος των Τρικάλων, διότι τα Τρίκαλα βρίσκονται προς το βορρά του χωριού.

τρίμα (το). 1. – **Ψίχουλο** (ως ουσιαστικό).

2. – **Λίγο** (ως επίρρημα).

Γραμ. τα τρίματα.

Π.χ. 1. – «Μάσι (=μάζεψε) τα τρίματα απού κάτ'».

2. – «Δός κι μένα γιέ μ', ένα τρίμα φαΐ. Τένιασα απ' την πείνα».

τριμουκουκουρίζου. Τρέμω από το κρύο.

Γραμ. τριμουκουκούρ'ζα, τριμουκουκουρίσου, τριμουκουκούρ'σα.

Π.χ. «Ισύ αγιέμ τριμουκουκουρίεις ουλόκληρους, τράβα στου σπίτι σ' να ζισταθείς λίγου».

τριμουκουκούρ(ι)σμα (το). Τρεμούλιασμα από το κρύο.

Γραμ. τριμουκουκουρίσματα.

Π.χ. «Τράβ'σα ένα τριμουκουκούρ'σμα χτες βράδ' στουν Αί Λιά κι βιρβέρ'ξα απ' του κρύου».

τριτάρ(ι)κου (το). Το χωράφι που νοικιάζεται με τη συμφωνία: 'Ένα

μερίδιο να πάρει ο ιδιοκτήτης και δυο ο ενοικιαστής, από τα γενήματα.

Γραμ. τα τριτάρ' κα.

Π.χ. «Του χουράφ' στα Παλιουπήγαδα τώδουκα τριτάρ' κου στού Γκαμέ.»

Εγκυλ. Στο τριτάρικο χωράφι, ο ιδιοκτήτης δεν βάζει τίποτε, ούτε εργασία, ούτε υλικά. Μόνο παίρνει στο τέλος με τη συγκομιδή το 1/3 από την ποσότητα που θα παραχθεί (σιτάρι, καλαμπόκι κλπ.).

Άλλος τρόπος για ενοικίαση ήταν το «μισιακό» χωράφι. Με τη συμφωνία αυτή ο ιδιοκτήτης συμμετείχε στο σπόρο, στα φάρμακα και σε μέρος από την εργασία, για να πάρει στο τέλος τα μισά από τα γενήματα. Σήμερα πλέον οι ενοικιάσεις γίνονται «ξικουρή» δηλ. τα χωράφια νοικιάζονται προς ένα χρηματικό ποσό κατά στρέμμα, ανεξάρτητα από την ποσότητα που τελικά θα αποδώσει.

τριψάνα (η). Μπουκιές ψωμιού σε γάλα, σούπα, ζωμό κλπ.

Γραμ. οι τριψάνις.

Π.χ. «Σ' έκανα νια τριψάνα μι γάλα, απού θα φας κι θα θαραπαυτείς.»

Βοηθ. (13,12)

τριώτι (το). Τριώδιο, εκκλησιαστικό βιβλίο που διαβάζεται κατά την ομώνυμη εκκλησιαστική περίοδο της Μ. Τεσσαρακοστής.

Π.χ. «Απού χτες Κυριακή άγ' ξι (=άνοιξε) του Τριώτ'.»

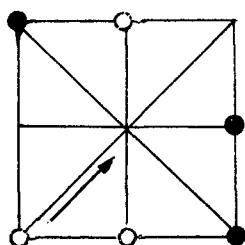
Σημ. Το Τριώδιο αρχίζει την Κυριακή του Τελώνου και του Φαρισαίου.

τριώτα (η). Καθιστικό παιδικό παιχνίδι.

Γραμ. οι τριώτις.

Π.χ. «Δεν παίζου τριώτα γιατί πάντα μι κιρδάς (=κερδίζεις).»

Εγκυλ. Η τριώτα παίζεται από δύο παίχτες που κρατούν ο καθένας από τρία χαλίκια με διαφορετικό χρώμα. Αρχίζοντας το παιχνίδι ο πρώτος παίχτης βάζει το ένα χαλίκι πάνω στην τομή των γραμμών στο σχέδιο που είναι χαραγμένο ακόμα και στο χώμα, ύστερα ο άλλος κ.ο.κ. μέχρις ότου τελειώσουν όλα τα χαλίκια. Τότε κινώντας με τη σειρά πότε ο ένας πότε ο άλλος εναλλάξ αυτά, στην πλησιέστερη δυνατή θέση, προσπαθεί να τα τοποθετήσει σε μια ευθεία γραμμή οπότε και κερδίζει. Τότε το παιχνίδι αρχίζει πάλι από την αρχή.

τριώτα: Τα λευκά έχουν την κίνηση και κάνουν τριώτα εάν κινήσουν σύμφωνα με το βέλος

τρόιρα. Γύρω-γύρω, τριγύρω.

Π.χ. «Μη φέρ' σ τρόιρα γιατί θα ζαλιστείς κι θα πέεις καταή (=θα πέσεις κάτω).»

τροξ. Είδος τρεξίματος ζώων.

Π.χ. «Χτες απ' έρχουσαν στου χουργιό πάινις τροξ τ' άλουγου σ'.»

Βοηθ. (16)

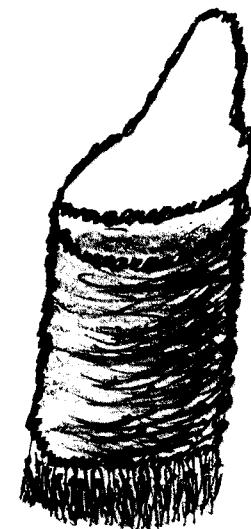
τρόξα. Μεγάλος φόβος, πανικός.

Π.χ. «Πήρι τρόξα γιέμ απ' του βουμπαρδισμό κι όταν ακούει αιρουπλάνου τρέχ' να κρυφτεί.»

τρουβάς (ο). Τορβάς ή ντουρβάς, ταγάρι.

Γραμ. οι τρουβάδις και τα τρουβάδια.

Π.χ. «Απ' την άλλ' τη μιριά θα κριμάσου τα τρουβάδια για να μη γέρν' του σαμάρ'.»

τρουβάς: Για το ψωμί
και τα άλλα χρειαζόμενα της
αγροτικής δουλειάς.

τρουβουλάου και **τρουβουλίζου.** Κεντρίζω, αγκυλώνω.

Γραμ. τρουβουλούσα και τρουβούλ'ζα, τρουβουλήσου, τρουβούλ'σα.

Π.χ. «Μι τρουβουλάν τα τσιουκάνια κι δε μπουρώ να κλείσου ματ' απόψι.»

«Μπήκι ένα μπάμπαλου στου μάτ' κι μι τρουβουλίζ' τόσ' ώρα τώρα.»

Βοηθ. (14)

τρουιρνάου. Τριγυρνώ.

Γραμ. τρουιρνούσα και τρουίρναγα, τρουιρνήσου, τρουίρνησα.
Π.χ. «Τόσ' ώρα τρουιρνάου ιδώια κι δε μπουρώ νά 'βρου τη μπόρτα. Φέξι μι λίγου να τη δώ».

Βοήθ. (14)

τρουιφέρνου. Τριγυροφέρνω.

Γραμ. τρουιέφιρνα (τους άλλους τύπους δεν τους συναντούμε).

Π.χ. «Ούλου ιδώ τρουιφέρν'ς, τι θέλ'ς τέλους πάντουν;»

τρυπουφράχτ(η)ς (ο). Είδος πουλιού που τρυπώνει στους φράχτες.

Γραμ. οι τρυπουφράχτις.

Π.χ. «Η τρυπουφράχτ'ς δεν πιάνιτι μι την πάτα γιατί δε στρών' στου χιόν'».

Αλλά και μεταφορικά:

«Αρά τρυπουφράχτ' δε θα βγεις απού κάτ' απ' του κριββάτ', να δεις τι θα σι κάνου».

Βοήθ. (14)

τσαγκός -ή -ό. Αυτός που έχει δυσάρεστη μυρωδιά από έλλειψη αερισμού.

Γραμ. οι τσαγκοί -ές -ά.

Π.χ. «Βγάλι τα λουκάν'κα όξου στουν αέρα, θα μυρίσουν τσαγκές».

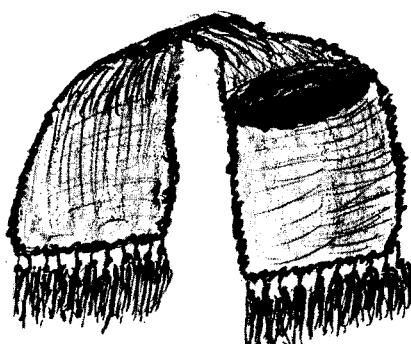
Βοήθ. (16)

τσάκ(i) (το). Δισάκι.

Γραμ. τα τσάκια.

Π.χ. «Κάθι βουλά που πααίνου στου παζάρ' παίρνου κι του τσάκ' για να του φουρτώνου καλύτιρα στου γουμάρ'».

Ετυμολ. δισάκι -δ'σάκ' - τ'σάκ' - τσάκ'.

τσάκ': Με τις δυο «μεριές» του ισορροπεί το βάρος στο σαμάρι του ζώου.

τσακίδια (τα). Είδος κατάρας.

Π.χ. «Άιντι στα τσακίδια απού δω κι σεις μι τα' αγριουφουνάρις σας, μι πήρατι τ' αυτιά».

τσάκνου (το). Κομμάτι ξύλου, ξερόκλαδο.

Γραμ. τα τσάκνα.

Π.χ. «Ιδώια (=εδώ δα) βρήκα πουλλά τσάκνα για τη φουτιά».

τσάκουρμα (το). Το καθένα από τα δυό κομμάτια ύφασμα που χρησιμοποιεί η νοικοκυρά για να πιάσει τον τέντζερη που καίει.

Γραμ. τα τσακώματα.

Π.χ. «Έκαψα τα τσακώματα μι τη γάστρα απ' έβαλα σήμιρα κι θέλου να φκιάσου άλλα».

τσακουμιριά (η). Το ένα μέρος από το «τ'σάκ'» (=δισάκι).

Π.χ. «Στη μια τσακουμιριά θα βάλου αρβίθια κι στην άλλ' φακές».

Βοήθ. (16)

τσαμπάης (ο). Βλ. τσιαμπάης.

τσαμπούνα (η). Λαλίτσα, γκάιδα.

Γραμ. οι τσαμπούνις.

Π.χ. «Ταχιά στου παγ'κύρ' θα σι αγουράσου νια τσαμπούνα να λαλάς».

Βοήθ. (16)

Τσάμπρινα (η). Τοπωνύμιο περιοχής στα όρια της Κοινότητας Καναλίων με τον Πύργο, όπου είναι και η ομώνυμη πηγή.

Π.χ. «Στην Τσάμπρινα είχι παλιότιρα πουλλές τσαπουρνιές κι μάζουναν οι χουργιανοί μας τσάπουρνα».

τσάμπρου (το). Τσαμπί σταφυλιού.

Γραμ. τα τσάμπρα.

Π.χ. «Δόσι μι κι μένα ένα τσάμπρου σταφύλ' να καλουσκιρήσου».

Βοήθ. (16)

τσαπόχ(η) (η). Μέρος άγονο.

Γραμ. οι τσαπόχις.

Π.χ. «Πουλλές τσαπόχις έχ' αυτό του χουριό. Πως μπουρούν κι ζιούν η κόσμους ιδώ;»

Βοήθ. (13,10)

τσαπουρνιά (η). Οπωροφόρο δέντρο.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ικεί κάτ' στου ρέμα έχ' νια τσαπουρνιά μι γούρμα τσάπουρνα».

τσάπουρνου (το). Ο καρπός της τσαπουρνιάς.

Γραμ. τα τσάπουρνα.

Π.χ. «Πάμι να μάσουμι τσάπουρνα ιδώπουκείθι στ' αμπέλια».

Σκωπτικός στίχος:

«Πάν' τα κορίτσια για τσάπουρνα
κόσια Βαγγέλη μ' τσάκου τα».
Βοήθ. (1,329).

τσαπουρνουμπέλα (η). Ἀσπρη προβατίνα με μαύρες βούλες στο μέτωπο.

Γραμ. οι τσαπουρνουμπέλις.

Π.χ. «Αυτήν η τσαπουρνουμπέλα, είνι καλή προυβατίνα». Βοήθ. (16)

τσατάλ(ι) (το). Μυτερή προεξοχή οργάνου (π.χ. το δικούλι έχει τέσσερα τσατάλια).

Γραμ. τα τσατάλια.

Π.χ. «Του ξύλινου δικούλ' έχ' δυο μιγάλα τσατάλια ινώ το σιδηρένιο έχ' τέσσιρα».

τσέλιχου (το). Μικρό-μικρό παιδί.

Γραμ. τα τσέλιχα.

Π.χ. «Ισύ είσι τσέλιχου ακόμα κι δεν πρέπ' να μιλάς».

τσιάγαλου (το). Άγουρος καρπός οπωρικού.

Γραμ. τα τσιάγαλα.

Π.χ. «Μην τρώς τα τσιάγαλα αυτά θα θιρμαθείς» (θα κάνεις πυρετό).

τσιάζου. Επιθυμώ πολύ, λιγορεύομαι.

Γραμ. έτσιαζα, τσιάσου, έτσιασα.

Π.χ. «Τσιάζ' για νια καραμέλλα, αγιέμ αυτήν η μανιά».

Βοήθ. (11)

τσιαίρ(ι) (το). Ακαλλιέργητος τόπος.

Γραμ. τα τσιαίρια.

Π.χ. «Είδα μια γίδα μαλτέζα, σιούτα, ικεί κατ' τα τσιαίρια».

Στίχος δημοτικού τραγουδιού:

«Κι τα πουτάμια ξέισαν (=ξεχείλισαν) και βάψαν τα τσιαίρια».

Βοήθ. (1,313)

τσιακατίζου και **τσιακατάου**. Θυμώνω υπερβολικά, ελαφιάζομαι, λαμπάζομαι.

Γραμ. τσιακάτ'ζα και τσιακατούσα, τσιακατήσου, τσιακάτ'σα,

τσιακατίζουμι, τσιακατίζουμαν, τσιακατιστώ, τσιακατίσ'κα.

Π.χ. «Κάτσι ν' ακούεις, κι μη τσιακατίζισι χουρίς λόγου. Θα δεις ότ' έφτιξις κι γιαυτό σι μαλώνου».

Βοήθ. (14)

τσιακλατάου. Χτυπάω τα αυγά.

Γραμ. τσιακλατούσα, τσιακλατήσου, τσιακλάτ'σα.

Π.χ. «Πρώτα τσιακλατάν τ' αυγά κ' ύστερα ρίχνουν λίγου αλεύρ' για να γίνουν μπόλ'κα».

Βοήθ. (11)

τσιάλαφους (ο) ή **τσιαλαφούτ(η)s**-του. Επιπόλαιος, που αρπάζεται εύκολα, φλύαρος.

Γραμ. οι τσιάλαφ', τσιαλαφούτ'δις -τις.

Π.χ. «Μην τουν προυσέχ'ς αυτόν, είνι τσιάλαφους, δεν γξέρ' ντιπ τι λέει».

Βοήθ. (14)

τσιαλαχάου. Φλυαρώ.

Γραμ. τσιαλαχούσα, τσιαλαχήσου, τσιαλάχ'σα.

Π.χ. «Τι κάθισι κι μι τσιαλαχάς τόσην ώρα ιδώ πέρα κι δε γκάν'ς κανιά δ'λειά»;

Βοήθ. (14)

τσαλιά (τα). 1. – Ξένες ύλες που παραμένουν στο στάρι μετά το κοσκίνισμά του με το «σταροκόσκινο».

2. – Μικρά έηρά «τσάκνα» ανακατεμένα με ξερόχορτα για προσάναμα.

Π.χ. 1. – «Τα τσαλιά αυτά μι τα σκύβαλα τα μαζώνουμι για τσι κότις».

2. – «Μην τα πιτάς αυτά τα τσαλιά, τα θέλουμι για προυσανάματα».

τσιαλιάζου. Συνθλίβω, συντρίβω.

Γραμ. τσιάλιαζα, τσιαλιάσου, τσιάλιασα, τσιαλιάζουμι, τσιαλιάζουμαν, τσιαλιαστώ, τσιαλιάσ'κα.

Π.χ. «Απαγάλια αρά Γιώργου μι τσιάλιασις του τρανό του δάχ'λου».

Βοήθ. (14)

τσιαμασιούρα (τα). Μικροαντικείμενα, μικροεργαλεία.

Π.χ. «Έλα μάσι ούλα τα τσιαμασιούργια απού δω, μπίτ'σα τη δ'λειά μ'».

Βοήθ. (14)

τσιάμ(ι)κους-ταμπάκους. Ζόρικος, με απότομο και παράξενο φέρσιμο.

Π.χ. «Νάτους κι η Γιώργους μας έγινι τσιάμ'κους-ταμπάκους κι φυτρών' ικεί που τουν σπέρνουν».

Βοήθ. (14)

τσιαμπάης (ο). Ειδικός στις αγοραπωλησίες μεγάλων ζώων.

Γραμ. οι τσιαμπάηδις.

Π.χ. «Μην ακούς καέναν άλλουν. Σύρι στουν τσιαμπάη να σι

πει πόσου κάν' αυτό του άλουγου».

Βοήθ. (13,10)

τσιαμπάς (ο). Το μπροστινό μέρος των μαλλιών, ιδιαίτερα όταν είναι όρθιο.

Γραμ. οι τσιαμπάδις.

Π.χ. «Για κάτσι καλά να μη σι βγάλου τουν τσιαμπά».

τσιασύλ(ι) (το). Σαγόνι.

Γραμ. τα τσιασύλια.

Π.χ. «Για κάτσ' καλά γιατί θα σι σπάσου τα τσιασύλια».

τσιαπαλάου. Μιλάω πολύ.

Γραμ. τσιαπαλούσα, τσιαπαλήσου, τσιαπάλ'σα.

Π.χ. «Τσιαπάλ'σι πουλύ σήμιρα η ιγγουνή μ' κι τόμαθι του μάθημα καλά».

Τσιαρδάκια (τα). Τοπωνύμιο μικρής περιοχής, νότια του χωριού, όπου άλλοτε υπήρχαν τσαρδάκια.

Π.χ. «Τα γίδια έφτασαν τώρα πέρα στα Τσιαρδάκια».

τσιαρίσ(ι) (το). Φιλοδώρημα.

Γραμ. τα τσιαρίσια.

Π.χ. «Σι διν' τσιαρίσ' κάθι βουλά η κυρα-'Ολγα, γιαυτό την κάν' σύλα τα χατήρια».

Η παροιμιώδης έκφραση:

«Νια δικάρα τσιαρίσ', πέρα κουλήσ'» (αν μου δώσεις μια δεκάρα, θα πηδήξω και θα κολήσω απέναντι).

Βοήθ. (15)

τσιάσιμου (το) και **τσιασίτ(ι)**. Γιατρικό, φάρμακο.

Γραμ. τα τσιάσιμα και τσιασίτια.

Π.χ. «Έχου τσιάσιμου γιαυτόν τουν πόνου. Πααίνου να σι φέρου».

Βοήθ. (14)

τσιατάλ(ι). Βλ. τσατάλ'.

τσιατή (η). Η σκεπή του σπιτιού.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Θέλου ν' ανέβου απάν' στην τσιατή να διορθώσου νια σταλαματιά».

τσιάτ-πάτ. Λίγα απ' όλα, ανακατωμένα.

Π.χ. «Τσιάτ-πατ τό 'μαθις του μάθημα, γιατί δεν του διαβάεις ακόμα νια βουλά;»

τσιάφ(η) (η). Πάχνη.

Γραμ. (Χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Ατήρα να δεις τα χουράφια, έρριξι πουλύτσιάφ' απόψι».

τσιάχαλου (το). Σκουπίδι, φρύγανο, όχρηστο πράγμα.

Γραμ. τα τσιάχαλα.

Π.χ. «Μάσι αυτά τα τσιάχαλα απ' την πόρτα για να μη μας ομπουδάν».

Βοήθ. (14)

τσιβέτα (η). Σιδηρόβεργα κυλινδρική μήκους ενός μέτρου περίπου.

Γραμ. οι τσιβέτις.

Π.χ. «Να βάλουμι τσιβέτις στου μπαλκόν', να μη πέσουμι κάτ'».

Βοήθ. (16)

τσιβίκ(ι) (το). Στήριγμα, γέμισμα των κενών.

Γραμ. τα τσιβίκια.

Π.χ. «Βάλι ένα τσιβίκ' αυτού στουν τοίχου. Είνι έτοιμους να πέσουν'».

«Δώσι μι ένα τσιβίκ' να βάλουν ιδώια σι αυτήν την τρύπα, κι να στηρίξου την πέτρα να μην πέσου».

«Αρά Θανάσ' τσιβίκ' του Μήτσου είσι; Άι παράτα μι απού κει».

Βοήθ. (15)

τσιβικώνου. Βάζω τσιβίκια, στριμώχνω πετραδάκια ή λάσπη στα κενά του τοίχου.

Γραμ. τσιβίκουνα, τσιβικώσου, τσιβίκουσα.

Π.χ. «Θέλου να τσιβικώσου του ντουβάρ' μι τσιμέντου. Δε θα τουν βγάλ' του Χειμώνα έτοσ' όπους είνι».

τσιβουδίζου ή τσιβουρδίζου. Πειράζω, ενοχλώ, θυμώνω.

Γραμ. τσιβούδ'ζα, τσιβουδίσου, τσιβούδ'σα.

Π.χ. «Τσιβούδ'σι η Θουμίνα, δεν κρέν' ντιπ, ούδι καλημέρα δε λέει».

Βοήθ. (14)

τσιγαρίδα (η). Το υπόλοιπο που μένει από κάθε κομμάτι λίπους κατά το τηγάνισμά τους, προκειμένου να συγκεντρωθεί η λίπτα.

Γραμ. οι τσιγαρίδις.

Π.χ. «Μη ντρως πουλλές τσιγαρίδις γιατί θα σι πιάσ' τσούρλους».

τσιγαρόχαρτου (το). Το λεπτό χαρτί από τα τσιγάρα.

Γραμ. τα τσιγαρόχαρτα.

Π.χ. «Μπάκι έχ'σ ένα τσιγαρόχαρτου να μι δώκ'σ για να στρίψου την τσιγάρα μ'».

Εγκυκλ. Στους Καναλιώτες καπνιστές, μεταπολεμικά, μοίραζε το Υπουργείο Οικονομικών τσιγαρόχαρτα για να «στρίβουν» και να «φουμέρουν» τα τσιγάρα τους. Αυτό δε γιατί τα ετοιμά τσιγάρα ήταν πολύ ακριβά για την εποχή εκεί-

νη. Έτσι είχαν κατά κάποιο τρόπο το προνόμιο και μπορούσαν να καπνίζουν ελεύθερα, τη στιγμή που απαγορευόταν αυστηρά το «στριφτό» τσιγάρο. Πολλές φορές όμως δεν έφταναν τα τσιγαρόχαρτα και έτσι χρησιμοποιούσαν χαρτί εφημερίδας, «φλάκου» (=φύλλο) από τετράδιο, έστω γραμμένο, των παιδιών τους, ή ακόμα και λεπτό φύλλο από καπνό, με το οποίο έκαναν κακοφτιαγμένο μεν άλλα εύγευστο τσιγάρο.

τσικί (το). Σουγιάς ξύλινος.

Π.χ. «Φέρ' του τσικί να κόψουμι ψουμί».

τσικλιμάκι (το). Κολπάκι.

Γραμ. τα τσικλιμάκια.

Π.χ. «Μη γκάν' πουλλά τσικλιμάκια γιατί θα στην πάρου τη μπάλα απ' τα πουδάρια σ'».

τσικρίκι (το). Όργανο νοικοκυράς για το γρηγορότερο γνέσιμο λαναρισμένων μαλλιών.

Γραμ. τα τσικρίκια.

Π.χ. «Θα πάρου του αγουραστό τσικρίκ' τσι Λάμπρινας για να γνέσου αυτά τα μαλλιά».

Εγκυλ. Για να χρησιμοποιήσει η νοικοκυρά το τσικρίκι, το τοποθετεί κάτω στο πάτωμα, κάθεται δίπλα του και με το δεξί της χέρι περιστρέφει τον τροχό, ενώ το αριστερό της κρατάει το «πιτρίκι» που αντιστοιχεί με την τλούπα της ρόκας. Η περιστροφική κίνηση του τροχού μεταδίδεται πολύ ταχύτερη στο αδράχτι (γιατί αυτό έχει πολύ μικρότερη διάμετρο), με ένα «σφίκωμα». Το πιτρίκι καταλήγει σε μια λεπτή λωρίδα μαλλιού, της οποίας το άκρο δένεται σε σιδερένιο αδράχτι. Όταν γυρίζει το αδράχτι, «στρίβει», περιστρέφει την λωρίδα του μαλλιού, η οποία έτοι διαμορφώνεται σε «γνέμα» (=νήμα), το οποίο στη συνέχεια μαζεύεται και περιτυλίγεται στο αδράχτι. Όταν πλέον αυτό γεμίσει, το νήμα το μαζεύουν σε κουβάρια.

Βοηθ. (6,47)

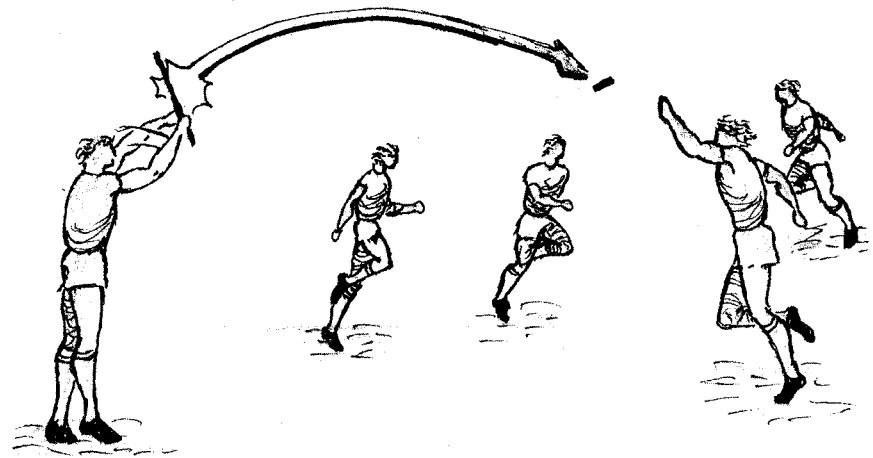
τσιλίκια (η). Μικρή ράβδος (περίπου 0,6 μ.) που χρησιμοποιείται για το ομώνυμο παιχνίδι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αυτό του ξύλου κάν' για τσιλίκια. Ιλάτι να παίξουμι».

Εγκυλ. Για το παιχνίδι αυτό εκτός από την τσιλίκια είναι απαραίτητο και το τσιλικάρι. Ένα κομμάτι δηλ. μικρού ίσου ξύλου ως 0,20 μ. περίπου.

Ο κερδισμένος παίχτης από την κλήρωση κάνει ένα αλαή και χτυπάει με την τσιλίκια το τσιλικάρι προσπαθώντας να το απομακρύνει όσο το δυνατό περισσότερο. Αν ένας από τους παίχτες πιάσει «μηλάκι» στον αέρα το τσιλικάρι τότε ο παίχτης που πιάζει πρώτος καίγεται και συνεχίζει ο δεύτερος. Αν όμως δεν το πιάσει κανένας, τότε το πετάει προς το αλαή προσπαθώντας να το ρίξει μέσα. Αν το πετύχει αυτό τότε καίγεται πάλι ο παίχτης. Αν όμως όχι προσπαθεί με την τσιλίκια να χτυπήσει στην άκρη το τσιλικάρι, να το σηκώσει ψηλά και να το ξαναχτυπήσει στον αέρα απομακρύνοντάς το όσο γίνεται περισσότερο. Αυτό το κάνει τρεις φορές συνέχεια. Την ώρα που το χτυπάει ένας από τους παίχτες το πιάσει στον αέρα πάλι χάνει και συνεχίζει ο δεύτερος παίχτης, εάν όμως όχι τότε ο πιο ικανός παίρνει το τσιλικάρι και το πετάει πάλι προς το αλαή για να το βάλει μέσα. Και το παιχνίδι συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο.

τσιλίκια: Ο παίχτης χτυπάει το τσιλικάρ' το οποίο προσπαθεί να πιάσῃ «μηλάκι» ένας άλλος παίκτης.

τσιλικάρι (το). Μικρό κομμάτι ξύλου (0,20 μ.) που χρησιμοποιείται για το παιχνίδι της τσιλίκας.

Γραμ. τα τσιλικάρια.

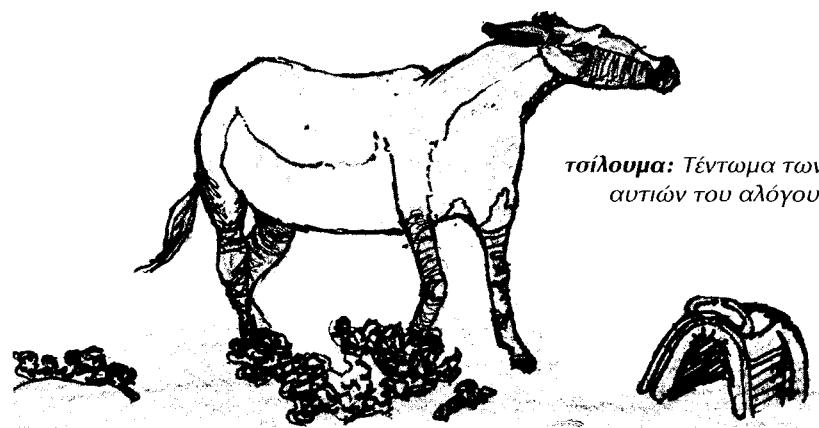
Π.χ. «Βρήκα ένα τσιλικάρ' για να παίξουμι τσιλίκα».

τσιλιπουρδή (η). Βλ. τσουλουπουρδή.

τσίλουμα (το). Το τέντωμα των αυτιών ζώου (κυρίως γαϊδουριού ή αλόγου) προς τα πίσω και κολλητά στο λαιμό.

Γραμ. τα τσιλώματα.

Π.χ. «Ατήρα τι τσίλουμα κάν' αυτήν η μούλα;»

τσίλουμα: Τέντωμα των αυτιών του αλόγου

τσιλώνου. Τεντώνω τ' αυτιά προς τα πίσω.

Γραμ. τσίλουνα, τσιλώσου, τσίλουσα.

Π.χ. «Πουλύ άτιμου ζ'λάπ' αυτήν η φουράδα σ', ούλου τσιλών' τ' αυτιά τ'ς κι κλουτσάει».

τσιμουρουβύζα (η). Γίδα, προβατίνα ή γελάδα με μαζεμένο μαστό και ρώγες.

Γραμ. οι τσιμουρουβύζις.

Π.χ. «Η παρδάλου η γίδα σι δυσκουλεύ' στου άρμιγμα. Είνι τσιμουρουβύζα».

Βοήθ. (16)

τσιντάν(i) (το). Πορτοφόλι.

Γραμ. τα τσιντάνια.

Π.χ. «Αστόησα (=ξέχασα) του τσιντάν' στου σπίτι', κι δεν έχου να σι πληρώσου. Μι τα δίν'ς βιρισέ;»

Βοήθ. (13,10)

τσίντζα (η). Μικρούτσικο.

Γραμ. οι τσίντζις.

Π.χ. «Δόσι μι κι μένα γιέ μ' νια τσίντζα καθάριου να καλουσκίρησου».

Βοήθ. (11)

τσιντζούλα (η). Πολύ μικρό, πολύ λίγο.

Γραμ. οι τσιντζούλις.

Π.χ. «Τι νοι μι κάν' ιμένα νια τσιντζούλα φαΐ απού μ' έβαλις;»

τσίντζιλου (το). Πάρα πολύ μικρό.

Π.χ. «Πού να του βρείς αυτό του τσίντζιλου τώρα που είνι σα βιλόν';»

Ή το αίνιγμα:

«τσίντζιλου μίντζιλου μ' έκανις κι έκατσα, τί είνι;» (η πατ'λιά).

τσιντζουλήθρα (η). Σπίθα φωτιάς.

Γραμ. οι τσιντζουλήθρις.

Π.χ. «Αυτά τα πουρδότσακνα πιτάν πουλλές τσιντζουλήθρις κι ασήρα μη σι κάψουν».

Σημ. Λέγεται και σκαντζαλήθρα ή πραντζαλήθρα.

Βοήθ. (14)

τσιόλ(i) (το). Τσόλι, στρωσίδι παλιό (συνήθως από τραγόμαλλο). Γενικότερα το στρώμα.

Γραμ. τα τσιόλια και τσιούλια.

Π.χ. «Σήμιρα που έχ' Ήλιου θα βγάλου τα τσιούλια όξου για να ηλιαστούν».

«Μη γκάθισι αυτού στου ξίστρουτου, κάτσι ιδώ στου τσιόλ' να ζισταθείς».

τσιόν(i) (το). Πουλί, πτηνό.

Π.χ. «Φέρι του λάστιχου αγλήγουρα. Είδα τσιόν' στην κληματαριά».

Άλλα και μεταφορικά:

«Μπράβου, τσιόν' είσι, τα κατάφιρις κι σκέπασις τοι ηλιάστρις πριν αρχινήσῃ βρουχή».

τσιούβαλοv (το). Μικρό κομμάτι από κεραμίδα, τούβλο, πήλινο αγγείο ή κάτι παρόμοιο.

Γραμ. τα τσιούβαλα.

Π.χ. «Αυτήν η αστρέχα είνι γιουμάτ' τσιούβαλα. Θα πάρου να την καθαρίσου».

τσιουγκάν(i) ή ζιουγκάν(i) (το). Πέτρα που προεξέχει στο δρόμο.

Γραμ. τα τσιουγκάνια.

Π.χ. «Δε μπουρεί να σπάσ' του κάρου σαυτόν του δρόμου. Είνι γιουμάτους τσιουγκάνια».

τσιούκα (η). Το εξόγκωμα που βγαίνει όταν χτυπάμε το κεφάλι, καρούμπαλο.

Γραμ. οι τσιούκις.

Π.χ. «Πάλι χτύπ'σις του κιφάλι σ'; Αμάν πια του γιόμ'σις τσιούκις».

τσιουκανάει. Πονάει με σουβλιές.

Γραμ. (Μόνο στο τρίτο πρόσωπο) τσιουκανούσι και τσιουκάναγι, τσιουκανίσ', τσιουκάν'σι.

Π.χ. «Απόψι μι τσιουκανούσι πουλύ του πουδάρι μ'».

τσιουκάν(i) (το). Πόνος με σουβλιές.

Γραμ. τα τσιουκάνια.

Π.χ. «Μ' έπιασι ένα τσιουκάν' στου γόνα τώραϊά (=τώρα δα) κι δε μπουρώ ν' αντέξου άλλου».

τσιούλ(i) (το). Κομμάτι από λινάτσα για να τυλίγουν τα δέματα του καπνού.

Γραμ. τα τσιούλια.

Π.χ. «Ντιπ ψεύτ'κου ήταν αυτό του τσιούλ', χάλασι σ' τοι γουνίς κι θέλου να του μπαλώσου».

Εγκυλ. Μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '50 τα τσιούλια τα επεστρέφαν οι έμπτοροι στους καπνοπαραγωγούς για να τυλίξουν τα δέματα της νέας σοδειάς. Όσα δέματα παρέδινε ο καθένας τόσα τσιούλια έπερνε επιστροφή. Και αυτό βέβαια γιατί ήταν ένα σοβαρό έξοδο για τον πάμπτωχο παραγωγό της εποχής εκείνης να αγοράσει καινούργια τσιούλια.

τσιουλιάζου. Τυλίγω με λινάτσα τα δέματα καπνού.

Γραμ. τσιούλιαζα, τσιουλιάσου, τσιούλιασα.

Π.χ. «Τώρα του χειμώνα που μαλάκουσι του καπνό, θέλου να

του πατήσου κι να του τσιουλιάσου».

τσιούμα (η). 1. – Μυτερή κορφή.

2. – Δοχείο για το στούμπισμα διαφόρων ειδών, γουδί.

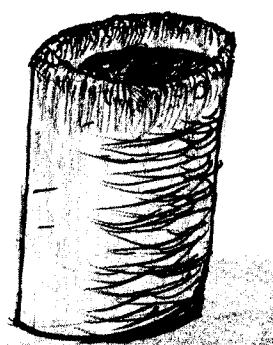
Γραμ. οι τσιούμις.

Π.χ. 1. – «Απόμ' ναν καμπόσις τσιούμις στην αυλή σ'».

2. – «Πάου να πάρου την τσιούμα για να στουμπίσου τ' αλάτ'».

Εγκυλ. Υπάρχουν δυό ειδών τσιούμες στο χωριό: Οι ξύλινες από χοντρό κορμό δένδρου και οι πέτρινες από μεγάλη πέτρα. Και οι δυό κατασκευάζονταν ύστερα από επίμονη και κοπιαστική εργασία, ώστε να διαμορφωθεί βαθιά κοιλότητα από την πάνω πλευρά. Έτσι μέσα στην κοιλότητα αυτή μπορούσαν να στουμπίσουν με το σίδερο το στάρι για την «παν'χίδα», το αλάτι που ήταν χοντρό και ό,τι άλλο ήταν ανάγκη.

Βοήθ. (10,573)

τσιούμα: Για να στουμπίζουν το αλάτι και άλλα τρόφιμα.

τσιουμπλέκ(ι) (το). Το φαγητό στιφάδο η κρεμμύδια στον τέντζερη.

Γραμ. τα τσιουμπλέκια.

Π.χ. «Άιντι ρα κουκουτάκου μ', λάλα τώρα κι ταχιά θα σι μαϊρέψου μι τσιουμπλέκ'».

«Θα θιάσουμι τσιουμπλέκ' να φάμι για του βράδ'».

Βοήθ. (13,10)

τσιουνάκ(ι) (το). Μικρό τσιόνι.

Γραμ. τα τσιουνάκια.

Π.χ. «Σύρι να στήσις την παΐδα. Την ξιπρατζάλ'σι ένα τσιουνάκ'».

τσιούντζιουρας (ο). Τζίτζικας.

Γραμ. τα τσιουτζιούρια.

Π.χ. «Έζιψι τα τσιουντζιούρια πάλι η Ιππουκράτ'σι κι τά'βαλι να ουργώσουν του χουράφ. Ιλάτι πιδιά να δείτι. Ιδώια τα 'χ'».

τσιουντζιουφύλ(ι) (το). Γαρύφαλλο, μπαχαρικό.

Γραμ. τα τσιουντζιουφύλια.

Π.χ. «Έθκιασι η μάνα μ' γλυκό κι έβαλι μέσα τσιουντζιουφύλια».

Βοήθ. (16)

τσιούρλα (η). Η επιφάνεια από το σίκι (=κότσι) που φέρνει κέρδη στον παικτη κατά τα παιχνίδια με τα σίκια.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Η νουμάς η θ'κός σ' ούλου τσιούρλα στέκιτι. Πώς τουν έθκιασις έτσ'»;

Εγκυλ. Θαυμάζει πραγματικά κανείς την εφευρετικότητα των μικρών αυτών παιδιών που εφήμεροζαν στο παιχνίδι τους αρχές της φυσικής χωρίς να το γνωρίζουν. Έτσι όταν γέμιζαν τον νουμά με μολύβι, φρόντιζαν να «πέσει» περισσότερο μολύβι προς το μέρος της «καζιάκας». Έτσι το κέντρο βάρους του νουμά πλησίαζε προς την επιφάνεια αυτής με αποτέλεσμα η αντίθετη επιφάνεια της «τσιούρλας» να είναι από πάνω και να δίνει το κέρδος στον παιχτή της.

τσιούς. Ακριβώς πάνω στη γραμμή (για παιδικά παιχνίδια).

Π.χ. «Κάηκις (=έχασες), η σμάδα σ' πήγι τσιούς».

τσιουτσιουπ(ου)λάκ(ι) (το). Μικρό πουλάκι.

Γραμ. τα τσιουτσιουπ'λάκια.

Π.χ. «Τα φλιντούρ'ξι (=τα βοήθησε να πετάξουν) τα τσιουτσιουπ'λάκια η βουργάρα. Είνι άδεια η φουλιά τ'ς».

Ή και μεταφορικά:

«Δε μι λουγαριάζιτι ντιπι ιμένα. Μ' έκανάταν τσιουτσιουπ'λάκ'».

Ετυμολ. Είναι ηχοποιημένη λέξη από το τσιου+τσιου+πουλάκι.

Βοήθ. (14)

τσιουτσιουρίζ(ει). Βράζει το λάδι θυρυβώντας.

Γραμ. Το συναταντάμε μόνο στον τύπο αυτό.

Π.χ. «Αρχίν'σι να τσιουτσιουρίζ' του λάδ'. Είνι ώρα να ρίξου τ' αυγά. Τα θελ' γλέπτ'ς μάτια η γιόκας μ'».

Βοήθ. (11)

τσιούτσικας (ο). Σπασμένο σκεπάρνι που του λείπει το πλατύ μέρος.

Γραμ. οι τσιούτσικηδις.

Π.χ. «Φέρι μι τουν τσιούτσικα κι ένα πιρόν' να καρφώσου του σανίδ' που ξικαρφώθ'κι».

Βοήθ. (16)

τσιουφλέκα (η). 1. – Παιδικό παιχνίδι με καλάμι. 2. – Παλιό όπλο.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. 1. – «Σύρι να κόψ'ς καλάμ' για να σι θιάσου κι σένα νια τσιουφλέκα αν θέλ'ς».

2. – Αρά μι τέτοις παλιουσιουφλέκις θα πάμι να τα βάλουμι μι τσι Γιρμανοί;»

Εγκυλ. Η τσιουφλέκα κατασκευάζονταν από μικρό κομμάτι καλαμιού που είχε κόμπο στο ένα του άκρο, στο οποίο άνοιγαν μια μικρή τρύπα. Το έμβολο έμπαινε από το άλλο μέρος και ήταν ένα μεγαλύτερο κομμάτι ξύλο λεπτό, ώστε να μπαίνει μέσα στο καλάμι. Στο ένα του άκρο ήταν πιο παχύ και μαλακό, χάρη στην ειδική επεξεργεσία που γινόταν ώστε να διπλωθούν οι ίνες του. Γιαυτό και το κατασκεύαζαν από κρανίσια βέργα. Για σφαίρες χρησιμοποιούνταν μπιζέλια ή ρεβίθια ή και αυτοσχέδιοι βόλοι. Προκειμένου να τουφεκίσουν, έβαζαν το μπιζέλι μέσα στο καλάμι, σάλιωναν το έμβολο από τη μαλακή πλευρά του, το έχωναν μέσα στο καλάμι και υπέτερα το έσπρωχναν δυνατά μέσα στο βάθος, οπότε το μπιζέλι με την πίεση του αέρα εξφενδονίζοταν μακριά.

Βοήθ. (2,38)

τσιουφλέκας (ο). Άνθρωπος απερίσκεπτος, χωρίς βαρύτητα.

Γραμ. οι τσιουφλέκ'δις.

Π.χ. «Είνι ντιπ τσιουφλέκας αυτός η Δήμους. Μη δίν'ς βάρους σι αυτά απού λέει».

τσιουχαλίζου. Κάνω κάτι υποτυπωδώς.

Γραμ. τσιουχάλ'ζα, τσιουχαλίσου, τσιουχάλ'σα.

Π.χ. «--Τι θκιάν' του κούτσ'κου σ' Σμήν'; Τρώει;
--Τι τρώει, ίσια-ίσια τσιουχαλίζ'».

Βοήθ. (11)

τσιόχαλου (το). Πετραδάκι.

Γραμ. τσιόχαλα.

Π.χ. «Μάσι κι αυτά τα τσιόχαλα απού δώια για να μην τα πατήσ' καένας κι πέσ'».

Βοήθ. (13,10)

τσιρέν(ι) (το). Το καθένα από τα δυο μέρη ενός δεματιού από χόρτο.

Γραμ. τα τσιρένια.

Π.χ. «Μιγάλα τσιρένια θκιάν'ς Γιώργου, θα γίνουν βαριά τα διμάτια σ'».

Εγκυλ. Αφού ο γεωργός κόψει το χορτάρι με την κοσιά, πηγαίνει ένα από τα επόμενα πρωινά στο λιβάδι για να το μαζέψει σε τσιρένια, κατά τον εξής τρόπο: Με το δικούλι και με τα χέρια του, συγκεντρώνει κυλώντας το, το χορτάρι, έτσι μαλακό καθώς είναι από την πρωινή δροσιά και το κάνει ρόλοτόσσο μεγάλο, όσο χρειάζεται για να τον αγκαλιάσει. Ύστερα διπλώνει τις δυο άκρες του ρόλου αυτού προς τα μέσα, ώστε να γίνει ένα δέμα σε σχήμα ορθογωνίου. Πάνω ακριβώς από το δέμα αυτό τοποθετεί ένα δμοίο του αγκαλιαστά και αυτό πλέον το νέο δέμα αποτελεί το δεμάτι, που το δένει με το βριζόνι δυο φορές προς τα άκρα του. Τα δεμάτια αυτά πλέον τα φορτώνει όρθια στο ζώο του, τρία από τη μια μεριά και τρία από την άλλη και τα κουβαλάει στο χωριό, στην αχυρώνα.

τσιρέπ(ι). Βλ. τσουράπ(ι).

τσιρικιάζου. Συντρίβω, λιώνω από το ξύλο.

Γραμ. τσιρέκιαζα, τσιρικιάσου, τσιρέκιασα.

Π.χ. «Άμα σι λάβου θα σι τσιρικιάσου, μ' αυτό απού μ' έκανις σήμιρα».

Βοήθ. (14)

τσιρινιάζου. 1. – Μαζεύω μικρούς σωρούς το χορτάρι.

2. – Μουδιάζω (μόνο στο τρίτο πρόσωπο).

Γραμ. τσιρένιαζα, τσιρινιάσου, τσιρένιασα.

Π.χ. 1. – «Θέλουμι να τσιρινιάσουμι κι του χουρτάρ' για να γίνιτι ταχιά διμάτια».

2. – «Τσιρένιασι του πουδάρι μ' κι δε μπουρώ να πιρπατήσου».

Βλ. και «τσιρινιάζου».

τσιριπάτους -η -ου. Ζώο, κυρίως πρόβατο, με άσπρο τρίχωμα στα πόδια.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ικείνου του τσιριπάτου του κατσίκ' ανέφ'κι (=ανέβηκε) απάν' στη γκληματαριά κι τα κουτσιόμπ'σι ούλα τα βλαστάρια».

τσιριπόσκ(οι)νου (το). Βλ. τσουραπόσκοινου.

τσιρνιάζου. Μουδιάζω.

Γραμ. τσέρνιαζα, τσιρνιάσου, τσέρνιασα.

Π.χ. «Τσέρνιασι του πουδάρι μ' κι δε μπουρώ να σ'κουθώ».

Βλ. και «τσιρινιάζου».

Βοήθ. (16)

τσιρούικους -η -ου. Βλ. τσιρούτ'χους.

τσιρουπούλ(ι) (το). Πουλάκι.

Γραμ. τα τσιρουπούλια.

Π.χ. «Πλαίνου να στήσου την πάτα στουν κήπου για να πιάσου καένα τσιρουπούλ'».

τσιρούτ(ι)χους -α -ου ή τσιρούικους. Ελατωματικός (στην υγεία κυρίως), αδύνατος, ευαίσθητος.

Γραμ. οι τσιρούτ'χ' -ις -α.

Π.χ. «Έγινις κι συ τσιρούτ'χους, γλέπου, κι κριβατώνισι σ'μάκουντά».

Βοήθ. (14)

«Του μισαίου του ματέρ' στη σκιπή είνι τσιρούικου, θέλουμι να τ' αλλάξουμι».

Βοήθ. (16)

τσιρ(ι)πόβιργα (η). Βελόνα για το πλέξιμο τσουραπιών.

Γραμ. οι τσιρ'πόβιργις.

Π.χ. «Έχασα την τοιρ' πόβιργα κι δε μπουρώ να πλέξου του τσουράπ'».

Βοήθ. (14)

τσίτ. Λέξη με την οποία διώχνουν τη γάτα.

Π.χ. «Τσίτ παλιόγατα που μι μαγάρ' σις του κρούπτ'».

τσίφνα (η). Πολύ μικρό.

Γραμ. οι τσίφνις.

Π.χ. «Αρά τέτοιις τσίφνις καρπούζια έχ' σι κι λες ότ' έχ' σι μπουστάν'»;

Βοήθ. (16)

τσιφνιάρ(ι)κους -α -ου. Πολύ μικρός, κακορίζικος.

Γραμ. οι τσιφνιάρκ' -ις -α.

Π.χ. «Τι τσιφνιάρ' κα αρβίθια είν' αυτά που μας έκανι του χουράφ' αυτό;»

Βοήθ. (16)

τσιφτ(i)λής (ο). Ψεύτης, απατεώνας, παλιάνθρωπος.

Γραμ. οι τσιφτ' λήδις.

Π.χ. «Σι αυτόν τουν τσιφτ' λή πήγις κι ψών' σις; Είμι σίγουρους ότ' σι γέλασι;»

Βοήθ. (16)

τσιφτοής (ο). Εκείνος που έχει μικρό κλήρο.

Γραμ. οι τσιφτοήδις.

Π.χ. «Είνι τσιφτοής κι αυτός γλέπ' σι. Έχ' του χουραφάκι τ', του ζιυγαράκι τ', τη φαμιλίτσα τ' κι τίπουτας παραπέρα».

τσιχ. Λέξη με την οποία όταν την επαναλαμβάνουν κράζουν την κατοίκα.

Π.χ. «Τσιχ τσιχ τσι, έλα μαλτέζα μ' ισύ να σι βάλου στ' αχυρουνάκ'».

τσιχρές (ο). Ποιότητα, καλή διάθεση.

Γραμ. οι τσιχρέδις.

Π.χ. «--Λιές να τουν κακουφάν' κι τουν αναδιχτό μ' μ' αυτά που τουν είπα;

--Σιγά να μη χαλάσ' η τσιχρές τ'».

Βοήθ. (14)

Τσ(ου)καλάς (ο). Παρατσούκλι του κατοίκου του Φαναρίου.

Γραμ. οι Τσ' καλάδις.

Π.χ. «Έχουν οι Τσ' καλάδις τσ' κάλια στη βρύσ', όσα θέλ' σι, παράδις μαναχά να έχ' σι ν' αγουράεις».

Εγκυλ. Οι Φαναριώτες είχαν πολλά και ονομαστά εργαστήρια τσουκαλιών. Το κάθε εργαστήριο είχε οπωδήποτε ένα σύστημα με τροχό για την κατασκευή των τσουκαλιών και ένα φούρνο για το ψήσιμό τους. Ήταν δε πατρο-

παράδοτη η τέχνη τους αυτή που έφτασε μέχρι και τις μέρες μας. Σήμερα όμως κανένα τσουκαλάδικο δεν λειτουργεί πλέον στο Φανάρι.

τσουλουπουρδή (η). Φουύσκα με λεπτό περιβλημα και βρώμικο υλικό που παραπτηρείται στην εξοχή ανάμεσα σε ξερόχορτα.

Γραμ. οι τσουλουπουρδές.

Π.χ. «Πάτ' σα νια τσουλουπουρδή κι έβγαλι πουλύν καπνό».

τσούπτα (η). Είδος πουλιού.

Γραμ. οι τσούπτις και τα τσούπτια.

Π.χ. «Παμίτι να στήσουμι τοι παΐδις πέρα στην Καθαρόλακα κι να τσακώσουμι τσούπτια».

Βοήθ. (13,10)

τσουράπ(i) ή τσιρέπ(i) (το). Μακριά κάλτσα μάλλινη.

Γραμ. τα τσουράπια.

Π.χ. «Φόρισι τσουράπια στα πουδάρια για να μη σ' αγκυλώνουν τα βάτα».

τσουραπόσκ(οι)νου ή τσιρ(i)πόσκ(οι)νου (το). Το σχοινί που ήταν προσαρμοσμένο στο πάνω μέρος της κάλτσας, για να δένεται μ' αυτό και να μην πέφτει.

Γραμ. τα τσουραπόσκ' να.

Π.χ. «Μι λύθ' κι του τσουραπόσκ' νου κι μ' έπισι του τσουράπ'».

τσουρλίδα (η). Η σουσουράδα (το πουλί).

Γραμ. κλίνεται ομολά.

Π.χ. «Δεν έχ' πουλές τσουρλίδις πίσου στα λόγγια».

τσούρλους (ο). Διάρροια, συχνή κένωση.

Γραμ. κλίνεται ομολά.

Π.χ. «Ανήμιρα τα Χριστούγιννα δεν κάν' να φάμι γρουνίσιου γιατί θα μας πιάσ' τσούρλους».

Βοήθ. (1,387)

τσουτσούλα (η). Το πέος του μικρού.

Γραμ. οι τσουτσούλις.

Π.χ. «Άιντι βγάλι την τσουτσούλα σ' ικεία κι κατούρα. Δε σι γλέπ' καένας».

τσουτσουλεύουμι. Περιποιούμαι τον εαυτό μου, φλερτάρω.

Γραμ. τσουτσουλεύουμαν, τσουτσουλιστώ, τσουτσουλεύ' κα.

Π.χ. «Αχρίν' σι να τσουτσουλεύιτι η κόρη σ' γλέπου. Αγλήγουρα θέλ' σι να αραδίεις για γαμπρό».

Βοήθ. (14)

τσούχτρα (η). Εκτός από τις γνωστές ερμηνείες σημαίνει και: Είδος μυργηγκιού που ανεβαίνει στα δένδρα και κάνει οδυνηρό

τοίμπημα στον άνθρωπο.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Μην ακουμπάς σ' αυτόν του δένδρου, είνι γιουμάτους τσούχτρις».

τύφλα (η). Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και το γεμάτο ποτήρι.

Γραμ. οι τύφλις.

Π.χ. «Βάλι μι κι μένα νια τύφλα κρασί».

Βοήθ. (14)

τυλάκ(ι) (το). Μικρό λεπτό καρφί που χρησιμοποιούσαν για τα παπούτσια οι τσαγγάρηδες.

Γραμ. τα τυλάκια.

Π.χ. «Μι μπίτ'σαν τα τυλάκια κι θέλου ν' αγουράσου κινούργια ταχιά απ' την Καρδίτσα».

τυφλουκούνακου (το). Τυφλό κουνακάκι (βλ. λέξη), είδος φιδιού.

Γραμ. τα τυφλουκούνακα.

Π.χ. «Είδα ένα τυφλουκούνακου μέσα στην πατ'λιά. Παμίτι να του σκουτώσουμι».

Βοήθ. (16)

τυφλουπανίτσα (η). Βλ. φουλπανίτσα.

τφάν(ι) (το). Μπόρα.

Γραμ. τα τφάνια.

Π.χ. «Τφάν' ήταν κι πέρασι, σι λίγου θα βγεί Ήλιους».

τφούκ(ι) (το). Ελάττωμα των ποδιών ζώου που χτυπούν μεταξύ τους, όταν βαδίζει.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Αυτό του γουμάρ' βαρεί τφούκ' άμα πιρπατάει στου ίσιουμα».

Βοήθ. (13,10)

ύψουμα (το). Εκτός από την κοινή έννοια σημαίνει και:

1. – Το πιότρο με το στάρι και το κομμάτι από το πρόσφορο που πηγαίνει η νοικοκυρά στην εκκλησία για τη γιορτή ενός μέλους της οικογένειάς της.

2. – Την ονομαστική γιορτή.

Γραμ. τα υψώματα.

Π.χ. 1. «Θέλου να μείνου μιτά την ικκλησιά για να μι υψώσ' η παπάς του ύψουμα. Έχου τη γιουρτή του Γιώργου μ' σήμιμα».

2. --Πότι έχ'σ του ύψουμα σ' ισύ αρά Αντρέα;

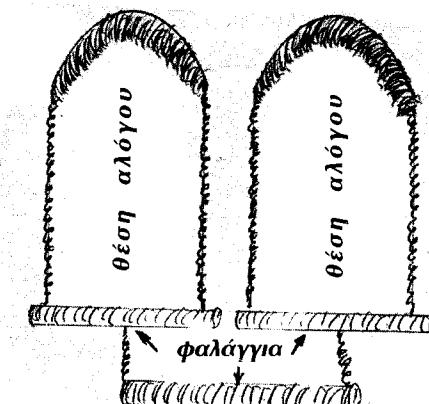
--Τ' Αϊ 'ντρώς απ' είνι σ' τσι 30 απ' του Χαμένου».

φαλάγγ(ι) (το). Δοκός που τοποθετείται οριζόντια πίσω από το άλογο που οργώνει.

Γραμ. τα φαλάγγια.

Π.χ. «Έχ'σ στραβά βαλμένου του φαλάγγ' κι του πλήγιασις του μπλάρ'».

λαιμαρίες

φαλάγγι: Χρησιμοποιείται για το όργωμα με άλογα.

φαντουπάν(ι) (το). Το δίχτυ της αράχνης.

Γραμ. τα φαντουπάνια.

Π.χ. «Γιουμάτου φαντουπάνια είνι του κατώι, θέλου να κατέβου μια μέρα να του καθαρίσου».

«Θέλου να βάλου ένα φαντουπάν' στου δάχ'λου μ' που του τσιούγκρισα».

Ετυμολ. Προέρχεται από τη σύνθεση των λέξεων υφαντό-πανί.

Εγκυλ. Ίσως θα άξιζε μια ιατρική έρευνα για τις ιαματικές ιδιότητες του ιστού της αράχνης. Διότι όχι μόνο σταματούσε το αίμα εξαιτίας της απορροφητικότητας που είχε αλλά και γιάτρευε γρήγορα την πληγή.

φαρσώνου. Μεγαλώνω, φουντώνω.

Γραμ. φάρσουνα, φαρσώσου, φάρσουσα.

Π.χ. «Φάρσουσαν τα φασούλια στουν κήπου, δε μπουρείς να πιράεις σ' τσι αυραίές».

Βοήθ. (16)

φαρφαράει. Χτυπάει τα φτερά του παίζοντας χωρίς να κάθεται στο σιάμα.

Γραμ. φαρφαρούσι, φαρφαρήσ', φαρφάρ'σι.
Π.χ. «Τώρα φαρφαράει, λίγου ακόμα κι θα πιαστεί».

Βοήθ. (2,54).

Φασλώνους. Βάζω βέργες στις φασουλιές.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Τράνιψαν οι φασ'λιές κι θέλου να τοι φασ'λώσου».

Παροιμία: « — Μαρ' τι φκιάν'ς Στάθου;
— Φασ'λώνου».

Φέξου (το). Το αναμμένο καντήλι ή λάμπτα ή κάτι άλλο.

Γραμ. τα φέξα.

Π.χ. «Φέρι του φέξου κατά δω για να ιδώ καλύτιρα μπάκι (=μήπως) κρύφ'κι κάν'να π'λάκ' κάτ' απ' του βαέν'».

Φιγγάρ(i) (το). Τοπωνύμιο μικρής ράχης που βρίσκεται πέρα από τον Αλή και έχει κυκλικό σχήμα.

Π.χ. «Τη γιλάδα που την έχασα τη βρήκα πέρα στου Φιγγάρ' να βουσκάει μαναχή τ'ς».

Φιδιάζουμι. Με τοιμπάρι φίδι.

Γραμ. φιδιάζουμαν, φιδιαστώ, φιδιάσ'κα.

Π.χ. «Φιδιάσ'κι η γίδα μ' κι πρίσ'κι η λιμός τ'ς».

Βοήθ. (16)

Φιδόχουρτου (το). Χόρτο με καρπό που μοιάζει με φίδι.

Γραμ. τα φιδόχουρτα.

Π.χ. «Μη μπαίνιτι αυτού στα φιδόχουρτα θα σας φαν' τα φίδια».

Βοήθ. (16)

Φικλείδ(η)ς (ο). Ευκλείδης.

Π.χ. «Φώναξι του Φικλείδ' να σι βουηθήσ' στην ψαλτική γιατ' είνι πρακτικός ψάλτ'ς».

Φιλί (το). Εκτός από τη γνωστή έννοια του ασπασμού σημαίνει και: κομμάτι πίτας.

Γραμ. τα φιλιά.

Π.χ. «Μήπους έχ'ς κάν'να φιλάκ' πίτα να μι δώεις να φάου;»
Υποκορ. φιλάκ'.

Φιλιά (τα). Εκτός από τη γνωστή έννοια, σημαίνουν και το έθιμο της φιλοξενίας των πλησιέστερων συγγενών στους νιόπαντρους.

Π.χ. «Απόψι είμαστι για τα φιλιά κι θέλου να 'τοιμάσου τρανό τραπέζ' γιασ ουλ'νούς τοι συγγενείς».

Εγκυλ. Μετά τα «πιστρόφια» που γίνεται το πρώτο σαββατοκύριακο μετά το γάμο επακολουθούν «τα φιλιά». Σύμφωνα με το έθιμο αυτό, τόσο ο κουμπάρος όσο και οι πλησιέστεροι συγγενείς της νύφης και του γαμπρού, τους καλούν στο σπίτι τους τα βράδυα και τους τραπεζώνουν. Χαρούμενη ατμόσφαιρα

επικρατεί κατά την εκδήλωση αυτή με πολλές προπόσεις, ευχές και δώρα κατά την αναχώρηση των νεονύμφων.

Βοήθ. (1,360)

Φιλουγάους. Διηγούμαι ιστορίες συνεχώς.

Γραμ. φιλουγούσα, φιλουγήσου, φιλούγ'σα.

Π.χ. «Ούλου φιλουγάει αυτήν η μανιά. Ξέρ' πουλλά μύθια».

Φιό. Δυνατός άνεμος.

Π.χ. «Έχ' φιό σήμιρα, μι πήρι τα τσίγκια απ' την αχυρώνα».

Βοήθ. (1,268)

Φιρί-φιρί. Σιγά-σιγά με σκοπό.

Π.χ. «Γλέπου ότ' πααίν'ς φιρί-φιρί να του κόφ'ς του σκ'νι».

Φιρνός -ιά -ό. Μισάνοιχτος.

Γραμ. φιρνοί -ιές -ά.

Π.χ. «Άφ'κις (=άφησες) την πόρτα φιρνιά κι μπάζ' βόρ'σμα».

Φιρός -ή -ό. Αραιός, έχει χαραμάδες.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Είνι φιρό του πάτουμα».

«Είνι φιρό ιδώια του πλακάκ' (=δεν εφαρμόζει καλά, υπάρχει χαραγή ανάμεσα στα πλακάκια)».

Φίσκα. Γεμάτα.

Π.χ. «Έφκιασάμαν πουλύ στιάρ». Τάχουμι φίσκα τ' αμπάρια».

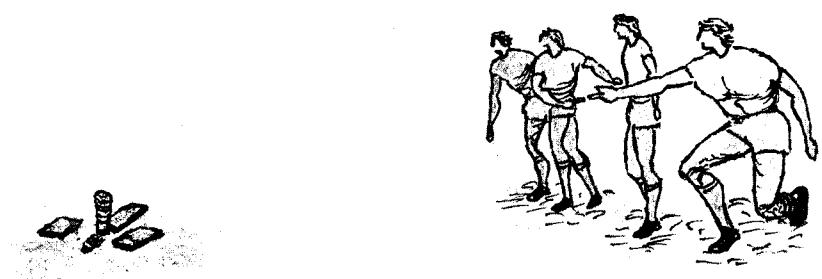
Βοήθ. (11)

Φίτσιους (ο). Είδος παιχνιδιού για τα παιδιά με τις «σμάδες».

Γραμ. (Χωρίς πληθυντικό).

Π.χ. «Πάου για νά 'βρου μια πλατσ'κουτή σμάδα για να παίξουμι του φίτσιου».

Εγκυλ. Το παιχνίδι με το φίτσιο παίζεται ως εξής: Πρώτα ετοιμάζεται ο φίτσιος από κεραμίδια σε σχήμα κυλινδρικό με κυκλική βάση ίση περίπου με το

Φίτσιος: Ο τέταρτος παίχτης ίσως είναι περισσότερο τυχερός και χτυπήσει το φίτσιο με τις δεκάρες.

μέγεθος της δεκάρας (τότε). Πάνω σαυτόν τοποθετούσαν όλοι οι παίχτες από μια δεκάρα (ή περισσότερο κατά συμφωνία) και από απόσταση μερικών μέτρων έρριχναν με τη σειρά τις σμάδες τους «σουσταρίζοντάς» τες προς το φίτσιο, έτσι ώστε «τσιγκρώντας» τον να πεταχτούν οι δεκάρες και να πλησιάσουν περισσότερο στη δική του σμάδα. Χρειάζονταν μεγάλη δεξιοτεχνία και κατάλληλες «διπλαρουσίες» ώστε οι επόμενοι να διώξουν τη σμάδα τους προηγούμενου μακρύτερα και παράλληλα να μην ακουμπάει η σμάδα τους στο φίτσιο γιατί τότε είναι χαμένοι. Βέβαια δεν έλειπταν και τα μαλώματα για το «αν τη δεκάρα την έχει η σμάδα ή ο φίτσιος» ή «αν η σμάδα κρούει στο φίτσιο ή είναι χαβούζα» κλπ.

Όταν ρίξει τη σμάδα του και ο τελευταίος παίχτης, τότε παίρνουν ο καθένας τις δεκάρες που είναι κοντά στη σμάδα του και ο φίτσιος τις δικές του, βάζουν όλοι πάλι από την αρχή δεκάρες στο φίτσιο πάνω σαυτές που έχει και συνεχίζεται το παιχνίδι.

Βοήθ. (2,17)

Φιύγα (διάβαζε φίβγα) (η). Φευγάλα, φυγή, τρέξιμο.

Γραμ. οι φιύγις.

Π.χ. «Να δείς φιύγα που κάν' του έρμου του γουμάρι μ'».

‘Οσου να πεις χίλια έφτασι στη βρύσ’».

Ετυμ. Προέρχεται από το φεύγω.

Βοήθ. (2,147), (9,19,5)

Φλάκους (ο). Φύλλο χαρτί.

Γραμ. τα φλάκια.

Π.χ. «Δό μ' έναν φλάκου να γράψου γράμμα στου πιδί μ' απ' είνι στουν Πειραία».

Φ(υ)λάσσου. Φυλάγω.

Γραμ. φύλαγα, φ'λάξου, φύλαξα,

φ'λάσσουμι, φ'λάσσουμαν, φ'λαχτώ, φ'λάχ'κα.

Π.χ. «Έχασις, τα φ'λας».

Παροιμία: «Φ'λάιτι σαν του διάουλου μι τη θυμιάμα».

Βοήθ. (1,291)

Φλέσσουρου (το). Φλούδι από όσπρια.

Γραμ. τα φλέσσουρα.

Π.χ. «Τράβ'σι αέρας κι γιόμ'σι την αυλή απού φλέσσουρα».

Βοήθ. (13,11)

Φλιντούρι (το). Ο ανεμόμυλος -παιχνίδι.

Γραμ. τα φλιντούρια.

Π.χ. «Πάμι να βρούμι σπιρδούκλια για να θκιάσουμι φλιντούρια».

Εγκυκλ. Τα φλιντούρια αποτελούνταν από δυό σπερδούκλια (ή κομμάτια ελαφρού ύλου). Στην ψύχα του μεγάλου στερεώνονταν σύρμα σε σχήμα Γ, στο ελεύθερο άκρο του οποίου προσαρμόζονταν κατάλληλα το δεύτερο κομμάτι από το σπερδούκλι έτσι, ώστε να περιστρέφεται ελεύθερα. Το δεύτερο αυτό κομμάτι είχε μήκος 20 πόντους περίπου, μια τρύπα στη μέση, όπου τερνούσε

το σύρμα και διό ορθογώνια κομμάτια χαρτί, χωμένα μέσα σε σχισμές στα άκρα του. Με το φύσημα του αέρα πιέζονταν οι χάρτινες επιφάνειες και δημιουργούσαν δυνάμεις οι οποίες περιέστρεφαν το κινητό μέρος από το φλεντούρι.

Φλιντράου (φλιντουράου). Πετάω με φτερά.

Γραμ. Φλιντρούσα και φλίντραγα, φλιντρήσου και φλιντρήξου, φλίντρησα και φλίντρηξα και φλιντούρ'ξα.

Π.χ. «Τα φλιντούρ'ξι αυτό του χιλιδόν' τα π'λιά τ'».

Φλόκους (ο) ή φλόκ(i) (το). Κοντό νήμα φλοκάτης, κοντό κουρέλι από πατάκι.

Γραμ. τα φλόκια.

Π.χ. «Έθκιασα δυο φλουκάτις μι κατακόκκινου φλόκου, νια θηκιαστή κι νια καρπέτα. Έθκιασα κι δυο πατάκια μι πλουμιστά φλόκια».

Βοήθ. (15)

Φλουπανίτσα (η). Βλ. φουλπανίτσα.

Φλούστρια (τα). Ξηρές φλούδες-υπολείμματα από τους καρπούς, ή ροκανίδια που χρησιμοποιούνται για προσάναμα στη φωτιά.

Π.χ. «Μαζώνου τα φλούστρια στου τσουβάλ' για να τάχου για προυσάναμα».

Φλώρους -α -ου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: ολόασπρο ζώο.

Γραμ. οι φλώρ(οι) -ις -α.

Π.χ. «Μπάκι είδις ικεί στου Μπικίρ τη Ράχ' νια φλώρα προύβατίνα να βουσκάει;»

Φόρτσα (η). Φουύρια, βιασύνη.

Γραμ. οι φόρτσις.

«Πήρις πουλλή φόρτσα κι τουν απέρασις τουν Κώτσιου».

Π.χ. «Ούλου φόρτσα είσι όταν έρχισι σιακάτ' για καπνό. Τι παθαίν'ς; Μπάκι σι κακουφαίνιτι η δ'λειά;»

Φουκάλ(η) (η). Σκούπα.

Γραμ. οι φουκάλις.

Π.χ. «Θέλου λίγου τη φουκάλ' να φουκαλίσου αυτές τσι καράντζις».

Εγκυκλ. Πολλές φορές στο χωριό, η φουκάλη ξεχωρίζονταν από την κοινή σκούπα, από το ότι κατασκευαζόταν με κλωνιά από ειδικό χορτάρι το οποίο φύτρωνε κυρίως στο φρούριο του Φαναρίου και αλλού. Κάθε καλοκαίρι πολλές Καναλιώτισσες, όταν τελείωναν από δουλειές, πήγαιναν και μάζευαν φουκάλια και τα έκαναν σκούπες για το σπίτι, το ντάμι, τσάλωνι κλπ.

Φουκαλάου. Σκουπίζω με τη σκούπα.

Γραμ. φουκαλούσα και φουκάλαγα, φουκαλήσου, φουκάλ'σα.

Π.χ. «Οι καλές νοικοκυρές φουκαλάν τη ρούγα τ'ς κάθι Κυρια-

κή προυΐ».

Ετυμολ. Προέρχεται από το αρχαίο «φιλοκαλώ».

Βοήθ. (13,11)

φουκάλια (τα). Τα κλωνιά από είδος χορταριού ή η κορυφή με το άνθος λεπτού και υψηλού φυτού (που είναι σαν καλάμι).

Π.χ. «Πάου να κόψου φουκάλια για να θκιάσου μια φουκάλ'».

Έγκυλ. Το δεύτερο είδος των φουκαλιών το έσπερναν οι Καναλιώτες γύρω γύρω από τα χωράφια του καλαμποκιού ή του καπνού. Τα φυτά είχαν 1,5 έως 2 μ. ύψος και στην κορυφή είχαν ένα θύσανο, ο οποίος ωρίμαζε το καλοκαίρι, ξηραινόταν και τότε τον έκοβαν μαζί με το καλαμπόκι. Ύστερα τον τίναζαν για να αποχωριστεί ο σπόρος και κατασκεύαζαν τις ιδιόχειρες φουκάλες που μερικές φορές για να τις έχωρίζουν από τις «σκυλοφόκαλες» τις ονόμαζαν σκούπες.

φουκάλ(η)μα (το). Σκούπισμα.

Γραμ. τα φουκαλήματα.

Π.χ. «Έχου κι του φουκάλ'μα να κάνου προτού να πααίνου στην ικκλησιά».

φουλπανίτσα (η). Άλλη ονομασία της τυφλόμυγας που είναι παιδικό παιχνίδι.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έφιρα μαντήλ' για να παίξουμι τη φουλπανίτσα».

Έγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται κατά τον εξής τρόπο: Έδεναν τα μάτια του παίκτη που τα «φυλούσε» με ένα μαντήλι. Εκείνος τότε προσπαθούσε να πιάσει ή να ακουμπήσει, έστω, κάποιον από τους άλλους παίχτες. Αν το κατόρθωνε, τότε ξελευτερωνόταν αυτός και τα «φυλούσε» εκείνος που έπιασε. Και έτσι το παιχνίδι συνεχίζοταν. Νικητής ήταν εκείνος που δεν τα φύλαξε καθόλου.

Βοήθ. (1,378)

φουλπανίτσα: Η κοπέλα με δεμένα τα μάτια προσπαθεί να πιάσει μια από τις άλλες παίκτριες.

φουλτακιάζου. Κατακαίω σαν τη φωτιά.

Γραμ. φουλτακιάζα, φουλτακιάσου, φουλτακιασα, φουλτακιάζουμι, φουλτακιάζουμαν, φουλτακιαστώ, φουλτακιά'κα.

Π.χ. «Μι φουλτακιασι του χέρ' αυτή η μάσια. Φέρι λίγου ντουμάτα να βάλου απαναθέ».

«Ωρέ τι κάψ' κάν' αυτήν η πιπιριά; Μι φουλτακιασι τη γλώσσα μ', δόσι μι λίγου νιρό».

φούρκα (η). Η ιδιωματική της σημασία είναι: το ξύλινο μέρος της σφεντόνας των παιδιών που είναι διχαλωτό.

Γραμ. οι φούρκις.

Π.χ. «Θκιάνου κινούργια φούρκα για του λάστιχου μ', έσπασι η παλιά».

φουρλατάρ(i) (το). Το τρυπητό εξάρτημα του ριντέ (=ποτιστήρι).

Γραμ. τα φουρλατάρια.

Π.χ. «Δε ριντίζ' καλά η ριντές τα ουντζιάκια. Μπάκι βούλουσι του φουρλατάρ';»

Σημ. Λέγεται συνηθέστερα «σοπ» (βλ. λέξη).

Βοήθ. (15)

φουμίζου. Διαφημίζω, διαδίδω.

Γραμ. φούμ'ζα, φουμίσου, φούμ'σα.

Π.χ. «Αχ τι είσι, μόλις έμαθις του κακό που μας βρήκι, του φούμ'σις σι ούλουν τουν κόσμου, μην τύχ' κι δεν του μάθ'».

Βοήθ. (14)

φουράκους (ο). Υποκοριστικό του Χριστόφορος.

Π.χ. «Η Φουράκους πήγι στ' αμπέλ' να μάσ' σύκα κι γκόρτζα».

Παρατ. Προέρχεται από το Χριστουφουράκους-Φουράκους.

φουρλατίζου. Υποκινώ κάποιον για να θυμώσει.

Γραμ. φουρλάτ'ζα, φουρλατίσου, φουρλάτ'σα, φουρλατίζουμι, φουρλατίζουμαν, φουρλατιστώ, φουρλατίσκα.

Π.χ. «Μή μι φουρλατίεις άλλου γιατί θα σι πάρ' η διάουλους τουν πατέρα».

φουρνέλα (η). Λέξη που χρησιμοποιείται στο παιχνίδι: «πόσα ξύλα στη φουρνέλα».

Π.χ. «Μας έτ'χι του μικρότιρου του τσάκνου κι τα φ'λάμι στου πιγνίδ' πόσα ξύλα στη φουρνέλα».

Ετυμολ. Προέρχεται από την ιταλική λέξη FORNELLO=σιδερένιο σκαφίδι, μέσα στο οποίο τοποθετούσαν ξύλα για τα φαγητά.

φουρνέλλα: Η στιγμή του «πόσα ξύλα στη φουρνέλλα».

Έγκυλ. Το παιχνίδι αυτό παίζεται κατά τρόπο παρόμοιο με το παιχνίδι «τα τάλια». Μόνο που ο τελευταίος που πηδάει υψώνει το ένα του χέρι ψηλά ξεχωρίζοντας μερικά δάκτυλά του και αναφωνεί: «πόσα ξύλα στη φουρνέλα;» Τότε ο αρχηγός της παρέας που τα πραστάει (=τα φυλάει) λέει π.χ. «τρία». Εάν το πετύχει ξελευτερώνεται η ομάδα του. Αυτό δε το ελέγχει ένας της ομάδας που τα πραστάει και που κάθεται όρθιος στον τοίχο. Σαυτόν στηρίζονται οι άλλοι της ομάδας του που είναι ο ένας πίσω από τον άλλο.

φουρτουμέν(η) (η). Στή φράση «κίν' σι φουρτουμέν» σημαίνει έμεινες έγκυος.
Γραμ. οι φουρτουμένις.
Π.χ. «Τα 'μαθις τα νέα; Κίν' σι φουρτουμέν' η κόρη σ'. Άιντι κι θά 'χ'σ αγλήγουρα αγγουνάκ'».
Βοήθ. (14)

φουρτουτήρα (η). Χοντρή ράβδος, διχαλωτή στο ένα άκρο, απαρίτητη για το φόρτωμα του ζώου από ένα άτομο.
Γραμ. οι φουρτουτήρις.
Π.χ. «Δε μπουρείς να τσακώεις τη μιριά ισύ, είσι μικρός ακόμα. Φέρ' τη φουρτουτήρα απού κεί να τη βάλου στη σκάλα».
Έγκυλ. Η φορτοτήρα ήταν απαραίτητη για τον αγρότη γιατί χρησίμευε τόσο στο φόρτωμα, αφού μπορούσε να στηρίξει τη «μεριά» και να μη «γύρει»

το ζώο, όσο και για να το χτυπάει προκειμένου να περπατήσει γρήγορα. Μάλιστα δε, μπορούσε στην περίπτωση αυτή να το σουβλίσει κιόλας με τη βουκέτρα που είχε η φορτοτήρα στο παχύτερο μέρος της διχάλας. Το μήκος της ήταν 1,5 μ. περίπου.

φουρτσάτους -η -ου. Φουριόζος.

Γραμ. Φουρτσάτοι -ις -α.

Π.χ. «Πουλύ φουρτσάτους μας ήρθις. Ατήρα να θκιάεις τη δ'λειά μι την αράδα σ'».

φούσκα (η). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και το παιχνίδι των παιδιών με τη φούσκα του γουρουνιού.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Παππού, ταχιά που θα σφάξ' του γ'ρούν' θέλου να μιδώεις τη φούσκα για να παίξου».
Έγκυλ. Τη φούσκα του γουρουνιού τη χρησιμοποιούσαν για να παίζουν οι μικροί «βόμπιρες» του χωριού, όπως σήμερα χρησιμοποιούν τα μπαλόνια τα παιδιά. Είχε μάλιστα μεγαλύτερη διάρκεια ζωής από το σημερινό μπαλόνι.

φουσκί (το). Χορτάρι με αφράτο κορμό για το γέμισμα των σαμαριών ή για τις ψάθες.

Γραμ. τα φουσκιά.

Π.χ. «Τρύπ'σι η στρουματιά απ' του σαμάρ' κι βγήκι του φουσκί όξου».
Έγκυλ. Τη φούσκα του γουρουνιού τη χρησιμοποιούσαν για να παίζουν οι μικροί «βόμπιρες» του χωριού, όπως σήμερα χρησιμοποιούν τα μπαλόνια τα παιδιά. Είχε μάλιστα μεγαλύτερη διάρκεια ζωής από το σημερινό μπαλόνι.

φουσκίνα (η). Παρατσούκλι του κάτοικου της Λοξάδας.

Γραμ. οι Φουσκίνις.

Π.χ. «Οι Φουσκίνις οι Λουξαδ'νοί μας πήραν του νιρό απ' του Δημητρακάκ' κι τόκαναν θ' κό τ'ς».
Έγκυλ. Το νερό που έπιναν οι κάτοικοι της Λοξάδας είχε την κακή φήμη ότι προκαλούσε φουσκώματα. Γιαυτό και οι Καναλιώτες τους ονόμαζαν περιπατητικά Φουσκίνες, τους κατοίκους της Λοξάδας.

φουσκουνέρ(ι) (το). Νερό με το οποίο φουσκώνει κανείς όταν το πίνει.

Γραμ. τα φουσκουνέρια.

Π.χ. «Ακόμα κι αν γκάνιαξις απού νιρό μη πίν'σ απ' αυτό του φουσκουνέρ».
Έγκυλ. Τη φούσκα του γουρουνιού τη χρησιμοποιούσαν για να παίζουν οι μικροί «βόμπιρες» του χωριού, όπως σήμερα χρησιμοποιούν τα μπαλόνια τα παιδιά. Είχε μάλιστα μεγαλύτερη διάρκεια ζωής από το σημερινό μπαλόνι.

φούσμα (το). Φόρα, ορμή.

Γραμ. δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Άμα πάρου φούσμα κι 'γω θα σι διάβου».
Έγκυλ. Η φούρνη ήταν απαραίτητη για τον αγρότη γιατί χρησίμευε τόσο στο φόρτωμα, αφού μπορούσε να στηρίξει τη «μεριά» και να μη «γύρει»

φούστις-φούστις. Μπουλούκια-μπουλούκια.

Π.χ. «Ατήρα κάτ' στην ίσια τη γραμμή, φούστις-φούστις έρουντι τ' αυτουκίνητα για του παγκύρ'».
Έγκυλ. Η φούρνη ήταν απαραίτητη για τον αγρότη γιατί χρησίμευε τόσο στο φόρτωμα, αφού μπορούσε να στηρίξει τη «μεριά» και να μη «γύρει»

φουτιρό (το). Μάτι.

Γραμ. τα φουτιρά.

Π.χ. «Άγ'σ τα φουτιρά να μην πέεις, είνι σκουτάδ' αυτού κάτ'

απού πας».

Βοήθ. (16)

φουτουκαϊά (η). Ξεραίλα.

Γραμ. οι φουτουκαϊές.

Π.χ. «Πάει μπίτσαμαν απού δλειά μ' αυτή τη ζέστα.

Πλάκουσι φουτουκαϊά στα χουράφια μας».

φούτσ. Τέλος, ξεκαθάρισμα.

Π.χ. «Άμα αγουράσουμι κι του καπέλου, φουτς κι η θ'κος μ' η μιστός».

φραγκόμπλου (το). Μικρή στρογγυλή ντομάτα.

Γραμ. φραγκόμπλα.

Π.χ. «Σι αυτό του χουράφ' ούλου φραγκόμπλα φκιάνουν οι ντουμάτις».

Βοήθ. (16)

φρίξ(η) (η). Τρομάρα, σόκ, φρικίαση.

Γραμ. οι φρίξεις.

Π.χ. «Πήρι τέτοια φρίξ' απ' του βουμπαρδισμό που τρέμ' του χέρι τ' σα ακόμα κι σήμιρα».

φρουγξυλάνθ(ι) (το). Ανθός φρουγξυλιάς.

Γραμ. τα φρουγξυλάνθια.

Π.χ. «Θα μάσου φρουγξυλάνθια για να θκιάσου τσιάι του Χειμώνα μι του κρύου».

Βοήθ. (16)

φρουγξυλιά (η). Είδος δένδρου που βρίσκεται κυρίως στις ρεματιές.

Γραμ. οι φρουγξυλιές.

Π.χ. «Του Κατσιούρ' είνι γιουμάτου μι φρουγξυλιές ανθισμένις την 'Αγ'ξ' (=Άνοιξη)».

φρουντζουλάσου. Πετάω μακριά.

Γραμ. φρουντζουλούσα και φρουντζούλαγα, φρουντζουλήσου, φρουντζούλ'σα.

Π.χ. «Τι του θέλ'σ κι του πήρις; Άιντι φρουντζούλα του στου ρέμα αυτό του παλιουπάπ'του».

Βοήθ. (14)

φ(υ)σικώνου. Γεμίζω (την κοιλιά μου, κυρίως).

Γραμ. φ'σέκουνα, φ'σικώσου, φ'σέκουσα.

Π.χ. «Τη φ'σέκουσα ιγώ την κ'λιά μ' τώρα κι δε μπα να λεν' αυτοί ότ' θέλουν».

Παρατ. Αντί «τη φ'σέκουσα» λένε συνήθως και «την έκανα φ'σέκ'».

Ετυμολ. Προέρχεται από το «φυσέκι», φυσεκώνω=γεμίζω το

φυσέκι πιέζοντας την μπαρούτη, όπως έκαναν οι αρματωλοί και κλέφτες.

Βοήθ. (11)

φ(υ)τάσου. Φτύνω.

Γραμ. φ'τούσα, φ'τήσου, φύτ'σα.

Π.χ. «Τα φύτ'σα κι τα φ'λάς. Κλείσ' τα μάτια σ' κι μέτρα ως τα πινήντα».

Φτέρ(η) (η). Τοπωνύμιο περιοχής πίσω από τη Στρατώνα όπου φύεται πολλή φτέρη.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Παμίτι να μάσουμι ρίγαν' πίσου στη Φτέρ'».

Φτιλιάδια (τα). Τοπωνύμιο περιοχής όπου είναι αμπέλια Καναλιωτών.

Π.χ. «Βλέπ' καλά πέρα στα Φτιλιάδια η αγρουφύλακας απ' την τραγασιά τ'».

Εγκυλ. Στην περιοχή αυτή υπήρχαν άλλοτε πολλοί φτελιάδες από τους οπίους πήρε και το όνομα. Άλλα και σήμερα ακόμα υπάρχουν αρκετοί από αυτούς.

φτίνα ή βυτίνα (η). Μικρό πήλινο δοχείο για γλυκό (κυρίως).

Γραμ. οι φτίνις.

Π.χ. «Ιλάτι να καλουσκιρήσουμι απ' του κινούργιου τοι γλυκό που έβολι η μάνα μέσα στη φτίνα».

φτιός (ο). Βλαστός (μικρό φυτό) του φυτωρίου καπνού, έτοιμος για μεταφύτευση.

Γραμ. τα φτιούδια.

Π.χ. «Αυτός η φτιός είνι τρανός κι θα μαραγκιάσ' γλήγουρα. Ρίξ'τι πουλύ νιρό».

φτιός: Μεταφυτεύεται από τα «ουντζιάκια» στα καπνοχώραφα.

φτούραμα (το). Γρηγοράδα.

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

Π.χ. «Η μάνα έχ' φτούραμα καλύτιρου απού ό,τ' του πατόφλου κι θα μπιτίσουμι νουρίς σήμιρα».

φτ(ου)ράσου. Μπορώ και κάνω γρήγορα.

Γραμ. φτ'ρούσα, φτ'ρήσου, φτούρ'σα (κυρίως όμως συναν-

τάται στο τρίτο πρόσωπο).

Π.χ. «Μι φτ' ράει πουλύ στ' αρμάθιασμα ιμένα κι γιαυτό κάνου πουλλές αρμαθιές».

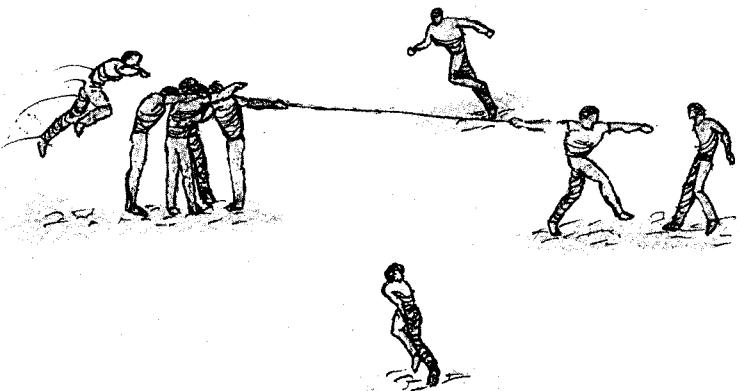
Φτσέλα (η). Βλ. β' τσέλα.

Φύβγα. Βλ. φιύγα.

Φυλακισμέν(οι) (οι). Παιδικό ομαδικό παιχνίδι.

Π.χ. «Βγάλτι τοι λουρίδις σας για να φκιάσουμι τρανό του λουρί κι να παίξουμι τοι φυλακισμέν'».

Εγκυλ. Αφού οι παίχτες δέσουν τις λουρίδες τους και ετοιμάσουν έτσι ένα μακρύ λουρί, χωρίζονται σε δυό ομάδες και ρίχνουν κορώνα γράμματα για να βγεί πιοιά ομάδα θα τα πραστήσει (=φυλάξει). Οι παίχτες αυτής της ομάδας πιάνονται από τους ώμους σχηματίζουν κύκλο και σκύβουν τα κεφάλια προς τα μέσα ακουμπώντας τα ο ένας στον άλλον. Ένας της ομάδας αυτής, ο πιο ευκίνητος, πιάνει τη μια άκρη από το λουρί, την άλλη άκρη του οποίου κρατάει

Φυλακισμένοι: Η μάνα προσπαθεί να κλωτσήσει αντίσπαλο παιχτή, ενώ ένας άλλος ρίχνεται καβάλα εκμεταλλευόμενος την ευκαιρία.

γερά ένας φυλακισμένος που τα πραστάει. Οι άλλοι της άλλης ομάδας τριγυρίζουν γύρω-γύρω, μακριά όσο φτάνει το λουρί αναφωνώντας «ψήθ'κι»; «ψήθ'κι»; Όταν πια εκείνος που έχει το λουρί και λέγεται «μάνα» ειδεί ότι όλα είναι έτοιμα αναφωνεί «ψήθ'κι». Τότε οι παίκτες της ομάδας που τριγυρίζουν προσπαθούν να ξεφύγουν από την προσοχή της μάνας και να πηδήξουν πάνω στους άλλους που τα φυλάνε. Εάν η μάνα προλάβει και τους κλωτσήσει ή τους ακουμπήσει λίγο, την ώρα που πατάνε στο έδαφος, χάνουν και τα φυλάνε αυτοί πλέον. Επίσης χάνουν και όταν δεν μπορέσουν να σταματήσουν πάνω στους φυλακισμένους και πέσουν κάτω, και ταυτόχρονα προλάβει η μάνα να τους κλωτσήσει.

Πολλές φορές παρά την άγρυπνη επιφυλακή της μάνας το καβαλίκεμα και

εκαβαλίκεμα των φυλακισμένων επαναλαμβάνονταν, δεν έλειπαν δε και οι φέλτοι, οι οποίοι κατάφερναν να καβαλικέψουν και τη μάνα ακόμα. Η δισκινήσια της μάνας στην περίπτωση αυτή συντελούσε στην όχι καλή φρούρηση των φυλακισμένων, οι οποίοι παρά ταύτα υπέμεναν να βαστούν πάνω στην πλάτη και τους ώμους τους παίχτες της άλλης ομάδας, ενώ η μάνα, περίμενε, φορτωμένη και αυτή, πότε θα «κρούσει» κανένας από αυτούς το πόδι του στο έδαφος προκειμένου να τον κλωτσήσει, για να τα φυλάξει επί τέλους η άλλη ομάδα και να αντιστραφούν έτσι οι όροι του παιχνιδιού.

Βοήθ. (1,379).

Φυλλουργάου. Ξεφυλλίζω.

Γραμ. φυλλουργόύσα, φυλλουργήσου, φυλλούργ'σα.

Π.χ. «Σιάματ' καταλαβαίνου τίπουταις απ' αυτό του βιβλίου; Μουνάχα του φυλλουργάου κι γλέπου τσι ζουγραφίές».

Φυλλουριά (η). Λουρίδα, μακρόστενο κομμάτι υφάσματος, σχίσιμο.

Γραμ. οι φυλλουριές.

Π.χ. «Κάτσι καλά, μη σι πιάσου απ' του γιακά κι στουν βγάλου φυλλουριά».

«Μπλέχ'κα στα βάτα κι έγινι φυλλουριά τού πτουδάρι μ'».

Βοήθ. (14)

Φυσουκάλαμο (το). 1. – Καλάμι για το φύσημα της φωτιάς.

2. – Παιχνίδι παιδικό με καλάμι.

Γραμ. τα φυσουκάλαμα.

Π.χ. 1. – «Άμαν πια δεν ανάβ' αυτή η φουτιά όσου κι αν φ'σάου. Δόσι μι απού κει του φυσουκάλαμου μπάκι (=μήπως) την ανάψου».

2. – «Είνι πουλύ χουντρό αυτό του καλάμ' για φυσουκάλαμου».

Εγκυλ. Το φυσοκάλαμο ήταν ένα καλάμι με έναν κόμπο στην άκρη, όπου ανοιγόταν μια τρύπα. Για να παίξει το παιδί έβαζε ένα ρεβίθι ή μπιζέλι ή στιδήποτε άλλο παρόμοιο και φυσούσε από το ανοιχτό άκρο πολύ δυνατά. Νικητής ήταν εκείνος που το έφτανε πιο μακριά ή πετύχαινε το στόχο.

Φώντας (ο). Άλλη έκφραση του ονόματος Ξενοφώντας.

Π.χ. «Σύρι κι φώναξι του Φώντα για νά 'ρθ' να μας βουηθήσ' ένα τρίμα (=λίγο)».

χαβάν(ι) (το). 1. – Μικρό μεταλλικό γουδί. 2. – Εργαλείο για την κοπή καπνού για κάπνισμα.

Γραμ. τα χαβάνια.

Π.χ. 1. – «Δόσι μι λίγου του χαβάν' να στουμπίσου καμπόσου πιπτέρ'».

2. – «Έκουψα στου χαβάν' πουλύ καπνό για νά 'χου ούλουν τουν χειμώνα».

Βοήθ. (13,11)

χαβάν: Για να στουμπίζουν το πιπέρι κλπ.

χαβαλιζέ. Βάζω κάτι στο νού μου, σκέπτομαι επίμονα.

Π.χ. «Έβαν χαβαλιζέ η Κώστας ότ' θα πιθάν' αγλήγουρα. Κι νάτους που πέθανι». **Βοήθ.** (16)

χαβάς (ο). Η ιδιωματική του σημασία είναι: σύνολο κλιματικών συνθηκών και ιδιαίτερα η θερμοκρασία του αέρα.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

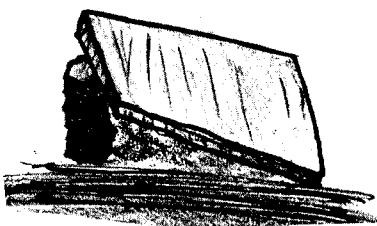
Π.χ. «Απ' του ντάμ' του Γιαννακό κι σιαπέρα αλλάζ' η χαβάς». «Άλλαξ' η χαβάς σήμιρα, έχουμι κρύουν».

χαβούζα (η). Εκτός από τη δεξαμενή νερού, σημαίνει και: τον τρόπο με τον οποίο ρίχνεται η σμάδα (=αμάδα) στο παιδικό παιχνίδι με τις σμάδες, ώστε να παρουσιάζει κενό από κάτω.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Έτο' όπους είνι χαβούζα η σμάδα σ', ιγώ μπουρώ μι μια διπλαρουσιά να στην πιτάξου πέρα μι τη θ'κή μ' τη σμάδα κι να σ' έχου» (=είμαι πιο κοντά στο φίτσιο, είμαι κερδισμένος).

χαβούζα: Η «σμάδα» του σκίτσου ακουμπώντας στο φίτσιο είναι χαβούζα.

χαϊρλίτ(ι)κού (το). Χαρούμενη είδηση (κυρίως για γέννηση μωρου, κλείσιμο αρραβώνων, επιτυχία κλπ.)

Γραμ. τα χαϊρλίτ'κα.

Π.χ. «Έχουμι χαϊρλίτ'κα απόψι. Έδουσάμαν λόγου για τη Βανθία στουν Τέλ».

χαϊρώνου. Ελπίζω, προκόβω.

Γραμ. χαϊρουνα, χαϊρώσου, χαϊρ'σα.

Π.χ. «Αυτό του σπίτ' δε χαϊρ'σι σιρκό πιδί, ούλα πιθαίνουν».

Ετυμολ. Προέρχεται από την τουρική λέξη χαΐρι=προκοπή.

Βοήθ. (1,343), (7).

χαλάσου. Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει και: μαζεύω τις ρόκες από τις καλαμποκιές του χωραφίου.

Γραμ. χαλούσα, χαλάσου, χάλασα.

Π.χ. «Ταχιά θα πάμι να χαλάσουμι του καλαμπόκ' πέρα σ' τοι νιρουφαές».

χαλέβου. Γυρεύω, ψάχνω.

Γραμ. χάλιβα, χαλέψου, χάλιψα.

Π.χ. «Τι χαλεβ' αυτήν η τόπα απάν' στα κιραμίδια;»

«Μι χάλιψις ισύ λίγου μπλουγούρ' κι δε σ' έδουκα;»

χαλέπιτου. Αθλια κατάσταση, χάλια.

Π.χ. «Απού τότις που έχασι τ' άλουγου τ' η Γιώργους είνι χαλέπιτου». **Βοήθ.** (14)

χαλιάς (ο). Περιοχή αγροκτημάτων κάτω από το Μούρκ και γενικότερα πετρώδες έδαφος που δεν κρατάει νερό.

Γραμ. οι Χαλιάδις και τα Χαλιάδια.

Π.χ. «Είνι κιρός πια να πάμι να σπείρουμι τοι χαλιάδις».

χάλκα (η). Το πράσινο χρώμα που παίρνουν τα χάλκινα οικιακά σκεύη, όταν είναι αγάνωτα (είναι το οξείδιο του χαλκού).

Γραμ. οι χάλκις.

Π.χ. «Να δώσουμι για γάνουμα του χαλκουματένιου μπακράτο' γιατ' έχ' χάλκα κι θα πάθουμι τίπουτας».

Βοήθ. (16)

χαλκουγ(ου)ρούνα (η). Μαύρο πουλί σαν καλιακούδι με πρασινωπά φτερά.

Γραμ. οι χαλκουγ'ρούνις.

Π.χ. «Σήμιρα, πέρα στου Δαφ'κό, σκότουσα νια χαλκουγ'ρούνα».

Βοήθ. (16)

χαμένους (ο). Ο μήνας Νοέμβριος.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ν' αρχινήσ' πρώτα η Χαμένους κι να δείς κουντότιρα (=αργότερα) τι χιόν' έχ' να ρίξ' η Θιός».

Εγκυκλ. Το όνομα Χαμένος οφείλεται στο γεγονός ότι κατά την περίοδό του η μέρα μικραίνει και «χάνεται» κατά κάποιον τρόπο.

Βοήθ. (1,384)

χάμ(ι)σου (το). Πουκάμισο.

Γραμ. τα χάμ'σα.

Π.χ. «Φέρι μι του χάμ'σου που δεν έχ' γιακά για να φουρέσου σήμιρα».

χαρχούιας (ο). Επιπόλαιος, μειωμένης νοημοσύνης άνθρωπος.

Γραμ. οι χαρχούιδις.

Π.χ. «Τέθοιους χαρχούιας απ' είνι πώς να μπουρέσ' να πάρ' του καλύτιρου».

Βοήθ. (14)

χαντακουμένους -η -ου. Εκτός από τη γνωστή έννοια σημαίνει (μεταφορικά) και: δυστυχισμένος, αξιολύπητος.

Γραμ. οι χαντακουμέν' -ις -α.

Π.χ. «Φάι χαντακουμέν', φάι, ντιπ ξινηστ' κουμένους είσι».

χαραφ(ι)τζής (ο). Αυτός που χαραμίζει, ξοδεύει άσκοπα.

Γραμ. οι χαραφ' τζήδις.

Π.χ. «Τουν άφ' σι η πατέρας τ' τρανή πιριουσία, αλλά για νά 'νι χαραφ' τζής, ατήρα πώς κατάντ' σι».

Βοήθ. (16)

χαρέπ(ι) (το). Άνθρωπος με ελάχιστες δυνάμεις.

Γραμ. τα χαρέπια.

Π.χ. «Είμι ντιπ χαρέπ' απ' την πείνα κι τ' απόσταμα».

Βοήθ. (16)

χαρλιάφτ(η)ς (ο). Άνδρας χωρίς εκτίμηση.

Γραμ. οι χαρλιάφτ' δις.

Π.χ. «Τέθοιους χαρλιάφτ' σι είσι τι προυκουπή να πιριμένου να θκιάεις».

Βοήθ. (15)

χάσ(η) (η). Η περίοδος της νέας Σελήνης (οπότε η Σελήνη χάνεται).

Π.χ. «Αρά δεν ξέρ' σι ότι τώρα είμαστι στη χάσ(η), κι δε μπουρείς να δεις τη νύχτα όξου ούδι του δάχλου σ' (ούτε το δάχτυλό σου);»

«Στη χάσ' κι στη γιόμ' σ' (=αραιά) απ' έρχισι ισύ κάτ' θα βρούμι να σι δώκουμι να φας».

χασαπάς (ο). Πόλη, οικονομικό κέντρο.

Γραμ. οι χασαπάδις.

Π.χ. --Πού τιριάζιτι (=ετοιμάζεται) να πααίν' η πατέρας, μάνο;

--Στου χασαπά να σι φέρ' καλούδια».

Βοήθ. (14)

χασεύ(ει). Βρίσκεται στη χάση (το φεγγάρι), βρίσκεται σε περίοδο προς τη νέα Σελήνη.

Γραμ. χάσιυ, χασέψ', χάσιψι.

Π.χ. «Άμα χασέψ' του φιγγάρ' μπουρούμι να πάμι να κλαδέψουμι τ' αμπέλια. Τώρα είνι στη γιόμ' σ'».

χάσκα (η). Οικογενειακό παιχνίδι.

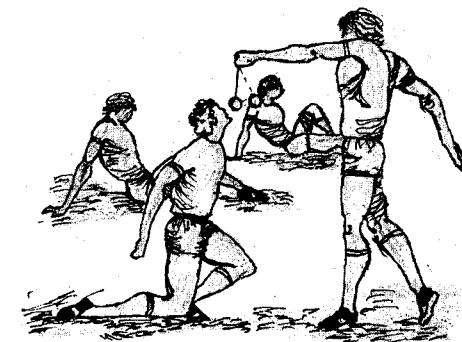
Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Ιλάτι τώρα πιδιά να παίξουμι τη χάσκα».

Εγκυλ. Το παιχνίδι της χάσκας παίζεται ως εξής: Καθαρίζουν πρώτα ένα βρασμένο οφήχτο αυγό και το δένουν με ένα σχοινάκι. Υστερα σχηματίζουν κύκλο και ανοίγουν όλοι τα στόματα για να πιάσουν το αυγό, το οποίο κουνάει ένας πότε στο στόμα του ενός και πότε στο στόμα του άλλου. Επειδή δε δεν καταφέρνουν να το πιάσουν γελούν, «χάσκουν» δηλ., και γιαυτό το παιχνίδι έχει το όνομα χάσκα.

Το παιχνίδι αυτό παιζόταν παλιότερα στις αρχές του αιώνα μας, όταν το βράδυ της αποκριάς συγκεντρώνονταν στο σπίτι του μεγαλύτερου και συνέτρωγαν από τα φαγητά που είχαν φέρει μαζί τους.

Βοήθ. (1,392)

χάσκα: παιχνίδι.

χασκάου. Γελώ επιδεικτικά, προκλητικά.

Γραμ. χασκούσα και χάσκαγα, χασκήσου, χάσκ' σα.

Π.χ. «Τι χασκάς έτο' σα χάχας; Αν δε σ' αρέσουν αυτά που λέου, πάρι δρόμου κι φεύγα».

χατίλια (τα). Το εσωτερικό μέρος της σκεπής των σπιτιών.

Π.χ. «Κάτσι ν' αφουγκραστείς λίγου τα πουντίκια που πιρπατάν απόν' στα χατίλια».

χαύδα. Ο τρόπος που κάθεται ένας με ανοιχτά τα σκέλη.

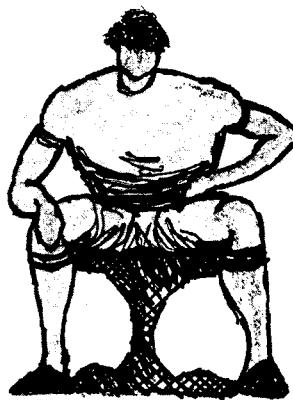
Π.χ. «Μη γκάθισι χαύδα στη φουτιά, θα παρδαλύνουν τα μπούτια σ'».

χαφταγγούρας (ο). Επιπόλαιος, μειωμένης αποδόσεως και νοημοσύνης άνθρωπος.

Γραμ. οι χαφταγγούρ' δις.

Π.χ. «Αυτόν του χαφταγγούρα έβαλις να σι κάν' δ' λειά; Σώθ' κις».

Βοήθ. (14)

χαύδα: Ο τρόπος που κάθεται κάποιος με ανοιχτά τα σκέλη.

χάχαλου. Μπόλικο, πολύ.

Π.χ. «--Σας ήφιρα κι λίγα κυδώνια απ' τ' αμπέλι μ' να φκιάσιτι κυδουνάτου.

--Ιί έφκιασαν χάχαλου φέτους απού τέτοια κι οι θ'κές μας οι κυδουνιές».

Βοήθ. (11)

χαχαρέτ(ι) (το). Χαρά, αστεϊσμός, χαρούμενη συζήτηση.

Γραμ. τα χαχαρέτια.

Π.χ. «Τι χαχαρέτια είν' αυτά; Αυγά σας τηγανίζουν;»

Ετυμολ. Είναι ηχοποιημένη λέξη από το χα - χα.

Βοήθ. (14)

χινόπουρου (το). Φθινόπωρο.

Π.χ. «Πέρα του χινόπουρου θα ξαναπιράσουν πάλι οι βλάχ'σις μι τα πρόβατα».

χιουντάκ(ι) (το). Είδος πουλιού που παρουσιάζεται το χειμώνα με τα χίονια.

Γραμ. τα χιουντάκια.

Π.χ. «Θέλου να στήσου τη μπάτα (πάτα=παγίδα) στου γκή-που απάν' στου χιόν' για να πιάσου κάν'να (=κανένα) χιουντάκ'».

χιράμ(ι) (το). Είδος κλινοσκεπάσματος, χράμι, ντόπιο μάλλινο χοντρό ύφασμα με κρόσσια.

Π.χ. «Δόσι μι κι αυτό του χιράμ' να τ' απλώσου λίγου στουν Ήλιου να ηλιαστεί».

χιριά (η). Όσο μπορεί να πιάσει κανείς με το χέρι του.

Γραμ. οι χιριές.

Π.χ. «Δόσι μι νια χιριά ακόμα για ν' απουσώσου του διμάτ'».

Βοήθ. (14)

χιρόβουλου (το). Μάτσο, δέσμη από όμοια πράγματα, όσα πιάνει το χέρι.

Γραμ. τα χιρόβουλα.

Π.χ. «Μάσι (=μάζεψε) καναδυό χιρόβουλα άνιθου κι μακιδουνίσ' κι φέρ'τα στην κουζίνα».

Παροιμία: «Κι 'γώ κακό χιρόβουλου κι συ κακό διμάτ'», (δηλ. κι εγώ έχω χάλια αλλά και συ είσαι ακόμα χειρότερα).

Βοήθ. (1,286)

χιρόλιμους (ο). 1. – Χαρακτηρισμός που λέγεται για εκείνον που υποφέρει από κακή του ενέργεια. 2. – Περιττώματα γάτας (κυρίως).

Γραμ. Δεν έχει πληθυντικό.

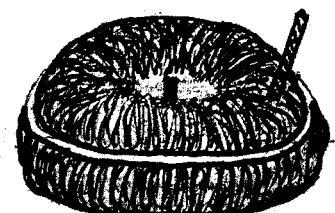
Π.χ. 1. – «Τουν έφαγις του χιρόλιμου αυτού στη σ'κιά που σ' έχου διμένου, απ' να γέν'ς ξίκ' μι του γουμάρ' σ'».

2. – «Γύρ'σι η καρδιά μ' απ' αυτό του γατσούδ' που πήγι κι έβγαλι του χιρόλιμου τ' κάτ' απ' του κριββάτ'».

χιρόμπλα (τα). Χερόμυλος που χρησιμοποιούνταν κυρίως για το μπλουγούρι.

Π.χ. «Πάου να κόψου μπλουγούρ' μι τα χιρόμπλα τοι Πηνιλιάς»..

Εγκυλ. Τα χιρόμπλα, ήταν δυο κυκλικές πέτρες, μεγάλες στο μέγεθος ώστε δύσκολα να σηκώνεται η καθεμιά από ένα άτομο, που είχαν σε επαφή τις δυο επίπεδες επιφάνειές τους. Τοποθετούνταν στο πάτωμα, έτσι ώστε η από κάτω να μένει ακίνητη έχοντας έναν άξονα στο κέντρο της συνήθως ξύλινο, και η άλλη να περιστρέφεται ελεύθερα πάνω στην πρώτη και γύρω από τον άξονά της. Στη μεγάλη τρύπα που είχε στο κέντρο της τοποθετούνταν το σιτάρι, το οποίο με την περιστροφή της χώνονταν ανάμεσα στις πέτρες και τρίβονταν, για να βγεί έτοι με το μπλουγούρι και να μαζευτεί περιφερειακά στην πετσέτα.

χιρόμπλα: Για να προετοιμάζουν το μπλουγούρι.

χιρότ(ι) (το). Γάντι πρόχειρο.

Γραμ. τα χιρότια.

Π.χ. «Βόλι κι τα χιρότια για να μην χαλάεις τα χέρια σ' απ' τ' αγάνια».

Βοήθ. (13,12)

χιρουλάβα (η). Χερολαβή.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Του ξύλινου τ' αλέτρ' έχ' νια χιρουλάβα, ινώ του σιδερένιου έχ' δυο».

χιρουλιά (η). Όσο πιάνει το χέρι.

Γραμ. οι χιρουλιές.

Π.χ. «Δόσι μι γιέμ νια χιρουλιά φτιό να μπιτίσου τ' αυλάκ'».

χιρουλιά (η). Πήλινο αγγείο με ένα χερούλι προσαρμοσμένο στο στόμιό του.

Γραμ. οι χιρουλιές.

Π.χ. «Η θ'κή μας η χιρουλιά παίρν' του φαΐ απού ούλ' τη φαμιλιά».

Βοήθ. (6,30)

χλαμαδιά (η). Η γυναίκα που διαβάλλει, μεταδίδοντας διαφορετικά τις ειδήσεις, κουτσομπόλα.

Γραμ. οι χλαμαδιές.

Π.χ. «--Ποιά τού πι πάλι αυτό του μαναφούκ' (=συκοφαντία);

--Ποιά άλλ'; Ικείν' η χλαμαδιά η Κατέρου».

Βοήθ. (14)

χλαμπάτσα (η). Αρρώστια των ζώων κατά την οποία κλείνει ο λαιμός.

Γραμ. οι χλαμπάτσις.

Π.χ. «Σέρνιτι χλαμπάτσα στα πρόβατα, ατήρα μη γκουλήσ' κι του θ'κό στου κουπάδ'».

Βοήθ. (14)

χλιαίνου. Ζεστάινω λίγο, ώστε να γίνει χλιαρό.

Γραμ. χλίνα, χλιάνου, χλίανα.

Στην παθητική φωνή συναντάται πάντα στο τρίτο πρόσωπο:

Χλιαίνιτι, χλιαίνουνταν, χλιαθεί, χλιάθ'κι.

Π.χ. «Έλα μάνα χλιάθ'κι του νιρό στη φουτιά, τι θέλ'ς να μαειρέψεψ».

χλιάρας (ο). Μπουνταλάς, αχαίρευτος.

Γραμ. οι χλιάρ'δις.

Π.χ. «Άρά Γιώργου, ντιπι χλιάρας είσι, δε γκαταλαβαίν'ς να στρίψ'σ απού δώια στουν καλό του δρόμου;»

χλιάρ(ι) (το). Κουτάλι.

Γραμ. τα χλιάρια.

Π.χ. «Δόσι μι του ξύλινου του χλιάρ' ιμένα για να ρουφήξου τουν τραχανά, σαν παππούς απ' είμι».

χλιαριά (η). Κουταλιά.

Γραμ. κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάρι κι συ να ρουφήξ'ς καναδυό χλιαριές απ' τουν τραχανά για να ζισταθείς καμπόσου».

χλιαρίζου. Τρώγω με το κουτάλι.

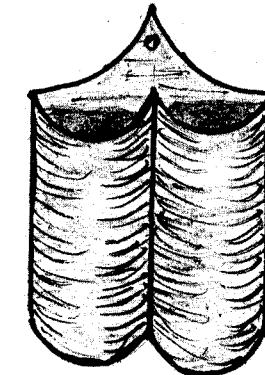
Γραμ. χλιάρ'ζα, χλιαρίσου, χλιάρ'σα.

Π.χ. «Όσου να χλιαρίεις ισύ τη σκουρδαλιά, πιρνάου ιγώ καμπόσις σακουράφις καπνό».

χλιαρουλόγους (ο). Ξύλινη θήκη για τα κουτάλια κλπ.

Γραμ. οι χλιαρουλόγι.

Π.χ. «Σύρι να μι φέρ'ς μια πιρούλα απ' του χλιαρουλόγου».

χλιαρουλόγους: Για να τοποθετούν τα κουτάλια, πηρούνια κλπ.

χλιάρ(ι)σμα (το). Η πράξη του να τρώει κανείς με το κουτάλι.

Γραμ. τα χλιαρίσματα.

Π.χ. «Άμα αρχινήσ' η Παμεινώντας του χλιάρ'σμα, πάει μπίτ'σι του φαΐ».

χλιμάρα (η). Θλίψη.

Γραμ. οι χλιμάρις.

Π.χ. «Πήρις τρανή χλιμάρα αγιέμ Ιππουκράτ' μι του πιδί απ' έχασις».

Ετυμολ. Προέρχεται από το θλίβομαι - χλίβουμι - χλιμάρα.

χλιμπόνα (η). Κιτρινίλα, φιλασθένεια.

Γραμ. οι χλιμπόνις.

Π.χ. «Ποιός σι ακούει ισένα αρά χλιμπόνα όσου κι αν φουνάεις;»

Βοήθ. (14)

χλιμπουνιάρ(η)ς (ο). Αρρωστιάρης, κακορίζικος.

Γραμ. οι χλιμπουνιάρ'δις.

Π.χ. «Πουλύ χλιμπουνιάρ'ς είνι αυτός η Θιουδόης, πάλι κρι-

βατουμένους σήμιρα».

Βοήθ. (14)

χ(ου)νέρ(ι) (το). Πάθημα, εξαπάτηση, νίλα.

Γραμ. τα χ'νέρια.

Π.χ. «Τέτοιου χ'νέρ' δεν έλιγα να πάθου πουτές στη ζουή μ'».

Ετυμολ. Είναι τούρκικη λέξη.

Βοήθ. (7), (10,99)

χουιάζου. Φωνάζω δυνατά, κραυγάζω.

Γραμ. χούιαζα, χουιάξου, χούιαξα,

χουιάζουμι, χουιάζουμαν, χουιαστώ, χουιάσ' κα.

Π.χ. «Ανέφκα στου μπαλκόν', χούιαξα, χούιαξα, π'θινά ν' ακούσ' η Λάμπρης απ' τη Δισκαριά».

χουιάστρα (η). Τηλεβόας, δυνατή φωνή.

Γραμ. οι χουιάστρις.

Π.χ. «Βάλι μια χουιάστρα σι κείνα τα σκλουπιάσματα απ' ανέφκαν (=ανέβηκαν) στη γκουρτζιά κι ρήμαξαν τα γκόρτζα».

χουλιάζου. Ανησυχώ πολύ, αδημονώ, στενοχωριέμαι.

Γραμ. χόλιαζα, χουλιάσου, χόλιασα.

Π.χ. «Έρριξι πουλύ χιόν' κι χόλιαζα μην απουμείνιτι στου δρόμου κι σας φάν' τα όρνια».

χούν(η) (η). Φωτιά με θερμαντική δύναμη.

Γραμ. οι χούνις.

Π.χ. «Α, πουλύ σας ζ'λεύου, έχιτι χούν' φουτιά ισείς στου τζιάκ' κι δε σας πιρουνιάζ' του κρύου».

Βοήθ. (14)

Χουρχούρα (η). Τοπωνύμιο περιοχής στα ντάμια με ομώνυμη βρύση.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Πάου στη Χουρχούρα να γιουμίσου τη φ'τσέλα».

Εγκυλ. Το όνομα της βρύσης αυτής είναι ονοματοποιημένη λέξη που προέρχεται από το «χουρ-χουρ», χαρακτηριστικό θόρυβο που έκανε το νερό της πηγής, πριν ακόμα καταστευαστεί η βρύση.

χουσμέτ(ι) (το). Μικροδουλειά, δουλειά της κουζίνας (κυρίως).

Γραμ. τα χουσμέτια.

Π.χ. «Άπειρα χουσμέτια μ' έκανις σήμιρα μαρ' δυχατέρα, μπράβου σ'».

χουσμικιάρ(η)ς (ο). Εκείνος που κάνει χουσμέτια, υπηρέτης.

Γραμ. οι χουσμικιάρ'δις.

Π.χ. «Είνι καλός χουσμικιάρ'ς αυτός η Γιώργους, θα βγάλ' καλά πέρα του γάμου».

Βοήθ. (13,13)

χουσμιτεύου. Κάνω χουσμέτια.

Γραμ. Χουσμέτια, χουσμιτέψου, χουσμέτιψα.

Π.χ. «Λίγου να πάρου νιρό απ' τη βρύσ', λίγου να χουσμιτέψου, πέρασι η ώρα δίχους να του καταλάβου».

χούφταλου (το). Ερείπιο σωματικά (κυρίως για γέρους).

Γραμ. τα χούφταλα.

Π.χ. «Μη λες ότ' είνι καλά. Ένα χούφταλου κατάντ'σι η παπτούς μ'».

Βοήθ. (14)

χουχλάζ(ει). Βράζει, κοχλάζει.

Γραμ. (μόνο στο τρίτο πρόσωπο). Χούχλαζι, χουχλάξι, χούχλαξι.

Π.χ. «Έβαλα νιρό να χουχλάξι για να φκιάσουμι αρινστά για απόψι».

χουχλάκα (η). Μεγάλη πέτρα.

Γραμ. Κλίνεται ομαλά.

Π.χ. «Αυτό του γλέντ' μας του σταμάτ'σαν κατ' χουχλάκις που ομόλ'σι η Μαστρουβασίλινα».

Βοήθ. (9,18,2)

χούχλους (ο). Βράσιμο.

Γραμ. Δεν έχει πληθ.

Π.χ. «Καρτιράου να πάρ' ένα χούχλου του νιρό κι ύστιρα να ρίξου τουν τραχανά για να βράσ».

χουχουλιάζου. Ζεσταίνω με τα χνώτα μου τα χέρια, κάνοντας χουχού.

Γραμ. Χουχούλιαζα, χουχουλιάξου, χουχούλιαξα.

Π.χ. «Πάγουσαν τα χέρια σ'. Χουχούλιαξ' τα καμπόσου μπάκι ζισταθούν».

χράσπα (η). Άνοιγμα, σχισμή.

Γραμ. οι χράσπις.

Π.χ. «Είνι ουλόκληρ' χράσπα αυτή, δεν κλείν' μι μπάλουμα».

Βοήθ. (14)

χρυσίβουλους (ο). Θρασύβουλος.

Π.χ. «Τά 'μαθι τσιάτ-πατ τα μαθήματα τ' η Χρυσίβουλους για ταχιά, κι πήγι τώρα να παιξ».

Βοήθ. (14)

χρυσός (ο). Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και: το λεπτό χρυσοκίτρινο χορτάρι που απλώνει πολύ και περιτυλίγει τον καπνό και τα σπαρτά γενικότερα.

Γραμ. Χωρίς πληθυντικό.

Π.χ. «Το 'πνιξι του χρυσό ιδώια του γκαπνό. Θέλου να κά-

του να του γεικαθαρίσου».

χτυπάου. Εκτός από τις γνωστές έννοιες σημαίνει και:

1. – Ανακατεύω ζωηρά το γάλα.
2. – Ξεκινώ τα ζώα για την αγέλη.

Π.χ. 1. – «Πρέπ’ να χτυπήεις πουλύ του γάλα για να βγεί του βούτυρου».

2. – «Γιώργου χτύπα τα γίδια στη γιδουβίτσα».

ψαλίθρα (η). 1. – Ερπετό με δυο κεραίες μπροστά σαν ψαλίδα.

2. – Είδος χόρτου για πίτα.

Γραμ. Οι ψαλίθρις.

Π.χ. 1. – «Έχ’ νια ψαλίθρα αυτούια, ατήρα μη σι τοιμπήσ’».

2. – «Έμασσα κι καμπόσις ψαλίθρις για την πίτα που βρήκα στου παλιάμπιλου».

ψανός -ή -ό. Αυτός που τρίβεται εύκολα, αδύνατος.

Γραμ. οι ψανοί, -ές -ά.

Π.χ. «Γέρασις παππού, έχ’ς ψανά δόντια κι σι πέφτουν».

Βοήθ. (16)

ψαχουλιάρ(η)ς -α -κου. Αυτός που ψαχουλεύει, που ψάχνει επίμονα.

Γραμ. οι ψαχουλιάρδις -ις -κα.

Π.χ. «Έχουν κατ’ ψαχουλιάρ’κα πιδιά ιγώ, όπ’ να του καϋπώσου (=κρύψω) του γλυκό θα του βρούν κι δε θ’ αφήκουν ντιπ».

ψήστ(η)ς (ο). Συσκευή της κουζίνας για το ψήσιμο του καφέ.

Γραμ. οι ψήστις.

Π.χ. «Μαρή Γιαννούλα ναμ λίγου τουν ψήστ’ να φκιάξου κριθαρουκαφέ κι θα στουν δόκου ματαπάλι σι νια (=μια) ώρα».

Εγκυλ. Ο ψήστης χρησιμοποιούνταν πολύ από τους Καναλιώτες για την παρασκευή του καφέ τους, κυρίως από σπιρόους του καφέ που αγόραζαν. Σε περιόδους όμως ανέχειας χρησιμοποιούσαν και τους σπιρόους του κριθαριού για τον κριθαροκαφέ, ή τους σπιρόους του ρεβιθιού για τον ρεβιθοκαφέ. Και οι δυό αυτοί καφέδες δεν είχαν βέβαια τη γεύση και τις ιδιότητες του γνήσιου καφέ, οπωσδήποτε όμως «ξεγελούσαν» τους Καναλιώτες που είχαν την εντύπωση ότι πίνουν το γνήσιο καφέ και «ξιαντρόπιαζαν» τις νοικοκυρές που δεν τον διέθεταν στην κουζίνα τους.

ψήστης: Για το ψήσιμο του καφέ.

ψι. Λέξη που επαναλαμβανόμενη καλεί τη γάτα.

Π.χ. «Ψι-ψι-ψι, έλα να φας του κουψίδι».

ψίδια. Βλ. μπσίδια.

ψιχανιάζου. Αρχίζω να στεγνώνω.

Γραμ. ψιχάνιαζα, ψιχανιάσου, ψιχάνιασα.

Π.χ. «Σύρι ψηλά στην προυσηλιακή την κάμαρ’ να δεις αν ψιχάνιασι η τραχανάς για νά ’ρθου να τουν πιράσου;»

Βοήθ. (14)

ψουμουλίμα (η). Έλλειψη ψωμιού, πείνα, λαιμαργία.

Γραμ. οι ψουμουλίμις.

Π.χ. «Έι τι τρώτι έτσ’, ψουμουλίμα σας έπιασι;»

Βοήθ. (16)

**ΚΑΝΑΛΙΩΤΙΚΗ ΠΡΟΦΟΡΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ**

**(Περιέχει τις σπουδαιότερες - αντιπροσωπευτικές λέξεις με την
ιδιωματική τους προφορά)**

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
	-A-		
αβάρετος	αβάρ'τους	αδελφάκι	αδιρφάκ'
αβγοκόβω	αβγουκόβου	αδέξιος	άδιξιος
αβγοκουλούρι	αβγουκ'λούρ'	αδερφομοίρι	αδιρφουμοίρ'
αβγολέμονο	αβγουλέμουνον	αδούλευτος	αδούλιυτους
αβιλος	άβουλους	αεροδρόμιο	αίρουσδρόμιον
αγαθιάρης	αγαθιάρ'	αετονύχης	αϊτουνύχ'
Αγαμέμνονας	Γραμένους	αετοφωλιά	αϊτουφουλιά
αγάνι	αγάν'	αθεόφιβος	αθιόφουβονς
αγάνωτος	αγάνουντους	αθηλύκωτος	αθ'λύκουτους
αγάπη	αγάπτ'	αιχμάλωτος	ιχμάλουτους
αγγείο	αγγείό	αικάλεστος	ακάλιστους
άγγελος	άγγιλους	ακάμωτος	ακάμουτους
αγγούρι	αγγούρ'	ακέραιος	ακέριους
αγγουριά	αγγ'ριά	άκεφος	άκιφους
αγέλη	αγέλ'	ακρόπολη	ακρόπουλ'
αγέρωχος	αγέρουχους	αλάβωτος	αλάβουτους
αγίνωτος	αγένουντους	αλάτισμα	αλάτ'σμα
αγκωνάρι	αγκουνάρ'	αλατόνερο	αλατόνιρου
άγνωστος	άγνουντους	αλεπού	αλ'πού
αγοράζω	αγουράζου	άλεστος	άλιστους
αγοροκόριτσο	αγουρουκόρ'τουν	αλευρόμυλος	αλιυρόμυλους
αγουρίδα	αγ'ρίδα	αλευρώνω	αλιυρώνου
αγουρωπός	αγ'ρουπός	αλήτης	αλήτ'
αγριελιά	αγριλιά	αλλήθωρος	αλλήθουρους
αγριογούρουνο	αγριουγ'ρούν'	αλωνάκι	αλουνάκ'
αγριοκάτικο	αγριουκάτο'κου	αμελέτητος	αμιλέτητους
αγριόσκυλο	αγριόσκ'λου	αναθεματίζω	αναθιματίζου
αγρότης	αγρότς	ανάποδος	ανάπουτους

Προφορά			
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
άναφτος	άναβους	από πού;	απούθι;
ανεβάζω	ανιβάζου	απορρίχω	απουρρίχουν
ανέβηκε	ανέφ'κι	αποσπόρι	απουσπόρ'
ανεμοδέρνω	ανιμουδέρνου	αποσταίνω	απουσταίνουν
ανεμοζάλη	ανιμουζάλ'	αποστάτης	απουστάτ'
άνεμος	άνιμους	απόστολος	απόστολους
ανεπρόκοπος	ανιπρόκουπους	απούλητος	απούλ'τους
άνεργος	άνιργους	αποφάγη	απουφάι
ανέρωτος	ανέρουτους	αποφασίζω	απουφασίζουν
ανήξερος	ανήξιρους	άπρεπος	απριπτους
ανηφορικός	ανηφουρ'κός	απύρετος	απύριτους
ανθοπάλης	ανθουπάλ'	αργοπορώ	αργουπουράου
ανθοτύρι	ανθουτύρ'	αργόσχολος	αργόσχουλους
ανθρωπάκι	ανθρουπάκ'	αρετσίνωτος	αριτσίνουτούς
άνθρωπος	άνθρουπους	αρρωστιάρης	αρρουστιάρ'
ανοίγω	ανοιώ	αρσενικός	σιρκός
ανοιχτομάτης	ανοιχτουμάτ'	αρχονταρίκι	αρχουνταρίκ'
'Ανοιξη	'Αγ'ξι	αρχίζω	αρχιάνου
άνοιξα	άγ'ξα	ασβέστωμα	ασβέστουμα
άνοστος	άνουστους	ασβεστώνω	ασβιστώνου
άντε	άντι, άτι	ασιδέρωτος	ασιδέρουτους
αντίδωρο	αντίδουρου	άσκοπος	άσκουπους
αντιμέτωπος	αντιμέτουπους	αστρομάλλης	αστρουμάλ'
αντιφέγγω	αντιφέγγου	αστραποβιολώ	αστραπουβολάου
αξερίζωτος	αξιρίζουτους	αστροπελέκι	αστρουπιλέ'
αξύριστος	αξύργους	αστροφεγγιά	αστρουφιγγιά
άστπλος	άσυπλους	άστρωτος	άστρουτους
απάλιωτος	απάλιουτους	ασφυξιογόνος	ασφυξιογόνους
απάνεμος	απάνιμους	άσωτος	άσουτους
απάντρευτος	απάντριυτους	άτοκος	άτουκους
απετάλωτος	απιτάλουτους	άτομο	άτουμουν
απόβροχο	απόβριχου	ατσάλι	ατσάλ'
αποθήκη	απουθήκ'	αυτοκτονία	αυτουκτονία
από εκεί	απουκείθι	αυτού δα	αυτούια
αποκόβω	απουκόβου	αυτόφωρο	αυτόφουρου
απόλυση	απόλυσ'	αφάσικιωτος	αφάσικιουτους
απολυσιά	απουλ'σιά	άφησα	άφ'σα, άφ'κα
απόμερος	απόμιρους	άφησε	άσι
απόνετος	απόνιτους	άφησε με	άσι μι
αποπαίδι	απουπαίδ'	άφησέ τον	άστον

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
άφοβος	άφουβος	γεμάτος	γιουμάτους
αφρός	αφριά	γεμίζω	γιουμίζου
σχαλίνωτος	σχαλίνουτους	γέμισμα	γιόμ'σμα
αχρέωτος	αχρέουτους	γεννοβιόλω	γιννουβουλάου
-Β-		γεροντοκόρη	γιρουντουκόρ'
βάζω	βάζου	γεφύρι	γιουφύρ'
βαθμολόγιο	βαθμουλόγιου	γιέμ μου	αγιέ μ'
βαθμοφόρος	βαθμουφόρους	γινάτι	ινάτ'
βακούφι	βακούφ'	γίνομαι	γένουμι
βαμβάκι	μπαμπάκ'	γκάρισμα	γκάρ'σμα
βαρελίσιος	βαριλίσιους	γκλίτσα	αγκλίτσα, κλούτσα
βαρκάρης	βαρκάρ'ς	γλυκοαίματος	γλυκουαίματους
βασιλόπιτα	βασιλόπ'τα	γομάρι	γουμάρ'
βασκαίνω	μασκαίνου	γοργόφτερος	γουργόφτιρους
βδέλλα	αβδέλλα	γούρουνι	γ'ρούν'
βιβλιοθήκη	βιβλιουθήκ'	γουρουνίσιος	γ'ρουνίσιους
βιβλιοπώλης	βιβλιουπώλ'	γουρουνοτασάρουχα	γουρ'νουτασάρ'χα
βιογράφος	βιουγράφους	γρασίδι	γρασίδ'
βιτσέλα	β'τσέλα, φ'τσέλα	γρήγορα	αγλήγουρα
βλάμης	βλάμ'	γρυλίζω	γουρλίζου
βλέπω	γλέπου	γυναικωνίτης	γυνικουνίτ'
βολεύω	βουλεύου	γύρισμα	γύρ'σμα
βοσκοτόπι	βουσκοτόπ'	γυρολόγος	γυρουλόγους
βοτάνι	βουτάν'	γύφτισσα	γύφτ'σσα
βουβάλα	βάλα	γωνιά	γουνιά
βουβάλι	βάλ'	-Δ-	
βουιζω	βάζου	δακτυλίδι	δαχ'λίδ'
βουλιάζω	β'λιάζου	δάκτυλο	δάχ'λου
βουνέσι	β'νέσ'	δαμάλι	δαμάλ'
βουνοκορφή	βουνουκουρφή	δαντέλλα	ταντέλλα
βουνοπλαγιά	βουνουπλαϊά	δασολόγος	δασουλόγους
βρομοδουλειά	βρουμουδ'λειά	δεκάλογος	δεκάλουγοντος
βρομόσκυλο	βρουμόσκ'λου	δεκάρικο	δικάρ'κου
βυζαίνω	β'ζάνου	δεματιάζω	διματιάζου
βυζί	β'ζι	δεσμώτης	δισμώτ'
βυτίνα	β'τίνα, φ'τίνα	δεσπότης	δισπότ'
-Γ-		δεύτερος	δεύτιρους
γαλανομάτης	γαλανουμάτ'		

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
δεφτέρι	διφτέρ'	εμποδίζω	αμπουδάου
διαβάτης	διαβάτ'	έμπορος	έμπουρας
διαβολιά	διασυλιά	έμπυο	όμπυου
διαιρέτης	διιρέτ'	ένδοξος	ένδουξονς
διακονιάρης	διακουνιάρ'	ένοπλος	ένουπλους
διαλέγω	διαλέου	ένορκος	ένουρκους
διανυκτερεύω	διανυκτιρεύου	έντομο	έντουμου
δικαιοσύνη	δικιουσύν'	εξάχρονος	ιξάχρουνους
δίκλωνος	δίκλουνους	εξογκώνω	ιξουγκώνου
δικολάβος	δικουλάβους	εξομοίωση	ιξουμοίουσ'
δίκοπος	δίκουπους	έξω	όξου
δικός μου	θ'κός μ'	επανόρθωση	ιπανόρθουμο'
δικούλι	θ'κούλ'	έπαινος	παίνια
διορίζω	διουρίζου	έπαινώ	πινεύου
δίπορτος	δίπουρτους	επιλόγος	ιπίλουγους
δισάκι	τσάκ'	επισκοπος	ιπίσκουπους
δισέγγονος	δισέγγουνους	επιτηρεύομαι	ιπτηδιεύφυμι
δίτροχος	δίτρουχους	επιτόπιος	ιππιτόπιους
δουλειά	δ'λειά	επιτροπος	ιπτίρουπους
δρασκελιά	δρασκ'λιά	εργοδότης	ιργουδότ'
δυσόμος	αδυάσμους	έρημος	έρ'μους
δυσάρεστος	δυσάριστους	Εριφύλη	Ριφύλ'
δωμάτιο	δουμάτιου	έρχομαι	έρουμι
δωροδοκία	δουρουδουκία	ερωτώ	ρουτάου
-Ε-		εταζέρα	ταζέρα
ετσι δα	έτσι δα	ετσαΐα	ετσαΐα
Ευγενεία	Ευγενία	Αυγινή	Φικλείδ'
ευκλείδης	ευκλείδης	εύκουλους	εύκουλουμι
εύκολος	εύκολος	εύχομαι	εύχουμι
εδώ δα	ιδώα	εύχομαι	έφισ'
εικόνισμα	κόν'σμα	έφεση	έφοδος
εικονοστάσι	κουνουστάσ'	έφοδος	έφουδους
εικοσάρι	κουσιάρ'	-Ζ-	
εκεί δα	ικεία, κειαϊά	λιόδιντρου	Ζαχαροκάλαμο
εκείνος	ικείνους	λατουρέτσιν'	Ζευγάρωμα
ελαιόδεντρο		αλάφ'	Ζημιά
ελατορετεσίνη		Λέν'	Ζόρικος
ελάφι		Λιπίδου	Ζοριλίκι
Ελένη			Ζουρκός
Ελπίδα			Ζουρ'λίκι'

Προφορά

Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
ζουλάπι	ζ'λάπ'	θρασύβουλος	χρυσίβουλος
ζυγιάζω	ζ'γιάζου	θρεφτάρι	θριφτάρ'
ζουμί	ζ'μι	θυγατέρα	δυχατέρα
ζυγώνω	ζ'γώνου		
ζυμάρι	ζ'μάρ'		
ζυμώνω	ζ'μώνου		
ζυμόξυστρα	ζ'μόξ'στρα		
ζώ	ζηώ	ιδεολόγος	ιδεουλόγους
ζαέμπτορος	ζουέμπουρας	ιδιόμορφος	ιδιόμουρφους
ζωνάρι	ζ'νάρ'	ιδιοτροπία	ιδιουτρουπία
ζωντανός	ζουντανός	ιπποκόμος	ιππουκόμους
		ισιάδι	ισιάδ'
		ισοπεδώνω	ισουπιδώνου

-Ι-

-Η-

ηγούμενος	ηγούμινος
ηθικολόγος	ηθικουλόγους
ηλιοπύρι	λιουπύρ'
ημερολόγιο	ημιρουλόι
ημίχρονο	ημίχρουνου
ηπειρώτης	ηπειρώτ'ς
ήρεμος	ήριμους

-Κ-

-Θ-

θαλασσοδέρνω	θαλασσουδέρνου
θειάφι	κειάφ'
θειαφίζω	κειαφίζου
Θεμιστοκλής	Θιμουστακλής
Θεοδόσης	Θιουδόης
θεολογία	θιουλουγία
θεομάχος	θιουμάχους
θεοπάλαβος	θιουπάλαβους
θέρισμα	θέρ'σμα
θηλειά	θ'λειά
θηλύκι	θ'λύκ'
θηλυκό	θηλ'κό
θηλυκώνω	θ'λυκώνου
θημωνιά	αθημουνιά
θλίβομαι	χλίβουμι
θολώνω	θουλώνου

Κανονική	Καναλιώτικη
κάβουρας	καβούρ'
καΐκι	καΐκ'
κακογράφος	κακουγράφους
κακοκαρδίζω	κακουκαρδίζου
κακότροπος	κακότρουπους
κακότυχος	κακότ'χους
κακοφαίνομαι	κακουφαίνουμι
καλόγερος	καλόριους
καλόγνωμος	καλόγνουμους
καλοθρεμένος	καλουθριμένους
καλοκαίρι	καλουκαίρ'
καλοκαιριάτικος	καλουκιριάτ'κους
καλομαθαίνω	καλουμαθαίνου
καλότυχος	καλότ'χους
καλώ	καλάου ή ακαλάου
καλωσορίζω	καλουσουρίζου
καμιά	κανιά, καμίνια
κανένας	κάν'νας
κάνετε	κανίτι
καπνογόνος	καπνουγόνους
καπνόριζα	καπνορ'ζα
καπνοσάκουλα	καπνουσάκ'λα
καραβοκύρης	καραβουκύρ'
καραγκιοζιλίκι	καραγκιουζ'λίκ'

Προφορά

Κανονική	Καναλιώτικη
καραμπογιά	καραμπουιά
κάρβουνο	κάρ'νου
καρπερός	καρπιρός
καρυδιά	καρυά
κατάκοπος	κατάκουπους
κατάξερος	κατάξιρους
καταστήνωση	κατασκήνουσ'
κατάκοπος	κατάσκουπους
κατάφορτος	κατάφουρτους
κατάχλομος	κατάχλουμους
Κατερίνη	Κατέρου
κατηφορίζω	κατηφουρίζου
κάτουρο	κατούρ'
κατουράω	κατ'ράου
κατοικοκλέφτης	κατσκουκλέφτ'ς
κάτω	καταή
κεντίδι	κιντίδ'
κερδίζω	κιρδάου
κεφάλι	κιφάλ'
κεφαλοτύρι	κιφαλουτύρ'
κεφτεδόχυλο	κιφτιδόξλου
κιμωλία	τιμουλία
κλεφτοφάναρο	κλιφτουφάναρου
κληματόφυλλο	κληματόφ'λου
κοιλιά	κ'λιά
κοιλόπονος	κοιλόπουνους
κοινωνά	κοινουνάου
κόκορας	κόκουτας
κοκαλιάρης	κουκαλιάρ'
κοκαλώνω	κουκαλώνου
κοκκινωπός	κουκκινουπός
κοκορέτσι	κουκουρέτο'
κολλιτσίδα	κουλλ'τοίδα
κολοβός	κουλουφόβός
κολοκυθόπιτα	κουλουκύθόπ'τα
κόνιδα	κόντα
κοντάκι	κουντάκ'
κοντοβράκι	κουντουβράκ'
κοπάδι	κουπάδ'
κοπρόσκυλο	κουπρόσκλου

-Λ-

Κανονική	Καναλιώτικη
κοριτσόπουλο	κουρ'τσόπ'λου
κορόμηλα	κουρόμπλα
κορυφή	κουρ'φή
κορυφάδι	κουρ'φάδ'
κοστολόγιο	κουστούλοι
κοτρόνι	κουτρόν'
κουκουβάγια	κουκουιάβα
κουλούρι	κ'λούρ'
κουνέλι	κ'νέλ'
κουραμπίες	κουραμπιέδα
κουτάβι	κ'τάρ'
κουτάκι	κ'τάκ'
κουτουρού	κουτ'ρού
κουτσαίνω	κ'τσαίνου
κουτσός	κ'τόσ
κούτσουρο	κ'τσούρ'
κουτσούρα	κ'τσούρια
κουφάλα	κ'φάλα
κοχλάζω	χουχλιάζου
κοψίδι	κουψίδ'
κρεατόπιτα	κριατόπ'τα
κρεβατώνω	κριβατώνου
κρεμμύδι	κρουμμύδ'
κριθαράκι	κ'θαράκ'
κριθάρι	κ'θάρ'
κυκλοφορία	κυκλουφορία
κυλάω	γκυλάου
κουλώνου	κουλώνω
κωφάλαλος	κουφάλαλος
κωφός	κ'φός
λαγήνα	λαήνα
λαγήνι	λαήν'
λαδικό	λαδ'κό
λάρισα	λάρ'σα
λελέκι	λιλέκ'
λεπτοκάρι	λιφτουκάρ'
λιοντάρι	λιουντάρ'

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
λογαριάζω	λουγαριάζου	μισάδια	μπ' σίδια
λογιάζω	λουιάζου	μοιρολόγι	μοιριουλόι
λογοδοσία	λουγοδουσία	μοιρολογώ	μοιριουλουγάου
λυκοφωλιά	λυκουφουλιά	μοναστήρι	μουναστήρ'
λωποδύτης	λουπτρούδυτ'ς	μοναχοπαίδι	μουναχουπαίδ'
-Μ-		μονιάζω	μουνιάζου
μαγειρέύω	μαειρέύου	μονοκούκι	μουνουκούκ'
μαγειριό	μαειριό	μοσκοβιόλω	μουσκουβουλάου
μαγιά	μαϊά	μοσχάρι	μπ' σκάρ'
μάζα	αμάζα	Μουζάκι	Μπ' ζάκ'
μαζεύω	μαζώνου	μουλάρι	μπ' λάρ'
μαζέψω	μάσου	μπαγιάτικο	μπαγιάτ' κου
μακελεύω	μακιλεύου	μπεζεβέγκης	μπιζιβέγκ'ς
Ματθαίος	Μαν' θυς	μπερδεύω	μπιρδεύου
μανούάλι	μανάλ'	μπουκιά	μπουκουσιά
μαντηλώνω	μαντ' λώνου	μπουουουλάω	μπουου'λάου
-Ν-			
μαστορεύω	μαστουρεύου	νάρκωση	νάρκουσ'
μασώ	μασάου	νεκροθάφτης	νικρουθάφτ'ς
μαχαιροβγάλτης	μαχιρουβγάλτ'ς	νεότητα	νιότ'
μαχαιρώνω	μαχιρώνου	νερώνω	νιρώνου
μεγάλος	μιγάλους	νίλα	ανίλα
μεδούλι	μιδούλ'	νισάφι	ανσάφ'
μελανιάζω	μιλανιάζου	νιώθω	ινώθου
μελισσοφάγος	μιλισουφάγους	ντελάλης	ντιλάλ'
μεράδι	μιράδ'	ντουλάπι	ντ' λάπ'
μεράκι	μιράκ'	ντρέπομαι	αντρέπουμι
μεσημέρι	μισ' μέρ'	ντροπή	αντροπή
μεσοφόρι	μισουφόρ'	-Ξ-	
μεσοτοίχι	μπ' σουτοίχ'	ξάδελφος	αξάδιρφους
μετάθεση	μιτάθισ'	ξανθομάλλης	ξανθουμάλλ'
μεταφορά	μιταφουρά	ξαποσταίνω	ξιαπουσταίνου
Μετέωρα	Μιτέουρα	μητρόποιος	ξιαρμάτουτους
μηδενίζω	μηδινίζου	νια,	ξιαπλώνω
μητρόπολη	μητρόπουλ'	μικρόφωνου	ξιβάφω
μια	μίνια	μικρόφουνου	ξεβουλώνω
μικρόφωνο			
μισός	μπ' σός		

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
ξεγελώ	ξιγιλάου	ξιθ' λύκουτους	-Π-
ξεθηλύκωτος	ξιθ' λύκουτους	παγίδα	παΐδα
ξεκωλώνω	ξικουλώνου	παθολόγος	παθουλόγους
ξεπαγιάζω	ξιπαίζου	παιδαγωγός	πιδαγουγός
ξεροβόρι	ξιρουβόρ'	παιδομάζωμα	πιδουμάζουμα
ξεσαμορώνω	ξισαμαρώνου	παινεύω	πινεύου
ξεσαμάρωτος	ξισαμάρουτους	παινεσιάρης	πινιάρ'
ξεσκέπαστος	ξισκέπαστους	παίνεμα	πιαίνια
ξεσκονιστήρι	ξισκονιστήρ'	παλάμη	απαλάμ'
ξεσκίζου	ξισκάου	παλιόσκυλο	παλιόσκ'λου
ξετοίπωτος	ξιτοίπουτους	παλιοχώραφο	παλιουχώραφου
ξεφέρι	ξιφέρ'	πάμε	πάμι, παμίτι
ξεφυσώ	ξιφ' οάσου	Παναγιώτης	Παναϊώτ'
ξυλάγγουρο	ξιλάγγ'ρου	πανέμορφος	πανέμουρφους
ξυλάλετρο	ξιλάλιτρου	πάνοπλος	πάνουπλος
ξυλοκοπώ	ξιλουκουπάου	πάνω	απάν', απαναθέ
ξύνομαι	ξιώμι	πανηγύρι	παγκύρ'
ξυπόλυτος	ξινόλυτους	παράδοξος	παράδοσος'
-Ο-		παρακεί	παρέκια
οδοντογιατρός	ουδουντουγιατρός	παράλογος	παράλουγους
οικοδόμος	οικουδόμους	παράξενος	παραξίνους
οικόπεδο	οικόπιδου	παραπονιάρης	παραπουνιάρ'
οκτάρω	ουχτάρουρου	παράτονος	παράτουνους
'Ολγα	Όλουγα	πατουλιά	πατ' λιά
όλος	ούλους	πατόφ' λου	πατόφυλλο
ολοφάνερος	ουλουφάνιρους	πατροκτόνος	πατρουκτόνους
ομοιόμορφος	ουμοιόμουρφους	πεζοδρόμιο	πιζουδρόμιου
ομορφαίνω	ουμουρφαίνου	πειράζω	π' ράζου
οπλοφορώ	ουπλουφουράου	Πέμπτη	Πέφτ'
οπωρικά	πουρκά	πεντόβολα	πουντόβουλα
οργώνω	ουργώνου	πεπόνι	πιπόν'
όρεξη	όριξ'	περιβόλι	πιρ' βόλ'
ουρανοξύστης	ουρανουξύστ'	περιγελώ	πιργιλάου
ουρολόγος	ουρουλόγους	περιμένω	πιριμένου
ούτε	ούδι	περίπολος	πιρίπουλος
όταν	όντας	πέρυσι	ιπέρ' σ'
οχλοβοή	ουχλουβουνή	περνάω	πιράου
οχύρωμα	ουχύρουμα	πετιμέζι	πιτ' μέζ'

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
πετραδάκι	πιτραδάκ'	πρωτάρης	προυστάρ'ς
πετσοκόβω	πιτσουκόβου	πρωτοστάλαγμα	προυστουστάλαμα
πηγάδι	πηγιάδ'	πυροβόλο	πυρουβόλου
πηγαίνω	πααίνου	πωλώ	π'λιώ ή π'λάσου
πηδώ	αμπδάσου		
πήδημα	αμπήδαμα		
Πηνελόπη	Πηνιλιά		
πιθαμή	π'θαμή	ραδίκι	ραδίκ'
πιθάρι	πλιθάρ'	ραδιόφωνο	ραδιόφουνου
πικρόχολος	πικρόχουλους	ρακοπότηρο	ρακουπότηρου
πιρούνι	πιρούλα	ρεβίθι	ρουβίθ' & αρβίθ'
πίτουρα	πιτ'ρα	ρεζιλίκι	ριζιλίκ'
πλακόστρωση	πλακόστρουσ'	ρημάδα	αρμάδα
πλειοδότης	πλειουδότ'ς	ρημάζω	αρμάζου
πλεμόνι	πλιμόν'	ριζοβούνι	ριζουβούν'
πλοκάμι	πλουκάμ'	ροβιολώ	ρουβουλάσου
ποδένω	πουδένου		
ποινολόγιο	ποινουλόι		
πόλεμος	πόλιμους		
πολίτης	πουλίτ'ς	σαρκοφάγος	σαρκουφάγους
πολυβόλο	πουλυβόλου	σβήνω	σβάου
πολυκοσμία	πουλυκουσμία	σβούρα	σφούρλα
πολύτεκνος	πουλύτικνους	σεργιάνι	σιργιάν'
ποντίκι	πουντίκ'	σηκώνω	σ'κώνου
που	απού	σημάδι	σ'μάδ'
πουθενά	π'θινά	σημίτι	σ'μίτ'
πουκάμισο	π'χάμ'σου	σιδηροπρίονο	σιδηρουπρίουνου
πουλάκι	π'λάκ'	σιτάρι	στιάρ'
πουλάρι	π'λαρί	σιχαίνομαι	ασκαίνουμι
πουλί	π'λί	σιχασιά	ασχασιά
προβατοψάλιδο	προυβατουψάλ'δου	σκιτσογράφος	σκιτσουγράφους
προγκίζω	προυγκάσου	σκοινί	σκ'νί
προδότης	προυδότ'ς	σκορδαλιά	σκουρδάρ'
προζύμι	προυζύμ'	σκοτώνω	σκουτώνουν
προζυμολόϊ	πριζ'μουλόι	σκυλί	σκ'λί
προζυμόπιτα	πριζ'μόπ'τα	σκυλόδοντο	σκ'λόδουντο
προκήρυξη	προυκήρυξ'	σλαβόφωνος	σλαβόφουνους
προπέρυσι	ιπρόπιρ'σ'	σοιλάζω	σουλιάζου
προπόνηση	προυπόνησ'	σπολάτι	ασπούλάτ'
προσφάγι	προυσφάι	σπυρί	σπ'ρί

- P -

- Σ -

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
σταυροβελονιά	σταυρουβιλουνιά	τουλουπώνω	τ'λουπώνου
σταυροδρόμι	σταυρουδρόμ'	τουφέκι	τ'φέκ'
σταυροπόδι	σταυρουπόδ'	τραγουδάω	τραγ'δάσου
στελιάρι	στ'λιάρ'	τρελαίνω	τριλαίνου
στενοκέφαλος	στινουκέφαλους	τριαντάφυλλο	τραντάφ'λου
στεφανώνω	στιφανώνου	τριγύρω	τρουίρου
στήνω	σταίνου	τρικλοποδιά	τρικλουπουδιά
στολίδι	στουλίδ'	τρίκορφο	τρίκουρφου
στόρι	αστόρ'	Τριώδιο	Τριώτ'
συγγενολόι	συγγινουλόι	τροφοδοσία	τρουφουδουσία
συκιά	σ'κια	τρώγω	τρώου
συκόφυλλα	σ'κόφ'λα	τσαγκάρικο	τσαγκάρ'κου
συλογή	συλλουνή	τσεκούρι	τσικούρ'
σύνεφο	σύγνιφου	τσεκουριά	τσικ'ριά
συνορευτικός	συνουρούρ'κος	τσέπη	τζέπα
συντοπίτης	συντουπίτ'	τοιμπολογώ	τοιμπουλουγάου
συγχώριο	σ'χώριου	τοιπουράκι	τοσι'ράκ'
συγχωρώ	σχουρνάου	τσούλι	τσούλ' και τσιόλ'
συκώτι	σ'κώτ'	τσοπάνος	ντζιουμπάνους
σφάκα	ασφάκα	τσοπανόσκυλο	ντζιουμπανόσκ'λου
σφυρίζω	σουράου	τοουκάλι	το'κάλ'
σφυροκοπώ	σφυρουκουπάου	τυρόπιτα	τυρόπ'τα
σχοινάκι	σκ'νάκ'		
σχοινί	σκ'νί		
σχολείο	σκουλειό		
σωπαίνω	σουπαίνουν		
		- Τ -	
ταβάνι	νταβάν'	υδραγωγείο	υδραγουγέίου
ταίρι	αϊταίρ'	υπνοβάτης	υπνουβάτ'ς
τανύζω	τανάου	υπογραμμίζω	υπουγραμμίζου
τελειώνω	τιλεύου	υποδουλώνω	υπουδουλώνου
Τετάρτη	Τιτράδ'	υψίφωνος	υψίφουνους
τέτοιος	τέθοιους	υψόμετρο	υψόμιτρου
τηλέφωνο	τηλέφουνου		
τήρα	ατήρα		
τιμολόγιο	τιμουλόι	Φαγοπότι	Φαγουπότ'
τινάζω	τ'νάζου	Φαιδών	Φαιδούς
τομάρι	τουμάρ'	Φακελώνω	Φακιλώνου
		- Φ -	

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
Φάρσαλα	Φέρσαλα	χθες	ιχτές
φασολάκι	φασ'λάκ'	χιονοπόλεμος	χιουνουπόλιμους
φασουλιά	φασ'λιά	χουλιάρι	χ'λιάρ'
Φθινόπωρο	Χινόπουρου	χουνέρι	χ'νέρ'
φίλεύω	φλεύου	χρεοκοπία	χριουκουπία
Φίλιππος	Φίλ'ππας	χρονολογία	χρουνουλουγία
φλιντυράω	φλιντ'ράου	χωματένιος	χουματένιους
φλογέρα	φλουέρα	– Ψ –	
φλογιβόλο	φλουγουβόλου	ψαρόκολλα	ψαρόκουλλα
φοβητοσιάρης	φουβητσιάρ'ς	ψαροκόκαλο	ψαρουκόκαλους
φορτώνω	φουρτώνου	ψαρομάλλης	ψαρουμάλλ'ς
φουσέκι	φ'σέκ'	ψηφοδόχος	ψηφουδόχους
φουσκάλα	φρουσκάλα	ψυχοκόρη	ψυχουκόρ'
φούχτα	χούφτα	ψυχολόγος	ψυχουλόγους
φρενοκομείο	φρινουκουμείου	ψωμοτύρι	ψουμουτύρ'
φρονιμήτης	φρουνιμήτ'ς	ψωριάζω	ψουριάζου
φρουτιέρα	φουρτιέρα	– Ω –	
φτερωτή	φτιρουτή	ώμος	νώμους
φτιάχνω	θκιάνου	ωραίος	ουραίους
φτυαρίζω	φκυαρίζου	ωριμάζω	γουρμάζου
φτωχολογιά	φτουχουλουνιά	ώριμος	γούρμος
φυλάγω	φλάου	ωρολόγιο	ρουλόι
φυλλάδα	φ'λλάδα	ωφέλιμος	ουφέλιμους
φυλλομετρώ	φ'λλουμιτράου		
φυσώ	φ'σάου		
φυτιλί	φτίλ'		
φυτώ	φ'τάου		

– Χ –

χαζολογώ	χαζουλουγάου
χαμηλός	χαμπ'λός
χαρτοπαιίζω	χαρτουπαιίζου
χαρτοσακούλα	χαρτουσάκ'λα
χείλι	αχειλ'
χειρονομία	χειρουνουμία
χέλι	χιόλ'
χελώνα	αχιλώνα
χερόβολο	χιρόβουλου
χερούλι	χιρούλ'

Προφορά		Προφορά	
Κανονική	Καναλιώτικη	Κανονική	Καναλιώτικη
Φάρσαλα	Φέρσαλα	χθες	ιχτές
φασολάκι	φασ'λάκ'	χιονοπόλεμος	χιουνουπόλιμους
φασουλιά	φασ'λιά	χουλιάρι	χ'λιάρ'
Φθινόπωρο	Χινόπουρου	χουνέρι	χ'νέρ'
φιλέύω	φ'λεύου	χρεοκοπία	χριουκουπία
Φίλιππος	Φίλ'ππας	χρονολογία	χρουνουλουγία
φλιντουράω	φλιντ'ράου	χωματένιος	χουματένιους
φλογέρα	φλουέρα	- ψ -	
φλογιθόλο	φλουγουθόλου	ψαρόκοιλα	ψαρόκουλλα
φοβητσιάρης	φουβητσιάρ'	ψαροκόκαλο	ψαρουκόκαλου
φορτώνω	φουρτώνου	ψαρομάλλης	ψαρουμάλλ'
φουσέκι	φ'σέκ'	ψηφοδόχος	ψηφουδόχους
φουσκάλα	φρουσκάλα	ψυχοκόρη	ψυχουκόρ'
φούχτα	χούφτα	ψυχολόγος	ψυχουλόγους
φρενοκομείο	φρινουκουμείου	ψωμοτύρι	ψουμουτύρ'
φρονιμήτης	φρουνιμήτ'	ψωριάζω	ψουριάζου
φρουτιέρα	φουρτιέρα	- Ω -	
φτερωτή	φτιρουτή	ώμος	νώμους
φτιάχνω	θκιάνου	ωραίος	ουραιός
φτυαρίζω	φκυαρίζου	ωριμάζω	γουρμάζου
φτωχολογιά	φτουχουλουιά	ώριμος	γούρμος
φυλάγω	φ'λάου	ωρολόγιο	ρουλόι
φυλλάδα	φ'λλάδα	ωφέλιμος	ουφέλιμους
φυλλομετρώ	φ'λλουμιτράου	-	
φυσώ	φ'σάου		
φυτίλι	φ'τίλ'		
φυτώ	φ'τάου		
- X -			
χαζολογώ	χαζουλουγάου		
χαμηλός	χαμπ'λός		
χαρτοπαιίζω	χαρτουπαιίζου		
χαρτοσακούλα	χαρτουσάκ'λα		
χείλι	αχείλ'		
χειρονομία	χειρουνουμία		
χέλι	χιόλ'		
χελώνα	αχιλώνα		
χερόβιλο	χιρόβουλου		
χερούλι	χιρούλ'		

Γεωργίου Αλεξ. Γιωτοπούλου, Φιλολόγου.

**ΜΕΡΙΚΑ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΦΩΝΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ
ΓΙΑ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΩΝ ΚΑΝΑΛΙΩΝ**

(Κατά τη διάρκεια της εκτυπώσεως ο φιλόλογος Γιώργος Γιωτόπουλος επισήμανε μερικά ακόμη φωνητικά και μορφολογικά φαινόμενα για το γλωσσικό ιδίωμα των Καναλίων, τα οποία ευχαρίστως παραθέτω. Λυπούμαται μόνο, που δεν υπήρξε δυνατότητα να καταχωρηθούν αυτά στην αρχή του βιβλίου, όπου ήταν και η φυσιολογική τους θέση. Κ.Μ.).

A'. Εισαγωγικό σημείωμα

'Οσα ακολουθούν δεν έχουν σκοπό ούτε φιλοδοξούν να ερμηνεύσουν τα ποικίλα φωνητικά και μορφολογικά φαινόμενα, που παρουσιάζει το γλωσσικό ιδίωμα του χωριού μας, αλλά ούτε επίσης να υποκαταστήσουν τις ουσιαστικές παρατηρήσεις που κάνει στο ίδιο βιβλίο ο κ. Θεοδόσιος Θέος στις γλωσσικές παρατηρήσεις του.

Απλώς είναι μερικές ακόμη διαπιστώσεις, που επισημάνθηκαν κατά την αντιμετώπιση του γλωσσικού υλικού, που συγκεντρώθηκε και κατατάχθηκε σ' αυτήν εδώ την εργασία. Επιπλέον κρίθηκε σκόπιμο να δοθούν μερικές κατατοπιστικές οδηγίες για την ακριβέστερη απόδοση της προφοράς στους αναγνώστες, ιδιαίτερα στους νεότερους στην ηλικία και στους μη Καναλιώτες, οι οποίοι ούτε μίλησαν ποτέ ούτε άκουσαν το ιδίωμα αυτό να χρησιμοποιείται στην καθαρή του μορφή από τους αγράμματους μεγάλης ηλικίας κατοίκους του χωριού, ιδιαίτερα τις γυναίκες.

Εξάλλου η εξαντλητική διαπραγμάτευση των επιμέρους ειδικών θεμάτων, πράγμα και προγραμματικά έξω από τους στόχους της εργασίας αυτής, είναι ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα, όταν μάλιστα δεν είναι κανείς ειδικός γλωσσολόγος.

Οι παρατηρήσεις επομένως, που καταθέτονται εδώ, έχουν τον αποσπασματικό και τυχαίο χαρακτήρα, ο οποίος οφείλεται στην τυχαία διαπίστωσή τους, την ώρα που προσπαθούσαμε να δώσου-

με την όσο γίνεται πιστότερη απόδοση του ιδιωματικού λόγου στα λήμματα ή στις παραδειγματικές φράσεις και ακόμη, όταν συζητούσαμε προφορικά τα διάφορα φωνητικά και μορφολογικά φαινόμενα.

Οι δυσκολίες που συναντήσαμε στην πιστή απόδοση των φθόγγων και των λέξεων ήταν τεράστιες, δεδομένου ότι το ιδίωμα ουδέποτε ως τώρα καταγράφηκε και η χρήση των συνηθισμένων φωνητικών συμβόλων αδυνατεί ν' αποδώσει την πραγματικότητα. Ακριβώς αυτή η έλλειψη τυπογραφικών στοιχείων δυσκολεύει την πλήρη και ακριβή αποτύπωση των ποικίλων αποχρώσεων του προφορικού λόγου. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο, όταν χρησιμοποιούνται τα ίδια στοιχεία, που χρησιμοποιούνται για τη γραφή της κοινής νεοελληνικής γλώσσας. Ας έχει γι' αυτόν το λόγο υπόψη του ο αναγνώστης ότι η αξία των φθόγγων είναι πολλές φορές πολύ διαφορετική από αυτήν που εμφανίζεται με τα συνηθισμένα τυπογραφικά στοιχεία.

Ένας ακόμη λόγος για την παράθεση αυτών των στοιχείων είναι να βοηθήσουμε τους ειδικούς επιστήμονες να μελετήσουν αξιόλογα ενδεχομένως γλωσσολογικά φαινόμενα από το ιδίωμα του χωριού μας, συγκριτικά μάλιστα με τα ιδιώματα των γειτονικών ή, ευρύτερα, βορειοελλαδικών περιοχών.

B'. Φωνητικά φαινόμενα

Σε ορισμένες λέξεις μετά την αποβολή του αρχικού φωνήντος ή και χωρίς αποβολή αναπτύχθηκε ένα προθεματικό φωνήν. Πρόταξη λέγεται το φαινόμενο. Π.χ. εντρουπή → ντρουπή → αντρουπή. Στη συνέχεια και στο ρήμα: Εντρέπουμι → ντρέπουμι → αντρέπουμι. Το ίδιο: συκχασιά → ασχασιά (=περίπτωμα) → ασχασιούμι. Ερέβινθος → ρεβίθι → αρβίθι κλπ.

Αιτία της πρόταξης του φωνήντος είναι κάποια προηγούμενη λέξη με **α** στη λήγουσα, συνήθως το οριστικό και αόριστο άρθρο, απ' όπου και αποσπάστηκε, γιατί θεωρήθηκε ότι ανήκει το **α** αυτό στο θέμα της λέξης. Π.χ. νιώθου μια ντρουπή γι' αυτό που έθκιασα. Ή: Δεν έβρασαν τα ρ'βύθια τόσην ώρα. Ή: Μία βδέλλα να βαλ'ς να σι τραβήσει του κακό του αίμα.

Εύκολα από εδώ σχηματίστηκαν οι λέξεις: αντρουπή, αρβίθια, αβδέλλα και στη συνέχεια το **α** αυτό μεταφέρθηκε και στον άλλο αριθμό του ουσιαστικού.

Πιό πολύπλοκη είναι η περίπτωση του ρήματος αστρέου, όπου, εκτός από την πρόταξη, έχουμε και μετάθεση συμφώνων: Στέργω → στρέ(γ)ου → αστρέου. Κατά την κλίση στο β' ενικό του ε-

νεστώτα της ενεργ. Φωνής παρατηρούμε και έκκρουση της κατάληξης ή συναίρεση: αστρές. Π.χ. – Αστρές ν' αλλάξουμε τσι σφούρλις; – Όχι, δεν αστρέου.

Προθεματικό **α** εμφανίζουν επίσης οι εξής συνηθισμένες λέξεις: αγιά μ' (=γιε μου). (Εδώ έχουμε και προχωρητική αφομοίωση φωνητών του **ε** από το **α**). Ακουλλάου –ακόλλα, απ'θαμή, αδουκάνη, αμασκάλη, αχείλι κλπ.

Είναι γνώρισμα της ελληνικής γλώσσας να μην αρέσκεται ούτε στις μεγάλες, πολυσσύλλαβες, λέξεις ούτε στις πολύ μικρές, μονοσύλλαβες, έστω κι αν φαίνεται το τελευταίο να μην ισχύει, αν προσέξουμε ότι στο τοπικό ιδίωμα του χωριού μας πολλές δισύλλαβες ή και τρισύλλαβες λέξεις έγιναν μονοσύλλαβες ή δισύλλαβες έπειτα από την αποβολή άτονων φωνητών π.χ. σκυλί – σκ'λι, σκοινί – σκ'νι, μουλάρι – μπ'λάρι, αγγουριά – αγγ'ριά.

Η συγκοπή των φωνητών βοήθησε στη δημιουργία υποκοριστικών γεμάτων τρυφερότητα και αγάπη για τα μικρά παιδιά, ενώ δεν υπάρχουν παρόμοια για τους συζύγους μεταξύ τους. Π.χ. γιούτσ'κου μ' – γιούτσ'κι μ' από το γιούτσικος, κούτσ'κου μ' – κουτσ'κάκου μ' από το κούτσικους.

Παρατηρείται μερικές φορές προληπτική υποχωρητική αφομοίωση του **ε** από το **ο** της γειτονικής συλλαβής. Π.χ. εύκουλους - όφκουλους, έμουρφους - όμουρφους, Εβραίους - Ιβραίους - Ουβριός (=άγριος), θεραπεύομαι - θαραπεύουμι. Το **ου** στο εύκουλους και έμουρφους έγινε **ο**, γιατί τονίζεται στη νέα του θέση.

Το **μία** εμφανίζεται με τη μορφή **νια**. Π.χ. νια βουλά κι έναν κιρό. Το ίδιο, το καμία εμφανίζεται με τη μορφή **κανιά**. Π.χ. κανιά βουλά δεν ξέρει τι λέει (=κάποτε κάποτε δεν ξέρει τι λέει).

Το **μία** ως δισύλλαβο έχει αριθμητική σημασία, δηλαδή μία φορά, μία δραχμή κλπ., ενώ ως μονοσύλλαβο είναι θηλυκό αόριστο άρθρο: Νια βουλά κι έναν κιρό.

Το **καμία** ως τρισύλλαβο έχει συνήθως αρνητική σημασία (=ουδεμία), ενώ ως δισύλλαβο είναι αόριστη αντωνυμία. Δε θέλου καμία κουβέντα. – Καλουσκαίρ'σις κανιά βουλά λαγό; – Καμία.

Στο επίθετο πρόχειρος αναπτύχθηκε ένα προθεματικό σύμφωνο **μ** κι έγινε μπρόχειρους. Το όχου μπρόχειρου, μπρουστά **μ'**. Ίσως να οφείλεται στο **ν** του άρθρου της αιτιατικής του ενικού τουν: τουν πρόχειρου, που με τη συμπροφορά ακούεται: του μπρόχειρου.

Το αρνητικό μόριο όχι ακούεται μακρόσυρτα ως ουόχ' ειδικότερα, όταν ως άρνηση βρίσκεται μόνο του: – Άκ'σις τι είπα; – Ουόχ'.

Ο φθόγγος **(ι)** ακούεται ως ημιαυτόφωνο **I** με οποιαδήποτε μορφή κι αν εμφανίζεται στο τέλος των λέξεων, δηλαδή ως **η, ει, οι, υ**. Στο βιβλίο δηλώνεται με την απόστροφο στο λήμμα και με την **I**-στορική ορθογραφία στο κείμενο: **σκ'ληκ'** (=σκουλήκι).

Μερικές φορές η αποβολή του άτονου **(ι)** συμπαρασύρει και το γειτονικό του σύμφωνο: **κ'θάρι** από το κριθάρι.

Ο αναγνώστης ας έχει υπόψη του ότι ισχύει και για το ιδίωμα του χωριού ό, τι ισχύει για την κοινή νεοελληνική για τη διαφορετική προφορά των συμφώνων στη συμπροφορά. Έτσι, όταν μια λέξη αρχίζει από **κ, π, τ, (τσ, ξ, ψ)** και η προηγούμενή της τελειώνει σε **ν**, τα σύμφωνα αυτά προφέρονται ηχηρά ως **μπ, ντ, γκ (ντζ, γκσ, μπσ)**. Μόνο που στο ιδίωμα του χωριού είναι πιο ηχηρή και πιο παχιά η προφορά, τουν πατέρα → του μπατέρα, τουν τουρό → του ντουρό, τουν κόσμου → του γκόσμου, την τσουκνίδα → τη ντζουκνίδα, την ζένη → την γκόσένη, τουν φεύτη → του μποσέύτη'.

Φαίνεται ότι στην αποβολή **Η** συγκοπή των φωνηέντων έπαιξε κάποιο σημαντικό ρόλο το αν η λέξη ήταν πολυσύλλαβη ή λιγοσύλλαβη. Οι πολυσύλλαβες λέξεις είναι πιο ευπαθείς και υφίστανται περισσότερες αλλοιώσεις, ως **ξεμασκαλίστηκα - ξεμεσκελίστηκα* - ξιμισκ'λιστ'κα**. Άλλοκοτίζομαι - αλλ'κουτίζουμι αόρ. αλλ'κουτίσ'κα.

Τα αρχαία ονόματα παραλόγηκαν περισσότερο, γιατί δεν ένιωθαν οι κάτοικοι του χωριού τη σημασία τους ούτε αισθάνονταν την ετυμολογική τους διαφάνεια. Έτσι έχουμε παρετυμολογικούς σχηματισμούς δημιουργημένους από εξωτερικές και επιφανειακές ηχητικές ομοιότητες προς ορισμένες γνωστής σημασίας λέξεις. Έτσι π.χ. ο Αγαμέμνων έγινε Γραμμένους (Αγαμέμνους → Γραμμένους. (Γραμμένους= όμορφος, πρβλ. Είνι γραμμένου πιδάκι=όμορφο παιδάκι), Θρασύβουλος έγινε και Χρυσίβουλους (από το Χρυσός ίσως, ο Χρυσόστομος, ή Χρυσός=καλός, ενάρετος, πρβλ. είνι χρυσός άνθρουπους). Η Κλυταιμνήστρα έγινε Μήστρα. Η Λαοκρατία έγινε Κράτου. Καί στις δυό περιπτώσεις τα γυναικεία ονόματα απέβαλαν το πρώτο συνθετικό τους, όπως συχνά γίνεται με τα υποκοριστικά - χαϊδευτικά ονόματα.

Η Ήλιογένεια έγινε Λιουγένεια, η Ευθαλία έγινε Αυταλία, όπως και το Ευγενία έγινε Αυγινή. Ο Παυσανίας έγινε Παψανίας ή Παψανίας, ίσως από το ρήμα παύω, ενώ ο Θεμιστοκλής έγινε Θιμουστακλής, ίσως από περετυμολογία του θυμός και μουστακαλής. Ο Αλ-

* Δεν απαντάται ο τύπος αυτός. Υποθέτουμε ότι πέρασε από αυτήν τη φάση ή έγινε κατ' αναλογία προς άλλα ρήματα, τα οποία είχαν **ε** στο θέμα, γιατί δεν έχουμε περίπτωση τροπής του **α** σε **I**.

κιβιάδης έγινε Αλκιάδ'ς και ο Ευριπίδης Βριτπίδ'ς ή Βρουπίδ'ς.

Ο τόνος των άρθρων δεν επηρεάζει τη στένωση των φωνηέντων **ε (αι)** και **ο (ω)** σε **I** και **ου** αντίστοιχα. Το ίδιο ισχύει και για τον τόνο των προθέσεων π.χ. τουν Αχιλέα, απού σένα, οι μένα, μι σένα.

Αυτό οφείλεται στο ότι ο κύριος τόνος της φράσης ή της πρότασης βρίσκεται στο ουσιαστικό ή σε άλλο μέρος του λόγου κλιτό ή άκλιτο.

Το **ου** των αδυνάτων τύπων των προσωπικών αντωνυμιών: μου, σου, του αποβάλλεται. Π.χ. θ'κο μ', θ'κια μ', θ'κο' σ', θ'κια σ' κλπ.

Μετά την αποβολή του **ου**, σε περιπτώσεις που πριν από το **μ** υπήρχε ουσιαστικό, που τελειώνει σε **ς** και επομένως στη συμπροφορά ακουόταν ως **ζ**, διαμορφώθηκε η λέξη με **ζ** στη θέση του συμπλέγματος **μφ**. Π.χ. αδιρφός μου → αδιρφός μ' → αδιρφόζουμ, γαμπρός μου → γαμπρόζουμ, δικός μου → θ'κος μ' → θ'κόζουμ.

Στο κύριο όνομα Όλγα έχουμε ανάπτυξη του φθόγγου **ου ανάμεσα στο λ και γ: Όλουγα**.

Στο ιδίωμα του χωριού το **ν** προφέρεται ως **νι**, χωρίς να τεντώνονται προς τις άκρες τα χείλη και με κρούση του άκρου της γλώσσας στην εσωτερική εμπρόσθια πλευρά των επάνω δοντιών: **νιέους (=νέος), Νιίκους (=Νίκος)**.

Το **λ** προφέρεται επίσης ως **λι**: **Λιέου (=λέω) κλιαίου (=κλαίω)**.

Στο **ε (αι)** στις περισσότερες περιπτώσεις ακούγεται ως **ιε: γιέρους (=γέρος), ριέμα (=ρέμα), ψιέμα (=ψέμα)**.

Το ιδίωμα του χωριού γενικά δεν παρουσιάζει στην προφορά τους παχείς φθόγγους **়** και τους φθόγγους που σχηματίζονται με αντοιχτό το στόμα στο βάθος του ουρανίσκου, όπως π.χ. στην ποντιακή διάλεκτο.

Μετά την αποβολή του **I** στα επίθετα σε **-ικος** τα συναντώμενα σύμφωνα **τκ** προφέρονται ως **τχ κουρνιώτ(i)κους -κουρνιώ'χους, παγγυριώτ(i)κους - παγγυριώ'χους**.

Στις λέξεις τις σύνθετες με την αρχαία πρόθεση **εκ-εξ**, όταν το **β** συνθετικό αρχίζει από **α**, μετά την αποβολή του αρχικού **ε** της πρόθεσης έχουμε τη μορφή **ξια** αντί του κοινού νεοελληνικού **ξα** π.χ. εξαγορά-ξιαγορά, εξακουστός -ξιαϊκουστός, εξαγοράζω-ξιαγοράζου, εξάγναντον-ξιαγναντου, αξάριστος-αξιάρ'στους, ξιάναγου, αξάντλιχτος-αξιάντλιχτους, ξαρίζω-ξιαρίζου.

Καθώς ο πληθυσμός του χωριού συγκροτήθηκε από διάφορες οιμάδες, που εγκαταστάθηκαν σ' αυτό κατά διάφορα χρονικά δια-

στήματα και για διάφορες αιτίες, κυρίως ως οικοδόμοι, κτηνοτρόφοι, τεχνίτες διαφόρων επαγγελμάτων, παρατηρούνται φωνητικές αλλοιώσεις ελαφρές και ανεπαίσθητες βέβαια, αλλά προπάντων παρατηρούνται διαφορές λεξιλογικές και σημασιολογικές.

Μόνο η φωνογραφική αποτύπωση και μάλιστα σε ανύποτο χρόνο, όταν αυτός που ομιλεί δεν υποψιάζεται ότι ηχογραφείται η φωνή του, θα απέδιδε την πιοτή προφορά των φθόγγων στη γλώσσα του ιδιώματος του χωριού μας. Κάθε άλλη προσπάθεια απόδοσης του χρώματος της φωνής, της βραχείας ή μακράς εκφώνησης των φωνηέντων, όλος μ' ένα λόγο ο πλούτος των αποχρώσεων της προφορικής ομιλίας είναι αδύνατο να δοθεί με την περιγραφή.

Γ'. Μορφολογικά φαινόμενα

Υπάρχει γενικά στη νεοελληνική γλώσσα μια τάση προς την ακλισία των ονομάτων. Αυτή στο ιδίωμα του χωριού μας παρουσιάζεται σε μεγολύτερο βαθμό.

Έτσι τα θηλυκά ουσιαστικά έχουν μία πτώση για τον ενικό και μία για τον πληθυντικό. Π.χ. Ενικ. η γυναίκα, τοι γυναίκα, τη γυναίκα. Πληθ. Οι γυναίκις, τσι γυναίκις. Η κλητική εμφανίζεται μόνη της, χωρίς άρθρο, ή με το προσφώνημα «μαρή» π.χ. Μαρή ή μάρη γυναίκις, πού είστι;

Πολλά ρηματικά επίθετα, σύνθετα με το στερετικό **α**, σε -στους ή -τους έχουν διπλό τύπο και λήγουν και σε -γους π.χ. αξούρ'-στους - αξούρ'-γους, αχόρταστους - αχόρταγους, ακαθάρ'-στους - ακαθάρ'-γους - ακάθαρ'-τους, αδιάλιχτους - αδιάλιγους, αβουτάν'-στους - αβουτάν'-γους, αμπόριτους - αμπόρ'-γους.

Το β' ενικό του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής σε ρήματα που λήγουν σε -ζω (-ζω, -ιζω, -άζω) εμφανίζεται με τη μορφή -ειζ ή ίειζ. Π.χ. αγουράειζ - λιανίειζ, γκαλιουρίειζ, φουνάειζ. Φαίνεται ότι προκλήθηκε πρώτα η αποβολή του χαρακτήρα του θέματος στον ίδιο τύπο της υποτακτικής του αορίστου, όπου το χρονικό σύμφωνο του θέματος αποβλήθηκε. Π.χ. να λύσεις - να λύ'εις' να πνιγείς - να πνι'εις, να γκαλιουρίσεις να γκαλιουρίεις, να στρώσεις - να στρώ'εις κλπ. Εκεί η αίσθηση ότι ο αόριστος έχει ως γνώρισμα το **σ** και δηλώνει το παρελθόν συνετέλεσε, ώστε να διατηρηθεί το **σ** της κατάληξης, ενώ στον ενεστώτα η αίσθηση ότι το **ζ** είναι εκείνο που δείχνει το παρόν της πράξης συνετέλεσε, ώστε να χαθεί το **ς** της κατάληξης και να γίνει στη συνέχεια μετάθεση των φθόγγων **ει** και **ζ**. Στα σε -ιζω ρήματα παρουσιάζεται το φαινόμενο να διατηρούνται και τα δυό **ι**, όπως φαίνεται και στα παραδείγματα.

Εκτός από τους τύπους που δίνονται στην κλίση των ρημάτων, υπάρχουν και πολλοί άλλοι παράλληλοι στη χρήση μ' αυτούς. Π.χ. στο α' και β' πληθυντικό του ενεστώτα του ρήματος είμι έχουμι και τους τύπους: είμαστι - είσαστι. Το ρήμα κοιμόμι έχει και τύπους σε -άμι σ' όλα τα πρόσωπα του ενεστώτα και του παρατατικού: κοιμάμι -άσι -άτι κλπ., κοιμάμαν -άσαν -άταν κλπ. Στο β'. πληθυντικό του ενεστώτα της παθητικής φωνής έχουμε και τον τύπο σε -έστι: τρωισέστι ή σε -ιόστι: πιριποιούστι ή -ιόσαστι: πιριποιόσαστι.

Σχηματίζονται υποκοριστικά των συγκριτικών επιρρημάτων των επιθέτων με την κατάληξη - άκι π.χ. πλειουτιράκι από το πλειότιρου, τρανυτιράκι από το τρανύτιρου, κουντουτιράκι από το κουντότιρου, (αλλά και κουντυτιράκι).

Το άρθρο **τοι** της γενικής του ενικού και αιτιατικής του πληθυντικού του αρσενικού και του θηλυκού γένους σπάνια ακούγεται **το'** πριν από φωνήν. Συνήθως είναι **τοι** και ανάλογα με το φωνήν που ακολουθεί ακούγεται με συνίζηση ως **τοια, τοιο, τοιε** κλπ: Τοι άντρις, (τους άντρες). Τοι Όλουγα (=της Όλγας). Τοι έβγαλι (=τις έβγαλε).

Στο τελευταίο παράδειγμα έχουμε τον αδύνατο τύπο της προσωπικής αντωνυμίας **τις**, για τον οποίο ισχύει ό,τι και για το όμοιο στη μορφή άρθρο.

Οι καταλήξεις -άμαν -άταν του α' και β' πληθυντικού του ενεργητικού παρατατικού και αορίστου, οι οποίες φέρουν και τον κύριο τόνο της λέξης (ο δευτερεύων τόνος βρίσκεται στο **ε** της αύξησης και στην τέταρτη συλλαβή) απαντώνται μόνο στα ορεινά χωριά της περιοχής μας. Οι Γκαραγκούνηδες στον κάμπτο έχουν αντίστοιχα -έμι -έτι: Έκατοεμί - έκατοσάμαν, διάβασέμι - διάβασάμαν, διαβασέτι - διαβασάταν.

Επίσης μετά τη συγκοπή του άτονου **υ** αντί του συμπλέγματος **λ'σ** έχουν **λ'το** στον αόριστο του ρήματος λύω: Έλ'τσα -έλ'σα. Και στο θέλω: θέλ'τς - θέλ'ς. Και στα κύρια ονόματα: Γιάνν'τς - Γιάνν'ς.

Δ'. Συντακτικά φαινόμενα

Υπάρχουν ουσιαστικά τα οποία χρησιμοποιούνται ως παράθεση σε επίθετα. Πολλά από αυτά δε γνωρίζουμε την ακριβή τους σημασία: Είνι ξινό, τραπέτσι. Είνι στυφό, στουπέτσι. Η τραχανάς (το ζυμάρι) είνι λάσπη, τουτούντζι. Γίγκι κίτρινους, φλουρί.

Πολλές φορές χρησιμοποιείται αφηρημένο θηλυκό ουσιαστικό στη θέση επιθέτου, το οποίο ετυμολογικά παράγεται ή σημασιολογικά συγγενεύει μ' αυτό: Γίγκι γλίτσα η τόπους (=γλιστερός). Γίγκα λούτσα (=βράχηκα, είμαι βρεγμένος).

Ε' Σημασιολογικά φαινόμενα

Πολλές γεμάτες χρώμα μεταφορές δημιουργούνται από τη συμπεριφορά των ζώων, με τα οποία ο άνθρωπος της υπαίθρου συμβιώνει και συνεργάζεται, κι έτσι του δίνεται η ευκαιρία να προσέξει τις χαρακτηριστικές λεπτομέρειες στη συμπεριφορά τους, όπως π.χ. απ' τα γαϊδούρια, τα οποία θεωρούνται από τα πιο ξεδιάντροπα ζώα, όταν, ιδιαίτερα την άνοιξη, λυθούν από το σημείο, όπου είναι δεμένα με το καπίστρι ή την τριχιά: ξικαπιστρώνουμι, ξιαπουλιόμι, ξιγουμαριάζουμι, ξιθ'λιάζουμι, που όλα αυτά τα ρήματα μεταφορικά σημαίνουν ότι γίνομαι αναιδής, ξεδιάντροπος.

Η λέξη αγόρι δε χρησιμοποιείται για το αρσενικό παιδί, αλλά περισσότερο έχει τη σημασία του λεβέντη μου: 'Έλα, αγόρι μ', βάλι λίγου δύναμη (=έλα λεβέντη μου, παλικάρι μου...).

Η λέξη πιδί (=παιδί) έχει και τις δύο ίσως σημασίες, όπως φαίνεται στις ερωτήσεις: – Πόσα πιδιά έχ'ς; – Δυό πιδιά κι τρία κουρίτσια.

Στην πρώτη ερώτηση αυτός που ρωτάει εννοεί ίσως αγόρια και κορίτσια, ενώ στη δεύτερη ερώτηση φαίνεται ολοκάθαρα με την αντιδιαστολή ότι πιδιά εννοεί τα αγόρια. Είπα ίσως πιο πάνω, επειδή έχω την υποψία ότι επιθυμία αυτού που ρωτάει, αλλά σίγουρα και αυτού, προς τον οποίο απευθύνεται, είναι να υπάρχουν μόνο αρσενικά παιδιά στο σπίτι. (Πρβλ. το λαϊκό γνωμικό: «Γιννήθ'κι πιδί, γιλάν κι οι πέτρις, γιννήθ'κι κουρίτσι, πέφτει του σπίτι κι οι πλακώνει»).

ΣΤ' Φωνητικά σύμβολα

Η απόστροφος (') στο τέλος της λέξης δηλώνει το ημιαυτόφωνο (ι). Αυτό στην προφορά ακούεται οπωσδήποτε, αλλά ελάχιστα π.χ. γουμάρι, όχι γουμάρι, μπλάρι, όχι μπλάρι.

Ο αναγνώστης πρέπει να έχει υπόψη του ότι είτε δηλώνεται με απόστροφο το ημιαυτόφωνο (ι) είτε υπάρχει, ο φθόγγος (ι) με οποιαδήποτε μορφή του: **ι, η, ει, οι, υ** προφέρεται, εφόσον δεν τονίζεται, κατά τον ίδιο τρόπο: παίζει - πιτιμέζι - ρύζι - δίχτυ - όλοι - νύφη, μολονότι υπάρχει κάποια διαφοροποίηση ως προς την ποσότητα της έντασης, ανάλογα με το φθόγγο που προηγείται.

Η απόστροφος στο εσωτερικό της λέξης δηλώνει τη συγκοπή φωνήντος, αλλά και ολόκληρης συλλαβής π.χ. σκ'λι - σκυλί, ξιμισκ'λισ'κα - ξεμεσκελίστηκα, αλ'κουτίσ'κα - αλλοκοτίστηκα, κ'θάρι - κριθάρι. Έτσι μόνο η αναγωγή του τύπου στην κοινή νεοελληνική θα βοηθήσει τον αναγνώστη στη γραμματική και σημασιολογική αναγνωρισή του.

Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝ ΒΟΛΩ ΚΑΝΑΛΙΩΤΩΝ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ
ΕΧΕΙ ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΚΟΛΟΥΘΕΣ ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. – Εξέδωκε το 1976 το βιβλίο «ΚΑΝΑΛΙΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ» με την ιστορία, τη λαογραφία, τα τοπωνύμια, τον εθνικό βίο, την οικονομία, την πνευματική - κοινωνική - θρησκευτική ζωή και το συνδικαλισμό των Καναλιώτων.

Το βιβλίο αυτό:

1.1. – Έχει 500 σελίδες μεγέθους 17,5 × 25 και περιλαμβάνει 32 χρωματιστές φωτογραφίες εκτός κειμένου και 56 ασπρόμαυρες μέσσα στο κείμενο.

1.2. – Έλαβε έπαινο από την ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ στην πανηγυρική συνεδρία του Δεκεμβρίου του 1977 διότι «διά των ποικίλων μετ' επιστήμης συγγραφών, την γνώσιν της τε ιστορίας και ζωής του χωριού ΚΑΝΑΛΙΑ αποφαίνει».

1.3. – Κρίθηκε επαινετικά από αρμόδιους επιστήμονες και άλλους πνευματικούς φορείς όπως την ΑΛΚΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ - ΝΕΣΤΟΡΟΣ, καθηγήτρια Λαογραφίας του Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης, το «Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας» της Ακαδημίας Αθηνών, την «Εταιρεία Θεοσαλικών Ερευνών» κ.ά.

2. – Εκτύπωσε σε καρτ ποστάλ εννέα από τα κυριότερα θέματα του χωριού.

3. – Εξέδωκε το 1983 τον ΟΔΗΓΟ ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΝΑΛΙΩΝ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ με 78 σελίδες και εκτύπωση όφεστ. Ο οδηγός αυτός περιέχει 35 χρωματιστές φωτογραφίες και σύντομη περιγραφή των διαφόρων εκθεμάτων του Μουσείου. Για την ποιότητά εκφράστηκε κολακευτικά ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Δημ. Λουκάτος.

Οι εκδόσεις αυτές διατίθενται, τόσο από τα γραφεία του Συλλόγου (Δημητριάδος - Αθαν. Διάκου 3, 383.33 ΒΟΛΟΣ), όσο και από το Λαογραφικό Μουσείο Καναλίων - Καρδίτσας.